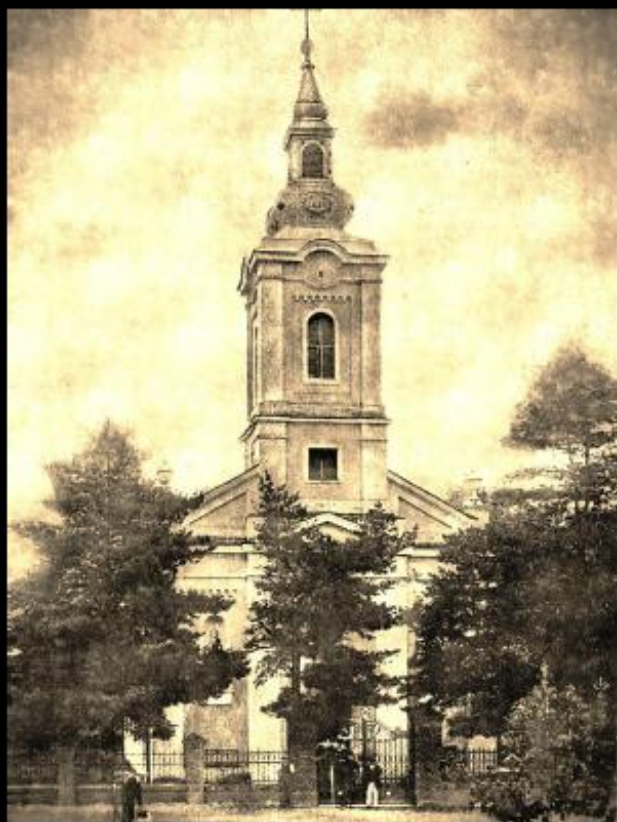

Societatea de Științe Istorice din România
Filiala Lugoj

RESTITUIRI BĂNĂȚENE

VI

MMXVIII

Editura Eurostampa

Societatea de Științe Istorice din România
Filiala Lugoj

RESTITUIRI

BĂNĂȚENE

VI

Editura *Eurostampa*

Timișoara - 2018

**VoluM publicat
cu sprijinul
Primăriei Făget**

PROIECT COFINANȚAT DE CONSILIUL JUDEȚEAN TIMIȘ
PRIN AGENDA CULTURALĂ 2018

Coordonatori voluM:

Prof. dr. Dumitru Tomoni

Prof. Horațiu SuciU

Colegiul de redacție:

Dumitru Tomoni - președinte

Horațiu SuciU - secretar

Daciana Vuia - membru

Medina Săvulescu - membru

Coperta:

Biserica Ortodoxă din Făget – secolul al XIX-lea

ISSN 2344-4355

Editura Eurostampa

Timișoara, Bd. Revoluției din 1989 nr. 26

Tel./fax: 0256-204816

edituraeurostampa@gmail.com

www.eurostampa.ro

Tipărit la Eurostampa

Cuvânt înainte

Apărut la Centenarul Marii Uniri, nr. 6 al revistei „Restituiri bănățene” și-a propus să acorde o atenție sporită evenimentelor desfășurate acum un secol în spațiul bănățean. În acest sens, volumul cuprinde 25 de studii și articole cu subiecte dintre cele mai variate, având drept numitor comun rolul Banatului la făurirea României Mari, diverse aspecte ale acțiunilor desfășurate pentru pregătirea Marii Uniri și participarea bănățenilor la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918.

Aceste studii ilustrează amploarea mișcării naționale din Banat pentru făurirea României Mari și doresc să omagieze strădaniile, jertfa și abnegația acelor care și-au închinat viața împlinirii marelui ideal al generațiilor de români: Constantin Brătescu, *Mișcarea culturală din Banat între 1877-1914 în slujba desăvârșirii unității statale. (Mișcarea corală și idealul Unirii)*; Dragoș Curelea, Daniela Curelea, *Contribuții istoriografice la recuperarea unui portret: dr. Valeriu Braniște între atitudinea social-culturală și manifestarea național-politică*; Vasile Dudaș, *Povestea unei Proclamații (Manifest) lansată de către Marele Stat Major al Armatei Române după intrarea în Primul Război Mondial*; Gabriela Hajdu, *Aspecte din activitatea poetică și jurnalistică a învățătorului bănățean George Bălțeanu dedicată Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918*; Vasile Muntean, *1918: antecedente diacronice și diplomatice; aportul bisericii bănățene la înfăptuirea marelui act*; Daniel Alic, *Publicațiile bisericesti bănățene în sprijinul Marii Uniri*; Dumitru Tomoni, *Bănățeni spre Alba Iulia*; Horațiu Suciu, *Unirea din 1918 reflectată în publicația Drapelul din Lugoj*; Valentin Bugariu, *Lupta pentru Unirea cea Mare la Gătaia*; Dan Obersterescu, *Unitate și solidaritate. Manifestări pentru susținerea integrității Banatului românesc (1918-1920)*;

Gheorghe Iancu, *Goga în franceză (Lugoj, 1919)*; Simion Dănilă, *Belințenii erau pregătiți pentru Marea Unire și Oana Roxana Ivan, Istoria poporului român oglindită în „Drapelul” de Lugoj.*

Pe lângă problematica Marii Uniri, volumul de față abordează și alte subiecte din istoria Banatului: Sorin Bulboacă, *Cetatea Șoimoș în contextul istoriei Banatului și Transilvaniei în secolele XIV-XVI*; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Blazoane conferite unor familii nobile românești din Lugoj (1590-1636)*; Bogdan Pleș, *Comanditari în Banatul secolului al XVIII-lea*; Costin Feneșan, *Diploma de înnobilitare și blazon a lui Pavel Jumanca și peripețiile ei (1802-1806)*; Gheorghe Naghi, *Protopopul misionar Ștefan Berceanu din Lugoj*; Petre Barangă, Rodica Barangă, *Constantin Daicoviciu și Lucian Blaga: file din istoria unei prietenii*; Mircea Măran, *Cercetarea monografică în Banatul sârbesc*; Viorel Achim, *Situația elevilor din familiile neoprotestante în timpul persecuției din anii 1940-1944. Intervențiile autorităților școlare din Banat*; Răzvan Ioan Pinca, *Medalii masonice bănățene emise cu ocazia aniversării Centenarului României Mari*; Daciana Vuia, *Simbolistica năfrămuței în Banatul tradițional*; Mircea Sturza, *Sabin Drăgoi - teoretician al folclorului muzical bănățean*; Ionel Popescu, *Preotul Petru Iana, pătimitor în temnițele comuniste etc.*

Demersul nostru nu se putea finaliza fără sprijinul Consiliului Județean Timiș, Primăriei și Consiliului Local Făget. De aceea, se cuvine a mulțumi domnului primar prof. Marcel Avram și consilierilor locali din Făget. Aceleși mulțumiri le aducem și domnului manager Paulo Meireles, reprezentantul firmei TRIMSOL ROMÂNIA SRL și domnului prof. Virgil Popescu, președintele Sindicatului „Spiru Haret” Timiș.

Prof. dr. Dumitru Tomoni,

Președintele Societății de Științe Istorice
din România - Filiala Lugoj

Studii și articole

Cetatea Șoimoș în contextul istoriei Banatului și Transilvaniei în secolele XIV-XVI

Sorin Bulboacă

Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" din Arad
Societatea de Științe Istorice din România, filiala Arad

Articolul își propune, pe baza surselor documentare, narrative și a literaturii de specialitate, să evidențieze rolul cetății Șoimoș în istoria Banatului și a Transilvaniei, în veacurile XIII-XVI, fără a intenționa o abordare exhaustivă. Cetatea Șoimoș a avut un rol important în istoria comitatului Arad, dar nu are încă o monografie.

Cetatea de la Șoimoș a fost construită către sfârșitul secolului al XIII-lea de către o familie nobiliară din care făcea parte Paul, ban de Severin între anii 1271 și 1275¹, care o cedează mai întâi fratelui său Nicolae, ulterior nepotului său de frate, Posa, fiul lui Ioan, în anul 1278. Fiind plasată la intrarea în defileul Mureșului, către Transilvania, pe o colină prăpăstioasă, la o înălțime de 120 metri deasupra Mureșului, avea o poziție strategică excelentă.

În conjunctura politică complicată de la finele veacului al XIII-lea și începutul veacului al XIV-lea, cetatea de la Șoimoș a

---

¹ Adrian Andrei Rusu, *Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2005, p. 537

ajuns sub controlul puternicului voievod al Transilvaniei, Ladislau Kan (1294-1315), care a stăpânit cetatea prin interpuși, care erau și comiți ai Aradului: Alexandru (castelan în jurul anului 1310) și Dominic (comite la 1311)². De altfel, comitatul Aradului a ajuns, încă din preajma anului 1300, să fie controlat de partizanii voievodului Ladislau Kan³.

După o perioadă de absență din documente, după ce regele Carol Robert de Anjou (1308-1342) reușește să obțină coroana, de la Ladislau Kan, voievodul Transilvaniei, comiții de Arad vor fi din nou atestați nominal. Astfel, în anul 1311 este menționat Dominic, castelan de Șoimoș, care era în același timp și comite de Arad, fiind ajutat de 4 juzi⁴. După repetate lupte împotriva răsculaților și moartea lui Mihai, fost castelan de Șoimoș, în anul 1319 este atestat Toma, fiul lui Farcaș, în funcția de comite de Arad, Bac și Sirmium⁵. Magistrul Toma a fost unul dintre sprijinatorii de bază ai lui Carol Robert, fiind răsplătit ca atare, primind 22 de moși în Transilvania, iar în anul 1321 a fost numit de către regele Ungariei în demnitatea de voievod al Transilvaniei, funcție pe care o va deține până la moartea regelui, în 1342⁶.

Faptul că pe parcursul veacului al XIV-lea majoritatea comiților și vicecomiților de Arad au fost și castelani de Șoimoș are o semnificație aparte, deoarece rezultă că ei și-au avut

---

² Adrian Andrei Rusu, George Pascu Hurezan, *Cetăți medievale din Județul Arad*, Complexul Muzeal, Arad, 1999, p. 75-81

³ Tudor Sălăgean, *Sistem politic și structură socială în Transilvania secolului al XIII-lea. Ascensiunea nobilimii transilvane și afirmarea sistemului congregațional*, în ****Secolul al XIII-lea pe meleagurile locuite de către români*, editor Adrian Andrei Rusu, Editura Mega, Cluj – Napoca, 2006, p. 116

⁴ Mircea Rusu, *Cetățile Aradului*, în "Ziridava", XII, Arad, 1980, p. 174

⁵ ****Documente privind istoria României*, seria C. Transilvania, sec. XIV, vol. I, București, 1953, p. 324, 330.

⁶ *Ibidem*, sec. XIV, vol. II, București, 1954, p. 1, 232, 234

reședința mai ales la Șoimoș și nu la Arad⁷. Dintre comiții și vicecomiții de Arad care au fost și castelani la Șoimoș îi menționăm pe: Dionisie în 1311, Mihai (înainte de anul 1319), Toma (în 1319), Alexandru, cândva la începutul secolului al XIV-lea, Ladislau în 1344, Mihai la 1351, Ștefan la 1360, Ladislau și Ioan în 1398 și 1400. Acest fapt era oarecum firesc și ușor de explicat, deoarece cetatea Șoimoș, atestată documentar pentru prima dată în anul 1278, avea ziduri și turnuri de piatră deosebit de puternice, precum și o poziție geografică și strategică greu de cucerit în caz de asediu⁸. În data de 6 aprilie 1372, este menționat documentar vicecomitele comitatului Arad, magistrul Ubul și cei 4 juzi ai nobililor, prezenți la un scaun de judecată⁹.

Cetatea Șoimoș, de mare importanță militară și strategică, este întărită și mărită de către voievodul Transilvaniei, Iancu de Hunedoara, imprimându-i caracteristici gotice târzii, cărora mai târziu li s-au adăugat și unele elemente renaștentiste. La cetatea din Șoimoș se mai vede, într-un perete al ruinei de la nivelul etajului, un frumos cadru de ușă gotică, cu baghete, aparținând ultimilor ani ai secolului al XV-lea. Însemnătea cetății Șoimoș rezultă și din domeniul său foarte întins, care cuprindea peste 100 de sate, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, între care 79 de sate românești, iar la începutul veacului al XVI-lea, înglobează 142 de sate, dintre care 93 cu populație românească absolută¹⁰.

Pe suprafața pereților interiori, palatul de la Șoimoș indică cu precizie fostele amplasamente ale sobelor cu cahle care

---

⁷ Sandor Marki, *Arad varmegye es Arad szabad kiralyi varos tortenete*, vol. II, Arad, 1895, p. 144-153

⁸ Mircea Rusu, *op. cit.*, p. 175

⁹ ****Documenta Romaniae Historica*, Seria C, Transilvania, vol. XIV, Editura Academiei Române. București, 2002, p. 139, doc. 114

¹⁰ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 1979, p. 275-276

deserveau fiecare din marile încăperi. Ancadramentul porții vechi, ca și cel al porții noi de la Șoimoș, sunt elemente rare, care nu se regăsesc, de obicei, în ruinele altor cetăți medievale¹¹.

Cetate regală, la începutul veacului al XV-lea, cetatea Șoimoș este donată succesiv, la mijlocul secolului al XV-lea. Dintr-un document redactat de capitlul din Buda, în 1442, se deduce faptul că cetatea Șoimoș a fost inițial zălogită, pentru importanta sumă de 19 000 florini, comitelui de Timiș, Ladislau Hagymasi de Bereczko (Beregsău) și rudelor sale, de către regele Ungariei, Albert de Habsburg, în anul 1439¹². A fost apoi smulsă din mâinile lui Ladislau Hagymasi de către credincioșii noului rege al Ungariei, Vladislav I, 9 decembrie 1440, care a dăruit-o familiei Ország (1440-1444)¹³.

Regele Ungariei a dăruit cetatea Șoimoș, zălogită comitelui de Timiș, trezorerului său Mihai și fratelui acestuia, Ioan Ország de Guth, ca răsplată ”*pentru admirabilul și lădabilul devotament*” față de puterea regală în contextul în care fiul lui Ladislau Hagymasi de Beregsău a furat din cetate și s-a alăturat răsculaților germani și cehi¹⁴. Pentru punerea în aplicare a acestei diplome, la 30 decembrie 1440, capitlul din Buda emite o diplomă¹⁵ în care

---

¹¹ Adrian Andrei Rusu, George Pascu Hurezan, *Cetăți medievale din Județul Arad*, Complexul Muzeal Arad, Arad, 1999, p. 25

¹² Arhiva Națională Ungară, Diplomatikai Levéltá, doc. 13375, publicat prin foto mic de Sofronie Mureșan, *Domeniul Șoimoș în prima jumătate a secolului al XV-lea*, în *Restituiri bănățene*, vol. II, Editura Eurostampa, Timișoara, 2014, anexa 1, p. 48. Din păcate, nu se poate citi textul diplomei, fotografia fiind prea mică

¹³ *Ibidem*, Diplomatikai Levéltá, doc. 13596. Document tradus și publicat în anexa 2 la studiul elaborat de Sofronie Mureșan, *op.cit.*, p. 49-51

¹⁴ Sofronie Mureșan, *op.cit.*, p. 43

¹⁵ *Diplome privind istoria Comitatului Timiș și a orașului Timișoara*, vol. II (1430-1470), culese de Pesty Frigyes, ediție, note și comentarii de Livia Magina și Adrian Magina, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2014, p. 109-110, doc. 84; p. 110-112, doc. 85

sunt enumerate toate localitățile (74) care aparțineau în acel an, domeniului cetății Șoimoș, inclusiv *civitas Lyppa (Lipova)*, *Radna*, *Odvoș*, *Milova*, *Șiștarovățul de Sus* și *Șiștarovățul de Jos*¹⁶.

În urma unui proces, cetatea Șoimoș și Lipova ajung în stăpânirea lui Iancu de Hunedoara, în anul 1446, care și-a înlăturat adversarii (foștii proprietari ai cetății), acordându-le o serie de compensații, oferindu-le, în schimb, nobililor Mihail Ország de Guth și lui Ladislau Hagymasi de Beregsău târgurile Bujor și Jupani cu domeniile aferente¹⁷. În 2 octombrie 1446, capitlul din Buda adeverește că Ladislau Hagymasi de Beregsău a vândut părțile sale de posesiune din Șoimoș și Lipova lui Iancu de Hunedoara și urmașilor săi¹⁸. Dar abia în anul 1453, stăpânirea lui Iancu a fost oficializată de către tânărul rege al Ungariei, Ladislau al V-lea.

În vremea regelui Matia Corvin, cetatea Șoimoș a fost zălogită, fiind stăpânită de mai mulți nobili: Jan Giskra, fostul comandant husit (în 1462), când întreținerea cetății era estimată la circa 1000 de florini anual; între 1471-1487, de către Nicolae și Iacob Bánffy, cel dintâi fiind comite de Arad. În anul 1487, cetatea Șoimoș a fost confiscată cu forța de la nobilii maghiari din familia Bánffy, acuzați de infidelitate față de rege, aparținând apoi lui Ioan Corvin, fiul natural al regelui Ungariei¹⁹. După decesul lui Ioan Corvin, capitlul din Arad a trecut cetățile Șoimoș și orașul Lipova, împreună cu pertinențele lor în stăpânirea văduvei acestuia, Beatrice de Frangepan (Frankopan) și a fiicei lor, Elisabeta²⁰.

---

¹⁶ Lista localităților aparținând domeniului cetății Șoimoș în anul 1440 este prezentată detaliat de Sofronie Mureșan, *op. cit.*, p. 44-47

¹⁷ *Diplome privind istoria Comitatului Timiș și a orașului Timișoara*, vol. II (1430-1470), p. 155-157, doc. 122

¹⁸ *Ibidem*, p. 168, doc. 135

¹⁹ Adrian Andrei Rusu, George Pascu Hurezan, *op. cit.*, p. 77

²⁰ Costin Feneșan, *Diplomatarium Banaticum*, vol. I, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016, p. 251-255, doc. 79

În 4 octombrie 1507, regele Ungariei, Vladislav al II-lea, a oferit garanții Beatricei de Frangepan, văduvei lui Ioan Corvin și fiicei lor, Elisabeta, că le va apăra cu toate mijloacele în fața tentativelor urmașilor lui Nicolae și Iacob Bánffy de a le lua, pe cale judecătorească, cetățile Șoimoș și Lipova²¹. Beatrice de Frangepan s-a recăsătorit cu markgraful Gheorghe de Brandenburg, care a preluat în martie 1509 dregătoria de castelan al cetăților Șoimoș și Lipova²²; în felul acesta cetatea și domeniul Șoimoș au trecut în stăpânirea marcgrafului Gheorghe de Brandenburg, la începutul veacului al XVI-lea²³. În 22 martie 1510 regele Vladislav al II-lea a dăruit rudei sale – nepotului său de soră – Gheorghe de Brandenburg cetatea Șoimoș cu domeniul său, însumând 173 de sate din comitatele Arad, Timiș și Cenad, precum și cetatea Lipova²⁴.

Inventarul domeniului Șoimoșului din 1513-1514 menționează o producție agricolă de 2579 câble de grâu, 1093 câble de ovăz și 5 câble de orz provenite din dijmă, la care se mai adaugă 3567 căpițe de grâu netreierat. Din conscripție reiese că o căpiță se compunea din peste 27 de snopi și ca atare se poate considera circa ½ câblă pe o căpiță. Rezultă astfel încă 1784 de câble de grâu, deci în total 4362 câble de grâu²⁵. Deoarece inventarul domeniului Șoimoș nu precizează dacă este vorba despre producția unui singur an agricol, respectiv ce cantitate provenea din producția alodială, nu se pot obține concluzii definitive. Se poate presupune un oarecare comerț cu cereale din partea țăranilor,

---

²¹ *Ibidem*, p. 260-263, doc. 81

²² *Ibidem*, p. 265-268, doc. 83

²³ Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania între anii 1440-1514*, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 314

²⁴ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 270-281, doc. 85

²⁵ Informații și calcule realizate de David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. XVI*, vol. II, București, 1967, p. 25-26

dar unul modest, neputând să depășească 10-20% din producția acestora.

Țăranii din satele Șoimoș și Subcetate, printr-o jalbă, în anul 1514, se plâng în legătură cu sarcinile abuzive la care au fost supuși de către mercenarii marchizului Gheorghe de Brandenburg²⁶. Jalba iobagilor din Șoimoș și Subcetate, din 1514, descrie pe larg abuzurile castelanilor și mercenarilor și prezintă o serie de revendicări, printre care cererile țăranilor pentru abrogarea sarcinilor noi de robotă, precum și a altor pretenții neobișnuite impuse de administratorii cetății. Iobagii arată că ei sunt obligați să presteze o muncă dublă și anume: pe de o parte, la cele două cetăți (Șoimoș și Lipova), pe de altă parte, în curtea cetăților, la tot felul de munci neobișnuite generate de nevoile mercenarilor. Iobagii se plâng și de faptul că sunt îngrădiți în dreptul lor la pășunat și sunt stingheriți, îngrădiți în comerțul lor cu vite pe Mureș. Se plâng și de vămile nedrepte impuse de nobili, de abuzurile săvârșite la perceperea nonei și de alte sarcini feudale²⁷.

În timpul războiului țărănesc condus de Gheorghe Doaj, cetatea Șoimoș²⁸ a fost cucerită, pentru o scurtă vreme, de către răsculații conduși de fratele conducătorului revoltei, Grigore Doja, care a înaintat pe valea Mureșului, până sub zidurile cetăților Lipova și Șoimoș. La ocuparea cetății Șoimoș un rol de seamă a revenit voievodului român din Ciuci (Vârfurile), din comitatul Zarandului, conducătorul garnizoanei din cetate, care trece de partea răsculaților²⁹.

---

²⁶ Geza Kovach, *Consolidarea societății feudale în secolele XIV-XVI*, în ****Aradul permanentă în istoria patriei*, Arad, 1978, p. 131

²⁷ *Ibidem*, p. 132

²⁸ Anton E. Dörner, *Transilvania între stabilitate și criză (1457-1541)*, în Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler (coord.), *Istoria Transilvaniei*, ediția a III-a, Centrul de Studii Transilvane, Cluj- Napoca, 2016, p. 328

²⁹ Ștefan Ștefănescu, Camil Mureșanu, Ioan Aurel Pop, *Economie și societate*, în *Istoria Românilor* (tratat), ediția a II, revăzută și adăugită,

Darea din porci, pe domeniul cetății Șoimoș, în 1517 era estimată la 51 de florini, fapt care evidențiază însemnătatea creșterii porcilor în gospodăriile țăranilor iobagi de pe domeniul cetății³⁰.

După înfrângerea răsculaților lui Doja, în 1514, cetatea Șoimoș devine una dintre bazele principale ale noului rege, Ioan Zápolya³¹. Cu ocazia procesului organizat împotriva celor doi castelani ai cetății Șoimoș, Nicolae Bodo și Gheorghe Prantner, marchizul de Brandenburg și Ioan Zápolya își aduc grave acuze reciproce. Marchizul l-a acuzat pe Ioan Zápolya că ar fi întreținut legături secrete cu Gheorghe Doja iar Zápolya îl acuza pe Gheorghe de Brandenburg de neglijență totală, față de cetate, dovedită prin lipsa proviziilor și întărirea insuficientă a fortificațiilor Șoimoșului, în contextul pericolului otoman. Emisarii împăratului Maximilian de Habsburg și cei ai regelui Poloniei au mijlocit o înțelegere între cei doi adversari. Astfel că în anul 1516 Ioan Zápolya a evacuat cetatea Șoimoș care a reintrat în posesia marchizului de Brandenburg, inclusiv domeniul cetății, dar în scurtă vreme acesta din urmă le-a vândut palatinului Perényi, inclusiv cetatea Lipovei. pentru suma de 22 000 florini. Perényi, la rândul său, a vândut cetatea și domeniul Șoimoș regelui Ioan Zápolya, care le-a stăpânit până la moartea sa, în 1540³², ulterior trecând în posesia văduvei sale, regina Isabela.

În 3 noiembrie 1527, Ferdinand de Habsburg, în calitate de „rege al Ungariei”, a întărit documentul de danie prin care i-a donat palatinului Ștefan Báthory cetățile Șoimoș și Lipova, confiscate pentru necredință de la Ioan Zápolya³³. Decizia lui

---

coord. acad. Ștefan Ștefănescu, acad. Camil Mureșanu, acad. Ioan Aurel Pop, Editura Enciclopedică, București, 2012, p. 153

³⁰ Anton E. Dörner, *op. cit.*, p. 319

³¹ Geza Kovach, *op. cit.*, p. 125

³² *Ibidem*, p. 136

³³ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 312, 314, doc. 94

Ferdinand de Habsburg a rămas fără urmări practice deoarece Ștefan Báthory nu a intrat în posesia cetății Șoimoș, rămasă în stăpânirea regelui Zápolya.

În lucrarea sa *Hungaria*, umanistul Nicolaus Olahus (1493-1568) a menționat cetatea Șoimoș³⁴ ca o fortificație importantă pe linia strategică a Mureșului.

Levinus Hulsius (1546-1606) în lucrarea sa *Cronologia*, scrisă în 1597, precizează că turcii au încercat să cucerească ”cetatea foarte puternică de la Șoimoș” încă din anul 1551, fără succes însă³⁵.

Ca o consecință a campaniei militare otomane din anul 1552, condusă de Ahmed pașa, peste 20 de cetăți și fortărețe din Banat și de pe valea Mureșului au fost cucerite de turci, inclusiv Șoimoș și Radna și Lipova³⁶. Levinus Hulsius susține că în 1552 ”fortăreața foarte puternică Șoimoș, de lângă Lipova, în care fuseseră strânse lucrurile și proviziile necesare pentru doi ani și care era considerată de necucerit, a fost părăsită de oștenii săi de strajă, care însă au fost tăiați în bucăți de turci pe când fugeau”³⁷

Din anul 1552, cetatea Șoimoș a intrat sub administrație otomană, făcând patte din sangeacul Lipova³⁸. Prima perioadă a tăpânirii otomane asupra cetății Șoimoș se încheie în vara anului

---

³⁴ *Călători străini despre Țările Române*, volum îngrijit de Maria Holban, vol. I. Editura Științifică, București, 1968, p. 496

³⁵ *Ibidem*, Supliment II, volum întocmit de Ștefan Andreescu (coord.), Alexandru Ciocîltan, Marian Coman, Nagy Pienaru, Ileana Căzan, Virgil Ciocîltan, Liviu Cîmpeanu, Costin Feneșan, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Ilie Corfus, Marlen Negrescu, Ioan Hațegan, Dragoș Ungureanu, Editura Academiei Române, București, 2016, p. 457

³⁶ *Cronici turcești privind Țările Române*, ediție M. Guboglu și M. Mehmet, vol. I, București, 1966, p. 277, 287, 415, 539

³⁷ *Călători străini...*, Supliment II, p. 458

³⁸ Petru Iambor, *Cucerirea Banatului de către turci și transformarea lui în pașalâc (1552)*, în *Vilaietul Timișoarei. (450 de ani de întemeiere a pașalâcului) 1552-2002*, Editura Mirton, Timișoara, 2002, p. 22

1595 când, după victoria de la Făget a banului Lugoșului și Caransebeșului, Gheorghe Borbely asupra trupelor otomane (13-14 august), garnizoanele otomane de la Chelmac și Șoimoș abandonează, în grabă apărarea cetăților de aici³⁹. La 19 august 1595 Gheorghe Borbely învinge garnizoana otomană din cetatea Lipovei, după un asediu de 2 zile, orașul fiind eliberat. Între 1595-1616, cetatea Șoimoș face din nou parte din principatul Transilvaniei. Între 1599- 1600 cetatea Șoimoș este stăpânită de mareel domn unificator, Mihai Viteazul.

Rolul de apărare al cetăților medievale era completat cu cel de adăpostire a populației din satele apropiate în vremuri de primejdie, în timpul războaielor. La ivirea primejdiei, oamenii se retrăgeau în cetate, ducând cu ei lucrurile mai de preț, cu deosebire alimentele de care aveau nevoie, armele de atac și de apărare. Cetățile erau pregătite pentru apărare îndelungată, dispunând de provizii, fântâni cu apă, locuințe. În fruntea cetății era un *castelan*, recrutat dintre oamenii de încredere ai regelui, nobil sau înnobilit pentru merite militare (în perioada în care cetățile din comitatul Arad erau regale), ajutat de un vice-castelan și de alți slujbași. În subordinea castelanului, în fapt comandantul cetății, se afla un întreg aparat administrativ - militar și financiar - judecătoresc (care administra domeniile cetății). Puterea militară a cetății era concentrată în mâinile castelanului, fiind alcătuită, în primul rând, de garnizoana militară permanentă nu prea numeroasă, pe timp de pace.

Căpitanul (castelanul) avea puteri nelimitate asupra întregii garnizoane. Soldații efectuau servicii și exerciții de pregătire, interzicându-li-se să iasă fără rost din fortăreață. Cetățile

---

³⁹ Tiberiu Ciobanu, *Lupta bănășenilor împotriva împotriva dominației otomane în vremea lui Mihai Viteazul*, în *Vilaietul Timișoarei. (450 de ani de întemeiere a pașalâcului) 1552-2002*, Editura Mirton, Timișoara, 2002, p.120-121

dispuneau de însemnate cantități de provizii, alimente, carne, resurse de apă potabilă, cuptoare de pâine, veniturile fiind procurate prin munca și contribuțiile iobagilor și jelerilor⁴⁰.

Cetățile aveau un rol important în societatea medievală, fiind centre administrative pentru ținutul din jur, asigurând apărarea persoanelor și a teritoriului în caz de război, controlând importante resurse economice (ale domeniului lor), asigurând și rezidență (prin turnurile-locuință) pentru familii nobiliare, dispunând uneori și de capele, pentru oficierea slujbelor religioase.

Cetatea Șoimoș reconstituire <http://www.aradon.ro/.../1624428>

---

⁴⁰ Ioan Hațegan, Sorin Bulboacă, Augustin Mureșan, *Economie și societate arădeană în Evul Mediu și epoca premodernă(secolele VIII-XVIII)*, în Adrian Nițu (coord.), *Arad. Economie și societate din preistorie până la începuturile regimului comunist*, vol. I, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2016, p. 393-395, 397.

Cetatea Șoimoș (foto- colecția personală Sorin Bulboacă)

Curtea interioară – cetatea Șoimoș (foto colecția personală Sorin Bulboacă)

Solidarizări etnice românești în evul mediu Banatul și ținutul Mehedinți. Un model medieval de colaborare între provinciile românești

Ionel Bota

Centrul Cultural și Complexul Muzeal
„Teatrul Vechi Mihai Eminescu”, Oravița

Un principiu exercitat în evoluția noastră istorică a fost interdependența diplomatică a provinciilor medievale românești¹. Iar la confluența dintre Banat și ținutul Mehedinți se poate vorbi în evul mediu și de o reciprocitate în transferul de autoritate, cu intermitențe, maghiară ori munteană. Intensitatea ori, în alte cazuri, recesiunea cu care sunt vehiculate și manipulate în actele emise de instanțe religioase ori de autorități administrativ-politice toponimele Ungrovlahia ori Transalpina definesc tonusul altor ambiii de-o parte și de alta a fruntariilor dintre cele două provincii românești. Termenul toponim Ungrovlahia, de pildă, menționat în documentele Bizanțului dinaintea de 1330 și în actele Patriarhiei de Constantinopole, își explică uzanța prin aceea că, multă vreme, regii Ungariei cultivau oficial orgoliul unei suzeranități în ținutul de la sud de Carpați.

---

¹ D. ONCIUL, *Date istorice despre Banat*, în „Revista Istorică”, V, 1919, p. 41-47; D. A. LĂZĂRESCU, *Românii în sinteze geografice din secolele XIII-XIX*, în „Vatra”, nr.11, noiembrie 1986, supliment, p. I; N. IORGA, *Dezvoltarea ideii unității politice a românilor*, p. 16-19

Încă din 1238, orgoliul regalității maghiare de a domina fășia munteană a Severinului este evident. Regele Bela IV cerea sprijinul papei și dreptul de a înființa un episcopat pentru „țara spre părțile Bulgariei ce se numește Severin”, fiindcă e „pustiită”, *desolata*, în sensul că el îi socotea pe muntenii ortodocși „eretici”². În ținutul cărășan, voievodul Bogdan de Mutnic avea proprietăți în comitatul vecin, Severin. Așa se explică numele unor cnezi Bogdan în zonă. Regele îl trimite pe arhiepiscopul de Caloccea să trateze cu el, la 1334-1335, episcopul zăbovind în cetățile *Krasso* (Carașova) și *Ersomlyo* (Vărădia). (N. IORGA, *Sate și preoți din Ardeal*, p. 131) și în 1337 se iviseră, deja, cei dintâi misionari ai propagandei catolice „în Severin și părțile alăturate”, „in Ceurin et locis adiacentibus”³, fiind vorba de călugări dominicani⁴. Proiectul dominator e relevant la 1365, în idealul unui „Banat al Bulgariei”, Ludovic cel Mare promițând țarului nevolnic Sracimir, *Temes, Sebusvar, Lugos, Karan, Comiat și Sebeș*⁵, așadar oferind puncte de sprijin în ținutul Vidinului, Banatul timișan, cetățile *castrum Mihald* (Mehadia)⁶ și *Urschia* (Orșova)⁷. Iar în 1368, Vidinul e încă în stăpânire

---

² D. ONCIUL, lucr. cit., loc. cit.; R. CONSTANTINESCU, *Note privind istoria bisericii române în secolele XIII-XV*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, VI, 1973, p. 75-77

³ D. ONCIUL, lucr. cit., loc. cit.

⁴ *Ibidem.*; D. ȚEICU, *Über die Anfänge der Befestigungsarchitektur im Banat*, în „Banatica”, 13, 1, 1995, p. 109-213; C. ANDREESCU, *Așezări franciscane la Dunăre și Marea Neagră în secolele XIII și XIV*, în „Cercetări Istorice”, VIII-IX, 1932-1933, p. 151-163

⁵ A. GHIDIU, I. BĂLAN, *Monografia orașului Caransebeș*, Caransebeș, 1909, p. 5

⁶ Pe dealul Grad, lângă Mehadia de azi, are în 1324 pe castelanii Blasiu și Dionisie, în 1504, alături de Marginea și Mănăștur. fiind posesiunea fiului lui Matia și nepot al lui Iancu, Ioan Corvin; cf. ȘT. PASCU, *Voievodatul Transilvaniei*, II, Cluj-Napoca, 1979, p. 273

⁷ TH. N. TRĂPCEA, *Știri despre comitatul orșovean în epoca de stăpânire otomană*, în „Tibiscum”, V, 1979, p. 207-211

maghiară când voievodul muntean Vlaicu vrea să-l alunge pe Șișman, țarul de la Târnovo al bulgarilor filo-osmani⁸. Atunci ungurii se supără pe Vlaicu, trec Dunărea și ocupă Severinul. Voievodul ardelean vine, tot aici, dinspre „Munții Banatului” (pregătirile militare avuseseră loc în preajma sediului de district *Ilidia*)⁹ iar vicevoievodul Nicolae cade în luptă, cum scrie Ioan de Kukullo¹⁰. În conflict, de partea ungarilor, e prezent și banul Severinului bănățean, Ioan Trentul¹¹, cel menționat ulterior într-un document din anul 1378.

Că Banatul de Severin, Cărașul și ținutul de peste munți, cu Mehedințiul și nord-vestul Gorjului, alcătuiau o entitate teritorială mult disputată, stă mărturie documentul emis de Dan I la 1385, care le include în fostul județ Jaleș¹² și care a avut lupte cu ungurii în regiunea Mehadia dar și monede ale regilor arpadieni și angevini atestă o realitate unică între Banatul cărașan și ținutul Severinului.¹³ Amintirea unor vechi pretenții de autoritate o găsim în documentul lui Sigismund din 28 octombrie 1429¹⁴ și într-un act emis de Iancu de Hunedoara la 20 octombrie 1444¹⁵.

Problema se poate urmări mult mai bine în contextul relațiilor dintre Ungaria lui Sigismund de Luxemburg și Țara

---

⁸ C. C. GIURESCU, D. C. GIURESCU, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și până astăzi*, București, Editura Albatros, 1971, p. 266

⁹ I. STĂNILĂ, *Valea Cărașului. Districtul Ilidia, secolele XIV-XVII. Pagini din trecutul unui colț de țară*, prefață de C. C. Grămadă, Reșița, 1986, p. 16

¹⁰ J. KÜKÜLLEI, *Nagy Laios király viselt dolgáiról*, Brașov, 1906, p. 142-145

¹¹ D. ONCIUL, *Date istorice despre Banat*, în volumul D. ONCIUL, *Scrieri istorice*, ediție de A. Sacerdoțeanu, București, Editura Stiințifică, 1968, p. 285-291

¹² C. C. GIURESCU, *Județele dispărute ale României*, în *Enciclopedia României*, I, 1938, p. 17

¹³ C. C. GIURESCU, D. C. GIURESCU, *op. cit.*, p. 269; AL. BĂRCĂCILĂ, *Monede de la cetatea medievală a Severinului*, în „Studii și Cecetări de Numismatică”, I, 1957, p. 173-188

¹⁴ C. C. GIURESCU, *Județele*, loc. cit

¹⁵ *Ibidem*

Românească din vremea lui Mircea cel Mare pe care, într-o scrisoare trimisă comitelui Ioan de Paszto, la 23 martie 1395, regele maghiar îl numește „măritul bărbat, domnul Țării Românești”¹⁶. Poate și pentru a elimina aceste interminabile polemici în zona ținuturilor transfrontaliere, Mircea va înființa bănia de Severin iar la 1406, la cetatea Severinului, se va întâlni cu Sigismund¹⁷. D. Onciul a discutat cândva titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile rezultând din această intitulăție¹⁸. Meritul lui Onciul, însă, e acela de a fi restituit titlurile voievodului muntean din diplomația latină, așa cum au fost ele identificabile în textele tratatelor cu Regatul Poloniei, din 20 ianuarie 1390 și din 6 iulie 1391¹⁹. Partea din titlul voievodului „și stăpânitoriu celui de la Severin” e explicată luându-se ca bază a argumentației vechimea mențiunii care se regăsește, înainte de Mircea, în documentele din vremea lui Vladislav-Vlaicu (1364-1374), teritoriul fiind și cauza conflictului dintre Basarab I și Carol Robert. În mormântul lui Tihomir, posibil tată al lui Basarab I, s-a descoperit și o monedă bătută cu chipul lui Ladislau IV Cumanul iar într-unul din mormintele bisericii vechi din Câmpulung, aceea ctitorită de același Basarab I, un obol de

---

¹⁶ Cf. V. Z. TEODORESCU, *Personalitatea domnitorului în acte de cancelarie*, în „Magazin Istoric”, nr. 9, septembrie 1986, p. 12-13

¹⁷ ȘT. ȘTEFĂNESCU, „Io Mircea, mare voievod și domn”, în *Ibidem*, p. 5; vezi și V. Z. TEODORESCU, lucr. cit., loc. cit.; C. REZACHEVICI, *Mircea și lumea românească a vremii sale*, în *Ibidem*, p. 6-11; A.S. ATIYA, *The crusade of Nicopolis*, London, 1934, p. 96-114; P. P. PANAITESCU, *Minele de aramă ale lui Mircea cel Bătrân*, în „Revista Istorică Română”, III, 1937, p. 258-267; Idem, *Mircea cel Bătrân*, București, 1944, p. 12-30; D. ONCIUL, *Mircea cel Bătrân, Cuvântare comemorativă la cinci sute de ani de la moartea lui*, București, Atelierele Grafice Socec & Co, Societate Anonimă, 1918, p. 4-25

¹⁸ D. ONCIUL, *Titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile lui*, în vol. cit., II, p. 43-68

¹⁹ *Ibidem*

argint al lui Carol Robert.²⁰ Regele maghiar voia să „recupereze” acel teritoriu și avea în vedere, probabil, realități relative cum ar fi acelea din textul *Viața Sfântului Gerard* unde se spunea că ducatul bănățean al lui Ahtum, supus la 1003 de Ștefan cel Sfânt, se întinde spre est „până la Vidin și Severin”²¹. În dezvoltarea examinărilor sale asupra titlului voievodului muntean, istoricul Onciul confirmă, pe baza bibliografiei pe care atunci o avea la îndemână, faptul că *banatul* de Severin e o denominare generică a unui teritoriu mai mare, incluzând fâșia din Mehedinți și Gorj cu cetatea Severinului dar și sud-estul Banatului, comitatul Severinului cu centrul în *castrum Myhald* (Mehadia) și comitatul Cărașului, așa cum acesta era delimitat în donația făcută la 1247 cavalerilor ioașiți: „*terram Woyla iuxta Danubium a castro de Carasou exemptam*” Un document păstrat în arhiva locală, confirmând statutul ținutului cărășan de placă turnantă între Banat și Țara Românească și cercetat de Sim. Sam. Moldovan, vorbea de un „banus” între membrii ordinului ioașit, probabil un localnic convertit la această grupare militar-religioasă.²² În exprimarea din text, „*terra Zeurino*” includea, așadar, sudul Banatului și vestul Olteniei. Or, dacă niciodată n-au intrat în posesia teritoriului acești cavaleri ai Casei Ospitalierilor, în frunte cu venerabilul mare preceptor Rembald, în schimb Mircea îl stăpânea, cel puțin o vreme fiindcă, după moartea lui, Sigismund de Luxemburg trimite în toamna anului 1419 pe

---

²⁰ Vezi bibliografia problemei în subcapitolul anterior. În plus, N. CONSTANTINESCU, *Basarab întâiul, Tihomir și – poate – Seneslau*, în „Magazin Istoric”, p. 64-68)

²¹ D. ONCIUL, *Titlul lui Mircea cel Bătrân*, loc. cit.

²² Idem, *Mircea cel Bătrân*, loc. cit.; Teatrul Muzeu („Teatrul Vechi) Mihai Eminescu, Oravița, Colecțiile Documentare, Fondul Documentar „Sim. Sam. Moldovan”, Mapa Tematică „Însemnări Istorice”, Documentul nr.855, ms, datat 18 iunie 1957, 4 p., cerneală albastră, 21 x 29,5 cm; Documentul nr. 122, cerneală albastră, 2 f, 21 x 34 cm, limba germană; o însemnare de geopolitică

Pippo Spano să „anexeze” Banatul de Severin, cu cetățile Mehadia (citată la 1428, lângă „Castrum Cewryn”) și Orșova²³, iar la 9 octombrie 1428, din dorința delimitărilor clare ale frontierei cu Serbia și Țara Românească, regele maghiar promite ținutul marelui magistru al ordinului teuton, Radwitz²⁴. Cavalerii au jurisdicție în districtele Mehadia, Almăj, Ilidia unde sunt citați 643 cnezi (126 Ilidia, 293 Almăj, 293 Mehadia). Din aceleași considerente, Sigismund emite, la 1430, *Regulamentul militar pentru apărarea granițelor din Țara Românească și Turcia*²⁵. La vremea aceea (document din 1438), Iancu de Hunedoara, ban de Severin, are o moșie în Banat, fiind menționată și o localitate, Kursumlija, la 1447-1448, un derivat probabil din mai vechile Chery, Charam, Choron, orașul de pe Căraș.²⁶ Din aceeași dorință expresă a regalității maghiare de a se asigura și păstra stabilitatea administrativ-politică în zona de graniță, Ladislau V întărește, la 1457, privilegiile celor opt districte românești.²⁷

Sub semnul clarificărilor de autoritate în ținutul cărășan și al Banatului de Severin, s-ar putea situa și campania celebrului „judex curiae”, românul Pavel Chinezul care, la 28 ianuarie 1494, cucerește Semendria (Smederevo)²⁸ dar și solicitările de mai târziu ale domnului Șerban Cantacuzino, survenind probabil din

---

²³ D. ONCIUL, *Titlul lui Mircea cel Bătrân*, loc. cit.

²⁴ ȘT. MATEI, I. UZUM, *Cetatea de la Pescari*, în „Banatica”, II, 1973, p. 141-156; AL. NEMOIANU, *Unele aspecte privind prezența teutonilor în Banat (1429-1432)*, în „Muzeul Național”, II, 1975, p. 382; I. D. SUCIU, *Unitatea poporului român, Contribuții istorice bănățene*, Timișoara, Editura Facla, 1980 p. 21

²⁵ ȘT. MATEI, I. UZUM, lucr. cit., loc. cit.; L. ELEKES, *A központosító politika belső erofürresa a XV - század, második félelen*, în „A történettudomány herdesei”, 18, Budapest, 1955, p. 9-15

²⁶ C. C. GIURESCU, D. C. GIURESCU, *op. cit.*, p. 295

²⁷ I. STĂNILĂ, *op. cit.*, p. 16; *Fond cit.*, Documentul nr. 855

²⁸ TH. BREIER, *Pavel Chinezul, renumit strateg și general*, în „Orizont Magazin”, nr. 6, 11 februarie 1983

amintirea acestor tranziție de autoritate asupra teritoriului, revendicat de-o parte și de alta, voievodul muntean cerând feude în Ardeal și Banat.²⁹

În discursul istoriografiei naționale de până la 1918, situația e de asemenea menționată ca exemplul unui fragment de unitate politic-teritorială românească anticipând unitatea noastră statală. Pentru Nicolae Iorga, de pildă, Banatul (el folosește denumirea consacrată a lui Grisellini, de „Banatul Timișoarei”, deși termenul ascunde în realitatea lui Banatul istoric, așadar de munte, de câmpie și cel inclus, după 1920, în componența Serbiei, deși era majoritar românesc) „nu e decât o prelungire, cu aceeași înfățișare, a Banatului nostru oltenesc, adică a pământului dintre Olt, Cerna, Carpați și Dunăre.”³⁰

Așadar, nu e greșit să afirmăm că realitățile din ținutul graniței bănățene, aceea cărășano-almăjeană, la confluența cu ținutul Severinului muntean, anticipează unificările teritoriale de mai târziu.

---

²⁹ N. IORGA, *Istoria românilor prin călători*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de A. Angheliescu, București, Editura Eminescu, 1981, p. 311

³⁰ Idem, *Istoria românilor pentru poporul românesc*, ediția a II-a, Vălenii de Munte, „Neamul Românesc”, Tipografie-Editură-Legătorie de Cărți, 1910, p. 3

Blazoane conferite unor familii nobile românești din Lugoj (1590-1636)

Laurențiu-Ștefan Szemkovics

Prin această prezentare facem cunoscute blazoane care, în perioada 1590-1636, au fost conferite, pentru merite deosebite, de Sigismund Báthori (**I, II**), Gabriel Báthori (**III, IV**), Gabriel Bethlen (**V-VI**) și Gheorghe Rákóczi I (**VII-X**) unor familii sau persoane din localitatea Lugoj (**I-X**).

Blazoanele au fost cercetate de pe unele diplome originale cu blazon aflate la Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale – „Colecția de documente și manuscrise a Bibliotecii documentare Teleki-Bolyai”, precum și din descrieri de blazoane preluate din diferite lucrări și din registrele *Liber Regius* aflate pe role de microfilm la Arhivele Naționale Istorice Centrale din București, în colecția „Microfilme Ungaria”.

Vom structura studiul nostru în două părți: prima va cuprinde analiza elementelor care compun blazoanele, iar în cea de-a doua vom prezenta, apelând la heraldică, descrierile blazoanelor, însoțite, acolo unde este cazul, de textul original în limba latină, de cotă, de bibliografie și de reproducerile acestora.

Blazonul este ansamblul elementelor dispuse în conformitate cu normele heraldice, astfel încât să-l individualizeze pe posesor și să-i exprime plastic atribuțiile acestuia. Termenul de blazon are ca echivalent în limba latină *arma* (arme), iar *armales* desemnează actul solemn (diploma de înnobilitare cu blazon) prin care se

conferea unor persoane și dreptul de a purta blazon ca atribut al nobilității¹. La descrierea blazonului am ținut seama de principalele sale componente: scutul și diviziunile sale; mobilele cuprinse în câmpul său; elementele exterioare ale scutului.

Scutul este partea centrală a unui blazon, simbolizând arma de apărare a cavalerilor medievali, pe suprafața căruia luptătorii își reprezentau propriul însemn heraldic. După forma lor, întâlnim următoarele scuturi (**VIII**): militar (**III-IV**, **V-VII**, **X**) drept (**IX**); triunghiular (**I-II**). Câmpul scutului apare în culoarea albastru (**I-X**).

La aceste compoziții am întâlnit două categorii de figuri heraldice: naturale și artificiale.

Figurile heraldice naturale sunt, așa cum reiese și din denumire, luate din natură. În cazul de față le-am grupat pe domenii: a) *din domeniul formelor cosmosului* – o lună crescătoare înspre o parte, iar înspre cealaltă de un astru sau o stea strălucitoare (**VII**); b) *din domeniul formelor de relief* – câmpie verde (**VI**); colină înverzită și acoperită cu iarbă (**II**); c) *din domeniul florei* – mănunchi de spice de grâu bine coapte ținut de un om (**X**); ramură verde de palmier ținută de un călăreț (**VIII**); spic de grâu ținut în cioc de un porumbel alb (**II**); d) *din domeniul faunei* – braț omenesc, tăiat mai în jos de umăr, îndoit pe jumătate de la cot, îmbrăcat cu o platoșă, ținând în sus o sabie scoasă din teacă, ieșind dintr-o coroană regală (**VII**); cal alb pe care stă un călăreț în veșminte negre (**VIII**); cal negru (**V**); cap de turc înfipt într-o sabie (**IV**) înroșită (**X**); cap de turc, din care se scurge sânge, înfipt într-o sabie (**V**); călăreț îmbrăcat în întregime cu armură (**I**); călăreț, în veșminte negre, pe cal alb (**VIII**); militar redat în întregime, cu pieptul acoperit de platoșă și purtând coif, încălțat cu cizme galbene, încins cu o sabie încovoiată (**IV**); om întreg, așezat pe un cal negru (**V**); om, îmbrăcat în haine de culoare verde (**VI**); om, redat în întregime, îmbrăcat cu o haină roșie (**X**);

---

¹ Ölyvedi Vad Imre, *Nemességi könyv*, Szeged, 1910, p. 57

om, redat în întregime, îmbrăcat în roșu și purtând cizme galbene (III); porumbel alb ținând în cioc un spic de grâu (II); turc călare, lovit în frunte de o rană mortală (VI); urs, zugrăvit în culoarea sa naturală, ieșind dintr-o coroană, redat pe jumătate, străpuns de o lance (IX).

În categoria *figurilor heraldice artificiale* se includ totalitatea lucrurilor create de oameni în decursul timpului, fiind, deci, rezultatul muncii lor. În cazul de față, am întâlnit:

a) *îmbrăcăminte* – armură cu care este îmbrăcat un călăreț (I); cizme galbene purtate de un militar (IV) sau de un om (III); coif purtat de un militar (IV); haina roșie purtată de un om (III, X); haine de culoare verde, cu care este îmbrăcat un om (VI); platoșă acoperind pieptul unui militar (IV) sau cu care este îmbrăcat un braț omenesc (VII); veșminte negre purtate de un călăreț (VII);

b) *arme* – lance străpungând un urs (IX); sabie aurită, ținută de un om (III); sabie în al cărui vârf este înfipt un cap de turc (IV, V, X); sabie încovoiată cu care este încins un militar (IV); sabie scoasă din teacă și stropită cu sânge, ținută de un om cu mâna dreaptă (VI), de un braț omenesc (VII) sau de un călăreț (I);

c) *coroană* – din care iese un urs (IX); regală, împodobită cu diferite pietre prețioase și perle, din care se vede ieșind un braț omenesc (VII);

d) *obiecte de harnașament* – hățurile calului ținute în mâna stângă de un călăreț (V).

Analizând ornamentele exterioare ale scutului, am observat că elementul care urmează ca importanță scutului, din ansamblul unui blazon, este timbrul. La blazoanele studiate, *timbrul* reunește următoarele elemente: coiful, coroana plasată peste acesta, cimierul sau creștetul, lambrechinii.

Coiful, atestând originea militară a heraldicii, amintește de protecția capului războinicului în luptă. În aceste compoziții, el este militar închis (I, III-IV, V-VII, IX-X), așezat pe scut și militar cu viziera lăsată în jos, aurit pe unele părți (II).

Coroana, plasată peste coifuri, este: regală împodobită cu pietre scumpe (**III, V, IX-X**); regală împodobită cu pietre prețioase și perle de mai multe culori (**IV, VI-VII**).

Cimierul (creștetul) este elementul așezat în partea cea mai de sus a unui blazon. Întâlnim cimier la două blazoane: cocor cu penele pictate în culoarea naturală, stând pe piciorul stâng, iar în dreptul ținând o pană de scris (**III**); braț omenesc tăiat de la umăr și ținând o cruce aurită, iar deasupra crucii este un porumbel care ține strâns cu ghearele piciorului drept o pană de scris (**VI**).

Lambrechinii sunt ornamente exterioare ale scutului redat sub forma unor fâșii de stofă sau frunze de acant răsucite care cad din vârful coifului pe flancurile scutului. Ei au fost înfățișați, ca și întreaga compoziție, în conformitate cu stilul epocii, amintind de acoperământul coifului sfâșiat în luptă. Culorile lambrechinilor s-au realizat după anumite norme, respectiv părțile lor exterioare să reproducă smaltul principal al scutului, iar cele interioare cromatica mobilei mai importantă din scut. Astfel, la blazoanele de față, întâlnim lambrechini de diferite culori, înconjurând și împodobind cât se poate de frumos ambele laturi ale scutului (**I-II, IV-VII, IX-X**).

I. 1590 iulie 18, Alba Iulia. *Sigismund Báthori conferă nobilitate și blazon lui Gheorghe Giuraca de Lugoj (Lugas, Timiș).* Blazonul: scut triunghiular, de culoare albastră, în al cărui câmp se vede un călăreț îmbrăcat în întregime cu armură, ținând cu mâna dreaptă o sabie scoasă din teacă și îndreptată în sus. Deasupra scutului este pus un coif militar închis din al cărui vârf cad de o parte și de alta lambrechini de diferite culori, înconjurând și împodobind cât se poate de frumos ambele laturi ale scutului.

„Scutum videlicet triangulare coelestini coloris, in cuius campo eques toto corpore armatus dextra mucronem evaginatam sursum erectum tenere conspicitur. Supra scutum

galea militaris clausa est posita, ex cuius cono teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utraque scuti latera pulcherrime ambiunt et exornant”.²

II. 1593 mai 5, Alba Iulia. *Sigismund Báthori conferă diploma de înnobilare și blazon lui Matei Ztanissa de Lugoj (Lugos, Timiș).* Blazonul: scut triunghiular, de culoare albastră, a cărui parte de jos este ocupată de o colină înverzită și acoperită cu iarbă, pe care stă un porumbel alb ținând în cioc un spic de grâu. Scutul este timbrat de un coif militar cu viziera lăsată în jos, aurit pe unele părți, iar din vârful lui cad pe ambele laturi ale scutului fâșii sau panglici de diferite culori care îl înconjură și îl împodobesc foarte frumos. Reproducerea blazonului realizată după Siebmacher.

„Scutum videlicet triangulare coelestini coloris, cuius imam partem collis virens et herdbibus occupat, in eiusque vertice columba alba consistens rostro aristam triticeam conspicitur; supra scutum galea militaris clausa est posita certa suis in locis deaurata ex cuius cono teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utramque scuti partem pulcherrime ambiunt atque exornant”.³

---

² Costin Feneșan, *Diplome de înnobilare și blazon din Banat, secolele XVI-XVII*, Timișoara, Editura de Vest, 2007, nr. 2, p. 60-63; Laurențiu-Ștefan Szemkovic, *Blazoane individualizând familii nobile de origine română din Transilvania (secolele XVI-XIX)*, Editura Moroșan, București, 2014, nr. XXIII, p. 69

³ Constantin Reichenauer von Reichenau, Géza von Csergheő, Oscar von Bárczay, *Adel von Siebenbürgen*, în „J. Siebmacher’s grosses und allgemeines Wappenbuch”, Band IV, Theil XII, Heft 8, Nürnberg, 1898, p. 190; Nyulásziné Straub Éva, *A Magyar Országos Levéltárban őrzött eredeti címereslevelek jegyzéke*, Budapest, 1981, nr. 263, p. 31; eadem, *Címereslevelek jegyzéke. Második, javított, bővített kiadás*, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2000, p. 28, poziția 284; Costin Feneșan,

III. 1608 iunie 18, Alba Iulia. *Gabriel Báthori conferă nobilitate și blazon lui Stephan Literati, alias Fodor de Lugoj (Lugas, Timiș).* Blazonul: scut militar, de culoare albastră, în câmpul căruia se vede un om, redat în întregime, îmbrăcat în roșu și purtând cizme galbene, ținând strâns în mâna dreaptă o sabie aurită, ridicată în sus, iar în stânga ... Deasupra scutului este așezat un coif militar închis cu o coroană regală împodobită cu pietre scumpe, din care iese un cocor cu penele pictate în culoarea naturală, stând pe piciorul stâng, iar în dreptul ținând o pană de scris...

Două diplome de înnobilitare și blazon pentru românii din Lugoj și Caransebeș (1593, 1652), în „Revista Arhivelor”, LXXX, 1994, vol. LVI, nr. 1, p. 103-109; idem, Diplome de înnobilitare și blazon din Banat ..., nr. 3, p. 64-68; Victor baron de Coroianu, Familii nobile din Transilvania: aristocrația rurală a Maramureșului și Făgărașului: diplome și blazoane, Meckenheim/Bonn, 1999, Edit. Gutinul, Baia Mare, 2001, p. 82, 140, tab. 29; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, op. cit., nr. XXIX, p. 70

„*Scutum videlicet militare coelestini coloris in cuius campo sive area homo integer rubeo habitu et flavis cothurnis indutus enseque deaurato ... erectus stare dextra ensem nudum sursum porrectum fortiter vibrare sinistra vero manus latere ... conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis atque unionibus apprime ex. super quo grus quidam naturalibus pennis depictus sinistro stare dextro autem pedibus calamum scriptorium tenere conspicitur. Ex cono autem ...*”.⁴

IV. 1611 noiembrie 13, Oradea (Varad). *Gabriel Báthori conferă nobilitate și blazon lui Ștefan Somogyi, alias Szöcs (Suciu) de Lugoș (Lugas, Timiș); diploma de înnobilitare a fost confirmată și transcrisă de Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, la Alba Iulia, la 28 octombrie 1624.* Blazonul: scut militar, de culoare albastră, în al cărui vârf este o câmpie verde pe care stă drept un militar redat în întregime, cu pieptul acoperit de platoșă și purtând coif, încălțat cu cizme galbene, încins cu o sabie încovoiată, ținând cu mâna dreaptă sabia strălucitoare în sus și în al cărui vârf este înfipt un cap de turc. Deasupra scutului este un coif militar închis, pe care este pusă o coroană sau diademă regală împodobită cu diferite pietre prețioase și perle de mai multe culori. Iar din vârful coifului se scurg lambrechini de

---

⁴ *Liber Regius*, V, în Arhiva Națională Maghiară, fond „Arhiva Capitlului din Alba Iulia”, gășibil și la Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita: ANIC), colecția (în continuare se va cita: col.) „Microfilme Ungaria”, rola (în continuare se va cita: r.) 873, cadrul (în continuare se va cita: c.) 38; Tagányi Károly, *Jegyzéke az Országos Levéltárban a magyar és erdélyi udv. Kancelláriák föllállításáig található hercegi, grófi, bárói, honossági és nemesi oklevelnek*, Budapest, 1886, p. 25; Costin Feneșan, *Diplome de înnobilitare și blazon din Banat ...*, nr. 10, p. 84-85; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *op. cit.*, nr. LXIX p. 80

diferite culori, înconjurând și împodobind cât se poate de frumos laturile sau marginile acestui scut.

„Scutum videlicet militare coelestini coloris, cuius fundum cespes viridis occupat, in cuius campo sive area miles integer erecte stare, thorace lorica et galea ac cothurnis flavis indutus gladioque decurvato succintus, dextra manum gladium vibratum sursum elevatum caputque turcicum transfixum tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam corona sive diadema regium variis gemmis unionibusque variegatum contegit etc. Ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant”.⁵

V. 1625 iunie 22, Alba Iulia. *Gabriel Bethlen conferă nobilitate și blazon lui Ioan Pribek de Lugoș (Lugas, Timiș), soției lui Sofia Vlad și copiilor lor Ioan, Elisabeta și Ecaterina. Blazonul: scut militar, de culoare albastră, în al cărui câmp sau arie se vede un om întreg, așezat pe un cal negru, ținând în mâna dreaptă o sabie scânteietoare în vârful căreia este înfipt un cap de turc din care se scurge sânge, iar în mâna stângă hățurile calului. Deasupra scutului este pus un coif militar închis, peste care este așezată o coroană regală împodobită cu pietre prețioase. Iar din vârful coifului pornesc în jos lambrechini de diferite culori care înconjură și împodobesc cât se poate de frumos ambele laturi sau margini ale aceluiași scut.*

---

⁵ Arhivele Naționale Mureș, *Colecția de documente și manuscrise a Bibliotecii documentare Teleki-Bolyai*, inv. nr. 100, f. 345 v – 346 (cotă veche: manuscris 393); Costin Feneșan, *Diplome de înnobilitare și blazon...*, nr. 13, p. 89-92; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *op. cit.*, nr. CXXXIV, p. 93-94

„*Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cuius campo seu area homo integer equo subnigro insident dextra ensem corruscantem cui caput turcicum sanguinem distillans transfixum est gestare, sinistra vero manuum habenas equi dirigere visitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regia gemmis unionibus variegatum. Ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utramque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant*”⁶

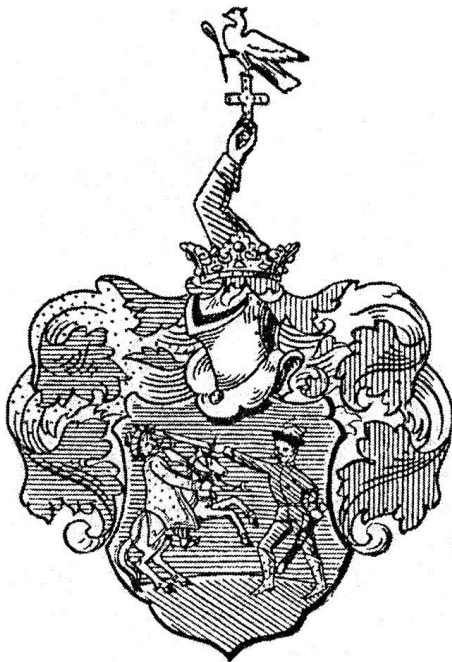
VI. 1628 aprilie 20, Alba Iulia. *Gabriel Bethlen conferă nobilitate și blazon lui Gheorghe Loncea (Loncza) din Lugoj (Timiș), soției sale Ecaterina Cărăstău și fiilor lor Gheorghe și Grigore.* Blazonul: scut militar, de culoare albastră, al cărui vârf este ocupat de o câmpie verde pe care stă drept un om, îmbrăcat în haine de culoare verde, ținând cu mâna dreaptă, îndreptată în sus, o sabie scoasă din teacă și stropită cu sânge, iar în cealaltă parte un turc călare, lovit în frunte de o rană mortală. Deasupra scutului este un coif militar închis, peste care este așezată o coroană sau diademă regală, împodobită cu pietre prețioase și perle, din care se ridică un braț omenesc tăiat de la umăr și ținând o cruce aurită, iar deasupra crucii este un porumbel care ține strâns cu ghearele piciorului drept o pană de scris. Din vârful coifului cad lambrechini de diferite culori etc. Reproducerea blazonului realizată după Costin Feneșan.

„*Scutum videlicet militare coelestini coloris, cuius fundum cespes viridis occupat, super quo homo integer viridi*

---

⁶ *Liber Regius*, XIII, în Arhiva Națională Maghiară, fond „Arhiva Capitlului din Alba Iulia”, gășibil și la ANIC, col. *Microfilme Ungaria*, r. 874, c. 489-490, 661-664; Tagányi Károly, *op. cit.*, p. 58; Costin Feneșan, *Diplome de înnobilitare și blazon din Banat ...*, nr. 14, p. 93-97; Laurențiu-Ștefan Szemkovicș, *op. cit.*, nr. CLXXXIV, p. 108

veste indutus erectus stare dextraque gladium evaginatum sursum elevatum et sanguine madentem vibrare, ex adverso turcae equo insidenti, in fronte lethale vulnus inflixisse conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit corona sive diadema regium gemmis atque unionibus decenter exornatum, ex quo brachium humanum humerotenus resectum crucem deauratam tenens eminere ac supra crucem columbus quidam unguibus dextri pedis calamum scriptorium constringere visitur, ex cono porro galeae teniae sive lemnisci variorum colorum defluentes etc.”⁷

---

⁷ Sándor Imre, *Czimerlevelek*, vol. I (1551-1629), Kolozsvár, 1910, nr. 139, p. 101-102; Costin Feneșan, *Diplome de înnobilitare și blazon din Banat...*, nr. 15, p. 98-99; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *op. cit.*, nr. CXCIV, p. 111-112

VII. 1631 iunie 21, Alba Iulia. *Gheorghe Rákóczi I conferă nobilitate și blazon lui Ioan Kigso de Lugoș (Lugas, Timiș), soției sale Eufrosina Fora și fiului său vitreg Marcu Nagy.* Blazonul: scut militar, de culoare albastră, al cărui câmp sau arie este ocupată de o lună crescătoare înspre o parte, iar înspre cealaltă de un astru sau o stea strălucitoare, iar deasupra lor este pusă o coroană regală, împodobită cu diferite pietre prețioase și perle, din care se vede ieșind un braț omenesc, tăiat mai în jos de umăr, îndoit pe jumătate de la cot, îmbrăcat cu o platoșă și ținând în sus o sabie scoasă din teacă. Deasupra scutului este un coif militar închis, pe care este pusă o coroană regală împodobită cu pietre prețioase și perle de mai multe culori. Iar din vârful coifului se scurg lambrechini de diferite culori, înconjurând și împodobind cât se poate de frumos ambele laturi sau margini ale acestui scut. Reproducerea blazonului realizată după Costin Feneșan.

*„Scutum videlicet militare coelestini coloris, cuius campum sive aream luna hinc recrescens, inde sydus sive stella micans occupare superque ea posito diademati regio gemmis et unionibus varie exornato, lorica instructum brachium humanum humeros infra resectum cubitotenus ad medium innitens, ensem vagina nudum sursum porrectum tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, cuius verticem diadema regium gemmis unionibusque variegatum exornat. Ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant”.*⁸

---

⁸ Áldássy Antal, *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címereslevelei*, III, Budapest, 1906, nr. 555, p. 225; Nyulásziné Straub Éva, *A Magyar Országos Levéltárban*, nr. 605, p. 56; Costin Feneșan, *Diplome de înobilare și blazon din Banat...*, nr. 16, p. 100-104 și p. 270, fig. V; Laurențiu-Ștefan Szemkovicș, *op. cit.*, nr. CCXIV, p. 116

VIII. 1632 noiembrie 6. *Gheorghe Rákoczi I conferă nobilitate și blazon lui Radutz-Szabo, alias Petrisor de Lugoj (Lugos, Timiș), Luța (Lutza, Brașov) și Beclean (Bethlen, Brașov), împreună cu soția sa, Catarina Sztanilla, și fiul lor, Martin.* Blazonul: pe scut ceruleu, un călareț, în veșminte negre, pe cal alb, ținând în mâna dreaptă o ramură verde de palmier.⁹

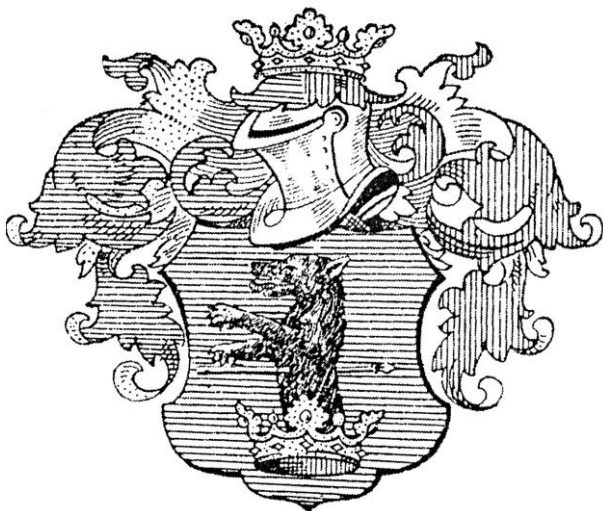
IX. 1634 octombrie 24, Pișchinț (Piskencz). *Gheorghe Rákoczi I conferă nobilitatea și blazon lui Nicolai Iankul de Lugoj (Lugos, Timiș).* Blazonul: scut militar, drept, în al cărui câmp, de culoare albastră, se află o coroană din care iese un urs, redat pe jumătate, zugrăvit în culoarea sa naturală și străpuns de o lance. Pe scut este așezat un coif militar închis care are în vârful coroană regală împodobită cu pietre scumpe. Iar din vârful

---

⁹ Ioan Cavalier de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, I, Sibiu, 1892, p. 109, 172; II, Sibiu, 1895, p. 295, 324, 355; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *op. cit.*, nr. CCXXVI, p. 119

coifului cad lambrechini de diferite culori, înconjurând și împodobind cât se poate de frumos ambele laturi sau margini ale aceluiași scut. Reproducerea blazonului realizată după Costin Feneșan.

„Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cujus campo sive area corona est deposita ex qua ursus dimidius naturali colore depictus sursum stare et hasta transfixu esse conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus decenter variegatum. Ex cono vero galeae, teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherime ambiunt et exornant”.¹⁰

---

¹⁰ *Liber Regius*, XVII, în Arhiva Națională Maghiară, fond „Arhiva Capitlului din Alba Iulia”, gășibil și la ANIC, col. *Microfilme Ungaria*, r. 875, c. 834-835; Sándor Imre, *op. cit.*, II, nr. 210, p. 41; Costin Feneșan, *Diplome de înnobilitare și blazon din Banat...*, nr. 17, p. 105-107; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *op. cit.*, nr. CCXXXVI, p. 121

X. 1636 iunie 2, Alba Iulia. *Gheorghe Rákoczi I conferă blazon lui Ioan Dragumer de Lugoj (Lugos, Timiș).* Blazonul: scut militar, de culoare albastră, în al cărui câmp sau arie se vede un om, redat în întregime, îmbrăcat cu o haină roșie, ținând cu mâna dreaptă, în sus, o sabie înroșită în care este înfipt un cap de turc, iar cu mâna stângă un mănunchi de spice de grâu bine coapte. Pe scut este așezat un coif militar închis care are în vârf o coroană regală împodobită cu pietre prețioase. Iar din vârful coifului cad lambrechini de diferite culori, înconjurând și împodobind cât se poate de frumos ambele laturi sau margini ale aceluiași scut. Reproduserile blazonului realizate după Siebmacher și Costin Feneșan.

„Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cuius campo sive area homo integer rubro amictu indutus, dextera ensi evaginato rutilanti caput turcicum infixum sursum, sinistra vero manibus spicam tritici bene maturam tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus decenter variegatum. Ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherime ambiunt et exornant”¹¹

---

¹¹ Constantin Reichenauer von Reichenau, Géza von Csergheő, Oscar von Bárczay, *op. cit.*, p. 88; Kádár József, *Szolnok-Doboka varmegye monographiája*, vol. V, Deés, 1901, p. 584; Áldássy Antal, *op. cit.*, I (1200-1868), Budapesta, 1904, nr. CCLXVII, p. 161; Nyulásziné Straub Éva, *A Magyar Országos Levéltárban őrzött eredeti címereslevelek jegyzéke*, nr. 666, p. 60; eadem, *Öt évszázad címerei a Magyar Országos Levéltár címereslevelein*, Budapesta, Corvina, 1987, p. 184; eadem, *Címereslevelek jegyzéke. Második, javított, bővített kiadás*, p. 56, poziția 713; Costin Feneșan, *Diplome de înnobilitare și blazon din Banat...*, nr. 19, p. 113-117 și p. 271, fig. VII; Laurențiu-Ștefan Szemkovic, *op. cit.*, nr. CCXLIV, p. 123.

Blasons accordés aux quelques familles nobles roumaines
de Lugoj (1590-1636)

Cette présentation se propose de répondre à une nécessité impérieuse, à savoir de faire connaître les blasons accordés, entre 1590-1636, par les souverains de l'époque, aux quelques familles ou des personnes roumaines de Lugoj (département Timiș), individuellement ou en groupe, pour des faits d'armes et d'autres mérites dans leur service.

Tout d'abord, l'étude comprend l'analyse des composantes des blasons, à savoir l'écu, la chromatique de son champ, les figures héraldiques naturelles et artificielles, ainsi que les éléments extérieurs de l'écu: le heaume, la couronne qui se trouve au-dessus du heaume, le cimier, les lambrequins.

Dans la deuxième partie, nous avons décrit les blasons, tenant compte, à chaque fois, de la date, du lieu, de la personne qui accorde le blason, du titulaire, du blasonnement de l'insigne conformément aux normes de la science héraldique et, selon le cas, des descriptions originales en latin, des reproductions héraldiques, du quota et des références bibliographiques.

Comanditari în Banatul secolului al XVIII-lea

Profesor Pleș Bogdan

Banatul, după mai mult de un secol și jumătate de stăpânire otomană, fiind integrat în spațiul lumii orientale, se va despărți de aceasta și va fi integrată unei noi civilizații de tip occidental, model care va instaura o nouă ordine politică, economică, administrativă, iar prin răspândirea ideilor de libertate și dreptate se va exprima caracterul iluminat al rațiunii, totul fiind sub patronajul casei de Habsburg. Banatul a fost a doua provincie românească integrată în imperiul austriac, prima avea să fie principatul Transilvaniei, în urma războiului austriaco-otoman din 1683-1697, încheiat prin pacea de la Karlowitz (Sremski Karlovci) din 1699. Banatul avea să intre în componența casei de Austria prin războiul din 1716-1718, încheiat prin semnarea păcii de la Passarowitz (21 iulie 1718)¹.

Banatul a făcut parte din politica experimentală a casei de Habsburg, fiind o regiune slab dezvoltată, mai deloc urbanizată, care prezenta un mozaic etnic (cu preponderență românească) și confesional (cu preponderență ortodoxă) la momentul 1718. Pentru ca provincia să poată fi exploatată, a fost nevoie de impunerea unui program reformator care nu a întâlnit o opoziție locală și necesitatea definirii statutului politic al teritoriului față de

---

¹ C. Feneșan, *Cnezi și obercnei în Banatul imperial 1716-1778*, Editura Academiei Române, București, 1996, p. 16.

celelalte provincii ale imperiului austriac. De aceea a fost desemnat drept *absolutum, inalienabile dominium vel peculium regni*², adică domeniu al coroanei și camerei imperiale, „o țară a Coroanei” (Kronland) cu capitala la Timișoara³. Era importantă definirea acestui statut pentru a se înlătura opoziția nobilimii maghiare, care doreau revenirea la statul feudal al comitatelor, perioadă pe care secolul iluminării și-a propus să îl înlăture.

Prin „comanditar” conform dex-ului „*persoană care comanditează sau finanțează*”⁴ se înțelege un simplu patronaj, un finanțator care sponsorizează executarea în general a unei opere artistice, care poate să fie monument arhitectural, sculptural sau în domeniul picturii. Ei bine în absența unei lucrări de bază referitoare la „comanditari” trebuie să menționăm unele adăugiri. Da, prin comanditar ne referim în primul rând la „cel care a comandat” opera artistică și-n principiu' cel care o finanțează (care poate să fie o persoană sau două, o familie, ori chiar o comunitate cu mențiunea că deși comunitatea finanțează, puțin câte puțin de la fiecare, există o persoană care oferă mai mult fiind recunoscut drept comandiar). În al doilea rând, raportat la secolul al XVIII-lea, comanditarul nu era o simplă persoană înstărită dispusă să finanțeze de dragul unui capriciu. Comanditarul urmărea diferite scopuri sau obiective, de interes individual ori comunitar sau chiar la nivelul provinciei.

Peisajul creat de comanditari în secolul al XVIII-lea în Banat a fost conturat, aproape în totalitate de stilul artistic baroc sub influența secolului luminat. Acest stil va fi adoptat de locuitorii acestei provincii, de toate confesiunile și naționalitățile, în mare parte datorită integrării, în imperiul austriac, patronat de, casa de Habsburg, foarte diferit de fosta stăpânire a sultanilor.

---

² *Ibidem*, p. 17.

³ M. Oprea, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, Editura Tehnică, București, 1987, p. 56.

⁴ <https://dexonline.ro/definitie/comanditar>. accesa la 09.05.2018.

Cum afirmă istoricul Jose Morales, peisajul artistic înseamnă „arhitectură și context, o dualitate de suprapunere, o sumă inevitabilă de contaminări superimpuse⁵”, adică fuziunea dintre ce a fost (vechi) și ce urmează (nou) care „va rezulta de fapt într-o imixtiune”. La fel se întâmplă și în Banat, noul stil baroc și modelul austriac cu ideologia absolutistă luminată se vor interpătrunde cu reminiscențele medievale, rezultând un peisaj artistic unic al Banatului în secolul al XVIII-lea.

Istoricul Victor Neumann afirmă „Banatul este regiunea de intersecție a unora dintre cele mai bogate interferențe „între tradițiile românești și acelea europene, între limbile culturilor locale și ale celor învecinate, alături de relațiile creștino-iudaice și creștino-musulmane”⁶. De aceea peisajul artistic al Banatului în secolul al XVIII-lea prezintă din acest punct de vedere o „particularitate” în spațiul Europei Centrale coabitarea episcopii ortodoxă și catolică, activitatea arhiepiscopiei de la Sremski-Karlovci asupra tuturor ortodocșilor având o lungă durată și o largă autonomie. La acestea se adaugă reorganizarea regiunii în urma politicilor imperiale, care creează o imagine prin prisma comandarilor și în consecință un peisaj artistic în secolul al XVIII-lea care poate fi comparat cu o provincie din Europa occidentală.

Din punct de vedere urbanistic, continuarea colonizărilor a impus măsuri de sistematizare și organizare a Banatului, teritoriul fiind structurat cu un plan ordonat de localități, dispuse în mod rațional. Aceasta a contribuit la crearea de modele oficiale ce dau

---

⁵ J. Morales, *Ecological Urbanis*, Editura Harvard University Graduate School of Design, USA, 2010, p. 20.

⁶ V. Neumann, *Banatul: între Bizanțul ortodox și Europa catolică*, în vol coord. de Idem în *Istoria Banatului. Studii privind particularitățile unei regiuni transfrontaliere*, Editura Academiei Române, Ed. II, București, 2016, p. 255.

particularitate acestei zone. Istoricul Victor Neumann afirmă „datorită acestei politici de colonizare a Banatului s-a configurat caracterul specific de provincie multiethnică în care s-au conturat premisele favorabile pentru realizarea de *sinteze de civilizație*⁷ cu nuanțe aparte. În urma colonizării Banatului, care a fost una din cele mai mari migrații europene din secolul al XVIII-lea, consecință a politicii imperiale Habsburgice, va transformat peisajul bănățean impregnând pluralismul cultural și religios, dar și cultivarea limbilor și originilor comunitare, precum și dezvoltarea economică și emanciparea socială”.

Despre baroc în Banat, ca receptare a unui spirit modern al secolului al XVIII-lea venit din spațiul occidental, nu se poate discuta decât după *reconquista* creștină-catolică a imperiului habsburgic în spațiul sud-estic, ca urmare a câștigării bătăliilor de la Zenta, Timișoara și Belgrad⁸.

Stilul baroc este expresia artistică a transformărilor adânci petrecute în mentalul colectiv, în viața politică și socială pe fondul lărgirii orizontului geografic și al evoluției științelor. Istoricul Mihaela Vlăsceanu afirmă că „barocul poate fi considerat una dintre primele mișcări culturale europene”, aceasta continuând „accentele vizuale și formale ale barocului, subiectele tradiționale precum mitologia, portretistica și arta ecleziastică dobândește, datorită noii viziuni introduse de acest stil, noi valențe artistice.”⁹

Se poate observa în toată provincia o activitate intensă de modernizare concretizată prin ridicarea unor lăcașe de cult noi și

---

⁷ V. Neumann, *Convergențe spirituale*, Editura Eminescu, București, 1986, p. 8.

⁸ N. Sabău, *Metamorfoze ale barocului transilvan*, Editura Dacia, vol. 1, Cluj, 2002, p. 186.

⁹ M. Vlăsceanu, *Particularități regionale ale artei baroc*, în vol. coord. de V. Neumann în *Istoria Banatului. Studii privind particularitățile unei regiuni transfrontaliere*, Editura Academiei Române, Ed. II, București, 2016, p. 255 (în continuare *Particularități...*).

prin adăugarea unor elemente baroce de decor la cele existente, în mare parte datorită categoriilor de comanditari. Aceste categorii de comanditari, inițiatori ai acestor edificii erau în primul rând persoane provenite din rândul familiei imperiale, dar și din rândul demnitarilor laici și clerici. Nu barocul era european, în opinia istoricului Jan Bialostocki, „ci întreg secolul al XVIII-lea era baroc prin modul de desfășurare în diverse stiluri, prin evoluția arhitecturii și artelor, enunțând fenomenul social-cultural în general”¹⁰.

O tipologie pe care am încercat să o cercetez în lucrare s-a bazat pe identificarea a trei mari categorii de comanditari în secolul al XVIII-lea, ele fiind identificate și de istorici în domeniul artei precum D.S. Pârvulescu și Rodica Vârtaciu, însă nu au întreprins un studiu dedicat strict comanditarilor. Cele trei mari categorii de comanditari în secolul al XVIII-lea sunt burghezia din centrele urbane și cea militară, din regimentele de graniță, în general elite nobile, aristocratice sau militare, aici fiind inclus și seniorul suprem, împăratul de la Viena. Următoarea categorie include comunitățile monastice și clericale ale bisericii, fie ea catolică sau ortodoxă, menționând faptul că biserica și comunitatea ortodoxă nu dispunea de aceleași libertăți precum autoritățile catolice care guvernau provincia și statul austriac. Cealaltă categorie este formată din reprezentanții comunităților sătești ”*cnezii*” și frunzașii acestora ”*obercnezii*” ca reprezentanți ai administrației austriece în satele bănățene¹¹.

---

¹⁰ Jan Bialostocki, *O istorie a teoriilor despre artă*, Editura Meridiane, București, 1977, p. 289.

¹¹ D. S. Pârvulescu, *Pictura bisericilor ortodoxe din Banat între secolul al XVII-lea și deceniul trei al secolului al XIX-lea*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2003, p. 5.

I. *Aedilis Augustus* comanditar al Banatului

Categoria „celor privilegiați”, un grup destinat exclusiv noilor legiutori care au transformat Banatul din 1718 până la sfârșitul secolului într-o provincie asemănătoare cu celelalte din imperiul Habsburgic. Mediul aristocratic austriac includea conți, generali, guvernatori de provincie și suveranii imperiului de la Viena, care vor modela capitala Banatului încât aceasta va primi renumele de „Mica Vienă”. Comanditarul Carol al VI-lea, împăratul austriac, va pune bazele primei ctitori imperiale în Banat, la Timișoara, Domul catolic – „cea mai expresivă realizare a barocului bănățean¹²”. Importanța edificiului constă în interesul pe care autoritățile imperiale l-au acordat înzestrării sale cu opere artistice lucrate de artiști specializați din spațiul central-european, la care se adaugă și meșteri locali. Deci putem afirma că statutul social și „privilegiat” al comanditarilor care dispuneau de posibilități financiare și de resurse imense, a fost cel care a oferit primele *piese de mozaic* în peisajul bănățean. Modelul decorației interioare a Domului catolic va fi preluat și de alți artiști care vor executa comenzi și în mediul rural, atât catolici precum și ortodocși deopotrivă, nu doar cel urban, deși acesta din urmă era mediul de desfășurare a comanditarilor privilegiați. Comanditarii categoriei nobiliare, în frunte cu suveranul imperiului Habsburgic, „comanda” edificii cu caracter militar și civil pentru că acestea lipseau cu desăvârșire. Anexarea provinciei la imperiu nu a fost percepută astfel, ci ca o eliberare de la fosta stăpânire otomană, motiv pentru care provincia va fi numită „domeniu a coroanei”, iar împăratul trebuie să dezvolte zona pentru a fi demnă de un astfel de statut. Deci în această categorie „comanditarul” primește valențe cu caracter modernizator, inovator, civilizator, chiar protector față de pericolul otoman, înființarea regimentelor de

---

¹² M. Vlăsceanu, *Particularități...*, p.266.

graniță va oferi multor băștinași șansa de a-și îmbunătăți condiția socială. Pentru categoria clericilor, comanditarul urmărea atragerea cât mai multor persoane la confesiunea catolică, ridicarea de biserici a fost elementul definitoriu pentru viitorul peisaj bănățean. Victoria contrareformei trebuia glorificată prin ridicarea unor monumente impunătoare de factură religioasă, susținute și de autoritățile imperiale care fiind tributare bisericii catolice urmăreau uniformizarea din punct de vedere confesional în detrimentul ortodoxismului.

Cetatea Timișoarei este cea mai importantă așezare urbană a provinciei, având statutul de „*oraș liber regesc*”¹³ din anul 1781, depășind celelalte localități din provincie, atât demografic, economic cât și din punct de vedere socio-profesional. Orașul poate fi comparat cu cele din Transilvania sau Ungaria, în ceea ce privește rolul său administrativ, economic, cultural și spiritual. Iezuitul Anton Holler, după cucerirea Banatului, a publicat opera „*Augusta Carolinae Virtutis Monumenta seu Aedificia a Carlo VI.*”¹⁴ care glorifică acțiunile comanditare ale împăratului ca inițiator de construcții militare, civile și religioase „ridicate sub conducerea sa.”

În capitolele „*Aedificia economica*” și „*Aedificia bellica*” se descrie rolul pe care l-a avut acest „*Aedilis Augustus*” asupra înnoirilor și măririi orașelor ca Timișoara, care a beneficiat introducerea sistemului de canalizare și asanarea mlaștinilor. La Timișoara este amintită în special preocuparea pentru ridicarea de „clădiri particulare, grădini și parcuri”, totodată Holler ilustrând și cele cinci mari bastioane (în prezent mai există unul), comparând

---

¹³ M. Opriș, *Timișoara...*, p. 60.

¹⁴ *Monumentele imperiale ale virtuții Carolinice sau construcțiile care au fost ridicate de Carol al VI-lea, cel mai mare împărat al patriei, pe întreg teritoriul habsburgic austriac pentru binele general* – traducere de N. Sabău în *Metamorfoze ale barocului transilvan*, Ed. Dacia, Cluj, 2002, p. 186.

cetatea Timișoarei cu Troia (cetatea Ilionului), iar împăratul apare metamorfozat sub înfățișarea zeului Marte¹⁵.

În capitolul „*Aedificia sacra*” sunt consemnate noile biserici ridicate sau restaurate de comunitate ori de ordinele religioase, cea mai mare fiind Maria Serena a iezuiților din Timișoara, succedat, de alt lăcaș iezuit construit la Carașova, prin generozitatea împăratului înzestrat cu trei altare, de astfel de „înzestrări” beneficiau și bisericile franciscanilor și capucinilor din Timișoara¹⁶. În anul 1723 începe construcția primului bastion, Sfântul Ignațiu de Loyola, al noii cetăți, plănuită să reziste unui asediu dus cu arme moderne ale epocii respective, fiind dotat cu patru porți, iar bastionul alăturat închinat lui Eugeniu de Savoia decorat cu ornamente de factură barocă. Primăria germană va fi edificată între 1731-1734. Tot în această perioadă a prins contur cele trei piețe, Piața Iezuiților, Piața Sf. Gheorghe (după sfântul militar protector al cetății) și Piața Paradelor, actuala Piață a Libertății¹⁷. Sistematizarea și organizarea teritoriului au fost principalele preocupări ale contelui Florimund Mercy, primul guvernator al Banatului. Fortificare noului teritoriu cucerit era esențial deoarece pericolul otoman nu fusese înlăturat, edificiile militare fiind ridicate în acest scop. Pericol confirmat de altfel, de războiul din 1736, ce a determinat ridicarea de fortificații în centrele urbane, ampla acțiune fiind înfăptuită de Franz Anton de Engelshofen, între 1740-1752.

Până în anul 1751, datorită conducerii militare care și-a exercitat puterea absolută, edilii au construit mai mult pe partea sudică a urbei, unde se aflau instituțiile militare ale Banatului: Comandamentul general, Casa Comandantului, Primăria, Corpul

---

¹⁵ R. Vârtaciu, *Valori de artă barocă în Banat, Editura Triade, Cluj-Napoca, 2015, pp. 38-39.*

¹⁶ N. Sabău, *op. cit.* p. 187.

¹⁷ *Ibidem*, p. 189.

de gardă principal, Cancelaria de război, Comisariatul militar¹⁸. Când s-a despărțit conducerea militară de cea administrativă, s-a asanat canalul ce despărțea construcțiile ridicate în partea de nord, unde se vor ridica cele două edificii impunătoare ale Timișoarei reflectând puterea politică și cea religioasă, Palatul Președintelui civil și Catedrala catolică episcopală. Această arhitectură militară, construită după planurile elaborate de serviciile militare, fiind de ultimă generație în epoca respectivă, au fost finanțate, și chiar inițiate (nu toate) de împăratul de Habsburg, Carol al VI-lea, continuate de împărăteasa Maria Tereza și Iosif al II-lea. Putem astfel afirma că în vârful categoriilor de comanditari ai Banatului, în secolul al XVIII-lea, se află însuși șeful casei imperiale austriece. Modelul Domului catolic, alături de biserica de la Lenauheim a doua ctitorire imperială, nu a constituit un model de urmat din punct de vedere arhitectural, mai ales din rațiuni financiare, având structuri complexe și o bogată decorație arhitecturală, exceptând cazul special al bisericii ortodoxe din Lugoj, operă a celei de a doua categorie de comanditari, cnezii și obercnezii din mediul rural.

II. Cnezi și Obercnezi în Banat

Instituția cnezială a fost consfințită de contele Mercy în *Instrucțiuni privind organizarea administrației districtuale*¹⁹, care păstra autoritatea cnezilor sătești din Banat, ca instituție de rang inferior al administrației locale. Deci în noile comunități rurale ale coloniștilor germani administrarea era încredințată unui jude (*richter* sau *schulze*²⁰), iar în comunitățile rurale românești sau sârbești le-a fost lăsată instituția cnezială, „fiind familiarizată cu ea

---

¹⁸ C. Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial. 1716-1778*, Editura Academiei Române, București, 1997, p. 86.

¹⁹ N. Bocșan, *Cnezii bănățeni în secolul al XVIII-lea. O componentă a structurilor elitare românești*, în „Civilizație medievală și modernă românească”, Cluj-Napoca, 1985, p. 141.

²⁰ *Ibidem*, p. 142.

de multă vreme”²¹. În Banat a funcționat instituția cnezială pe tot parcursul administrației imperiale directe (1779), „chiar și dincolo de această perioadă, până la mijlocul secolului al XIX-lea.”²²

De obicei funcția de obercnez era încredințată unui fost cnez sătesc și având cele mai mari șanse de a ocupa această funcție dacă erai adjunctul acestuia, așa numitul vicecnez. De asemenea funcția de obercnez era conferită, de obicei, candidaților originari din districtul respectiv, fiindcă cunoșteau limba, locurile și oamenii. În urma cercetărilor istoricului Costin Feneșan, reiese că aceste funcții erau foarte râvnite, iar candidații se dădeau la tot felul de mijloace pentru obținerea lor, iar odată obținute făceau tot posibilul pentru a rămâne pe acele posturi ori pentru a-l transmite urmașilor lor. În urma cercetărilor s-a descoperit că în anul 1742, Administrația Banatului a fost nevoită să intervină pentru a remedia situația, legiferându-se din acel an că „după trei ani toți obercnezii trebuiau să-și părăsească funcția, pe care o puteau redobândi doar în urma unor noi alegeri, iar numirea se făcea în persoană în fața consilierilor Administrației Banatului.”²³

O particularitate în cazul edificiilor religioase din mediul ortodox o prezintă lipsa meșterilor calificați și familiarizați cu morfologia noului stil baroc, apelându-se în majoritatea cazurilor la meșteri din rândul coloniștilor. La biserica din Lugoj cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” la a cărei ridicare a participat Johannes Breutter din Timișoara, care a introdus o tipologie specifică mediului ortodox încă din evul mediu, biserica sală cu absidă trilobată. Fațada este inspirată de planurile Domului catolic, dotată cu două turnuri, fiind cea mai importantă ctitorie ortodoxă a secolului al XVIII-lea, operă a comanditarului și obercnezului

---

²¹ F. Griselini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Editura Facla, Timișoara, 1984.p. 152.

²² *Ibidem*, pp. 153-154.

²³ C. Feneșan, *Cnezi și...*, p. 27.

Gavrilă Guran. Acesta este un caz unic, majoritatea activităților comanditare a cnezilor și obercnezilor desfășurându-se în mediul rural, iar forma consacrată a bisericilor ortodoxe va fi conferită de amplasarea unui turn clopotniță pe fațadă. Categoria comanditarilor locali din mediul rural, aveau un interes mai puțin individual, scopul lor era să păstreze moștenirea tradițională din mediul ortodox, moștenire din ce în ce mai amenințată de noul val inovator și modernizator al tehnicilor de execuție artistică apuseană. Această categorie se distinge prin posibilitățile modeste de finanțare a unor opere artistice, multe din ele nu ni s-au mai păstrat, însă avem și excepții, cum ar fi impunătoarea catedrală din Lugoj, operă a comanditarilor sătești locali. Lăcașurile de cult atât cele din lemn cât cele de zid precum și decorarea acestora, comanditate de obercnezii și cnezii sătești bănățeni în secolul al XVIII-lea, este nuanțat, dovedind pătrunderea ușoară în orizontul mental atașat tradiției, specific comunităților rurale, a ideilor mai ales inovatoare ale secolului luminilor, a tipurilor iconografice și limbajului stilistic apusean. Aceste exemple relevă lentă, dar irevocabilă lor integrare în politica reformistă a Casei de Habsburg și a bisericii ortodoxe. Sunt importante aceste instituții, de cnez și obercnez, pentru că acestea păstrează continuitatea comunităților, prin această factură confesională. Prin faptul că nu cunoșteau limba oficială, alegerea unui cnez și obercnez nu putea fi impusă de administrația imperială, deci erau necesare alegeri, candidații erau aleși de către comunitatea sătească. Cnezul era ales, împreună cu jurații săi, pe o perioadă limitată de obicei trei ani, însă autoritățile austriece supravegheau aceste alegeri.

Construcția bisericii situate în centrul orașului Lugoj a durat șapte ani, până la sfințirea ei de către episcopul Vârșetului Ioan Georgevici, în anul 1766. Planul construcției s-a inspirat din fațada principală a Domului din Timișoara, cea mai impunătoare construcție a provinciei și pe care Johannes Breutter precum și ceilalți maiștri o cunoșteau bine.

Fațada inițială proiectată de Johann Lechner, schiță păstrată în arhivele vieneze, nu a fost respectată deoarece s-a ținut cont de dorințele comanditarilor reali, adică ale cnezilor și obercnezilor, și nu ale episcopului Georgievici, rezultând crearea unei abside treflată, de o formă specifică, considerată o variantă locală chiar inovatoare, nefiind întâlnită altundeva, anterior construcției. După originalul din Lugoj, vor fi imitate și în alte comunități sătești românești la Mercina (1762), Ticvaniul Mare (1772), Răcăjdia și Broșteni (1778), Oravița (1784), Dognecea și Goruia (1795), precum și la catedrala din Vârșeț (1770-1786). Cerința comanditarilor cnezi și obercnezi s-ar putea să facă trimitere, conform istoricului de artă A. Buzilă, „la tipurile tradiționale, treflat sau triconc”.²⁴

În domeniul artei religioase ortodoxe din Banat a avut loc o consolidare a poziției acesteia în raport cu arta catolică. Înnoirea artei începe în prima jumătate de secol odată cu inițiativele ctitorești de refacere a lăcașurilor de cult de lemn sătești și din a doua jumătate de secol cu cele din zid acestea fiind supuse jurisdicției aulice care trebuia să aprobe planul, condiționat la construirea unor „biserici tip”. Acest lucru corespundea cu dorința autorităților imperiale de a transforma localitățile din mediul rural după modelul celor din spațiul Central-European. Se respecta astfel conceptul de urbanism baroc, conform acestuia, satele nou colonizate corespundeau modelului cartezian și cel liniar.

III. Categoria comanditarilor monastici

Edictul lui Iosif al II-lea emis în 1781 impunea anumite norme ce țin de practica arhitecturii din mediul ortodox și anume construirea fațadelor spre altă orientare decât strada principală,

---

²⁴ A. Buzilă, *Biserica Adormirea Maicii Domnului din Lugoj, ctitorie a cnezilor români din Banatul secolului al XVIII-lea*, în „Acta Musei Napocensis”, vol. 18, 1981, p. 644.

lipsa decorației abundente precum și interdicția să nu depășească înălțimea clădirilor din vecinătate, plan longitudinal, cu structură echilibrată, acoperită cu șarpantă și un turn pe fațadă. Deși comunitatea ortodoxă „era mai îngrădită” decât cea catolică, aceasta se va impune prin ctitoria de noi lăcașuri de cult care adaugă pe lângă arta specifică tradiției de factură bizantină și influența barocă occidentală. Avem exemplul biserica „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul” din Caransebeș transpusă în pesajul artistic bănățean ca un edificiu de artă religioasă tradițională trecută prin filiera Central-Europeană, pășind spre modernitate cu ale sale idei novatoare, operă a comanditarilor din categoria comunității monastice.

Prin arhitectura specifică stilului baroc și programul pictural articulat în zona absidei, biserica „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul” din Caransebeș, cu dimensiuni considerabile 27x11 metri, se înscrie în categoria edificiilor modernizate, occidentalizate la sfârșit de secol XVIII și început de secol XIX. Biserica Sf. Ioan Botezătorul prezintă elemente ale stilului baroc evocate prin turnul clopotniță cu ceas ce domină ansamblul la intrare, cornișe proeminente, ritm în desfășurarea pilaștrilor, contrastul dintre plin și gol ce evocă jocul cu volumele, sugerarea formelor în mișcare artă la nivel vizual care ilustrează retoric exuberanța stilului baroc. Este zidită din cărămidă cu ziduri groase, fiind transformată în timpul războiului austro-turc din anul 1788 de către vizirul Ahmed în sediul comandamentului, apoi chair grajd, întâmplare atestată printr-o inscripție a comanditarilor sătești „jupânul Manoil Stancovici și soția sa jupâneasa Maria”, care au finațat renovarea bisericii în anul 1808. Dorința comanditarilor este un alt factor important în alegerea și desfășurarea programului pictural²⁵.

---

²⁵ M. Lucian, M. Vlăsceanu, P. Bona, *Biserica Nașterea. Sfântului Ioan Botezătorul din Caransebeș*, Editura Brumar, Timișoara, 2008, p. 64.

Aceasta este categoria care cuprinde cele mai multe opere și lucrări, fie de pictură sau acțiuni de ctitorie, deoarece biserica ortodoxă, în absența unor instituții statale proprii (fie românești sau sârbești) și-a atribuit un rol administrativ și politic ca singura modalitate de a reprezenta interesele națiunii respective. Beneficiind de autonomismul confesional, elita clericilor era în mare parte purtătoarea de cuvânt a populației bănățene, românești sau sârbești, de aceea vocea lor în renovarea sau ridicarea unui nou lăcaș de cult prima în fața altor lucrări publice, de exemplu.

Tot în această categorie trebuie integrate două monumente semnificative din punct de vedere religios a Banatului în secolul al XVIII-lea și anume „Obeliscul Sfânta Ecaterina” și „monumentul Sf. Treime sau Coloana Ciumei”. Capitala Banatului se dezvoltă pe parcursul secolului al XVIII-lea conform indicațiilor urbanistice întocmite de Viena, iar odată ce autoritatea central-politică și administrativă este organizată, pătrund și ordinele catolice, interesate să atragă câți mai mulți enoriași la noua confesiune.²⁶

În provinciile de la granițele imperiului victoria contrareformei va echivala în plan ideologic cu victoria creștinismului asupra semilunii otomane. Obeliscul, monument comemorativ și totodată decorativ, era des folosit în peisajul urbanistic al orașelor din imperiul Habsburgic. De asemenea contrareforma a impus un nou stil de viață, moștenirea tradițională fiind caracterizată în Banat print-o amplă mișcare edilitară. Din dorința de integrare în mentalitatea și modul de viață Central-European este ilustrată practica ridicării de monumente în piețele publice, caracteristă principală a fastului baroc²⁷.

---

²⁶ M. Vlăsceanu, *Un monument baroc – Obeliscul Sfânta Ecaterina*, în „Banatica”, 16, II, Muzeul Banatului Montan, 2003, pp. 69-71.

²⁷ Eadem, *Aspecte din reprezentarea „Sfintei Treimi” în plastica figurativă barocă din Banat*, în „Studii de istorie a Banatului”, XXI-XXII, 1997-1998, Timișoara, 2000, pp. 279-282.

Piața Domului Catolic reprezenta epicentrul vieții sociale, locul de întâlnire al cetățenilor de toate confesiunile, iar dacă la început coloana Sf. Treimi a reprezentat un monument ornamental, va ajunge cu timpul un „simbol menit să certifice caracterul nepieritor al sacralului”²⁸. După aceste modele ale obeliscului Sf. Ecaterina și Coloana Sf. Treimi din Timișoara, o serie de comanditari monastici din zonele rurale ale Banatului au încercat replicarea lor, rezultatele fiind modeste, execuție imprecisă ori redarea greșită a tematicii²⁹.

În acest context pentru Banat și datorită comanditarilor monastici (în special iezuiții și minorii) pătrunde cultul Sfântului Ioan Nepomuk. Prin martiriul său, datorat slujirii cu credință a adevărului și a secretului confesiunii, ajunsese un sfânt extrem de popular printre funcționarii districtuali cehi instalați în Banat, ajungându-se chiar la înaintarea unei cereri oficiale la împăratul Carol al VI-lea, solicitându-se recunoașterea sfântului Ioan Nepomuk ca patron al Banatului. În Timișoara, cel mai vechi monument reprezentându-l pe Sfântul Nepomuk a fost ridicat în 1722, amplasat inițial în piața din fața vechii biserici Sf. Ecaterina până la demolarea acesteia, realizat de sculptorul vienez Mathias Rauchmiller. Patronului catolicismului din Banat i se va ridica, în anul 1756, o nouă statuie *Monumentul Mariei* amplasată inițial în piața din fața primăriei, azi Piața Libertății din Timișoara.

IV. Concluzii

Contribuția comanditarilor la răspândirea stilului baroc a fost mai mult decât semnificativă, deoarece circulația artiștilor a fost favorizată de numărul mare de comenzi existente în Banat, atât din partea clericilor, nobililor sau comunităților sătești, în

---

²⁸ *Ibidem*, p. 280.

²⁹ Eadem, *Sculptura barocă monumentală din Banat*, în AB – Serie Nouă, Artă, volumul IV, 1999/2002, pp. 31-33.

toate domeniile arhitectural, sculptural sau al picturii. Activitatea comanditară a fost un factor în care comunitățile ortodoxe au fost „contaminate” de noul stil baroc, acest lucru este mai evident în pictură, în care barocul a introdus valori plastice noi, care împreună cu influența răsăriteană, vor constitui cele două repere ale evoluției expresiei artistice religioase din mediul ortodox. Noile valențe europene ale stilului pot fi identificate în dispunerea tematicii, abandonându-se stilul narativ și respectându-se iconografia bizantină adaptată la noile valențe iconografice din apus. Tematica picturii se îmbogățește cu aspectele cu caracter didactic și moralizator specific epocii luminilor, astfel meșterii zugravi locali sau din celelalte provincii românești au fost păstrătorii moștenirii tradiționale din spațiul sud-estic al Europei, influențând opera artistică.

Stilul baroc pătrunde în toate sferile cotidianului, arta exemplifică cel mai bine dinamica societății bănățene în pragul epocii moderne și în consecință peisajul artistic. Provincia Banat iese dintr-un feudalism în care a stagnat prin prezența imperiului turc și trece la o epocă iluminată de ideologia progresistă a spațiului Central-European.

Peisajul artistic bănățean la sfârșitul secolului al XVIII-lea prezintă un ansamblu de conținuturi și forme de evoluții unice atât arhitectural, sculptural și pictural, având influențele stilului baroc, stil care se sfârșește în occident, însă aici are loc o manifestare târzie paradoxul stilului constând într-o declarație de liberate și eliberare de canoane, dar tot odată și supunerea față de acestea. Acestui mozaic se adaugă reminiscentele artei bizantine peste care se suprapune noul stil baroc, rezultând una din metamorfozele barocului, cel bănățenesc, care modelează spațiul în acord cu noua mentalitate.

Periodă de înnoire a spațiului bănățean, peisajul artistic al secolului al XVIII-lea sintetizează întreaga evoluție a artei Europei

centrale în această variantă locală a barocului. Manifestată ca artă votivă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, barocul devine, treptat, artă decorativă tinzând spre universalitate, cuprinzând toate domeniile și fiind preluată și de arta ortodoxă. Istoricii de artă Mihaela Vlăsceanu afirmă că „un prim nivel de pătrundere a barocului este cel al ctitoriilor imperiale, și implicit al comanditarilor „privilegiați”, care au imprimat procesului o evoluție firească, fenomenul fiind preluat de mediul rural catolic. Un al doilea nivel de receptare a modelelor aparține mediului ortodox, împregnat de moștenirea tradițională prin contactul permanent cu provinciile românești vecine și spațiului balcanic.

Deci putem afirma că rolul comanditarilor în acest spațiu în secolul al XVIII-lea a configurat un peisaj artistic unic prin comenzile de artă religioasă, fie arhitectură, sculptură sau pictură ridicate cu sprijin financiar și material de către cele trei mari categorii de comanditari.

Caracterul oficial pe care îl are arta barocă la începutul secolului al XVIII-lea este evidențiat prin executarea de meșteri specializați a unor lucrări a comanditarilor în capitala imperiului austriac, acest lucru accentuând caracterul „privilegiat” al primei categorii. Barocul, ca ansamblu de forme, în Banat, a devenit „un instrument eficient de multiplicare a setului de valori cultural-civilizaționale ale Europei centrale, care se baza în principiu pe o filosofie teologică comună țărilor ce formau Imperiul Habsburgic³⁰”. În opinia mea, stilul baroc a fost „materialul care a unit piesele mozaicului” bănățean, liantul dintre autohtonii legați de tradiție și noii veniți cu stindardul modernității, deoarece acest stil nu a fost impus de autoritățile imperiale, ci a emanat din voința comună a comanditarilor coloniști dornici să creeze un peisaj artistic cu care erau obișnuiți în zonele din care au venit, iar

---

³⁰ Eadem, *Particularități...*, pp. 280-281.

localnicii nerăbdători să își îmbunătățească statutul și condiția socială au încercat să imite „arta totală al barocului” rezultând în varianta provincială a barocului bănățean și peisajul artistic desăvârșit la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

În concluzie, acest lucru reprezintă tentația universalizării, prezența ei regăsindu-se deopotrivă în bisericile catolice și ortodoxe din Banat. Scopul autorităților imperiale era integrarea Banatului în cultura dominantă a zonei, motiv pentru care Viena a acordat atenție transformării aspectului oriental al regiunii lăsat moștenire de otomani. De aici și interesul pentru programele edilitare a comanditarilor bănățeni, având ca model arta și arhitectura spațiului Central-European influențat de casa de Habsburg.

Domul Romano-catolic din Timișoara

Altarul principal al Domului catolic din Timișoara

Biserica Adormirea Maicii Domnului din Lugoj

**Biserica Adormirea Maicii Domnului din Lugoj,
după renovarea din 2014**

Biserica Nașterea Sf. Ioan Botezătorul din Caransebeș

Diploma de înnobilare și blazon a lui Pavel Jumanca și peripețiile ei (1802-1806)

Costin Feneșan*

La 9 septembrie 1791, la Praga, împăratul Leopold al II-lea a semnat diploma solemnă prin care Pavel Jumanca, ofițer în corpul de francitiori (*Freikorps*) româno-bănățean comandat de colonelul Branovaczky, era înnobilat fiindu-i conferit un blazon nobiliar ca răsplată a meritelor sale militare din timpul războiului austro-turc (1788-1789) desfășurat în cea mai mare parte pe teritoriul Banatului. De aceleași drepturi s-au bucurat, potrivit diplomei imperiale, Milița Băiaș, soția lui Jumanca și copiii lor Gheorghe, Mihai și Maria ¹. Beneficiarul actului de munificență a suveranului, Pavel Jumanca, domiciliat la Oravița în comitatul Caraș (care făcea parte pe atunci din regatul Ungariei), era obligat potrivit procedurii legale aflate în vigoare să o înfățișeze într-un anumit termen congregației (adunării) generale a comitatului pentru a fi luată în evidență. În urma acestui demers, Jumanca și membrii familiei sale amintiți în diplomă aveau să fie trecuți în registrul nobililor

---

**Cercetător independent; e-mail: costinfenesan@yahoo.com*

¹ Vezi textul acestei diplome la Arhiva Națională Maghiară din Budapesta (Magyar Országos/Nemzeti Levéltár), Magyar Kancelláriai Levéltár, *Libri Regii*, vol. 55, p. 892-896. Diploma a fost luată în evidență de Cancelaria Aulică Ungară, vezi Arhiva Națională Maghiară Budapesta, Kancelláriai Levéltár, *Acta generalia – 1791*, nr. 11. 659.

(*catastrum nobilium*) din comitatul Caraș spre a se bucura de toate drepturile și prerogativele asigurate de noul lor statut social. Numai că, din motive care ne scapă, Pavel Jumanca a amânat mai bine de zece ani ducerea la îndeplinire a acestei proceduri obligatorii. El a prezentat diploma sa de înnobilare și blazon congregației comitatului Caraș de abia în luna octombrie 1802.

Potrivit procedurilor aflate în vigoare, comitatul Caraș a făcut publică diploma lui Jumanca la 25 mai 1803. Cu acest prilej s-a constatat că Gheorghe, unul dintre beneficiarii menționați în textul diplomei, nu era fiul ci fratele lui Pavel Jumanca – așa cum rezulta din mărturia judeului nobililor (pretorului) din cercul Oraviței, Andrei Urik –, care nu se putea bucura, prin urmare, de statutul nobiliar. În consecință, s-a decis ca vicecomitele-adjunct Ioan Szij să-i facă cunoscut Direcției Miniere Bănățene de la Oravița (care administra zona minieră de acolo) să vegheze, ca nu cumva și alte persoane cu numele de familie Jumanca să pretindă pe temeiul diplomei din 1791 că ar fi nobile, beneficiind de prerogativele nobiliare. În cursul cercetării care a urmat, Pavel Jumanca s-a prezentat personal în fața lui Urik și Szij, cărora le-a declarat că Gheorghe nu era fiul ci fratele său, în vreme ce Mihai era nepotul său de frate. Ancheta a mai relevat faptul că Maria – o altă beneficiară menționată în textul diplomei de înnobilare – nu era fiica trupească a lui Pavel Jumanca și a soției sale Milița Băiaș, tatăl ei natural fiind Mihai Jurchița, țăran dintr-un sat cărășan. Maria fusese doar adoptată de Pavel Jumanca și de soția sa, ea fiind măritată de curând cu negustorul orăvițan Nicolae Petrovici. Mai mult, ancheta a scos la iveală faptul că Pavel Jumanca avea trei fii naturali (Nicolae, Alexe și Iosif) și o fiică (Iuliana) cu Irina Milea cojocăreasa, văduva unui țăran dintr-un sat cărășan. Toate aceste informații rezultate în urma anchetei, care puneau sub semnul întrebării validitatea diplomei de înnobilare, au fost înaintate apoi spre decizie Cancelariei Aulice

Ungare². În același timp, cercetările au fost continuate de autoritățile comitatului Caraș. La 7 iunie 1803, Iosif Kolakovszky, asesor la Tabla de judecată a comitatului Caraș a informat congregația comitatului că Pavel Jumanca nu avea niciun copil cu Milița Băiaș, soția sa legitimă, dintre cei trei menționați în diploma de înnobilitare Gheorghe și Mihai fiind rudenii colaterale de sânge, iar Maria doar adoptată, așa că ”printr-o înfățișare greșită a situației li s-a atribuit nobilitatea pe nesimțite, ca unor fii și unei fiice cvasilegitimi”. În ceea ce îi privea pe Nicolae, Alexe, Iosif și Iuliana, aceștia nu proveneau dintr-o căsătorie legală. Drept urmare, Kolakovszky, care era în același timp reprezentant al Fiscului regal în comitatul Caraș, a cerut ca lui Gheorghe, Mihai și Maria Jumanca, la fel și lui Nicolae, Alexe, Iosif și Iulianei, să nu le fie recunoscut statutul nobiliar și blazonul și ”nici să nu li se îngăduie să se bucure vreodată de drepturile și privilegiile nobiliare, ci cu atât mai mult – fiind stabilită adevărata stare de fapt –, autoritatea publică să-i lipsească de folosința oricărei nobilități, iar dacă au fost cumva trecuți în registrul nobililor, să fie scoși de acolo.”³

Acest demers a fost susținut cu certitudine și de declarația dată de însuși Pavel Jumanca judeului nobiliar Andrei Urik, pe care acesta a înaintat-o comitatului Caraș la 25 octombrie 1803⁴. În această declarație din 25 octombrie 1803 Pavel Jumanca (care folosește aici prenumele de *Pârvu*, cu care îl vom găsi de altfel și în relatările lui Nicolae Stoica de Hațeg) a căutat să explice – la ordinul primit din partea congregației comitatense – modul în care s-a ajuns ca în textul diplomei sale de înnobilitare și blazon să fie inserați în chip eronat ”străini de sângele meu” (*extranei à sanguine meo*). Pentru a se justifica, Jumanca afirma că, ”după

---

² Vezi doc. 1.

³ Vezi doc. 2.

⁴ Vezi doc. 3.

cum se știe, eu, subsemnatul, nu cunosc decât limba română” (*notorie constat, me, subscriptim, nonnisi linguae Valachicae gnarum*), cea în care i-a comunicat agentului său aulic Ștefan Novakovich, prin viu-grai, toate informațiile pe care acesta le avea de transmis Cancelariei Aulice Ungare. Numai că Novakovich, ”pur și simplu lipsit de experiență” (*simpliciter imperitum*), n-a prea înțeles bine cele spuse, astfel că – potrivit lui Jumanca – ”este dincolo de orice îndoială faptul” (*indubium sit*), că îi menționase în diploma de înnobilare, ”datorită lipsei de înțelegere a limbii” (*ex deffectu peritiae linguae*) iar nu ”din vreo viclenie, și dincolo de orice culpă” (*e quopiam astu, citra ullam culpam*), pe cei amintiți în calitate de fii și fiice. Drept urmare, Jumanca socotea că lui nu i se putea imputa ceva, ”deoarece nu aveam nici o nevoie ca acele persoane să fie consemnate drept progenituri ale mele” (*nam nulla mihi fuerit necessitas personas easdem pro genitis meis consingendi*). De aceea Jumanca a rugat conducerea comitatului Caraș să atribuie eroarea doar lipsei unei înțelegeri corecte a celor relatate din partea agentului aulic Novakovich și nicidecum unei culpe din partea sa, iar comitatul ”să binevoiască a-l declara curat de orice pată de înșelătorie” (*meque ab omni subsumtionis macula immunem pronunciare dignaretur*)⁵.

Odată ajuns la Cancelaria Aulică Ungară, dosarul referitor la problemele diplomei de înnobilare și blazon a lui Pavel Jumanca a intrat într-o fază decisivă. Înaltul for aulic i-a cerut la 5 ianuarie 1804 conducerii comitatului Caraș să recupereze de la Jumanca originalul diplomei de înnobilare și să îl trimită la Viena⁶, desigur pentru a fi operate modificările necesare. Numai că – așa cum aveau să-i raporteze Camerei Aulice Ungare la 5 aprilie 1804 – autoritățile comitatului Caraș n-au putut da curs

---

⁵ Vezi doc. 4.

⁶ Vezi doc. 5.

ordinului primit. Între timp, Pavel Jumanca plecase la Viena, luând cu el probabil și originalul diplomei sale de înnobilare, pentru a lămuri situația neplăcută⁷.

Ne rămâne necunoscut faptul dacă, odată ajuns la Viena, Pavel Jumanca a rezolvat personal problemele legate de diploma sa de înnobilare la Cancelaria Aulică Ungară și dacă i-a predat tot atunci originalul din 1791. Cert este însă faptul că, la 4 iulie 1806, împăratul Francisc I i-a eliberat lui Pavel Jumanca o nouă diplomă de înnobilare și blazon⁸. De această dată, ca beneficiari au figurat Pavel Jumanca, precum și ”toți moștenitorii și urmașii lui de ambele sexe, care se vor naște în chip legiuit din binecuvântarea lui Dumnezeu” (*eiusdemque haeredes et posteros utriusque sexus universos Dei benedictione nascituros*). Motivarea actului de munificență imperială era preluată întocmai după textul diplomei din 1791: meritele ostășești pe care locotenentul-major Pavel Jumanca din Corpul de francitiori româno-bănățean, apoi din Corpul de voluntari comandat de colonelul Branovaczky⁹, le dobândise mai ales în timpul războiului austro-turc (1788-1789). În diploma de înnobilare au fost

---

⁷ Vezi doc. 6. Plecarea lui Jumanca la Viena îi fusese confirmată comitatului Caraș și de vicejudele nobiliar Rác Máttyás, vezi doc. 7.

⁸ Vezi textul acesteia la Arhiva Națională Maghiară Budapesta, Magyar Kancelláriai Levéltár, *Libri Regii*, vol. 61, p. 873-878. Diploma a fost luată în evidență de Cancelaria aulică Ungară, vezi Arhiva Națională Maghiară Budapesta, Kancelláriai Levéltár, *Acta generalia -1806*, nr. 6. 090. Noi ne vom referi, în cele ce urmează, la originalul diplomei păstrat la Arhivele Naționale Timișoara, *Colecția de documente a Muzeului de istorie și etnografie Lugoj*, nr.25; vezi doc. 8.

⁹ De la 1 mai 1788 până la 30 aprilie 1789 Jumanca a servit în Corpul româno-bănățean de francitiori, de la 1 mai până la la 18 august 1789 a luptat ca oberharambașă (*Ober-Harambascha*) în Corpul de voluntari al colonelului Branovaczky, fiind avansat, la 19 august 1789, la gradul de locotenent-major. Jumanca a servit în Corpul Branovaczky până la 31 decembrie 1796, când s-a pensionat cu 15 florini pe lună, vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Colecția Microfilme Austria*, rola 115, c. 768.

evidențiate în mod cu totul deosebit două astfel de acțiuni: cea din 1785, când Jumanca împreună cu militarii aflați sub comanda sa a urmărit și alungat mai multe bande de lotri trecute din Oltenia în comitatul Caraș, precum și cea din timpul războiului austro-turc, când Jumanca, împreună cu voluntarii pe care îi comanda, i-a împiedicat pe turcii asediați în cetatea Orșova (Ada Kale) să primească ajutor, contribuind prin întreruperea comunicațiilor acestora la capitularea fortăreței turcești (octombrie 1789)¹⁰.

Simbolistica blazonului complex acordat lui Jumanca sugerează cât se poate de limpede meritele sale militare. Este vorba de un scut militar drept, împărțit pe orizontală în două. Partea de sus este de culoare roșie, în vreme ce partea inferioară e de culoare albastră. Partea superioară este acoperită parțial de o

---

¹⁰ Participarea lui Jumanca la asedierea cetății Ada Kale i-a fost cunoscută și cronicarului Nicolae Stoica de Hațeg, care ne relatează următoarele în această privință: ”Turcii cetății, ce șădeau în casemate, supt pământ, cu hârți (șoareci – n. n.), șocați (șobolani – n. n.), soboli (cârțițe – n. n.) să încuibă. Neavând leămne de a-și face foc, lumină în întuneărec, să vorbiră că aveau vro 30 de case de lemn în ostrovu cetății din jos, cătră coadă, cu grădinile lor. Acolo eșiră de noapte, le rupsără, sparsără, leămnele în cetate le trăgea, doi un bâlvan (trunchi – n. n.) și toate leămnele în casemate le dusără. Trăgând ei leămnele, ai noștri da în ei, ci nu-i lovea. De ceăia parte, preste Dunăre, la Cozia, pre dealu Cozii, era căpitanu Merzici cu compania sa, fraicoriștii (cei din *Freikorps* – n. n.) *lăitnantu Pârvu Giumanca* cu harambașa Olteanu, opreau turcii din fort sau castel (fortul Elisabeta de pe malul drept, cel sârbesc, al Dunării, față în față cu cetatea Ada Kale – n. n.) să nu iasă la leămne pre deal. *Giumanca* cu Olteanu și capitan Merzici să cam făgăduisă lui Vartensleben (Wilhelm Ludwig Gustav von Wartensleben, general imperial – n. n.) și Sava Demelici (căpitan imperial – n. n.), că vor lua fortul Elizabeta, ci nu-i ținea cureaoa de a să apropia, decât le aprinsără niște colibi din grădini ce avea.”, vezi Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, ediție de Damaschin Mioc, ed. a II-a, Timișoara, 1981, p. 279. Tot Stoica de Hațeg, *op. cit.*, p. 269 mai amintește faptul că, în august 1789, ”fraicori(i) rumâni cu *oberharambașa Pârvu Giumanca*, carele pre poruncă cu niște feciori preste munți aicea [la Mehadia] au venit”, unde a avut loc o ciocnire cu un detașament turcesc.

bandă aurie, deasupra căreia se ridică până la genunchi figura unui oștean în armură, ținând în mâna dreaptă o sulică, iar în stânga capul retezat al unui turc. În partea dreaptă a capului se zărește un soare auriu cu chip de om, în vreme ce în stânga se vede o lună nouă de argint. În partea de jos a scutului se înalță o colină pietroasă pe care se află trei turnuri de culoare albă, cel din mijloc fiind mai înalt, toate acoperite cu olane ascuțite la vârf. Poarta turnurilor este închisă, iar ferestrele se află la locul lor obișnuit. Ceva mai sus se ivesc ici și colo stele aurii în șase colțuri. Deasupra scutului este așezat un coif încoronat deschis, de turnir, înclinat spre dreapta. În vârful acestuia se află un braț înzăuat ținând o sulică în care este înfipt un cap de turc. De-a lungul scutului cad de o parte fâșii de culoare argintie și roșie, iar de cealaltă parte de culoare aurie și albastră.

Această nouă diplomă de înnobilitare și blazon credem că a fost primită și înregistrată de autoritățile comitatului Caraș fără vreo obiecțiune, deoarece nu ni s-a păstrat vreo mențiune în acest sens. Viața părea că va decurge de acum înainte lin, fără vreo altă tulburare, pentru Pavel Jumanca. Numai că, la exact doi ani de la emiterea diplomei imperiale, întreaga viață a orăvișanului avea să fie dată peste cap. Să-i dăm însă cuvântul lui Nicolae Stoica de Hațeg: ”Prinț Ludvig, ghegeneral-grenț-inspector (este vorba de arhiducele Ludwig, inspectorul general al Graniței Militare Imperiale – n. n.), în ghegeneral-vizitație de la Beci, prin Croația, Slavonia în Panciova, cu comandirender-ghegeneralu Banatului Duca sosind (generalul baron Peter Duka de Cadăr, comandant militar al Banatului – n. n.), înștiințare că sătenii din satul Crușița (în prezent Kruščica, în Banatul sârbesc – n. n.) militari, lângă Biserica Albă, mare rebelie au rădicat și prințu, aci aproape, s-au spăimântat. Însă ghegeneralu Duca l-au mângăiat, înțălegând și bine adeverindu-să că, în sărbătorile Rusalii(lor), cu beția multă în cap, forșanguri (fărșang, din germ. *Fasching*, cu înțelesul de carnaval de lăsata secului – n. n.) de postu Sem-Petrului, săteării beăți.

Laitnantu lor din sat, Thoma Scripete (din Globurău), cu alți de-ai lui prietini ospătându-să și chiotind, cu tânărul capelan Dimitrie, feciorul parohului Ioan Popovici, cu iubilirt capitan servian (căpitanul sârb pensionat – n. n.) Marian Iovanovici și un diacon din Cusici (în prezent Kusić din Banatul sârbesc – n. n.) și *iubilirt ober laitnant Pârvu Giumanca din Oravița*, cu vinu înverșunați, strigă să se ridice serbii, românii asupra ungurilor sau și a nemților. Ei așa, veninați cu beția, puneau pre protopopi ghegenerali de oaste: a Oraviții, a Besericii Albe cu câte 20 de mii la Beserica Albă, a Verșețului cu al Lugoșului la Chevereș câte 25.000, al Caransebeșului cu 25 de mii în dealu Cozlar, iar al Mehadii cu 5.000 în muntele Stancilovii să se adune. Aceaste vorbe a lor pre sâteăni îi sculă, arme luară și 14 sâteăni beați, întrând în beserica Crușiții praporu bisericii (steagu) îl luară. Laitnantu cu steagu, cu capelanu, după ce or fost scris vro țedulă prin sate, sârbii, rumânii cu arme, cu furci de fier toți să sară, lui Țîrni Gheorghe (Gheorghe Petrović Karadorđević, conducătorul mișcării sârbe antiotomane de eliberare din 1804-1813 – n. n.) ajutor a-i fi asupra ungurilor. Fenrihu (stegarul, din germ. *Fähnrich* – n. n.) Malia, fiind aici în sat, neputând opri pre cei 14 cu steagu, aceia în pădure cu steagu fugiră. Laitnantu Scripete cu alții la Beserica Albă să dusără; și fenrihu Malia. Acolo oberșterului Branovați (colonelului Branovaczky – n. n.) spusără, carele la Panciova alergă de arătă ce-i. Țedula neiscălită parohul Subotității (în prezent Banatska Subotica, în Banatul sârbesc – n. n.) căpătând-o, prota la Beserica Albă o dusă și colaină (decorație – n. n.) au căpătat. Prota au dus-o în Verșeț la episcopu Vidac și el cu arhimandritul Sinesie Radivoevici la Panciova, prințului... Laitnantu Thoma Scripete cu capelanu, fecioru parohului din Crușița au făcut [rebelia]. La câțiva ani popa au murit, pre laitnantu l-au aninat (spânzurat – n. n.)”¹¹.

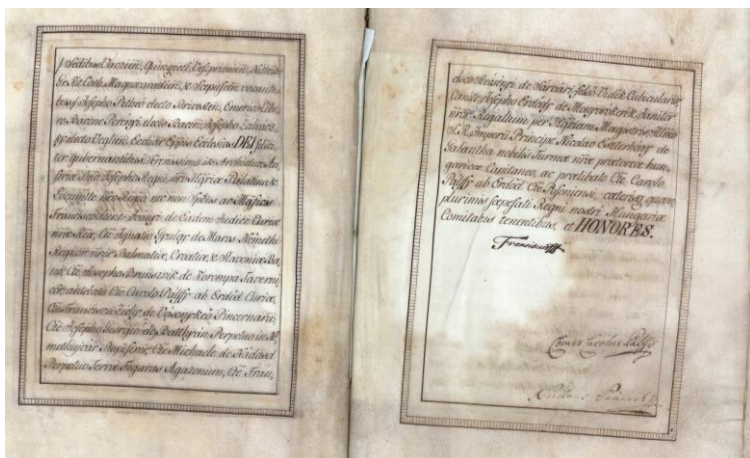
¹¹ Nicolae Stoica de Hațeg, *op.cit.*, p. 304-305.

Răscoala de la Kruščica din 12-14 iulie 1808¹², care urmărea dezlănțuirea unei insurecții împotriva autorităților habsburgice și deopotrivă împotriva populației de confesiune romano-catolică din Granița Militară Bănățeană, de conivență cu răsculații sârbi ai lui Karadorđević de la sud de Dunăre, a fost reprimată în fașă, fără ca inițiatorii să fi reușit a-și asigura un sprijin efectiv din partea populației grănicerești. Modul în care a ajuns însă a fi implicat locotenentul-major pensionar Pavel (Pârvu) Jumanca, la acel moment nobil cu drepturi depline, este, cel puțin deocamdată, greu de explicat. Poate s-a nimerit doar să fie prezent la locul și la timpul nepotrivit, fiind luat de val ... Oricum, Jumanca avea să plătească scump prezența sa la Kruščica: a fost arestat la Timișoara, la 12 noiembrie 1808 – probabil în timp ce Tribunalul militar de acolo ancheta evenimentele – și a încetat din viață în cazematele cetății din capitala Banatului într-o zi din luna iulie 1812¹³, probabil după ce primise o pedeapsă mai îndelungată cu închisoarea.

---

¹² Leonhard Böhm, *Geschichte des Temeser Banats*, partea I-a, Leipzig, 1861, p. 312-315 prezintă evenimentele pe temeiul celor relatate în cronica bisericii romano-catolice din Biserica Albă, expunere preluată întocmai de Franz Vaniček, *Specialgeschichte der Militärgrenze aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft*, vol. III, Viena, 1875, p. 196-298, la fel și Pesty Frigyes, *A szörényi bánóság és Szörény vármegye története*, vol. I, Budapesta, 1877, p. 212-213. Vezi și Leonhard Böhm, *A kruciczai lázadó*, în "Történelmi és Régészeti Értesítő", s. n., Timișoara. vol. XI (1895), nr. 1, p. 61 și urm. Slavko Gavrilović, *Dokumenta Karlovačkog arhiva o Krušičkoj buni 1808 godine*, în "Zbornik za društvene nauke Matice Srpske", vol. 12 (1956), p. 76-87 publică mai multe documente ale ierarhilor și preoților sârbi de la Carloviț și Vârșeț cu privire la evenimentele din 1808. To în același volum din "Zbonik", la p. 87-89, vezi Petar Momirović, *Zapis o Krušičici buni 1808 g.* Mai nou, vezi Ion Georgescu, *Mișcări antihabsburgice româno-sârbe în granița militară bănățeană la începutul secolului al XIX-lea*, în "Studii și articole de istorie", vol. 15 (1970), p. 97-106.

¹³ Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Colecția Microfilme Austria*, rola 115, c. 768.

1 1803 mai 28, Oravița. Andrei Urik, jude al nobililor din cercul Oravița al comitatului Caraș și Ignatie Királyi, asesor al comitatului Caraș, către conducerea comitatului Caraș: îi aduc la cunoștință informații despre descendenții legitimi ai lui Pavel Jumanca, beneficiar al unei diplome de înnobilitare și blazon din

1791, precizând faptul că Gheorghe este fratele lui iar nu fiul său, iar Mihai este nepotul său de frate, Maria fiind fiica adoptată, al cărei tată este Mihai Jurchița; descendenții trupești ai lui Pavel Jumanca sunt cei trei fii (Nicolae, Alexe și Iosif) și fiica Iuliana, rezultați din relația extraconjugală cu Irina Malea.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura județului Severin*, nr. 2/1803, f. 4 r-v și f. 5 v; copie.

Subscripti, in sequelam gratiose inclytae Universitatis comitatus Krassoviensis sub 27-a et subsequis mensium 8-bris et Novembris 1802 continuative celebrata generali congregatione ad numerum protocollis 14.124, membro secundo in eo conditae determinationis, ut quoniam egregius Paulus Zsumanka benignas armales privilegiales literas per augustissimum imperatorem et regem Leopoldum II-um sub 9-a Septembris 1791 sibi ac per se filiis Georgio et Michaeli, necnon filiae Mariae ex consorte sua Illicza Bajass susceptis et progenitis clementer collatas sub generali congregatione 25-a Maii a.c. No. 556 publicari curasset fundamentoque earundem erueretur incusatum Georgium Zsumanka, velut impetrantis Pauli Zsumanka fratrem et non filium, praeattactis benignis armalibus inserum ignobilem esse, ne idem in praeiudicium nobilitaris praerogativae nobilem se esse (testante praevia domini ordinarii iudicis nobilium Andreae Urik relatione) praetextuet, eundem pro ignobili praesentibus declarari, hocque ipsum Regiae Montanae Directioni medio domini subvicecomitis Joannis Szij pro congrua notitia et directione insinuandum disponi, ne autem fundamento praeattactarum benignarum armalium litterarum alii quoque cognominis Zsumanka homines sese nobiles esse praetendant, quo constare possit, quinam illi sub nomine filiorum Pauli Zsumanka in gremio montanae iurisdictionis Oraviczensis habitantes praeattactis benignis armalibus inserti Georgius utpote Michael ex coniuge

Illicza Bajass suscepti sint, anque filios idem impetrans egregius Paulus Zsumanka habeat, investigaremus, superque compertis nostram praestaremus relationem praelibatae comitatus Krassoviensis incltyae Universitati per praesentes humillime referimus, quod iuxta factam per praeallatum egregium Paulum Zsumanka, qua personaliter coram nobis venientem verbalem eamque notorietati publicae inixam declarationem idem declarans, egregius utpote Paulus Zsumanka, e legitima quidem ast saepedicta coniuge sua Illicza Bajass nullum plane sive filium sive vero filiam habeat, quodque porro in praeallatis benignis armalibus litteris nomine filiorum Paulo Zsumankanajorum inserti Georgius et Michael, necnon nomine aequae Paul Zsumankajanae filiae illata Maria, praetensive ex praenominata coniuge Illicz Bajass suscepti et progeniti, et quidem in ordine: primus, Georgius Zsumanka, non filius verus carnalis et uterinus frater, in ordine vero secundus, Michael, modofati Georgii Zsumanka legitimus filius et respective saepememorati impetrantis egregii Pauli Zsumanka nepos, praetensa autem filia Maria nec ex ipso impetrante egregio Paulo Zsumanka, neque praementionata coniuge eiusdem Illicza Bajass, verum ex certo Mihaj Zsurkicza nominato Krassoviensis colono progenita per egregium Paulum Zsumanka saltem privative adoptata, recenter autem certo montano Oraviczensi quaestori et inhabitatori Nicolao Petrovics nupta sit, quod denique idem egregius Paulus Zsumanka ex Jerina nominata pellice sua secus Millya nuncupati, Krassoviensis coloni vidua, tres naturales filios, Nicolaum quippe, Alexium et Josephum, necnon itidem naturalem unam filiam Julianam dictam habeat.

Signatum

Oraviczae, 28-a Maii 1803

Andreas Urik m.p., incltyi comitatus Krassoviensis ordinarius iudex
nobiliium et Ignatius Királyi m. p., eiusdem incltyi comitatus
Krassoviensis iuratus assessor

pe verso: 723. Sub generali congregatione 7-ae Junii 1803. Humillima relatio ad n-rum prothocolli 1424 generalis congregationis de dato 27-ae mensis 8-bis anni 1802 super progenie egregii Pauli Zsumanka inclytæ comitatus Krassoviensis Universitati præstita. E processu Oraviczensi. NB.: Originali huius Excelso Consilio e generali congregatione 28-ae Octobris 1803 ad n-rum 1556 submissum est.

2 [1803 iunie 7, Lugoj]. Iosif Kolakovszky, funcționar al Fiscului și asesor la Tabla de judecată a comitatului Caraș, către conducerea comitatului Caraș: cere ca nobilitatea și blazonul nobiliar cu drepturile rezultând din acestea, care i se cuvin lui Pavel Jumanca prin diploma de înnobilare și blazon din 1791, să nu fie extinse la fratele său Gheorghe și la fiul acestuia Mihai, la fiica adoptivă Iuliana și nici la copiii Nicolae, Alexe, Iosif și Iuliana, rezultați din legătura extraconjugală cu Irina Milea.

Arhivele Naționale Timișoara,
Prefectura județului Severin, nr. 2/1803, f. 6 r-v; original.

Inclyta Universitas!

Ex investigatione magistratuali intuitu prolium ac verae progeniei nobilis Pauli Zsumanka in eo, num illi, qui sub nomine eius liberorum benignis armalibus ipsi anno 1791 per Augustissimum Imperatorem atque Hungariae Regem Leopoldum 2-dum clementissime collatis inserti habeantur, pro talibus, uti exponitur, reputari possint ac debeant, peracta et sub hanc generali inclytorum statum et ordinum comitatus huius congregatione palam ac publice perlecta eveniente eo, quod praeallatus dominus Zsumanka e legitima uxore sua Illytza Bajas nuncupata ad usque nullas plane proles susceperit, verum in benignis armalibus contentos, utpote Georgium, Michaellem et

Mariam omnes Zsumanka, illos quidem ut collaterales dumtaxat consanguineos, hanc vero à sanguine prorsus extraneam ac per se adoptatam, falsa expositione mediante quasi legitimas proles sub nomine filiorum et filiae ob repetitio nobilitati procuraverit, alios denique, utpote Nicolaum, Alexium, Josephum et Julianam omnes Zsumanka, quos adusque suscepisse perhibetur non ex legitimo matrimonio, ast ex pellice Jerina Milya progeneraverit. Infrascriptus Fiscus Magistratualis ex incumbentia strictissimi muneris sui privilegiis ac iuribus gremialis nobilitatis prospecturus, contra praevidiam Sacratissimae Suae Maiestatis factam sinistram expositionem, non minus ac praedictae Zsumankajanae familiae adscitiam fucatamque nobilitatem, praesentibus solenniter protestantur, petendo, ne fundamento harum Zsumankanajarum armalium sive illi, videlicet Georgius, Michael et Maria, quos pro suis filiis ac filia falso venditat sive hi, scilicet Nicolaus, Alexius, Josephus et Juliana, quos ex pellice prognerasse dicitur, quibusdam iuribus ac privilegiis nobilitaribus ullo unquam tempore perfrui permittantur, quin potius, comperta rei veritate, autoritate publica omni nobilitatis usu priventur atque etiam e catastro nobilium, si nefors inserti forent, e vestigio expugnantur.

Jos(ephus) Kolakovszky, ordinarius fiscalis magistratualis et
tabulae iudiciariae assessor

pe verso: 723/1803 sub generali congregatione 7-ae Junii.

3 1803 octombrie 25, Oravița. Andrei Urik, jude al nobililor din cercul Oravița al comitatului Caraș îi înaintează conducerii comitatului Caraș declarația locotenentului-major în legătură cu nobilitatea sa.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura județului Severin*,
nr. 2/1803, f. 2 r și f. 3 v; original.

Subscriptus, in obsequium gratiose determinationis sub generali congregatione die 7-a mensis Junii a.c. celebrata ad n-rum protocollarem 723 interventae, declarationem domini superioris locumtenentis Pauli Zsumanka intuitu suae nobilitatis sub dato 25-ae 8-bris a.c. datam hicce in advoluto demisso substerno,

Signatum Oraviczae, die 25-a 8-bris 1803.

Andreas Urik m. pr., ordinarius iudex nobilium

pe verso: Humillima relatio ad n-rum protocollarem generalis congregationis 7-ae Junii a.c. celebratae 723 praestita. Ex Oraviczensi processu. Sub generali congregatione 25-a 8-bris 1803.

4 *1803 octombrie 25, Oravița.* Pavel (Pârvu) Jumanca, locotenent-major pensionar, către Andrei Urik, jude al nobililor din cercul Oravița al comitatului Caraș: dă explicații cu privire la trecerea în cuprinsul diplomei sale de înnobilitare și blazon a celor care nu îi erau descendenți legali prin împrejurarea că, necunoscând decât limba română, agentul aulic Ștefan Novakovich, cel care se ocupa de înregistrarea datelor, nu ar fi înțeles corect cele pe care i le spusese prin viu-grai; se roagă, ca autoritățile comitatului Caraș să nu pună această eroare pe seama vreunei intenții necinstite din partea sa, considerându-l așadar liber de orice bănuială de fraudă.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura județului Severin*,
nr. 2/1803, f. 1 r-v; copie.

Copia

Perillustris ac generose domine ordinarius iudex nobilium!
Domine mihi singulariter colendissime!

Dignabitur inclyta comitatus Krassoviensis Universitas
mediante gratioso ad n-rum prothocollarem 723 lato determinio

suo medio perillustres ac generosae Dominationes Vestrae humillimam meam declarationem super eo undenam error is, quod quidem extranei à sanguinis meo, quidem vero cognati nomine filiorum filiarumque mearum in benignas armales inserti exstiterint, enatus sit, per me dandam gratiose demandare, cui morem demisse gesturus memet sequentibus declaro:

Quod quemadmodum notorie constat, me, subscriptum, nonnisi linguae Valachicae gnarum, huius autem dominum agentem aulicum meum Stephanum Novakovich simpliciter imperitum me qualitatem petiti mei humillimi sincerissime Eidem explanati, oraliter explicantem haud intelexisse, ita indubium sit, personas in benignas armales nomine filiorum filiarumque mearum insertas ex deffectu peritiae linguae, non autem e quopiam astu, citra culpam ullam vel à longe mihi imputabilem pro talibus, quales videlicet expressantur illatas exstitisse, nam ulla mihi fuerit necessitas personas easdem pro genitis meis consingendi, siquidem fidelibus servitiis et meritis meis confisus, earundemque quoque nobilitationem, non considerato eo quod à sanguine meo aut alienae aut remotiores sint, ab Altissima Suae Maiestatis Sacratissimae clementia indubitanter prosperare licuerit, und inelytae Universitati demisse supplex fio, quatenus errorum hunc citra culpam meam unice ex deffectu intelligentiae explanationis humillimi petiti mei enatum, aequi bonique gratiose consulere, meque ab omni subsumtionis macula immunem pronunciare dignaretur. Auris altissimis perillustris ac generosae Dominationis Vestrae favoribus impensu dicatus, peculiari cum venerationis cultu persevero perillustris ac generosae Dominationis Vestrae humillimus servus

nobilis Pirvul Zsumanka, Sacrae Caesareo-Regiae Maiestatis
superior locumtenens Oraviczae, 25-ae 8-bris 1803.

5 1804 ianuarie 5, Viena. Cancelaria Aulică Ungară către conducerea comitatului Caraș: întemeiată pe informațiile care i-au fost puse la dispoziție în legătură cu relațiile de rudenie ale lui Gheorghe, Mihai și Maria Jumanca, respectiv de frate, nepot și fiică adoptivă a lui Pavel Jumanca, ordonă să-i ceară acestuia originalul diplomei de înnobilitare și blazon pe care să-l trimită apoi la Viena.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura județului Severin*, nr. 2/1803, f. 11 r și f. 12 v.; original; pecete timbrată de închidere în ceară roșie.

12.124. Sacrae Caesareae et Regio Apostolicae Maiestatis domini, domini clementissimi nomine, Universitati dominorum, prelatorum, baronum, magnatum et nobilium comitatus Krassoviensis hisce benigne intimandum.

Eveniente e repraesentatione eiusdem comitatus e generali congregatione 25-a et subsequis mensium 8-bris et 9-bris 1803 celebrata, submissa eo, quod Paulus Zsumanka, cui benigne armales litterae nobilitares per piae memoriae Imperatorem et Regem Hungariae Leopoldum 2-dum clementer collata sunt, nullum plane filium aut filiam habeat, inserti vero praeattactis benignis armalibus, utpote Georgius non eius filius sed carnalis et uterinus frater, porro Michael, modofati Georgii legitimus filius et impetrantis Pauli Zsumanka nepos, praetensa vero filia Maria nec ex ipso impetrante et coniuge sua verum ex alio progenita ac per dictum impetrantem privatim adoptata sit, Eidem comitatui hisce committi, ut quaestionatas benignas armales literas à memorato Paulo Zsumanka repetat easdemque in originali horsum submittat. Datum in archiducali civitate Vienna Austriae, die quinta mensis Januarii, anno Domini millesimo octingentesimo quarto.

Comes Carolus Palfy pr. Stephanus Gyürki pr.

Ad benignum Sacrae Caesareae et Regio Apostolicae Maiestatis mandatum
Franciscus Páky ppr.

pe verso: 12.124. Vienna, ex Cancellaria Regio Hungarico Aulica. Sacrae Caesareae et Regio Apostolicae Maiestatis domini, domini clementissime nomine, Officii supremi comitis administratoris et vicecomitibus, iudicibus nobilium et iuratis assessoribus totique Universitati dominorum, praelatorum, baronum, magnatum et nobilium comitatus Krassoviensis constituti. Ex officio. Per Budam Lugossini.

însemnare pe verso: Praesentato 25-a Ianuarii 1804; substernata Congregationi 26-a Ianuarii 1804.

6 1804 aprilie 5, [Lugoj]. Conducerea comitatului Caraș către Cancelaria Aulică Ungară: raportează că încă nu a putut trimite originalul diplomei de înnobilitare și blazon a lui Pavel Jumanca, deoarece între timp acesta plecase la Viena.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura județului Severin*, nr. 2/1803, f. 13 r-v; concept. 426. Sacratissimae Suae Maiestati etc. E congregatione 5-ae Aprilis 1804

In homagiale obsequium Maiestatis Vestrae Sacratissimae benigni decreti sub 5-a Ianuarii 1804 numero 12.124 in reflexe ad repetendas et in originali submittendas benignas armales Paulo Zsumanka clementer elargitas emanati, mox, prout idem decretum percepimus, respectivo processuali iudici nobilium commisimus, ut idem praeattactas benignas armales literas recipiat nobisque referat. Quia interim idem iudex nobilium in consequentiam dispositionis huius nobis retulisset, quod praenuncupatus Paulus Zsumanka iter Viennam susceperit et usque praesentiarum domo absit, consequenter effectum praevie dispositionis procurare nequiverit, quemadmodum Eidem commisimus, ut fato Paulo Zsumanka Vienna reversus, illico benignas armales recipiat ac nobis exhibeat. Ita muneris nostri esse censebamus hocipsum Maiestati Vestrae Sacratissimae homagiali cum devotione in

obsequium praeprovocati benigni decreti aulici cum eo humillime reffere, quod cumprimum eadem benigne armales nobis exhibitae fuerint, easdem pari devotione submissuri sumus. Qui in reliquo etc.

însemnare de altă mână:

Expedita die 14-a Aprilis 1804, N. Jankovits m. ppr.

pe verso: 426. E congregatio 5-ae Aprilis; ad Sacratissimam Caesareo-Regiam Apostolicam Maiestatem, comitatus Krassoviensis e congregatione 5-ae Aprilis 1804 No.426 in homagiali obsequium benigni decreti aulici sub 5-a Ianuarii a.c. No. 12.124 reflexe ad recipiendas à Paulo Zsumanka benignas armales literas ac in origine submittendas emanate interimalem homagiali cum devotione prestat relationem.

7 1804 aprilie 6, Lugoj. Rácz Mátyás, vicejude al nobililor din comitatul Caraș, către conducerea comitatului Caraș: raportează că nu a putut obține de la Pavel Jumanca originalul diplomei sale de înnobilitare și blazon, deoarece acesta a plecat între timp la Viena și încă nu a revenit acasă.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura județului Severin*, nr. 2/1803, f. 9 r și f. 10 v; original.

Subscriptus, in sequelam gratiose e particulari die 26-a Ianuarii a.c. celebrata congregatione ad numerum 84 in eo intervente determinationis, ut cum domino superior locumtenens Paulus Zsumanka, cui benigne armales litterae nobilitares per piaie memoriae imperatorem et regem Leopoldum II-um clementer collatae sunt, testa abhinc eatenus facta remonstratione nullum plane filium aut filiam habeat, inserti vero praeattactis benignis armalibus, utpote Georgius non impetrantis filius sed carnalis et uterinus frater, porro Michael modofati Georgii legitimus filius et

impetrantis nepos, praetensa vero filia Maria non ex impetrante sed nec ex coniuge sua, verum ex alio progenita et per impetrantem privative dumtaxat adoptata sit, easdem benignas armales nobilitares literas ab antelato domnio Paulo Zsumanka in origine repeterem illasque medio cuiuspiam gremialis magistratualis individui spectabili domino ordinario vicecomiti mox transmitterem, humillime refero, quod dum praeviae gratiose determinationis ad implementum procedere vellem, fidedigne intellexerim, eundem dominum Paulum Zsumanka iter suum Viennam suscepisse et usque praesentiarum domo abesse. Super quibus inclytae Universitati praesentem meam humillimam facio relationem. Lugosini, die 6-a Aprilis 1804.

Matthias Rác m. ppr., viceiudex nobilium

pe verso: Humillima relatio super eo, quod ob absentiam domini Pauli Zsumanka benigne armales nobilitares litterae ab eodem repeti non potuerint, praestita.

8 1806 iulie 4, Viena. Francisc al II-lea, împărat al Imperiului romano-german și al Austriei, rege al Ungariei, îl înnobilează pe locotenentul-major Pavel Jumanca din regimentul de voluntari Branovaczký, pe toți moștenitorii și urmașii săi legitimi de ambele sexe, și îi acordă blazon nobiliar, ca răsplată a meritelor dobândite atât la urmărirea și alungarea bandelor de lotri trecute din Oltenia în comitatul Caraș (1785) cât și la ocuparea cetății Orșova (Ada Kale) de către trupele imperiale (1789) în timpul războiului austro-turc.

Arhivele Naționale Timișoara, *Colecția de documente a Muzeului de istorie și etnografie Lugoș*, nr. 25; original pe pergament, sub formă de caiet, 10 file; sigiliu în ceară roșie atârnat de document într-o capsulă de metal.

NOS, FRANCISCUS SECUNDUS, DIVINA FAVENTE CLEMENTIA ELECTUS ROMANORUM IMPERATOR SEMPER AVGVSTVS ac haereditarius Austriae Imperator, Germaniae, Hierosolimae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Galliciae, Lodomeriae, Ramae, Serviae, Cumaniae et Bulgariae Rex Apostolicus, Archidux Austriae, Dux Lotharingiae, Venetiarum, Salisburgi, Styriae, Carinthiae et Carnioliae, Magnus Princeps Transylvaniae, Marchio Moraviae, Dux Würtembergae, superioris et inferioris Silesiae, Parmae, Placentiae, Guastallae, Oesoecinae et Zatoriae, Teschinae, Forojulii et Jaderae, Princeps Sveviae, Quercopolis, Passaviae, Tridenti et Brixinae, Berchtoldgadenae et Lindaugiae, Comes Habsburgi, Tyrolis, Kyburgi, Goritiae et Gradisca, Burgoviae, superioris et inferioris Lusatiae, Landgravius Brisgoviae, Ortenaviae et Nellenburgi, Comes à Monteforti et alta Amisia, superioris et inferioris Hohenbergae, Brigantii, Sonnenbergae, Rothenfelsii, Blumenekii et Hovenae, Dominus Marchiae Slavonicae, Patavii, Veronae, Vincentiae etc. etc. etc.¹, memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod Nos, cum ad nonnullorum fidelium nostrorum humillimam supplicationem atque intercessionem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelium servitorum meritis fidelis nostri *Pauli Schumanka*¹, Volonum Regiminis antehac Branovaczkyni superioris locumtenentis, quae idem pro quarumvis circumstantiarum ratione atque occasionum exigentia, cumprimis autem anno millesimo septingentesimo octuagesimo quinto, dum videlicet in Banatu Temessiensi, praecipue in partibus comitatus Krassoviensis certa e vicina Valachiae Provinciae caterva hominum, spe lucri allecta, grassaretur et saeviret, hanc ipse cum commilitibus suis intra breve tempus profligavit ac dispersit regionemque prudenti consilio et opera efficaci securam reddidit,

ingruente vero decurrente bello Turcico, agmen volonum sponte secutus, ea in diversis periculo plenis vicibus, signanter occasione expugnationis fortaliti Orsovae militaris suae scientiae ac imperteriti animi edidit specimina, ut barbarorum multitudinem ad extrema reducto fortalitio suppetias ferre volentem cum ductui suo concredita volonum Branovaczkianorum cohorte non tantum fuderit, verum etiam dicti propugnaculi Orsova deditionem, abscissa communicatione, maximopere acceleraverit, hacque ratione partes strenui militis laudabiliter explendo, Sacrae praelibati Regni nostri Hungariae Coronae Augustaeque Domui nostrae Austriacae fideliter et constanter exhibuit et impendit ac in futurum etiam pari fidelitatis et constantiae fervore, uti Nobis de Ipso firmiter ac benigne pollicemur, exhibiturus et impensurus, cum igitur ab id, tum vero ex gratia et munificentia nostra caesareo-regia, qua quosque de Nobis Augustaue Domo nostra et Republica Christiana benemeritos virtutisque colendae studiosos, antecessorum nostrorum divorum condam Hungariae regum exemplum prosequi eisque certa virtutum suarum monumenta, quae ad maiora quaeque praestanda eos incitare possent, decernere consuevimus, Eundem *Paulum Schumanka*¹ eiusdemque haeredes et posteros utriusque sexus universos DEI benedictione legitime nascituros e statu et conditione ignobile, in qua hactenus perstitisse dicitur, de caesareo-regiae potestatis nostrae plenitudine et gratia speciali eximentes, in coetum et numerum verorum, antiquorum et indubitatorum praememorati Regni nostri Hungariae et Partium eidem adnexarum nobilium duximus adnumerandum, cooptandum et adscribendum, annuentes et ex certa nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut Ipse à modo imposterum, futuris et perpetuis semper temporibus, omnibus illis gratiis, honoribus, indultis, privilegiis, libertatibus, iuribus, praerogativis et immunitatis, quibus caeteri veri, antiqui et indubitati praedicti Regni nostri

Hungariae Partiumve ei adnexarum nobiles hactenus quomodolibet de iure vel antiqua convetudine usi sunt et gavisi utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possit ac valeat haeredesque et posterius Ipsius utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem nostrae erga Ipsum exhibitae gratiae et clementiae ac liberalitatis testimonium veraeque et indubitatae nobilitatis signum haec arma seu nobilitatis insignia, scutum videlicet militare erectum et horizontaliter sectum, superiore sui parte rubrum, inferiori autem coeruleum, superinducta ipsi partitioni fascia aurea et superne concomitata genutenus exurgente viro militari cataphractura armato, manuum dextra frameam, sinistra vero caput demessum Turcicum tenente, in regio cephalica à dextris sole aureo humana faciem referente, à sinistris autem luna crescente argentea splendentibus, inferne autem concomitata exurgenti à pede scuti colli petroso supraedificato candido pro eminentibus tribus turribus de medio elevatori imbricibus tectis ac pro more in cuspidem desinentibus, porta item clausa et fenestris pinnisque iusto ordine locatis, in capite praeterea sectionis hinc et inde stella aurea sexangula lucente. Scuto incumbit galea tornearia coronata datrataque seu aperta situ, pro more ad dextram obliquo nobilibus concedi solita, cuius apex brachio cataphractura armato frameam cum capite Turcico tenente fastigiatur, laciniis hinc argenteis et rubris, illinc aureis et coeruleis scuti latera decenter et venuste exornantibus, quemadmodum haec omnia in principio seu capite praesentium literarum nostrarum pictoris edocta manu propriisque et genuinis coloribus clarius depicta lucidius ob oculos intuentium posita esse conspicerentur, Eidem *Paulo Schumanka*¹ ipsiusque haeredibus et posteris utriusque sexus universis DEI benedictione legitime nascituris danda duximus et conferenda, decernentes et ex certa nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut Ipse à modo imposterum futuris semper temporibus eadem arma seu nobilitatis

insignia more aliorum verorum, antiquorum et indubitatorum praefati Regni nostri Hungariae Partiumque eidem adnexarum nobilium sub iisdem iuribus, praerogativis, indultibus, libertatibus et immunitatibus, quibus iidem de iure vel antiqua consuetudine uti sunt et gavisus utuntur et gaudent, ubique in praeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, monomachiis ac aliis omnibus et singulis ac quibusvis nobilitaribus et militaribus exercitiis, necnon sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulturis, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae, vetustae ac indubitatae nobilitatis titulo, quo Eum ab omnibus cuiuscunque status, gradus, dignitatis, honoris et praeeminentiae hominibus insignitum et ornatum dici, nominari, haberi et reputari volumus et mandamus ferre, gestare ac illis in aevum uti, frui et gaudere possit et valeat haeredesque et posterius Ipsius utriusque sexus universi valeant atque possint, imo nobilitamus, damus, conferimus et concedimus praesentium per vigorem. In cuius rei memoriam praesentes literas nostras privilegiales secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungariae apostolicus utimus, impendenti communitas, Eidem *Paulo Schumanka*¹ ipsiusque haeredibus et posteris utriusque sexus universis DEI benedictione legitime nascituris gratiose dandas duximus et concedendas. Datum per manus fidelis nostri nobis sincere dilecti, spectabilis ac magnifici comitis Caroli Pally ab Erdöd, perpetui in Vöröskeo, Aurei Velleris ac una insignis Ordinis Sancti Stephani Regis Apostolici Magnae Crucis equitis, comitis Poseniensis et comitatus nominis eiusdem perpetui ac supremi comitis arcisque nostrae regiae Poseniensis haereditarii aequae ac supremi capitanei, camerarii consiliarii que nostri actualis status intimi, Curiae nostrae Regiae per Hungariam magistri, necnon per idem Regnum nostrum Hungariae Aulae nostrae prout et dicti Ordinis Sancti Stephani cancellarii, in

archiducali civitate nostra Vienna Austriae, die quarta mensis Julii, anno Domini millesimo octingentesimo sexto, regnorum nostrorum Romani decimoquarto, Hungariae vero, Bohemiae et reliquorum anno decimoquinto, reverendissimis, reverendis item ac venerabilibus in Christo Patribus (Archiepiscopatu Strigoniensi vacante) comite Ladislao Kollonich de Kollegrad Coloczensis et Bacsienis canonice unitarum, Francisco item Xaverio Fuchs Agriensis metropolitanarum ecclesiarum archiepiscopis, Andrea Bacsinszky graeci ritus catholicorum Munkacsienis, Maximiliano Verhovacz Zagrabienis, Joanne Jesich Segniensis et Modrusienis seu Corbaviensis, Nicolao Milassin Albaregalensis, Sylvestro Buhanovics graeci ritus catholicorum Crisiensis, Josepho Martonyffy de Csikmindszent Transylvaniensis, Gabriele Zerdahelyi de Nitra-Zerdahely Neosolienis, Ladislao Keoszeghy Csanadiensis, Francisco Szanyi Romaviensis, Francisco Miklossy Magnovaradiensis, Andrea Szabo Cassoviensis, Stephano libero barone à Fischer de Nagy-Szalatnya perpetuo in Batsko Szathmariensis, Antonio Mandich Bosnensis seu Diakovariensis et Syrmienis, Josepho Vilt Jaurienis, Leopoldo Somogyi de Perlak Sabariensis (sedibus Vacziensis, Quinqueecclesiensis, Veszprimienis, Nitriensis, graeci ritus catholicorum Magnovaradiensis et Scepusienis vacantibus), Josepho Pethö electo Drivestensis, Emerico libero barone Perényi electo Bacsensis, Josepho Zabraczky electo Vegliensis ecclesiarum episcopis ecclesias DEI feliciter gubernantibus, serenissimo item archiduce Austriae domino Josepho, Regni nostri Hungariae palatino et locumtenente nostro regio, necnon spectabilibus ac magnificis Francisco Szent-Iványi de eadem, iudice curiae nostrae regie, comite Ignatio Gyulay de Maros-Nemethi, regnorum nostrorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae bano, comite Josepho Brunszvik de Korpona, tavernicorum, antelato comite Carolo Pálffy ab Erdöd, comite Francisco Zichy de Vasonykeö, pincernarum, comite

Josepho Georgio de Batthyan perpetuo in Nemethujvar, dapiferorum, comite Michaelē de Nadasd perpetuo Terrae Fogaras, agazonum, comite Francisco Szecsenyi de Sarvari-Felső-Vidék, cubiculariorum, comite Josepho Erdödy de Monyorókerék, janitorum nostrorum regalium per Hungariam magistris, illustrissimo Sacri Romani Imperii Principe Nicolao Eszterhazy de Galantha, nobilis turmae nostrae praetoriae Hungaricae capitaneo ac praelibato comite Carolo Pálffy ab Erdöd, comite Poseniensi, caeterisque quamplurimis saepefati Regni nostri Hungariae comitatus tenentibus et HONORES.

Franciscus ppria.

Comes Carolus Pálffy pr.

Nicolaus Piácsek ppr.

¹ Scris cu cerneală de aur.

Protopopul misionar Ștefan Berceanu din Lugoj

Preot Gheorghe Naghi

Protopopul misionar Ștefan Berceanu a trebuit să sufere ca diacon ortodox toate umilimintele, batjocurile, neajunsurile până ce a îmbrățișat Unirea, când a devenit protopop greco-catolic, tot în Lugos. Astfel, știm că după cucerirea Banatului de austrieci, în 1716, odată cu dipariția turcilor, au dispărut și prezențele greco-catolicilor de la Lugoj, Caransebeș, Cârncea Comoriște, Goruia, Gârliște, Forotic, Doman, Cuptoare, Câlnic, Reșița, Secaș, Brazova, și Slatina. Iar parohii gr. cat. au fost la Făget, Gladna, Temerești Sărăzani, Cacova, Vizma și Fizeș. Dacă până la anul 1737 au existat aceste prezențe gr. catolice, din anul 1765 nu a mai fost nici una¹. Deci între anii 1765-1836 elementul catolic lipsește în Banat. Abia apar la sfârșitul secolului al XVIII-lea câteva. Și toate acestea s'au întâmplat din cauza incompetenței misionare și a intoleranței protopopului Lugojuului, Ștefan Athanasievici chiar dacă a organizat cursuri de perfecționare a învățătorilor, pe durata verii, de trei luni².

---

¹ Ioan Boroș, *Biserica română și Unirea din Bănat în partea I a veacului al XVII-lea*, în *Unirea* (Blaj), 1894, IV, Nr. 26, 16 Iunie, p. 198; *Ibidem*, Nr. 27, 23 Iunie, p. 206-207; *Ibidem*, Nr. 28, 30 Iunie, p. 214-215; *Ibidem*, Nr. 29, 7 Iulie, p. 222; *Ibidem*, Nr. 30, 14 Iulie, p. 230.

² I. D. Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 196, 198; A. Ghidiu, I. Bălan, *Monografia orașului Caransebeș dimpreună cu*

Cercetările îl găsesc pe diaconul ortodox Ștefan Berceanu aderat la Societatea secretă „Constituția” înființată înainte de 1830 și a cărui președinte era preotul Dimitrie Petrovici Stoichescu fiind implicați preoții Ioan Lăpădat, Constantin Popovici, Ioan Teodor alias Roșu și diaconul Ștefan Berceanu³. Se poate menționa că petiția datată din Ciacova la 20 Septembrie 1831 și înaintată împăratului Francisc I cere unirea bisericească – mai mult ca în cea din 1814 – a tuturor românilor din Imperiul austriac prin numirea unui mitropolit român care să aibă jurisdicție asupra românilor din Arad, Timișoara, Vârșeț, Transilvania și Bucovina. Asta însemna unirea tuturor românilor greco-ortodoși din monarhie într-un corp unic bisericesc. Cei care au plătit pentru asta au fost Ioan Lăpădat și Ștefan Berceanu cu un an închisoare la mănăstirea Mesici, prin procesul care a durat între anii 1830-1834. Totuși, în 1835 Ștefan Berceanu este numit la parohia Lugoj, însă protopopul Ștefan Athanasievici refuză să-l instaleze. Cu ideea unirii bisericești în cap, românii au început să se îndepărteze de corelegionarii sârbi și includem aici pe ortodoxul Andrei Mocioni⁴ în *Ortodoxia și Carlovățul* și unitul Samuil Vulcan⁵ Iată ce afirmă Episcopul Samuil Vulcan „*Este de admirat Providența divină! Nu este lucrare omenească care a deșteptat inimile în comitatul Carașului care să îmbrățișeze credința cea adevărată*”.

Astfel, diaconul ortodox Ștefan Berceanu se convertește la gr. catolici și în 1836 înființează prima parohie gr. cat. în Lugoj,

---

monografiile caselor dumnesești, a episcopiei, a institutului teologic și pedagogic și cu biografiile bărbaților care au lucrat la una sau alta instituțiune, Caransebeș, 1909, p. 218-220.

³ Ioan Boroș, *Constituția, societate secretă română în Lugoș*, Lugoș, 1926, p. 14.

⁴ G. Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, vol. III, p. 132 din *Ortodoxie și Carlovățul* a lui Andrei Mocioni, 1862

⁵ Raportul lui Ștefan Zacharias din 7 Aprilie 1839.

și așa cum constată „greu lucru a fost începerea unirii căci în tot comitatul Caraș... neuzită, neștiută și necunoscută a fost Unirea“⁶

Orice început este greu. Și așa cum ne mărturisește Protopopul Ștefan Berceanu, deseori, firava parohie unită și-a desfășurat întreaga activitate bisericească, vreo 20 de ani, în casa personală a sa [1836-1854] până va fi Catedrala gata. Deci toate slujbele, inclusiv Sf. Liturghie a fost săvârșită acolo, cu veșmintele primite cadou, cu obiectele litughisitoare cumpărate sau primite. Și toate acestea până spre anul 1842, când are loc un foc groaznic, cu incendierea a peste 300 de case și în care prăpăd și Ștefan Berceanu își pierde casa, practic capela parohiei. Aceasta se afla într-o stare slabă cu acoperișul mai mult stricat iar când ploaia cădea, apa pătrundea înăuntru. Dar cu toate acestea binecuvântarea capelei s'a săvârșit în 5 Februarie 1836, în prezența a mult popor, în limba română și nu în limba slavonă cu o predică înălțătoare rostită de preotul Ștefan Berceanu⁷.

Documentul inedit pe care-l punem în circulație⁸ este descrierea situației generale din Biserica Unită în anul 1839, mai exact despre întemeierea primelor parohii greco-catolice în spațiul bănățean și aportul lui Ștefan Berceanu la convertirea primilor credincioși la noua Biserică Unită.

După reunificarea din anul 1795 a celor două comune – Lugojul Român și Lugojul German – sub o unică conducere, localitatea primește statutul de Târgușor Cameral (Lugos kamarai mezöváros) și de pe această poziție se subordonează Camerei

---

⁶ Ioan Boroș, *Unirea Românilor din Lugoj istoricul parohiei în anii 1836-1860*, Editura Dacia Europa Nova Lugoj, 2001, p. 6-7.

⁷ Ioan Boroș, *op. cit.*, p. 58-59.

⁸ Arhiva Episcopiei Greco-Catolice de Lugoj, protocolul 258 din 2 iulie 1839.

administrative din Timișoara⁹. Cu acest statut, după cum menționează Ștefan Berceanu, Lugojul, în calitatea lui de „loc principal al Comitatului” Caraș, reușește prin dezvoltare economică să ajungă la o prosperitate apreciată, datorită stabilirii aici a unei puternice clase de mijloc cu înclinații spre practicarea de meserii și activități comerciale. Deși românii reprezentau majoritatea, disputele confesionale dintre românii și sârbii ortodocși se repercutează și asupra posesiunilor lăcașurilor de cult existente, fiecare parohie, dorind să aibă în stăpânire propria biserică pentru celebrarea cultului divin. Pentru a evita o dispută prelungită a românilor uniți cu românii ortodocși în privința cedării bisericii mici, cunoscută și sub numele de „Sfântul Nicolae”, domeniul regesc Cameral din Lugoj, în calitate de Patron, în urma repetatelor memorii trimise Consiliului Locumtenențial Regal Ungar și împăratului la Viena, a primit aprobarea ridicării unui edificiu mai mare, care să înlocuiască mica capelă greco - catolică din casa lui Ștefan Berceanu, situată pe Strada Poștei, pe intravilanul lui Jakabffy Kristof, unde la 1926 se afla sediul băncii „Agricola”¹⁰ cu un lăcaș mai impunător chiar în mijlocul urbei, lângă piața pentru iarmaroc. Informațiile lui Ștefan Berceanu surprind atât numărul celor trecuți la unire cât și preconizatele edificii bisericesti pentru greco - catolicii din Lugoj aflate în intenția autorităților centrale de a fi construite pe viitor. Aflăm cu acest prilej că din comunitatea lugojeană au trecut la Biserica Unită 132 capi de familie cu un total de 666 de credincioși până la 1839, erariul aprobând în faza inițială

---

⁹ Ioan Lotreanu, *Monografia Banatului*, vol. I, Timișoara, Editura Institutul Arte Grafice „Țara”, 1935, p. 255-256.

¹⁰ Ioan Boroș, *Unirea românilor din Lugoj istoricul parohiei în anii 1836-1860*, Editura Dacia Europa Nova Lugoj, 2001, p. 58; Heinrich Lay, *Denumirea străzilor lugojene din cele mai vechi timpuri și până în prezent*, Töging a. Inn, 2007, p. 33

construirea unui biserici de 20 stânjeni. Zidirea bisericii catedrale începută la 1839 va continua în anul 1854, până spre 1860, fiind vizitată la 1852 de împăratul Francisc Iosif I când nu avea încă turn¹¹. Se dorea și construirea unei școli triviale într-o casă privată în apropierea viitoarei biserici. Față de datele furnizate de documentul anexat, șemantismele episcopiei greco catolice din Oradea vin cu date noi asupra trecerii la unire a locuitorilor din urbea de pe Timiș. Astfel, la 1837 în Lugoj erau 460 de credincioși uniți¹², numărul lor crescând la 544 în 1838, iar cu filiile din Cireșu, Jabăr și Jdioara ajungând la 658 credincioși uniți¹³.

Tot din memoriul adresat de Ștefan Berceanu episcopului Samuil Vulcan reiese dificultățile întâmpinate de noul paroh în dotarea micii capele improvizate într-o modestă cămăruță din propria locuință, cât și necesarul minim pentru funcționarea în condiții decente a noului cult aprobat de autoritățile comitatense. Cu acest prilej aflăm că Ștefan Berceanu de patru ani de la înființarea primei parohii era lipsit de vreun venit bisericesc, cu toate că eforturile depuse în lășirea unirii și dese deplasări în teritoriu impuneau un efort financiar deosebit, el fiind ajutat de cele mai multe ori de credincioșii trecuți la unire. Desele drumuri întreprinse în satele Boldor, Cireș, Drăgoești, Cladova, Jdioara, Lugojel și Târgul de Hotar Caransebeș au făcut ca numărul credincioșilor parohiei unite de Lugoj să crească la 825 de suflete în doar patru ani de zile.

---

¹¹ *Lugos, 21 Juli*, în "Wiener Zeitung", 1852, Nr. 180, 29 Juli, p. 2083-2084.

¹² *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Graeci Ritus Catholicorum pro anno 1837, Varadini*, Typis Caesareo-Regio-Privilegiatae Typograpmae Joannis Tichy., p. 56 (în continuare *Schematismus...pro anno...*)

¹³ *Schematismus ...pro anno 1837...*p. 57.

În 1837 datorită activității misionare duse de Ștefan Berceanu au trecut la unire în Reșița 155 de credincioși, primul paroh fiind consemnat în persoana lui Iosif Teodorovits. Spre deosebire de memoriul din 1839, Șemantismul greco catolic de Oradea din 1837 amintește de existența a 53 de credincioși¹⁴ pentru ca la 1840 numărul acestora să crească la 150 suflete¹⁵.

Tot datorită demersurilor efectuate de Ștefan Berceanu s-au înființat la 1839 parohii unite în comunele Jabăr, Ilidia, Zorlențul Mare și Zgribești, existând posibilități de convertire la Jena și Boldur. Astfel, în Jabăr conform documentului au subscris la unire pe lista lui Stoian Milenkovics, „20 de familii cuprinzând 114 suflete“, cifră confirmată și de șemantismul din 1840 unde comuna apare ca filie a parohiei Lugoș cu 112 credincioși¹⁶.

Parohia Zorlențul Mare s-a înființat la 12 martie 1839, cu 209 credincioși (211 credincioși conform datelor furnizate de Șemantismul din 1840¹⁷, primul paroh George Țapu, la început preot ortodox, aderând la unire datorită eforturilor de convertire întreprinse de Ștefan Berceanu la 29 aprilie 1839. La scurt timp, în 21 aprilie 1839 trec la unire „98 de familii numărând 430 de suflete“, din comuna Zgribești, primul paroh, Gheorghe Vernica, ortodox și el preferând să se convertească la unire în 4 mai 1839 după ce aproape jumătate din comunitate a îmbrățișat Sfânta Unire¹⁸. La Ilidia, unde locuitorii „ard de dorința Sfintei Uniri“, parohia s-a format prin convertirea a 316 credincioși¹⁹.

---

¹⁴ *Schematismus ....pro anno 1837*, p. 58.

¹⁵ *Schematismus ...pro anno 1840*, p. 64.

¹⁶ *Schematismus...pro anno 1840*, p. 63.

¹⁷ *Schematismus ...pro anno 1840*, p. 64.

¹⁸ Șemantismul din 1840 amintește de 438 de uniți, cf. *Schematismus ...pro anno 1840*, p.67.

¹⁹ *Schematismus ....pro anno 1840*, p. 61.

Pe lângă informațiile de înființare a primelor parohii unite în spațiul bănățean, documentul mai amintește de greutățile întâmpinate de Ștefan Berceanu la convertirea credincioșilor, lipsa dotărilor de biserici, de capele, de veștminte preoțești și cărți de cult. Opoziția venită din partea episcopiei ortodoxe sârbe din Vârșeț, teama de a-și pierde influența în Banat prin scăderea numărului de credincioși și colectarea de impozite, provoacă incidente nedorite, soldate cu arestări din partea celor cu influență la extinderea unirii. Astfel, Ștefan Berceanu amintește de parohul Gheorghe Vernica din Zgribești, care a fost dus sub pază la episcopul din Vârșeț, închis și în cele din urmă eliberat, datorită intervențiilor venite de la comunitatea locală, nu înainte de a promite în fața capilor bisericii sârbe că nu va trece la noua credință unită. Presiunile venite din partea ortodocșilor, nu au reușit pe Gheorghe Vernica să-l oprească de la unire, Ștefan Berceanu insistând ca el să primească numirea în parohia vacantă de Zgribești.

Documentul din 1839 surprinde și activitatea pastorală de început a lui Ștefan Berceanu, greutățile și cheltuielile făcute pentru supraviețuirea noii biserici și cele necesare de viitor pentru formarea de noi comunități în spațiul bănățean. Numit la 24 aprilie 1839 deputat diecezan²⁰ Ștefan Berceanu nu precupețește niciun efort în extinderea unirii, fără să țină seama că avea o familie numeroasă și datorii acumulate de pe urma cheltuielilor de drum și sumelor mici încasate de urma slujbei de capelan. Eforturile lui Ștefan Berceanu nu au fost zadarnice, cu un modest prânz sau o cină la fel de modestă, numărul parohiilor unite fiind ridicat la 22 în preajma Revoluției de la 1848²¹.

---

²⁰ Ioan Boroș, *Unirea românilor din Lugoj istoricul parohiei în anii 1836-1860*, Editura Dacia Europa Nova Lugoj, 2001, p. 110

²¹ Nicolae Brânzeu, *Biserica română unită în Banat*, în *Almanahul Banatului pe anul 1929*, Timișoara, 1929, p. 38.

Momentele premergătoare Revoluției de la 1848 îl menționează pe Ștefan Berceanu implicat în mișcarea națională din Banat pentru obținerea de drepturi politice și realizarea unei Biserici naționale prin separarea de ierarhia sârbă ortodoxă și crearea uneia greco - catolice. Apropiat de ideologia politică promovată de Eftimie Murgu, protopopul Berceanu se implică în toate acțiunile revoluționarului român care milita pentru formarea unui Banat autonom în cadrul Casei de Austria și Regatului ungar. Plecat la Viena pentru a susține drepturile naționale ale românilor din Banat, Murgu îi adresa o scrisoare lui Berceanu în cursul anului 1843, unde îi destăinuia viitoarele planuri de acțiune în Banat, pentru redobândirea drepturilor pierdute de populația majoritară a provinciei. Libertatea românilor trebuia să se materializeze în stăpânirea neîngrădită a pământului, acces la toate funcțiile țării și drepturi egale pentru toți locuitorii. Ideile epistolare transmise de Murgu lui Berceanu se vor materializa mai târziu în programul Revoluției bănățene de la 1848²². Într-o altă scrisoare din 25 august 1843 trimisă de Berceanu lui Eftimie Murgu, se arată intenția revoluționarul bănățean de a obține de la împărat rangul de oraș cu magistrat în favoarea orașului Lugoj²³, o dovadă clară că protopopul unit era informat constat de acțiunile întreprinse de Murgu în capitala vieneză.

Întors în țară, mișcările revoluționare în Banat ale lui Eftimie Murgu dobândesc un caracter mai radical. Arestat de autoritățile imperiale în martie 1845, Murgu este anchetat pentru încercările de răsturnare a orânduirii de stat prin instigarea la răscoală a populației românești. În interogatoriul luat lui Eftimie Murgu în 30 octombrie 1845 la închisoarea comitatului din Lugoj

---

²² Nicolae Bocșan, *Ideologie și acțiune politică la Eftimie Murgu (1842-1845)*, în *Identitate și alteritate (5). Studii de istorie politică și culturală*, Presa Universitară Cluj, 2011, p. 14

²³ Nicolae Bocșan, *op. cit.*, p. 19.

apare și numele protopopului Berceanu în calitate de martor al apărării, atunci când i se reproșă că a îndemnat la răzvrătire populația sătească din Găvojdia împotriva moșierilor din Caraș²⁴.

Activitatea politică este corelată cu mișcările de realizare a unirii, opoziția sârbă încercând prin toate mijloacele să împiedice trecerea la unire a românilor bănățeni. Una dintre scrisorile trimise de Bercenu lui Murgu și confiscate de anchetatori îl menționează pe protopop că „el are multe de îndurat de la sârbi, din pricina unirii, care nu-i lasă s-o adopte sperându-i că rușii îi vor spinteca dacă se fac uniți”, o dovadă clară că metodele de amenințare erau reale și serioase, biserica sârbă depunând constant eforturi de împiedicare a unirii²⁵. Un raport imperial din februarie 1847 îl menționa pe Ștefan Berceanu alături de Murgu în deplasări printre satele bănățene, cu intenția de a converti cât mai mulți români la unire²⁶.

Izbucnirea revoluției de la 1848 în marile capitale europene îl găsește pe protopopul Ștefan Berceanu gata de o acțiune politică în Banat alături de Eftimie Murgu. După eliberarea revoluționarului român, Berceanu se alătură partidei naționale, formată din intelectuali și meseriași pentru sprijinirea revendicărilor gândite de cel care se pregătea să lupte pentru drepturile românilor bănățeni. Berceanu participă la Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848²⁷ și informat despre intenție de unire a celor două Biserici române se ocupă în mod direct de o consfătuire a preoților catolici din Banat, ținută la Lugoj pe 10

---

²⁴ Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. I, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1982, p. 256, 264.

²⁵ Cornelia Bodea, *op. cit.*, vol. I, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1982, p. 259.

²⁶ Nicolae Bocșan, *op. cit.*, p.21.

²⁷ I. D. Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Editura Mitropoliei, Timișoara, 1977, p. 172; Cornelia Bodea, *op.cit.*, vol. III, Editura Enciclopedică, București, 1998, p.89;

august 1848²⁸. Tot alături de Eftimie Murgu va fi Berceanu cu prilejul Adunării de la Lugoj de pe Câmpia Libertății din 15/27 iunie 1848, atunci când s-a luat în discuție dezideratele românești privitoare la înarmarea poporului, introducerea limbii române în administrație și armată, recunoașterea naționalității române, limba maghiară urmând a fi folosită în corespondența cu guvernul maghiar și numirea lui Murgu „căpitan suprem”.

După înăbușirea revoluției de la 1848-1849 situația din Banat revine la normal, la liniște iar acțiunile uniților continuă dezvoltându-se numeroase biserici parohiale, înzestrate cu toate cele necesare cultului divin chiar dacă principalul propagator al Unirii, Protopopul misionar Ștefan Berceanu moare la anul 1870, alături de ceilalți fruntași revoluționari, înmormântați în renumitul cimitir al Lugojului. La fel se continuă rândul episcopilor, Alexandru Dobra, Ioan Olteanu, Victor Miháli, Demetriu Radu aceștia adunând lângă ei un grup de canonici talentați și elevați, unii dintre ei ajungând membri ai Academiei.

---

²⁸ I. D. Suci, *Revoluția de la 1848-1848 în Banat*, Editura Academiei, București, 1968, p. 185

**Mormântul lui Ștefan Berceanu
în cimitirul greco-catolic din Lugoj**

Anexa I

Arhiva Episcopiei Gr. Cat. Lugoj, original l. Latină. Ștefan Berceanu din Lugoj către episcopul de Oradea, 14/26 Junii 1839 despre starea Unirii în mai multe sate de lângă Lugoj, Banat.

**Excellentissime, ac Illustrissime Domine Episcopo,
Intime Status Consiliarie, Domine Domine Gratiotissime!**

Honores illi, quibus Sacra Unione in Inclyto Comitatu Ktassoviensi felicia initia sumentes ab Excellentia Vestra gratiose condecoratus sum, praesertim quod Dioecesani Deputati munere in publicis Sacram Unionem omni occasione feliciter operantibus Deputationibus defungar, parte ex una magnum mihi coram Publico respectum generarunt, ast parte ex altera tantopere occupatus fueram adusque, ut Plebe iam Graeco-Catholica simulcum Animarum Curionibus in cunctis Sacram Religionem tangentibus negotiis ad me unicum confugiente necessitatibus item multifariis patrociniis, stipem implorandam excursiones frequentes requirentibus tempore haud quoquam suffecerim super recentissimo Sacrae Unionis progressu, atque statu moderno eiusdem debitam et demissam relationem Excellentiae Vestrae praestare. – Solvam me obligatione delato mihi munio coniuncta, si praesertim iuxta locorum, personarum seriem progressus, simul et necessitates, exigentias Parochiarum Ecclesiarum in hac demissa relatione complexus fuero.

In Regio-Camerale Oppido Lugos, ceu principali Comitatus loco, inde ab anni 1836ⁱ mense Ianuario, quo divinum lumen adluserat, perhibente autentica conscriptione sub % humillime adnexa 132 Patres familias, ac insimul 666 animae Sacram Unionem adusque amplexae sunt cum eo eventu, ut Regio-Camerale Dominio Lugosiensi, velut Patrono cum Graeci Non-Uniti Ritus incolis, quoad

Ecclesiam eorum minorem Graeco-Catholicis cedendam litem ingredi nolente Ecclesia in ipso Foro interiori nundinali ampla aedificanda per Suam Maiestatem Sacratissimam clementissime resoluta sit, pro exstinguenda calce in longitudine 12, in latitudine sex, in profunditate 1 ½ orgiarum [2] fossatum 3000 et ultra metretas recepturum iam fodiat, hoc finito mox puteus penes illud paretur et lapides, tegulae subin convehendae sint, atque spes non indubia singulos lactet, quod hoc adhuc anno Ecclesiae 20 incirca orgiarum longae struendae manus admovenda sit. – Si Ecclesiae aedificandae initium datum fuerit, praesertim liquide Schola Trivialis Graeco-Catholica in Domo per Dominium hoc fine destinata exstet, praeterea Docens in eadem habitans competente panali et focali Deputato provideatur. – Campanae duae per Dominium iam procuratae sint, atque experto realiter, ac abunde eo, quod Dominium Camerale in effectu quoque Patronus sit Ecclesiae, imo si per competentem congruam Parocho resolvendam Parochia adusque provisorie et respective Capellanaris systematisata fuerit, spes indubia affulget, quod maior pars Ritus Orientalis Incolarum Lugosiensium Sacram Unionem amplectura sit, tanto certius, quod communiter spargatur a non Unitis ad casum accipiendae Ecclesiae aedificationis me per illos de manu prehendum in Ecclesiam eorum maiorem induendum, atque ab illis Graeco-Catholicam Fidem amplexuris illam mihi, respective vero Graeco-Catholicis mox resignandam esse.

Capella Lugosiensis in Domo mea existens Vestitus et Ornamenta Ecclesiastica habet ecquidem nonnulla e gratia Excellentiae Vestrae obtenta et ex Patronorum oblatis procurata, verum multifariis adhuc destituitur, uti etiam Libris. – Inclyta Regia Cameralis Administratio Temesiensis cum initio anni correnti ita gratiosa fuerat, signanter dum Incolae Illadienses Sacram Unionem amplexi sunt, ut significatione Sacrae Unionis ei per Vice-Comitem facta, demandaverit mox Rationistatus Officio Oravitzensi Requisite consignationem conficiendam eamque scopo assignandae pecuniae submittendam, ac ita factum est, ut pecuniis Cameralibus nonnulli Vestitus Capellae Illadiensi iam procurati sint;

quare Excellentiae Vestrae penes consignationis sub % submissionem demisse supplico, ut memoratorum in consignatione Vestituum et Librorum pro Ecclesia Lugosiensi procuracionem apud praelaudatam Administrationem exoperari.

Ceterum, quoniam in quartum iam annum nonnisi Capellanarem provisionem habeam, ac Resolutione Regia ad struendam Ecclesiam iam emanata systematisatae Parochiae, atque personis systematice dotandis locus sit, Excellentiam Vestram humillimis exoro praecibus, ut meam [3] integram Parochialem Congruam Cameralem tam pro preterito tempore quam etiam pro futuro, uti et Cantoris, qui nonnisi 40 florenos currenti monetae ab Administratione resolutos adusque habuit inter eum et Aedituum divisos, non secus etiam Aeditui solutiones systemisatas, atque, siquidem multitudo Fidelium in pluribus Possessionibus iam existentium meas frequentes excursiones requirat, pro uno Capellano quoque capellanarem solutionem apud Excelsam Cameram Regiam Hungarico-Aulicam exoperari gratiose dignetur.

In Possessione Zsabar, quae ad $\frac{3}{4}$ Stationem ab Oppido Lugos distat, Domini Graeci Non-Uniti Ritus Stojani Milenkovits propria perhibente consignatione sub 1. 20 Familiae in 114. Animabus consistentes ad Sacram Unionem transiverunt; Sacra nonnulli temporibus in Domo eiatis János Lupsa pro Capella conversa et ex Christianis oblati misere ornata per me celebrantur, ast requireretur, ut Capella aliqua exstrueretur et Vestitus, Campana, Libri nonnulli procurarentur, atque Possessio haec praebet maximam ansam, ut Capellanus ad Ecclesiam Lugosiensem resolveretur, Sacras Functiones suis temporibus obiturus. Unde Excellentiae Vestrae demisse supplico, ut ad Capellam in dicta Possessione Zsábár exstruendam, Vestitus, Campanam, Libros eorsum procurandos apud Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum Semet interponere gratiose dignetur.

Sunt praeterea in vicinis Possessionibus Boldur, Cserestemes, Dragojest, Kladova, Zsidovár, Lugoshely et Oppido Confiniario Karansebes Graeco-Catholici Fideles, ut adeo numerus eorum, qui ad

Parochiam Lugosiensem pertinent, iuxta consignationem sub % 825 animas constituat.

Maiora currente anno obtinuit Unio incrementa, nam Possessionum Cameralis Nagy Zorlentz et Privati Iuris Zgribest pluribus Incolis verae Fidei Doctrinam a me poscentibus, ac in sequelam conscientiosae super Fidei veritate convictionis Supplici Libello exmissionem Comitatus Deputationis exorantibus in Possessione Regio-Camerale Nagy Zorlentz nunc quidem exarendata partim coram procedente Comitatus Deputatione die 12ma Martii anni currentis sub /// consignatae, ac in illis 209 animae veram Fidem susceperunt, super his per Vice-Comitem edocta Inclyla Cameralis Regia Administratio Temesiensis mox provocari curavit Arendatorem Dominum Sztojanum Milenkovits ad praestandam Capellanarem Solutionem, ast idem Requisitioni partitionem abnegavit, nunc altera vice provocatus est, non dum attamen reddidit Responsum. – Quoniam vero, uti apparet, Inclytum Dominium Camerale promptum sit ad praebendam Capellanarem interimaliter quoque Provisionem, praeterea Parocho antea Graeco Non-Unito iamque Sacram Unionem amplectenti Georgio Czapu Sessionem Parochialem Primores Loci et reliqui tres Parochi adimere parent, Excellentiae Vestrae demisse supplico, ut Solutionem Parocho congruam et systematicam unacum Usufructuatione [4] Sessionis Parochialis, Solutionem item Cantoralem, uti et aedituo obvenientem, non secus Ecclesiam, Domum Parochialem, Scholam erigendam et Vestitus, atque Libros iuxta Consignationem sub //, perinde requisitos apud Excelsam Cameram Regiam Hungarico-Aulicam exoperari gratiose dignetur.

In Possessione Zgribest Domini Graeci Non-Uniti Ritus Rigiytsky propria et e 200 aliquot numeris domalibus impopulatis consistente, partim coram Deputatione Comitatus 9/21 Aprilis anni currentis, partim subseque coram idoneis Testibus 98 Familiae 430. animas numerantes Sacram Unionem susceperunt perhibente Consignatione sub ///., atque, si obstacula nonnulla pridie, quam Deputatio ad Possessionem iverat, per Domini Terrestris Officiales

peraeque Graecos Non-Unitos posita non fuissent, integra ferme Possessio ad Sacram Unionem transivisset, atque simul et Ecclesia adempta fuisset. – Sacrae Unioni infensus Dominus Terrestris Ecclesiae caeteroquin ruinosae occupationem pertimescens permovit Populum GraecoNon-Unitum ad diruendam Ecclesiam iamque utriusque Religionis Populus Ecclesia destituitur. Siquidem vero Fideles Graeco-Catholici in privata quapiam Domo Sacra sibi per Georgium Vernika Parochum localem antea Non-Unitum, ast 4° Maii anni currentis ad Sacram Unionem transeuntem celebrari solita audiant, ast nec Vestitus, nec Libri praesto sint, Excellentiam Vestram demissis exoro precibus, ut in dicta Possessione Zgribest Ecclesiam, Domum Parochialem, Scholam erigendam, Parochum, Cantorem, Docentem, Aedituum systematice dotandum. Sessionem Parochi resignandam, Vestitus et Libros iuxta Consignationem sub ://. advolutam procurandos apud Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum exoperari gratiose dignetur.

In Possessione Camerali Resitza iam a duobus annis Sacra Unio summit initia Parocho iam resolutio Iosepho Theodorovits Sacra peragente. In hac Possessione perhibente Consignatione sub 5/5. advoluta 155. Animae numerantur; in vicina illi Possessione peraeque Camerali Kolnik 6. Familiae sunt Graeco-Catholicae, scilicet Iudex loci, Iurati et alii potentiores Incolae susceperunt Sacram Unionem, atque progressus maior esset in utraque Possessione, si multifariis Ecclesiae necessitatibus succurreretur. – In Proiecto iam est apud Dominium Camerale Capellae aedificatio. – Praefatus Parochus habet equidem Capellanarem provisionem, verum Excellentiam Vestram sustineo orare, ut Ecclesiae in Camerali Possessione Resitza, uti et Parochiae, atque Scholae aedificationem, Parochum systematice dotandum, Cantorem, Docentem, Aedituum providendum, Vestitus, Libros secundum Consignationem sub ://. adiacentem procurandos apud Excelsam Cameram Regiam Hungarico-Aulicam ad maturare gratiose dignetur. [5]

In Possessione Camerali Illadia, ac etiam aliis eidem vicinis fervet apud Incolas Sacrae Unionis desiderium, atque illud effectum

non careret, si Capellae aedificandae manus admoveretur: summopere necessarium esset, ut Excellentia Vestra Excelsam Cameram Regiam Hungarico-Aulicam ad Capellae, Parochiae, Scholae aedificationem, ad Parochi congruam systemisandam, Cantore, Docentem, Aedituum providendum, Vestitus, Libros procurandos interpellare gratiose dignaretur.

Quod personas Graeco-Catholici Ritus Ecclesiasticas concernit, quemadmodum Relatio per Dominum Fiscalem Stephanum Zakarias Excellentiae Vestrae 8° Aprilis anni currentis praestita perhibet, Ioannes Kretzu Parochiae Vörös Martensis Graecae Non-Unitae Administrator 25 Februarii Styli Veteris Sacram Unionem amplectens cum annutu Reverendissimi Domini Canonici et Directoris Abrahami Dobra ad Docentis Scholaris munus eotum vacans mox admotus est 100 florenorum currentis monetae solutione panali Deputato ab Oppido Lugos et habitatione ab Inclyto Dominio provisus habetur. – Viri huius praeclari multos adusque usus in sacris me persaepe in officiosis absente, ac etiam in Possessione Nagy Zorlantz obeundis cepi haberemque etiam in posterum, si pro Capellano resolveretur.

Alter Georgius Jakobeszko in Possessionibus Zsena et Boldur Magistratualibus acceptus, ast, quod Taxas iuxta opinionem publicam pro Stallo Parochiali desideratas dependere nequiverit, a Suo Episcopo Munere Parochi non decoratus; Vir praestans, Theologus, Cantor, Concionator insignis, Linguarum plurium gnarus, mansuetus et contractae vitae. – Hunc 25^a Martii anni currentis Styli Veteris, dum Possessionum Nagy Zorlantz et Zgribest Graeco-Catholici Fideles Curatore animarum, praesertim, quod Festa Paschalia ingruebant, destituebantur, apud Patronos Religionis nostrae semet insinuantem e Consilio Eorundem ad Sacram Unionem recepti, qui mox ad Possessionem Zgribest per me expeditus, longiori tempore inibi Sacras peregit Functiones.

Tertius est Reverendus Dominus Georgius Czapu Graeci Non-Uniti Ritus antea in Camerali Possessione Nagy Zorlantz Parochus; hic - non modo viso eo, quod sui Parochiales ad Graeco-Catholicam

transeant fidem, verum ipse solus illos ad complectendam animo sit, 29^a Aprilis anni currentis insinuatione praevis apud Patronos Religionis nostrae cum ea Declaratione facta, quod usque dum decursu trium, quatuor mensium Provisio saltem Capellaris procurata fuerit, e proprio Penu, qua ceteroquin facultatibus pollens victurus sit, e Consilio Dominorum Patronorum illo fortis[6]simo argumento suffulto, quod in Possessione habitans in Loco natus et Populo acceptus veram fidem propagaturus speretur, ad Graeco-Catholicam fidem recepi - ab illo tempore Parochiam Nagy Zorlentzem supplet. – Vir hic incirca quinquagenarius, mitis et mansuetae naturae, Linguae ecquidem et unice Valachae gnarus, Theologus, Concionator bonus est, atque a Populo nimio opere amatur, quo circa, siquidem ad considerationes et respectus eius pertineat, Parochialis eius systematica in sessione integra sustentatio, ac Excelsa Camera Regia Hungarico-Aulica proclivis omnino sit, ad systematicam Parochialem Provisionem praebendam Excellentia Vestra Eidem Georgio Czapu Parochiale Stallum conferre, atque illum ad Provisionem Parochialem levandam resolutum reddere gratiose dignetur.

Quartus est Reverendus Dominus Georgius Vernika Zgribestiensis antea Graeci Non-Uniti Ritus Parochus annorum incirca 45 . – Vix hic plurimam contulit operam ad Sacram Unionem amplectendam promittens, quod ipse quoque mox veram Fidem suscepturus sit, fatalitatem iamiam et periculum expertus erat, mox enim post Fidelium Deputationalem 9/21. Martii anni currentis Unionem ad Episcopum Versetziensem sub custodia deductus est: Populus pertimescebat eius longiorem detentionem, verum multitudo Versetziensis Diaecesanae Deputationis vicinas Possessiones ad Sacram Unionem paratas peragrans eundem liberum et incolumem reduxit promissione non suscipiendae verae Fidei ab eo extorta, Convictio attamen interna Viri paevaluit Studiis et intentioni Graecorum Non-Unitorum, nam Lugosinum ad Patronos Religionis nostrae veniens et abdicationem muneris Sacerdotalis potius quam Sui in Graeca Non-Unita Religione permansionem insinuans,

ceterum de moralitate integra et intemerata ideo quoque notus, quod Sacrae Unionis propagatio coram Superioritate eius maculam secus retorquendam inurere nequiverit, tantopere mihi a Patronis Graeco-Catholicae Religionis idem ad recipiendum commendatus fuerat, ut necessitate quam maxime ad Curionem Sacrum Localem habendum etiam a Communitate ipsa Zgribest Graeco-Catholica adursa, imo in eodem Parocho anhelanter concentrata votis Inclytorum Dominorum et piis desideriis Populi contravenire nequiverim, atque ita factum sit, ut idem opibus mediocribus pollens, ac idcirco interimalem Provisionem domesticam sibi promittens die 4^a Maii anni currentis ad Sacram Unionem professione Fidei coram Legali Testimonio deposita receptus habeatur. – Virum hunc Plebi universae acceptum in Graeco Non-Unita Religione ad instar realis Parochi a Sua Ecclesiastica Superioritate retineri cupitum - quemadmodum nulla interessentia devincit (novit etenim idem Possessione sub privato Dominio Terrestrali existente Parochiam e Fundo Religionario, ac non ita, prout per Do[7]minium Camerale dotandam esse), ita ex intima Conscientiae Convictione Sacram Unionem amplectentem, Scientiarum Theologicarum gnarum et Concionatorem insignem Parochiali Conscientia utique ea existente, ut requisitis vix Decem Patribus Domus medietas Possessionis et Populi Graecam Non-Unitam partem transcendat - Excellentiae Vestrae scopo resolvendi Illi Parochialis beneficiati Stalli procurandi sustineam demisse recommendare.

Quod exiguitatem meae personae, atque negotiorum gerendorum concernit: inde a tempore acceptae in Oppido Lugos, ac dein continuatae Sacrae Unionis maxime a tempore mei cum Honore et Munere Deputati Dioecesani condecorationis nulli momento, nullis fatigiis, atque excursionses requirentibus occasionibus, maxime vero expensis requisitis itineribus nullis indulsi, - iuxta consignationem sub 6/6. adiacentem Possessiones, in quibus Graeco-Catholici Fideles sunt, peragratus sum, ac iis et Deputationum Comitatus occasionibus expensas sub 6/6. specificatas e mutuo levatis pecuniis habui, ut adeo numerosiori Familia onustus

frequentem apud me Populum, praesertim sacerdotium Graeco-Catholicum prandiolo, caenula excipere ob respectum adhaesionis e Provisione Capellariari, ast nimis exigua necessitatus, plurium centenorum Debitis me immersi, imo ad eam extremitatem occasione Festi Paschatis deveneram, ut, nisi e Patronorum liberis collatis integer Vestitus Sacerdotalis mihi procuratus fuisset, omni ferme amictu destitutus et exutus manere debuisssem. – Quare Excellentiae Vestrae demisse supplico, ut scopo tantarum expensarum, quas in propagationem verae Fidei Christianae supportavi, recompensandarum et numerosi, quod contrahere debui, debiti passivi depurandi specificatas sub 6/6. summas mihi resolvere gratiose dignetur.

Altis Gratiis devotus penes Sacrae Dextrae oscula cum submissa veneratione persevero Excellentiae Vestrae humillimus et obredientissimus Servus Stephanus Bertsan manu propria Parochus Graeco-Catholicus Lugosiensis et Deputatus Dioecesanus.

Lugosini 14/26. Iunii 1839.

Traducerea în limba română

**Prea Distinsule și Prea Nobile Domn Episcop,
Consilier Intim al Statului,
Domnule Domn Prea Generos!**

Acele onoruri, cu care am fost înzestrat cu mărinimie de Excelența Voastră pentru încheierea unor începuturi fericite ale Sfintei Uniri în Nobilul Comitat al Carașului, mai ales pentru faptul că împlinesc funcția de Deputat Diecezan prin Deputațiunile publice care lucrează cu fiecare ocazie în chip fericit la edificiul Sfintei Uniri, mi-au creat, pe de o parte, un mare respect în fața Publicului, însă, pe de altă parte, în așa măsură fusesem ocupat până acum, încât să nu îmi ajungă timpul ca să ofer Excelenței Voastre cuvenita și respectuoasa dare de seamă asupra celui mai recent progres al Sfintei

Uniri și despre starea actuală a acesteia, de vreme ce poporul deja Catolic de Rit Grec alerga la mine, împreună cu Păstorii lor Spirituali în toate treburile care priveau Sacra Unire, iar nevoile de tot felul reclamau multă alergătură pentru a implora protecție și milostenie. – Mă voi achita de obligația legată de slujba ce mi-a fost impusă, mai ales dacă voi îmbrățișa în acest smerit raport progresul, totodată și nevoile și exigențele Bisericilor Parohiale, în funcție de șirul locurilor și persoanelor.

În Târgul Regesc Cameral al Lugojului, în calitatea lui de loc principal al Comitatului, de unde, începând cu anul 1836, an în care se revărsase lumina dumnezeiască, așa cum arată conștiința autentică anexată cu cea mai mare smerenie sub %, 132 de capi de familie, și totodată 666 de suflete au îmbrățișat până acum Sfânta Unire, cu un astfel de rezultat că, având în vedere faptul că Domeniul Regesc Cameral al Lugojului, în calitatea sa de Patron, nu voia să se angajeze într-un proces cu locuitorii de Rit Grecesc Neunit cu privire la cedarea Bisericii mai mici a acelor Catolicilor de Rit Grec, în consecință s-a hotărât cu cea mai mare îndurare de către Maiestatea Sa Prea sfântă să se construiască pentru aceștia o Biserică mare chiar în Piața interioară pentru iarmaroc și deja se sapă o groapă pentru stingerea varului în lungime de 12 stânjani, în lățime de șase stânjani și cu o adâncime de 1 ½ stânjani, care să primească 3000 de mierțe și mai bine, iar după ce aceasta va fi terminată se va face și un puț lângă ea și apoi vor fi aduse acolo și pietre și țigle, ba chiar o speranță neîndoielnică nutrește pe fiecare că încă din acest an se va începe construirea unei Biserici lungi cam de 20 de stânjani. – Dacă se va fi dat startul construirii Bisericii, în mod evident va fi făcută o școală Trivială a Catolicilor de Rit Grec într-o casă destinată acestui scop, iar pe lângă aceasta, Dascălul care locuiește în ea va fi prevăzut cu o rație corespunzătoare de pâine și de lemne de foc. – Au fost deja procurate două clopote de către Domeniu și simt în mod real și cu îndestulare că Domeniul Cameral este în fapt și Patronul Bisericii, chiar dacă Parohia, până acum provizorie și respectiv de capelan a fost sistematizată prin taxa adecvată plătită Parohului, străfulgeră

speranța neîndoielnică că cea mai mare parte a locuitorilor Lugojului de Rit Răsăritean va îmbrățișa Sfânta Unire, cu atât mai sigur, cu cât se răspândește de către Non-uniți zvonul că, în cazul primirii construirii bisericii, eu voi fi luat de mână de către aceștia ca să fiu dus în Biserica lor Mai mare și că aceea urmează să fie încredințată mie, respectiv Catolicilor de Rit Grecesc de către cei ce vor îmbrățișa credința greco-catolică.

Capela lugojeană existentă în casa mea are veșminte și odăjdii bisericești, în speță unele obținute prin îndurarea Excelenței Voastre și procurate prin donațiile Patronilor, însă este lipsită încă de multe lucruri, precum și de cărți. – Nobila Administrație Camerală Regală din Timișoara, încă de la începutul anului în curs a fost atât de îndurătoare, mai ales de când locuitorii din Ilidia au îmbrățișat Sfânta Unire, încât, de îndată ce i s-a explicat de către Vicecomite semnificația Sfintei Uniri, să ceară imediat să se facă o listă de către rechizitorii Oficiului Contabil din Oravița și să îi fie înaintată cu scopul înmânării de bani și așa s-a făcut că s-au procurat deja cu banii camerali anumite veșminte pentru Capela din Ilidia; drept pentru care, pe baza înaintării listei sub %, cer cu plecăciune Excelenței Voastre, să lucreze pe lângă înainte-pomenita Administrație pentru procurarea în beneficiul Bisericii din Lugoj a menționatele în listă veșminte și cărți.

De altminteri, pentru că deja în al patrulea an nu am decât un venit de capelan, iar prin hotărârea regală emisă deja pentru construirea bisericii este loc pentru orânduirea Parohiei și pentru dotarea în mod sistematic a unor persoane, implor pe Excelența Voastră cu cele mai umile rugăminți să se învrednicească cu îndurare ca să intervină pe lângă Înalta Cameră Regală Ungaro-Aulică pentru plata integrală a stipendiului meu parohial adecvat primit de la Cameră, atât ptu timpul trecut cât și în viitor, precum și pentru plata salariului Cantorului, care nu a primit până acum de la Administrație decât 40 de florini în monedă curentă și aceia împărțiți cu Sacristanul, drept pentru care se cuvine și sistematizarea plății Sacristanului, și în plus, de vreme ce mulțimea credincioșilor care

există deja în foarte multe posesiuni pretinde desele mele deplasări, să ceară și plata salariului pentru un Capelan.

În Posesiunea Jabăr, care se află la o distanță de $\frac{3}{4}$ stații de Târgul Lugojului, după cum arată lista proprie a Domnului de Rit Grecesc Neunit Stoian Milenkovics, la punctul 1, 20 de familii cuprinzând 114 suflete au trecut la Sfânta Unire; slujbele religioase sunt oficiate de mine în anumite timpuri în casa localnicului János Lupșa transformată în Capelă și dotată în mod sărăcăcios prin contribuțiile creștinești, însă ar fi nevoie să se construiască o Capelă și să se procure anumite veșminte, un clopot, cărți, iar această Posesiune oferă cea mai mare ocazie ca să fie plătit un Capelan la Biserica din Lugoj care să officieze sfintele slujbe la vremea lor. Drept pentru care cer cu plecăciune Excelenței Voastre să se învrednicească cu îndurare a interveni pe lângă Înaltul Consiliu Locotenențial Regesc Ungaric ca să fie procurate veșminte, un clopot, cărți pentru Capela ce se va construi în zisa Posesiune Jabăr.

Pe lângă aceasta, există în Posesiunile învecinate Boldor, Cîreș, Drăgoești, Cladova, Jdioara, Lugojel și Târgul de Hotar Caransebeș credincioși greco-catolici, în așa măsură încât numărul celor ce aparțin Parohiei Lugoj este constituit, conform listei depuse sub %, din 825 de suflete.

În anul în curs, Unirea a dobândit creșteri mai mari, căci, de vreme ce foarte mulți locuitori din Posesiunea Camerală Zorlențul Mare, precum și din Posesiunea de drept privat Zgribești cereau de la mine învățătura adevăratei Credințe, și pentru că, în urma unei conștiente convingeri în privința adevărului Credinței cereau printr-o suplică trimiterea unei delegații camerale, consemnate parțial sub /// în Posesiunea regio-camerală Zorlențul Mare, și acum sub-arendată, în fața delegației comitatense de procedură în ziua de 12 martie a anului în curs, și în acestea 209 suflete au acceptat adevărata Credință, iar după ce Nobila Administrație Regio-Camerală din Timișoara a fost informată în legătură cu acestea de către Vicecomite, a avut grijă să îi solicite de îndată Domnului Stoian Milenkovics Arendașul plata salariului Capelanului, dar acesta a

refuzat să dea curs cererii, iar acum a fost solicitat din nou, fără ca totuși să fi dat vreun răspuns. – Însă, pentru că, după cum se pare, Nobilul Domeniu Cameral este gata să plătească salariul de capelan, chiar și interimar, și, pe lângă aceasta, fruntașii locului precum și ceilalți trei Parohi se oferă să dobândească o sesie parohială pentru Gheorghe Țapu, fostul Paroh de Rit Grecesc Non-unit între timp îmbrățișător al Sacrei Uniri, cer cu plecăciune Excelenței Voastre să se învrednicească cu îndurare a lucra pe lângă Înalta Cameră Regală Ungaro-Aulică pentru obținerea salariului adecvat și sistematic pentru Paroh, de asemenea pentru plata cuvenită Cantorului și pentru cea cuvenită Sacristanului și în egală măsură pentru construirea unei Biserici, a unei Case Parohiale, a Unei Școli, precum și pentru veșmintele și cărțile cerute conform listei depuse sub //.

În Posesiunea Zgribești aparținătoare Domnului de Rit Grecesc Non-unit Rigiyitsky și care consistă în vreo 200 de numere de case populate, 98 de familii numărând 430 de suflete au adoptat Sfânta Unire, parte în fața Deputațiunii Comitatului la 9/21 aprilie a anului în curs, parte în continuare în fața unor martori potriviți, după cum indică lista înregistrată sub /////., ba mai mult, dacă nu ar fi fost puse unele piedici de către Slujbașii Stăpânului Pământului și în egală măsură de către Grecii Non-uniti mai înainte ca Deputațiunea să se fi deplasat la Posesiune, atunci aproape întreaga Posesiune ar fi trecut la Sfânta Unire și totodată ar fi fost dobândită și Biserica. Potrivnic Sfintei Uniri, Stăpânul Pământului, temându-se de altminteri de ocuparea bisericii a stârnit populația de Rit Grecesc Non-unit ca să dărâme Biserica și de acum populația de ambele confesiuni este lipsită de Biserică. De vreme ce credincioșii greco-catolici asistă la slujbele religioase oficiate de obicei într-o casă particulară de către Parohul local Gheorghe Vernica, înainte Non-unit, dar trecut la Sfânta Unire în ziua de 4 mai, însă nu au la îndemână nici veșminte, nici cărți, rog cu preaplecate rugăminți pe Excelența Voastră să se învrednicească cu îndurare să lucreze pe lângă Înaltul Consiliu Regesc Locotenețial Ungaric pentru ca în Posesiunea Zgribești să se construiască o Biserică, o Casă Parohială,

o Școală care să fie dotate în mod sistematic cu Paroh, Cantor, Dascăl și Sacristan, să se dea Parohului o sesie, să fie procurate veșminte și cărți conform listei anexată sub ://..

În Posesiunea Camerală Reșița, Sfânta Unire și-a luat începuturile încă cu doi ani în urmă, Parohul desemnat Iosif Theodorovics oficiind deja slujbele religioase. Conform listei anexate sub 5/5, în această Posesiune se numără 155 de suflete; în Posesiunea învecinată acesteia, în egală măsură Camerală, Cîlnic, 6 familii sunt greco-catolice, adică Judele locului, Jurații și alți locuitori mai înstăriți au adoptat Sfânta Unire, și progresul ar fi fost mult mai mare în ambele Posesiuni, dacă s-ar găsi sprijin pentru multiplele nevoi ale Bisericii. – Există deja în Proiect la Domeniul Cameral construirea unei Capele. – Pomenitul Paroh are chiar și un venit de Capelan, însă insist să o rog pe Excelența Voastră să se învrednicească cu îndurare să intervină pe lângă Înalta Cameră Regească Aulico-Ungarică pentru a se grăbi construirea unei Biserici în Posesiunea Camerală Reșița, precum și a unei Parohii și Școli, pentru dotarea lor în mod sistematic cu Paroh, căruia să i se dea un Cantor, un Dascăl și un Sacristan și, în fine, pentru procurarea veșmintelor și cărților în conformitate cu lista anexată sub ://..

În Posesiunea Camerală Ilidia, ca și în alte posesiuni învecinate, locuitorii ard de dorința Sfintei Uniri, și aceea nu ar fi lipsită de împlinire, dacă s-ar purcede la construirea unei Capele: ar fi necesar în cel mai înalt grad ca Excelența Voastră să interpeleze Înalta Cameră Regească Ungarico-Aulică pentru construirea Capelei, Parohiei și Școlii, pentru acordarea unei rente sistematice Parohului, pentru dotarea acestuia cu Cantor, Dascăl și Sacristan și pentru procurarea veșmintelor și cărților.

În ceea ce privește fețele bisericești de Rit Greco-Catolic, așa cum arată raportul făcut către Excelența Voastră la 8 aprilie a anului în curs de către Domnul Agent al Fiscului Ștefan Zacharias, în urma faptului că Ioan Crețu, Administratorul Parohiei Grecești Non-unite de Virișmort a îmbrățișat Sfânta Unire la 25 februarie (stil vechi), cu încuviințarea Prea demnului de Închinăciune Domn Canonic și

Director Abraham Dobra el a fost promovată de curând în slujba, până atunci vacantă, de dascăl al școlărilor cu un stipendiu de 100 de florini în monedă curentă, fiindu-i stabilită și o porție de pâine de către Târgul Lugoșului și a fost dotat și cu o locuință din partea Nobilului Domeniu. Am primit până acum multe foloase ale acestui bărbat vestit în oficierea slujbelor, care trebuiau făcute și în Posesiunea Zorlențul Mare, eu fiind nevoit să lipsesc prea adesea prins fiind cu îndatoririle oficiale; și așa avea și în viitor aceste foloase, dacă el ar fi orânduit Capelan.

Cea de a doua față bisericească, Gheorghe Iacobescu, cu toate că a fost acceptat în Posesiunile Magistratuale Jena și Boldor, pentru că nu a putut să plătească taxele dorite, conform opiniei publice, pentru funcția parohială, nu a fost dotat de Episcopul său cu slujba de Paroh: bărbat de prestigiu, Teolog, Cantor, Predicator însemnat, cunoscător a mai multor limbi, blând și cu o viață austeră. Deoarece credincioșii greco-catolici din Posesiunile Zorlențul Mare și Zgribești erau lipsiți de un îngrijitor de suflete, mai ales că se apropiau Sărbătorile Pascale, prezentându-se el Patronilor Confesiunii noastre, l-a sfatul acestora, la 25 martie (stilul vechi) l-am primit la Sfânta Unire, după care trimitându-l de îndată la Posesiunea Zgribești a oficiat acolo o vreme îndelungată sfintele slujbe.

Cea de a treia este Demnul de Închinăciune Domn Gheorghe Țapu mai înainte Paroh de Rit Grecesc Non-Unit în Posesiunea Camerală Zorlențul Mare; acesta, nu numai pentru că am văzut că enoriașii săi treceau la credința greco-catolică, dar el singur avea în cuget să îi facă să îmbrățișeze această credință, după ce și-a făcut prezentarea la Patronii Confesiunii noastre cu declarația că, până când, în decursul a trei, patru luni va fi dobândit măcar o rentă de Capelan va trăi din propria pungă, dat fiind faptul că, de altminteri, nu era lipsit de resurse, la sfatul Domnilor Patroni, bazat mai ales pe argumentul că se trăgea speranța că acesta locuitor fiind al Posesiunii unde se născuse și fiind acceptat de popor va propovădui dreapta credință, la 29 aprilie a anului în curs a fost primit de mine la

credița greco-catolică și de atunci suplinește funcția de Paroh în Zorlențul Mare. Bărbatul acesta, aflat în jurul vârstei de cincizeci de ani, cu o fire blândă și cumpătată, cunoscător al unei singure limbi, cea românească este Teolog și un bun Predicator și este foarte iubit de popor, drept pentru care, dacă la considerația și respectul acestuia se cuvine o întreținere sistematică într-o sesie întreagă, iar Înalta Cameră Crăiască Ungaro-Aulică trebuie să fie favorabilă cu totul oferirii unei rente parohiale sistematice, Excelența Voastră să se învrednicească cu îndurare să îi confere aceluiași Gheorghe Țapu funcția de Paroh și să i se stabilească ridicarea unei rente parohiale.

Cea de a patra este Demnul de Închinăciune Domn Gheorghe Vernika din Zgribești, mai înainte Paroh de Rit Grecesc Non-Unit, în vârstă cam de 45 de ani. – Acesta de abia ce și-a dat multă strădanie întru îmbrățișarea Sfintei Uniri făgăduind că în curând va adopta și el adevărata credință, că a și avut parte de nenorocire și de primejdie, căci imediat după Unirea Deputațională a credincioșilor din 9/21 martie a anului în curs a fost dus sub pază la Episcopul de Vârșeț (Vrșac, Versec, Werschetz): poporul se temea că va suferi o detenție mai îndelungată, însă mulțimea deputațiunii diecezane de Vârșeț străbătând Posesiunile vecine pregătite pentru Sfânta Unire l-au readus liber și nevătămat după ce au stors de la el promisiunea de a nu îmbrățișa dreapta credință, totuși convingerea lăuntrică a bărbatului a fost mai puternică decât strădaniile și intenția Grecilor Non-Uniți, căci venind la Lugoj, la Patronii Confesiunii noastre și prezentând mai degrabă abdicarea din slujba sacerdotală decât rămânerea sa în Confesiunea Greacă Non-Unită, el care de altminteri era atât de cunoscut pentru moralitatea sa neștirbită și neprihănită, încât propagarea Sfintei Uniri nu a putut să-i întipărească în fața Superiorilor săi o pată care trebuia răsucită în altă parte, cu atât mai mult mi-a fost recomandat de către Patronii Confesiunii Greco-Catolice pentru a fi primit la Sfânta Unire, încât, de vreme ce și Comunitatea Greco-Catolică din Zgribești ardea de nevoia de a-l avea de Sacerdot local, ba chiar aceasta era concentrată cu jind în același Paroh, eu n-am putut să mă împotrivesc voinței Nobililor

Domni și cucernicelor dorințe ale Poporului, și așa s-a făcut că acesta - având în vedere faptul că era dotat cu resurse mediocre, drept pentru care i-am făgăduit o rentă domestică provizorie - a fost primit la Sfânta Unire făcând profesiunea de credință în fața unui Martor Legal. Pe acest bărbat acceptat de întreaga Plebe, dorit a fi reținut drept Paroh adevărat de Ierarhia sa Bisericească – așa cum nu-l cotopește nici un interes (căci știe el foarte bine că, de vreme ce Posesiunea se află sub stăpânirea Domeniului Terier, Parohia trebuie să fie dotată din Fondul Religiei și nu altfel decât de către Domeniul Cameral), tot astfel, îmbrățișând Sfânta Unire din convingerea intimă a conștiinței sale, este cunoscător al Științelor Teologice și Predicator însemnat, mai ales pentru că are conștiință parohială, încât fiind solicitați de abia zece capi de familie, jumătate din Posesiune și din locuitori depășește partea grecească non-unită – insist pe lângă Excelența Voastră cu scopul de a-l recomanda pentru a-i rezolva obținerea unei slujbe de Paroh beneficiat.

În ceea ce privește micimea persoanei mele și a treburilor de rezolvat: încă din vremea primirii Sfintei Uniri în Târgul Lugojului și mai apoi a perseverării în aceasta, dar mai ales din timpul înzestrării mele cu Onoarea și cu Slujba de Deputat Diecezan, nu am precupețit nici un moment, nici un efort și nici o ocazie care pretindea vreo deplasare, mai ales cele care cereau cheltuieli de drum – conform listei anexate sub 6/6, am străbătut posesiunile în care există credincioși greco-catolici, iar în acelea și cu ocaziile deputațiilor comitatense am avut cheltuieli specificate în lista de la 6/6 cu bani luați cu împrumut, încât, împovărat fiind cu o familie mai numeroasă și nevoit fiind să primesc la mine Poporul, mai ales al preoților greco-catolici pentru un prânzișor, pentru o mică cină asigurate, din respect pentru adeziune din renta de Capelan, prea mică pentru aceasta, m-am scufundat în datorii de mai multe sute, ba chiar ajunsesem, cu ocazia Sărbătorii Paștelui la acea extremă, încât, dacă nu aș fi fost dăruit, prin dărnicia Patronilor, cu veșmântul sacerdotal întreg, ar fi trebuit să rămân lipsit și despuiat aproape de orice îmbrăcăminte. – Drept pentru care implor cu plecăciune pe Excelența

Voastră ca, în vederea recompensării atâtor cheltuieli, pe care le-am suportat în propovăduirea adevăratei credințe creștine și pentru ștergerea datoriei pasive pe care a trebuit să o contractez, să se învrednicească a-mi plăti sumele specificate la 6/6.

Devotat Înaltelor Haruri depunând pe Sfânta Dreaptă sărutările mele, rămân pe mai departe cu smerită cucernicie al Excelenței Voastre Prea umil și A tot ascultător Serv Ștefan Bercean cu propria mână, Paroh Greco-Catolic de Lugoj și Deputat Diecezan.

Lugoj, la 14/26 iunie 1839.

Mișcarea culturală din Banat între 1877-1914 în slujba desăvârșirii unității statale (Mișcarea corală și idealul Unirii)

Constantin Brătescu

Studiile monografice apărute în ultimele două decenii ale secolului trecut precum și unele lucrări mai ample dedicate fenomenului cultural bănățean din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele două decenii ale secolului următor subliniază caracterul angajant și de permanență al mișcării culturale a românilor în plin progres și afirmare.

Încercând să deslușim cauzele unui asemenea fenomen ne-am oprit mai întâi asupra celor de ordin politic și social, dintre care cea mai importantă a fost nemulțumirea românilor bănățeni în urma încorporării provinciei la Ungaria (1860)¹ și spulberarea visului lor de a constitui un capitanat român.

Accentuarea exploatării naționale și sociale după încheierea pactului dualist (1867) a pus în fața românilor din Transilvania și Banat alternativa de a accepta deliberat o atare situație sau de a găsi căile și mijloacele cele mai potrivite de apărare a ființei naționale, în care factorul cultural a jucat un rol deosebit. În fruntea numeroaselor asociații sau reuniuni culturale la cumpăna cu secolul al XX-lea, considerate unanim școli de educație național-patriotică, au fost țărani, preoți, învățători, profesori și

---

¹ *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, Editura Academiei, p. 178

avocați, pe care un cercetător atent îi poate găsi pretutindeni, ei activând concomitent și în cadrul Partidului național român. În principalele orașe ale Banatului, la Caransebeș, Lugoj, Oravița, Reșița sau Timișoara activitatea vestitelor reuniuni culturale s-a legat nemijlocit de numele unor intelectuali și luptători pe tărâm politic și cultural precum Ioan Bartolomei și Ștefan Velovan la Caransebeș, Coriolan Brediceanu și Ion Vidu la Lugoj, Aurel Oprea și Ioan Marcu la Bocșa Montană, Elie Trăilă și Gheorghe Jianu la Oravița și Emanuil Ungureanu la Timișoara.

Cele două mari evenimente petrecute dincolo de culmile Carpaților, Unirea Principatelor și cucerirea independenței de stat în mai puțin de două decenii, s-au repercutat în mod benefic asupra românilor din provinciile asuprite, care —entuziasmați de puțința realizării visului de unire— au înțeles că trebuie să-l pregătească mai întâi în cadrul unei mișcări culturale convergente, ce nu se limita doar la acestea ci priveau un ansamblu de acțiuni concrete cu implicarea și a asociațiilor culturale din regatul român.

Pe de altă parte în satele Banatului exista un număr mare de știutori de carte, urmare firească a bunei pregătiri a învățătorilor atât la preparandia din Arad începând cu anul 1812 cât și la cursurile preparandiale organizate pentru fosta graniță militară bănățeană începând încă din anul 1817 prin protopresbiterul Ioan Tomiciu din Caransebeș, continuate apoi și amplificate de Constantin Diaconovici Loga și Nicolae Andreieviciu, până la înființarea în anul 1876 a Institutului pedagogic diecezan din Caransebeș cu sprijinul episcopului Ioan Popasu, care a adus dascăli formați la universități vestite din Europa, cu o înaltă pregătire pedagogică, dedicați profesiei și angajați în popularizarea celor mai bune metode de predare în școală, făcând-o mult mai atractivă și accesibilă. La acest institut au predat profesori precum Ștefan Velovan, Patriciu Drăgălina, Vasile Mândrean, Enea Hodoș,

dr. Ioan Paul, Antoniu Sequens ș.m.a., unii dintre ei autori de manuale școlare și instrucțiuni metodice utile tuturor învățătorilor. Aceștia au aprins și întreținut setea de cultură și de ridicare spirituală a neamului. Pe bună dreptate gazeta caransebeșană *Foia diecezană* sublinia în anul 1888 acest rol în emanciparea unui popor:

„Cultura este azi arma cea mai puternică a popoarelor și încât un popor se arată mai apt și mai accesibil pentru cultură, cu atât mai multe cuvinte are la o existență valoroasă în concertul celorlalte popoare.”²

Primele asociații culturale ale românilor bănățeni au fost constituite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în replică la legile și măsurile care vizau frânarea progresului cultural al acestora inclusiv deznaționalizarea lor. Fără a avea posibilitatea de a stabili cu exactitate cronologia înființării lor, amintim că în anul 1868 s-a constituit la Caransebeș o societate a tinerimii clericale, devenită mai târziu Societatea de lectură “Ioan Popasu” a studenților teologi și pedagogi, cu o activitate culturală remarcabilă, în anul 1869 s-a reactivat corul românesc din Lugoj, despre care dr. Coriolan Brediceanu într-un studiu al său din anul 1901, susținea că exista deja în anul 1840, acesta având o frumoasă activitate între anii 1857-1861, cu un repertoriu variat, care a inclus și „*Deșteaptă-te, Române*”, piesă corală cu care l-au întâmpinat coriștii români pe Emanoil Gojdu în anul 1861, când a fost instalat drept comite suprem de Caraș-Severin³. Dr. Coriolan Brediceanu într-o lucrare a sa, dedicată istoricului Reuniunii române de cântări și muzică din Lugoj, amintește că în timpul banchetului dat în onoarea lui Gojdu, ca primul comite suprem de

---

² *Foia diecezană*, an III, nr. 6, 7/19 februarie 1888, p. 2

³ *Familia*, an XXXIII, nr. 41, 14/27 octombrie 1901, p. 490

origine română al comitatului Caraș, a pronunțat îndemnul: „*Fraților, ați auzit cântarea Deșteaptă-te, Române. Aceasta să vă fie rugăciunea și de dimineața când vă sculați și de seara când vă culcați.*” Se scurseseră doar 13 ani de la prima interpretare a acestei iubite piese corale pe versurile lui Andrei Mureșanu și muzica lui Anton Pann și ea era deja cunoscută și interpretată și în provinciile aflate sub coroana bicefală, mesajul pașoptiștilor din Principate fiind însușit de toate categoriile sociale.

Corul Reuniunii române de cântări și muzică din Lugoj s-a bucurat de numeroase superlative mai ales în perioada în care Ion Vidu, învățătorul confesional greco-ortodox de la școala primară, și dintre toate acestea rețin unul care le însumează și explică pe toate celelalte: „*Căci dacă Logojul este un foculariu puternic al românimei (...) apoi reuniunea sa de cântări este diamantul său cel mai prețios, care nu numai străluce, ci dă și lumină, căldură, viață.*”⁴ Sunt impresiile lui I. V. Barcianu, prezent la spectacolul susținut de aceasta în 18 iunie 1893, cor constituit din 80 coriști, din care mulți erau școlari. Remarca în articolul dedicat acestui eveniment cultural și artistic faptul că au fost cântate numai compoziții românești ale compozitorilor Alexandru Flechtenmacher („*Dorul înstrăinatului*”), Isiodor Vorobchievici („*Cântec ostășesc*”), Gavril Musicescu, I. Costescu și Ion Vidu.⁵

În anul 1872 s-a constituit Casina română din Caransebeș și Reuniunea de cântări și muzică din Reșița. O activitate laudabilă a desfășurat și Societatea română de cântări și muzică din Caransebeș înființată în luna decembrie 1876.⁶

Chiar dacă nu a înregistrat succesele unor societăți culturale ale românilor din orașe precum Logojul, Caransebeșul și

---

⁴ *Luminatorul*, an XIV, nr. 43, 12/24 iunie 1893, p. 2

⁵ *Familia*, an XXIX, nr. 23, 6/18 iunie 1893, p. 273

⁶ Constantin Brătescu, *Activități culturale bănățene în slujba idealului național*, în *Revista Arhivelor*, an LV, nr 3/1978, p. 264

Oravița, sau ale celor din Chizătău, Bocșa sau Cebza, românii timișoreni, grupați masiv în cartierul Fabric, s-au făcut remarcăți prin câteva acțiuni, care se cuvin a fi menționate, chiar dacă ele s-au desfășurat împreună cu altele, găzduite de cel mai însemnat oraș al Banatului.

Prezența membrilor Societății pentru fond de teatru român, în frunte cu Iosif Vulcan, la Timișoara în 12 noiembrie 1872 pentru desfășurarea adunării sale generale, a prilejuit organizarea unui concert coral. S-a cântat „*Coroana Moldovei*” pe textul lui Vasile Alecsandri și muzica lui Mendelsohn-Bartoldi de către corul codus de avocatul George Ardeleanu. Despre această manifestare artistică s-au scris următoarele:

“Chorurile au fost foarte bune. Și aice trebuie să ni împlinim o datoria prea plăcută și să accentuăm că meritul compunerii și instruirii acestui chor e al dlui avocat Georgiu Ardeleanu, carele n-a cruțat timp și osteneli întru înființarea unui chor vocal românesc în Timișoara.”⁷

Mult mai târziu, la începutul anului 1883, cetățenii români din Timișoara au fost invitați să participe la adunarea de constituire a Reuniunii române de cântări și muzică și să se înscrie ca membri ai acesteia, adunare programată să se desfășoare în localul școlii române din Fabric în 2/14 ianuarie. Se cuvine amintit faptul că în 8 decembrie 1882 s-a desfășurat o ședință pregătitoare a inițiatorilor reuniunii.⁸

Activa în același an în cartierul Fabric și o societate română de lectură, care a organizat în 6/18 iunie un concert în grădina publică „Lerchenfeld” cu concursul corului de plugari din Cebza.⁹

---

⁷ *Familia* (Pesta), an VIII, nr. 45, 5/12 noiembrie 1872, p. 538

⁸ *Luminatorul*, an IV, nr. 1, 1/13 ianuarie 1883, p. 4

⁹ *Ibidem*, nr. 43, 1/13 iunie 1883, p. 4

În program au fost incluse piese corale precum: „*Salutarea patriei*”, „*Steaua României*”, „*Junimea pariziană*” - aceasta din urmă creație a compozitorului și dirijorului timișorean Franz Adam, și „*Cântec sărbătoresc*” de K. R. Karasz.¹⁰

Intelectualitatea română bănățeană era preocupată în ultimile două decenii ale secolului al XIX-lea de apărarea și consolidarea rețelei școlare românești din provincie, amenințată în permanență cu statificarea de către autorități. În Timișoara, oraș cu populație românească minoritară în raport cu cea germană, activa o școală primară românească în cartierul Fabric și un alumneu (internat) destinat tinerilor români care învățau diferite meserii la patronii din oraș. Nefiind întreținute de stat, cele două instituții necesitau fonduri pentru buna lor funcționare. Un bal românesc organizat în ianuarie 1886 în Timișoara s-a bucurat de prezența și sprijinul unor personalități marcante ale Banatului dar și de prezența renumitului cor din Chizătau condus de Liviu Șepețian. Cronicarul acestui eveniment radiografia astfel mișcarea corală românească:

“Cu mare durere și nespūsă rușine trebuie să înregistrăm că în afară de Banat și în puține locuri din Ungaria, nicăieri în toată românimea nu există astfel de coruri de plugari, cu toate că ce este în lume mai capace a ridica sufletul și a întări inima ca cântarea națională.”¹¹

La acel bal românesc și la concert au participat dr. Coriolan Brediceanu din Lugoj, profesorul Patriciu Drăgălina din Caransebeș, avocatul timișorean Emanuil Ungureanu ș.a. S-a strâns suma de 300 florini pentru cele două instituții, printre donatori aflându-se generalul Traian Doda, Ștefan Velovan și Patriciu Drăgălina

---

¹⁰ *Ibidem*, nr. 44, 4/16 iunie 1883, p. 4

¹¹ *Luminatoriul*, an VI, nr. 13, 30 ianuarie/11 februarie 1886, p. 2-3

toți din Caransebeș, avocații Emanuil Ungureanu și Geoge Lazăr, episcopul Ioan Meșianu din Arad, Alexandru, „Antoniou și Eugen Mocioni, Pavel Rotariu, Coriolan Brediceanu, arhitectul Adrian Diaconu din Bocșa și Societatea „Carpați” din Craiova.¹² Evenimentul s-a înscris ca o frumoasă pagină de solidaritate românească pentru susținerea instituțiilor școlare amintite într-un moment de cumpănă în existența acestora.

Un loc distinct între asociațiile culturale bănățene l-a constituit înființarea în anul 1857 a corului de plugari din Chizătău, și acesta cu o istorie bogată, începuturile fiind tot în anul 1840, grație preotului Trifu Șepețian. În 1857 corul purta numele de *Corul vocal al plugarilor din Chiseteu*, care a cântat atât în localitate dar și în satele din apropiere. În anii următori va susține concerte la Timișoara și Arad, mai ales după ce coriștii vor învăța și notele muzicale de la fiul acestuia, renumitul dirijor Liviu Șepețian. În repertoriul corului erau cuprinse piese corale precum „*Deșteaptă-te, Române*”, „*Iancu merge la Abrud*”, „*Acum e miezul nopții*” ș.a.¹³. Apogeul corului din Chizătău s-a înregistrat în vara anului 1882 cu ocazia jubileului de 25 de ani de la înființare. În localitate au fost invitate 11 coruri țărănești din Banat în cadrul unui concurs la care corul local nu a participat, rezervându-și rolul de gazdă. În juriul concursului s-au aflat personalități ale muzicii corale în frunte cu Ciprian Porumbescu. Alături de el s-au aflat K. R. Karrasz, Nichi Popovici și Ștefan Velovan (ambii din Caransebeș), dr. Coriolan Brediceanu, Pavel Rotariu, G. Crăciunescu ș.a. Ciprian Porumbescu a fost impresionat de măiestria coriștilor din Chizătău dar și de prestața celorlalte coruri, impresiile sale, destul de elogiouse, publicându-le în *Gazeta Transilvaniei*, din care redăm un pasaj semnificativ:

---

¹² *Ibidem*, nr. 18, 10/22 februarie 1886, p. 3 și nr. 31, 13/25 martie 1886, p. 4

¹³ Dimitrie Onciulescu, Ion Cărăbaș, *Chizătău-leagănul corurilor bănățene*, Timișoara, 1982, p. 24-25

„...producțiunea țăranilor pe care am avut norocirea de a-i auzi, a întrecut orice așteptare. Corurile acestor țărani sânt niște instituțiuni cu bază solidă, care pot servi în orice loc spre fala neamului românesc...O, de s-ar putea imita exemplul dat de frații bănățeni în toate colțurile pământului românesc! Mă simt foarte fericit că am putut să iau parte la ea.”¹⁴

Merită subliniat faptul, cu adevărat anecdotic, al controlului palmelor multor coriști țărani de către Ciprian Porumbescu pentru a se convinge că aceștia erau cu adevărat lucrători ai pământului.

Dintre reuniunile culturale sătești create după 1870 amintim Reuniunea de cântări și muzică din Vărădia înființată în anul 1875, Reuniunea de cântări din Dognecea înființată în 1878¹⁵ și cea din Grădinari (fost Cacova) înființată în anul 1880.

Cucerirea independenței de stat a României prin jertfa de sânge a tuturor provinciilor românești ca și intensificarea subjugării naționale cu multiplele ei fațete în care flagrante erau lipsa drepturilor politice și imposibilitatea practică de a utiliza limba maternă în administrație și justiție¹⁶, au impus întărirea organizatorică a forțelor naționale care au reușit să creeze un singur partid politic al românilor din Transilvania și Banat prin unificarea celor două partide create în anul 1869 cu programe diferite. Programul noului partid politic creat în luna mai 1881 s-a repercutat pozitiv asupra vieții culturale din aceste provincii.

Evenimentele petrecute în plan politic și cultural în Banat s-au întipărit adânc în conștiința contemporanilor, numărul asociațiilor culturale crescând continuu. Până în anul 1886 au fost consemnate peste 50 reuniuni corale, constituite în cea mai mare

---

¹⁴ *Ibidem*, p. 28

¹⁵ S. J. C. S. A. N., fond *Prefectura jud. Caraș*, dosar 82/1945, f. 1-13

¹⁶ *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, București, 1972, p. 188

parte din țărani după exemplul corului din Chizătău.¹⁷ În anul 1888 s-a înființat Reuniunea de cântări și muzică „Armonia” din Ticvanu Mare¹⁸ și corul din Ramna¹⁹. În același an activau deja corul din Mercina și cel din Macedonia²⁰. Corul din Iertof s-a înființat în anul 1889, grație insistențelor preotului Teodor Panciovan, fiind capabil ca după numai un an să susțină concerte în Moldova Nouă și Ciclova Română.²¹ În anul 1890 s-a constituit corul din Broșteni²² prin grija preoților Ioachim Manguica, Ioan Juica și Isac Iancovici, coriștii fiind instruiți de către dirijorul Iosif Panțu din Mercina, iar în anul 1892 cel din Bozovici cu o bogată activitate până la înfăptuirea Unirii celei Mari.

Într-un raport al despărțământului Timișoara al ASTREI privind activitatea desfășurată în anul 1900 se preciza că în cercurile administrative Ciacova, Buziaș, Recaș, Vinga și Aradul nou activau 35 de coruri românești.²³

La sfârșitul secolului al XIX-lea Banatul avea o rețea de coruri impresionantă, creându-i o notă de specificitate și faimă în cultura românească. Despre acest fenomen fără precedent până atunci în arealul cultural de dincoace de munți va scrie în repetate rânduri Iosif Vulcan. În anul 1906 va consemna:

*“Mai cu seamă în Banat unde nu numai învățătorii ci și unii cântăreți mai cvalificați din popor conduc corurile, cari s-au înmulțit atât de mult încât n-a prea rămas comună românească unde să nu fie câte unul”.*²⁴

---

¹⁷ *Foaia diecezană*, an I (1886), nr. 15, p. 5

¹⁸ S.J.C.S. A.N., fond *Prefectura județului Caraș*, dosar 82/1945, f. 1-13

¹⁹ *Foaia diecezană*, an V, nr. 25, 24 iunie/6 iulie 1890, p. 7

²⁰ *Ibidem*, an III, nr. 7, 14/16 februarie 1888, p. 7

²¹ *Ibidem*, an V, nr. 8, 25 februarie/9 martie 1890, p. 5

²² *Ibidem*, nr. 5, 4/16 februarie 1890, p. 5

²³ *Drapelul*, an I, nr. 38, 12/25 mai 1901, p. 2

²⁴ *Anuarul Societății pentru fond de teatru român pentru anul 1905-1906*, p. 5

Explozia de coruri țărănești a pretins și o pregătire pe măsură a dirijorilor și coriștilor. Pe lângă cei cu o pregătire muzicală primită în institutele teologice și pedagogice din Arad și Caransebeș, adică preoți și învățători care și-au asumat conducerea unor coruri, în aceeași perioadă a apărut și fenomenul dirijorilor plugari. Aceștia au fost formați prin cursuri de instruire muzicală organizate de către dirijori și compozitori consacrați. Astfel în anul 1885 a fost organizat în Timișoara un asemenea curs de către compozitorul K. R. Karrasz, cei înscriși urmând să achite o taxă de școlarizare în sumă de 20 florini.²⁵ În orașul Caransebeș sub îndrumarea dirijorului și compozitorului Antoniu Sequens s-a organizat un curs gratuit de muzică vocală începând din 4 noiembrie 1890 în cadrul Reuniunii române de cântări și muzică, Ștefan Velovan fiind președintele acesteia și inițiatorul cursului.²⁶

În vara anului 1893 renumitul compozitor și dirijor Ion Vidu a organizat un curs de muzică vocală în Lugoj pentru învățătorii din zonă sub patronajul bisericii ortodoxe române din oraș. Gazeta *Familia* remarca succesul frumos dar și numărul mare al învățătorilor participanți²⁷, care întorși în satele lor vor determina o creștere calitativă a activității corale și îmbogățirii repertoriilor cu piese din ce în ce mai pretențioase.

Pentru ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea trebuie amintită intensă activitate a corului din Chizătău, participant numai în anul 1892 la patru adunări ale Societății pentru fond de teatru român și la numeroase manifestări ale ASTREI, acest cor sătesc impresionând prin bogatul său repertoriu prezentat și ascultătorilor din Sibiu, Săliște și Blaj. De altfel faima sa depășise granițele Banatului și ale imperiului

---

²⁵ *Luminatorul*, (Timișoara), an VI, nr. 61, 29 mai/10 iunie 1885, p. 4

²⁶ *Foaia diecezană*, an V, nr. 43, 28 octombrie/ 9 noiembrie 1890, p. 6-7

²⁷ *Familia*, an XXIX, nr. 35, 29 august/10 septembrie 1893, p. 421

austro-ungar.²⁸ La opera de dezvoltare culturală a Banatului au contribuit și alte coruri a căror activitate a fost prezentată în presa românească a timpului, amintindu-le pe cele din Lugoj, Caransebeș și Oravița, apoi pe cele din Vărădia, Ticvanu Mare, Grădinari (fost Cacova), Reșița, Comloș, Făget, Mehadia, Ciacova, Rusova Veche, Mercina, Lugojel, Fizeș, Ciclova Montană, Cebza ș.a.

Din punct de vedere repertorial se constată că s-a abordat o tematică național-patriotică, prezentându-se creații corale ale unor reputați compozitori români precum Ciprian Porumbescu, Gavriil Musicescu, Ion Vidu, Alexandru Flechtenmacher, Antoniu Sequens, Timotei Popovici, Nicolae Popovici ș.a. Cele mai multe dintre lucrările corale ale lui Ciprian Porumbescu, Gavriil Musicescu și I. Costescu, inspirate din faptele de arme ale ostașilor români din timpul războiului de independență s-au regăsit în programele multor reuniuni corale bănățene.

Astfel, în repertoriul corului din Vărădia se regăsea în anul 1883 „*Cântecul gintei latine*” pe versurile lui Vasile Alecsandri,²⁹ aceeași compziție fiind interpretată la 2/14 februarie 1900 de către corul Societății de lectură „Ioan Popasu” a studenților teologi și pedagogi din Caransebeș.³⁰

În anul 1890 compoziția corală „*Tricolorul*” de Ciprian Porumbescu, simbolizând unirea tuturor românilor, se afla în repertoriul corurilor din Ramna³¹ și Caransebeș. Acesta din urmă concertând în mijlocul muncitorilor și intelectualilor reșițeni a mai prezentat și piesa corală „*Steaua României*” a compozitorului timișorean K. R. Karasz.³² În luna mai 1890 studenții caransebeșeni, membri ai Societății de lectură „Ioan Popasu”, au prezentat un bogat

---

²⁸ *Familia*, an XXVIII, nr. 33, 16/28 august 1892, p. 393

²⁹ I. Petrica, în *Semenicul*, (Reșița), an IV, mai 1977, p. 13

³⁰ *Foaia diecezană*, an XV, nr. 5, 30 ianuarie st.v. 1900, p. 7

³¹ *Ibidem*, an V, nr. 25, 24 iunie/6 iulie 1890, p. 7

³² *Ibidem*, nr. 17, 29 aprilie/11 mai 1890, p. 7

program artistic din care nu au lipsit piesele corale „*Uniți în cuget*” de Antoniu Sequens și „*Marșul lui Mihai Viteazul*” de I. Vidu.³³ În același an, dens în activități culturale, în repertoriul formațiilor corale din Broșteni și Rusova Veche au figurat „*Iată ziua triumfală*” de W. Humpel, „*Coroana Moldovei*”, „*Hora Sinăii*” de Ciprian Porumbescu și „*Sus opincă*” de I. Vidu.³⁴

În repertoriul multor formații corale bănățene, precum cele din Chizătău³⁵, Caransebeș, Lugoj sau Oravița³⁶ au fost înscrise în anii de maximă tensiune politică din perioada memorandistă piesele corale închinată celui dintâi unificator de țară: „*Moartea lui Mihai eroul*” sau „*Marșul lui Mihai Viteazul*” prelucrate de I. Vidu. Corul din Oravița a adăugat acestora în anul 1893, la scurtă vreme după depunerea memorandumului la tron, și o scenetă cu titlul „*Mihai Viteazul și călăul*.”³⁷

În aceeași perioadă reprezentanți ai autorităților de stat au încercat să elimine din viața culturală și artistică unele coruri românești. Gazetele *Familia* și *Luminatorul* au publicat în luna septembrie 1892 știri despre interzicerea activității corului din Petroman de către prim pretorul din Ciacova pe motivul că nu are statutele aprobate de guvern.³⁸ Într-o situație similară s-au aflat corurile din Jabăr și Hodoș. Avocatul dr. Ștefan Petrovici din Lugoj a luat atitudine față de aceste șicanări cu ocazia congregeției comitatului Caraș-Severin din 13 octombrie 1892. Acesta l-a învinuit pe Corneliu Podhraszky-pretorul plășii Lugoj că a amenințat corul din Hodoș cu dizolvarea și intervenția jandarmilor, împiedecându-l să-și redacteze statutele în vederea

---

³³ *Ibidem*, nr. 19, 13/25 mai 1890, p. 7-8

³⁴ *Ibidem*, nr. 37, 16/28 septembrie 1890, p. 6

³⁵ *Familia*, an XXVIII, nr. 33, 16/28 august 1892, p. 405

³⁶ *Ibidem*, nr. 5, 2/14 februarie 1892, p. 57

³⁷ Constantin Brătescu, *art.cit.*, p. 268

³⁸ *Luminatorul*, an XIII, nr. 68, 19 septembrie/1 octombrie 1892, p. 3; *Familia*, an XXVIII, nr. 38, 20 septembrie/2 octombrie 1892, p. 454

aprobării. Totodată l-a acuzat că este ostil „*pornirii culturale*” a localnicilor.³⁹ Nu trebuie uitat faptul că autoritățile maghiare intraseră în alertă maximă după depunerea la tron a Memorandului, document emblematic pentru situația intolerabilă în care se aflau românii transilvăneni și bănățeni.

Învățătorul Ștefan Albu din Reșița Română, a fost o lungă perioadă președintele reuniunii române de cântări și muzică din localitate și în această calitate a fost nevoit să-i apere interesele curat românești și să se opună ingerințelor autorităților administrative locale. Deoarece s-a opus acestora a fost acuzat de agitație și condamnat, în închisoarea din Seghedin fiind închis timp de un an.⁴⁰

Bogata literatură cu conținut patriotic inspirată din luptele de secole ale poporului român împotriva asupritorilor străini pentru apărarea ființei naționale, a constituit un izvor nesecat pentru compozitorii români în ultimile decenii ale secolului al XIX-lea, care au îmbogățit muzica corală cu piese de rezistență preluate de cele mai multe formații corale românești. Pe versuri din creația lui Vasile Alecsandri s-au creat compoziții corale gustate de publicul român. Corul românesc din Sânnicolaul Mare a inclus în repertoriul său în anul 1893 o piesă corală inspirată din poezia „*Șoldan Viteazul*” de Vasile Alecsandri⁴¹. Un repertoriu foarte variat prezenta în același an corul din Ciclova Montană. Concertând în Bozovici a prezentat și piesa corală „*Imnul lui Ștefan cel Mare*.”⁴² Din impresionantul repertoriu al corului din Chizățau, prezent la Sibiu cu ocazia adunării generale a Societății pentru fond de teatru român din anul 1892, a prezentat o piesă corală inspirată de personalitatea marelui domnitor moldovean

---

³⁹ *Luminatorul*, an XIII, nr. din 7/19 octombrie 1892, p.1

⁴⁰ *Drapelul*, an III, nr. 76, 1/14 iulie 1903, p. 1

⁴¹ *Familia*, an XXIX, nr. 33, 15/27 august 1893, p. 392

⁴² *Ibidem*, nr. 19, 9/21 mai 1893, p. 226

Ștefan cel Mare intitulată „*Arcașul lui Ștefan Vodă*” de Ciprian Porumbescu.⁴³ Asemenea multor asociații corale, în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea corul românesc din Timișoara își va intensifica activitatea, pregătind piese corale aparținând lui Ciprian Porumbescu, Ion Vidu, Antoniu Sequens ș.a. În anul 1894 femeile române din Timișoara au susținut un concert cuprinzând și „*Rapsodia română*” a profesorului, dirijorului și compozitorului caransebeșan Antoniu Sequens.⁴⁴

Renumitul cor lugojan condus de reputatul dirijor și compozitor Ion Vidu a abordat un repertoriu cuprinzând piese de mare dificultate ale unor compozitori străini dar și cele mai reprezentative creații ale compozitorilor români din epocă și anume Ciprian Porumbescu, I. Vorobchievici, G. Musicescu, I. Costescu ș.a., accentul punându-se în fiecare spectacol pe piesele cu un profund conținut patriotic. La concertul prezentat în 18 iunie 1893 acest cor a prezentat piesa „*Dorul înstrăinatului*” de Al. Flechtenmacher, « *Cântec ostășesc* » de I. Vorobchievici și « *La frați* » de I. Costescu.⁴⁵

Corul din Vărădia, condus de Pau Farca a inclus în repertoriul său piesele corale « *Înainte, române* » și « *Bravi ostași ai României*”, primite cu entuziasm de către cei 400 spectatori participanți la concertul susținut în 16/28 februarie 1892.⁴⁶

Privită la început cu uimire și neîncredere de către autorități, care desconsiderau capacitatea poporului român de a înregistra progrese însemnate în plan cultural și îndeosebi în cel muzical, acestea s-au confruntat la cumpăna dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea cu un fenomen de masă la nivelul Banatului, canalizat în direcția receptării acelor piese corale care aminteau

---

⁴³ *Ibidem*, an XXVIII, nr. 33, 16/28 august 1892, p. 393

⁴⁴ *Foaia diecezană*, an V, nr. 45, 6/18 noiembrie 1894, p. 7

⁴⁵ *Familia*, an XXIX, nr. 23, 6/18 iunie 1893, p. 273

⁴⁶ *Ibidem*, an XXVIII, nr. 9, 1/13 martie 1892, p. 105

de eroii neamului românesc, cei cunoscuți dar și cei necunoscuți, care s-au jertfit pentru independența României. Mesajele transmise prin această modalitate artistică au nemulțumit autoritățile maghiare, care au anulat anumite concerte pe motiv că se instiga împotriva statului maghiar și s-au înregistrat cazuri de desființare a unor coruri. Corului din Chizătău i s-au confiscat cărțile din bibliotecă, partiturile și steagul în încercarea de desființare⁴⁷, fiind socotit un centru important de agitație națională. Un caz asemănător s-a înregistrat în localitatea Petroman, unde s-a dispus dizolvarea reuniunii de cântări și muzică și declanșarea unei proceduri de anchetare penală a coriștilor.⁴⁸

Urmărind activitatea corală a reuniunilor române de cântări și muzică vom observa că ea s-a coordonat cu manifestările culturale și științifice ale Societății pentru fond de teatru român, abordând în prezența unui public numeros și din ce în ce mai avizat un repertoriu cu profund caracter național, din care nu lipsea « *Deșteptă-te, Române* », această compoziție impunându-se ca una dintre cele mai mobilizatoare pentru înfăptuirea idealurilor națiunii române. Astfel în anul 1896, când în Ungaria au avut loc mari serbări cu ocazia sărbătoririi mileniului, coriștii din Caransebeș, obligați să participe la manifestările culturale de la Budapesta la îndemnul lui Constantin Burdia, în semn de ostilitate față de regimul dualist asupritor, au purtat însemnele tricolorului românesc, stârnind reacții violente din partea ziarelor « *Pester Lloyd* » și « *Budapester Tageblatt*.”⁴⁹ În același timp soldații români din cazarma Regimentului 43 din centrul orașului Caransebeș au intonat „*Deșteptă-te, Române*” în semn de protest

---

⁴⁷ D. Onciulescu, I. Cărăbaș, *op. cit.*, p. 30

⁴⁸ *Familia*, an XXVIII, nr. 38, 20 septembrie/2 octombrie 1892, p. 454

⁴⁹ S.J.C.S.A.N., fond *Societatea română de cântări și muzică din Caransebeș* dosar 11, f. 31-32

față de atitudinea sfidătoare a guvernanților maghiari față de poporul român din Transilvania și Banat. Autoritățile civile și militare au purces la anchetarea evenimentului cu rezonanță antimaghiară.⁵⁰ Față de acest aspect în seara zilei de 9 mai 1896 primarul Constantin Burdia, filomaghiar convins, informa Comandamentul garnizoanei militare imperiale și regale din Caransebeș că în incinta cazarmei

“în întuneric se cântă demonstrativ de către un adevărat cor cântecul românesc „Deșteaptă-te, Române” și se presupune, având în vedere că interpretarea (...) se desfășoară foarte corect că acolo s-au introdus civili pentru ca sub protecția colegilor lor soldați să poată demonstra împotriva sărbătoririi mileniului.”⁵¹

La începutul anului 1898 autoritățile maghiare au dat dispoziții ca în niciun fel să nu se permită românilor aniversarea a 50 de ani de la Adunarea națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, când românii adunați pe Câmpia Libertății au cerut unirea cu Țara. Cu toate acestea, în localitatea Moldova Nouă, în acea zi sfântă pentru toți românii, într-un cadru sărbătorec, în sfânta biserică, locuitorilor din localitate li s-a prezentat însemnătatea evenimentelor petrecute în urmă cu cinci decenii. Expozeul a fost urmat de intonarea imnului „Deșteaptă-te, Române”, a „Marșului lui Iancu” și a piesei corale „Mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim.” La acest eveniment au participat și 45 studenți sosiți din București, care vizitaseră obiectivele industriale din zonă, studenți pe care jandarmii maghiari--grijulii din fire-- i-au păzit toată noaptea.⁵²

---

⁵⁰ W. Marin, I. Munteanu, Gh. Radulovici, *Unirea Banatului cu România*, Timișoara, 1968, p. 87-88

⁵¹ S.J.C.S.A.N., fond *Primăria orașului Caransebeș*, dosar 1/1896, doc. 7/confidențial, f. 4

⁵² *Ibidem*, fond *Parohia ort. rom. Moldova Nouă*, dosar 1/1898, f. 1

Întreaga mișcare corală din Banat, constituită în cea mai mare parte din coruri țărănești, prin interpretarea unor piese corale de rezistență precum: „*Deșteaptă-te, Române*” - imnul revoluționarilor pașoptiști, „*Fiii României*”, „*Hora de la Plevna*”, „*Hora de la Grivița*” de Gavriil Musicescu, „*Tricolorul*”, „*Pe-al nostru steag*” de Ciprian Porumbescu, „*Pui de lei*”, „*Dorul înstrăinatului*”, „*Sus opincă*”, „*Răsunet de la Crișana*”, „*Răsunetul Ardealului*” de Ion Vidu, „*Adio patriei*”, „*Trecerea Dunării*” de I. Costescu, „*Marșul dorobanților*” de I. Șt. Paulian, „*Hora ostașilor români*”, „*Altarul mânăstirii Putna*” de I. Vorobchievici ș.m.a. au contribuit imens la făurirea unei stări de spirit conforme cu mesajele transmise de aceste creații: venerarea unor domnitori români precum Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul sau Constantin Brâncoveanu pentru eroismul și jertfa lor, eroismul ostașilor români care au cimentat independența de stat a tânărului stat de la gurile Dunării și mai presus de toate unirea tuturor românilor într-o singură albie.

În fruntea corurilor de plugari s-au aflat fie învățători, fie preoți dar și țărani cu talent care au știut să introducă cu mult tact în repertoriile corurilor creații ca cele amintite mai sus dar și altele care îndemneau la solidaritate națională și chiar la unire.

Exemplele sunt multe, pe măsura numărului impresionant de coruri din provincie, și redăm doar câteva pentru a ilustra cele afirmate.

Corul plugarilor români din Beregsău era condus de reputatul învățător Emeric Andreescu. Pentru concertul susținut în 23 aprilie 1883 coriștii au pregătit „*Deșteaptă-te, Române*”, „*Stea României*”, „*Junimea pariziană*” de Adolf Adam, „*Latina ginte*” de Karrasz. Adăugând și câteva recitări din creațiile lui Dimitrie Bolintineanu („*Ștefan la moarte*”), G. Sion („*Adio la Bucovina*”) și Petre Dulfu („*Românul*” și „*Cătră poporul român*”),

cu un mesaj național destul de pronunțat, s-a creat o atmosferă sărbătorească deosebită.⁵³

Cele mai multe dintre corurile de plugari nu dispuneau de fondurile necesare pentru procurarea partiturilor, pentru procurarea de cărți, pentru deplasări în alte localități ș.a., adeseori recurgând la pregătirea unor concerte în scopul strângerii de fonduri. În acest mod a procedat corul din Leucușești înființat în anul 1884 prin grija învățătorului Traian Brătescu, care în 5 februarie s-a deplasat în localitatea Balinț susținând un concert în sala ospătăriei lui Marcus Weisz. În program a fost inclus imnul „*Deșteaptă-te, Române*” și s-a recitat poezia lui Iosif Vulcan „*Despărțirea Basarabiei de România*”⁵⁴.

Învățătorul Iuliu Birou a condus multă vreme corul Reuniunii române de cântări și muzică din Ticvanu Mare și a pregătit numeroase concerte pe care le-a susținut și în alte localități apropiate. În 2/14 februarie 1885 a susținut un concert în clădirea școlii primare greco-catolice din localitate cu piese corale precum „*Deșteaptă-te, Române*”, apoi „*Cântecul gintei latine*” și „*Tricolorul*” de Ciprian Porumbescu și „*Iată ziua triumfală*”⁵⁵. Acest cor va participa în vara anului 1896 la marile serbări naționale de la Lugoj prilejuite de desfășurarea adunării generale a ASTREI din Sibiu și va fi premiat pentru prezentarea piesei corale „*Valurile Dunării*” de Ivanovici.⁵⁶

Piese corale cu un profund mesaj național și mobilizator nu au fost interpretate doar cu ocazia unor evenimente culturale. În primăvara anului 1885 locuitorii din Tincova au reușit să

---

⁵³ *Luminatorul* (Timișoara), an IV, nr. 30, 13/25 aprilie 1883, p. 4

⁵⁴ *Ibidem*, an VI, nr. 8, 18/30 ianuarie 1885, p. 4

⁵⁵ *Ibidem*, nr. 14, 1/13 februarie 1885, p. 4

⁵⁶ Dumitru Tomoni, *Adunările generale ale Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român ASTRA în Banat (1896-1948)*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2004, p. 45-46

răscumpere de la un mare proprietar un pământ în suprafață de 114 jugăre necesar pentru cultură și pășunat. Pe parcursul anilor a avut loc un proces în care locuitorii l-au avut ca avocat pe Ioan Nedelcu din Oravița, membru marcant al Partidului național român. Cu sprijinul autorităților administrative din Lugoj și Sacu proprietarul încercase să-i deposedeze de dreptul de folosință asupra terenului încă din anul 1878. Pământul situat în locul numit Ciurila, astfel recâștigat de țărani, a devenit „*un izvor de nectar pentru comuna noastră tare sărăcită*” conform știrii publicate în presă. În semn de bucurie pentru această izbândă tincovenii au organizat un maiial la care au participat preotul și învățătorul din sat, plugari din satele învecinate Căvăran și Sacu și corul de plugari din Tincova, care a cântat, *Deșteaptă-te, Române*” și alte cântece naționale.⁵⁷

Exista o frumoasă tradiție în Banat ca fiecare reuniune culturală să aibă propriul steag, pe care să-l desfășoare cu ocazia evenimentelor culturale la care participa. Însă pentru confecționarea acestuia trebuia adunată o sumă însemnată. O asemenea preocupare a avut și Reuniunea de cântări din Birchiș, care la 20 iulie 1892 a prezentat un concert coral bogat cu piese precum „*Deșteaptă-te, Române*”, „*Răsunet de la Crișana*” și „*Primăvara*” de Ion Vidu și „*Foaie verde*” de Gavriil Musicescu.⁵⁸

Adunarea generală a ASTREI desfășurată la Lugoj în 27-28 august 1896 în prezența unor importanți oameni politici și de cultură români, prima de acest fel organizată dincolo de hotarele istorice ale Transilvaniei, s-a înscris în mișcarea culturală a românilor de dincoace de Carpați ca un eveniment cu rezonanță națională, la ea participând și reprezentanți din România ai unor importante ziare. Lucrările s-au desfășurat într-un spirit de

---

⁵⁷ *Luminatoriul*, an VI, nr. 60, 26 mai/7 iunie 1885, p. 3

⁵⁸ *Familia*, an XXVIII, nr. 29, 19/31 iulie 1892, p. 345

solidaritate națională prevestitor de speranțe nu numai în plan cultural. S-au rostit două discursuri magistrale, cel al președintelui ASTREI, Ioan Micu Moldovan și cel al lui Alexandru Mocioni. Cel dintâi a amintit de „*legătura sângelui și a limbii*” care s-au dovedit de neînving, îndemnând Asociațiunea să coboare coasta munților și să înainteze spre „*marginile extreme ale țărâmului ocupat de neamul nostru*”⁵⁹. Dr. Alexandru Mocioni, personalitate marcantă a politicii românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a rostit un discurs, considerat magistral de către cei prezenți. Acesta remarca faptul că prin prezența ASTREI la Lugoj

*„s-a dărâmat un zid de despărțire între frații de același neam, setoși de aceeași cultură. Asociațiunea noastră în această adunare se dezbracă de caracterul ei provincial, se proclamă principiul solidarității naționale pe țărâm cultural.”*⁶⁰

Pe lângă intelectualii români bănățeni, pe lângă țărani din apropierea Lugojului, îmbrăcați în frumoase costume populare, a impresionat în mod deosebit prezența celor 20 de coruri, majoritatea fiind coruri de plugari. Vestitul cor din Chizătău condus de preotul Liviu Șepețean era compus din 86 coriști, cel din Topolovățul Mare din 60 coriști și cel din Ictar din 42 coriști, celelalte coruri având un număr mai mic de coriști. S-a scris că au fost prezenți circa 740 coriști bănățeni, care împreună, sub bagheta lui Ion Vidu, au interpretat „*Deșteaptă-te, Române*”, după cum a relatat *Gazeta Transilvaniei* în numărul său din 18/30 august 1896.⁶¹

După încheierea adunării generale și a banchetului, participanții, invitații și coriștii s-au întors în satele și orașele de

---

⁵⁹ Dumitru Tomoni, *op. cit.*, p. 42

⁶⁰ *Ibidem*, p. 43

⁶¹ *Ibidem*, p. 46

reședință, purtând în suflete măreția momentului. O știre din ziarul *Dreptatea* din Timișoara, condus de dr. Valeriu Braniște, participant la evenimentul de la Lugoj, relatează despre popasul corurilor din Oravița Română și Cacova (azi Grădinari) în localitatea Bocșa Română. Într-o sală a „berăriei” cele două coruri reunite au interpretat piesele „*Sub drapel*” și „*Deșteaptă-te, Române*”. Despre emoțiile create de prezentarea imnului, devenit mult mai târziu în mod oficial imn național, cronicarul scria următoarele: „*Pe fețele tuturor ascultătorilor puteai ceti însuflețirea internă la auzul acestui cântec, care la cererea deasă a publicului s-a cântat de trei ori cu o precizie rară.*” Cele două coruri erau conduse de către Gheorghe Jianu din Oravița și Traian Lința din Cacova. Ele au fost prezente și la marele festival coral de pe Arenele Romane din București în 27 și 29 august 1906, care a adunat la un loc vestite coruri din Transilvania, Banat și din țară. La marea expoziție jubiliară și la festivalul corurilor Banatul a mai fost reprezentat de cele din Lugoj, Chizătău, Reșița Montană, Bocșa, Ticvanu Mare, Dalboșeț, Bozovici și Coștei.⁶² Revenind la evenimentul cultural din Bocșa Română același cronicar scria următoarele:

*“Cătră orele 9 prea iubiții noștri concertanți veseli și cântând au plecat mai departe în drumul lor spre casă însoțiți de un „Să trăiască” fără sfârșit, iar noi, impresionați de cele petrecute, gânditori și încet ne despărțirăm, ducând cu noi o adevărată însuflețire românească, cum numai auzul unui „Deșteaptă-te, Române” e în stare a însufleți pe oricare român adevărat.”*⁶³

---

⁶² Petru Oalldede, *Corul din Grădinari*, Reșița, 1973, p. 28

⁶³ *Dreptatea* (Timișoara), an III, nr. 184, 21 august/2 septembrie 1896, p. 3

Și tot în legătură cu imnul „*Deșteaptă-te, Române*” se cuvine amintit curajul unor studenți teologi caransebeșeni care în noaptea de 3/15 mai 1898 au arborat un tricolor românesc foarte frumos cu inscripția „*Deșteaptă-te, Române*” pe una din străzile orașului, alertându-se imediat jandarmeria și poliția maghiară, care i-au depistat pe făptași și au percheziționat mai multe locuințe din oraș.⁶⁴

Un prilej nimerit pentru o manifestare națională s-a înregistrat în Buziaș la 7/20 mai 1900 cu ocazia instalării preotului Ioan Pepa ca protopop al zonei. În prezența unor personalități sosite din Lugoj, Caransebeș, Mehadia și din apropierea Buziașului, amintindu-i doar pe dr. George Popovici-protopresbiterul Lugojului, pe Ion Vidu prezent cu câțiva coriști, pe avocații Ioan Nedelcu din Oravița, George Dobrin și Ștefan Petrovici din Lugoj, pe dr. Petru Barbu din Caransebeș, pe comisarul școlar consistorial Ioan Marcu din Bocșa Montană, toți cu mari merite în mișcarea politico-națională a românilor bănățeni, s-au cântat „*Deșteptă-te, Române*” și „*Fii ai românilor*”, piese corale interpretate de corul din Hodoș condus de învățătorul George Crăciun.⁶⁵

Autoritățile maghiare au conștientizat caracterul național al tuturor concertelor, șezătorilor literare și spectacolelor de teatru ale românilor de la vest de Carpați desfășurate în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea și începutul secolului următor, pe care le-au catalogat ca antimaghiare și profund atașate idelurilor unioniste.

Atacurile presei maghiare împotriva acțiunilor cu caracter cultural ale românilor au fost relatate și de ziarul *Drapelul* din Lugoj într-un articol de fond din 14/27 septembrie 1904. Se mențina faptul că erau vizate și reuniunile învățătorilor români arădeni și caransebeșeni, care cu ocazia adunărilor generale

---

⁶⁴ Constantin Brătescu, *Biserica strămoșească din Banatul de sud și contribuția sa la făurirea României Mari (1867-1919)*, Editura Dalami, Caransebeș, 2007, p. 121-124

⁶⁵ *Foaia diecezană*, an XII, nr. 20, 14 mai c.v. 1900, p. 3-4

anuale prezentau programe artistice cu un profund caracter național. Acestea au fost șicanate cu ocazia desfășurării adunărilor generale de la Șiria respectiv Biserica Albă. Nu a trecut neobservată nici adunarea generală a ASTREI desfășurată la Timișoara în zilele de 21-22 septembrie 1904⁶⁶, unde s-a petrecut un eveniment relatat de presă și accentuat de către autoritățile maghiare. În sala de festivități, unde se desfășurau lucrările programate pentru prima zi, taraful prezent a refuzat să cânte imnul oficial, interpretând în schimb „*Deșteaptă-te, Române.*”⁶⁷

Un impuls important a primit mișcarea culturală bănățeană și îndeosebi cea corală din partea reuniunilor culturale din România dar și din partea unor artiști lirici importanți. Cultivarea melosului românesc și claritatea mesajului transmis aveau putere de electrizare a unui auditor din ce în ce mai avizat și dornic de a contribui la valorificarea potențialului generos al provinciei.

O prezență de marcă în Banat a fost cea a baritonului Dimitrie Popovici de la opera italiană din București, care a susținut concerte în primăvara anului 1885 la Timișoara (4/16 martie), Reșița (21 martie), Ciacova și apoi la Arad (17 mai). Pe lângă fragmente din operele lirice ale lui Donizetti, Wagner, Schubert, Supee și Bendel acesta a cântat și creații românești precum: „*Cucuruz*” de W. Humpel, „*Mândruța*” de Ștefănescu, „*Domnul Tudor*” de Brătianu, „*Unde sunt eroii*” și „*Tricolorul*” de Ciprian Porumbescu.⁶⁸ Concertul susținut la Reșița a fost organizat de către Petru Broșteanu, Vuia și Bălănescu cu concursul reuniunilor de cântări română și germană din localitate. Piesele corale „*Unde sunt eroii*” și „*Tricolorul*” au fost interpretate în concert de către reuniunea română de cântări din Reșița Montană.⁶⁹

---

⁶⁶ *Drapelul* (Lugoj), an IV, nr. 107, 14/27 septembrie 1904, p. 1

⁶⁷ Dumitru Tomoni, *op. cit.*, p. 91

⁶⁸ *Luminatoriul*, an VI, nr. 33, 17/29 martie 1885, p. 3

⁶⁹ *Ibidem*

Baritonul Dimitrie Popovici, născut în Bârlad, a concertat la Ciacova în luna Paștilor, având alături *“renumitul cor al plugarilor din Cebza”*⁷⁰, înființat în anul 1859, pe care muzicologul și cercetătorul Dumitru Jompan îl încadrează între *„cele mai vechi instituții de instrucție și educație muzicală rurală”*.⁷¹ La Arad același artist liric a concertat alături de corul Reuniunii femeilor române, fiind comentat și în gazeta *Luminatorul* din Timișoara mai ales pentru repertoriul său diversificat. Cronicarul a ținut să menționeze următoarele:

*“Nu știi ce să admir mai tare, tonul, delicatețea, eleganța și totuși naturalețea ori sentimentul național, care erupse în aplauzele cele mai frenetice la finea fiecărei piese.”*⁷²

Un eveniment așteptat cu nerăbdare și emoție de către românii bănățeni și ardeleni a fost turneul întreprins de corul mitropolitan din Iași condus de Gavriil Musicescu în vara anului 1890, cu concerte susținute în Brașov, Zărnești, Lugoj, Caransebeș și Băile Herculane. La Lugoj a susținut două concerte în 26 iulie/7 august și 28 iulie/9 august⁷³, iar la Caransebeș în 29 iulie/10 august, mai întâi în catedrala ortodoxă unde a interpretat în timpul slujbei *„Heruvicul”*, *„Sânt-Sânt”*, o priceasnă și *„Mulți Ani”*, iar în grădina hotelului *“Pomul verde”* un număr mare de piese corale printre care *„Adio”* - romanță pe muzica lui Schubert-Musicescu, *„Răsai, lună”*, *„Nevasta care iubește”*, *„Ileana”* ș.a. *Foaia diecezană* a acordat un spațiu binemeritat concertului, subliniind

---

⁷⁰ *Ibidem*, nr. 36, 24 martie/5 aprilie 1885, p. 4

⁷¹ Dumitru Jompan, *Coruri din Banat. Lexicon*, vol. I, (A-J), Reșița, Editura Banatul Montan, 2005, p. 95

⁷² *Ibidem*, nr. 56, 17/29 mai 1885, p. 4

⁷³ *Foaia diecezană*, an V, nr. 30, 29 iulie/10 august 1890, p. 5-6

și faptul că pe lângă iubitorii de muzică din oraș au fost prezenți și mulți din satele învecinate „*ca să poată auzi corul <<vestitului Musicescu>>, carele a cucerit inimile tuturor fără deosebire de confesiune și naționalitate.*”⁷⁴ Corul Reuniunii române de cântări și muzică din Caransebeș a concertat la rândul său la Iași în iarna anului 1914 sub conducerea dirijorului și compozitorului Antoniu Sequens, interpretând și câteva piese corale ale lui Musicescu.⁷⁵ La o zi după concertul susținut la Caransebeș corul mitropolitan din Iași a concertat la Băile Herculane în plin sezon estival și de cură balneară, stațiune care impresiona prin frumusețea naturii, calitatea apelor termale, semeția clădirilor și diversitatea turiștilor, pe atunci fiind considerată o perlă a Europei.

Corul condus de Ion Vidu a avut îndrăzneala de a trece munții și a concerta la Turnu Severin în 23 august 1899, piesele corale interpretate fiind de inspirație folclorică. A interpretat și creația sa „*Răsunetul Ardealului*”, care a provocat un adevărat delir între ascultători.

În scurgerea timpului Ion Vidu trebuie apreciat nu numai pentru creațiile sale corale care obligau ascultătorii să-l aplaude fără încetare pentru conținutul lor mobilizator ci și pentru strategia aplicată în relațiile cu societățile corale din Vechiul Regat, relații statornicite în timp prin vizite reciproce, îndeosebi cu cele din Turnu Severin, București și Craiova, prin schimbul permanent de texte corale, prin facilitățile pentru unii artiști lirici îndrumați să studieze la Conservatorul din București, după modelul lui Gavriil Musicescu care i-a avut ca studenți la Iași pe Ion Vidu și Timotei Popovici, prin prietenia sinceră dintre Ion Vidu și I. Șt. Paulian s-au creat canalele pentru făurirea unei culturi naționale uniforme, reazimul cel mai eficient al mișcării politice

---

⁷⁴ *Ibidem*, nr. 31, 5/17 august 1890, p.1

⁷⁵ Constantin Brătescu, *Orașul Caransebeș între 1865-1919. File de istorie*, Caransebeș, Editura Dalami, 2011, p. 150

din Transilvania și Banat din primele două decenii ale secolului al XX-lea.

Legături trainice și de suflet s-au încheat între Societatea română de cântări și muzică din Caransebeș și Societatea corală „Doina” din Turnu Severin începând cu anul 1902. În Duminica Tomii (21 aprilie c.v.), când la Caransebeș se desfășurau lucrările adunării eparhiale, conduse de către episcopul academician Nicolae Popea, aceasta a poposit la Caransebeș, condusă fiind de profesorul, dirijorul și compozitorul I. Șt. Paulian, piesele sale corale fiind deja cunoscute și abordate în concertele corale din Banat. În programul pregătit de către frații de dincolo de Munții Mehedinților au figurat cântece compuse de Gavriil Musicescu, Ion Vidu, I. Costescu și I. Șt. Paulian. În semn de recunoștință pentru această prezență numeroasă la frații din Banat corul gazdă a cântat „*Marșul dorobanților*”, creația lui I. Șt. Paulian, împreună cu cei din Turnu Severin.⁷⁶ În aceeași lună corul Societății corale „Doina” va susține concerte la Lugoj, Moldova Nouă și Berzasca.⁷⁷

În zilele de 21-22 septembrie 1902 coriștii caransebeșeni și cei lugojeni au răspuns invitației fraților severineni. Primirea în orașul de la Dunăre a adus laolaltă reprezentanți din domeniul industriei și comerțului, intelectuali de frunte ai urbei, reprezentanți ai administrației, care i-au primit cu bucurie pe frații bănățeni. Primiți cu imnul „*Deșteptă-te, Române*” dar și cu imnul scris special de I. Șt. Paulian pentru această vizită, intitulat „*Frații români sosiți cu bine*”, coriștii bănățeni au fost întâmpinați de peste 6000 de locuitori. În urbea dunăreană au răsunat două cântece create de Ion Vidu, „*Răsunetul Ardealului*” și „*Răsunet de la*

---

⁷⁶ *Foaia diecezană*, an XVII, nr. 15, 14 aprilie c.v. 1902, p. 7

⁷⁷ Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 441

Crișana”, sensibilizând auditoriul asupra întinderii neamului românesc în hotarele sale naturale.⁷⁸

Într-o scrisoare de mulțumire trimisă în 9 octombrie 1902 de Nicolae Velcu, președintele societății corale caransebeșene și învățător confesional, colegilor din Turnu Severin, acesta își exprima și bucuria și nădejdea că legăturile în plan artistic și cultural vor fi în viitor cimentate:

„Văzând interesul cel viu și zelul nedumerit ce <<Doina>> împreună cu generoșii cetățeni ai urbei Turnu Severin și-a manifestat pentru scopul cultural și național ce-l urmărim, văzând bunăvoința cu care ați primit modestele rezultate ale diligenței și ostenețelor noastre, ne simțim foarte măguliți că am putut câștiga simpatiile voastre și suntem mândri că am putut întări legătura dintre „Doina” și societatea noastră, ceea ce ne va servi de îndemn și mai mare a stăruii pentru dezvoltarea și înflorirea artei naționale, făcându-ne împreună lucrători la edificiul cultural național.”⁷⁹

Presa română din Banat a fost receptivă și la alte prezențe ale unor artiști lirici din România, ale căror concerte au fost pe larg prezentate. În anul 1904 baritonul Nicolae Corfescu, membru al Teatrului Național din București, a susținut concerte în Orșova (21 iulie) și Oravița (24 iulie), cântând piese de Schubert și Schumann dar și câteva prelucrări românești precum: „*Doina păcurarului*”, „*Mugur, mugurel*” și „*Oltule, Oltuțule*”⁸⁰.

Dirijorul D. G. Kiriac, profesor la conservatorul din București și creatorul corului societății *Carmen*, în cadrul turneului

---

⁷⁸ Nicolae Chipurici, *Date și mărturii despre societatea muzicală „Doina” din Turnu Severin*, în *Revista Arhivelor*, nr.2/1968, p. 121-126

⁷⁹ *Foaia diecezană*, an XVII, nr. 39, 29 septembrie c. v. 1902, p. 5

⁸⁰ *Drapelul*, an IV, nr. 86, 27 iulie/9 august 1904, p. 3; vezi și nr. 79, 8/21 iulie 1904, p. 3

din anul 1905 din Transilvania, când a participat la marile serbări ale ASTREI din Sibiu cu ocazia inaugurării palatului care adăpostea biblioteca și muzeul etnografic, a concertat și la Lugoj. Venind cu trenul de la București, coriștii acestei societăți în număr de 130, condusă de prințul Leon Ghica-președintele societății, au fost mai întâi întâmpinați în gara orașului Caransebeș de către membri ai reuniunii locale de cântări și muzică și președintele acesteia, Nicolae Velcu. Corul bucureștean, cel mai renumit din Vechiul Regat, a fost oaspetele lugojenilor între 13/26 și 16/29 august. Prezente au fost și corurile din Hodoș și Caransebeș, acesta din urmă doar cu o parte din membrii săi, cei care nu acceptaseră compromisul cu Constantin Burdia. În semn de mare respect pentru compozitorul Ion Vidu, în 15/28 august corurile reunite au interpretat mai multe compoziții ale acestuia.⁸¹

În bogatul program prezentat s-au regăsit piese corale de Gavriil Musicescu, Timotei Popovici, Gheorghe Dima și Ion Vidu. Din creațiile compozitorului lugojan D. G. Kiriac a ales „*Răsunetul Ardealului*”. Despre acest concert Ion Vidu a publicat în ziarul *Drapelul* o cronică în care se află și următoarea afirmație: „*Aruncând o privire fugitivă asupra programului acestui concert, vezi reoglindit în el un tablou al prezentului și o solie dulce a viitorului nostru românesc.*”⁸²

La începutul secolului al XX-lea va crește numărul reuniunilor de cântări și muzică din Banat, iar programele societăților de lectură vor fi îmbogățite și cu piese corale inspirate din tezaurul popular.

În Bocșa Montană și-a început activitatea artistică Reuniunea de cântări și muzică „*Armonia*”, cu statute aprobate de către

---

⁸¹ *Foaia diecezană*, an XX, nr. 33, 14 august c.v. 1905, p. 4-5

⁸² Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1979, p. 442-443

autorități chiar la începutul anului 1901.⁸³ Primul concert al acesteia a fost susținut în 7/19 ianuarie, în program figurând piese corale ale lui Ciprian Porumbescu („*Marșul cântăreților*”) și Ion Vidu („*Răsunet de la Crișana*”, „*Moțul la drum*” și „*Lugojana*”)⁸⁴. Cu ocazia altui concert susținut în 15 aprilie 1901 au fost prezentate și alte piese corale ale lui Ion Vidu și anume, „*Răsunetul Ardealului*” și „*Taci, bărbate*”.⁸⁵

Sub bagheta învățătorului Mihai Costescu, în frumoasa localitate de pe Bârzava a concertat în 26 decembrie 1903 corul reuniunii române de cântări din localitate care a interpretat piese corale ale compozitorilor Antoniu Sequens și Ion Vidu, compozitorului lugojan interpretându-i-se piesa „*Marșul lui Mihai eroul*”.⁸⁶ În anul 1904 repertoriul acestui cor s-a îmbogățit cu piese corale aparținând lui I. Șt. Paulian („*Dorul româncei*” și „*Marșul dorobanților*”), Gavriil Musicescu („*Concert*”) și Ioachim Perian („*Fluierul ciobanului*”).⁸⁷

Cu ocazia adunării generale a Reuniunii învățătorilor gr. ort. români din dieceza Caransebeșului desfășurate în 10 septembrie 1905 la Bocșa Montană, adunare pregătită de învățătorul confesional Ioan Marcu din localitate, ales cu acel prilej ca președinte al acesteia⁸⁸, reuniunea corală susamintită a susținut un concert cu piese corale precum „*Doinitorii români*” de A. Popovici, „*Din șezătoare*” de Ion Vidu și „*Cisla*” de Ciprian Porumbescu.⁸⁹ Evenimentul cultural și artistic din Bocșa Montană, conjugat cu cel de interes școlar pentru un număr mare de intelectuali ai satelor bănățene, a scos în evidență coeziunea și

---

⁸³ *Drapelul*, an I, nr. 2, 3/16 ianuarie 1901, p. 3

⁸⁴ *Ibidem*, nr. 5, 13/26 ianuarie 1901, p. 3

⁸⁵ *Ibidem*, nr. 27, 31 martie/13 aprilie 1901, p. 3

⁸⁶ *Ibidem*, an III, nr. 149, 18/31 decembrie 1903, p. 3

⁸⁷ *Ibidem*, an IV, nr. 129, 4/17 noiembrie 1904, p. 3

⁸⁸ *Foaia diecezană*, an XX, nr. 37, 11 septembrie c.v. 1905, p. 3

⁸⁹ *Ibidem*, an V, nr. 95, 20 august/2 septembrie 1905, p. 3

solidaritatea dintre slujitorii muzicii corale și învățătorimea română angajată într-o bătălie cu autoritățile maghiare pentru salvarea școlii confesionale, singurul loc unde se învăța limba maternă, ca pârgie sigură în apărarea ființei neamului.

Încă din anul 1900 activa în localitatea Bozovici un cor bisericesc, care pe lângă prezentarea unor piese corale ale lui Ion Vidu și Timotei Popovici, compozitorii preferați ai acestuia, și-a încercat puterile și prin prezentarea unor piese de teatru, precum „*Sărăcie lucie*” de Iosif Vulcan.⁹⁰ Concertul pe care acest cor l-a pregătit pentru 10/23 mai 1901 a inclus piesele corale „*Sus opincă*” și „*Lugojana*” de Ion Vidu și „*Foaie verde de trifoi*” de Timotei Popovici.⁹¹ Consecvent în alăturarea muzicii cu teatrul, în același spectacol corul bozovicean va prezenta cu ocazia concertului din 5 iunie 1902 piese corale precum: „*Iată ziua triumfală*” de W. Humpel, „*Răsunetul Ardealului*” și „*Marșul lui Mihai eroul*” de Ion Vidu, apoi piesa de teatru *O sâmbătă norocoasă* de Iosif Vulcan.⁹² În anul 1903 în repertoriul acestui cor bisericesc au fost incluse noi piese corale precum: „*Cântecul străinătății*” („*Dorul înstrăinatului*”), „*Nainte, române*”, „*Marșul lui Iancu*” de Ion Vidu, „*Cântec de primăvară*” și „*Hora Severinului*” de Ciprian Porumbescu.⁹³

În luna mai 1904 acest cor condus de Ilie Ruva va fi prezent la Orșova, unde a avut loc jubileul de 30 de ani de când protopopul Mihail Popovici păstora peste credincioșii din protopopiatul Mehadieii. Cu acel prilej a rostit un discurs dr. Ion Sârbu, preot în Rudăria (azi Eftimie Murgu). Tânărul istoric bănățean, care în anul următor va fi premiat de către Academia Română, a prezentat un *laudatio*, cu referire și la merituosa

---

⁹⁰ *Foaia diecezană*, an XV, nr. 20, 14 mai c.v. 1900, p. 7

⁹¹ *Drapelul*, an I, nr. 37, 9/22 mai 1901, p. 3

⁹² *Foaia diecezană*, an VII, nr. 20, 19 mai c.v. 1902, p. 7

⁹³ *Drapelul*, an III, nr. 148, 16/29 decembrie 1903, p. 3

activitate politică a generalului Traian Doda, pe care sărbătoritul a continuat-o în anii 1887-1888.⁹⁴

În primăvara anului 1906 același cor a prezentat un concert în 11/24 mai cu scopul de a strânge fondurile necesare pentru procurarea unui steag al corului. Programul, destul de bogat, a inclus piese corale precum „*Dulce Bucovină*” și „*Dorul ardealeanului*” de A. Popovici, „*Marșul economilor*” și „*Cisla*” de Ciprian Porumbescu.⁹⁵

Având un repertoriu prin excelență național, acest cor împreună cu cel din Dalboșeț a fost prezent în vara anului 1906 pe Arenele Romane din București, alături de alte numeroase coruri din Banat, Transilvania și Vechiul Regat, la sărbătorirea a 40 de ani de domnie rodnică a regelui Carol I, consfințind prin muzică o remarcabilă solidaritate națională.

Dacă despre corul înființat în Obreja⁹⁶ în anul 1901 informațiile sunt puține, dezvăluind eforturile de moment ale unor intelectuali ai locului, se cuvine, în schimb, subliniată activitatea corurilor din Berzasca și Sasca Montană, care au inclus în repertoriile lor piese aparținând unor renumiți compozitori precum Gavriil Musicescu, Ciprian Porumbescu, Ion Vidu și Timotei Popovici.⁹⁷

Reuniunea de cetire și cântări din Sasca Montană a fost creată la începutul anului 1904, cu 60 membri înscriși și cu statutele aprobate în 11 februarie.⁹⁸ În această localitate montanică, sediu de pretură și judecătorie, cu o îndelungată tradiție minerească, au activat ca dirijori doi inimoși învățători, Traian Brătescu și Nicolae Mircea, despre cel dintâi ziarul

---

⁹⁴ *Foaia diecezană*, an XIX, nr. 20, 16 mai c.v. 1904, p. 2-4

⁹⁵ *Foaia diecezană*, an XXI, nr. 18, 30 aprilie c.v. 1906, p. 5

⁹⁶ *Familia*, an XXXVII, nr. 28, 15/28 iulie 1901, p. 335

⁹⁷ *Drapelul*, an IV, nr. 15, 3/16 februarie 1904, p. 3; vezi și *Foaia diecezană*, an XXIX, nr. 28, 13/26 iulie 1914, p. 7

⁹⁸ *Ibidem* an IV, nr. 149, 21 decembrie 1904/3 ianuarie 1905, p. 3

Poporul român, care apărea la Budapesta, scria că este ”un înflăcărat dascăl al cântării românești.”⁹⁹ Acesta activase și în alte localități unde contribuise la crearea sau instruirea unor coruri sătești, dar îi erau apreciate și unele creații corale.

Prima apariție scenică a acestui cor a avut loc în luna februarie 1904, când s-a realizat un venit de 265 coroane.¹⁰⁰ În repertoriul corului s-au regăsit piese corale ale unor compozitori consacrați precum Ion Vidu, W. Humpel, Isidor Vorobchievici, Gavriil Musicescu, dar și unele creații ale lui Traian Brătescu, printre care și „*Marșul lui Ștefan cel Mare*”¹⁰¹. La unele concerte au participat oaspeți din Oravița și Răcăjdia, etalându-se frumoase costume românești din zonă, cu precizarea că la concertul din martie 1905 au fost etalate și costume populare din Patria Mamă, purtate de doamnele invitate.¹⁰²

Foare atent la viața culturală și artistică ce pulsa în această localitate, ziarul *Drapelul* din Lugoj informa cititorii și despre concertul pe care l-a susținut în localitatea minieră Anina în 7/20 mai 1905, cu piese corale de W. Humpel și Ion Vidu.¹⁰³

Amintind intensă activitate corală a Reuniunii române de cântări și muzică din Lugoj, magistral condusă de compozitorul Ion Vidu, cu un repertoriu impresionant din muzica românească și universală, dar și cea a Reuniunii române de cântări și muzică din Reșița Montană condusă de Iosif Velceanu, care și-a sfințit steagul în luna mai 1905 în prezența unor coriști din Caransebeș și Oravița, eveniment prezentat pe larg în ziarul *Drapelul* de către

---

⁹⁹ *Poporul român*, an IV, nr. 30, 25 iulie/7 august 1904, p. 5

¹⁰⁰ *Ibidem*, nr. 8, 22 februarie/6 martie 1904, p. 6

¹⁰¹ *Drapelul*, an V, nr. 51, 5/18 mai 1905, p. 3; *ibidem*, nr. 60, 26 mai/8 iunie 1905, p. 3

¹⁰² *Ibidem*, nr. 27, 5/18 martie 1905, p. 1-2

¹⁰³ *Ibidem*, nr. 51, 5/18 mai 1905, p. 2

compozitorul și dirijorul severinean I. Șt. Paulian¹⁰⁴, acesta din ce în ce mai prezent la evenimentele de acest fel din Banat, avem imaginea corectă asupra mișcării corale românești din această provincie, care și-a impus un repertoriu cu piese care îndemneau la rezistență socială și națională, la îmbărbătare și solidaritate.

Cântecul coral devenise nu numai un instrument artistic ci și unul politico-național, cu mare putere de penetrare în toate păturile sociale, fiind cultivat de mii de coriști români, cei mai mulți în lumea satului, și ascultat de zeci și sute de mii de români cu ocazia concertelor susținute în sălile de clasă, în grădinile publice, în restaurante sau în curțile bisericilor. El a devenit în concepția autorităților maghiare în primul deceniu al secolului al XX-lea un dușman al ordinei de stat din Ungaria, capabil să electrizeze și să mobilizeze românii în scopul înfăptuirii marelui ideal al Unirii. Din acest punct de vedere autoritățile maghiare aveau dreptate, deoarece cântecul coral românesc a contribuit la radicalizarea tuturor păturilor sociale românești.

La Caransebeș primarul filomaghiar Constantin Burdia, care își renega numele de botez dat de părinții săi, înlocuindu-l cu cel maghiar, Silard, și-a propus să desființeze corul Reuniunii române de cântări și muzică din localitate. Motivele sale porneau de la atitudinea coriștilor români manifestată în vara anului 1896 când cei mai mulți au refuzat să participe la serbările milenare de la Budapesta. Pe de altă parte repertoriul corului caransebeșan proba atât dorința membrilor săi dar și a ascultătorilor de apropiere din ce în ce mai rapidă de frații din Regat. Membrii corului au fost în mai multe rânduri atenționați că prin restaurante și alte locuri publice au cântat cântece cu un puternic mesaj unionist. În Duminica Tomii (24 aprilie /7 mai 1905 aceștia au interpretat cu ocazia concertului susținut în sala mare a hotelului „Pomul verde” cântece corale

---

¹⁰⁴ *Ibidem*, nr. 78, 9/22 iulie 1905, p. 2

precum „*Fiii României*” de Gavriil Musicescu, „*Răsunetul Ardealului*” de Ion Vidu și „*Junimea pariziană*” de F. Adam.¹⁰⁵

Amintim faptul că în toamna anului 1905, cu ocazia sărbătoririi a 25 de ani de preoție ai protopresbiterului Andrei Ghidiu, membru de seamă al mișcării naționale din Caransebeș, coriștii, împreună cu numeroasa asistență aflată în sala restaurantului „Pomul verde”, au cântat piesa corală „*Dorul înstrăinatului*” de Alexandru Flechtenmacher-Ion Vidu, versurile cântecului îndemnând la unitate națională. Ca urmare a acestei manifestări au fost înprocesuați patru coriști împreună cu dirijorul lor, Achim Alionte, și condamnați la Curtea de apel din Timișoara, deoarece „*cântecul cântat de acuzați în loc public la o reuniune de limbă română conține dragostea și expresiunea înflăcărată a dorului nemărginit față de patria română și eroii ei.*” Instanța de judecată a considerat cântecul „*ostentativ în mijlocul publicului român care și-a exprimat marea plăcere și entuziasmul în legătură cu faptul că cântecul exprimă cultivarea și ținerea trează față de Patria Română, ca și sentimentul coeziunii rasei române din Ungaria cu cea din România*”.¹⁰⁶ Legiuitorii maghiari din Timișoara au sintetizat foarte corect atitudinea coriștilor caransebeșeni, identică cu a miilor de coriști români din această provincie, care aveau ațintite privirile din ce în ce mai mult spre Patria Română.

Prin această măsură dură impusă de primarul Burdia care jinduia la scaunul de deputat dietal în parlamentul din Budapesta, după ce fusese în tinerețe polițai al orașului, a încercat și în parte a reușit să dezbină coriștii acestei reuniuni, despre care în *Foaia diecezană* s-a scris în anul 1906 că se afla „*pe doaga morții.*”¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ *Foaia diecezană*, an XX, nr. 16, 17 aprilie c.v. 1905, p. 7

¹⁰⁶ Constantin Brătescu, *Istorie și cultură în Arhivele Caraș-Severinului*, București 1997, p. 132

¹⁰⁷ *Foaia diecezană*, an XXI, nr. 36, 3 septembrie c.v. 1906, p. 2-3.

Șicanarea unor coruri românești din Banat a continuat și în vara anului 1906, când cele mai active își propuseseră să participe la evenimentele artistice și culturale din capitala României, organizate cu prilejul sărbătoririi a 40 de ani de domnie ai regelui Carol I. Învățătorului Iosif Velceanu, dirijorul corului român din Reșița Montană, nu i s-a aprobat-inițial- concediul cerut Direcția uzinelor din Reșița, care avea în subordine și școala primară română din localitate. O situație asemănătoare s-a înregistrat la Chizătău, unde notarul comunal a refuzat să elibereze coriștilor carnetele individuale cu semnalmentele proprii necesare obținerii certificatelor de trecere a frontierei cu România, stârnind nemulțumiri în rândurile coriștilor.¹⁰⁸

Învățătorul confesional Petru Bandu din Reșița a relatat pe larg pentru publicația caransebeșană *Foaia diecezană* cele mai importante momente ale pregătirii coriștilor bănățeni pentru emoționanta și istorica excursie la București, prilej fericit și chiar unic de adâncire a contactelor politice și culturale dintre românii de pe ambii versanți ai Carpaților, de cultivare a limbii, tradițiilor, portului, eroismului înaintașilor și mai presus de toate a idealului de unitate națională.

La dispoziția coriștilor și însoțitorilor s-a destinat un tren special care a pornit din Timișoara, unde s-a urcat corul din Sănnicolaul Mare (40 persoane) condus de dirijorul Atanasie Lipovan și dr. Nestor Oprean-președintele reuniunii corale. La Lugoj s-au urcat corul din Oradea Mare (27 coriști) condus de dirijorul Nicolae Firu, corul din Bocșa Montană (70 coriști) condus de Ioachim Perian și Jian <Gheorghe>, corul din Lugoj împreună cu reprezentanții vieții politice românești din oraș (185 persoane), cor condus de Ion Vidu. La Caransebeș s-au urcat circa 40 excursioniști „*aproape toți membri ai reuniunii de cântări aflătoare pe doaga morții.*” În gara din Băile Herculane li s-au

---

¹⁰⁸ *Ibidem.*

alăturat învățătorii care au participat la adunarea generală a Reuniunii învățătorilor gr. ort. români din dieceza Caransebeșului, mulți dintre ei organizatori de coruri țărănești, în tren adunându-se deja circa 700 excursioniști. În portul Orșova îi așteptau deja coriștii din Bozovici-Dalboșeț (100 persoane).

La trecerea frontierei arbitrare dintre frați, în gara Vârciorova, au fost întâmpinați de către autoritățile civile și militare din Turnu Severin, iar în gara din acel oraș coriștii bănățeni și ardeleni au fost întâmpinați cu imnul „*Deșteaptă-te, Române*”, intonat de fanfara militară a regimentului de dorobanți.

La Turnu Severin sosiseră cu un vapor de la Baziaș corurile din Grădinari (fost Cacova) constituit din 40 persoane condus de Traian Lința, corul din Beiuș (39 persoane) condus de profesorul Ioan Rușița, corul din Coștei, Banatul sârbesc de astăzi (61 persoane) condus de dirijorul Iosif Micu și preotul Avram Corcea, corul din Oravița (35 persoane) condus de dirijorul Ioan Bogdan și corul din Ticvanu Mare (50 persoane) condus de învățătorul și dirijorul Iuliu Birou, în total 225, întâmpinați sărbătorește în portul orașului de către avocatul dr. George Dobrin din Lugoj, conducătorul de fapt al tuturor coriștilor bănățeni și ardeleni, care se îndreptau cu nerăbdare către București.

S-a alăturat acestor coruri și renumita Societate corală „Doina” din Turnu Severin condusă de I. Șt. Paulian, un devotat prieten al bănățenilor. Petru Bandu a consemnat că în trenul special se aflau deja la Turnu Severin aproape 1200 coriști, în marea lor majoritate țărani, meseriași, învățători, preoți și avocați.¹⁰⁹

Aceiași cronicar al excursiei a relatat cu lux de amănunte emoția cu care au călcat bănățenii și ardelenii pe peronul Gării de nord din București, orașul spre care întregul neam își îndrepta în permanență privirile. La entuziasmanta primire a gazdelor a răspuns dr. George Dobrin, fost apărător în procesul Memorandului și

---

¹⁰⁹ *Ibidem.*

membru marcant al instituțiilor de cultură ale românilor lugojeni, care a rostit o scurtă cuvântare, chintesență a frământărilor și luptelor politice ale românilor din teritoriile subjugate, din care se cuvine extras următorul pasaj: „***Am venit să vă aducem cântarea prin care ne păstrăm limba. Căci noi nu cântăm ca să cântăm, ci ca să ne asigurăm existența neamului.***”¹¹⁰

La Arenele Romane corurile din Banat și din celelalte provincii românești au cântat „*Pui de lei*” a doinitorului național Ion Vidu, piesa constituind un omagiu adus tuturor ostașilor români care au luptat pentru apărarea independenței de stat în bătăliile purtate la sud de Dunăre în campania din 1877-1878.¹¹¹ Același corespondent al *Foii diecezane* făcea următoarea remarcă despre modul de desfășurare a întrecerii corale:

„*Această împreunare de frați în fața miilor de frați privitori asemenea din toate colțurile da o privescătoare uluitoare de suflet. În valul fanteziei avântate mi se părea această împreunare sufletească ca un grandios preludiv al împreunării hotărâte de soartă...*”¹¹²

Un alt moment important al excursiei a fost defilarea prin fața statuii lui Mihai Viteazul. Petru Bandu a înțeles sentimentele pe care le trăiau coriștii din provinciile asuprite: „*În acest moment inima fiecăruia a trebuit să tresară la gândul că acest erou a adus pe timp scurt pe toți românii sub un domn.*”¹¹³

Despre prezența corurilor românești din Transilvania, Banat și Bucovina la suita de manifestări culturale, artistice și economice și împreunarea prin cântec care a avut loc pe Arenele

---

¹¹⁰ *Ibidem*, nr. 42, 15 octombrie c.v. 1906, p. 5

¹¹¹ Petrică Ilie, *Repertoriul independenței în manifestările corale din Banat*, în *Semenicul* (Reșița), nr. 4, mai 1977, p. 13

¹¹² *Foaia diezezană*, an XXI, nr. 44, 29 octombrie c.v. 1906

¹¹³ *Ibidem*, nr. 42, 15 octombrie c.v. 1906

Romane scriitorul Ilarie Chendi a scris într-un articol intitulat „Puterea cântecului” următoarele:

„Glasurile unite ale cântăreților noștri constituie simbolul de tărie care cu deosebire a fost remarcat. Acest simbol...cum n-a mai văzut capitala țării, este acela al unității culturale. A fost o culme a istoriei noastre contemporane în producțiile acestor coruri, în acea atingere înduioșătoare a flamurilor, în acea îmbrățișare frățească între fiii răzleți ai diferitelor provincii.”¹¹⁴

Alegerea lui Elie Miron Cristea ca episcop al Caransebeșului în anul 1910, într-un moment greu pentru încercata episcopie ortodoxă română a Banatului, s-a repercutat pozitiv și asupra mișcării culturale din eparhie, implicit din orașul de reședință, supus ani de-a rândul unor înecări cu efecte negative asupra rolului pe care acesta trebuia să-l aibă nu numai în viața spirituală ci mai ales în cea culturală.

Treptat dr. Miron Cristea a impus prin tact și prestanță revitalizarea despărțământului caransebeșan al ASTREI și a dat o nouă dimensiune mișcării corale din oraș. Mișcarea teatrală din provincie a găsit în energicul episcop un fidel susținător, implicându-se nemijlocit în organizarea adunării generale a Societății pentru fond de teatru român, care a avut loc între 7 și 10 noiembrie 1913, pe care a asociat-o și cu alte manifestări culturale de prestigiu, care au retransformat Caransebeșul într-un puternic centru românesc de cultură.

Legăturilor de suflet cu societăți culturale din Vechiul Regat le-a acordat tot sprijinul, angajând în reușita unor spectacole pe cei mai devotați colaboratori ai săi: dr. Cornel Corneanu, Ștefan Jianu, Iuliu Vuia, dr. Dimitrie Cioloș și dr.

---

¹¹⁴ Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1979, p. 392

George Lăbonțiu, pe care caransebeșenii îi vor regăsi în primplanul evenimentelor politice din toamna anului 1918. Prezența lor în satele din jur au canalizat energiile locale spre realizarea idealurilor de solidaritate și unitate națională.

Evenimente cu adevărat notabile în plan cultural va trăi orașul Caransebeș în anii 1913-1914, cele mai multe armonizate cu evenimentele religioase pe care le trăiau cu mare intensitate episcopia și oamenii locului.

În marția Paștilor, 16/29 aprilie 1913, orașul Caransebeș a avut ca oaspete drag societatea corală „*Armonia*” din Craiova, condusă de Mircea Constantinescu, fost primar al Băniei, care a deplasat peste 100 persoane. Primirea în gara orașului a fost asigurată de „*sutele de țărani în frunte cu luminătorii poporului, preoții și învățătorii noștri*”, de către membrii reuniunilor de cântări română și maghiară, de Casina română și societatea femeilor ortodoxe. La coborârea din tren au fost primiți cu cântecul „*Pe-al nostru steag*”. La concertul care a avut loc în sala mare a hotelului și restaurantului „Pomul verde”, în prezența episcopului dr. Miron Cristea, a arhimandritului și vicarului episcopesc Filaret Musta, a lui Patriciu Drăgălina-președintele Comunității de Avere, a primarului Octav Bordan, dar și a altor notabilități și invitați din oraș și jur, corul craiovean, condus de dirijorul Atanasiu i-a încântat pe caransebeșeni, de altfel buni și exigenți cunoscători ai muzicii corale.

Bogatul program prezentat într-o sală arhiplină a inclus multe piese corale ale compozitorilor bănățeni Ion Vidu („*Dragă și iar dragă*”, „*Trecui valea*”, „*Negruța*”, „*Și-aseară fu lună plină*”) și Tiberiu Brediceanu, compozitor în plină ascensiune („*Bagă, Doamne, luna-n nor*” și „*Spune, mândro, adevărat*”). Amintim și alte piese corale prezentate: „*S-a dus cucul*” de D. G. Kiriac, „*Isus prunc*” de Ceaikovski și „*Dunărea albastră*” de Ivanovici.

La primirea și găzduirea în oraș a oaspeților și la reușita spectacolului au contribuit dr. Cornel Corneanu- președintele

reuniunii române de cântări, Iuliu Vuia, A. Lazits, P. Hertila și George Bona.¹¹⁵

Un alt eveniment de seamă a fost spectacolul cu creația lui Tiberiu Brediceanu „*La șezătoare*”, pregătit și prezentat de către reuniunea română de cântări și muzică în 21 aprilie/4 mai (Duminica Tomii), printre interpreți figurând persoane din familii de intelectuali precum Aurelia Tătariu, Maria Lăbonțiu, Zenuța Grădinariu, și L.Vuia. Orchestra a fost asigurată de muzica Regimentului 29 din Timișoara, care la sfârșitul spectacolului a interpretat o parte din opera „*Carmen*”.¹¹⁶

Se cuvine amintit și faptul că această creație muzicală a lui Tiberiu Brediceanu a fost pusă în scenă în 15 aprilie 1913, a doua zi de Paști, și în localitatea Bocșa Montană de către membrii reuniunii române de cântări și muzică din localitate, condusă de învățătorul Ioan Marcu. În orchestra spectacolului s-au aflat intelectuali precum Ioachim Perian-compozitor, dr. Marcu și învățătorul Spineanu. La sfârșitul spectacolului s-au cântat „*Răsunetul Ardealului*” de Ion Vidu și *La râul Vavilonului* de Gavriil Musicescu.¹¹⁷

Un eveniment memorabil pentru românii bănățeni din extrema sa sud-vestică a fost sfințirea bisericii din Vârșeț (azi Banatul sârbesc) în 23 mai 1913, ctitorie românească datorată energicului protopop Traian Oprea, o personalitate emblematică a acelei zone de impact dintre români și sârbi. Sfințirea a fost făcută de către episcopul dr. Miron Cristea și un impresionant sobor de preoți, în prezența a sute și sute de români din satele de pe Valea Carașului. Cu acel prilej a avut loc un festival al corurilor țărănești din zonă.

---

¹¹⁵ *Foaia diecezană*, an XXVIII, nr. 15, 14/27 aprilie 1913, p. 6 și nr. 18, 5/18 mai 1913, p. 5

¹¹⁶ *Ibidem*, nr. 18, 5/18 mai 1913, p. 6

¹¹⁷ *Ibidem*, nr. 17, 28 aprilie/11 mai 1913, p. 7

„Prestațiunile artistice ale corurilor și fanfarelor țărănești—se relatează în Foaia diecezană—cari au ținut prin cuvântul lor frumos să înalțe și mai mult nimbul sărbătorilor din Vărășă, au întărit credința și nădejdea de bine, au trezit în sufletele tuturor celor de față mândria de a se numi români.”

La festival au participat fanfara din Vrani, corul din Coștei care a interpretat piesa lui Tiberiu Brediceanu „*Tu te duci, bade sărace*” dar și corurile din Vărădia, Mercina, Marcovăț și Ilidia. Seara a concertat corul din Lugoj „*care a pus cunună manifestărilor sufletului românesc din acele zile.*” Cu ocazia serenadei pentru episcopul caransebeșan corurile amintite, reunite sub bagheta maestrului Ion Vidu, au cântat „*S-aseară fu lună plină*”.¹¹⁸

În 23 iunie 1913 s-a aflat la Caransebeș dr. Horia Petrescu, secretarul literar al Societății pentru fond de teatru român pentru a declanșa pregătirea adunării generale a acesteia, pe care urbea de pe Timiș și Sebeș urma s-o găzduiască în luna noiembrie în cadrul unor manifestări culturale de amploare. Pentru *Foaia diecezană* cronicarul participant la eveniment, care a semnat articolul cu pseudonimul „Grănicerul”, a relevat următoarele:

„Ne umple de bucurie nespus faptul că orașul nostru în timpul mai nou e pe cale de a deveni iarăș ce trebuie să fie: adevărat centru cultural pentru întreaga graniță a Severinului.

*Se sporește tot mai mult numărul acelor manifestații culturale—fie de importanță locală, fie mai mari—cari au menirea să deștepte în publicul setos de cultură românească interes deosebit pentru toate problemele culturale, de la realizarea cărora depinde în mare parte viitorul neamului nostru.”*¹¹⁹

---

¹¹⁸ *Ibidem*, nr. 27, 7/20 iulie 1913, p. 2-3

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 4

Cu titlul „*Cultură românească*”, semnat “Cronicarul”, se publică un articol în *Foaia diecezană* despre misiunea imperioasă a focarelor de cultură create în orașe, cu rezonanță și influență tot mai mare în toate straturile societății românești. Articolul prezintă inițiativa Reuniunii române de cântări și muzică din Caransebeș de a prezenta în programul de toamnă „*concerte populare în provincie*”, „*pe pământul graniței noastre a Severinului.*” În această zonă era nevoie „*de un soare cu razele calde și binefăcătoare. Să-l dăm deci cu toții, care avem datorința să îl dăm acestui popor blând, deștept și loial. Să ne înșirăm cu toții cari suntem cuprinși de avântul însuflețirii pentru tot ce-i românesc sub drapelul reuniunii noastre de cântări, care se reorganizează acum din nou cu un program atât de măreț.*” În mod concret membrii reuniunii s-au deplasat în satul Glimboca, „*răspândind veselie și accente duioase ale doinei străbune printre luncile verzi al văii istorice a Bistrei*”. Președintele reuniunii, dr. Cornel Corneanu, i-a îndemnat astfel pe glimboceni: “*Am venit la voi, ca prin cântarea doinei noastre să vă dăm imbold să o cântați și voi, organizându-vă într-un cor.*” Prin acest cor „*să vă înveseliți inimile, făcând să tresalte și dealurile încremenite ce vă înconjură, auzind doina noastră strămoșească*”. La gară au fost întâmpinați de preotul Iuliu Musta și de un grup de localnici. În biserica din sat corul caransebeșan a cântat „*Liturghia*” de Gavriil Musicescu. Cântările de strană au fost asigurate de învățătorul pensionar Iuliu Vuia, de asesorul consistorial Ștefan Jianu și de canceliștii consistoriali D. Roșca și G. Borlovan.

În timpul concertului de după amiază s-au cântat „*Pui de lei*” și „*Răsunetul Ardealului*” de Ion Vidu. La această excursie cu scop cultural au luat parte și câțiva „*tineri însuflețiți*” de generosul program al reuniunii, amintindu-i în completare pe dr. George Lăbonțiu și profesorul Ilie Orzescu. Au mai fost prezenți

preoții din Iaz, Obreja, Cireșa, Voislova, Crâjma și Marga.¹²⁰ Nici un învățător din zonă nu a participat la eveniment.

Trebuie să subliniem faptul că după 1872 s-a constatat o discrepanță uriașă în ceea ce privește viața culturală din satele românești din fosta provincie civilă bănățeană, unde majoritatea școlilor primare aveau caracter confesional și unde, în deplină înțelegere, preoții și învățătorii au putut crea, cu toate greutățile și piedicile inerente, reuniuni de cânt, muzică și lectură, și respectiv cele din fosta graniță militară bănățeană, unde toate școlile naționale române au fost transformate în școli primare de stat sau comunale, supuse unui sever control din partea autorităților, învățătorii fiind împiedicați de a conduce coruri sau de a participa la acțiuni culturale ale obștilor românești. În multe localități cu populație covârșitor românească au fost aduși învățători de altă naționalitate, încercând să cultive alte sentimente decât cele dorite familiile elevilor. Învățătorii români din această zonă nu pot fi acuzați de pasivitate față de fenomenul cultural românesc, însă au preferat să nu cultive nici altele, străine de neamul lor. Au fost și câteva excepții, localitățile Bozovici, Dalboșeț, Cornereva și, cu urcușuri și mai ales coborâșuri, corul din Marga, atestat documentar în anul 1902.¹²¹ În aceste localități s-au creat coruri românești la începutul secolului al XX-lea fără implicarea învățătorilor (greu de spus dacă învățătorul din Marga, Iosif Olariu, a avut libertatea de a instrui corul local fără inerentele intervenții ale autorităților care îi asigurau salariul), în celelalte localități grănicerești mișcarea corală de mase a fost ca și inexistentă, fapt constatat și de profesorul și cercetătorul Dumitru Jompan în lexicoanele sale.

---

¹²⁰ *Ibidem*, nr. 37, 15/28 septembrie 1913, p. 4-5

¹²¹ Dumitru Jompan, *Coruri și fanfare din Banat. Caraș-Severin*, Timișoara, Editura Mirton, 2003, p. 128

Experiența dr. Cornel Corneanu de la Glimboca nu a avut nici un ecou în Graniță, în schimb în localitatea Mâtnicul Mare s-a înființat în vara anului 1913 un cor bărbătesc al tinerilor plugari, care și-a început activitatea artistică la hramul Adormirii Născătoarei de Dumnezeu (15 august) în prezența a 160 persoane cu piese corale din bogata creație a lugojanului Ion Vidu.¹²²

Încununarea eforturilor intelectualității caransebeșene în plan cultural și artistic din anul 1913, grupate în jurul episcopului dr. Miron Cristea și a lui Cornel Corneanu, s-a înregistrat în luna noiembrie, când orașul a găzduit adunarea generală a Societății pentru fond de teatru român, adunarea generală a Reuniunii învățătorilor ort. români din dieceza Caransebeșului și trupa de teatru condusă de Victor Antonescu, societară al Teatrului Național din București. În acel an în puține orașe din Transilvania și Banat s-au concentrat atâtea evenimente culturale ca cele din zilele de 7-10 noiembrie.

Societatea pentru fond de teatru român a fost reprezentată la nivelul conducerii de către Vasile Goldiș-vicepreședinte și fost profesor la Institutul teologic-pedagogic din Caransebeș între 1886-1889, Horia Petra-Petrescu, secretarul artistic al acesteia și Iuliu Maniu. S-a acordat o atenție specială primirii oaspeților. La coborârea din tren fanfara din Vrani, invitată în mod special pentru evenimentele culturale și artistice anunțate, a intonat „*Pe-al nostru steag*” de Ciprian Porumbescu, apoi corul reuniunii române de cântări și muzică din oraș a cântat „*Trompetele răsună*” de Gavriil Musicescu.

Pe Vasile Goldiș, omul politic care trăia și activa în Arad, dr. Cornel Corneanu l-a întâmpinat cu mișcătoare cuvinte din care am extras două pasaje:

---

¹²² *Foaia diecezană*, an XXVIII, nr. 38, 12/25 septembrie 1913, p. 6

*„Din creierii munților undele Timișului bălai ne aduc
șoaptele dulci ale doinei străbune cântate de zânele codrilor
în frunte cu Ileana Cosinzeana, Făt Frumoș și viteazul
Iorgovan.*

*Și prins-au la cules de flori și la strâns de otavă
mirositoare fetele și feciorii noștri.*

*Un crâmpei din acest freamăt, pe care ți-l aduc Ție,
stăjar neadurmit al doinei, al artei noastre naționale drept
cunună a iubirii și a respectului ce îți datorim.*

*Iar glasul de aramă al chipeșilor noștri feciori de pe
valea Cărașului îți povestesc vremurile de mărire ale unui
neam falnic și îți picură în sufletu-ți de român adevărat stropii
însuflețirii și mândriei ce numai în acest aret vei găsi.*

*Spune deci celor ce Te-au trimis în metropola
Bănatului că și în pieptul fraților de-aici arde scânteia
culturii naționale, care ne luminează cărările spre un viitor
plin de glorie al nemului românesc.*

*Spune-le că sămânța ce o veți sămăna în aceste zile a
căzut pe pământ bun și își va avea roade din beșug”.¹²³*

După întâlnirea cu Vasile Goldiș și înainte de prima
reprezentare a trupei de teatru a lui Victor Antonescu cu comedia
„*Legea iertării*” de M. Landay și drama „*Năpasta*” de I. L.
Caragiale, corul local a interpretat „*Fii ai României*” de Gavriil
Musicescu și „*Eroi au fost*” de Ion Vidu.

După prima ședință a Societății pentru fond de teatru român
a avut loc un concert coral și de fanfară, cu care ocazie fanfara din
Vrani a interpretat șapte piese muzicale printre care și
„*Deșteaptă-te, Române*”, „*Marșul lui Mihai Viteazul (eroul)*” de
Ion Vidu, „*Valurile Dunării*” de Iosif Ivanovici. Corului din
Mercina i-a revenit onoarea de a interpreta cinci piese corale

---

¹²³ *Ibidem*, nr. 44, 3/16 noiembrie 1913, p. 4

printre care și „*Marșul Severinului*” de Ciprian Porumbescu, „*Hora Unirii*” și „*La arme*” de K. R. Karasz, iar corul gazdă a interpretat „*Trompetele răsună*” și „*Pui de lei*” de Ion Vidu.¹²⁴

În ultima parte a anului 1913 corul caransebeșan a fost reorganizat și prin revenirea ca dirijor a profesorului și compozitorului Antonie Sequens. În luna decembrie a început pregătirea pentru tradiționalul concert de Anul Nou, care a inclus piese corale de Ciprian Porumbescu („*O noapte de primăvară*”), Tiberiu Brediceanu („*Doina*”, „*Nemurire*”), Iacob Mureșanu („*Brumărelul*”), Iosif Velceanu („*Cimpoiașul*”), Antoniu Sequens („*Știi, tu mândro*” și „*Mândro, poale ciurate*”) și Ceaikovski („*Colinda*”).¹²⁵

Întărind legăturile de suflet cu Banatul, societatea corală „*Doina*” din Turnu Severin va reveni de mai multe ori în această ospitalieră provincie. Va concerta la Orșova în 1908 și 1911.¹²⁶ În 1912 va concerta la Oravița. Cel mai rodnic turneu al renumitei formații corale severinene a avut loc în primăvara anului 1913, când la vestea sosirii corului din România gările de pe Valea Carașului pe unde treceau erau tixite de fanfare și formații corale.¹²⁷ Puse în fața unei solidarizări deschise, autoritățile au luat măsuri represive împotriva localnicilor. Astfel, la Răcăjdia „*harnicul notăraș s-a îngrijit ca valahii să nu tulbure liniștea luând instrumentele fanfarei și bătând până la sânge pe bieții coriști.*” Știrea a fost publicată în ziarul *Drapelul* din Lugoj la 23 aprilie 1913.¹²⁸

---

¹²⁴ *Ibidem*, nr. 45, 10/23 noiembrie 1913, p. 3-4

¹²⁵ *Ibidem*, nr. 51, 22 decembrie 1913/4 ianuarie 1914, p. 9

¹²⁶ Pavel Cerna, *Prezența societății muzicale Doina din Turnu Severin în Banat*, în *Tradiții culturale mehedințene*, Turnu Severin, 1971, p. 22

¹²⁷ *Ibidem*, p. 23

¹²⁸ Constantin Brătescu, *Activități culturale bănățene în slujba idealului național*, în *Revista Arhivelor*, an LV, nr. 3/1978, p. 264-270

În anul 1914 corul condus de I. Șt. Paulian a revenit în Banat concertând la Orșova și Oravița în luna aprilie, iar o lună mai târziu la Caransebeș și Hațeg. Concertul susținut la Caransebeș a înflăcărat inspirația lui Aurel Goian Poienariu, grefier la tribunalul local, care a scris o poezie intitulată „*Dedicație Societății corale <<Doina>> din Turnu Severin*”, prin care a profețit Marea noastră Unire cu puțin înainte de declanșarea Primului război mondial. Redau ultimile două strofe din această poezie:

*“...Căci prin doinele străbune
Noi mereu ne tot trezim,
Va veni ziua de mâine
Când pe veci uniți să fim...”*

*Hai să strigăm sus și tare,
Azi și-n vremuri de nevoi,
Trăiască România Mare,
Trăiască bravii săi eroi.”*

Poezia a fost publicată în gazeta caransebeșană “*Solia Graniței*” din 14 mai 1914, condusă de chiar autorul versurilor de mai sus și republicată după optsprezece ani în ziarul “*Vestul*” din Timișoara. Pentru îndrăzneala de a publica asemenea versuri Aurel Goian Poienariu a ajuns în fața justiției maghiare.¹²⁹

Din bogatul program al doiniștilor severineni am reținut câteva compoziții: “*Simțiri românești*”, în fapt un “*mănunchi din compozițiile maestrului Vidu*”, “*Doina*” și “*Se-ntorc vitejii*” de Șt. Paulian, « *Grânele vara se coc* » de Ion Vidu, « *Pre Tine*,

---

¹²⁹ Constantin Brătescu, *Un cântăreț al Unirii, Aurel Goian Poienariu*, în *Semenicul* (Reșița), nr. 5, 1977, p. 48

Doamne Dumnezeu », cor mixt de Gavriil Musicescu și « *Fata de la Cozia »* de Alexandru Flechtenmacher.¹³⁰ Aceste cântece au înfierbântat și sentimentele lui Aurel Goian Poienariu dar și ale celor mai mulți dintre ascultători. Gazeta caransebeșană sublinia faptul că s-au deplasat la Caransebeș peste 90 coriști, primiți cu multă căldură de localnici, printre organizatori aflându-se Iuliu Vuia, Ștefan Jianu ș.a. Au asistat la spectacol episcopul dr. Miron Cristea și Ion Vidu.¹³¹

În anul 1914 Reuniunea română de cântări și muzică din Caransebeș a pregătit un spectacol deosebit, punând în scenă opereta *Crai nou* de Ciprian Porumbescu, cu concursul artistelor lirice Elisabeta Jurca și Lucia Cosma din Lugoj. La acest spectacol unic, prezentat în Duminica Tomii, când la Caransebeș erau prezenți membrii adunării eparhiale, participanți la lucrările acesteia, spectacol care a beneficiat și de muzica militară a Regimentului 43 Infanterie Biserica Albă, a participat și Ion Vidu. Din bogata creație a acestuia a fost prezentată piesa corală “*Negruța*”. Despre această prezență *Foaia diecezană* a publicat următoarele:

*“Și caransebeșenii, cari îl știu aprecia ca pe unul dintre cei mai mari bărbați bănățeni, care alături de tribunul Brediceanu a deșteptat masele largi ale țărânilor noastre și cari îl știu stima și iubi, au erupt în ovații ce nu mai conteneau la adresa sa. Muzica trebui să biseze, iar ochii dlui Vidu se înrouează.”*¹³²

---

¹³⁰ *Foaia diecezană*, an XXIX, nr. 19, 11/24 mai 1914, p. 6

¹³¹ *Ibidem*, nr. 22, 1/14 iunie 1914, p. 6-7

¹³² *Foaia diecezană*, an XXIX, nr. 16, 20 aprilie/3 mai 1914, p. 5

Războiul mondial declanșat în vara anului 1914 a avut efecte asupra situației românilor bănățeni, atât în plan uman cât și economic și cultural. Mii și mii de români au fost trimiși pe fronturile de luptă, adeseori fiind obligați să lupte chiar împotriva fraților de sânge la porunca barbară a împăratului-rege, după cum amintea și înfiera episcopul dr. Miron Cristea în 25 octombrie/ 7 noiembrie 1918 la Caransebeș, când s-a declanșat revoluția împotriva secularilor stăpâni.

Marea oștire a cântăreților români din Banat a luat în anul 1914 drumul adeseori fără întoarcere al frontului, plătind cu viața pentru „tron și patrie”. Alții precum generalul Nicolae Cena din Mehadia, preotul Iosif Coriolan Buracu din aceeași localitate, preotul Ion Măran din Ciclova Română, Damaschin Daicovici din Căvăran, preotul Vernichescu din Vârciorova sau învățătorul Romulus Novacovici din Răcăjdia au fost arestați și –cu excepția lui Nicolae Cena- trimiși în lagărele din Seghdin, Sopron și Vatz.

Printre ei s-a aflat și învățătorul confesional, dirijorul și compozitorul de excepție Ion Vidu din Lugoj, acuzat în noiembrie 1916 că „*era membru al Cercului cultural Oltul din România*” pentru că la percheziția domiciliară „*au fost găsite cărți care sunt interzise pe teritoriul țării și s-au găsit și o sumedenie de asemenea lucrări care sunt menite să promoveze unitatea tuturor românilor, conștiința comunității lor, ajungerea sub o singură domnie și anume sub sceptrul regelui român.*” Mai era acuzat de legături cu I. Șt. Paulian și D. G. Kiriatic, dirijori și prieteni din Regat, care au cunoscut bucurii deosebite urmare a activității corale desfășurate. Acuzațiile i-au fost aduse de către secretarul de stat Klebelsberg din Budapesta.¹³³

---

¹³³ Constantin Brătescu, Miograd Milin, Ioan Munteanu, Tiberiu Moș, *Făurirea statului național unitar român. Contribuții documentare bănățene. (1914-1919)*, București 1983, p. 22-24

Între anii 1914-1918 mișcarea culturală și artistică din Banat a avut mult de suferit în urma mobilizării și trimiterii pe front a celor mai mulți dintre dirijori, de profesie învățători, dar și a celor proveniți dintre plugarii satelor.

În Patria Mamă, după ocuparea unei bune părți din teritoriul statal de către armatele germane, au fost arestați mulți intelectuali pentru vederile lor politice manifestate înainte de intrarea României în război, printre ei fiind și I. Șt. Paulian, un prieten devotat al bănătenilor, participant la numeroase concerte corale ale acestora, cu articole laudative în presa bănățeană despre doinitorii acestor plaiuri și văi, pentru motivul că a păstrat viu și a propagat prin cântec sentimentul conștiinței de neam, de solidaritate și unitate prin cultură.

După încheierea primei conflagrații mondiale, în noile condiții politice când harta nouă a României consfințea în bună parte adunarea laolaltă a tuturor românilor, relațiile culturale dintre societățile corale au continuat, chiar dacă în unele localități s-a resimțit lipsa dirijorilor.

Această mișcare culturală fără precedent în Banat a fost analizată pe parcursul deceniilor din diferite unghiuri, însă cea mai fericită și corectă apreciere aparține preotului I. Firca, autorul unui articol intitulat „*Duioase aduceri aminte...*” din care reproduc următorul adevăr:

„Îndrăznesc a crede că învățătorii confesionali, predând și conducând cântarea de strană, au fost acei care au descoperit că aici în <<Banat cântă tăt natu>> și tot ei au aruncat sămânța aleasă a cântecului șlefuit prin cărturărească armonizare în cor, în pământul bun al istețimii bănățene. Vestitele noastre coruri ei le-au inițiat sau le-au luat sub directă conducere, la început pentru împodobirea sfintelor slujbe iar mai târziu și pentru a face să răsunе văile de

„Deșteptă-te, Române” ori „Pe-al nostru steag”. Și fala acestor coruri de dascăli a fost ridicată și de ei a fost dusă până în Arenele romane de la expoziția din 1906. Și e deajuns să spunem că Vidu, Velceanu și atâția alții au fost dascăli pentru a pricepe ce a însemnat învățătoria pentru cântecul românesc de aici.”¹³⁴

Li s-au alăturat intelectualii, meseriașii și plugarii orășeni, apoi plugarii dirijori de coruri, care au aureolat mișcarea corală românească dinaintea de 1918, transformând-o într-o forță puternică a mișcării politico-naționale din Banat, cea care, în totalitatea ei, a făurit Marea Unire.

---

¹³⁴ Preot I. Firca, *Duioase aduceri aminte...*, în *Învățătorul bănățean*, Lugoj, an III, nr. 7-10, septembrie-decembrie 1939, p. 203.

Contribuții istoriografice la recuperarea unui portret: dr. Valeriu Braniște între atitudinea social-culturală și manifestarea național-politică

Prof. dr. Dragoș Curelea,

Liceul Tehnologic „Avram Iancu” Sibiu
& Școala Gimnazială „Radu Selean” Sibiu, S.S.I.R., Sibiu &

Prof. Daniela Curelea,

Colegiul Tehnic „Cibinium” Sibiu, C.R.I.F.S.T. Brașov

Scopul studiului de față este acela de a recupera și a readuce în atenția cititorului, atât a portretului și memoriei gazetarului lugojan Valeriu Braniște, cât și a faptelor sale semnificative în serviciul națiunii române și a construcției acesteia prin emancipare socială și cultură națională din Transilvania și Banat în perioada 1912-1923.

V. Braniște a fost unul dintre importanții oameni de cultură români din cel de-al treilea sfert de veac al secolului al XIX-le și din primele două decade ale veacului care a urmat, el fiind din generația acelor care au îmbinat în mod armonios demersul cultural cu implicarea și atitudinea politic-civică¹. A fost și un

---

¹ Valeriu Braniște (n: 1869, Cincu Mare-d: 1928, Lugoj). Primii ani ai educației sale îi face în așezarea natală, apoi ca urmare a promovării în funcție a tatălui său, Moise Braniște, a urmat studii prin mai multe școli de stat maghiare și confesionale românești. Piatra de temelie a educației sale a fost așezată de dascălii din Sălișteța Sibiului, unde V. Braniște a urmat cursurile școlii primare confesionale din această așezare preponderant

important membru al Asociațiunii Transilvane², dar și al Societății pentru Fond de Teatru român, structuri asociaționist-culturale în care a activat până în anul 1918³. De remarcat la începutul studiului

---

românească din Mărginimea Sibiului. Studiile specifice liceului le-a urmat și absolvit la Gimnaziul de Stat din Sibiu (astăzi Colegiul Național „Gheorghe Lazăr” din Sibiu), iar studiile universitare și cele doctorale le-a urmat și finalizat în capitala Ungariei. Parcursul social și profesional ni-l relevă pe Valeriu Braniște, ca important gazetar român care a activat în cadrul direcțiilor și redacțiilor următoarelor periodice: *Tribuna* din Sibiu, *Patria* din Cernăuți, *Dreptatea* din Timișoara, *Drapelul* din Lugoj. Acesta din urmă a fost condus în mod direct de Valeriu Braniște între 1901-1919. Datorită onora dintre articolele și editorialele pe care le-a redactat a fost obligat în mai multe rânduri la plata unor amenzi contravenționale, iar de mai multe ori a fost arestat, condamnat și închis. Pentru o scurtă perioadă îl găsim ca profesor de filologie (limbile: română, maghiară, germană) în Liceul din Brașov (astăzi Colegiul Național „Andrei Șaguna” din Brașov). Din anul 1901, îl întâlnim în Banat la Lugoj, deși anterior a mai avut o scurtă ședere în Timișoara, acolo unde a activat în echipa redacțională a periodicului românesc *Dreptatea*. După experiența din Bucovina a venit în Lugoj, loc în care a condus periodicul românesc *Drapelul* și de unde s-a implicat în marile momente și demersuri de afirmare românească (culturală, socială, națională). În perioada 1919-1920, a activat în cadrul Consiliului Dirigent fiind determinat de noua sa calitate oficială să revină în Sibiu, acolo unde-și avea sediul acest organism al Transilvaniei. Vezi în acest sens în: Valeriu Braniște, *De la Blaj la Alba Iulia*, ediție îngrijită de Valeria Căliman și Maria E. Simionescu, Timișoara, Editura Facla, 1980, iar mai recent: Simion Toma, *Monografia Colegiului Național „Andrei. Șaguna”*, Brașov, Editura Concordia, 2000; Gheorghe Iancu, *Omul politic și de cultură Valeriu Braniște*, Timișoara, Editura de Vest, 2012; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret pentru educație*, Sibiu, Editura ATU-Hermannstadt, 2013.

² Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, (se va cita în continuare prescurtat: S.J.S.A.N. Fond Astra, *Procese verbale ale Comitetului Central al „Astrii”*, 1902, f. 36.

³ *Transilvania, Serbările de la Blaj. O pagină din istoria noastră culturală*, Despărțământul XI Blaj al „Asociațiunii”, Tipografia Seminarului Greco-Catolic din Blaj, 1911, p. 88; Valeriu Braniște, *Correspondență 1911-1918*, vol. IV. Sub redacția lui Gheorghe Iancu. Ediție îngrijită de: Gheorghe

nostru că V. Braniște a participat prin contribuțiile aduse la editarea *Enciclopediei României*, respectiv, a corespondat cu aparatul redacțional al acestei mari opere a Asociațiunii Transilvane, denumită și *Enciclopedia Astra* în Sibiu⁴. A activat în sfera publicisticii de calitate la Cernăuți, Sibiu, Timișoara și Lugoj. Aici în capitala comitatului Caraș-ului a militat pentru drepturile politice, sociale, naționale ale românilor din spațiul Banatului. Activitatea sa militantă i-a adus în repetate rânduri amendă, dar și condamnări cu execuție în temnițele de stat din Ungaria⁵.

După această data a fost membru, inițial fără portofoliu, iar apoi ca șef al Resortului Instrucțiunii Publice și Cultelor din cadrul Consiliului Dirigent⁶. V. Braniște s-a străduit, ca nimeni altul, în vremea aceea premergătoare Marelui Război să abordeze un scris echilibrat, o atitudine echidistantă, moderată, un

---

Iancu, Valeria Căliman, Stelian Mândruț, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2001, p. 101; Ion Cicală, *Drapelul-factor activ în mișcarea națională a românilor bănățeni*, în *Banatica* anul I, 1971, p. 399. Vezi pe larg în acest sens și în: Cornel Corneanu, *Amintiri*, în *Învățătorul bănățean*, anul III, nr. 7-10, Septembrie-Decembrie 1939, p. 163-167.

⁴ Valeriu Braniște. *Correspondență 1879–1895*, volumul I, Ediție îngrijită de Valeria Căliman și Gheorghe Iancu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985, p. 288–289; Valeriu Braniște, *Oameni, fapte, întâmplări*, ediție îngrijită de Valeria Căliman și Șerban Polverejan, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980, p. 225; Vezi în acest sens și în: *Enciclopedia Română. Correspondența Biroului Redacțional de la Sibiu cu colaboratorii*, Ediție de documente, note, introducere, nota asupra ediției, glosar și indici de Vasile Ciobanu și Alexiu Tatu, Sibiu, Editura Armanis, 2015.

⁵ Vezi pe larg în Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, București, Editura Minerva, 1973, p. 60, 73.

⁶ Mircea Băltescu, *Valeriu Braniște-ziarist*, în *Omagiu lui Valeriu Braniște*, (Coord.: Valeria Căliman, Mircea Băltescu), Comitetul Județean pentru Cultură și Artă, Brașov, Institutul Poligrafic Brașov, 1968, p. 57-59; Gheorghe Iancu, *Membrii transilvăneni ai Academiei Române (Sesiunea 1919)*, în *Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca*, tomul XLVI, 2007, p. 66, 74-75.

militantism onest întemeiat pe lege și constituționalism pentru drepturile românilor din Monarhia Austro-Ungară. A făcut parte din comisia de 10 persoane care a fost mandatată inițial de conducerea Partidului Național Român să discute și să negocieze problema recunoașterii drepturilor și a intereselor națiunii române din Banat și Transilvania. Remarcăm participarea sa și într-o comisie mai restrânsă de 3 persoane în care a militat pentru interesele românilor în tratativele politice care s-au purtat cu reprezentanții guvernului I. Tisza⁷.

Valeriu Braniște a fost unul dintre membrii generației marilor români care au premers Unirea de la 1918, au militat în plan cultural, social și politic-național pentru realizarea acestui fapt, chiar dacă din motive de sănătate, el personal nu a putut participa în mod direct la marele moment plebiscitar organizat în Alba Iulia la 1 decembrie 1918⁸. În rândurile care urmează supunem cititorului un demers recuperatoriu în care ne vom referi la intervalul 1914-1922. În această perioadă gazetarul lugojan Valeriu Braniște a fost supravegheat, arestat, întemnițat, dar mai

---

⁷ *Răsunetul*, anul XXIV, nr. 51-52 din 25 decembrie 1945; Rodica, Sofroni, *Dreptatea, primul cotidian românesc din Banat*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj*, 1975, p. 404-405; Medina Săvulescu, *Ziarul Drapelul din Lugoj-expresie a identității regionale*, în *Țara Bârsei*, Serie nouă, anul, VII, nr. 7, 2008, p. 107-108; Simion Todorescu, *Valeriu Braniște (1869-1928) o viață închinată ideilor, opiniilor și aspirațiilor poporului român din Austro-Ungaria pentru unitate și libertate națională*, în *Unitatea limbii și culturii române. Lucrările prezentate la Congresul Internațional al Culturii Române*, (Editori: Ion Păun Otiman, Ioan David, Crișu Dascălu), Ediția I, Timișoara, 2018, p. 372.

⁸ În pofida acestui aspect, pentru meritele de care a dat dovadă în serviciul națiunii române în special în perioada în care a activat la Cernăuți în Bucovina la periodicul *Patria*, dar și în Lugoj, la publicația *Drapelul*, V. Braniște a fost ales ca membru al Consiliului Dirigent fără portofoliu într-o primă etapă, pentru ca apoi a fost investit Șef al Resortului Cultelor și Instrucțiunii Publice din cadrul aceluiași organism executiv tranzitoriu al Transilvaniei.

ales s-a manifesta în sensul preluării controlului românesc în zona Lugoșului în lunile octombrie-decembrie 1918⁹.

„În zilele cele mai crâncene, care s-au dezlănțuit asupra românilor, după intrarea României în război, când atâția dintre fruntași s-au clătinat în credință și au început în a se cufunda în nămolul «*patriotismului*» împintenat prin diferite declarațiuni și telegrame dictate de sentimental lașității, dr. V. Braniște a fost aproape singurul ziarist și bărbat politic care a știut să poarte, cu toată demnitatea, stindardul luptelor și aspirațiunilor naționale, chiar și în zilele de cea mai grea cumpănă. Dr. Valeriu Braniște a avut curajul civic de a răspunde «fișpanului»¹⁰, care, în numele lui Tisza, îi solicita subscrierea: *Viața mi-o puteți lua, dar o iscălitură, care să-mi necinstească numele nu veți putea stoarce niciodată de la mine*. A preferat să pornească, din nou, spre temnița din Seghed unde a fost deținut până la izbucnirea revoluției, decât să își murdărească numele, subscriind o declarație atât de mincinoasă și infamă»¹¹.

---

⁹ Simion Todorescu, *Valeriu Braniște (1869-1928) o viață închinată ideilor, opiniilor și aspirațiilor poporului român din Austro-Ungaria*, p. 372-373; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret pentru educație*, Sibiu, Editura ATU Hermannstadt, 2013, p. 78, 159; Vezi în acest sens și în: *Valeriu Braniște, publicist, om politic, academician, din familie de preoți greco-catolici*, în <http://www.e-communio.ro/stire5602-valeriu-braniste-publicist-om-politic-academician-din-familie-de-preoti-greco-catolici>, accesat în 02.06.2018.

¹⁰ Fișpanul era în ierarhia nobiliară a statului maghiar medieval echivalentul comitelui/contelui din lumea medievală apuseană. Nobilul acesta era mandatat de rege cu conducerea unui comitat. În perioada Dualismului de la Viena, între 1867-1918, fișpanii/comiții au avut în Transilvania calitatea de conducători politici și administrativi ai comitatelor.

¹¹ *Renașterea româna*, anul I, nr. 123 din 22 iunie 1919, p. 2-4. În anul 1918, Valeriu Braniște a fost deținut politic în închisoarea de la Seghedin (Ungaria). În luna octombrie 1918 a fost eliberat și s-a implicat în activitatea politic-națională care avea loc în zona comitatului Torontal, desi boala de astm și anghina pectorală s-au acutizat. A depus eforturi financiare în

În opinia lui V. Braniște, presa trebuia să fie suport moral pentru dezideratele vehiculate de mișcarea națională, un factor de emanare și afirmare atât socială, cât și națională. În fond, considera acesta, publicația era prin sine un act de cultură și mai ales un vector esențial în formarea și informarea comunității¹². Totodată, considera V. Braniște că mass-media are menirea unei tribune militante pentru că: „întronarea unei noi ordini morale și corecte, un adevărat avanpost pentru conștiința patriotică manifestată, rezervorul de energii în tentativă de făurire și întărire a credinței naționale și intransigenței demnității unui popor liber. Așadar, prin întregul lor conținut, atât presa românească apărută în Lugoj, cât și alte variate tipărituri, reprezintă o simbolică ascensiune, începând cu *Deșeptarea* lui Iosif Tempea, la *Drapelul* lui Valeriu Braniște, au fost adevărate momente spirituale specifice în demersurile întreprinse în plan social, cultural și național-politic pentru înfăptuirea unui ideal secular, pentru desăvârșirea, mai apoi, a Unirii Banatului și Transilvaniei cu România”¹³.

În periodicul lugojan *Drapelul*¹⁴, sunt dezbătute în perioada 1914-1918 problemele de interes imediat. Articolele sale au pus în

---

vederea organizării transportării și participării bănățenilor din spațiul Lugojului la Marea Unire de la Alba Iulia.

¹² Margareta Susana, Spânu, *Intelectuali transilvăneni în lupta pentru realizarea statului național unitar român. Din corespondența lui Onisifor Ghibu către dr. Pompiliu Nistor și Vasile Stoica cu Valeriu Braniște, în Cumidava*, anul 14, 1989, p. 197-212.

¹³ Ion Cicală, *Drapelul-factor activ în mișcarea națională a românilor bănățeni*, în *Banatica* anul I, 1971, p. 399-400; Gheorghe Iancu, *Valeriu Braniște (1869-1928) la „Tribuna” din Sibiu (1893)*, în *Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca*, anul XLIV, 2005, p. 269-286. Vezi în amănunțime la: Aurel Turcuș, Constantin C. Gomboș, *Marea Unire reflectată în presa românească din Banat (1918-2002)*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2003.

¹⁴ *Drapelul* a fost un organ de presă politic și național între 1901-1919. A fost condus de Valeriu Braniște în calitate de editor și proprietar, până în

evidență credința în legitățile istoriei, dar și în argumentele de ordin superior, sociologic, politic, național, care reprezentau fundamentul gândirii sale național-politice moderate și democratice. Evenimentele care au urmat și consecințele lor au fost favorabile pentru românii transilvăneni îndreptăținu-i atât scrisul, cât și atitudinea onestă, dar inflexibilă de care a dat dovadă în toată aceasă perioadă¹⁵. În timpul desfășurării Marelui Război, V. Braniște s-a aflat în atenția continuă a organelor de poliție maghiare din Lugoj și a celor comitatene din Torontal pentru că a fost considerat un om influent, un român periculos și care se afla în serviciul structurilor de intelligence ale României¹⁶. Menționăm

---

anul 1919 când s-a mutat la Sibiu ca urmare a investirii sale în demnitatea de Șef al Resortului Instrucțiunii Publice și Cultelor din Consiliul Dirigent al Transilvaniei. Periodicul lugojan amintit a fost prezent la toate marile manifestări culturale și politic-naționale ale românilor din Banat în perioada mai sus amintită. (Vezi o succintă, dar cuprinzătoare istorie a etapelor acestui periodic românesc în: Marian Petcu, (Coordonator), *Istoria jurnalismului din România în date: enciclopedie cronologică*, Iași, Polirom, 2012).

¹⁵ S.J.S.A.N., Fond „Astra”, dosar nr. 412/1919. *Correspondență inedită purtată între Andrei Bârseanu și Romul Simu cu Valeriu Braniște*; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Premise pentru o cunoaștere a biobibliografiei jurnalistului și omului politic român Valeriu Braniște (1869-1928)*, în *Lohanul. Magazin cultural-științific*, anul XI, nr. 1 (41), aprilie 2017, p. 31-32.

¹⁶ Ion, Bozdog, *Statul polițist în Astra*, anul IV, 1944, p. 109-112. Vezi în acest sens ordinul ministrului de interne al Ungariei 4845 din 31 august 1916, prin care s-a procedat la monitorizarea, urmărirea, interceptarea corespondenței, filajul, cenzura „mișcărilor naționaliștilor români”. Măsurile guvernamentale maghiare au fost represive deoarece au prevăzut supravegherea, arestarea, judecarea, deportarea, încarcerarea intelligenței românești și a frunțășilor bănățeni și transilvăneni acuzați de „trădare de patrie”, „simpatie față de Regatul României” și „spionaj în favoarea României”. Vezi pe larg în acest sens în: Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar față de Biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867-1918)*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986, p. 240-242; Ioan Popa, *Dimensiuni etno-identitare și*

acest aspect în contextul inflamării arenei politico-militare din Europa, prin demersurile care au premers Marele Război urmate de izbucnirea și desfășurarea acestuia începând din vara anului 1914¹⁷.

În editorialele sale a vizat să prezinte opiniei publice românești, dar nu numai, atât a celei din Banat, cât și din alte părți ale Transilvaniei, acolo unde ajungea periodicul său, contextul și premisele care au stat la baza izbucnirii acestui conflict. A urmărit atent situația politică și potențialul economic al României, cât și obiectivele tactice ale statului român de dincolo de munte, în eventualitatea semnării unei alianțe politico-militare cu Antanta (în această caz, s-a dovedit un vizionar, intuind foarte bine, atât intențiile diplomației de la București, cât și ale cercurilor de interese care orbitau în jurul principesei Maria a României)¹⁸.

La moartea suveranului României Carol I, în luna septembrie 1914, V. Braniște publica în *Drapelul* testamentul politic al acestuia, astfel încât, să liniștească într-un fel opinia publică din spațiul transilvan¹⁹ cu privirea la atitudinea pe care

---

național-politice în spațiul școlar, p. 90-107. Remarcăm că asemenea învinuiri i-au a fost aduse și lui Valeriu Braniște frecvent în perioada 1914-1918.

¹⁷ Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial (1914-1918)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, iar mai recent în: Glenn E. Torry, *România în Primul Război Mondial*, traducere din limba engleză de Dan Criste, București, Editura Meteor Publishing, 2014; Cristopher Clark, *Somnambulii. Cum a intrat Europa în război în 1914*, traducere de Cristina Mihaela Tripon, București, Editura RAO, 2015.

¹⁸ Vezi pe larg în acest sens în: *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, București, 1989, p. 346; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 157; Dragoș Curelea, *Valeriu Braniște între discursul politic și atitudinea socială în toamna anului 1918*, în „1 Decembrie 1918”. *Constituirea statului național unitar român. Buletinul Sesiunii de Comunicări Științifice ale Profesorilor de Istorie din Județul Sibiu*, (Coord.: Cătălin Lazăr, Lucian Robu), vol. III, Sibiu, Editura Magister, 2009, p. 33-44.

¹⁹ Elena Ioana Ignat Kisanovici, *Participare și mobilizare în Transilvania în Primul Război Mondial. Perspective socio-economice și demografice*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2015, p. 38.

România urma să o adopte în viitorul imediat. V. Braniște a intuit că la acea dată, România nu era pregătită să se implice în război, starea sa de neutralitate, considera gazetarul român, era singura acceptabilă pentru statul român în anul 1914²⁰. În același an, conducerea Asociațiunii, remarca serviciile culturale aduse de profesorul și jurnalistul V. Braniște pe linia construcției națiunii române din arealul bănățean, alături de peste ale 20 de nume ale unor bănățeni care activau în Secțiunile Astrei²¹.

În anul 1915, situația materială, culturală, școlară, economică a românilor transilvăneni, bănățeni și bucovineni a devenit cu fiecare lună care trecea, una tot mai critică, conflictul mondial se prelungea fără ca nimeni să poată estima cât va mai continua. Românii ardeleni mobilizați în armatele austro-ungare în Galiția, în nordul Italiei, dar și în alte locuri înregistrau pierderi de vieți pentru o cauză străină²². Au fost motivele adoptării unei atitudini obiective, dar vehemente sub forma unei campanii de presă în periodicul *Drapelul*, în care V. Braniște, a încercat să prezinte cu obiectivitate celor rămași acasă, atât situația de pe teatrele de operațiuni, cât și starea dificilă în care se aflau soldații români încorporați în unitățile militare ale Austro-Ungariei²³.

---

²⁰ *Drapelul*, anul XIV, nr. 107, 111, 112 /1914; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 157; Valeriu Braniște, *Tabla de la Lugoj*, p. XXIV.

²¹ *Transilvania*, anul XLIX, nr. 7-9, 1 septembrie 1914, p. 340–344. Numele altor bănățeni care erau menționate ca provenind din diferitele despărțăminte organizate în acest areal bănățean erau: Victor Bârlea, Caius Bredicicanu, Aurel Cosma, George Dobrin, Iosif și George Popovici, dar și alții.

²² Vezi în acest sens în: Nicolae Bocșan, *Memoria bănățeană a Marelui Război și a Unirii cu România*, în vol. *Marele Război în memoria bănățeană (1914-1919)*, I, antologie, ediție, studii și note de Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012; Liviu Maior, *Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni și basarabeni în război (1914-1916)*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2016.

²³ Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Premise pentru o cunoaștere a biobibliografiei jurnalistului și omului politic român Valeriu Braniște*, p. 31.

În rândurile articolelor și editorialelor sale a combătut cu argumente raționale, morale, științifice, umanitare sau de natură creștină, politicianismul meschin al membrilor comisiei interguvernamentale prezidate de I. Tisza²⁴, menționând public (atât în scris, cât și prin viu grai) ideea, potrivit căreia aceasta nu era mandată să hotărască ceva în mod serios, ci mai degrabă doar să poarte discuții, să tergiverseze, într-un cuvânt să amâne *sine die*, rezolvarea problemelor naționale, educaționale, economice, politice considerate în litigiu între cele două părți: română și maghiară²⁵. Caracterul său franc, deschis, dar și atitudinea lipsită de duplicitarism la indispus adeseori pe I. Tisza, îndeosebi, pentru curajul de-a afirma în mod clar care erau cerințele majore ale românilor transilvăneni în acele momente²⁶.

---

²⁴ Ștefan (István) Tisza (1861-1918), nobil maghiar, comite, politician și prim-ministru al Ungariei în perioada 1903-1905 și 1913-1918. A fost un partizan ardent al Monarhiei dualiste, însă intransigent fiind, contele Tisza a fost asasinat în contextul declanșării revoluției din Budapesta în toamna anului 1918. Vezi pe larg în: Ferenc Pölöskei, *István Tisza: ein ungarischen Staatsmann in Krisenzeiten*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.

²⁵ Mircea Băltescu, *Un simpatizant al revoluției: Valeriu Braniște*, în *Astra*, Serie nouă, anul II, nr. 10, octombrie, 1967, p. 2; Stelian Vasilescu, *Publiciștii precursori ai Marii Uniri*, Timișoara, Editura Facla, 1988, p. 140-141. În acest sens, a observat, că tratativele purtate nu conduc la niciun rezultat ci doar la niște întruniri cu caracter pedant, dar care nu rezolvă cu nimic situația românilor. În atare context, a avut rolul hotărâtor în întreruperea acestor discuții pe care le-a considerat o pierdere de timp. Atitudinea sa la indispus pe contele Tisza, respectiv a avut ca repercusiuni mai multe procese de presă, cât și amenzi, urmate de perioade de condamnare la detenție pentru atitudinea sa deschisă în favoarea unirii cu România. Ultima detenție a fost executată între lunile februarie-octombrie 1918.

²⁶ Valeriu Braniște. *Amintiri din închisoare. (Din zbuciumul vieții. Însemnări contemporane și autobiografice)*. Studiu introductiv de Miron Constantinescu și Alexandru Porțeanu. Editie îngrijită și note de Alexandru Porțeanu, București, Editura Minerva, 1972, p. XX, XXVI, 111, 170, 180, 185, 229, 270; Gheorghe Luchescu, *Lugojul-vatră a unității naționale*,

Un alt element semnificativ din perspectiva realizării studiului nostru îl reprezintă infomația că V. Braniște a fost urmărit zilnic și monitorizat atent, atât el, cât și membrii familiei sale de autoritățile polițienești maghiare, fiind considerat un om influent care susținea cauza României. A fost considerat activ în serviciul organelor românești de intelligence²⁷. În această perioadă cenzura oficială maghiară scoate din paginile ziarului lugojan *Drapelul* articole întregi, paragrafe din editorialele sale, mărturie în acest sens fiind însăși spalturile de probă ale periodicului sus menționat, dar și numere ale acestuia care au apărut între 1915-1917 cu coloane albe²⁸.

Tot în această perioadă și sub numele unui nou pseudonim, (Spectator)²⁹, V. Braniște publica în *Drapelul* foiletoane pe care le-a grupat sub o titulatură sugestivă: *Poezia în război*³⁰. În editorialele sale a comentat situația Italiei, dar și

---

București, Editura Științifică, 1994, p. 130-131; Axente, Banciu, *O mărturie prețioasă, un adversar maghiar, dr. Jakabffy Elemér despre Valeriu Braniște*, în *Țara Bârsei*, anul VII, nr. 2, 1935, p. 162-165. De menționat că presa, atât cea oficială, cât și a opoziției din capitala Ungariei, a urmărit cu viu interes aceste tratative, obiectivele, și concluzile la care s-a ajuns.

²⁷ Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, (se va cita prescurtat: S.J.C.A.N.), Fond *Procese de presă* inventar nr. 780/1918; Dr. Valer Braniște, *Tabla de la Lugoj*, prefață de Crișu Dascălu, ediție îngrijită, studiu introductiv și tabel cronologic de Ioan David, Timișoara, David Press Print, 2010, p. XXV; Valeria Căliman, *Valeriu Braniște, animator al vieții culturale*, în *Ziridava*, anul 7, 1977, p. 207-219. Valeria Căliman a fost fata lui V. Braniște și a ocupat prin concurs mai multe catedre în sistemul de învățământ preuniversitar românesc din orașul Brașov în perioada postbelică.

²⁸ Valer Braniște, *Tabla de la Lugoj*, p. XXV; Simion Todorescu, *Valeriu Braniște (1869-1928) o viață închinată ideilor, opiniilor și aspirațiilor poporului român din Austro-Ungaria*, p. 372.

²⁹ Vezi schematizarea cronologică a pseudonimelor pe care Valeriu Braniște le-a utilizat de-a lungul activității sale de gazetar în: Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 191-192.

³⁰ *Drapelul*, anul XV, nr. 1, 2, 3, 5, 6, 7, 10 / 1915; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 157-158.

trecerea acestui stat din rațiuni strategice de partea Antantei, respectiv, a surprins și prezentat cu lux de amănunte în paginile publicației, înfrângerea rușilor din Galiția³¹. Din toate articolele scrise începând cu anul 1915, putem desprinde două mari idei, și anume: evidențierea drepturilor popoarelor la libertatea lor social, economică și națională, dar și principiul autodeterminării naționale a popoarelor din Europa. În această etapă a scrierii sale militante, aparatul maghiar al cenzurii a scos pasaje întregi, chiar coloane din ziarul său. Este perioada în care *Drapelul* începea să aibe tot mai multe spații albe, scoase de cenzura oficială. Reconstituirea acestor articole, dar și a unora dintre editorialele sale s-a putut face, doar ulterior pornind de la spaturile de probă³².

Situația sa, ca și a multor alți responsabili și editori de presă național-românească din Transilvania cunoaște o înrăutățire evidentă, atât în planul manifestărilor personale, cât și a periodicului pe care l-a condus odată cu intrarea României în Marele Război de partea Antantei³³. Periodicul pe care l-a condus a fost supus în anul 1916 unei atente supravegheri din partea aparatului de cenzură, coloanele acestei publicații românești din Banat sunt acum aproape în întregime lor albe, ca urmare a exercitării cenzurii oficiale³⁴. Situația strict financiară a publicației

---

³¹ *Drapelul*, anul XV, nr. 50, 51, 52, 53, 54, 64 / 1915; Valer Braniște, *Tabla de la Lugoj*, XXV.

³² Vezi în acest sens în: *Dicționarul scriitorilor români: A-C*, coordonare și revizie științifică de Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Alexandru Sassu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995, p. 358-359; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște*, p. 158.

³³ S.J.C.A.N., Fond *Procese de presă*, inventar nr. 560/1918; Dr. Valer Braniște, *Tabla de la Lugoj*, p. XXV-XXVI; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 158.

³⁴ Simion Todorescu, *Valeriu Braniște (1869-1928) o viață închinată ideilor, opiniilor și aspirațiilor poporului român din Austro-Ungaria*, p. 372. Vezi pe larg în: Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, București, Editura Minerva, 1973; Gheorghe Iancu, Stelian Mândruț, *Braniște Valeriu. Scrisori din închisoare*, Reșița, Editura Banatica, 1996.

sale s-a înrăutățit în condițiile în care abonamentele s-au redus simțitor, iar tirajul periodicului *Drapelul*³⁵ după 1916 nu mai depășea cifra de 300 exemplare, de altfel insuficientă pentru a acoperi cheltuielile care se făceau, (hârtia, plata sumelor cuvenite colaboratorilor, impozitele, utilitățile, alte cheltuieli forfetare)³⁶.

În condițiile în care la începutul anului 1917, a fost convocat în mai multe rânduri de vicecomitele de Torontal, în numele primului ministru al Ungariei, contele I. Tisza pentru a semna o declarație de loialitate, de altfel fiind îndemnat în mod insistent să iscălească acest document (fiind și amenințat în mod direct de baronul Viktor Issekuwitz cu amenda contravențională, dar și cu detenția personală), V. Braniște a refuzat să-și întineze crezurile sale, demnitatea, cât și memoria, prin semnarea respectivului document, ceea ce i-a pecetluit din nou soarta, fiind arestat, judecat și condamnat la executarea a doi ani detenție la Seghedin în Ungaria³⁷. A mai avut timp ca anterior pronunțării sentinței sale de

---

³⁵ Vezi pentru o istoriografie a etapelor acestei publicații românești din Lugoj condusă de Valeriu Braniște în: Mircea Giosu, *Ideea de unitate în „Drapelul” din Lugoj*, în *Studii și Comunicări*, anul III, 1979, p. 71-77; Gheorghe Ioan Oancea, *Locul și rolul „Drapelului” în lupta poporului român din Banat pentru libertate și unitate națională (1914-1918)*, în *Studii de Istorie a Banatului*, anul VIII, 1982, p. 134; Ibolya Sipos, Liviu Duruț, *Contribuții la monografia ziarului „Drapelul” (1901-1918). Istorie și istoriografie*, în *Corviniana*, anul II, nr. 2, 1996, p. 263-273.

³⁶ Valer Braniște, *Tabla de la Lugoj*, p. XXV. Vezi pe larg despre organigrama periodicului *Drapelul* din Lugoj (1901-1919), despre plăți curente și abonamentele anuale ale acestui periodic, pentru spațiul Monarhiei, dar și pentru România, frecvența apariției lui, dar și principalele rubrici în: Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 192-193.

³⁷ *Renașterea română*, anul I, nr 123 din 22 iunie 1919. Vezi pe larg în: Valeriu Braniște. *Amintiri din închisoare. (Din zbuciumul vieții. Însemnări contemporane și autobiografice)*. Studiu introductiv de Miron Constantinescu și Alexandru Porțeanu. Editie îngrijită și note de Alexandru Porțeanu. Editura Minerva. București. 1972; Axente Banciu, *O mărturie prețioasă, un adversar*

către instanța judecătorească să publice în *Drapelul* un necrolog extins lui Iacob Mureșianu³⁸, un altul pentru Titu Maiorescu³⁹ și o trecere în revistă a marilor merite, dar și a viziunii naționale a lui Aurel C. Popovici. Necrologul acestuia din urmă a fost supus cenzurii din partea autorităților, apărând numai fragmentar⁴⁰.

Aduce în discuție și prezintă publicului cititor problematica și situația oarecum asemănătoare care a existat în Alsacia și Lorena, pentru a actualiza în acest context situația existentă în Transilvania, atât în planul maniestărilor național-politice, cât și social-economice din această provincie habsburgică⁴¹. Tot în același an a publicat editoriale succinte în care a prezentat evenimentele revoluționare care au avut loc în Rusia între lunile februarie-octombrie. A apreciat intuitiv, că momentele revoluționare din vastul spațiu geopolitic al Rusiei pot avea o importanță deosebită în perspectivă, atât istorică, cât și politică a organizării acestui stat, dar și a evoluției lumii⁴². La începutul anului 1918, Valeriu Braniște a fost arestat, sub învinuirea de spionaj instituțional desfășurat în favoarea României și de lipsă de

---

maghiar, dr. Jakabffy Elemér despre Valeriu Braniște, în *Țara Bârsei*, anul VII, nr. 2, 1935, p. 162; Gheorghe Iancu, Stelian Mândruț, *Braniște Valeriu. Scrisori din închisoare*, 1996. Despre perioadele detenției, sumele contravenționale pe care a trebuit să le plătească, locația închisorilor prin care trecut în: Dragoș L. Curelea, Daniela Curelea, *Valer Braniște. Un portret*, p. 196; Idem, *Premise pentru o cunoaștere a biobibliografiei jurnalistului și omului politic român Valeriu Braniște*, p. 30.

³⁸ *Drapelul*, XVII, nr. 56, 1917; Valeriu Braniște, *Tabla de la Lugoj*, XXV.

³⁹ *Ibidem*, XVI, nr. 69; 1917, Valeriu Braniște, *Tabla de la Lugoj*, XXV.

⁴⁰ *Ibidem*, XVII, nr. 13; Valer Braniște, *Tabla de la Lugoj*, XXV. Vezi pe larg despre viziunea politică a lui Aurel C. Popovici în lucrarea recentă a lui Marius Turda, *Ideea de superioritate națională în Imperiul Austro-Ungar*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2016, p. 159-156.

⁴¹ Valeriu Braniște, *Tabla de la Lugoj*, XXV; Dragoș L. Curelea, Daniela Curelea, *Valer Braniște. Un portret*, p. 158.

⁴² Valer Braniște, *Tabla de la Lugoj*, p. XXV.

loialitate față de Austro-Ungaria, respectiv, de agitația împotriva dreptului maghiar și ordinii constituționale din Imperiu. În urma arestării sale, a fost supus în mai multe rânduri unor interogatorii în Lugoj și Timișoara, iar în urma unui proces a fost condamnat și închis la Seghedin⁴³. După 7 mai 1918, a primit din partea autorităților militare ale acestei închisori încuviințarea de a scrie și de a face traduceri. Tot în aceeași perioadă a început să-și realizează memoriile⁴⁴.

Din parcurgerea articolelor și a editorialelor sale din anul 1918 remarcăm sobrietatea, profunzimea și luxul de amănunte folosit în scrierea acestora. Scrierile sale, cu deosebire în perioada 1914-1918, ne dezvăluie un om cu o gândire politică intensă și matură, cu o puternică finețe psihologică în analiza și contextualizarea europeană și zonală a evenimentelor care aveau loc, dar și un intelectual de o impresionantă finețe sufletească. Articolele sale sunt convingătoare, sunt documentate și pătrunse de ideile și însemnătatea momentului⁴⁵. Între acestea ne-au atras

---

⁴³ Dragoș Curelea, *Valeriu Braniște între discursul politic și atitudinea socială în toamna anului 1918*, p. 34-44, în „1 Decembrie 1918”. *Constituirea statului național unitar român. Buletinul Sesiunii de Comunicări Științifice ale Profesorilor de Istorie din Județul Sibiu*, (Coord.: Cătălin Lazăr, Lucian Robu), Vol. III, Sibiu, Editura Magister, 2009; Valeriu Braniște, *Tabla de la Lugoj*, p. XXVI; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 158-159; Simion Todorescu, *Valeriu Braniște (1869-1928) o viață închinată ideilor, opiniilor și aspirațiilor poporului român din Austro-Ungaria*, p. 373. Procesul său a fost unul mai degrabă instrumentat politic decât penal de un Tribunal militar din Seghedin. Reușește de dincolo de gratii să transmită cu ajutorul unui soldat român originar din Săliștea Sibiului aflat în escorta care l-a transportat de la Tribunalul militar din Seghedin la închisoarea din aceeași localitate, trei articole în vederea publicării lor în *Drapelul*.

⁴⁴ Valer Braniște, *Tabla de la Lugoj*, p. XXVI.

⁴⁵ Aurel Cosma-jr. *Istoria presei românești din Banat*, vol. I, Timișoara, f.e., 1932, p. 87-88; Aurel E. Peteanu, *Din galeria marilor dispăruți ai Banatului*, vol. IV, Lugoj, 1938, p. 61-62. Vezi pe larg despre

atenția: *O nouă contrabandă politică*⁴⁶, în care autorul punea în lumină pentru cititorii săi dublul limbaj al premierului din Budapesta, care se afla în căutarea sprijinului politic în vederea formării unei noi majorități parlamentare, fiind dispus și la o colaborare cu românii din Parlamentul de la Budapesta. Vezi faptul că, sublinia V. Braniște – atâta timp, cât *dreptul, dreptatea, constituționalismul și mai ales încrederea reciprocă între părți era mimată*, noul guvern Wekerlee din capitala Ungariei nu se arăta cu nimic diferit în raport cu precedentul condus de contele I. Tisza⁴⁷.

Alt articol important scris în această perioadă de început a anului 1918 a fost și: *Indiscutabil subiect de drept*⁴⁸. În acesta a expus și combătut practicile politice care aveau loc în Budapesta, unde reprezentanții românilor erau incluși în comisii fictive și care nu se întruneau niciodată, demers care în accepțiunea sa era menit a mima jocul democratic și libertatea de exprimare și asociere în Parlamentul Ungariei.

Un articol semnificativ pe care l-a expus publicului său a fost: *Un fenomen particular al politicii de la Budapesta*⁴⁹. V. Braniște exprima încrederea sa, confirmată ulterior de realitate și de evoluția evenimentelor, că reforma electorală care era proiectată a se pune în aplicare s-a dovedit a fi un proiect cadru, menit doar a consuma energiile, atât ale maghirilor, cât și ale slovacilor și

---

biobibliografia operei lui Valeriu Braniște în: Dragoș L. Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 163-171; Idem, *Premise pentru o cunoaștere a biobibliografiei jurnalistului și omului politic român Valeriu Braniște*, p. 37-39. Din parcurgerea atentă a numerelor periodiceului *Drapelul* îndeosebi pentru perioada 1914-1918, Valeriu Braniște a „semnat” mai bine de 500 de editoriale și articole, care ne evidențiază un gazetar matur, dublat de un fin și atent om politic român care intuia evenimentele care urmau să vină.

⁴⁶ *Drapelul*, anul XVIII, nr. 8 din 20 ianuarie/2 februarie 1918.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, anul XVIII, nr. 10 din 25 ianuarie/7 februarie 1918.

⁴⁹ *Ibidem*, anul XVIII, nr. 14 din 6/19 februarie 1918.

românilor în discuții fără finalitate practică. Articolul *Trebuința inexorabilă*, menționa că atât sufragiul universal, cât și votul liber exprimat de femei și bărbați deopotrivă indiferent de formele de educație absolvite de aceștia era mai degrabă doar o teorie frumoasă pe care factorii politici de la Budapesta, o vehiculau frecvent în vederea detensionării situației cauzate de războiul care se derula deja în Europa și în lume de mai bine de 4 ani, cu efecte și consecințe devastatoare⁵⁰. Remarcăm că studiul acesta a fost realizat de V. Braniște în perioada detenției pe care deja la acea dată o executa în 1918 în închisoarea din Seghedin⁵¹. Autorul a criticat atitudinea pasivă a Coroanei Monarhiei Habsburgice, care a dispus în acel timp de proceduri mai simple și mai ales directe pentru a impune sufragiul universal în Imperiu. A evidențiat în acest articol că nu era deloc în interesul Coroanei Imperiale în a forța o schimbare atât de radical în ordinea de lucruri existentă. A mai pus în evidență prin trimiteri cauzal-istorice justificarea titlului pe care l-a ales, atât din perspectiva lumii nou apărute în urma Marelui Război, cât și ca urmare a necesității de progres a societății din spațiul Imperiului. V. Braniște a afirmat că *democrația este o necesitate istorică și nu o mărinimie, un capriciu al claselor politico-dominante*⁵².

Alt articol important publicat în anul 1918, a fost *Din legea de fier a necesităților evoluției* în care autorul abordează, atât evoluția societăților umane din trecut, cât și a formelor de stat pe care acestea le habitează și le-au locuit în plan geopolitic, făcând

---

⁵⁰ *Ibidem*, anul XVIII, nr. 49 din 8/21 mai 1918. Vezi pe larg în acest sens în: Zorin Zamfir, Jean Banciu, *Primul Război Mondial*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1997.

⁵¹ Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, București, Editura Minerva, 1973, p. 113-114.

⁵² *Ibidem*, p. 114; Dragoș Lucian Curelea, *Valeriu Braniște între discursul politic și atitudinea socială în toamna anului 1918*, p. 34-44; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Premise*

referințe la modul în care geopolitica poate afecta sau favoriza evoluția unui stat, atât din perspectiva resurselor, a consumului, a dezvoltarea acestuia care formează ansamblul sociologic și teritorial pe care o națiune modernă îl presupune⁵³. *Unde este libertatea ?* este unui alt articol important. În rândurile acestuia, gazetarul Braniște, afirma că flacăra libertății se alimentează de-a lungul secolelor din sângele și inteligența naționalităților, iar războiul care tocmai se derula este expresia mutării *a toată floarea tineretilor bărbătești din cuprinsul satelor, ogoarelor, orașelor, în tranșee, în spitale și în umbra morții nemilostive*⁵⁴.

Din discursul său remarcăm întrebări esențiale, precum: *unde ne sunt școlile noastre?; unde este autonomia reală a bisericilor noastre?*⁵⁵ *unde este dreptul nostru asupra moșiei pentru care ne-am jertfit?* și mai ales, se întreba retorc gazetarul, *unde este libertatea pentru care am luptat și ne-am schingiuit?* Răspunsul la aceste importante întrebări vine în articolul: *Cea din urmă zadarnică zbatere!* în care este expusă și dezvăluită încercarea Budapestei de a reduce numărul comitatelor sale din Transilvania și Banat la 7. În felul acesta autoritățile

---

⁵³ *Drapelul*, anul XVIII, nr. 57 din 26 mai/8 iunie 1918. Vezi pe larg despre geopolitica națională și regională în evoluția istorică a unui stat (atât în trecut, dar și astăzi) în: Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de Șah*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000; Teodor P. Simion, *Noua (Dez)ordine Geopolitică Mondială*, Târgoviște, Valahia University Press, 2011.

⁵⁴ *Drapelul*, anul XVIII, nr. 89 din 21 august/3 septembrie 1918.

⁵⁵ Vezi pe larg despre problema autonomiei bisericilor românești din Transilvania, sau mai degrabă despre știrbirea și afectarea acesteia în: Lazăr Triteanu, *Școala noastră 1850-1916. „Zona culturală”*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1919; Ioan Popa, *Dimensiuni emo-identitare și național-politice în spațiul școlar sud-transilvănean*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2013; Marius Octavian Groza, *Din istoria mai puțin cunoscută a Marelui Război. Instituirea „graniței culturale”, arestarea, încarcerarea și deportarea preoților români transilvăneni în Ungaria (1916-1918)*, în *Astra Salvensis*, an III, nr. 6, 2015, p. 43-60.

guvernamentale urmăreau o omogenitate a acestor structuri administrative-teritoriale. V. Braniște concluziona pentru cititorii săi că partea maghiară viza să ascundă realitatea momentului care se apropia: disoluția Monarhiei habsburgice, iar concluzia articolului său era *că nu este suficient să acoperi rana și să te faci că nu o mai vezi, ori că aceasta nu există, că rana trebuie sanată pentru a nu infecta întregul corp*⁵⁶.

În articolul *Proces firesc*, remarcăm constatarea autorului potrivit căreia orice edificiu care a existat la un moment dat în istorie are și un final, iar Austro-Ungaria, în ciuda oricăror încercări întreprinse de factorii politici de la Budapesta nu va depăși bariera anului 1919. Și așa a și fost⁵⁷. De asemenea, a analizat manifestul ultimului suveran habsburgic denumit *Către popoarele mele credincioase*, pe care l-a considerat, atât tardiv, cât și inutil în zorii unei noi lumi. A considerat că din ruinele construcției dualiste se vor naște noi state, denumite succesoriale, iar libertatea națiunilor va fi înțeleasă ca o premisă necesară și firească a păcii, a dreptății, a încrederii dintre oameni și a respectului între oameni și națiuni, ca valori fără de care lumea se va scufunda din nou, mai devreme sau mai târziu în ororile unui alt conflict mondial. Și câtă dreptate anticipativă a avut în

---

⁵⁶ *Drapelul*, anul XVIII, nr. 89 din 21 august/3 septembrie 1918. De asemenea, facem remarcă că articolul acesta a fost în cea mai mare parte a sa cezurat, dar mai târziu a fost reconstituit după spaltul de probă din tipografia ziarului lugojan. Vezi pe larg și în: Ioan D. Suci, *Valeriu Braniște și Banatul*, în vol. *Omagiul lui Valeriu Braniște*, Comitetul Județean pentru Cultură și Artă, Brașov, Institutul Poligrafic Brașov, p. 33-34.

⁵⁷ *Drapelul*, anul XVIII, nr. 112, din 20 octombrie/2 noiembrie 1918. Vezi pe larg despre eforturile întreprinse de aristocrația maghiară în sensul continuității statale a unui regat al Ungariei condus de fostul suveran imperial sub numele de Karl al IV-lea al Ungariei în: Valer Moga, *Post-scriptum la Marele Război: încercări de restaurație habsburgică în Ungaria (1921)*, în *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, anul 9, 2017, p. 269-315.

rândurile articolelor sale din toamna anului 1918⁵⁸. A publicat în cursul lunii octombrie 1918 în *Drapelul*, mai multe articole cu impact major pentru cititorii sai. Printre acestea remarcăm: *Declarațiunea*⁵⁹, *Adunarea de la Lugoj*⁶⁰, *Singurul for competent*⁶¹. În *Declarațiunea*, a expus documentul citit la Oradea Mare în care reprezentanții națiunii române au pretins și așteptat din partea Guvernului de la Budapesta recunoașterea drepturilor imprescriptibile la viață națională și organizare proprie⁶². *Adunarea de la Lugoj* a prezentat pe larg întrunirea reprezentanților românilor din comitatul Torontal sub prezidarea sa, cu vicecomitele Viktor Issekuwitz și în care românii din zona Banatului au solicitat preluarea și exercitarea puterii în zona acestui comitat, respectiv, derularea procedurilor care să permită transportul reprezentanților lor și participarea acestora la Marea Adunare de la Alba Iulia⁶³. În acest articol, care a fost preluat și difuzat de un periodic de limbă maghiară din Timișoara, V. Braniște a expus cu argumente în fața vicecomitelui, dar și a mulțimii prezente în Lugoj o expunere a situației din Banat (zona Lugojuului), dar mai ales a descris participarea românilor, așa cum își amintea mai târziu unul dintre oponenții săi politici, avocatul timișorean, Elemer Jakabffy, prin cuvintele: „lume mare însuflețită într-o ordine exemplară, liniștită

---

⁵⁸ *Drapelul*, anul XVIII, nr. 107, 9/22 octombrie 1918. Vezi și o ediție mai nouă a memoriilor și scrierilor sale în: Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, București, Editura Triptonic, 2002, p. 9-12.

⁵⁹ *Drapelul*, anul XVIII, nr. 106 din 6/19 octombrie 1918.

⁶⁰ *Ibidem*, anul XVIII, nr. 113 din 10/23 octombrie 1918.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Vezi pe larg în acest sens în: Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, Editura Societatea de Măine, 1926, p. 38; Viorel Faur, *Viața politică a românilor bihoreni 1849-1918*, Oradea, Fundația Culturală Cele Trei Crișuri, 1992, p. 54-60.

⁶³ Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 75-76.

și calmă, poliția n-a fost deloc de față și nu s-a ivit un singur moment de turbulențe. S-a subliniat aici, de cineva din sală, despre necesitatea libertății naționale a românilor, despre întronarea ordinii și protejarea și paza proprietăților, dar mai ales a fost contestată ideea că neleguirile produse în provincie și comisie de bande înarmate nu sunt acte propria nici românilor, nici maghiarilor, nici svabilor, ci rezultatul felului ușuratic în care s-a făcut demobilizarea”⁶⁴.

Într-una din cuvântări susținute în Timișoara, V. Braniște a argumentat în fața părții maghiare situația politică din perioada dualismului în care poporul român, ca națiune semnificativ numerică a Imperiului a fost împiedicat frecvent a se manifesta politic și național. De asemenea, Braniște a mai prezentat suprimarea libertății cuvântului și a presei de limbă română. Printre numeroasele exclamații și ovaționări de care s-a bucurat a prezentat opinia sa potrivit căreia: „din sălbăticia și ororile războiului ne înalță soliiile mântuitoare în 14 puncte a lui Wilson, prezidntul Americii, cărora li se închină astăzi toate opoarele, la condițiile păcii lumii, întemeiate pe libertate, dar mai ales pe deplina ocârmire proprie a tuturor popoarelor, fără stăpâni și stăpâniți”⁶⁵.

A mai relevat pe larg semnificația pentru națiunea română a Declarației de la Oradea, menționând caracterul tranzitoriu și provizoriu al respectivului moment prin cuvintele: „ne aflăm astăzi într-o epocă a tranziției, în care înainte de toate, avem să susținem protejarea vieții, ordinea și siguranța publică, apărarea bunurilor, ferindu-ne de orice act, care ar putea trezi neînțelegeri și tulburări”⁶⁶.

---

⁶⁴ Elemer Iakabffy, *Pagini din jurnalul meu politic*, în *Temesvari Hirlap*, anul LIX, nr. 12 din 24 decembrie 1959, p. 8-9.

⁶⁵ *Drapelul*, anul XVIII, nr. 112 din 20 octombrie/3 noiembrie 1918.

⁶⁶ *Ibidem*. Vezi pe larg în acest sens în: Dragoș Lucian Curelea, *Valeriu Braniște între discursul politic și atitudinea social în toamna anului 1918*, în

Pe finalul întrunirii, oratorul a anunțat înființarea consiliilor naționale militare românești, cu programul și comanda acestora. Astfel, a salutat în cadrul acestei adunări participarea locotenent-colonelului Simion Brândușa împreună cu ofițerii primului batalion românesc a cărui înființare a fost autodecretată pe teritoriul administrației militare a Timișoarei⁶⁷. Deținem informația potrivit căreia, locotenent-colonelul Simion Brândușa, comandantul acestuia batalion de la Lugoj, a înaintat Consiliului Național Român Central din Arad, o depeșă cu următorul înscris: „oficierii și soldații români din Garnizoana Timișoarei și cei de pe teritoriul comandai militare Timișoara, s-au constituit în consiliul militar național român, care vin să vă aducă la cunoștință, că soldați și oficerii stau solidari la dispoziția Consiliului Național Român Central, ales de organele politice reprezentative ale poporului nostru român”⁶⁸.

„1 Decembrie 1918”. *Constituirea Statului Național Unitar Român. Buletinul Sesiunii de Comunicări Științifice ale Profesorilor de Istorie din Județul Sibiu*, vol. III, Sibiu, Editura Magister, 2009, p. 34-44.

⁶⁷ Valeriu Braniște, *Regele a abdicat și noi avem astăzi un singur punct fix*, în *Drapelul*, anul XVIII, nr. 112 din 20 octombrie/3 noiembrie 1918, p. 3; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 193-195. Vezi în acest sens prezentarea *Apelului* făcut de V. Braniște, în care omul politic român a lansat chemarea constituirii în Lugoj a primului batalion românesc și deschiderea listelor de subscriere pentru această unitate militară românească în secțiunea a IV-a organizată în cadrul lucrărilor *Congresului Internațional de Istorie a Presei: Presa Marii Uniri*, desfășurat în Arad, între 20-21 aprilie 2018.

⁶⁸ *Drapelul*, anul XVIII, nr 112 din 20 octombrie/3 noiembrie 1918. Valer Braniște, *Tabla de la Lugoj*, p. XXVI. Vezi în acest sens prezentarea *Apelului* făcut de Valeriu Braniște, în care omul politic român a lansat chemarea constituirii în Lugoj a primului batalion românesc și deschiderea listelor de subscriere pentru această unitate militară românească în secțiunea a IV-a organizată în cadrul lucrărilor *Congresului Internațional de Istorie a Presei: Presa Marii Uniri*, desfășurat în Arad, între 20-21 aprilie 2018. Vezi în acest sens și în: Dragoș L. Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 193-194.

Articolul *Singurul for competent*, este expresia sintetică a declarației de autodeterminare a slavilor sudici întruniți la Zagreb, în care aceștia au solicitat desprinderea lor oficială din frontierele Austro-Ungariei și trecerea în Regatul Sârbo-Croato-Sloven. V. Braniște a menționat că modelul și precedentul oferit de adunarea națională a slavilor sudici din Imperiu (Veccea de la Zagreb) poate reprezenta calea imediată de urmat pentru românii din Banat, Bucovina și Transilvania⁶⁹

În cercetarea noastră pentru elaborarea acestui studiu remarcăm și alte articole importante pe care V. Braniște le-a publicat în toamna anului 1918. Între acestea menționăm: *Glasul intelectualilor maghiari și Pragul lumii noi*, în care autorul a remarcat atitudinea liberală a intelectualității maghiare și a unora dintre reprezentanții aristocrației maghiare. A remarcat că intelligentsia maghiară a recunoscut justetea cauzei românești și dreptul bănățenilor, bucovinenilor, dar și al transilvănenilor la autodeterminare națională⁷⁰. În articolele: *Evacuarea militară a Ardealului și Banatului*, respectiv în *Apel către națiunea română*, a menționat ca fiind necesară respectarea următoarelor puncte și anume: susținerea ordinii publice în orașele și satele provinciei, apărarea vieții și protejarea avutului comunitar, dar și a celui individual, cât și recunoașterea Consiliului Național Român central ca for unic al națiunii române din Transilvania, cu drept de decizie și jurisdicție politică privind acțiunile de perspectivă ale națiunii române⁷¹. În final, remarcăm articolele: *Ne cheamă libertatea*

---

⁶⁹ În rândurile articolului, V. Braniște a declarat caducitatea Dualismului de la Viena și a considerat că singura soluție viabilă pentru viitor este o separare a principalelor state componente ale Imperiului, astfel încât, după semnarea păcii să apară pe lângă alte state naționale (succesorale) în acest spațiu geopolitic central-european și o Republică a Austriei, respectiv un Regat al Ungariei.

⁷⁰ *Drapelul*, anul XVIII, nr. 115 din 27 octombrie/10 noiembrie 1918.

⁷¹ *Ibidem*, anul XVIII, nr. 116 din 1/13 noiembrie 1918.

națională, în care autorul menționează drepturile suverane ale românilor ardeleni de a exista într-un stat național. V. Braniște, amintește pe scurt seria evenimentelor care conferă din punct de vedere istoric, dar și din perspectivă a legitimității drepturilor poporului român de existență și manifestare suverană în Transilvania. Autorul prezintă demersurile prin care Banatul, dar îndeosebi Lugojul va fi prezent la Alba Iulia, ca răspuns firesc la chemarea organizatorică a Consilului Național Român Central din Arad⁷².

În toamna anului 1918, a publicat și: *Convocare*, respectiv, *Adunarea națională*; ambele articole fiind cu un puternic impact în rândurile cititorilor săi. În aceste articole a exprimat sintetic, atât gândirea sa politic-națională, cât și o serie de mesaje semnificative din perspectiva organizării și a transportului la Marea Adunare de la Alba Iulia a reprezentanților bănățeni⁷³. În aricolul: *Ne cheamă libertatea națională*, V. Braniște menționa că viitorul românilor din Banat, Bucovina și Transilvania se află într-o uniune cu România, „ca un fior de împlinire a tuturor așteptărilor istorice și naționale românești care acum urmau a se împlini, devenind realitate într-o Românie Mare”⁷⁴. Remarcăm și editorialul: *Libertatea și unitatea națională*, în care a apreciat că prezența reprezentanților tuturor categoriilor sociale și profesionale din Transilvania în Alba Iulia va conferi un amplu caracter plebiscitar și național acestei adunări⁷⁵.

În rândurile unui editorial pe care l-a semnat în 15/28 noiembrie 1918, putem citi următoarele: „Un fior sfânt cutremură astăzi inimile românești, cu gândul măreției adunării de la Alba Iulia, unde după veacuri de patimi și robie este chemat poporul

---

⁷² *Drapelul*, anul XVIII, nr. 118 din 1/14 noiembrie 1918.

⁷³ *Ibidem*, anul XVIII, nr. 121 din 12/26 noiembrie 1918.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*, anul XVIII, nr. 123 din 18 noiembrie/1 decembrie 1918.

românesc să-și proclame libertatea sa națională. Va fi o zi istorică, o zi neuitată în viața poporului, o zi de la care se va da o nouă epocă. O zi pe care o vor amintii urmașii îndepărtați cu evlavie și admirație. La Alba Iulia se va începe un nou capitol al istoriei naționale românești, iar conținutul acestui capitol va fi dat prin vrenicia celor de față și a urmașilor noștri⁷⁶. Pentru toamna târzie a anului 1918, mai semnalăm și atitudinea sa deschisă, tolerantă, liberală, coroborată în mod direct cu respectul față de celelalte naționalități care existau în Transilvania. Reținem cuvintele sale din 20 noiembrie 1918, în care menționa: „departe să fie de noi orice ură și răzbunare, orice poftă de asupraire, orice instinct brutal și inuman, așadar, să fim pașnici, oameni ai civilizației, ai libertății, ai democrației, valori esențiale, cărora avem astăzi să mulțumim, renașterea noastră⁷⁷. În acest punct al studiului nostru, ne permitem să facem observația, că expresia credinței sale politice, dar și a forului său interior, îl aduce în contradicție cu anumiți membri influenți ai Partidului Național Liberal, situație care l-a costat în viitor candidatura sa la alegerile organizate pentru Cameră⁷⁸.

În perioada lunilor octombrie-noiembrie 1918, în paginile periodicului lugojan *Drapelul* au apărut preluate o serie dintre anunțurile Consiliului Național Român Central, care inițial au fost publicate în periodicul arădan *Românul*. Alte articole și editoriale

---

⁷⁶ *Drapelul*, anul XVIII, nr. 122 din 15/28 noiembrie 1918. Vezi și în: Valeriu Braniște, *De la Blaj la Alba Iulia*, p. 349.

⁷⁷ *Drapelul*, anul XVIII, nr. 124 din 20 noiembrie/3 decembrie 1918.

⁷⁸ Alexandru Porțeanu, *Confidențele lui Valeriu Braniște și înmormântarea unui ilustru nevoiaș*, în *Magazin Istoric*, anul VII, nr. 7, iulie 1973, p. 90-96. Menționăm că a pierdut în mai multe rânduri alegerile pentru Cameră, fiind fraudat și în ciuda opoziției sale și a susținătorilor săi, a faptelor pe care le-a demonstrat, atât în scris, cât și în instanță, a contestațiilor depuse, lucrurile au rămas nerezolvate, justiția amânând răspunsul până la o data ulterioară după desemnarea contracandidatului săi în alegeri drept câștigător al mandatului.

pun în evidență programul ideologic al mișcării românești din această parte de țară (Banat). Mesajele acestor scrieri ale sale îndemneau atât la implicarea civică, cât și la acțiunea socială și națională. Românii erau chemați, considera V. Braniște, să-și apere identitatea națională și să o impună în noul context care apărea: „vremurile vechi au trecut ... chemarea timpurilor noi poate multora le sună străină, dar această chemare a devenit adevăr. Ascultați deci de noi și urmați chemarea noastră”⁷⁹. Un alt articol semnificativ pe care l-a semnat în 23 noiembrie 1918, a fost: *Istoria ne cheamă la fapte*, în care a prezentat evoluția situației din Austria și Ungaria, făcând remarca potricit căreia: „mersul irezistibil al civilizațiunii omenești a scos neamul nostrum românesc din jugul robiei la lumina conștiinței de sine. Ne-am trezit din somnul de moarte și vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți”⁸⁰.

Deși a consacrat momentului care s-a desfășurat la Alba Iulia la 1 decembrie 1918 mai multe articole, editoriale și luări de poziție prin cuvântul scris și prin alocuțiuni susținute în diferite adunări cu caracter politic, nu a putut să participe în mod direct la marele eveniment, deoarece era dependent de odihnă și medicație, starea sa de sănătate, neputându-i oferi satisfacția de a participa

---

⁷⁹ Nicolae Ilieșiu, *Timișoara. Monografie istorică*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Cuvânt înainte și îngrijirea ediției de Petru Ilieșiu, Prefață de Victor Neumann, Addenda și notă asupra ediției de Florin Medeleț, Timișoara, Editura Planetarium, 2003, p. 107.

⁸⁰ Aurel Țurcuș, Constantin C. Gomboș, *Marea Unire reflectată în presa românească din Banat (1918-2002)*, Timișoara, Excelsior Art, 2003, p. 9. Vezi pe larg despre o istoriografie a Unirii din anul 1918, în: *Bibliografie românească și central-est-europeană*, în vol. *Anul 1918 în Transilvania și în Europa Central-Estică. Contribuții bibliografice și istoriografice*, (Coord.: Valer Moga, Sorin Arhire), Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2007.

personal în Alba Iulia⁸¹. Însă dacă el nu a putut fi de față la marile sărbători naționale românești, a făcut tot ce este posibil ca să faciliteze și să asigure prezența reprezentanților Banatului la acest eveniment⁸².

De asemenea, mai remarcăm că în perioada pe care a executat-o în detenție în anul 1918, a reușit să realizeze trei manuscrise, pe care le-a grupat sub titlurile: „*Din zbuciumul vieții*”, (memorii), *Note și traduceri*, (un manuscris păstrat fragmentar, ca urmare a acțiunii cenzurii de stat din penitenciarele maghiare și în care autorul a descris pe scurt perioada judecății și cea a întemnițării sale) și *Qui pro quo*, (amintiri hazlii, în care V. Braniște, a prezentat lumea existentă în spațiul carceral pe care a cunoscut-o în perioada ianuarie-octombrie 1918, remarcând și faptul că mulți dintre aceștia și nu români și erau întemnițați tot din motive politice, asemenea lui)⁸³.

---

⁸¹ Din anul 1916 începe a se manifesta boala de inimă de care a suferit în ultima parte a vieții. De altfel, din cauza anghinei pectorale a încetat din viață în 1928 în casa sa din Lugoj. (vezi relatarea verbală a D-nei. Prof. univ. dr. ing. Elena Helerea din Brașov din 2 iulie 2017).

⁸² Ioan D. Suci, *Valeriu Braniște și Banatul*, p. 58-59; Valer Braniște, *Tabla de la Lugoj*, p. XXVI-XXVII; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 75-76. Jakabffy Elemer, *Câteva pagini din jurnalul meu politic*, în *Temesvári Hirlap*, nr. 24 decembrie, 1933, p. 1-4; Aurel Galea, *Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și Ținuturilor românești din Ungaria*, Târgu-Mureș, Tipomur, 1997, p. 105-106; Valer Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 159. În aceeași perioadă solicita între octombrie-noiembrie 1918, în mod deschis, lichidarea puterii de stat maghiare de pe teritoriul Transilvaniei și Banatului, respective recunoașterea autodeterminării și introducerea suveranității și a administrației românești în această zonă. Vezi pe larg în acest sens în: Marius Ioan Grec, Stelean Ioan Boia, Sorin Bulboacă, *Rolul Aradului în realizarea Marii Uniri. O perspectivă cronologică*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2017.

⁸³ Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 159.

S-a implicat personal în organizarea și transportarea reprezentanților bănățenilor din zona Lugojului la Alba Iulia, respectiv în difuzarea știrii realizării Marii Adunări de la Alba Iulia și a mesajului Unirii cuprins în Rezoluția din 1918⁸⁴. Menționăm că V. Braniște a întreprins demersurile necesare pentru ca o garnitură de tren să poată asigura în bune condiții acest transport, în pofida amplelor dificultăți de circulație pe căile ferate, ca urmare a retragerii diviziilor germane ale feldmaresalului von Mackensen, a distrugerii intenționate a unor sectoare⁸⁵. De remarcat preocupările sale în vederea plății anticipate a acestui transport de la Lugoj la Alba Iulia și retur. Deținem informația că documentul acesta s-a aflat mult timp în posesia familie sale, cel puțin așa rezultă din rândurile unor articole publicate în Brașov, în anul 1968⁸⁶. În ceea ce privește *Scrisoarea de liberă trecere*, aceasta se găsește astăzi în arhiva Muzeului Național de Istorie al României⁸⁷.

---

⁸⁴ Radu Păiușan, *Lupta socială și națională a românilor bănățeni împotriva dualismului austro-ungar în anii Primului Război Mondial*, în *Revista de Istorie*, tom XXXV, nr. 1, 1982, p. 35-40, 48, 53-54; Viviana Milivoievici, *Marea Unire reflectată în publicistica bănățeană a vremii*, în *Studii de Știință și Cultură*, anul XIV, nr. 1, martie 2018, p. 32-33. De remarcat că știrea Unirii din 1918 a fost răspândită în întregul Banat prin intermediul a câtorva publicații pe care le menționăm: *Drapelul din Lugoj*, *Foaia Diecezană*, dar și *Lumina* din Caransebeș, *Legiunea română din Oravița și Opincea* din Coștei, pe care o găsim apoi transferată la Vârșeț, astăzi în Bantul din Serbia.

⁸⁵ Vezi în acest sens relatarea d-lui. ing. Radu Bellu din Brașov în data de 2 iulie 2017.

⁸⁶ Alexandru Porțeanu, *Valeriu Braniște-memorialist*, în *Omagiu lui Valeriu Braniște*, p. 16. Vezi în acest sens relatarea a D-nei. Prof. univ. dr. ing. Elena Helerea din Brașov în ziua de 2 iulie 2017. La un moment dat aceste documente au fost donate de d-na profesor Valeria Căliman, fiica lui V. Braniște, Muzeului Național de Istorie al României din București.

⁸⁷ Ioan D., Suci, Valeriu *Braniște și Banatul*, în *Omagiu lui Valeriu Braniște*, p. 58-59. Vezi în acest sens și relatarea verbală a D-nei prof. univ. dr. ing. Elena Helerea din Brașov în ziua de 2 iulie 2017.

În urma desfășurării Marii Adunări de la Alba Iulia, a fost ales un organism cu rol legislativ care s-a numit Marele Sfat Național. Acesta a hotărât numirea lui Valeriu Braniște ca membru fără portofoliu în cadrul Consiliului Dirigent al Transilvaniei, începând cu data de 2 decembrie 1918⁸⁸. Menționăm că V. Braniște, a fost prezent în Orașul Unirii prin multitudinea faptelor sale depuse în susținerea și afirmarea națiunii române, atât în plan cultural, politic, organizatoric, cât și prin atitudinea și caracterul spiritului său închinat în mod plenar, dar mai ales marelui moment și crez al națiunii române de partea aceasta a Munților Carpați: unitatea națională⁸⁹.

Mai subliniem și publicarea unei ediții a periodicului *Drapelul*⁹⁰ în limba franceză, în mod evident în vederea informării și a orientării trupelor franceze aflate la acea data în zona Banatului ca forțe de ocupație. În decursul lunii martie 1919, a predat redacția periodicului pe care l-a condus în Lugoj unui comitet redacțional condus de scriitorul Mihail Gașpar și s-a mutat temporar cu

---

⁸⁸ Aurel Galea, *Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și Ținuturilor Românești din Ungaria*, Târgu-Mureș, Editura Tipomur, 1996, p. 105-106.

⁸⁹ Dragoș Curelea, *Valeriu Braniște între discursul politic și atitudinea socială*, p. 44. Vezi în acest sens și în: Idem, *Minore contribuții privind rolul dr. Valeriu Braniște în organizarea și reformarea învățământului românesc de toate gradele din Transilvania*, p. 33-41, în „1 Decembrie 1918”. *Constituirea statului național unitar român. Buletinul Sesiunii de Comunicări Științifice ale Profesorilor de Istorie din Județul Sibiu*, Sibiu, Editura Magister, 2008.

⁹⁰ Vezi informații despre literatură, evenimente culturale, cele politice, despre istorie, dar și altele care au fost abordate și remarcate în paginile periodicului *Drapelul* pe larg în: Stelian Mândruț, *Confruntarea dintre literatură și evenimentul politic în paginile „Drapelului” lugojan din timpul Primului Război Mondial*, în *Apulum*, anul XVIII, 1980, p. 487-493; Olimpia Pavel, *Rolul presei progresiste în lupta românilor bănățeni pentru înfăptuirea idealului național la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, Timișoara, Universitatea de Vest, 1986, p. 2-4.

serviciul în orașul Sibiu⁹¹, acolo unde a ocupat demnitatea de șef al Resortului Cultelor și Instrucțiunii Publice din Consiliul Dirigent (1919-1920)⁹². La începutul anului 1919, V. Braniște s-a reântors în orașul Sibiu, acolo unde a învățat ca elev, dar mai ales unde a debutat ca gazetar la periodical local *Tribuna*⁹³. V. Braniște a revenit în Sibiu ca șef al Resortului Instrucțiunii Publice și Cultelor din Consiliului Dirigent al Transilvaniei⁹⁴.

---

⁹¹ Vezi pe larg despre activitatea culturală și științifică sibiană în perioada interbelică în: Ioan Lupaș, *Sibiul ca centru al vieții românești din Ardeal*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj*, anul V, nr. 5, 1928-1930.

⁹² Valeriu Braniște, *Tabla de la Lugoj*, p. XXVII; Aurel Cosma, *Prin Timișoara de altădată*, Timișoara, Editura Facla, 1977, p. 12, 108. Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și Părților Românești din Ungaria a fost prezidat de Iuliu Maniu și a fost format din Resorturi (ministere) care au asigurat tranziția în Transilvania în vederea unei integrări optime în ansamblul administrativ al României Mari

⁹³ Ioan Popa, *Învățământul sibian. Repere istorice*, Sibiu, Editura Magister, 2007, p. 65,142; Gheorghe Iancu, *Valeriu Braniște (1869-1928) la „Tribuna” din Sibiu (1893)*, p. 275-276; Valer Braniște, *Tabla de la Lugoj*, p. XIII. Vezi recent pe larg despre istoria acestei unități sibiene de învățământ și despre parcursul educațional printre alții și al lui Valeriu Braniște în această unitate școlară în: Cosmin-Crăciun Cruciat, *Istoria Colegiului Național „Gheorghe Lazăr” din Sibiu de la origini până în anul 2017*, Sibiu, Editura Andreiana, 2017.

⁹⁴ Vezi pe larg în: Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985; Aurel Galea, *Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și Ținuturilor Românești din Ungaria*, p. 106; Dragoș Curelea, *Minore contribuții privind rolul dr. Valeriu Braniște în organizarea și reformarea învățământului românesc de toate gradele din Transilvania, 1918-1920*, în „1 Decembrie 1918”. *Constituirea statului național unitar român. Buletinul Sesiunii de Comunicări Științifice ale Profesiorilor de Istorie din județul Sibiu*, vol. II, (Coord.: Cătălin Lazăr, Lucian Robu), Sibiu, Editura Magister, 2008, p. 39-41; Daniela Curelea, Mona Ciubotaru, *Repere din activitatea lui Valeriu Braniște în Sibiu. Șef al Resortului Instrucțiunii Publice și Cultelor din Guvernământul provizoriu al Transilvaniei (1919-1920)*, în vol. *În drum spre Marea Unire. Interval*

A fost implicat în constituirea unor Case ale Școalelor regionale urmărind ca profesorii să poată avea acces la cursuri gratuite și metode novatoare în demersul didactic, iar în toate cele patru mari regiuni ale Transilvaniei și Banatului a desemnat directori generali de regiuni școlare, dr. Valer Seni (Regiunea Cluj), dr. Alexandru Pteancu (Regiunea Oradea), dr. Andrei Bârseanu⁹⁵ (Regiunea Sibiu), dr. Ioan Petrovici (Regiunea Timișoara)⁹⁶. În județele nou alipite⁹⁷, aflate în administrarea provizorie a Consiliului Dirigent a numit din rândurile cadrelor didactice, în calitate de revizori școlari județeni, următoarele personalități: prof. Marian Sas (Alba), prof. Ioan Moldovan (Arad), dr. Gheorghe Tulbure (Bihor), prof. Ioan Pavel (Bistrița), prof. Pompiliu Dan (Brașov), prof. Ioan Movilă (Caraș-Severin), prof. Nicolae Comănicu (Ciuc), dr. Gheorghe Wiet (Cluj), prof. Gheorghe Codrea (Făgăraș), prof. Valeriu Pană (Hunedoara),

---

istoric: 1859-1918, (Coord.: Claudia Onea), Sibiu, Editura Astra Museum, 2017, p. 156-168. Pentru marile sale merite, culturale, sociale, național-politice, Valeriu Braniște a fost numit la Alba Iulia ca membru fără portofoliu (inițial) în forul executiv tranzitoriu al Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Maramureșului și părților românești din Ungaria.

⁹⁵ Andrei Bârseanu era din anul 1911 președinte al Asociațiunii Transilvane. Inițial a fost cadru didactic în Brașov, pentru ca după alegera sa la conducerea prestigioasei instituții cultural-naționale din Sibiu să se mute cu domiciliul în acest oraș începând cu anul 1911. Vezi pe larg în: Pamfil Matei, *Andrei Bârseanu și „Asociațiunea”*, Sibiu/Cluj-Napoca, Editura InfoArt/Mega, 2011.

⁹⁶ *Gazeta oficială*, anul I, nr. 15 din 23 februarie/8 marie 1919; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște, Un portret*, p. 198.

⁹⁷ Inițial s-a folosit denumirea și formula administrativă maghiară cea a comitatului. După reorganizarea administrativă a României Mari din anul 1925, s-a utilizat denumirea și formula românească a județului începând cu data de 1 ianuarie 1926. De altfel, încă din 1919, Consiliul Dirigent a introdus în administrația din Transilvania instituția județului numind în acest sens prefecți la conducerea acestor sub-diviziuni administrativ-teritoriale.

prof. Teodor Stoica (Maramureș), dr. Ieronim Puia (Mureș), dr. Ioachim Nistor (Odorhei), prof. Dorin Pop (Satu Mare), prof. Ioan Mangra (Sălaj), dr. Ioan Stoica (Sibiu), prof. Andrei Gâlea (Someș), dr. Aurel Pop (Târnava Mare), prof. Petru Sima (Târnava Mică), prof. Romulus Frateș (Timiș-Torontal), prof. Toma Roșu (Turda), prof. Eugen Popescu (Trei Scaune)⁹⁸.

La 12 septembrie 1919, a fost emis decretul-lege care a fundamentat, atât în plan juridic, cât și științific o mare așteptare românească, pentru care a militat toată intelligentsia română din Transilvania și Banat, indiferent de orientarea sa confesională sau de cea politic-națională sau social-democrată⁹⁹. În noua sa calitate, V. Braniște a activat și s-a manifestat pentru o reșezare a școlilor confesionale românești pe baze moderne, atât în planul didacticii și a pedagogiei, cât și din punct de vedere ierarhic-instituțional. De asemenea, menționăm că a întreprins demersurile necesare și a realizat deschiderea unei mari Universități a Daciei Superioare în Cluj¹⁰⁰, pe care a inaugurat-o în 31 ianuarie 1920. Pentru desfășurarea cursurilor, V. Braniște a atras în orașul de pe Someș nume ilustre ale culturii și științei românești precum: Sextil Pușcariu și Emil Racoviță, pentru a aminti doar două dintre marile nume. A fost preocupat de înființarea teatrelor naționale românești și a filarmonicilor județene în marile orașe ale Transilvaniei și Banatului¹⁰¹.

---

⁹⁸ Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște, Un portret*, p. 199.

⁹⁹ Ovidiu Ghitta, (coord.), *Istoria Universității „Babeș-Bolyai”*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2012.

¹⁰⁰ Vezi pe larg în acest sens despre istoria acestei prestigioase instituții academice din Transilvania în: Ovidiu Ghitta, (coord.), *Istoria Universității „Babeș-Bolyai”*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2012; Dragoș L. Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 159-160.

¹⁰¹ Constantin Andrei, *Cuvânt de deschidere a Sesiunii științifice 60 de ani de la moartea profesorului dr. Valeriu Braniște*, în *Omagiul lui Valeriu Braniște* (Coord.: Valeria Căliman, Nicolae Băltescu), p. 5-7; Valer

A urmărit înființarea Institutului Politehnicii din Timișoara, iar pentru reorganizarea învățământului din Transilvania a colaborat cu structurile asociative ale profesorilor și învățătorilor din această provincie. A pus în aplicare hotărârile luate de reprezentanții dascălilor întruniți în cadrul Conferințelor de la Alba Iulia și Sibiu, în care au fost făcute propuneri cu privire la organizarea ulterioară a învățământului românesc primar, secundar, liceal și tehnic din această provincie¹⁰². V. Braniște a dat curs în calitate de Șef al Resortului Instrucțiune Publică și Culte (ministru al educației și cultelor, n.n.) solicitărilor naționalităților existente în Transilvania de a-și constitui școli cu predare în limba maternă¹⁰³. În această perioadă pentru contribuția culturală, socială, științifică a fost primit ca membru de onoare în rândurile Academiei Române. Permiteți-mi să evoc în câteva rânduri, cuvintele de apreciere la adresa sa, expuse de istoricul Ioan Lupaș, în condițiile primirii lui V. Braniște în înaltul for (1919), așa cum se păstrează acestea în *Analele Academiei Române*¹⁰⁴.

Remarcăm și faptul că în 14 mai 1919 în cadrul ședinței solemne a celei mai înalte instituții științifice și culturale din România, care a fost desfășurată în prezența suveranilor României Mari, Ferdinand I și Maria, de față fiind și principele de coroană Carol a fost adoptată hotărârea primirii unora dintre transilvănenii

---

Braniște, *Tabla de la Lugoj*, p. XXVI-XXVII; Dragoș Curelea, *Valeriu Braniște între discursul politic și atitudinea socială*, p. 35-40; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 159.

¹⁰² *Analele Uniunii Profesorilor români din Ardeal, Banat și Părțile ungurene. Actele Congresului Profesorilor și Profesoarelor de la școlilele superioare, secundare și speciale din Dacia Superioară ținut în Sibiu în zilele de 19-21 ianuarie st.n. 1919*, Sibiu, 1919, p. 28-46.

¹⁰³ Valer Braniște, *Tabla de la Lugoj*, p. XXVII; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 77, 159.

¹⁰⁴ *Analele Academiei Române 1916-1919, Seria II. tomul XXXIX, 1916-1919. Partea administrativă și dezbaterile*. București, 1921, (se va cita în continuare prescurtat: A.A.R.), p. 374-375.

care s-au remarcat în plan cultural sau în politica națională, ca membri în rândurile Academiei Române, unul dintre aceștia fiind și V. Braniște¹⁰⁵. În atare context, pe lângă alți oameni de cultură, dar și oameni care s-au făcut remarcați în plan politic ca membri ai Partidului Național Român și care au fost primiți ca membri de onoare ai acestui înalt for al României precum Ion Agârbiceanu, Gheorghe Bogdan-Duică, Onisifor Ghibu, Octavian Goga, Iuliu Maniu, Ștefan Meteș și Zenovie Păclișanu, Friedrich Teutsch, documentul îl reține și pe gazetarul lugojan și omul politic român V. Braniște¹⁰⁶, mult timp redactor responsabil și proprietarul periodicului săptămânal *Drapelul* din Lugoj¹⁰⁷.

---

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 197; Dorina N. Rusu, *Istoria Academiei Române. Repere cronologice*, București, Editura Academiei Române, 1992, p. 150.

¹⁰⁶ *Renașterea română*, I, nr. 52, 22 iunie 1919; Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985, p. 282; Ștefan Pascu, *Istoricul Academiei Române. 125 de ani de la înființare*, București, Editura Academiei Române, 1991, p. 219, 220, 224, 225, 229; Dorina N. Rusu, *Istoria Academiei Române în date (1866-1996)*, București, Editura Academiei Române, 1997, p. 200-201, Gheorghe Iancu, *Membrii academici ai Academiei Române (Sesiunea 1919)*, în *Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca*, tomul XLVI, 2007, p. 66, 74-75.

¹⁰⁷ Maria Berényi, *Românii din Ungaria de azi în Presa română din Transilvania și Ungaria secolului al XIX-lea 1821-1919, Documente*, Gyula, Editura Noi, f.a., p. 26. Periodicul *Drapelul* a avut subtitlul de *Organ național-politic*. Acesta a apărut în Lugoj cu următoarea frecvență (bisăptămânal, în perioada 1 ianuarie-30 decembrie 1901); (de tri-săptămânal în perioada 1 ianuarie 1902-1 octombrie 1919), iar apoi zilnic în perioada 1 octombrie 1919-8 ianuarie 1920. Directorul acestui periodic lugojan a fost Valeriu Braniște (1901-1919), Mihail Gașpar din 1919/. Redactori responsabili așa cum sunt aceștia surprinși cronologic au fost: Corneliu Jurca (1901-1915); Nicolae Jugănou (1916- 1920). Organul acesta de presă a fost unul independent față de orice grupare politică, regională sau confesională; Medina Săvulescu, *Ziarul „Drapelul” din Lugoj-expresie a identității regionale*, în *Țara Bârsei*, Serie nouă, anul VII, 2008, p. 108-109; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 192-193.

Din expozeul făcut de I. Lupaș reținem următoarele informații privitoare la excursul social, profesional și cultural al lui V. Braniște:

„Născut la 10/22 Ianuarie 1869 în Cincul mare, județul Târnava mare, ca fiu al judecătorului Moise Braniște, a absolvit studiile universitare la Budapesta, unde a luat la 1891 doctoratul în filosofie și diploma de profesor pentru școlile secundare. A funcționat timp de 3 ani ca profesor la liceul ortodox român din Brașov”¹⁰⁸.

Istoricul I. Lupaș remarcă cu privire la V. Braniște, că „reîntors în Banat, a înființat la 1901 periodicul Drapelul, pe care l-a condus fără întrerupere până ce în Februarie 1918 a fost arestat și aruncat în temnița din Seghedin, de unde a ieșit abia în Octomvrie a.tr., în preajma debandadei Puterilor Centrale. Adunarea națională din Alba Iulia (18.XI.1918) l-a ales membru în Consiliul Dirigent al Transilvaniei. De la 20 Martie 1919 i s-a încredințat conducerea resortului de Culte și Instrucțiune publică”¹⁰⁹.

În final, conchidea expunerea sa I. Lupaș, prin cuvintele: „Dr. Valer Braniște atât ca profesor cât și ca publicist și ca membru al tuturor corporațiilor bisericești, culturale și politice ale Românilor din Transilvania și Banat, a fost și este unul din cei

---

¹⁰⁸ A.A.R., p. 374-375; Vezi pe larg despre episodicele sale treceri pe la catedra de limba și literatura germană și maghiară de la Liceul din Brașov (astăzi Colegiul Național „Andrei Șaguna” din orașul de sub Tâmpa) în: Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 190-191, 208.

¹⁰⁹ A.A.R., p. 375; Mircea Băltescu, *Valeriu Braniște-ziarist*, în *Omagiu lui Valeriu Braniște*, (Coord. Valeria Căliman, Mircea Băltescu), Comitetul Județean pentru Cultură și Artă, Brașov, Institutul Poligrafic Brașov, p. 57-59; Gheorghe Iancu, *Membrii transilvăneni ai Academiei Române (Sesiunea 1919)*, p. 74; Roxana Moașa Nazare, *Academicieni brașoveni. Valeriu Braniște*, în *Țara Bârsei*, Serie nouă, anul XVI (XXVII), nr. 16, 2017, p. 12-13.

mai de seamă oameni ai școlii, ai bisericii și ai orientării prin presă a publicului românesc¹¹⁰.

Valeriu Braniște a candidat pentru Camera primului Parlament al României Mari în anul 1919, însă a fost înfrânt în alegeri de un reprezentant al unei mișcării politice cu program populist din zona Banatului: Partidul Uniunii Naționale. După anul 1920, a mai înregistrat mai multe înfrângeri politice în alegeri, iar într-una dintre acestea a fost practic fraudat politic. În ciuda opoziției sale, a faptului că a demonstrat acest aspect, rezultatele au rămas cele inițiale și care îi erau practic potrivnice¹¹¹.

În prima parte a anului 1920, mai precis în zilele de 10-11 ianuarie a participat în Sibiu la prima adunare generală postbelică a Asociațiunii Transilvane, ca reprezentant oficial al Consiliului Dirigent, calitate în care a luat cuvântul și a subliniat participanților despre necesitatea reluării activității acestui for național-cultural românesc din Transilvania¹¹². În cursul lunilor februarie-marte 1920, a fost trimis în numele Consiliului Dirigent, în misiune diplomatică, inițial în Paris, de unde, Delegația română aflată la Conferința de Pace l-a mandatat să reprezinte punctul de

---

¹¹⁰ A.A.R., p. 374-375; Valer Braniște, *Tabla de la Lugoj*, p. XXVII; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 190-191.

¹¹¹ Valeriu Braniște, *Contestație*, în *Lupta*, anul II, nr. 18 din 21 mai 1920, p. 2; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște, Un portret*, p. 94-95. Contestația sa nu a înregistrat niciun ecou, mass-media acelei perioade, în pofida marilor merite culturale și național-politice ale marelui gazetar V. Braniște, mulțumindu-se doar să constate în mod sec, faptul că omul politic a fost înfrânt în alegerile organizate pentru Cameră.

¹¹² S.J.S.A.N., Fond „Astra”, nr. 77/1920, f. 1; Valer Moga, *Astra și Societatea (1918-1930)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 96; Pamfil Matei, *Asociațiunea în lumina documentelor (1861-1950). Noi contribuții*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2008, p. 109. Valeriu Braniște a fost unul dintre principalii membri ai Asociațiunii Transilvane în Banat încă din anul 1903, dată la care deja el activa în redacția periodicului lugojan *Drapelul*.

vedere al transilvănenilor și bănățenilor în cadrul întreprinderilor oficiale pe care le-a avut în Londra¹¹³.

După anul 1920, a adunat și sistematizat un bogat material documentar având în proiectele sale, printre altele și publicarea unei ample istorii a Banatului. Tot acum a filtrat prin intermediul unui jurnal zilnic marile transformări sociale, politice și economice prin care România a trecut, iar programul său politic a fost expus pe larg în *Scrisoare către alegători*, un veritabil testament politic național pe care l-a lăsat¹¹⁴. Începând din anul 1922, a activat mai mult în plan cultural participând în cadrul adunărilor generale anuale ale Asociațiunii Transilvane, așa cum a fost cazul la Sibiu, în 8-9 noiembrie. De remarcat că în condițiile instituirii perioadei de memoriu după stingerea din viață a lui Andrei Bârseanu, Valeriu Braniște, care a prezidat comisia de alegeri a noului președinte, a propus și plenul adunării a aprobat perioada de un an a vacanței acestei funcții, ca semn de apreciere și omagiu a memoriei și faptelor marelui dispărut: A Bârseanu¹¹⁵.

Începând din anul 1923 i s-a înrăutățit boala de inimă de care suferea de altfel de câțiva ani. În aceste condiții, în care starea de sănătate nu i-a mai permis să facă lungi călătorii sau să se implice în activitatea de partid, s-a dedicat mai mult scrisului, publicând o serie de studii și articole, respectiv, a prezentat unele prelegeri și conferințe în numele Asociațiunii, dar mai ales și-a sistematizat documentele în vederea realizării unor proiecte de

---

¹¹³ Valeriu Braniște, *De la Blaj la Alba Iulia*, Timișoara, Editura Facla, 1980, p. 423-427; Alexandru Porțeanu, *Clandestin prin Imperiu*, în *Magazin istoric*, anul VIII, nr. 10, 1974, p. 54-58.

¹¹⁴ Valeriu Braniște, *Scrisoare către alegători*, Lugoj, Tipografia Szidon, 1922. Vezi și în: Gheorghe Iancu, *Omul politic și de cultură Valeriu Braniște*, Timișoara, Editura de Vest, 2012.

¹¹⁵ S.J.S.A.N., Fond „Astra”, nr. 1585/1922, p. 127-130; *Transilvania*, anul LIII, nr. 11-12, 1922, p. 747-751; Valer Moga, *Astra și Societatea*, p. 104-105; Pamfil Matei, *Asociațiunea în lumina documentelor*, p. 117-118.

sinteză a operei sale¹¹⁶. Rememorând în anul 1923, participarea sa la adunarea generală a Asociațiunii care a fost organizată în Lugoj-ul anului 1896, V. Braniște a remarcat că: „memorabilia adunare din 1896 a fost un moment important în solidaritatea culturală a românilor din Ardeal și Banat și în același timp o formă de protest contra serbărilor maghiare milenare”¹¹⁷.

Remarcăm în finalul studiului nostru că începând din anul 1923, V. Braniște s-a retras treptat din viața publică, ultimii săi ani de viață, petrecându-i în casa sa din Lugoj. Din această ultimă etapă a creației și vieții marelui om politic și de cultură a scris și a prezentat informații Ion Clopoțel¹¹⁸.

Asemenea tuturor oamenilor de seamă ai generației tribuniste care s-au aflat sub influența culturală și politică a

---

¹¹⁶ B.A.R., *Serviciul manuscrise, Arhiva personală Valeriu Braniște*; Ion Clopoțel, *Figuri reprezentative de la noi. Notă introductivă: Vasile Goldiș*, Cluj, Biblioteca ziaristică, 1934, p. 10. Acum publică în paginile unor periodice culturale precum: *Convorbiri literare*, *Dimineața*, *Răsunetul*, *Voința Banatului*; de asemenea prezintă mai multe conferințe pentru intelectuali sub cupola Asociațiunii. Dintre acestea menționăm doar câteva: *Istoria Imperiului Habsburgic*; *Finis Austriae*, *Înființarea Societăților industriale din Banat*, *Despre ocupația sârbească a Timișoarei*, *Istoria Uzinelor din Reșița*, *Teatrul, fondul cultural și educația românilor*, *Învățămintul – o treaptă pentru progresul personal și altele*.

¹¹⁷ Valeriu Braniște, *Oameni, fapte, întâmplări*, p. 225. Vezi pe larg despre prezentarea Adunării generale a Asociațiunii Transilvane care a fost organizată în Lugoj, în: Dumitru Tomoni, *Prima adunare generală a „Astreii” în Banat. Adunarea Generală de la Lugoj, 1896, Societate și civilizați în Banatul istoric*, Timișoara, Editura Mirton, 2003, p. 331–343; Idem, „Astra” în Banat până la Marea Unire, în *Studii și articole de istorie*, anul LXVI, 2001, p. 164.

¹¹⁸ Ion Clopoțel, *O vizită la bătrânul luptător de peste munți*, în *Patria*, anul X, nr. 2 din 3 ianuarie 1928, p. 1-2; Idem, *Discuții și recenzii. Paginile postume ale lui dr. Valeriu Braniște*, în *Societatea de mâine*, anul VI, nr. 3 din 15 februarie 1929, p. 34; Ion Breazu, *Un gazetar erou. Valeriu Braniște*, în *Transilvania*, anul 74, nr. 3-4, 1943, p. 307-309; Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret*, p. 162.

articolelor lui Ioan Slavici, dar și a ideilor și filosofiei Replicii junimii acadmice române din Transilvania și Ungaria, V. Braniște a trăit, a creat și a simțit în spiritul viu al Blajului și al afirmării drepturilor și libertăților națiunii române, a recunoașterii acestora în baza unui trecut milenar în Transilvania. S-a afirmat în această direcție, atât prin discursul său publicistic, cât și prin demersurile sale de natură social-culturală.

Pentru meritele sale culturale, sociale, politice, dar mai ales pentru consecvența sa, caracterul puternic de care a dat dovadă și pentru operă sa scrisă, a fost investit de Marele Sfat Național la Alba Iulia ca membru fără portofoliu (inițial) în Consiliul Dirigent al Transilvaniei, iar apoi ca șef al Resortului Instrucțiunii Publice și Cultelor. Nu în ultimul rând, menționăm alegerea sa în Academia Română în sesiunea anului 1919 și participarea sa la prima mare adunare generală a Asociațiunii Transilvane care s-a desfășurat în Sibiu după Marele Război în anul 1920.

Povestea unei Proclamații (Manifest) lansată de către Marele Stat Major al Armatei Române după intrarea în Primul Război Mondial

Vasile Dudaș*

În urmă cu câțiva ani, cu prilejul consultării colecției documentare Primul Război Mondial, păstrată în depozitele Serviciului județean Timiș al Arhivelor Naționale ale României, mi-a atras atenția o *proclamație - manifest* adresată militarilor de naționalitate română care erau înrolați în diferite structuri militare ale armatei Monarhiei Dunărene. Textul documentului încadrat într-un chenar colorat în culorile tricolorului românesc glăsuia:

„Frați Români, Bucurați-vă! România a intrat în război. Alături de Anglia, Franța, Italia și Rusia ea a pornit ca să vă dezrobească de jugul unguresc. Ceasul mântuirii voastre a sunat. Visul nostru de veacuri se va împlini. De acum s-a sfârșit cu prigonirile. Veți putea vorbi limba voastră în liniște, vă veți putea netulburați închina în bisericile voastre. Veți fi un popor liber stăpân pe pământul lui. Împreună cu Românii din Regat și cu cei din Bucovina nu veți mai fi decât un singur suflet, o singură țară. Din această zi locul vostru nu mai e în armata Austro-Ungară. Părăsiți rândurile ei. Veniți sub tricolorul român. Veniți fără întârziere să luptăm cu toții laolaltă pentru fericirea voastră și a noastră. Veniți să

---

*vasiledudas@yahoo.com

înfăptuim România Mare. Biruința ne așteaptă. Trăiască Neamul Românesc”¹

După cum se știe, după discuții aprinse care au avut loc în timpul desfășurării Consiliului de Coroană, întrunit la Palatul Cotroceni în ziua de 27 august 1916, regele Ferdinand I a decis, la solicitarea guvernului condus de Ion I. C. Brătianu, ca țara să părăsească starea de neutralitate, să se alătore Antantei și să declare război Monarhiei Dualiste. Decizia luată, corespundea, de altfel, angajamentelor asumate prin tratamentul de alianță și convenția militară semnate cu zece zile mai înainte de premierul român și reprezentanții Rusiei, Franței, Angliei și Italiei la București. Peste puțin timp, manifeste care înserau *Decretul* care prevedea instaurarea stării de asediu și mobilizarea generală a armatei, erau răspândite pretutindeni în satele și orașele Vechiului Regat. Între timp, grănicerii români blocaseră toate drumurile de-a lungul frontierei cu Austro - Ungaria.

Conform instrucțiunilor secrete primite în acest sens, Edgar Mavrocordat, în calitate de ambasador al României la Viena, s-a prezentat în cursul serii la Ministerul de Externe cu un plic care conținea *Declarația* oficială de război semnată de ministrul de externe român Emanoil Porumbaru. După o scurtă motivație a acestui demers, documentul consemna în încheiere faptul că:

„Războiul la care ia parte aproape toată Europa pune în discuție cele mai grave probleme referitoare la dezvoltarea națională și la existența statelor; România, mânăta de dorința de a contribui la grabnicul sfârșit al conflictului și aflată sub imperiul necesității de a salvagarda interesele sale de neam, se vede nevoită de a intra în război alături de cei care pot să-i

---

¹ Serviciul județean Timiș al Arhivelor Naționale, Colecția de documente privind Primul Război Mondial

asigure realizarea unității sale naționale. Din aceste motive ea se consideră, începând din acest moment, în stare de război cu Austro - Ungaria”².

Trecerea graniței s-a desfășurat în cursul nopții de 27 spre 28 august pe un front larg de peste 950 de km, în teren muntos și depresionar, accidentat și împădurit, cu participarea a trei armate. Concomitent cu declanșarea operațiunilor militare, Marele Stat Major al armatei române a întreprins și o intensă activitate de propagandă pentru justificarea lor. Printre mijloacele folosite s-a numărat și redactarea și răspândirea unor proclamații, manifeste și fluturași care erau adresate atât locuitorilor de naționalitate română din zona de graniță cât mai ales militarilor români care se aflau înrolați în diferite structuri militare ale armatei Monarhiei Dunărene.

Potrivit rezultatelor cercetărilor întreprinse până în prezent, se pare că acest documentul menționat mai sus a fost lansat asupra unor tranșee în care s-a aflat o subunitate a Corpului VII armată care își avea comandamentul în Timișoara. Probabil că unul din comandanții acestei structuri militare, neînțelegând limba română a solicitat traducerea textului în limba germană. Cert este faptul că acest document a ajuns în anul 1917 la Timișoara, în mâinile lui Berkeszi Istán, custodele muzeului din localitate, care a considerat că este bine să-l păstreze în colecția arhivistică a instituției. La finele anului 1960, mai precis la 12. 09. 1960 prin procesul verbal cu nr. 2001 el a fost predat de care Muzeul Regional al Banatului împreună cu o bogată colecție de

---

² *Marea Unire a Românilor în izvoare narrative*, Ediție, studiu introductiv și note de Stelian Neagoe, Editura Eminescu, București, 1984, p. 224

documente filiale din Timișoara a Direcției Generale a Arhivelor Statului conform dispoziției decretului 353/1957.³

Surprinse de sosirea militarilor români, autoritățile civile și militare din satele și orașele transilvănene de graniță au dispus mai multe măsuri. Astfel s-a dispus ca toți tinerii cât și bărbații în vârstă să părăsească localitățile.

Trebuie precizat faptul că locuitorii de naționalitate maghiară și germană au fost cuprinși de teamă, cea mai mare parte a lor luând drumul refugiului. Istoriografia maghiară estimează numărul lor la circa 200.000 de persoane, care cu bunurile mai de preț încărcate în căruțe și însoțite de mii de animale cornute s-au îndreptat spre centrul și vestul Transilvaniei, mulți poposind o vreme și în spațiul Banatului⁴. Legat de primirea refugiaților în satul Nerău, comitatul Torontal, preotul ortodox local Silviu Bichiceanu consemna:

„La începutul lunii octombrie sosesc în comună refugiații și cari erau din județul Brașov. Erau Unguri, Sași și foarte puțini români. Sașii erau din Prejmăr, Ungurii din Sân Peter, Românii erau din Feldioara. În special pre Românii i-am întrebat de ce au părăsit din înaintea Românilor satul și avutul lor? Îmi spuneau că jandarmii i-au silit, dar ei nu ar fi plecat și că acum le pare rău că au venit așa departe, putând a se reîntoarce chiar din drum. Simțeau greșeala ce au făcut, căci în Nerău erau plasați tot pre la străini și cari nu i vedeau bine. Era dat ordinul, ca toți fără deosebire de stare și limbă să primim pre refugiați în casa și la masă”⁵.

---

³ Serviciul județean Timiș al Arhivelor Naționale, Colecția de documente privind Primul Război Mondial.

⁴ Vasile Vesa, *Transilvania în timpul Primului Război Mondial (1914-1918)*, în *Istoria Transilvaniei*, vol. III, Ediția a II - a, Cluj Napoca, 2016, p. 473.

⁵ *Înscrisurile de la Nerău - o istorie a locului, Timișoara*, Editura Graphite, 2005, p. 127-128.

Este de remarcat faptul că în aceste zile tensionate, cu toată starea de euforie pentru unii și de frustrare pentru alții nu s-au semnalat violențe etnice semnificative. Numeroși locuitori, mai ales cei de naționalitate română au refuzat să de-a curs solicitărilor autorităților și au lut drumul pădurilor din împrejurimi. Cei rămași au organizat consilii care au dispus constituirea de gărzi civile pentru asigurarea ordinii publice și avutului celor plecați precum și rezolvarea problemelor legate de sosirea militarilor români.

Majoritatea locuitorilor români au asistat cu entuziasm la sosirea armatei române având speranța că statutul lor social și politic se va schimba. După retragerea armatei române mulți locuitori au luat calea refugiului pentru a scăpa de rigorile măsurilor represive ale autorităților revenite în fruntea localităților urbane și rurale. Atitudinea manifestată față de armata română, găzduirea militarilor români, diferite servicii făcute la solicitarea acestora, furnizarea de informații, îndeplinirea rolului de călăuză, îngrijirea răniților, exprimarea deschisă a sentimentelor naționale au constituit capete de acuzare care au dus la anchete, arestări, condamnări la închisoare și deportări. Acțiunile represive nu s-au limitat la spațiul care fusese controlat de armata română ci ele au fost extinse în toate zonele locuite de români. Potrivit unor studii mai recente numărul românilor cărora li s-a fixat domiciliu forțat în vestul Ungariei a depășit 10.000 de persoane până în vara anului 1918⁶.

---

⁶ Vasile Vesa, *op. cit.*, p. 474.

No. 207
1877

Manuscrit Român!
Frați Români,

Bucurați-vă! *Special Corp!*

România a intrat în război. *România este în răz
braz glorioasă!*

Alături de Anglia, Franța, Italia și Rusia ea a
pornit ca să vă desrobească de jugul unguresc.

Ceasul mântuirii voastre a sunat.

Visul nostru de veacuri se va împlini.

De acum s'a sfârșit cu prigonirile. Veți putea
vorbi limba voastră în liniște, va veți putea ne-
turburăți închina în bisericile voastre. Veți fi un

popor liber stăpan pe pământul lui.

Împreună cu Românii din Regat și cu cei din
Bucovina nu veți mai fi decât un singur suflet, o
singură țară.

Din această zi locul vostru nu mai e în armata
Austro-Ungară.

Parăsiți rândurile ei. *Imperialist! put!*

Veniți sub tricolorul român. *Românii nu vor să
manuscritul român!*

Veniți fără întârziere să luptăm cu toți la olaltă
pentru fericirea voastră și a noastră.

Veniți să înfaptuim România Mare.
Biruința ne așteaptă.

Cor Buză arăstăd român!

Trăiască Neamul Românesc!
Șezi laba să manuscritul Român!

Proclamația - manifest adresată militarilor de naționalitate română

Într-o lucrare cu caracter memorialistic, învățătorul Emilian Novacovicu din satul Răcășdia, comitatul Caraș - Severin consemna:

„Prin intrarea României în alianță cu puterile Antantei, situația poporului român de aici s-a înrăutățit. Frunțașii români de pretutindeni au fost luați la țintă. Administrația țării prin jandarmii săi, a pus la pândă mișcarea fiecăruia din noi. Credința că românii ungureni, vor avea legături de spionaj cu cei din România liberă, a îndemnat autoritățile statului ungar ca să aplice severitatea controlului. Cărțile negre au fost revizuite. Trădătorii de patrie trebuiau aflați. Diferitele apucături inventate contra celor înscriși în cartea neagră erau multe și diferite. Jandarmii și detectivii secreți, aveau îndatorirea de a afla printre români, pe cei ce vor fi avut legături secrete de trădare. Pentru atingerea scopului, foloseau mijloace diabolice, nepermise. Loviturile, interogatoriile și torturile erau aplicate, respectul personalității, fără genere de rang și demnitate, fără considerente la vinovat și nevinovat, la tânăr și bătrân. Ziua, noaptea, suspecții au fost ridicăți brusc din mijlocul familiilor lor și arestați”⁷.

Cele relatate de Emilian Novacovicu sunt probate de către deputatul Teodor Mihali care cu ocazia remanierii guvernului Wekerle Sándor făcea cunoscut la 31 ianuarie 1918 în fața Dietei că:

„guvernul Tisza fără orice cauză și motiv a aruncat în teribila temniță a internării mii și mii de români chiar și din comitatele situate la 3-400 km distanță de la câmpul de luptă. S-a dat voie liberă detestabilei răzbunări personale și fiecare

---

⁷E. Novacovici, *Suferințe*, Oravița, 1926, p.15

solgăbirău, notar și scriitorăș putea alege în dragă voie jertfele din aceia, care vreo dată s-au uitat codiș la ei sau au protestat contra vre - unei fapte nedrepte. Pe baza unor minciuni infame, bănuieli subșiri ridicole sau interpretarea falsă a unor situațiuni provocate de starea inevitabilă și naturală crată de război au fost mii de inși aruncați în temnițe și mai ales penitenciarele Ardealului sunt înghesuite de mii de români; bătrâni, bărbați, femei și copii îndură umanismul și dreptatea guvernului Ungariei. Scumpii noștri frați gem acolo în temnița grea a internării și în temnițele statului, pe când tații lor, frații și copii lor își varsă sângele pe toate câmpurile de luptă ale Europei centrale pentru statul maghiar și siguranța Casei de Habsburg. Ministru de culte închide cu sutele școlile românești și voiește să silească cel puțin 500 de învățători sa iee lumea în cap. Își trimite comisarul în sala consistoriului român din Sibiu și cu amenințări stoarce de la acesta ghilotinarea culturii poporului român. În pedagogiile române organizează un birou polițial și profesorii își fac lecțiile sub control polițial. Acești comisari sunt îndreptății a da note elevilor. Acest ministru voiește să creeze autonomia catolică și în proiectul său de lege voiește în mod nelegal să contopească organizația bisericii romano-catolice și mitropolia greco - catolică română a cărei autonomie a fost asigurată prin cuvânt regal și lege. Acest ministru oferă bisericii reformate 126.600 coroane, bisericii evanghelice 54.600 coroane, bisericii evanghelice luterane 12.000.000 coroane, bisericii unitariene 6.800.000 coroane, confesiunii israelite 25.000.000 coroane dar nici un filer bisericii greco - ortodoxe române din Ungaria care numără 2.000.000 suflete și nici un filer bisericii greco - catolice române care crește în credință către tron și patrie peste un milion de suflete”⁸

---

⁸ *Drapelul*, XVIII, nr. 9, din 23 ianuarie/3 februarie 1918.

Desigur că acest pas important făcut de către guvernul de la București a avut un important impact asupra zecilor de mii de români ardeleni, bănățeni, crișeni, maramureșeni, sătmăreni și bucovineni înrolați în diferite unități operative ale armatei austro-ungare. Întrucât numărul dezertărilor a luat proporții îngrijorătoare, autoritățile administrative locale au primit dispoziții potrivit cărora periodic aveau obligația de a afișa liste cu cei care trecuseră la inamic, ordinele de urmărire și tabele cu cei reținuți. De asemenea au fost sistate ajutoarele acordate familiilor celor despre care se șeau informații că în calitate de prizonieri aflați în lagărele ruse, italiene și franceze optaseră pentru înrolarea în legiuni românești care urmau să combată alături de puterile Antantei.

La 15 mai 1918, cunoscutul inventator bănățean Traian Vuia, unul din pionierii aviației mondiale, publica în gazeta *La Transylvanie*, care apărea la Paris, un interesant articol intitulat *Românii din Transilvania dezertori din armata austro-ungară*. Citând din numărul apărut în 27 aprilie 1918, al publicației periodice *Budapesti Hirlap*, referitor la intervenția deputatului Ugron, autorul sublinia faptul că acesta declarase în Dietă, că numărul dezertorilor de naționalitate română din Transilvania depășise cifra de 60.000. În continuare, Traian Vuia aprecia că mai mult de 10.000 trecuseră Carpații, 160.000 ajunseseră prizonieri în Rusia iar 20.000 în Italia. Dacă la aceștia se adăuga cei răniți care deveniseră inapți pentru serviciul militar, concluziona autorul, s-ar putea organiza o armată mai numeroasă decât cea care mai lupta alături de Puterile Centrale⁹.

Desigur că unele cifre menționate mai sus sunt greu de probat documentar, dar este cert faptul că hotărârea guvernului Regatului român de a se alătura puterilor Antantei, moartea

---

⁹ *La Transylvanie*, I, nr. 1, din 15 mai 1918; *Făurirea statului național unitar român. Contribuții documentare bănățene 1914-1919*, București, 1983, p. 36-37.

împăratului Francisc Iosif I la 21 noiembrie 1916, comportamentul, în multe cazuri nepotrivit al unor ofițeri și subofițeri față de soldații români, politica guvernului de la Budapesta, lehamitea și speranțele înșelate într-o situație mai bună în schimbul sacrificiilor pe teatrele de război au condus la desolidarizarea militarilor români ardeleni, bănățeni, crișeni, sătmăreni, maramureșeni și bucovineni față de statul dualist. Același proces a caracterizat comportamentul și altor naționalități. Prin coroborarea situației de fronturile de luptă cu nemulțumirile celor rămași acasă manifestate prin numeroase proteste, greve și manifestații de stradă s-a creat o stare de nemulțumire generală care în toamna anului 1918 îndrepta Monarhia Dunăreană spre disoluție.

Aspecte din activitatea poetică și jurnalistică a învățătorului bănățean George Bălțeanu dedicată Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918

Prof. Dr. Gabriela Hajdu,

Școala Gimnazială „Anișoara Odeanu”, Lugoj, Jud. Timiș
și Liceul Tehnologic „Aurel Vlaicu”, Lugoj, jud. Timiș

George Bălțeanu a fost învățător confesional, poet, dramaturg, publicist, animator cultural. S-a născut la 1 iulie 1881, în Topleț, jud. Caraș-Severin. A decedat la 23 decembrie 1961 fiind înmormântat la Topleț. Era fiul lui Nicolae și al Petriei. A fost căsătorit cu Saveta Săvescu, învățătoare cu preocupări literare (teatru și poezie). Și-a semnat lucrările cu G.B. și Salvia.¹ A debutat în „Poporul român”, în anul 1901. A colaborat la: „Acțiunea” (Lugoj), „Almanahul învățătorilor” (Lugoj), „Banatul”, „Banatul literar”, „Brazde bănățene” (Topolovățul Mic), „Calendarul Românelui” (Caransebeș), „Cartea satului” (Lugoj), „Drapelul” (Lugoj), „Drum Nou” (Bocșa Montană), „Educatorul” (Oravița, Lugoj), „Făclia” (Caransebeș), „Foaia Diecezană” (Caransebeș), „Învățătorul bănățean” (Lugoj), „Luceafărul” (Timișoara), „Lumina” (Caransebeș), „Semenicul” (Lugoj), „Telegraful român” (Sibiu), „Valea Bârzavei” (Reșița),

---

¹ Victoria I. Bitte, T. Chiș, N. Sârbu, *Dicționarul scriitorilor din Caraș-Severin*, Ed. Timpul, Reșița, 1998, p. 19

„Vasiova” (Bocșa).² Din volumele sale amintim: „Poesii” (1920), „Din copilărie: Amintiri în versuri” (1925), „Pâne cerească pentru patrie, plugari și școlari: (Poezii)” (1928), „Din lumea Toplețului: versuri” (1932), „Pâne cerească pentru apostolii satelor” (1937), „Citesc școlarii – ascultă plugarii: versuri din vieța satelor” (1943), „Frământări pentru vatra de lumină în Topleț” (1943), „În dragoste creștină: versuri” (1996)³. Multe din creațiile sale sunt publicate în „Antologia învățătorilor în literatură”, (1938).⁴

George Bălțeanu a fost un înfocat iubitor al poporului nostru. Nu avea nici o teamă să-și manifeste sentimentele sale românești. Următoarele rânduri scrise într-o scrisoare adresată lui Aurel Cosma jr. ilustrează mândria sa națională: „Am prins un dor de viață națională nouă și m-am îmbrăcat în haine românești. Am umblat așa doi ani de zile în școală și în tot locul.”⁵ Se întâmpla înainte de 1918! De asemenea, multe din poeziile scrise și publicate de acesta pe parcursul anului 1918, în „Drapelul” din Lugoj și ulterior, în volumele sale, sunt dedicate marilor evenimente din istoria românilor și în special Marii Uniri de la 1 Decembrie. Astfel, putem afirma că prin lira sa poetică a militat activ pentru înfăptuirea acestui vis de veacuri al poporului român. De altfel, în acele vremuri, pentru românii din Monarhia Austro-Ungară, cultura era singura modalitate posibilă și acceptată care le-a menținut trează și nealterată conștiința națională, în condițiile deznaționalizării impuse de către autorități.⁶

---

² *Ibidem*, p. 20

³ *Ibidem*

⁴ *Ibidem*, p. 21

⁵ Dr. A. Cosma jr., *Istoria presei române din Banat*, vol. I, Ed. „Unirea română”, Timișoara, 1932, p. 132

⁶ Gabriela Hajdu, *Învățătorul George Bălțeanu – militant pentru înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918* în „Conferința Națională 1 Decembrie – Ziua Unității Naționale”, Ediția I, Ed. Acces, Timișoara, 2013, p. 18

În poezia „E ceasul mântuirii...”, George Bălteanu prefigurează marile prefaceri istorice din Europa care vor urma după încheierea primului război mondial: „E ceasul mântuirii / Căci firea se’noește / Și-a neamurilor soarte / În lume se croește. // Azi soarele dreptății / Și nouă ne răsare, / „Deșteaptă-te, române”! / Că-i ziua sfântă, mare! // Veniți voi plânși de veacuri / Din sate și cătune, / Veniți să dăm dovada / Virtuților străbune! // Veniți la luminare, / Să știți cu toți ce’nseamnă / A da răspunsul vremii - / Cum sufletul ne’ndeamnă! // Noi vrem ca neamul nostru / Să iasă la lumină / Robia sufletească / Mai mult să nu ne țină! // Destul am dat altora / Sudoarea din moșie - / Destul și preț de sânge / Vărsat cu vitejie! // Dorim frăția dulce / Din legea creștinească, / Deplina libertate / Viață românească! // Și vrem, ca’n legea firii / Să fim stăpâni pe soarte, / Păstori de neamul nostru, / În lume să ne poarte! // Să punem capăt astăzi / Rușinei blăstămate, / Să nu mai vină vremea / Uciderii de frate! // Aceasta ni-e dorința / La ziua sfântă mare! / Trăiască neamul nostru / Gătit de sărbătoare !!!”⁷

Într-unul din următoarele numere ale ziarului „Drapelul” în care apare anunțul Consiliului Național Român de convocare a Adunării Naționale a Românilor pe ziua de 18 Noiembrie st. v./1 Decembrie st. n., George Bălteanu a publicat poezia „Sub steag!” în care îi îndeamnă pe români „domni și din popor” să se mobilizeze pentru a lua parte la marele eveniment de la Alba Iulia: «Veniți voinici Români / Și domni și din popor, / Credință să jurăm / Sub steagul tricolor! // Veniți voioși cântând, / Cu sufletul curat, / Lăsați și plug și tot - / Și gândul de’nsurat! // Că nu pornim la front / De nou să sângerăm, / Ci numai noi de noi / În drept să ne-așezăm! // Să punem frâu celor / Cari fac fără-de-legi, / Pân’ vine noul rost / Din cartea sfintei legi! // De-o vrea și

---

⁷ *Drapelul*, Lugoj, XVIII, 1918, Nr. 115 din 27 octombrie/ 9 noiembrie, p. 2

Dumnezeu / Să vie mai curând, / Atunci vom prăznui / „În vechiul nost' pământ”! // Veniți dar frați Români / Și domni și din popor, / Credință să jurăm / Sub mândrul tricolor!»⁸

În „Drapelul” din 1/14 Decembrie 1918 apare poezia „Pentru istorie”, datată 20 noiembrie 1918, în care George Bălțeanu rememorează ultimii patru ani din istoria românilor bănățeni pentru a fi cunoscuți de generațiile viitoare: „În capătul de vară, când traiul e mai dulce, / Când rodurile'n țarini apucă de se coc / Și carăle'ncărcate încep a le aduce, / Aprinsu-s'a în lume, potopul cel de foc. // (...) // Prin roiul de armate din marea 'mpărăție, / Cu neamuri, cari de veacuri 'ntr'ânsa locuiesc, / Luptară pe tot frontul cu rară vitejie / Și multe regimente, de sânge românesc. // (...) // Am fost în multe sate lipsiți și de lumină: / Preoții, 'nvățătorii la oaste-au fost chemați, / Iar cei mai buni ai noștri, târâți fără de vină, / Robiră ori muriră, închiși sau internați. // Ne-au pângărit vrășmașii și sfintele altare: / Din clopote sfințite turnară țevi de tun, / Iar școalelor române le-au pus mereu zăvoare, / Să frângă graiul nostru, în gândul lor nebun. // (...) // La fronturi în primejdii, pe sate cu răbdare, / Așa ne-am stors viața mai mult de patru ani, / Credința ne-a fost numai izvor de ușurare - / Că vine... vine plata... și bieților sărmani! // Și iată că potopul de foc se potolește; / Cenușa lui îngroapă sistemul păcătos, / Pe vechile ruine, o lume se'noește: / Frăție creștinească din legea lui Hristos. // O, neam sărac dar fâlnic, cu inima prea bună! / Înalță-ți gândul astăzi la bunul Dumnezeu! / E ziua învierii și mama ne adună, / Pe toți să ne alinte, la dulce sânul său.”⁹

O puternică semnificație istorică au și versurile poeziei „O, ziua sfântă mare (1 Decembrie 1918)”: „O, ziua sfântă mare, / De

---

⁸ Idem, XVIII, 1918, Nr. 120 din 10/23 noiembrie, p. 2

⁹ Idem, XVIII, 1918, Nr. 129 din 1/14 decembrie, p. 3

veacuri așteptată, / Fii binecuvântată! // Pământul doinei noastre, / Ardealul și Banatul, / Crișana, Maramureș, / Moldova frământată, / De-atâtea ori truncheată, / Azi vine să se-nchine / Puterilor divine / Strigând: Mărire Ție / Mărită Românie, / Unită pe vecie! // O, ziua sfântă mare, / De veacuri așteptată, / Fii binecuvântată!”¹⁰

Versurile poeziei „La Alba Iulia (acum 10 ani)” rememorează evenimentele istorice petrecute la 1 Decembrie 1918: «Prin sate clopotele sună / De-a lungul și de-a latul, / La Alba Iulia se-adună / Ardealul și Banatul. // Pe locul bălților de sânge / Ce-au curs odinioară, / Poporul liber nu mai plânge, / Că darul se pogoară. // Văzduhul, nourat, o clipă / Despică largul zării, / Din nor și soare se-nfiripă / Icoana învierii. // Iar când vin solii din cetate / Cu vestea pe Câmpie, / Prin mii de suflete străbate / Fiori de bucurie. // Povestea noastră-i tălmăcită - / Pornește vijelia / Și brațele spre cer s-agită: / „Trăiască România”. // O horă mândră se-ncunună / Și joacă lumea toată, / Căci după veacuri se răzbuună / Martirii frânți pe roată.»¹¹

În poezia „La praznicul Unirii”, George Bălțeanu evocă cele mai importante momente din istoria românilor, premergătoare Marii Unirii de la 1 Decembrie 1918 iar în ultimele versuri invocă ocrotirea divină pentru întregul pământ românesc și totodată pentru unirea înfăptuită: „Sub Alexandru Ioan Cuza, din voința cerului / Semănatu-s-a Sămânța întregirii neamului. / Și de când Moldova-n horă cu Muntenia s-a prins, / Dorul nostru de unire tot mai tare s-a aprins. / Iar sub Carol Înțeleptul, Dumnezeu ne-a ajutat, De-am scăpat de turci la Plevna și-am făcut un mic regat. / Noi de-atunci vedeam un soare răsărind la București, / Care încălzea nădejdea inimilor românești. // A venit și ziua mare-a răsplătirii jertfelor: / Ferdinand ajuns rege-al tuturor românilor. / (...) // Dormi cu

---

¹⁰ Delia Ștefania Barbu, Al. Buzera, *Tezaur de cântece și versuri*, Ed. „Gheorghe Cârțu-Alexandru”, Craiova, 1994, p. 133

¹¹ *Ibidem*, p. 135

inima-mpăcată, Voievodule Mihai, / Bine te cuvântă țara pentru care tu visai. / Bine te cuvântă neamul care-a dat destui martiri, / Pentru lege, pentru limbă, pentru-a Patriei măriti. / (...) // Iar acuma, Ție, Doamne, îndrăznim a Te ruga, / Miluiește România după mare mila Ta! / Duhul păcii să pătrundă tot pământul românesc, / Și ca frații să trăiască cei ce-ntrânsul locuiesc. / Varsă anotimpuri bune din ceresul Tău izvor, / Munca, cinstea să ne-aducă mulțumire tuturor. / Că Tu ești sfințirea noastră și Tu bine ai voit, / De-ai adus plinirea vremii și-ntr-o țară ne-am unit.”¹²

Fiind un vechi colaborator al „Drapelului” din Lugoj, conducerea redacției l-a desemnat corespondent principal al publicației la Adunarea Națională de la 1 Decembrie 1918. Pentru descrierea manifestărilor de la Alba Iulia, George Bălțeanu a adoptat un mod jurnalistic de exprimare potrivit stilului său poetic. În acest sens, reportajul său este scris într-o manieră epistolară. Cuprinde detalii semnificative, cu profunde valențe lirice, sub forma unei confesiuni făcute unui prieten apropiat privind manifestările care au avut loc la Alba Iulia.¹³

În numărul 127 al „Drapelului” din Lugoj este publicată prima parte a reportajului realizat de George Bălțeanu sub forma unei scrisori adresate unui bun prieten în care povestește cum a umblat și ce a văzut la Alba Iulia.¹⁴ Aflăm că a pornit la drum cu un prieten din sat. Pe drum li s-au alăturat în tren «roiuri de români cântând veseli sub steaguri naționale și strigând din baierile inimii: „Trăiască România Mare!”»¹⁵ Când au ajuns în Alba Iulia se înserase binișor dar au găsit găzduire la o familie de

---

¹² *Ibidem*, p. 129

¹³ A. Turcuș, C. C. Gomboș, *Marea Unire reflectată în presa românească din Banat (1918-2002)*, Ed. Excelsior Art, Timișoara, 2003, p. 56

¹⁴ *Drapelul*, Lugoj, XVIII, 1918, Nr. 127 din 27 noiembrie/10 decembrie, pp. 2-3

¹⁵ *Ibidem*, p. 2

creștini miloși care i-au primit cu drag în casa lor.¹⁶ În dimineața următoare (1 Decembrie 1918), prin frig și zăpadă proaspătă, au mers la biserică. Evenimentul este descris astfel: «Preoții dau binecuvântarea pentru slujba Utreniei și mereu biserica se umple de lumină și cântare. Iată vin și capii bisericii noastre, Ioan, episcopul Aradului (...) și Miron al Caransebeșului (...). Episcopul Miron cetește psalmul neamului iar când fratele său în Cristos, Ioan, încheie cu „Cel ce a înviat din morți și a înviat astăzi și neamul nostru românesc, Cristos adevăratul Dumnezeu (...)” glasul i se neacă de mărirea zilei și atunci ca la un semn dat de sus răsună imnul nostru „Deșteaptă-te, Române”, cântat de toți și plâns de mulți cari n-au crezut să mai apuce așa vreme de mărire.»¹⁷ Apoi, «lumea, câtă a încăput în biserică cu cei de afară cari izvorau neconținut din toate părțile orașului, împreună cu cea de la sora biserică unită, o ia înainte spre poarta cetății, ca să iasă afară la locul tribunelor (...). Pe drum la dreapta și stânga tot feciori, bărbați și chiar bătrâni în haine țărănești cu arma la umăr iar sus pe ziduri sentinele păzeau „cetatea noastră”. (...) Deasupra ei juca un drapel mare tricolor în bătaia vântului de toamnă. La stânga lui salută o sentinelă».¹⁸

În numărul 128 al „Drapelului” din Lugoj este publicată a doua parte a scrisorii.¹⁹ George Bălțeanu continuă descrierea manifestărilor de la Alba Iulia: „Ajungem la locul celor patru tribune, poporul le înconjură și așteaptă mântuirea. (...) Din marea mulțimei se ridică pădurea de stindarde bătute de vânt spre oraș, închipuind parcă legătura gândului mulțimei cu reprezentanții din constituantă cari în această vreme hotărâsc

---

¹⁶ *Ibidem*, pp. 2-3

¹⁷ *Ibidem*, p. 3

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ *Drapelul*, Lugoj, XVIII, 1918, Nr. 128 din 29 noiembrie/12 decembrie, pp. 2-3

mărturisirea credeului nostru: Alipirea tuturor românilor la România liberă. Pe lângă steaguri resar table cu numirile comunelor cari au venit în mase mari. (...). Muzică, jocuri și cântece naționale țin lumea laolaltă care la o vreme părea tot mai nerăbdătoare în așteptarea aleșilor neamului, ca să vestească solia mântuirii. În pauze frunțașii țin vorbiri și întăresc credința poporului pentru cauza dreptății în această zi istorică.”²⁰ Urmează apoi descrierea momentului culminant: „După o lungă așteptare, se aude că vin apostolii mântuirii. Lumea fierbe într-o mișcare generală iar văzduhul resună de strigătele tuturor: Să trăiască! Îi primește ca pe Cristos, îi ascultă și prin jurământ, cu ridicarea mânilor spre cer, sfințește dorința neamului Românesc din Ungaria: *Alipirea la România liberă*, care dorință, în urma suferințelor noastre din șirul veacurilor care ne-a silit să ucidem frații de-o limbă, pentru scopuri străine – a strebătut la noi Români subjugăți până la adâncurile sufletului. Altcum nu se poate înțelege o adunare atât de mare și atât de măreață cu vot unanim, în timp aproape de iarnă cu mijloace de comunicație restrânse, ici colea opreliști de a participa, sărăcie de haine, boală spaniolă și Dumnezeu le mai știe...”²¹ În continuare este prezentat un alt moment semnificativ: După adunare, mulțimea a început să se împrăștie. O mare parte nu s-a mai întors în cetate ci a luat-o pe drumurile cele mai scurte spre satele lor. Cei care s-au îndreptat spre cetate au primit poruncă să se întoarcă la tribune pentru că venea din cetate deputatul Dr. Ștefan Cicio Pop împreună cu alți reprezentanți trimiși de frații basarabeni și bucovineni pentru a înfrăți bucuria lor cu cea a participanților la adunare. Astfel, mulțimea s-a adunat iar la tribune unde „au gustat din dulceața rostului lor de aur.”²² Spre finalul scrisorii, George Bălțeanu

---

²⁰ *Ibidem*, p. 2

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

menționează: «partea din urmă, cea mai înălțătoare a serbătorii n-am răbdare s-o scriu dar ea a fost atât de măreață, încât „a o spune limba, nu poate!” Gândul sufletului meu mă trage acum (...) în lumea viitorului nostru. Dacă Dumnezeu ne va ajuta să așezăm rostul țerii noastre, România tuturor Românilor așa cum am pornit-o, atunci mai ales pe noi cari am purtat jugul streinilor, ne așteaptă o mare și îndoită muncă în viitor.²³ Urmează sfaturi pentru țărănime, școală, învățători, preoți, părinți, domnii de la administrație, slujbașii poporului, muncitorime, măieștri de toată branșa. Românii sunt îndemnați să se întâlnească cu toții în biserică la rugăciune, să susțină limba, portul, datinile bune și o adevărată cultură românească creștinească care să asigure veacuri de viață în noua țară: România Mare.²⁴ Scrisoarea este datată la 28 noiembrie 1918 și este semnată G. B.

Constatăm astfel că versurile selectate din poeziile scrise de învățătorul confesional George Bălțeanu ilustrează aspecte din istoria românilor bănățeni, demonstrează talentul său poetic, atașamentul pe care l-a avut față de poporul român precum și contribuția acestuia la palmaresul cultural și spiritual al Banatului, acesta fiind totodată, prin bogata sa activitate poetică și jurnalistică, și un militant activ pentru realizarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.

---

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem*, pp. 2-3.

1918: antecedente diacronice și diplomatice; aportul bisericii bănățene la înfăptuirea mărețului act

Preot prof. dr. Vasile Muntean

Cum se știe, instaurarea în 1867 a dualismului austro-ungar (*unio duarum nationum contra plures*) a dus la întărirea politicii de opresiune și deznaționalizare a românilor ardeleni și bănățeni. În atare context istoric, era de așteptat ca Eminescu-Poetul Național, cel ce va pune în *Doina* sa versul „De la Nistru pân’ la Tisa”, să devină membru din 1882 al societății patriotice „Carpații” – cu numele inițial de *Iridenta Română* - ce va milita pentru unirea Transilvaniei cu România. De notat că termenul *România*¹, inserat în Constituția din 1866, începând cu anul 1870 aproape toate puterile garante îl vor folosi în relațiile cu statul român, acest concept fiind cuprins și în Tratatul de la Berlin din 1878, prin care – deodată cu independența, câștigată întâi pe câmpul de luptă prin mari jertfe – se recunoaște și numele României. Demn de remarcat faptul că guvernul român – la solicitarea Austro-Ungariei – nu a acceptat (cu prilejul Războiului de Independență) să extrădeze pe tinerii transilvăneni și bănățeni

---

¹ Numele de România, într-o tipăritură, pentru prima oară apare în 1816, la Leipzig, când Dimitrie-Daniel Philippide își publică lucrarea sa *Ἱστορία τῆς Ρουμανίας*. Cf. Alexandru Elian, Introducere la *Fontes Historiae Daco-Romaniae*, III, București 1975, p. XVII.

„veniți să se înroleze voluntari în armata română”. Să mai relevăm și aceea că, în martie 1881, principatul românesc va fi ridicat la rang de regat.

În nov. 1892 – după ce în 28 mai același an liderii Partidului Național Român din Transilvania, însoțiți de 300 confrăți, s-au deplasat la Viena pentru a prezenta împăratului cunoscutul *Memorand* (nefiind primiți de suveran) - regele Carol I, cu ocazia trecerii sale prin Viena, nu uită a-i aminti imperatorului Franz Joseph despre prigoanele ce le îndurau românii ardeleni din partea autorităților maghiare. De reținut – *inter alia* - că, în anul 1894, la Oxford are loc un miting de solidarizare cu cauza memorandiștilor, trimiși în instanță de guvernul ungar, dar persecuțiile nu încetează. Să mai amintim că la începutul lui 1904 – referindu-se la protestele presei din regat contra proiectului de lege școlară din Ungaria, care urmărea maghiarizarea forțată a românilor din Ardeal și Banat -, ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei la București spunea într-un raport că politicienii români au ca obiectiv „unirea tuturor românilor”. Același ministru, în febr. 1906, spre a se abate atenția guvernului român de la problema Transilvaniei, sugera ca diplomația austro-ungară să încurajeze interesul cârmuirii de la București pentru „chestiunea cuțovlahilor” (românii sud-dunăreni din Macedonia), și să ațâțe disensiunile româno-bulgare pe acest subiect.

În febr. 1914, conducerea PNR din Ardeal întrerupe irevocabil tratativele cu guvernul maghiar, întrucât acesta nu consimțea – cum era firesc - să recunoască poporul român „ca individualitate politică” și să-i asigure o dezvoltare normală. În anii 1914-1916, pentru atragerea României în conflagrația mondială, guvernele Antantei vor recurge la asigurări tot mai categorice privind unirea cu regatul român a ținuturilor românești din monarhia austro-ungară, deziderat introdus *in extremis* - la insistențele diplomaților români – în Tratatul de alianță din august 1916 dintre România pe de o parte, și Rusia, Franța, Anglia și

Italia pe de altă parte. În consecință, în 14/27 august același an, România declară război Austro-Ungariei, spre a-și garanta „înfăptuirea unității sale naționale”.

Firește, sunt explicabile „tulburările grave” de la Arad, Timișoara și din alte localități, cauzate de preluarea puterii, în 1913, de către István Tisza ce va duce o politică intolerabilă față de naționalitățile conlocuitoare. După insuccesele inițiale suferite de România în război, guvernul Tisza a redactat o declarație pe care, în ciuda terorii dezlănțuite, cei mai însemnați activiști - Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop, Iuliu Maniu, Valeriu Braniște și alții - au refuzat categoric să o semneze; de pildă, reputatul istoric-cleric Ion Sârbu a declarat fără echivoc că „preferă să moară în temniță decât să-și păteze numele și să-și înmormânteze un ideal pentru care s-azbuciumat atât de mult”. Prin urmare, unii fruntași români sunt trimiși pe front, alții închiși – între care dascăli, preoți etc. -, cu toții fiind considerați „elemente periculoase”.

Deja în răstimpul neutralității României, clericii ortodocși români din zona Banatului și-au manifestat solidaritatea cu frații din România liberă. Spre exemplificare, preotul Martin Vernichescu din Vârciorova, arestat în 1915, a fost privat de libertate până la terminarea Primului Război Mondial, suspectat „că ar fi mijlocit și ușurat trecerea în România a unor fugari”; demersul lui Miron Cristea spre a fi eliberat n-a reușit, dar episcopul - cum a făcut și în alte cazuri – va acorda familiei o sumă anume, pentru a putea copiii deținutului să urmeze școala. Părintele istoriograf Coriolan Buracu, înfocat naționalist, la fel va suferi reclusiune (la Seghedin și Vaț). Preotul Alexandru Atnagea din Vrani trece la Domnul în închisoare, în 1918, ca martir al cauzei naționale. Protopopul de la Biserica-Albă, dr. George Dragomir (lugojean de origine) a fost închis în 1917 la Nagymárton, răposând în ianuarie 1918 în pușcăria de la Sopron, pare-se otrăvit. La Sopron era încarcerat renumitul compozitor

Ioan Vidu (în anii 1916-1918; intervențiile de a fi eliberat au fost zadarnice). Alt deservent al Altarului, Iuliu Musta din Glimboca în 1914 fuge în Regat, după ce a fost acuzat că este un „Dacoromân”. Tot așa va proceda și diaconul dr. Avram Imbroane din Lugoj, care în ziarul bucureștean „Epoca” (spre finele lui 1918, și în publicația „Banatul”) susținea ideea unirii politiceși se ocupa cu organizarea corpurilor de voluntari români din Rusia; și soldații din Italia acționau în același sens. Cu toate că măsurile luate de stăpânirea ungară erau deosebit de dure, nu puțini clerici bănățeni au continuat să sprijine pe cei care voiau să ajungă în România, precum Romulus Jurchescu din Peștere, arestat în septembrie 1916 și eliberat abia în ianuarie 1918. Simpli soldați, însă și ofițeri ca generalul Ion Drăgălina ce va fi rănit mortal în 1916, și alți voluntari (ca scriitorul Cassian Munteanu, în 1915) vor trece în regatul român ca să lupte pentru triumful unei cauze drepte. Și exemplele de acest gen se pot ușor înmulți.

În 3/16 oct. 1916 sosește în țară misiunea militară franceză, în frunte cu generalul Henri Berthelot, mare amic al românilor. În 14/27 dec. același an, la Iași e semnat un Protocol între împuterniciți ai guvernelor român și rus privind transportarea tezaurului României la Moscova, Moscova va deveni sovietică nu peste mult timp, în urma revoluției roșii. (De menționat că din tezaurul cu pricina numai o mică parte s-a restituit în 1935, 1956 și 2008). În vara anului 1917 se desfășoară luptele de la Mărăști, Mărășești și Oituz, românii obținând răsunătoare victorii împotriva inamicului. Concomitent, Vaticanul transmite marilor puteri beligerante o notă cuprinzând propuneri irenice, insuflatede cabinetele vienez și berlinez, pe care guvernul român nu le acceptă, apreciind că respectiva inițiativă încearcă să salveze integritatea teritorială a Austro-Ungariei. În 24 apr. 1918 se încheie pacea drastică, umilitoare, între România și Puterile Centrale; pacea de la București va întâmpina însă o serioasă împotrivire populară, iar regele Ferdinand nu o va sancționa,

lucru esențial. În 28 oct. același an regele dă o proclamație către ostași, în care îi cheamă să ia din nou armele în vederea realizării visului secular: „unirea tuturor românilor”.

Este de remarcat faptul că unirea Basarabiei cu patria-mamă (la 27.III/9.IV. 1918), unire recunoscută de Puterile Aliate în 3.III.1920, a stimulat puternic militantismul românilor din Bucovina (unită cu regatul României în 15/28 nov. 1918), Banat și Ardeal, pentru eliberarea națională și alipirea la țara-mamă. În subsidiar, un gest ostil (nu singurul, din păcate): la 1 mai 1919, guvernele sovietic și cel ucrainean au adresat guvernului român două somații prin care îi cereau să părăsească în 24 de ore Basarabia și Bucovina, ceea ce - din fericire - nu s-a întâmplat.

De subliniat că Banatul a fost întâiulținut dintre granițele fostei monarhii dualiste, în care s-a sesizat un larg răsunet provocat de disoluția iminentă. Nu trebuie uitată nici laborioasa activitate unionistă a lui Traian Vuia, Traian Lalescu și a altora, depusă în străinătate, nici stimularea venită din România. Să amintim și împrejurareacă Traian Vuia, Valeriu Braniște, George Dobrin și alți militanți români, au fost în tinerețe bursieri ai Fundației „Emanoil Gojdu” care și-a adus contribuția proprie la promovarea românismului. Pentru importanța ei, această fundație ar trebui să fie recuperată de către Statul român.

Anterior sosirii răspunsului – din partea guvernului american – la nota Austro-Ungariei din data de 5 octombrie 1918, prin care se solicita armistițiul, conducerea PNRA dat în 12 octombrie extrem de importanta *Declarație de la Oradea* (redactată parțial de Vasile Goldiș; va fi citită în parlamentul budapestan de către Alexandru Vaida-Voevod), în care se proclama principiul autodeterminării (*self-determination*, după formularea președintelui american Thomas Woodrow Wilson) în termenii următori: „... națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește să facă acum uz de acest drept și reclamă în consecință și pentru ea dreptul ca, liberă de orice înrâurire străină, să hotărască

singură aşezarea ei printre naţiunile libere”. Trebuie adăugat că împlinirea Marii Uniri a fost grăbită, de asemenea, de năzuinţele şi strădaniile popoarelor de a-şi redobândi neatârnamarea. Torentul revoluţionar conduce aşadar la căderea „Pajurei bicefale”, la descătuşarea naţiunilor asuprite, bunăoară Republica Cehoslovacă (proclamată în 28 oct.). În 30 octombrie 1918 se naşte apoi statul independent al sârbilor, croaţilor şi slovenilor.

În vederea atingerii scopului comun, adică „realizarea unităţii tuturor românilor” (cum va afirma în final şi A. C. Popovici, după ce iniţial avusese o altă opinie), P.N.R. şi social-democraţia vor conlucra din nou. În 31 octombrie 1918 se înfiinţează la Timişoara Consiliul Naţional Român care îl informează pe şeful militar al Banatului că nu ascultă decât de Consiliul Naţional Român Central. La 3 noiembrie 1918, adunarea lugojeană - deschisă de protopopul ortodox dr. George Popovici şi prezidată de episcopul greco-catolic Valeriu-Traian Frenţiu – aderă la C.N.R.C., precum şi adunarea de la Caransebeş din 7 noiembrie, prezidată de protopopul Andrei Ghidiu şi organizată din iniţiativa secretarului consistorial dr. Cornel Corneanu; s-a înfiinţat Consiliul Naţional local, afiliat C.N.R.C.-ului, plus o gardă română. Şi în alte aşezări – sub îndrumarea preoţilor, învăţătorilor şi a altora – s-au orânduit consilii şi gărzii româneşti şi germane care vor îndepărta progresiv vechea administraţie. La 25 octombrie (stil vechi) episcopul Caransebeşului dr. Miron Cristea, într-o cuvântare electrizantă, încuraja populaţia română să-şi ia soarta în mâini, deoarece „lanţurile tiraniei maghiare au căzut de pe trupurile noastre”. Interesant de evidenţiat că o parte însemnată din populaţia maghiară, în special muncitorii n-au manifestat devotament în 1918 pentru salvarea puterii de stat ungureşti în Banat. Proclamarea, în 31 oct. 1918, a Republicii autonome bănăţene nu era decât o ultimă - şi diversionistă - tentativă a Budapestei de a împiedica procesul de unificare a Neamului românesc.

În 13-15 noiembrie 1918 au avut loc la Arad tratative între exponenții guvernului Károlyi și delegații C.N.R.C.; ele au eșuat. Atunci, din Arad, la 5/18 noiembrie se expediază (prin intermediul ziarului „Românul”) manifestul *Către popoarele lumii*, prin care C.N.R.C. afirmă în fața opiniei publice mondiale aspirația atașării la România. În 7/20 noiembrie, alt manifest al Marelui Sfat Național din Transilvania - cum se mai numea C.N.R.C. - privea convocarea pentru 18 noiembrie/1 decembrie 1918 a Marii Adunări Naționale la Alba-Iulia (adunare plebiscitară). În 21 noiembrie același an, episcopii români din Banat și Transilvania au recunoscut oficial Marele Consiliu Național „de reprezentant și conducător politic al națiunii române din Ungaria și Transilvania”. Din păcate, cu rare excepții, în diferite localități românești din Banat, sârbii s-au purtat neomenos cu localnicii, inclusiv cu păstorii lor sufletești, în timp ce maghiarii au împușcat nu o dată, fără milă, români nevinovați.

De relevant faptul că, în ciuda restricțiilor trupelor de ocupație sârbești și franceze, instituite prin Convenția de armistițiu de la Beograd – de exemplu, 200 de româniși nemți din comitatul Torontal au fost opriți în gara Timișoara – mii de români din Banatul istoric, din toate categoriile și profesiile (implicit un mare număr de preoți), s-au îndreptat spre Alba-Iulia; nu puțini din cei obstrucționați, au trimis telegrame de adeziune la Bălgradul românesc. Cum ne informează și publicația „Românul”, bănățenii au venit foarte mulți, dintre care 359 delegați oficiali. Menționăm câteva nume mai reprezentative: chiriarii Miron Cristea și Ioan Papp, Petru Barbu, Ioan Boroș, Teodor Botiș, Coriolan Buracu, Aurel Cosma, Mihail Gașpar, Sebastian Olariu, George Gârda, Traian Novac, George și Iosif Popovici, Ion Sârbu, Ioan Vidu, Iuliu Vuia (dintre cei pomeniți după cei doi episcopi, opt la fel au fost clerici).

Alba Iulia era un centru evocator: aici se înfăptuise Prima Unire, acea *restitutio Daciae* sub Mihai Viteazul, fiind locul de

martiriu al unor luptători pentru drepturile poporului nostru (ca cei de la 1784). Înaintea deschiderii marii întruniri, s-a oficiat Sf. Liturghie de către ierarhul arădean Ioan Papp, iar Miron Cristea a citit rugăciunea compusă în acest scop de istoricul-sacerdot dr. Gheorghe Ciuhandu de la Arad. În perioada Adunării, în toate sfintele lăcașuri s-au ținut slujbe, urmate de festivități, și s-a arborat tricolorul românesc.

Vasile Goldiș citește textul rezoluției de unire, aprobată unanim. În Marele Sfat Național Român, ales de Adunarea bălgrădeană, erau următorii clerici din Banat: episcopii Miron Cristea, Ioan Papp și Valeriu-Traian Frențiu (unit), prof. dr. Petru Barbu, preotul Avram Corcea din Coștei (azi, în Banatul sârbesc), diaconul dr. Cornel Corneanu, protoprezbiterul Andrei Ghidiu, diaconul dr. Avram Imbroane, preotul Ioanichie Neagoe din Petrovasila (Vladimirovăț) și dr. Ioan Roșiu din Ghilad. „Urmând glasul vremii, delegații noștri – va spune protoiereul dr. George Popovici la 24 mai 1919 – care s-au putut strecura la Alba Iulia, participând la memorabila adunare din 1 decembrie 1918, au declarat categoric, conform dorinței și voinței poporului român bănățean, că aderă la unirea întregului Banat cu România”, cu motivarea: „legăturile noastre cu oltenii și basarabii au fost intime și de lungă durată pe vremuri apuse [...]. Locuim în mase compacte și suntem conștienți de originea noastră latină și de solidaritatea noastră cu frații din Dacia Traiană”. Mici *Alba-Iulii* apar la Arad, Timișoara, Lugoj, Mehadia și în alte așezări. Din delegația ce a mers la București, spre ratificare, au făcut parte din Banat - alături de Vasile Goldiș - episcopul Miron Cristea, Caius Brediceanu și diaconul Cornel Corneanu.

În 11 și 13 iunie 1919, Delegației române la Conferința Păcii de la Paris (alcătuită din I.C.Brătianu, Nicolae Titulescu, Caius Brediceanu, diaconul dr. Avram Imbroane și alții) i se comunică decizia Consiliului Suprem privind granițele dintre România și Ungaria și dintre România și Iugoslavia. În vara

aceluiași an se introduce administrația românească în Banat (George Dobrin - prefect la Lugoj pentru județul Caraș-Severin, iar la Timișoara Aurel Cosma, pentru jud. Timiș-Torontal). În adunarea de la Lugoj, din 10 iulie – cu peste 70.000 de oameni și la care au cuvântat *prota* dr. G. Popovici, diaconul dr. A. Imbroane și preotul dr. Ion Sârbu –, s-a cerut unirea întregului Banat cu România. La începutul lui august trupele române intră în capitala Banatului, fiind primite cu un mare entuziasm. Tot caracter unionist a avut și adunarea românească din aceeași Timișoară, din 10 aug. 1919, întrunind peste 40.000 de participanți. Prin Adunarea populară timișoreană din aceeași zi, șvabii își dau consimțământul la actul Unirii; delegația germanilor bănățeni la Conferința de Pace a plecat spre Paris în 12 august. Merită a fi amintită aici activitatea filoromână a scriitorului Viktor Orendi-Hommenau. În același an 1919, adeziunea pentru unitate și-au exprimat-o și evreii, și slovacii bănățeni.

De reținut că în 4 iunie 1920, la Trianon, se va recunoaște pe plan internațional lucrarea întregului popor român, o necesitate legică: unirea Ardealului, Maramureșului, Crișanei și Banatului cu România. Totuși, Unirea cea Mare „*n-a fost un act politic, ieșit dintr-o chibzuire rece [...]. A vorbit atunci voiaelementară a veacurilor de avânt zdrobit și de speranțe împiedecate. Fără a uita pe nimeni din cei care au colaborat la această faptă a minunii [...], omagiul recunoștinței noastre să se îndrepte azi – remarca just Nicolae Iorga la 1 Decembrie 1918 – către poporul acesta de oriunde și din toate veacurile, martir și erou*”.

După Marea Unire începe o nouă eră. De acum înainte istoria Banatului românesc – circa 2/3 din Banatul istoric – se va trata perpetuu în limitele Istoriei României, a tuturor românilor. Și în zilele noastre – timpuri mai aparte, cu suficiente provocări – Biserica Neamului rămâne, cum recunosc oamenii de bună-credință, un fundamental factor de coeziune spirituală și mai mult decât atât.

Bibliografie

- Alic, Daniel, *Activitatea națională a clericilor din Banatul de Sud, în preajma Marii Uniri*, în *Altarul Banatului*, nr. 1-3/2018, pp. 29-38;
- Brătianu, Gheorghe, *Origines et formation de l'unité roumaine*, București 1943;
- Bulei, Ioan, *Un Hohenzollern în România: Carol I*, București 2018;
- Cherescu, Pavel, *Un umanist român: marele mecenat Emanuil Gojdu (1802-1870)*, București 2002;
- Cosma, Aurel, jr., *Biserica română din Banat și Unirea de la 1918*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 10-12/1968;
- Dan, Petre, *Asociații, cluburi, ligi, societăți*, București 1983;
- Idem, *Hotarele românismului*, București 2005;
- Dor de Basarabia* (Chișinău), nr. 55, februarie 2018;
- Drăghicescu, Dumitru, *Marea Unire a românilor cu românii: 1918*, București 2001;
- Hofbauer Hannes, Roman Viorel, *Bucovina, Basarabia, Moldova*, București 1995;
- Ilieșiu, Nicolae, *Monografia istorică a Banatului* (ed. D. Țeicu), București 2011;
- Istoria Românilor*, VII-2 (tratatul academic), București 2001;
- Marin, Wiliam, *Unirea din 1918 și poziția șvabilor bănățeni*, Timișoara 1978;
- Muntean, Vasile, *Contribuții la istoria Banatului*, Timișoara 1990;
- Idem, *Spre Marea Unire. Contribuția Bisericii ortodoxe din Banat*, în *Almanahul Arhiepiscopiei Timișoarei/2018*;
- Munteanu, Ioan, *Banatul și Marea Unire*, Timișoara 1992;
- Idem, Zaberca Vasile, Sârbu Mariana, *Banatul și Marea Unire – 1918*, Timișoara 1992;
- Naghi, Gheorghe, *Studii de istoria Bisericii românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, București 2006;
- Păiușan, Radu, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, Timișoara 1993;
- Politica externă a României. Dicționar cronologic* (colectiv de autori), București 1986;

- Popescu, Ionel, *Biserica bănăţeană și Marea Unire*, în vol. său, *Bucuria slujirii prin cuvânt. Articole și studii*, II, Timișoara 2018;
- Popovici, George, *Memorii privitoare la integritatea Banatului*, Caransebeș 1929;
- Regina Maria, *Jurnal de război*, I-III, București 2014/2015;
- Suciu, I. D., *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara 1977;
- Idem, *Unitatea poporului român*, Timișoara 1980;
- Idem, Constantinescu, Radu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, II, Timișoara 1980;
- Tomoni, Dumitru, *Nord-estul Banatului și Marea Unire*, Timișoara 2003;
- Idem, *Zona Făgetului în marile război și Marea Unire*, în *Almanahul* (cit. supra);
- Turcuș, Aurel; Gomboș, Constantin, *Marea Unire reflectată în presa românească din Banat*, Timișoara 2003;
- Wolbe, Eugen, *Ferdinand I, întemeietorul României Mari*⁴ (trad. rom.), București 2012.

Publicațiile bisericești bănățene în sprijinul Marii Uniri

Daniel Alic

În cunoașterea vieții religioase a românilor din Banat, un rol important îi revine presei de factură bisericească. Studiul acesteia oferă o modalitate de a descoperi realitățile cu care se confrunta Biserica în epocă și, totodată, demonstrează că publicațiile centrelor eclesiastice au fost un instrument de propagandă religioasă și națională.

Un principiu esențial după care ar trebui să se ghideze presa este cultivarea în societate a valorilor perene. Pe lângă funcția sa informativă, presa trebuie să ofere și repere axiologice, în virtutea căreia să poată defini și propune modele demne de urmat. Și acest lucru este valabil tuturor formelor de presă:

„Presa este educatoare a maselor. Ea nu se adresează în primul rând celor mai culți, ci publicului mare. Acestea așteaptă în primul rând știri care îl privesc direct și care să fie comentate în mod obiectiv. Așteptăm de la presă să aperse sfințenia personalității omenești, familia, ordinea publică și mai presus de toate acele instituții fundamentale: Statul, Biserica, Armata, Justiția, Școala. Așteptăm de la presă să fie oglinda vieții și să-i scoată la iveală adevărata ei valoare. Așteptăm de la ziaristul cult, cinstit și devotat misiunii lui să aibă atitudinea unui judecător fără să dispună de puterea

judecătorului. Ziaristul să poată formula o decizie fără să ne constrângă, s-o împlinim decât în puterea conștiinței proprii, liber manifestate și urmate. Astfel concepe un preot și un cititor de bună credință menirea presei naționale”.¹

Chiar dacă astăzi presa, fie ea și bisericească, însemnează mult mai mult ca acum 100, formelor scrise alăturându-se și alte imaginile în mișcare, trebuie să înțelegem puterea pe care o are în societate. Cu privire la presa bisericească, sunt actuale cuvintele unui preot bănățean, David Voniga:

„Presa este amvonul timpului modern. Niciodată și niciun predicator fiecât de celebru nu a produs și nu produce atâta efect cât produce un ziarist iscusit în zilele noastre... Rezultă deci că Biserica trebuie să recunoască importanța și puterea presei și s-o aprecieze după valoarea și după efectele ei”.²

Textul presei bisericești trebuie să țină seama de regulile general valabile în scrierea jurnalistică, adică să fie concis și fără disertații colaterale, să evite banalitățile și să poată crea în rândul cititorilor impactul dorit, adică să fie liant între cler și credincioși și un spațiu al propovăduirii credinței. Cu alte cuvinte, conținutul articolelor de presă bisericească trebuie să țină seama de normele genului jurnalistic, dar să ofere omului posibilitatea de a se încărca sufletește cu învățături și informații frumoase.

În Banat se poate vorbi târziu de existența unei presei bisericești, Timișoara fiind la în secolul al XIX-lea un centru cultural german, maghiar, evreiesc, sârbesc și mai pe urmă românesc. Presa bisericească a apărut în aceste condiții în centrele

---

¹ *Telegraful Român*, Anul LXXXVI, Nr. 48, Sibiu, noiembrie, 1938, p. 2;

² David Voniga, *Presa bisericească. Importanța ei și mijloacele de întreținere.*, Tipografia Huniadi, Timișoara, f.a., p. 8;

eparhiale românești, la Arad din 1877, iar la Caransebeș din anul 1886³. Ținând cont că Episcopia Aradului avea în jurisdicție doar puțin din teritoriul bănățean, în cele ce urmează vom face referire doar la presa bisericească din Caransebeș, cel mai proeminent centru bisericesc al regiunii.

Tipografia diecezană din Caransebeș și-a început activitatea odată cu apariția primului număr al *Foii Diecezane*, organul de presă al Episcopiei Caransebeșului. Este prima publicație românească din Caransebeș, și una din cele dintâi în Banat, care-și propune să fie „*un câmp potrivit de întâlnire, care să poată mijloci schimbarea împrumutată a vederilor în cestiuile ce privesc progresul diezezei noastre*”⁴.

Primul număr al *Foii Diecezane* s-a tipărit în data de 5/17 ianuarie 1886. La inaugurare au fost prezenți toți colaboratorii episcopului: Filaret Musta, prof. Iosif Bălan, Ioan Bartolomeiu, Traian Bârză, Ilie Curescu, prof. Ștefan Velovan, prof. Patriciu Drăgălina, Iuon Ionașiu, prof. Ioan Nemoianu, dr. Ioan Paul, prof. Gheorghe Petrescu, Nichi Popovici, dr. Leo Mureșan, dr. Iosif Iuliu Olariu și, firește, personalul tipografiei în frunte cu directorul Eduart Hausteiu.⁵ Momentul inaugural al publicației caransebeșene este evocat în 1935, la aniversarea a 50 de ani de apariție, de dr. Cornel Corneanu:

„*Fericitul arhieru Filaret Musta îmi istorisea marea bucurie ce a simțit-o, în momentul ieșirii din teascurile tiparniței diecezane a celui dintâi număr al «Foii Diecezane»,*

---

³ Daniel Aron Alic, *Librăria Diecezană din Caransebeș (1885-1918). Răspândirea cărții românești în Banat*, în „Astra Salvensis”, An IV, nr. 7, 2016, p. 190.

⁴ Arhiva Episcopiei Caransebeșului (A.E.C.), Fond *Bisericesc* (III), dosar 990/1885.

⁵ Petru Călin, *Tiparul Românesc Diecezan din Caransebeș 1885-1918*, vol. II, Ed. Ionescu, Caransebeș, 2003, p. 11-12.

nemuritorul episcop restaurator, in acea sâmbătă seara, din preajma Botezului Domnului al anului 1886, el invitase la reședința episcopală pe toți demnitarii ecleziastici și pe funcționarii și profesorii săi. Când Ioan Bartolomeiu apărură cu primul exemplar, uralele nesfârșite cutremurără istorica reședință. Iar vlădica, cel nins de bătrânețe și griji, cu lacrimi în ochi se înălță și începu să citească cu glas tare coloană după coloană și nu se opri până nu termină toate paginile... Căzând în genunchi mulțumi Domnului că l-a ajutat să desăvârșească și acest deziderat al său...”⁶

În programul organului de presă al Episcopiei Caransebeșului, publicat în 21 decembrie 1885 și reluat apoi în primul număr al *Foii*, s-au stabilit obiectivele care vor face din *Foaia* de la Caransebeș un organ al luptei pentru unitatea poporului român, pentru păstrarea limbii și a identității naționale. Încă de la apariție, s-au publicat multe documente privind istoria Bisericii strămoșești din Banat, istoria națională, istoria învățământului românesc din această provincie. Istoria locală, monografiile unor comune, vizite canonice, sfințiri de biserici, sărbătorile religioase, cuvântările și predicile rostite cu ocazia acestor sărbători, viața bisericească din România, precum și observații, dări de seamă asupra ședințelor Academiei Române au fost și ele consemnate în *Foaia Diecezană*. Un spațiu important este rezervat articolelor privind activitatea școlară. Reuniunile învățătorilor din despărțământul Caransebeș, cuvântările unor personalități locale la începutul și sfârșitul de an școlar la Institutul teologic-pedagogic, observațiile asupra examenelor de la școlile confesionale românești aparținând profesorilor, se regăsesc cu regularitate în *Foaia Diecezană*. Nu lipsesc nici

---

⁶ Cornel, Corneanu, "Foaia Diecezană" împlinește 50 de ani, în "Foaia Diecezană", nr. 1/6 ianuarie 1935, p. 5.

relatările despre activitatea ASTREI, despre adunările generale ale asociațiunii, despre activitatea despărțămintelor. Întâlnim relatări despre acțiunile altor societăți de cultură: „Societatea română de cântări și muzică”, „Fondul de teatru român”, Societatea de lectură „Ioan Poapsu”.⁷ Promovarea acestor dezbateri au întărit între cititori sentimentul național, fiind o pregătire sufletească și ideologică pentru evenimentul întâmplat la 1 decembrie 1918.

În paginile *Foii Diecezane* au apărut numeroase articole, comentarii, meditații și predici, traduceri, recenzii, din domeniul Vechiului și Noului Testament, semnate de profesori de teologie, preoți și teologi, precum: Iosif Iuliu Olariu, Petru Barbu, Petru Bizerea, Sinesiu Bistrean, Aurel Iana, Ioan Velovan ș.a. La acestea, se adaugă temele de morală creștină, ce urmăreau cultivarea virtuților omenești, a faptelor bune, înlăturarea păcatelor, a viciilor și a obișnuințelor rele.⁸ *Foaia Diecezană* va acorda spațiu și problemelor de limbă și literatură română, așa cum anunța în program.

Formatul *Foii* a fost adaptat la formatul mașinii de tipar, apărând cel mai adesea în opt pagini, exceptând perioada războiului (1916-1917), când, din cauza condițiilor grele, a lipsei culegătorilor, a colaboratorilor concentrați pe front, apare în șase pagini în 1916 și în patru pagini în 1917. Redactorii *Foii Diecezane*, până în 1918 au fost: Ioan Bartolomei (1886-1889), Iuon Ionașiu (1889-1892), Petru Barbu (1892-1908), Iosif Iuliu

---

⁷ Ioan Mătu, Marciana Corici, Mironică Corici, *Foaia Diecezană Caransebeș (1886-1918). Aspecte socio-culturale*, Editura Helion, Timișoara, 1999, p. 24.

⁸ Ionel Popescu, *Contribuția Foii Diecezane la promovarea studiilor biblice în Banat (1886-1900)*, în vol. „Un crâmpei de istorie: *Foaia Diecezană*, 120 de ani”, Editura TIM, Reșița, 2006, pp. 38-44.

Olariu (1908-1917), Cornel Corneanu (1917-1919),⁹ iar de apariția ei în bune condiții tehnice s-au îngrijit administratorii Librăriei și Tipografiei Diecezane din Caransebeș.¹⁰

De când a văzut lumina tiparului primul număr al *Foii Diecezane* și până la înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, această gazetă a servit mărețelor deziderate ale Bisericii și neamului românesc. *Foaia Diecezană* a mediatizat eficient evenimentele din timpul Primului Război Mondial și Unirea din 1918. În timpul războiului a avut misiunea de a informa preoții și credincioșii eparhiei despre marile evenimente care se derulau pe front și despre viața duhovnicească a românilor din parohii. *Foaia Diecezană* a avut un mesaj moral, echilibrat și mobilizator pentru cititori, condamnând violența și ilegalitățile începând cu atentatul de la Sarajevo și terminând cu ocupația abuzivă a Banatului de armata sârbă și ilegalitățile comise de aceasta.

Publicația a reflectat în mod obiectiv evenimentele de pe front, virtuțile militare ale românilor, sacrificiile acestora pentru neam și țară, precum și misiunea preoților din parohii și de pe câmpul de luptă. Tot în *Foaia Diecezană* s-au publicat și textele care au avut un impact major pe plan național. Spre exemplu, în pastorală de la Crăciunul anului 1917, ierarhul caransebeșean a vorbit poporului despre curentul democratic care a cuprins lumea. Pornind de la un text biblic care promova pacea între popoare, Miron Cristea a dezvoltat un expozeu despre pace și despre fundamentul ei, democrația.¹¹ Cerința vremurilor era ca națiunile

---

⁹ Lucian, Episcopul Caransebeșului, *Redactorii Foii Diecezane (1886-1949)*, în vol. "Un crâmpie de istorie: *Foaia Diecezană*, 120 de ani", Editura TIM, Reșița, 2006, pp. 20-23.

¹⁰ Daniel Aron Alic, *Administratorii Tipografiei și Librăriei Diecezane din Caransebeș (1885-1918). Scurte considerații bio-bibliografice*, în „Astra Salvensis”, An VI, nr. 11, 2018, p. 117-128.

¹¹ „Tocmai în cursul acestui război foarte luminații bărbați ai popoarelor au scos la iveală de la o margine a lumii până la cealaltă adevărul așa numitei

să își decidă singure soarta, „deci și conducătorii țărilor, diplomații, conduși de duhul democrației moderne, trebuie se fie călăuziți în pașii lor spre pace de adevărurile veșnice ale legii lui Hristos, care cere să se dea fiecărui popor ceea ce i se cuvine și ceea ce-i dă dreptul firii și dreptul dumnezeiesc, adică să se purceadă față de fiecare popor cu deplină dreptate. Făcându-se dreptate fiecărui popor, pacea urmează de sine [...] Iară o pace

---

democrații. Ați auzit ori citit și voi despre democrație; deci e bine să știți ce însemnează ea. Adevărata democrație nu poate fi altceva decât cea mai curată iubire față de popor în toate părțile sale. Duhul acestei democrații propovăduite de un număr mare de învățați și de apostoli plini de zel și de-o energetică voință, au produs în zilele noastre o mișcare atât de mare, un curent atât de viu, încât – ca un vânt puternic – tinde se răstoarne nedreptățile câte s-au făcut și se mai fac mai ales față de mulțimea uriașă a celor săraci și în parte dezmoșteniți de drepturi, sau împiedecați a se împărtăși din binefacerile drepturilor prin legi aduse de o anumită clasă de oameni, care până acuma și-a îngădit mai mult interesele proprii. Aceasta mișcare a democrației cere ca fiecare pătură de oameni: domni și țărani, bogați și săraci, capitaliști și lucrători etc., să ia parte cu cuvântul lor hotărâtor acolo unde se croiește viitorul și soarta popoarelor și a țărilor, ca astfel nu numai pentru fiecare popor, ci – după putință – și pentru fiecare om să se măsoare cu cumpănă dreaptă aceea ce i se cuvine spre a se șterge sau împuțina cât mai tare de pe pământ nedreptatea și necazurile celor mulți.

Democrația cere ca – precum sarcinile țărilor stau pe umerii tuturor – așa toți să ia, mijlocit sau nemijlocit, direct sau indirect, parte la conducerea lor, stând fiecăruia deschisă calea a se ridica pe scară socială neîmpiedicat, oricât de sus și până acolo unde îi ajută cinstea sa, mintea sa, talentul și puterea sa de muncă.

Iar, dacă democrația nu admite ca o clasă de oameni să-și facă trebușoarele pe contul și spinarea și în paguba altor clase, tot așa nu admite nici că un popor să asupească și apese pe celălalt, ci fiecare națiune, fiecare neam, să aibă dreptul a trăi așa cum cer interesele lui, cu limba sa, cu credința sa, cu portul său, cu datinile și obiceiurile sale, și cu toate ale sale, adică în sinele său. Cu un cuvânt cere ca fiecare națiune, fiecare neam – fie mare, fie mic – să fie stăpân pe sine, să se conducă însuși spre binele și înaintarea sa și prin sine și spre progresul țării și al omenimii. Asta-i democrația.” *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XXXII, 1917, nr. 52 din 24 decembrie, p. 2.

fără dreptate nu poate fi durabilă. Astfel, pace adevărată se va putea pune între țări numai pe temelia dreptății cerute astăzi atât de energic din partea democrației, dar propovăduite de blândul Nazarinean încă cu mult mai înainte.”¹² În aceeași pastorală a vorbit și despre jertfele pe care le-au dat românii, unii dintre cei mai viteji soldați ai monarhiei, motiv pentru care nu mai pot fi restrânși în libertățile și în drepturile lor, sau împiedicați să-și câștige o părticică din pământul pe care cu viața lor l-au apărat, sau chiar dezmoșteniți de avutul lor. Prin luptă, românii și-au câștigat deja dreptul să devină stăpâni liberi pe avutul lor atât material cât și spiritual.¹³

Tendențele evidente de emancipare națională din cuprinsul pastoralei au produs nemulțumiri stăpânirii de la Budapesta. Pasaje din pastorală au fost publicate în presa din România și Basarabia, iar în toate mediile românești erau vehiculate cuvintele episcopului. La începutul anului 1918, la puțin timp după Crăciun, asesorul consistorial Ștefan Jianu a vizitat lagărul prizonierilor de război din Timișoara și acolo a fost întâmpinat de ofițerii români care au lăudat curajul manifestat de Miron Cristea în deja celebra sa pastorală.¹⁴

După constituirea Consiliului Național Central de la Arad, *Foia Diecezană*, organul de presă al Episcopiei Caransebeșului, a adus la cunoștința țărilor lumii

„voința națiunii române de a se constitui în stat liber și independent spre a-și putea valida nelimitat forțele sale în serviciul culturii și al libertății omenești [...] Pe teritoriul său

---

¹² *Foia Diecezană*, Caransebeș, XXXII, 1917, nr. 52 din 24 decembrie, p. 3.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Elie Miron Cristea, *Note ascunse. Însemnări personale (1895-1937)*, ediție îngrijită de Maria și Pamfil Bilțiu, cuvânt înainte de dr. Gheorghe Bodea, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1999, p. 52.

strămoșesc națiunea română este gata a asigura fiecărui popor deplină libertate națională și organizarea sa în stat liber și independent o va întocmi pe temeiurile democrației, care va asigura tuturor indivizilor aflători pe teritoriul său egalitatea condițiilor de viață [...] Nu mai voiește să trăiască în legătură de stat cu națiunea maghiară, ci este hotărâtă a-și înființa pe teritoriul locuit de dânsa statul său liber și independent. Anunțând popoarele lumii această voință și hotărâre a sa, națiunea română din Ungaria și Transilvania invoacă pe seama sa sprijinul lumii civilizate și geniul libertății omenești declarând sărbătorește, că din ceasul acesta, oricum ar decide puterile lumii, este hotărâtă a peri mai bine, decât a suferi mai departe sclavia și atârănarea.”¹⁵

Aceiași publicație a fost aproape de români și la evenimentul de la Alba Iulia, arătând că Marele Sfat Național Român a ales Consiliul Dirigent al națiunii române din Ardeal, Banat și Ungaria, cu rostul de a conduce destinele românilor până la unificarea administrativă a României Mari. Componenta Consiliului Dirigent a fost următoarea: dr. Iuliu Maniu președinte și relații interne, dr. Alexandru Vaida relații externe și presă, Vasile Goldiș instrucție și naționalități, dr. Victor Bontescu la agricultură și comerț, dr. Romul Boila la comunicații, dr. Aurel Vlad la finanțe, dr. Ștefan C. Pop la război, dr. Aurel Lazăr la justiție, dr. Emil Hațiegan codificator în secția justițiară, dr. Ioan Suci codificatorul dreptului public și organizatorul constituantei, Ioan Flueraș la social, Vasile Jumanca la Industrie, dr. Vasile Lucaciu, dr. Valeriu Braniște și Octavian Goga, fără portofoliu.¹⁶

Foaia Diecezană a prezentat și cele ce au urmat după momentul Alba Iulia. Imediat după ziua unirii, luni, 2 decembrie

---

¹⁵ *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XXXIII, 1918, nr. 44 din 11/24 noiembrie, p. 3.

¹⁶ *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XXXIII, 1918, nr. 46 din 25 noiembrie, p. 4.

1918, în sala tribunalului din Alba Iulia, s-au întrunit membrii Marelui Sfat Național pentru a desemna reprezentanții delegației ce avea să înmâneze regelui Ferdinand actul Unirii. Aceștia au fost: episcopul ortodox al Caransebeșului Elie Miron Cristea, cel greco-catolic de Gherla Iuliu Hosu, Vasile Goldiș și Alexandru Vaida Voievod, cărora li s-au alăturat Caius Brediceanu din Lugoj și Mihail Popovici de la Brașov, aceștia au plecat în prealabil la București pentru a pregăti sosirea delegației oficiale. Deși nu este amintit de mărturiile contemporanilor, secretarul eparhial Dr. Cornel Corneanu l-a însoțit pe Miron Cristea în această misiune. Delegația Marelui Sfat din care fac parte: Miron Cristea al Caransebeșului, dr. Iuliu Hosszu episcopul Gherlei, Vasile Goldiș, și Alexandru Vaida-Voevod, a prezentat regelui Ferdinand al României hotărârile Marii Adunări Naționale de a se uni cu România.¹⁷ Din delegația Unirii a mai făcut parte dr. Caius Brediceanu, președintele general al despărțământului externelor, M. Popovici, delegat al Consiliului Dirigitor pe lângă Guvernul României și Cornel Corneanu.¹⁸

În demersurile de educație națională, *Foaia Diecezană* a fost însoțită și de o altă publicație. La Caransebeș, începutul anului 1918 a adus în circulația presei românești un nou săptămânal intitulat *Lumina*. Primul număr a apărut în 4/17 ianuarie 1918, cu subtitlul

„Foaie religioasă culturală pentru popor“. Publicația a fost un organ de presă complementar *Foii Diecezane*, editarea și proprietatea ziarului fiind în grija secretarului consistorial dr. Cornel Cornenu, cel care redacta și foaia eparhiei.¹⁹

---

¹⁷ *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XXXIII, 1918, nr. 49 din 16 decembrie, p. 3.

¹⁸ *Drapelul*, Lugoj, XVIII, 1918, nr. 132 din 11/24 decembrie, p. 1.

¹⁹ Petru Călin, *Tiparul românesc diecezan din Caransebeș (1885-1918)*, volumul I, Editura Banatica, Reșița, 1996, p. 256.

Publicitatea ziarului *Lumina* s-a făcut prin intermediul *Foii Diecezane*, care, în primele numere ale anului 1918 titra în paginile sale: „Cetiți și răspândiți *Lumina*, foaie religioasă-culturală pentru popor. Apare în Caransebeș în fiecare joi, redactată fiind de cei mai buni scriitori ai noștri.”²⁰

Noua apariție de presă a luat ființă din înțelegerea lui Miron Cristea și a secretarului său, care au dorit o publicație în care să poată fi exprimate și opiniile politice. Nu a fost editată sub egida Episcopiei Caransebeșului, spre a fi evitată o eventuală implicare a episcopiei ca instituție într-un proces de presă, dar o putem asimila presei bisericești prin conținut și scop. Ziarul *Lumina* a evoluat treptat de la programul religios și cultural pe care l-a propus inițial, spre domeniul politic, cu gândul de a pregăti poporul pentru mult așteptata libertate politică. Deși a apărut în doar 50 de numere pe parcursul anului 1918, a surprins cu finețe, dar și tenacitate, foarte multe aspecte politice și culturale din acea vreme.²¹

Putem afirma că în contextul anului 1918, ziarul bănățean cu cea mai vastă și bogată activitate referitoare la năzuința și unitatea națională a românilor a avut-o *Lumina*, a cărui redactor a fost dr. Cornel Corneanu. Deși a avut o perioadă scurtă de existență, în coloanele sale, articolele referitoare la mișcarea națională aveau prioritate.

---

²⁰ *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XXXIII, 1918, nr. 1 din 31 decembrie/13 ianuarie, p. 4; *Idem*, nr. 2 din 7/20 ianuarie, p. 4; *Idem*, nr. 3 din 14/27 ianuarie, p. 4; *Idem*, nr. 4 din 21 ianuarie/3 februarie, p. 3; *Idem*, nr. 5 din 28 ianuarie/10 februarie, p. 4;

²¹ Daniel Alic, *Eparhia Caransebeșului în perioada păstoririi episcopului Miron Cristea (1910-1919). Biserică și societate*, Editura Presa Universitară Clujeană/Editura Episcopiei Caransebeșului, Cluj-Napoca/Caransebeș, 2013, p 343.

Despre acest ziar și redactorul ei, învățătorul Gheorghe Neamțu a scris:

„era o gazetă din vechea noastră școală gazetărească, care ne-a obișnuit cu foi scrise cu grijă, cu cinstea cuvântului, onest și demn. Grupare în condeie bune care o făceau bogată. Nu avea coloane de umplură. Gemeau sub fraze grele de gând, de cărturar obișnuit cu scrisul pentru folosul neamului. Aducea în fiecare număr și vești de pe front. Le comenta cu grijă și tot cu grijă strecura câte o nădejde, ori câte un îndemn la răbdare ce era sorbit de cititorii ei mulți... O redacta un bărbat vrednic, harnic, pe care oamenii îl cunoșteau și cinsteau, dr. Cornel Corneanu, care mai era proprietar și editor. Scria și el și scria frumos”.²²

Lumina publica comunicatele de război din presa oficială cu comentarii ironice, după ce Germania și Austro-Ungaria sufereau înfrângeri în apus, iar Italia se retrăgea din alianța cu Puterile Centrale.

Principiile wilsoniene referitoare la autonomie și autodeterminare au spații largi în publicația *Lumina* (numerele 8-9/7-14 martie 1918). Când populația sătulă de război și de cele opt împrumuturi sau rechizițiile pentru front, începea să protesteze, ziarul *Lumina* alocă spații largi pentru dezertările din armată. În nr. 21/13 iunie 1918 se justifică retragerea din Albania și Italia în urma dezertării unor ofițeri români care au luat cu ei și planurile cu operațiunile militare. Eliberarea liderilor români Valeriu Braniște și Ion Clopoșel din temnița Seghedinului era vestită cititorilor cu multă bucurie.

Capitularea Germaniei, Turciei și Bulgariei prilejuiește ziarului *Lumina* să scrie articolul „Zorii păcii” – nr. 42/7

---

²² Liviu Groza, *Dr. Cornel Corneanu – cuvântări și articole*, Lugoj, 2012, p. 16;

noiembrie 1918. – „pacea va da ființă lumii celei nouă cu neamuri libere și stăpâne pe soarta și viața lor ... Noi, românii băștinași ai acestor meleaguri, privim cu încredere deplină în fața evenimentelor ... Dumnezeu este cu noi”²³

Cu referire la constituirea Consiliului Național Român din Caransebeș este edificator articolul *O zi istorică în Caransebeș* în care a fost descrisă pe larg activitatea desfășurată în sala de ședințe a Primăriei din Caransebeș, unde un rol deosebit l-a avut dr. Cornel Corneanu.²⁴

Săptămânalul *Lumina* a consemnat detaliat evenimentul:

„Românii din Caransebeș au ținut joi, 25 octombrie o adunare națională. Sala cea mare a magistratului orășenesc, dimpreună cu toate coridoarele, erau înghesuite încă cu mult înainte de termenul anunțat pentru începerea adunării. Galeria era împodobită cu toate damele române din localitate și tot pe această galerie fâlfăia mândrul nostru tricolor [...] Sosirea frunțașilor noștri este subliniată de urale. Precis la orele 6.00, masa prezidențială este ocupată de protopopul Andrei Ghidiu, directorul Dr. Petru Barbu, secretarul consistorial Dr. Cornel Corneanu și învățătorul director Iuliu Vuia. Adunarea proclamă de președinte pe părintele Andrei Ghidiu, iar de notar pe Iuliu Vuia.”²⁵

Protopopul Caransebeșului, Andrei Ghidiu, a deschis adunarea printr-o cuvântare însuflețită, apoi a vorbit secretarul consistorial, dr. Cornel Corneanu, care a amintit despre trecutul zburciat al poporului român și a propus ca adunarea să făgăduiască credință neclintită Consiliului Național al românilor

---

²³ *Lumina*, Caransebeș, an I, nr. 42 din 7 noiembrie 1918, p. 2.

²⁴ *Lumina*, Caransebeș, anul I, nr. 43;

²⁵ *Lumina*, Caransebeș, I, 1918, nr. 43 din 14 noiembrie, p. 2.

din Ungaria și Transilvania, unicul for chemat să conducă treburile obștești ale românilor și să aleagă un Sfat Național al românilor din Caransebeș care să fie încredințat cu organizarea Gărzii Naționale Române. Adunarea a primit propunerile și a jurat credință Sfatului Național Român, apoi s-a ales Consiliul Național Local.²⁶ Din acesta făceau parte protopopul Andrei Ghidiu, dr. Petru Barbu, dr. Petru Comeș, dr. Cornel Cornean, Alexandru Diaconovici, Aurel Deboșan, Ion Dobromirescu, dr. Petru Florian, Ștefan Jianu, George Jumanca, Petru Lepșa, George Neamțu, Nicolae Novăcescu, Ilie Orzescu, Martin Rada, Iuliu Vuia și Dimitrie Sgaverdea.²⁷

Învățătorul Iuliu Vuia, în discursul său, a adus omagii președintelui Statelor Unite – Woodrow Wilson, apoi, emoționat, a rostit: „Lanțul robiei s-a sfărâmat. Soarele libertății noastre a răsărit. După Vinerea Patimilor a trebuit să urmeze luminata zi a Învierii popoarelor. Să ne arătăm popor vrednic în această mărită și sfântă zi!”²⁸ Vorbirea sa s-a încheiat cu îndrumări adresate celor prezenți cu privire la purtarea civică din vremurile istorice și a îndemnat populația Caransebeșului la păstrarea ordinii, bunei-cuviințe și la cinste față de fiecare cetățean, fără deosebire de lege și de limbă. La finalul cuvântării, mulțimea entuziasmată a cântat „*Deșteaptă-te române*”²⁹.

A urmat apoi dr. Cornel Corneanu, care a rostit o cuvântare despre importanța istorică a momentului, în care a arătat că: „zilele pe care le trăim noi acum, sunt zile mărețe, zile istorice,

---

²⁶I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, volumul II, p. 1000-1001.

²⁷ Ioan Munteanu (coordonator), *Făurirea Făurirea statului național unitar roman. Contribuții documentare bănățene (1914-1919)*, București, 1983, p. 54.

²⁸ *Lumina*, Caransebeș, I, 1918, nr.42 din 7 noiembrie, p. 3.

²⁹ *Ibidem*.

cum n-a mai pomenit neamul românesc³⁰. Tot Cornel Corneanu a propus următorul proiect de rezoluție, care a fost aprobat de adunare:

1. „Cetățenii români ai orașului Caransebeș întruniți în 25 octombrie 1918 în Adunarea națională și cu provocare la hotărârea luată în 12 octombrie 1918 de comitetul executiv al Partidului național român se constituie în Sfat Național Român în Caransebeș.

2. Acest Sfat se supune întru toate Sfatului Național Central al românilor din Ungaria și Transilvania, care e unicul lor for chemat să hotărască asupra sorții națiunii române.

3. Sfatul Național Român din Caransebeș începând cu ziua de azi, ca organ reprezentativ al românilor caransebeșeni, ia asupra sa apărarea drepturilor acestora, având în cetățenii orașului a se supune întru toate dispozițiilor luate de acest Sfat.

4. Sfatul național român din Caransebeș luând la cunoștință că în oraș s-a constituit Sfat militar român, hotărăște înființarea unei garde naționale române în scopul asigurării siguranței publice. Iar până la organizarea acestei garde naționale, dăm tot sprijinul poliției orașenești pentru susținerea ordinii publice în oraș.

5. Sfatul național din Caransebeș aducând la cunoștința fruntașilor ținutului nostru constituirea sa, îi roagă, ca punându-se în legătură cu Sfatul Național Român, să purceadă la fel atât în ce privește ținuta lor națională, cât și organizarea de garde naționale civile, întru apărarea ordinii și a siguranței publice din satele noastre.”³¹

---

³⁰ I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare...*, volumul II, p. 1000-1001

³¹ Gheorghe Neamțu, *Activitatea C.N.R. din Caransebeș*, Tiparul Tipografiei Diecezane, Caransebeș, 1927, p. 16-17.

Locotenentul dr. Alexandru Morariu a citit apoi procesul verbal prin care Consiliul Militar local, constituit sub președinția căpitanului Petru Maniu, s-a declarat organ executiv al Consiliului Național Român din Caransebeș, sub comanda supremă a Consiliului Național Român Central de la Arad.³² La această adunare, cu sprijinul Consiliul Militar local s-au organizat gărzile naționale civile, pentru apărarea ordinii și siguranței publice în oraș și în împrejurimi.³³

Din sala primăriei Caransebeșului mulțimea a plecat cu drapelul tricolor, cântând „*Deșteaptă-te române*” și „*Pe al nostru steag e scris unire*”, până în fața clădirii Episcopiei Caransebeșului. Episcopul Miron Cristea a ieșit la geamul reședinței sale, iar secretarul eparhial, Cornel Corneanu, a mărturisit episcopului dragostea credincioșilor. Ierarhul a rostit o cuvântare, rămasă în conștiința locului ca cel mai însemnat moment al evenimentelor premergătoare unirii: „Iubită nație românească! Lanțurile tiraniei maghiare au căzut de pe trupurile noastre. Le-au rupt sângele jertfit de frații noștri din regatul liber, le-au rupt surorile noastre latine Franța și Italia, le-au rupt puternica Anglie, le-a rupt înțeleptul Wilson [...] Națiunea română își va croi singură soarta și viitorul său cu ajutorul fraților de pretutindeni...”³⁴ Toți cei prezenți au fost îndemnați de episcop să jure credință Consiliului Național Român, ale cărui porunci trebuiau să devină sacre pentru toți cetățenii români ai Transilvaniei, iar mulțimea, la ovația profesorului Pavel Grecu, a strigat „Trăiască România mare!”³⁵ Cuvântarea episcopului a fost

---

³² I. Munteanu (coordonator), *Făurirea statului național unitar român...*, p. 57.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ C. Brătescu, *Biserica strămoșească din Banatul de sud și contribuția sa la făurirea României Mari (1867-1919)*, Editura Dalami, Caransebeș, 2007, p. 219-220.

considerată de presa vremii „cum nu s-a mai auzit până acum din gura unui arhiereu român.”³⁶

Despre constituirea Consiliului Național Român de la Caransebeș au scris nu numai ziarele locale, ci și *Drapelul* din Lugoj și *Românul* de la Arad, publicație care cu puțin timp înainte își reluase apariția.³⁷

În luna noiembrie 1918, după constituirea Consiliului Național Român de la Caransebeș, satele bănățene au fost în fierbere. În fiecare localitate au fost constituite consiliile naționale și s-au organizat gărzi pentru apărarea cetățenilor și a proprietăților lor. Ziarul Lumina a avut reportaje ample despre aceste evenimente.

Protopopul Andrei Ghidiu, ca președinte al Consiliului Național Român din Caransebeș, a mers în satele protopopiatului pentru a coordona înființarea consiliilor locale. În 28 octombrie/11 noiembrie a participat la adunările naționale ale locuitorilor din Feneș, Teregova și Domașnea. La Feneș, președinte al consiliului constituit a fost ales preotul Traian Peica, vicepreședinte, Iosif Ostoia iar notar Nicolae Sârbu.³⁸ În localitatea Teregova, președinte a fost ales preotul Ioan Bogoevici, iar notar, Petre Bărsescu. La Domașnea, adunarea națională a ales președinte pe notarul Iosif Pepa.³⁹ În 29 octombrie/11 noiembrie, Andrei Ghidiu a participat și la constituirea consiliilor naționale din Armeniș și Rusca Teregova.⁴⁰

---

³⁶ *Drapelul*, Lugoj, XVIII, 1918, nr. 118 din 3 noiembrie, p. 2.

³⁷ I. Munteanu, *Făurirea...*, p.106. Raportul a apărut mai târziu în ziarul „*Românul*”.

³⁸ *Ibidem*, p. 78

³⁹ *Ibidem*, p. 79-82.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 88-89, 91.

Delegat al Consiliul Național Român din Caransebeș, la înființarea multor consilii naționale locale, a fost și învățătorul Iuliu Vuia. Spre exemplu, în 27 octombrie/9 noiembrie a fost prezent în satele Buchin, Prisian și Cârpa (Valea Timișului), unde a prezidat împreună cu dr. Alexandru Morariu adunările de constituire a consiliilor locale.⁴¹ În 28 octombrie/10 noiembrie 1918, cu același însoțitor, a participat ca delegat al Consiliului Național Român din Caransebeș la înființarea Consiliului Național din Obreja, unde s-a ales președinte preotul Patrichie Rădoiu, iar notar Pavel Cipău.⁴² În aceeași zi de 10 noiembrie, în satul vecin Obrejei – Iazul – a avut loc o manifestare asemănătoare, înființându-se și aici Consiliul Local, avându-l ca președinte pe preotul Ioan Popovici, în prezența acelorași „emiși” ai Consiliului Național Român din Caransebeș.⁴³

În 28 octombrie/11 noiembrie, Iuliu Vuia a participat la Borlova, tot împreună cu dr. Alexandru Moraru, la înființarea Consiliului Național, avându-l în frunte pe preotul Elisei Dragalina, apoi la Zervești, unde este ales ca președinte al Consiliului Român, preotul Iancu Jucos și la Turnu Ruieni, în fruntea românilor de acolo fiind ales preotul Mihuț Seracin. La constituirea consiliilor locale din Vârciorova și Bolvașnița a participat în 12 noiembrie 1918, adunările organizându-se cu sprijinul preoților.⁴⁴

Publicația *Lumina* și-a ținut la curent cititorii și cu evenimentul de la Alba Iulia și cu activitatea delegației care a dus la București actul unirii, mai ales că la toate aceste evenimente a participat și redactorul ei, dr. Cornel Corneanu.

---

⁴¹ *Lumina*, Caransebeș, I, 1918, nr. 45 din 28 noiembrie, p. 2.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Lumina*, Caransebeș, I, 1918, nr. 43 din 14 noiembrie, p.3.

Putem concluziona după prezentarea acestor materiale din presa bisericească bănăţeană că publicaţiile bănăţene au avut rolul pozitiv în devenirea naţională a românilor şi mai ales contextul evenimentelor din toamna anului 1918. Populaţia românească a avut atunci sentimentul că Dumnezeu a fost alături de naţiunea română căreia i-a creionat un nou contur în istorie.

Bănățeni spre Alba Iulia

Prof. dr. Dumitru Tomoni

Ideea convocării unei adunări naționale plebiscitare, care să hotărască soarta Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului, s-a conturat după sfârșitul războiului și eșecul tratativelor româno-maghiare de la Arad din 13-14 noiembrie 1918. De aceea, a doua zi după eșuarea tratativelor de la Arad, la 2/15 noiembrie 1918, Consiliul Național Român Central a trimis o Circulară către toate consiliile naționale județene prin care dispunea ca în termen de 12 zile să se facă în toate cercurile electorale ale județelor (comitatelor), asupra cărora Consiliul Național Român Central își exercita autoritatea, alegeri de deputați cercuali pentru Marea Adunare Națională Română, ce urma să fie convocată în scurt timp¹.

Alegerile urmau să se desfășoare potrivit legii electorale din 1910, pe circumscripții, în toate localitățile desemnate a fi centre electorale. Numărul deputaților trebuia să fie de cinci, aleși potrivit votului universal deschis. De asemenea, se preciza, ca fiecărui deputat ales să-i fie înmănat un „credențional”, care să cuprindă și numele celorlalți deputați aleși în circumscripția dată

---

¹ 1918 la români. Documentele Unirii, Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918, vol. VIII, coordonatori: Ștefan Pascu și Ion Popescu-Puțuni, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 2-4 (în continuare: 1918 la români. Documentele Unirii, vol. VIII...)

și să fie scris de președinte, notar și de toți bărbații de încredere ai comunelor din circumscripția respectivă. Totodată, Circulara mai solicita ca documentele de alegere, procesele-verbale, semnate de președinte, notar și de toți bărbații de încredere ai adunărilor electorale să conțină locul și ziua alegerii, numele comitatului și cercului electoral, rezultatul constituirii, constatarea că votarea și alegerea deputaților se va face pe baza sufragiului universal, numele celor cinci deputați, cu menționarea ocupației și a domiciliului fiecăruia etc. Toate aceste documente urmau să fie trimise la Arad lui Ștefan Ciceo Pop.

Alegerea delegaților cercuali în toate cercurile electorale urma să se facă cel mai târziu până în 14/27 noiembrie 1918. Începând cu 15/28 noiembrie, delegații trebuiau să fie pregătiți, inclusiv cu alimente pentru câteva zile, pentru a pleca spre locul de ținere a adunării. Marea Adunare Națională trebuia „să întruchipeze în mod cât se poate de demn și norocos toate straturile națiunii noastre democratice”, să fie emanația întregii națiuni și să cuprindă intelectuali, comercianți, industriași dar și țărani și muncitori fruntași.

În aceeași zi de 2/15 noiembrie 1918, Consiliul Național Român invită la Marea Adunare Națională Română pe toți episcopii români din Ardeal și Banat, pe toți protopopii și câte un trimis al fiecărui consistoriu și capitlu, al reuniunilor învățătoresți confesionale române și al institutelor și școlilor medii. Trimișii instituțiilor mai sus amintite trebuiau să aibă și ei câte un credențional din partea instituției respective².

Cele două documente vor fi comasate și incluse în textul Convocării Marii Adunări Naționale elaborat de Consiliul Național Român Central în 7/20 noiembrie și dat publicității a doua zi în ziarul „Românul” din Arad, care s-a tipărit într-un tiraj

---

² *Ibidem*, p. 4-5.

sporit pentru a ajunge în cele mai îndepărtate locuri din Ardeal și Banat. „Istoria ne cheamă la fapte – preciza importantul document – Mersul irezistibil al civilizațiunii omenești a scos neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina cunoștinței de sine. Ne-am trezit din somnul de moarte și vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți.”³ Convocarea afirmă explicit că „națiunea română din Ungaria și Transilvania vrea să-și hotărască însăși soarta sa de acum înainte.” În acest scop se convoacă o Mare Adunare Națională la Alba Iulia, „cetatea istorică a neamului românesc”, în ziua de 1 Decembrie 1918 st.n.

Erau chemați la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia episcopii români din Ungaria și Transilvania; toți protopopii în funcție ai celor două confesiuni românești; câte un trimis al fiecărui consistor și capitol; câte doi trimiși ai societăților culturale („Astra”, Fondul de teatru, Asociațiunea Arădeană etc.); câte doi trimiși din partea fiecărei reuniuni de femei; câte un reprezentant de la fiecare institut teologic, pedagogic, școală medie și școală civilă; câte doi delegați de la fiecare reuniune învățătorescă; câte un ofițer și un soldat de la fiecare secțiune județeană a gărzilor naționale; câte doi delegați de la fiecare reuniune de meseriași; câte doi trimiși din partea tinerimii universitare, de la fiecare instituție de învățământ superior; toate circumscripțiile electorale urmau să trimită la adunare câte cinci delegați aleși. O prevedere specială se referea la delegații Partidului Social-Democrat Român, al căror număr era nelimitat⁴.

Componența Marii Adunări Naționale Române era specificată și într-o „Întâmpinare” datată 9/22 noiembrie 1918, care preciza că „nu este îngăduit să lipsească nici reprezentanții

---

³ „Românul”, Arad, an. VII, nr. 10 din 8/21 noiembrie 1918.

⁴ Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 364.

așezămintelor noastre financiare..., astfel hotărârea măreață ce se va lua să fie expresiunea și mai fidelă a dorinței și voinței factorilor competenți ai poporului nostru din Ardeal și Ungaria”⁵.

Erau reprezentate astfel toate clasele și păturile sociale, toate instituțiile culturale, economice și bisericesti. Delegaților aleși urmau să li se înmâneze mandate – credenționale, împuterniciri, plenipotențe – semnate de președintele și notarul adunării respective și de cel puțin două persoane de încredere din cadrul comunității locale.

La 21 noiembrie 1918 și bănățenii cunosc textul convocării Marii Adunări Naționale, tipărit de ziarul „Românul” și preluat apoi de toată presa românească. Cele zece zile ce despart convocarea de întrunirea Marii Adunări Naționale au fost cele mai entuziaste și mai emoționante din istoria modernă a Banatului.

Consiliile naționale județene și cercuale, reprezentanții școlilor și bisericilor românești, presa națională din Banat adresează înflăcărâte apeluri de participare masivă a românilor la adunarea ce urma să le decidă viitorul. Cu toții realizau marea semnificație a momentului. Semnificative în acest sens sunt și consemnările fruntașului bănățean Valeriu Braniște: „Un fior sfânt cutremură astăzi toate inimile românești la gândul măreței adunări de la Alba Iulia, unde după veacuri de patimi și robie este chemat poporul românesc să-și proclame libertatea sa națională. Va fi o zi istorică, o zi neuitată în viața poporului, o zi de la care se va data o nouă epocă. O zi pe care o vor aminti urmașii îndepărtați cu evlavie și admirați”⁶. „După o mie și câteva sute de ani, a venit ziua învierii. La Alba Iulia, unde Mihai Viteazul s-a

---

⁵ *1918 la români. Documentele Unirii*, vol. VIII, ... p. 7.

⁶ *Ne cheamă libertatea națională*, în „Drapelul”, an. XVIII, nr. 122 din 15/28 noiembrie 1918, p.1, vezi și Valeriu Braniște, *De la Blaj la Alba Iulia*, Timișoara, Edit. Facla, 1980, p. 383.

încoronat ca domn al tuturor românilor, acolo să mergem cu mic cu mare, să hotărâm soarta neamului”⁷, era și îndemnul învățătorului din Coștei, Petru Bizerea, publicat în ziarul „Opinca” din Vârșeț.

Convocarea și organizarea adunărilor de alegere a delegaților au fost obstrucționate și chiar împiedicate de autorități și trupele sârbești de ocupație, lucru consemnat și de ziarul „Românul” în 30 noiembrie 1918:

„Primim vești întristătoare din toate părțile Banatului. Autoritățile militare sârbești ne creează dificultăți, nu ne permit să ne validăm politicește chiar și în clipa hotărâtoare când națiunea română este decisă să facă la Alba Iulia pasul istoric de a anunța dezrobirea sa națională. E știut de toată lumea că trupele sârbești fac parte din armatele Antantei, că ocuparea Banatului s-a făcut numai din punct de vedere strategic și nu pot să înăbușe conștiința politică a națiunii române. De ce fac piedici ca delegații, reprezentanții națiunii române bănațene să nu poată participa la Alba Iulia? De ce aseară au fost oprite peste 100 de persoane în gara Timișorii până la orele 2 după miezul nopții, și de ce din părțile Vârșețului peste tot nu se dau legitimații de călătorie din partea autorităților sârbești?”⁸.

Intr-adevăr, în multe localități ocupate de armată sârbă s-a împiedicat prin diverse mijloace atât alegerea delegaților, cât și plecarea lor spre Alba Iulia. Avocatul Ilie Grosșianu din Sasca Montană a lăsat drept mărturie descrierea dramatismului acelor zile:

„Aceste zile au fost chiar mai pline de scârbă decât toată urgia ungurească de ieri: noi vedeam în sârbi pe trimișii

---

⁷ „Opinca”, Vârșeț, an. I, nr.2 din 25 noiembrie 1918, p 3-4.

⁸ „Românul”, an. VII, nr.18 din 17/30 noiembrie 1918, p. 4.

Antantei, iar ei, instigați de ticăloșii noștri, ne strângeau de gât cu ștreangul roșu, albastru și alb, care durea parcă și mai tare decât cel roșu, alb și verde, cu care ne obișnuisem de secole. Așa am suferit 131 de zile sub frații «sârbi»⁹.

În ciuda piedicilor puse de autoritățile de ocupație într-o serie de localități, Consiliile naționale locale au ținut o strânsă legătură cu Consiliul Național Român Central din Arad, preocupându-se de buna desfășurare a adunărilor de alegere a delegaților, de respectarea riguroasă a indicațiilor primite și de evitarea oricărei fricțiuni cu unitățile militare străine. S-a dorit a se conferi adunărilor respective un caracter cât mai reprezentativ, prin participarea unui număr mare de cetățeni din toate categoriile sociale.

În localitățile stabilite ca centre de circumscripții electorale au luat parte, pe lângă barbații de încredere aleși în fiecare comună, și un mare număr de locuitori din statele învecinate. Astfel, în cercul Gătaia „s-au prezentat un număr însemnat de alegători și popor mult” din comunele Sculea, Birda, Șoșdea, Berecuța, Cerna, Cadar etc., „prin urmare la adunare este reprezentată majoritatea comunelor din cerc”¹⁰. La adunarea din cercul electoral Buziaș au participat mii de oameni din comunele Berini, Cadar, Silagiu, Uliuc și din Buziaș¹¹. Protocolul adunărilor din comuna Vărădia consemnează că au luat parte „nenumărate persoane”, iar acela al adunării din comuna Coștei, județul Caraș-

---

⁹ Lazăr Gruneanțu, *Trei avocați bănățeni despre Marea Unire*, București, Edit. Universul Juridic, 2018, p. 76. (în continuare: Lazăr Gruneanțu, *Trei avocați bănățeni...*)

¹⁰ *Făurirea statului național unitar român. Contribuții documentare bănățene. 1914-1919*, Coordonator Ioan Munteanu, București, 1983, p. 164. (în continuare: *Făurirea...*)

¹¹ Ioan Munteanu, Vasile M. Zaberca, Mariana Sârbu, *Banatul și Marea Unire 1918*, Timișoara, Edit. Mitropoliei Banatului, 1992, p. 63.

Severin, că „locuitorii comunei și alegătorii sunt în număr foarte mare prezenți”¹². La adunarea din cercul electoral Caransebeș au participat delegați din 35 de localități aparținătoare cercului¹³, iar în procesul-verbal al adunării cercului electoral Făget-Birchiș au semnat 23 bărbați de încredere din comunele cercului¹⁴. La fel de impunătoare a fost prezența sătenilor și la adunările organizate în alte localități bănațene.

Spiritul de ordine și disciplină a caracterizat desfășurarea acestor mari întruniri populare. Protocoalele și procesele-verbale s-au redactat cu multă responsabilitate, iar Credenționalele și mandatele inaintate delegaților au fost întărite cu sigiliul comunei și cu semnăturile a zeci și sute de oameni.

Organizatorii adunării au hotărât să tipărească credenționale tipizate care urmau doar să fie completate, dar din cauza situației speciale existente în Banat acestea au ajuns numai în localitățile mari. De aceea, în majoritatea localităților din Banat, conținutul credenționalelor reflecta gândirea, frământarea, entuziasmul și credința comunităților locale că participă la realizarea unui act istoric. Ele exprimă spiritul patetic, înflăcărat, mobilizator caracteristic discursului românesc de la 1918, inspirat de „duh național”.

Astfel, „comuna Povergina – situată în nord-estul județului Timiș – se declară solidară cu interesele pur românești și consimte cu Consiliul Național Român din Transilvania și țara ungurească, pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat liber și independent.”¹⁵

---

¹² *Ibidem.*

¹³ *1918 la români Documentele unirii*. vol. VIII..., p. 154.

¹⁴ *Ibidem*, p. 156.

¹⁵ *Făurirea ...*, p. 185.

Aceleași sentimente și același entuziasm exprimă și locuitorii din Beba Veche, localitate situată în extremitatea nord-vestică a județului Timiș:

„Noi românii din cea mai nordică comună românească a comitatului Torontal, noi care aici lângă țărmul Tisei secole de-a rândul am fost straje neadormită a întregului neam românesc, noi care în învălmășagul acesta de popoare, ca fii credincioși neamului nostru, am simțit mai grozav tirănia dominațiunei străine, noi din cuibul nostru: Beba Veche, unde ne zac îngropați și moșii și părinții noștri, morți cu dorul unui vis neîmplinit, trimitem azi, când la Alba Iulia aleargă tot românul de bine, măritei noastre Adunări Naționale, salutul nostru frățesc! Iar pe delegații noștrii, dl. învățător Nicoale Vasile și soții, îi împuternicim, ca în fața întregii noastre Adunări Naționale să fie rostitori înflăcărați ai adevăratelor noastre sentimente românești, să adereze numele nostru la toate hotărârile Adunării Naționale, luate pentru asigurarea binelui și fericirii trainice a neamului românesc de pretutindenii și să roage pe conducătorii mari ai neamului nostru, ca atunci când se va pectetlui soarta neamului românesc să nu-și uite nici cea mai expusă comună românească, de comuna Beba Veche și pe locuitorii ei scăpându-i de sub jugul oricărei dominațiuni străine să-i încorporeze la neamul românesc.”¹⁶

Locuitorii comunei Săceni îl împuternicesc pe învățătorul Trifon Lugojanu să-i reprezinte la Alba Iulia și să exprime „neclintita” dorință „de a ne alătura și contopi în hotarele României”¹⁷. În aceeași termeni erau concepute și credenționalele înmânate reprezentanților comunelor Sărăzani, Bujor [azi Traian

---

¹⁶ *Ibidem*, p. 167

¹⁷ Dumitru Tomoni, *Nord-estul Banatului și Marea Unire. Contribuții documentare*, Timișoara, Edit. Mirton, 2003, p. 61-81

Vuia] și Botinești. Dacă delegatul localității Brănești putea „să se folosească de dreptul său, după libera voință”, celui din Bucovăț i se cerea să reprezinte în mod demn interesele celor care l-au ales. Locuitorii din Făget, Fărășești, Margina, Sintești, Mânicu-Mic și Surducu-Mic își mandatează delegați să reprezinte interesele românilor din aceste localități „în deplină putere”. În schimb, cei din Breazova, Coșava, Curtea și Drăgsinești solicită doar să fie reprezentați „la marea adunare istorică a națiunii române”¹⁸.

Participanții la adunarea populară din comuna Ohaba Forgaci, desfășurată sub președinția învățătorului Constantin Mihaiu, au exprimat „recunoștința pentru conducerea superioară” a națiunii române și voința lor unanimă ca adunarea „întreg[ului] neamului românesc” de la Alba-Iulia să arate „în fața lumii dorința ce o are după veacuri de încătușare”, mărturisită fără echivoc în finalul protocolului adunării: „Dorim sus și tare: O națiunie, o religiune română și un stăpân, unindu-ne în toate formele ca să putem fi în România mare și tare”¹⁹.

Delegații din Lugoj, Caransebeș, Zorlenț-Mare, Bocșa Montană și Bocșa Română sunt împuterniciți să contribuie „cu votul lor la deciderea asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Banatul Timișan”, iar cei din Reșița sunt mandatați pentru „a decide cu votul liber și neinfluențat de nimenea”²⁰.

Mesaje asemănătoare ce exprimau aceeași dorință de unire necondiționată cu frații de peste munți au primit și delegații comitatului Timiș. Astfel, învățătorul Alexandru Țieran din Voiteg era „îndatorat a pretinde ca și comitatul Timișului, care e în majoritate locuit de români, să fie alăturat la noul stat independent românesc”, iar românii greco-catolici din Budinț

---

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ *Făurirea...*, p. 154

²⁰ *Ibidem*, p. 141-156

„însuflețiți la culme”, trimiteau un salut călduros „Adunării Naționale, declarând sus și tare”, că se alipesc „cu tot sufletul la hotărârile, ce la va aduce acolo”. Documentul exprima patetic speranța românilor din Budinț și nu numai:

„De-acum par șterse pe veci lacrimile poetului român, care mai ieri-alaltăieri cânta cu duiosie: «Avem un vis neîmplinit;/ Copil al suferinței,/ De dorul lui ni-au repausat/ Și moșii și părinții!». Fie lăudat Dumnezeu! popoarelor, pentru că ne-a învrednicit să ajungem astăzi[i] întruparea visului acestui neam de mare nume!”²¹

Credenționalele bănățenilor prezenți la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, documente istorice și lingvistice deopotrivă, sunt mărturia scrisă a celor zece zile de bucurie, speranță și încredere în izbânda deplină a idealului național.

Unele comitete naționale din Banat au redactat memorii speciale ce cuprindeau, pe lângă hotărârea de Unirea cu România, și o seamă de revendicări general-democratice ale comunităților. Ilie Groșianu, delegat al cercului electoral Sasca, a prezentat la Alba Iulia un memoriu cu doleanțele sătenilor care munceau pe domeniile STEG-ului („Societatea privată austro-ungară a căilor ferate”). În memoriul semnat de reprezentanții comunelor Moldova Nouă, Macoviște, Slatina, Rusca Montană, Răcășdia, Câlnic, Cărbunari, Știnăpări ș.a. țăranii arătau că societatea STEG este „stăpână pe zeci de mii de jugăre de pământ arabil, livezi și păduri, iar locuitorii satelor montane de pe acest domeniu sunt lipsiți cu totul de pământ și nu au voie nici chiar o capră să scoată la pășune”²². Țăranii din comunele menționate au cerut delegaților

---

²¹ *Ibidem*, p. 158

²² Ilie Groșianu, *Sasca Montană (1918-1919)*, în „Analele Banatului”, IV, 1931, nr. 1, p. 119.

să abordeze problema pământului, pentru a „trăi ca cetățeni liberi, în țară liberă”: „Marele Consiliu al națiunii Române să binevoiască a afla calea și modul ca aceste comune, fie prin cumpărare fie prin expropriere să ajungă la pământ”.

Marea majoritate a delegaților bănățeni au plecat spre Alba Iulia pe trei direcții: pe ruta Timișoara-Arad-Alba Iulia; cei din zona Caransebeșului prin Țara Hațegului, iar cei din Vârșeț, Bocșa, zona Lugoșului și zona Făgetului cu un tren special din Lugoș, format din șase vagoane și împodobit cu steaguri tricolore.

Avocatul Ilie Groșșianu a consemnat plecarea delegațiilor din Oravița și Sasca Montană:

„Marți, plecăm spre Alba Iulia, dar nu direct, ci cu înconjur, ca să nu fim suspectați de armata sârbă, intenționăm să străbătem valea Hațegului, de aceea ne-am abătut din drum la Caransebeș. Sârbii ocupaseră și acest oraș. Ca să ne împrietenim cu ei, am participat și la înmormântarea fruntașului sârb din Caransebeș „ajutor de notar public” dr. Galkanovits. Trebuia să primim «obiala»²³ de la comanda sârbă din Caransebeș și cine ar fi cutezat să spună că merge la Alba Iulia? Îmbrăcați în uniformă de foști ofițeri austrieci, eu afirmam că merg la Cluj, să demobilizez, istoricul dr. Ion Sîrbu tot la Cluj la clinica de Oftalmologie (regretatul savant purta ochelari și afirma că suferă de ochi), alții dintre noi mergeau la Mediaș, alții pe la copii la Brașov, să cumpere vin. Ne-a reușit. Numai așa ne-am putut strecura printre sârbi. Aflând că P.S. Episcop al Caransebeșului [Miron Cristea] călătorește la Alba Iulia, ne-am schimbat planul de drum și am plecat și noi în această direcție”²⁴.

---

²³ Permis de călătorie eliberat de autoritățile militare sârbe

²⁴ Lazăr Gruneanțu, *Trei avocați bănățeni...*, p. 78.

În gara Timișoara se supun unui control sever „de la om la om”, iar la miezul nopții ajung în Arad, de unde, a doua zi, împreună cu delegația arădenilor pleacă spre Alba Iulia. Seara, ajung în cetatea Unirii, iar în dimineața zilei de 30 noiembrie participă la întrunirea delegaților bănățeni, care hotărăște să susțină unirea necondiționată a Banatului cu România:

„Toate gările erau decorate cu mândrul nostru tricolor. Seara ajungem în gara de la Alba Iulia. Public imens. O foarte puternică gardă de onoare, dă onorul. Arhieriei dau binecuvântarea, Dl. Ștefan Ciceo Pop mulțumește emoționat. Vineri seara, la hotel „Ungaria” o mare de fruntași, cele mai marcante figuri ale conducătorilor noștri naționali. Se lățește vorba că la 1 Decembrie, adică Duminecă, Marele Consiliu Național al Sârbilor va proclama la Novisad, anexarea Voivodinei, ba chiar a Banatului întreg la Statul Jugoslav. Noi vrem să le premergem și deja pentru mâne zi, sâmbătă 30 Noiembrie, convocăm Adunarea Națională a Bănățenilor la Alba Iulia. Această adunare ținută în sala de la parter a hotelului e prezidată de Dr. Aurel Cosma din Timișoara. în această adunare specifică a Bănățenilor noi decretăm încă de sâmbătă dimineața, alipirea necondiționată a întregului Banat la România... Sâmbătă seara la orele 11. dl Iuliu Maniu e rugat să vină la consfătuirea noastră a bănățenilor, să ne lămurească... la ce bun sunt «condițiunile» în aceste clipe sfinte?”²⁵

Mult mai liniștit și mai entuziast, poate și datorită vârstei de nici 20 de ani, a fost drumul țaranului Ioan Muntean din satul Bătești, comuna Făget, care a consemnat acest moment ce l-a marcat pentru toată viața, așa cum va mărturisi peste ani:

---

²⁵ *Ibidem*, p. 81.

„E mult de atunci, aveam doar 20 de ani, iar acum am 82 ani, deci sunt 62 de ani, așadar, cu ocazia împlinirii a 62 de ani de la Unire, m-am gândit să arunc o privire memorială la 1 Decembrie 1918 și am scris aici tot ce îmi mai pot aminti din trecut...În ziua de 30 noiembrie 1918, pe la amiază, eram în gara Făget, așteptând trenul care se formase din Lugoj special pentru bănățenii care mergeau la Alba-Iulia. Șeful convoiului era Caius Brediceanu, mare luptător al românilor din Banat în parlamentul de la Budapesta. Seara, am ajuns devreme în Alba Iulia. În oraș n-am mai avut loc, atâta lume era adunată, și noi am fost încartiruiți într-o comună vecină. Acolo am stat până noaptea târziu, la cămin unde se făceau probe de cântări cu corul pentru mâine zi. Dimineața am pornit spre Alba Iulia. Începând de la gara până sus în cetate erau țărani ardeleni din Gara Națională, înșirați de o parte și de alta a drumului, tot la 4-5 pași unul de altul, cu arma la picior sau în spate și cu tricolorul încins în diagonală. Era un capitan de infanterie, parcă îl văd alergând în sus și jos, dând ordinele necesare. Acesta era capitanul Medrea, comandantul Gărzii Naționale din Alba Iulia. O lume de oameni urca mereu în cetate, sus pe Câmpia Libertății. Iată-ne ajunși sus. Acolo erau mai multe tribune de unde vorbeau conducătorii”²⁶.

Comunicarea hotărârii de unire a Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România a produs o firească bucurie și emoție în rândul participanților: „În sfârșit, după atâtea vorbiri și dezbateri, Vasile Goldiș a dat cetire următoarei rezoluții: Vrem unire necondiționată cu Țara-Mamă!. Atunci lumea a izbucnit în urale: Trăiască România Mare! și corurile au intonat cântări naționale „Deașteaptă-te române”, „Hai să dăm mână cu mână” și altele”.

---

²⁶ Ioan Muntean, *Memorii despre Alba Iulia* (manuscris)

Emoționantă a fost pentru Ioan Muntean și întoarcerea acasă:

„Adunarea a luat sfârșit, zecile de mii de oameni au început a se retrage spre gară, unde trenuri speciale îi așteptau pentru reîntoarcerea spre casă. Venind pe tren spre casă, din întâmplare, am fost într-un vagon cu dr. Caius Brediceanu din Lugoj, care a fost șeful convoiului din Banat. Cum am spus, eu eram pe coridorul vagonului și îmi aduc aminte cum am cântat o cântare: Români, haidem ca să ne răzbunăm,/ E timpul de unire./ Nu mai putem, nu mai putem/ Nimic să mai răbdăm/ Dușmanului, pieire!/ Carpații azi cheamă ai săi brazi,/ Banatul și Ardealul o cheamă/ Pe scumpa lor iubită mamă! Ușa unui cupeu s-a deschis și eu fusei invitat înăuntru. Atunci, Caius Brediceanu m-a întrebat că de unde am învățat cântarea asta și de unde sunt. Eu i-am spus că un coleg de la noi din sat cunoaște nota și de la el am învățat... Trenul a șuiert de oprire. A ajuns în gara mea, la Făget. O strângere de mână, și ne-am despărțit”²⁷.

Întors acasă, Ioan Muntean s-a simțit dator să împărtășească consătenilor bucuria și emoția de care el a avut parte:

„Ajuns acasă eram întrebat de toți oamenii din sat cum a decurs adunarea [de] la Alba Iulia. Le-am spus că s-a hotărât alipirea necondiționată cu Țara Mamă. Le-am spus cu câtă însuflețire s-a ținut adunarea și cât de mișcați am fost toată suflarea românească de bucurie. Noi, tineretul din sat, ne-am adunat și am început să formăm un cor de 4 voci, așa că, la Crăciun, am cântat în biserică, am dat răspunsul la Sfânta Liturghie și am depus jurământul de credință sub un drapel

---

²⁷ *Ibidem*

românesc, un tricolor a Reuniunii noastre de cântări. Tot atunci am fost invitat de coriști să țin un mic discurs despre evenimentele Unirii și care au fost cauzele de s-au rupt lanțurile robiei...După terminarea modestei mele vorbiri, am observat că la multe persoane au început a picura lacrimi de bucurie, căci s-a împlinit visul de veacuri al poporului românesc, iar corul nostru, la îndemnul bătrânului nostru preot Romul Radulovici, a cântat de încheiere: Pre Tine Te lăudăm/ Pre Tine bine Te cuvântăm,/ Ție-Ți mulțumim, Doamne/ Și ne rugăm Ție, Dumnezeului nostru”²⁸.

Delegația comunei Fârdea, formată din 11 persoane, în frunte cu preotul George Garoiu, a folosit, de frica jandarmilor unguri, căi lăturalnice pentru a ajunge în gara din Făget.

„Când, prin noiembrie 1918, se răspândise vorba că românii din Ardeal și Banat vor fi chemați la o mare adunare la Alba Iulia, în care adunare să se hotărăscă alipirea acestora la patria mamă, însuflețirea a fost mare. Deși cam departe de linia ferată, totuși 11 persoane, în frunte cu preotul George Garoiu, au mers la această adunare. Pare că nu ne venea a crede că vom scăpa de sub jugul ungarilor. Când însă în gara Ilia-Mureșana, unde a trebuit să așteptăm mai mult pare, ne-am întâlnit cu alte grupe de români cari mergeau și ei ca și noi la Alba Iulia, cântând cântece patriotice, ne simțeam transpuși pe altă lume...De la Făget până la Ilia ne-a fost mai frică. La Ilia s-au adunat coruri din diferite părți care numai cântece patriotice au cântat. Săltau inimile de bucurie. Deși era vreme urâtă, nimeni nu regreta”²⁹.

---

²⁸ *Ibidem*

²⁹ Muzeul Banatului Timișoara, *Fond Ilieșiu*, dosar Fârdea, nr. 78 (în continuare: M.B.T...)

De frica jandarmilor unguri și a trupelor sârbești, unii delegați din nord-estul Banatului au mers pe jos, prin păduri până la Ilia, de unde au luat trenurile spre Alba Iulia: „Delegația din Bujor a trebuit să meargă pe picioare până la gara Ilia (60 km) căci sârbii nu lăsau să plece nimeni”³⁰. De la Poieni a plecat doar Filimon Bublea, deși doreau și alții, dar „nu îndrăzneau a se expune pericolului ce-i aștepta din partea maghiarilor, dacă România nu câștiga. A trecut în mod clandestin prin munți și pe văi de frica gărzilor ungurești ce păzeau să nu treacă românii la Alba Iulia”³¹.

Dincolo de frica justificată, unii români din satele mici și sărace nu și-au permis din cauza sărăciei să plece la Alba Iulia, deși ar fi dorit să participe la această sărbătoare românească. O spune fără echivoc notarul comunei Tomești, respondentul satului Goizești la chestionarul trimis în anul 1934 de către Nicolae Ilieșiu, profesor de istorie la liceul C. D. Loga Timișoara³²: „Nimeni n-a luat parte la adunare, din lipsă de numerar”³³.

Așa cum se cerea și în convocarea publicată în ziarul „Românul” din Arad, pe lângă delegații cu drept de vot, au participat la Marea Adunarea Națională zeci de mii de români. Numărul exact al participanților din Banat la adunarea de la Alba Iulia nu se poate stabili pentru că mulți nu au mers în mod oficial,

---

³⁰ *Ibidem*, dosar Bujor, nr. 31.

³¹ *Ibidem*, dosar Poieni, nr.150.

³² Nicolae Ilieșiu (1890 - 1963), istoric, publicist, om politic. Profesor de istorie și geografie la liceul C.D. Loga din Timișoara. Membru al Partidului Național Țărănesc, deputat și senator în perioada 1928-1933. Între 1934-1938 a condus gazeta „Banatul”, apoi „Voința Banatului” și între 1939-1943 ziarul „Dacia”. A conceput un plan de a realiza o operă amplă istoriografică dedicată Banatului, o enciclopedie care să cuprindă monografiile tuturor comunelor din Banat. În acest sens a lansat în Banat un chestionar cu 14 întrebări.

³³ M.B.T..., dosar Goizești, nr. 90.

„ci din prea mare dor de unire”³⁴, așa cum a făcut și Toma Bucoviceanu din Fărășești.

La 1 decembrie 1918 la Alba Iulia a fost reprezentată întreaga populație românească a Banatului istoric, toate categoriile sociale, principalele societăți și organizații sociale, profesionale, politice și culturale. Pe lângă cei 321 delegați oficiali – 182 din județul Timiș, 88 din Caraș-Severin și 51 din Banatul iugoslav³⁵ –, ce reprezentau 270 de localități, un mare număr de români bănățeni au ținut să fie prezenți la plebiscitul național organizat în cetatea primei uniri simbolice înfăptuite de Mihai Viteazul. Încă din 26 noiembrie 1918, trecând peste piedicile puse de autoritățile de ocupație și de trupele străine, delegații Banatului și mii de alți locuitori ai orașelor și satelor s-au îndreptat spre Alba Iulia.

O telegramă trimisă agențiilor de presă menționa: „Trenurile sosesc din toate părțile... Bănățenii în special au venit foarte mulți”³⁶. Informațiile adunate din diverse fonduri arhivistice ne indică că din cele două județe bănățene au fost prezenți la Marea Adunare Națională din 1 decembrie 1918 românii din cel puțin 255 localități³⁷, într-un număr „demn de cauza mare și sfântă”, după cum subliniază documentele timpului.

Unii dintre delegații cercurilor electorale, din motivele deja menționate nu au ajuns la Alba Iulia, deși numele lor figurează în credenționalele unirii. Explicația constă în faptul că pe un credențional erau trecute numele tuturor delegaților aleși într-un cerc electoral, iar la depunerea credenționalului nimeni nu făcea prezența celor înscriși în credenționalul respectiv. În același timp,

---

³⁴ *Ibidem*, dosar Fărășești, nr. 78

³⁵ Vasile Mircea Zaberca, *Românii din Banatul iugoslav și Marea Unire*, Timișoara, Edit. Hestia, 1995, p. 22-23

³⁶ „Românul”, VII, 1918, din 1 decembrie, p.4.

³⁷ Muzeul Banatului, inv. 6881-6883; Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale, *Colecția N. Ilieșiu*.

unii dintre delegații Banatului au ajuns la Alba Iulia în ajunul adunării și nu au mai avut posibilitatea să depună credenționalele. De aceea, considerăm că numărul participanților din Banat a fost mult mai mare. De altfel, informația documentară conține precizări clare privind participarea unui număr mare de locuitori fără a-i nominaliza, din Caransebeș, Cornești, Lugoj, Pojoga, Răchita, Țela, Timișoara, Zorlențu Mare etc. Nu ne îndoim că cercetările viitoare vor îmbogăți lista pe care strădaniile noastre au reușit să o alcătuiască.

Din cauza complexității evenimentelor nu vom ști niciodată numărul exact al bănățenilor prezenți la Alba Iulia la 1 Decembrie 1918, dar acest număr este foarte important pentru amatorii de statistici. Pentru istorie, importante sunt determinarea, entuziasmul și dorința unanimă a românilor de a valorifica o conjunctură externă și internă favorabilă, și a fi decidenții sau spectatorii celui mai important act din istoria neamului.

ANEXA I

Participanții din Banat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918³⁸

Nr. crt.	Localitatea	Participanți (delegați = D)
0	1	2
1.	Apădia	Nicolae Cornean (D), Mihai Paica.
2.	Armeniș	Florea Băcilă, Panfil Humanița, Nicolae Humanița, Pavel Grigorovici.
3.	Balinț	Nicolae Ardelean, Gheorghe Bot, Ion Bublea, Traian Cărăbaș, Vasile Hodoșan, Sofronie Ionescu, Ioan Mihuțiu, Gheorghe Munteanu-Giurică, Petru Nicolaescu, Gheorghe Paulescu, Ștefan Trifu.
4.	Bara	Moise Isac, Nicolae Marian, Moise Neghiș, Adrian Peri, Ioan Pocioianu.
5.	Bata	Iustin Cărăbaș, Alexandru Giura.
6.	Bazoș	Iosif Beluț, Țrăilă Belu, Păun Buha, Iosif Clipici, Iosif Jugariu, Păun Jugariu
7.	Băcăul de Mijloc	Laurențiu Barzu, Romul Barzu, Dionisie Cismaș, Gheorghe Murărescu, Ion Murărescu.
8.	Bărăteaz	Gheorghe Bășăneanțu (D), Vichentie Radu (D).
9.	Băsești (Begheiu Mic)	Ion Ardelean, Nicolae Damșa, Adam Dumescu, Ion Iclozan, Iosif Icobescu, Damaschin Icobescu, Nicodim Mureșan.
10.	Bătești	Petru Cernescu (D), Axente Balintoni, Ioan Muntean.
11.	Beba Veche	Alexia Chișozan, Nicolae Vasile.
12.	Becicherecu Mic	Lazăr Babeu, Lazăr Boabeș, Lazăr Ceregan.

³⁸ Nu sunt incluși participanții din Banatul sârbesc.

13.	Begheiu Mic	Ion Ardelean, Nicolae Damșa, Petru Damșa, Ion Iclozan, Victor Iclozan, Iosif Icobescu, Nicodim Mureșan.
14.	Belinț	Constantin Adam, Ștefan Bădescu, Toma Hațeg, Dimitrie Marcu, Constantin Pava, Ștefan Popescu, Constantin Mateica-Micioni, Gheorghe Mateica, Ioan Trufaș Gherasim Sîrbu (D).
15.	Beregsău	Constantin Clean, Ion Balta.
16.	Berliște	George Dănescu.
17.	Berzovia	Alexandru Ogîrlaciu.
18.	Bichigi	Patrichie Miclăuș, Constantin Comuti, Constantin Coruțiu (D), Petru Faur, Iosif Stoica.
19.	Birchiș	Dumitru Bulzan.
20.	Birda	Ioan Mărgineanțu, George Ciorba, George Zaharie.
21.	Bocșa Montană	Mihail Gașpar (D), Iosif Popa (D), Aurel Doloreanu (D), Iosif Miclău (D), Ioachim Perian (D), Nicolae Săbău (D), Petru Avram.
22.	Bocșa Română	Nicolae Bireescu (D), Gheorghe Roșcoba (D), Virgil Spinean (D), Iuliu Crina, Iancu Ciuta, Constantin Mureșan-Pirca, Ion Guțiu, Aurel Novac, Gheorghe Vucu.
23.	Borlovenii Noi	Traian Călțun.
24.	Botești	Ioan Jurea, Vasile Anton.
25.	Botinești	Petrică Crisciu (D), Păun Petruțescu, Nicolae Iorgovan.
26.	Bouțarul Inferior	Romul Raco, Iosif Aghiceru, Dionisie Maciovan.
27.	Bouțarul Superior	Ioan Peteanu, Nonu Jercău.
28.	Bozovici	Grigore Mihaiuțiu.
29.	Brădișorul de Jos	Petru Țunea.
30.	Brănești	Petru Balintoni, Iosif Capotescu (D), Ion Capotescu, Ion Dumitrescu, Axente Stănilă.
31.	Brezova	Ioan Lăpugeanu (D), Eftimie Mihoc.

32.	Brebu	Grigore A. Dogariu, Petru Pecurariu (D).
33.	Broșteni	Achim Berceanu.
34.	Bucoșnița	Pantelimon Danil.
35.	Bucova	Iosif Alboni (D).
36.	Bucovăț	Ion Dobrescu, Isaia Dumescu, Petru Lazăr (D), Nicolae Neagu, Ion Peicuț, Petru Peicuț, Martin Stoichescu, Ion Vasiloni.
37.	Bujoru (Traian Vuia)	Dimitrie Bejinar (D), Teodor Bejinar (D), Petru Panda, Trifon Lugojan (D), Constantin Bejinar, Virgil Iosof, Zenovie Cărăbaș, Manzur Roman.
38.	Budiuț	Constantin Popovici, Moise Gruia, Romul Fărcașiu, Axente Martin.
39.	Buziaș	Ioan Pepa (D), George Munteanu, Dimitrie Borca (D), Ioan Raicu-Drăgănescu, Nicolae Lugojan, Andrei Miu, Victor Mercea (D)
40.	Caransebeș	Andrei Ghidiu (D), Dimitrie Baba (D), Miron Cristea (D), Alexandru Balaș-Lissa, Dimitrie Peuca (D), Elena Biju (D), Cornel Corneanu (D), George Borlovan (D), Alexandru Buțiu (D), Mitru Cârpan, Constantin Călțun (D), Ioan David (D), Petru Florian (D), Moise Ienciu (D), George Lăbonțiu (D), Alexandru Morariu (D), George Neamțu (D), Nicolae Novăcescu (D), Iosif Olariu (D), Constantin Pepa (D), Ion Sârbu (D), Dimitrie Zgăvârdea (D), Nicolae Sporea (D), George Vuc (D), Elvira Beker-Cristea, Gheorghe Jumanca, Sabin Târziu etc.
41.	Căprioara	Ioachim Marta, Ioachim Mihuț, Ioachim Toma, Serafim Jebecuțean, Ioan Tamșa, Alexandru Oneșan, Dumitru Cănean.
42.	Căvăran	Ioan Daicovici, Ioan Murgoi, Gheorghe Jian.
43.	Câlnic	Moise Ienciu, Iosif Eremie, Ioan Crina.
44.	Cebza	Alexandru Crâsta (D), Laurean Crâsta (D), Gheorghe Treta (D).

45.	Cenad	Dimitrie Blagoe, Dumitru Bozianu, Victor Deciu.
46.	Cerneteaz	Iosif Chișu (D), Nicolae Miclăuția.
47.	Checea	Ion Bogincă, Ioan Miclău, Costa Muri, Ioan Pascu, Nicolae Șaru, Atanasie Todan, Marcu Rugilă.
48.	Chevereșu Mare	Ion Adam, Ion Bărbos, Ion Brestiu, Gheorghe Pârvu.
49.	Chișoda	Iosif Ciorogariu (D), Nicolae Dumitru (D), Iosif Olariu (D), Petru Toma (D), Iosif Vlajicu (D).
50.	Ciacova	Iuliu Coste, Patrichie Crișciu, Constantin Diminescu, Plotogel Enculescu, Augustin Ghilezan (D), Ion Gruiescu, Mihail Jivanca, Iuliu Luchici, Virgil Lugojan, Nicolae Miclăescu.
51.	Ciclova Montană	Gheorghe Jian.
52.	Ciuchici	Emanoil Ciulei, Nicolae Lighezan, George Balota.
53.	Cireșa	Iosif Aldea, Damian Boldea, Simion Cheilea, Gheorghe Moisescu, Dumitru Popovici, Atanasie Preda, Alexandru Știopu, Florea Știopu, Alexandru Țuican.
54.	Cladova	Ioan Căpitan.
55.	Cliciova	Ion Ștefanovici.
56.	Comloșu Mare	Ștefan Cioroian (D), Nicolae Brînzeu (D), Andreiu Bălan (D), Teodor Bucurescu, (D), Petru Craiovan, Ioan Coanda-Timariu, Aurel Luca-Cârnu, Ioan Pascu (D), Nicolae Păcurar-Mărinuță, George Păcurar-Mărinuță, George Mașa (D), Vichentie Stanciu (D), Dimitrie Ureche, Gheorghe Ureche.
57.	Cornești	Simion Gavrilă, Samuil Giura, Toma Giura, Arcadie Lăzărescu, Eftimie Lăzărescu, Nicolae Lăzărescu (D), Traian Lăzărescu, Vasile Pușcaș, Vasile Lăzărescu, Nicolae Vulpe (D), Nicolae Iorgovan, Ion Popovici.

58.	Coșava	Iliescu Adam (D).
59.	Coșevița	Siminic Holdean, Adam Runcan, Ioan Jucu.
60.	Coștei	Adam Groza (D),Georghe Adoc, Dimitrie Ardelean, Corcea Avram (D), Dimitrie Cuzma, Franț Cuzma, Francisc Muntean; Atanasie Stoicănescu, Eugen Sudrieșan (D), Vasile Mureșan (D).
61.	Crăjma	Pamfil Drăguț, Alexandru Mărganu, Vichentie Suci, Ionaș Groza.
62.	Criciova	Simion Voic, Aurel Doboșan.
63.	Crivina de Sus	Ștefan Rusu Codrean (D), Gheorghe Danciu.
64.	Crușovăț	Sabin Rădulescu, Octavian Rădulescu, Victor Rădulescu, Isac Rădulescu.
65.	Curtea	Ioan I. Caba (D), Filimon Glava (D), Titel Sopron, Samson Togerescu (D).
66.	Cutina	Iosif Ionescu, Zărie Avrănescu, Pompei Jivănescu, Iosif Avrănescu, Iosif Gavrilescu, Dimitrie Mitar.
67.	Cuvejdia	George Mulber.
68.	Dalboșeț	Nicolae Badiu.
69.	Darova	Olimpie Răduța, Ioan Davidescu.
70.	Denta	Vasile Stoica.
71.	Deta	Damaschin Marian (D).
72.	Dezești	Pavel Popovici.
73.	Doclin	George Mioc.
74.	Dolaț	Nicolae Rattinger.
75.	Doman	Traian Dragalina (D), Ioan Andrei Mircea (D), Traian Gherguța (D), Toma Purcăriță (D), Marius Colojoară(D).
76.	Domașnea	Ilie Românu (D), Dimitrie Românu, Constantin Pepa, Paul Mihăilescu, Ioan Ciorca, Ioan Suci, Petru Galescu.
77.	Dragomirești	Ion Jurca.
78.	Drăgșinești	Axente Dragoescu (D), Ioan Marinescu, Octavian Franțescu, Uz. Nădeas, Iuliu Vornica, Leonte Capotescu.

79.	Drăgoești	Roman Brancu, Tănase Dragoescu, Nicolae Mârcea, Nicolae Micșa.
80.	Drinova	Samson Lugojan.
81.	Eșelnița	Mihail Costescu, Constantin Chimigeriu.
82.	Fadimac	Petru Borcău, Gheorghe Luminosu, Moise Micula, Nicolae Micula, Nicolae Mitar, Isaia Popoț, Ioan Vița, Rista Vița.
83.	Făget	Sebastian Olariu (D), Victor Feneșiu (D), George Gârda (D), Vasile Iancu (D), Dănilă Ilițescu (D), Adrian Olariu (D), Liviu Groza (D), Iuliu Popescu (D), Alexandru Oprescu (D), Dionisie Feneșiu.
84.	Fărășești	Vasiescu Martin (D), Toma Bucovineanu.
85.	Fârdea	George Goroiu, Cornel Vasiliu, Iancu Vasilon, Partenie Linginar.
86.	Fârliug	Ioan Aga.
87.	Felnac	Aurel Sebeșan.
88.	Feneș	Traian Paica, Nicolae Sârbu.
89.	Ferendia	Pavel Rămneanțu.
90.	Firiteaz	Putiu Miron, Nicolae Radu.
91.	Foeni	Ioan Nica Glavan (D), Simion Procopie.
92.	Folea	Nicolae Crăciunescu, Ion Mustețiu.
93.	Gărâna	Iacob Weinfurter.
94.	Găvojdia	Pavel Avram (D), George Muntean (O).
95.	Gherteniș	Iuliu Marcu, Achim Negru, Pamfilie Jurcovi.
96.	Ghilad	Ioan Albu, Ioan Lăpădatu, George Nicolescu (D), Nicolae Pescariu (D), Ioan Roșiu (D).
97.	Giroc	David Voniga, Atanasie Baicu, Ion Ruja, Ion Văcan.
98.	Giulvăz	Nicolae Brănuțiu (D), Alexandru Cristeți (D), Traian Mezin, Trăilă Mezin (D), Simion Olariu (D), Ștefan Vulpe (D).
99.	Gladna Română	Damian Cimponerescu (D), Petru Lăzărescu (D), Leonte Obeadă (D).
100.	Glimboca	Gheorghe Frățilă, Ion Cioarcă, Simion Iancu, Ion Iancu, Nicolae Mationi, Pavel Năslău.

101.	Goleț	Florea Șoanda.
102.	Hitiăș	Nicolae Marghilov, Petru Țenche, Iosif Boncea, Iosif Aldan, Nicolae Pisat, Marcu Boroș, Teodor Sfetcu.
103.	Hodoni	Pavel Tismănar.
104.	Hodoș	Gherghe Blajovan, Mihai G. Crăciun (D), Ioan Crișan (D), Augustin Laudacescu, Iuliu Vodă (D).
105.	Homojdia	George Ursulescu (D).
106.	Honoriciu	Petru Lazăr.
107.	Iablanița	Nicolae Stroescu.
108.	Iam	Emanuil Ciulei.
109.	Iaz	Ioan Popovici.
110.	Ictar	Constantin Popovici, Virgil Amandia, Alexandru Martin (D).
111.	Iertof	Ioan Fira.
112.	Igriș	Constantin Jicu.
113.	Ilidia	Cornel Țeicu (D), Ioan Țeicu, Ioan Covrig.
114.	Izvin	Teodor Novac (D), Costa Vuia.
115.	Jabăr	Iosif Curuțiu, Horațiu Curuțiu, Victor Curuțiu, Pavel Paulescu, Nicolae Șofei.
116.	Jena	Dimitrie Lupea.
117.	Jdioara	Gheorghe Bălțean (D), Aurel Dragu (D), Silviu Ploscariu, Vasile Secoșan.
118.	Jebel	Nicolae Icobescu.
119.	Jupani	Dimitrie. Sopomescu, Petru Lascu, Petru Popovici.
120.	Jupânești	Ioan Ardelean, Ioan Lădariu.
121.	Laboșinț	Atanasie Suciu.
122.	Lăpușnic	Ioan Jurchița.
123.	Leucușești	Vasile Furdean.
124.	Livezile	Ioan Coșariu.
125.	Lugoj	George Popovici (D), Ioan Boroș (D), Ioan Bacău (D), Valeriu Baci (D), Iosif H. Barbu (D), Nicolae Birescu (D), Victor Bârlea (D), Virgil Bocu (D), Costa Bogdan (D), George

		Bogdan (D), Gheorghe Carp (D), Aurel Ciupe (D), Statie Dimitrievici (D), Valeriu Traian Freñțiu (D), Augustin Giurgeu (D), Valeriu Giurgiu (D), Constantin Grozăvescu (D), Traian Grozăvescu, Avram Imbroane (D), Nicolae Ivanovici (D), Victor I. Ioviția (D), Costantin Liuba (D), Virgil Luca (D), Ioan T. Magyar (D), Vasile Mircu (D) și soția, Dimitrie Nistor (D), Porfir Oprîșoniu (D), Pera Pastila (D), Ersilia Petrovici (D), Valeria Pinteă (D), Virgil Pop Păcurariu (D), Iosif Popovici (D), Nicolae Roman (D), Gheorghe Rusalin (D), Valeriu Sas (D), Virgil Simionescu (D), Constantin Timei (D), Ioan Țiucu (D), George Urzică (D), Alexandru G. Vasile (D), Ion Vidu (D).
126.	Lunga	Nicolae Bugariu, Nicolae Vălcăneanțu (D).
127.	Macedonia	Aurel Miloș.
128.	Macoviște	Lazăr Zarcu, Vasile Ocnariu.
129.	Maidan	Pavel Liuba, Pavel Lungu.
130.	Marga	Nicolae Ivănescu (D), Istodie Jompan, Iosif Olariu (D), Martin Novac, Gheorghe Pascota.
131.	Margina	Simion Ionașiu (D), Iosif Pancan (D),
132.	Măgura	Alexandru Bogdănescu, Ioan Borca, Pamfil Drăguț, Alexandru Mărganu, Vichentie Suciu, Ianăș Groza.
133.	Măguri	Constantin Florea, Nicolae Mlădescu, Iosif Petrovici, Gheorghe Lazăr.
134.	Mănăștiur	Gligor Ciurescu, Iosif Damșa, Petru Gârda, Nicolae Ștefanovici, Virgil Iancovici.
135.	Mătnicu Mic	Pantelie Babescu, Nicolae Lăzărescu.
136.	Mărul	Gheorghe Popovici, Ion Dan.
137.	Mehadia	Ioan Gore (D), Ion Grigorie.
138.	Mehadica	Gheorghe Drăghici, Nicolae Găita, Mihail Ienea.
139.	Moșnița Veche	Ion Iliovici (D), Traian Golumba (D), Iulian Crișmariu (D), Gheorghe Caba (D), Vichente

		Iovănuț, Vasile Marincu (D), Ioan Marincu (D).
140.	Naidăș	George Penția (D).
141.	Nerău	Coriolan Băran (D), Valeriu Mihai (D),
142.	Obreja	Simeon Boariu, Dumitrie Puiulescu, Patrichie Rădoi, George David, Ioan Stoica, Ioan Titoni.
143.	Ocna de Fier	Anton Munteanu.
144.	Ogradena Nouă	Ioan Șebec.
145.	Ohaba Bistra	Ioan Baba. Rusalin Dochia, Ion Țerovan jun., Florea Bistrean, Martin Guleran, Ion Isac, Simion Stanca, Ion Țerovan sen.
146.	Ohaba Forgaci	Simion Boncea (D), Constantin Cimponeriu (D), Ioan Goloșie (D), Constantin Mihaiu (D), Ion Radu, George Sârbu (D), Nicolae Sârbu (D).
147.	Ohabațița	Ion Ceponi.
148.	Oloșag	Pavel Halas
149.	Opațița	Ian Mițariu (D), Damaschin Marian, Cornel Popescu.
150.	Oravița	Gheorghe Jianu (D), Iacob Lazăr (D), George Fara, (D), Cornel Ștefan (D), Mihail Groșianu (D), Liviu Cigăreanu (D), Gheorghe Pipelea (D), Silviu Poșiar (D), Petru Manciu (D).
151.	Ostrov	Ionel Popescu.
152.	Oțelu Roșu	Gheorghe Grozav.
153.	Pădureri	Petru Bojin.
154.	Partoș	Trifon Cocora (D).
155.	Parța	Nicolae Neagu.
156.	Părdani	Ștefan Vulpe (D).
157.	Pătaș	Vasile Popovici.
158.	Părul	Ioan Jurca (D), Găvrilă Voichescu, Gheorghe Hoban, Zărgan Constantin, Alexandru Cosma.
159.	Peciu Nou	Valer Maniu.
160.	Pesac	Grigorie Vermeșan (D), Andrei Anghel, Cuzman Bogdan Ulă (D), Cuzman Ștefan Bogdan, Efreem Brindea.
161.	Peștere	Petru Mircu, Romanol Almăjan.

162.	Petroman	Iova Drăgălina, Ștefan Popoviciu, Iosif Minda, Petru Blăgălina, Mihail Jivanca (D).
163.	Pietroasa	Petru Marița, Ștefan Lăpugean (D), Samson Lăpugean.
164.	Pogănești	Iosif Ghiciulescu, Gligor Ștepanescu.
165.	Poiana	Simion Capeți, Mihai Faur, Ion Păcurariu.
166.	Poieni	Filimon Bublea.
167.	Pojoga	Eugen Papa, Ion Olariu, Ștefan Sârbu, George Gherman, Eugen Hodor, Ștefan Gherman și soția Ana, Traian Ticul cu soția Livia, Traian Bușanu cu soția Maria, Dimitrie Nistor și soția Ana, Mateiu Laz, Nicolae Catincea și soția Ana etc.
168.	Povergina	Patrichie Miclăuș, Ioachim Florescu (D).
169.	Prigor	Coriolan Buracu, Zarva Sofia.
170.	Racovița Ardealului	Florin Petru.
171.	Ramești	Virgil Țiapu.
172.	Ramna	Filip Stângu.
173.	Răchita	Ion Bălu, Petru Băluț, Gheorghe Boldescu, Păun Boldescu, Petru Botineștean, Nicolae Crețu, Petru Curuțiu, Nicolae Gheju, Romulus Gheju, Aurel Istrat, Nicolae Istrat, Nicolae Neagu, Toma Neagu, Vasile Neagu, Nicolae Olariu, Gheorghe Povian, Ioan Povian, Leonte Sârbu, Gheorghe Stoian, Procopie Stoian, Constantin Uza, Petru Vasiloni.
174.	Răchitova	Petru Manciuc.
175.	Recaș	Sever Bugariu (D).
176.	Remetea Lungă	Nicolae Lugojan, Andrei Otescu, Ion Berariu.
177.	Reșița Montană	Nicolae Gaonță (D), Petru Bărnau, Benuș Ion Jian (D), Gheorghe Lipovan, Ioan Mărilă (D), Mihail Mercea (D), Grigorie Pocrean (D), Mihail Simu (D), Petru Stoicovici (D), Ioan Vida (D), Albin Vadász (D).
178.	Reșița Română	Traian Doagă (D), Ioan Mărilă (D).
179.	Românești	Dumitru Nemeșan.

180.	Rudăria (Eftimie Murgu)	Ioan Sârbu (D).
181.	Rusca Montană	Ioan Imbroane, Aurel Jura, Nicolae Păclean, Ilie Popescu.
182.	Sacu	Aurel Spătan (D), Petru Ghiocel, Vasile Soconeanțu.
183.	Sacoșu Turcesc	Alexiu Aurel, Valeriu Bărbosu.
184.	Sadova Nouă	Ion Mica, Gheorghe Grigorovici.
185.	Satchinez	Vicențiu Radu, Ciril Brancu, Dimitrie Duțin, Traian Sobotelean.
186.	Sasca	Simeon Bartolomei, Gheorghe Ioan, Gheorghe Lungu, Vasile Vuia (D).
187.	Sasca Montană	Gheorghe Ivan (D), Ilie Groșianu (D).
188.	Săceni	Trifon Lugojan (D), Nicolae Marconescu.
189.	Sălcuius	Matei Cărmănuș.
190.	Sărăzani	Vichentie Ciorogaru (D), Nicolae Drăgan (D).
191.	Sâlha	Constantin Pleșu, Constantin Spaia.
192.	Sânandrei	Aurel Subțire, Petru Cocoș, Pavel Jurma, Nicolae Subțire.
193.	Sânnicolau Mare	Petru Fleșeriu (D), Vasile Cărpinișan, Lazăr Comloșan, Ioan Damian (D), Atanasie Lipovan (D)
194.	Sârbova	Victor Mercea (D).
195.	Sculea	Ilie Broșteanu.
196.	Secășeni	Petru Bernaz.
197.	Seceani	Ioan Martin (D).
198.	Secusigiu	Damian Sebeșan.
199.	Silagiu	Nicolae Lugojan (D), Nicolae Rămneanțu (D), Simion Cereanțu, George Sârbu, George Borca.
200.	Sîntești	Traian Mihailovici (D), Ioan Stoian.
201.	Slatina Nera	Iancu Gaita, Tudor Nicola, Petru Vițan.
202.	Sudriaș	Ion Ciurescu.
203.	Surducu Mic	Trifon Ardelean, Trandafir Bireescu, Damaschin Gherghina, Samson Crișciu (D), Traian Crișciu, Gheorghe Faur, Constantin Gurjin, Gheorghe Tama.

204.	Susani	Iosif Barboni.
205.	Şag	Andrei Vuiciu.
206.	Şipet	Simion Popovici.
207.	Şiștarovăț	Sever Bocu, Ioan Suci, Vasile Avramescu, Iustin Suci, Iulian Barbu.
208.	Şoşdea	Dimitrie Bugariu, Ion Ciucurel.
209.	Şopotul Vechi	Danil Berbentea.
210.	Şuşanovița	George Pascotă, Ștefan Rujescu, George Ursu, Nicolae Sîrbu, Ioan Văcărescu.
211.	Şuştra	George Ciunga.
212.	Târgoviște	Moise Marinescu, Vasile Laichici, Vasile Lugojan, Moise Pătrașcu, Gheorghe Laichici, Petru Laichici, Trifu Laichici.
213.	Târnova	Damian Birău (D), Vasile Turnea (D), Rusalin Rus (D).
214.	Temerești	Iulian Beșelean.
215.	Teregova	Ioan Bogoevici, Gheorghe Berzescu, Petru Micloșina (D), Gheorghe Pârvulescu, Iacob Stoichescu, Ioan Uzum (D).
216.	Ticvanii Mic	Gheorghe Milovan, Traian Novac.
217.	Ticvanii Mare	Sofronie Băloane, Aurel Toma.
218.	Timișoara II	George Adam (D), Cornel T. Albu (D), Ioan Balint (D), Pompiliu Ciobanu (D), Aurel Cosma senior (D), George Despot (D), Lucian Georgeviciu (D), Coriolan Mustețiu, George Miculescu (D), Petru Talău (D).
219.	Timișoara I	Coriolan Băran, Cornel Crăciunescu (D), Octavian Dobrotă, Nestor Porumb.
220.	Timișoara III	Tiberiu Mărgineanțu, Valeriu Mihai, Gheorghe Roșcoba.
221.	Timișoara IV	Ștefan Gherman.
222.	Timișoara V	Ioan Plavoșin, Moise Doboșan (D), Gheorghe Popovici.
223.	Tincova	Andrei Răchitovan, Petre Adam, Gheorghe Moisescu, Moise Roșu.

224.	Țișovița	Tudosie Ianovici.
225.	Tolvădia	Dănilă Botică.
226.	Tomești	Ioan Măstăcăneanu.
227.	Topolovățu Mare	Nicolae Manea (D), Nicolae Bușiță.
228.	Țela	Toma Bicicherean, Toma Licărean, Toma Ardelean, Milente Velcu, Patrichie Gașpar, Iosif Sinaci, Ambrosie Sârbu, Iosif Stepan, Semenici Sinaci, Irimie Jicărean.
229.	Țerova	Ioan Uzum, Petru Micloșină.
230.	Ūtvin	Aurei Raica, Constantin Călin.
231.	Valcani	Dimitrie Blagoe (D), Damian Isac (D), Eremie Popovici (D).
232.	Valea Boului	Petru Hanțu, Constantin Poenariu, Ioan Poenariu, Ioan Brebu, Ioan Munteanu, Ioan Filip, Ioan Zaiță, Petru Zaiță.
233.	Valeadeni	Valeriu Meda.
234.	Valea Lungă	Petru Damian, Trifu Petcu, Iosif Svercoci.
235.	Valea Timișului	Lazăr Munteanu, Ion Vernichescu.
236.	Valea Pai	Iosif Danciu.
237.	Var	Pavel Balint, Ianăș Balint, Ion Borlovan, Cliciu Schiopu.
238.	Vasiova	Nicolae Vasii, Petru Avram, Coriolan Zuiac (D).
239.	Văliug	Miron Mănescu, Ștefan Păunescu (D), Ioan Bălean, Constantin Bălean, Iosif Diaconovici, Sava Diaconovici.
240.	Vărădia	Remus Mioc, Gheorghe Fara, Ion Belcea, Ioan Alexandrescu (D), Victor Poruțiu (D), George Velici (D).
241.	Vermeș	Iosif Petean (D), Adrian Aldan, Nicolae Lighezan, Ioan Seplecan.
242.	Vicsag	Gheorghe Svercociu.
243.	Vihei	Iosif Reiter.
244.	Vizma	Iulian Muntean, Ioan Rista, Nicolae Hațegan, Ioan Pupu, Moise Popescu, Silviu Niculescu, Zenovie Oprescu, Ioan Giulean.

245.	Voiteg	Ioan Iacob, Alexandru Marta, Nicolae Popovici, Alexandru Țieran (D).
246.	Voislova	George Adam și soția Maria.
247.	Vrani	Mihail Anca, Ioan Ogrin, Gheorghe Surlaș, Ian Balmez, Ion Braia.
248.	Vrăniuț	Simeon Bartolomei (D).
249.	Vucova	Avram Ciocoiu (D), Ioan Răchitan (D).
250.	Zolt	Romul Furdui, Filimon Balintoni, Ioan Beșelău, Ioan Petruțoni.
251.	Zorlencior	Petru Belu, Iosif Jura, Nicolae Stoca, Petru Ștefăniță, Ion True, Petru Ursu, Ion Vlad.
252.	Zorlențu Mare	Antoniou Atnagea, Martin Hanțu, Cornel Bașiu, Lazăr Bașiu, Ion Bașiu, Ion Belcea, Dimitrie Cioca, Nicolae Ciuciună, Ananie Cornea, Ioan Dimcia, Lazăr Dimcia, Nicolae Stan, Adam Vuc, Ananie Vuc, Martin Vucu.

Unirea din 1918 reflectată în publicația *Drapelul* din Lugoj

Profesor Horațiu Suciu,

Colegiul Național „Iulia Hasdeu” Lugoj

Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, a reprezentat actul hotărâtor al realizării statului național unitar, iar românii din Lugoj și din Banat l-au perceput ca atare. Publicația *Drapelul*¹ din Lugoj, condusă de publicistul și omul politic Valeriu Braniște², a surprins în paginile sale cele mai importante evenimente ce au dus la realizarea Unirii din 1918. Tot în paginile acestei publicații găsim detalii despre Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și despre alte momente importante ce au dus la desăvârșirea unirii.

---

¹ *Drapelul* a apărut la Lugoj, ca publicație bisăptămânală, în limba română începând cu anul 1902. A fost condus de Valeriu Braniște - intelectual, publicist și om politic român din banat. (<http://redesteptarea.ro/valeriu-braniste-legenda-presei-lugojene/>)

² Valeriu Braniște (1869 - 1928) a fost un publicist și om politic român. A fost redactor la Tribuna din Sibiu și la Dreptatea la Timișoara. A fost implicat numeroase procese de presă. În martie 1895 a fost condamnat la 2 ani de închisoare. A înființat la Lugoj cotidianul *Drapelul* pe care l-a condus între 1901-1919. În februarie 1918, Braniște este întemnițat în Seghedin, fiind acuzat de înaltă trădare și spionaj în favoarea armatei române (pentru articolele din *Drapelul*). După 1918 a făcut parte din Consiliul Dirigent al Transilvaniei. (Luchescu, Gheorghe, Muntean, Vasile, Lăzărescu Victor, *Spiritualitate lugojeană*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1993, p. 105)

În toamna anului 1918, în condițiile sfârșitului Primului Război Mondial, Imperiul Austro-Ungar intră în dizoluție și se prăbușește. În contextul prăbușirii Imperiului Austro-Ungar, Banatul este dorit de Serbia, Ungaria și România. La Budapesta, în noaptea de 30-31 octombrie 1918, puterea a fost preluată de Consiliul Național Maghiar. În consecință, profitând de situația creată, în 31 octombrie 1918, la Timișoara, omul politic Otto Roth a anunțat în cadrul unei manifestații că guvernul de la Budapesta s-a prăbușit și că Războiul Mondial s-a sfârșit. Tot la această manifestație, Otto Roth a proclamat înființarea Republicii Bănățene.³

Românii din Timișoara, conduși de căpitanul Aurel Cosma, președintele organizației Timiș a Partidului Național Român au constituit Consiliul Național Militar Român, primul de pe teritoriul Banatului și Transilvaniei, hotărâți să se opună activităților șvabilor și maghiarilor din Banat.⁴ Mai târziu s-a hotărât transformarea Consiliului Militar în Consiliu Național Român și formarea de gărzi naționale românești în pentru menținerea ordinii.

În contextul dispariției vechilor autorități, Banatul este cuprins și de mișcări țărănești. Se produc acte de dezordine și chiar violențe, situația devenind tensionată. Ziarul *Drapelul* consemnează că „actuala administrație se află de acum în stadiul lichidațiunii. Foarte mulți dintre oficianți și-au părăsit posturile...”⁵ Românii din Banat se organizează și preiau puterea

---

³ Unirea Banatului cu România, <http://romanalacentenar.ro/unirea-banatului-cu-romania/>

⁴ Both Ștefan, *În 31 octombrie 1918, la Timișoara este proclamată Republica Bănățeană*, http://adevarul.ro/locale/timisoara/timisoara-republica-banat-istorie-1_527220f3c7b855ff569e7690/index.html

⁵ Muntean, Ioan, *Mișcarea națională din Banat, 1881-1918*, Editura Antib, Timișoara, 1994, p. 218

politică în regiune. Se înființează Consilii Naționale în majoritatea localităților din Banat. La Lugoj, Consiliul Național ia ființă în 3 noiembrie 1918.⁶

Consiliul era alcătuit din 29 persoane. Președinte era George Popovici, vicepreședinți erau A. Văleanu și dr. C. Gropșoreanu, secretari dr. Ioan Stoian și dr. Traian Crașovan, controlor Petru Săcoșanu. Consiliului avea următoarele comisii: juridică (alcătuită din Titu Hațeg, Constantin Tuneiu, N. Broșteanu etc.), organizatorică (compusă din Ion Vidu, dr. D. Nistor, I. Țucu etc.), organizarea comunelor (alcătuită din dr. Valeriu Braniște, dr. G. Dobrin, Gh. Rusalin, p. Opreșoniu etc.), propagandă (formată din dr. D. Ioanoviciu, dr. Tr. Lața etc.), sanitară (compusă din V. Pinteș, A. Bejan, P. Mladin etc.).⁷

Drapelul, în numărul său din 23 octombrie / 5 noiembrie 1918⁸, prezintă pe larg, pe prima pagină, sub titlul Adunarea dela Lugoj⁹, manifestația care a avut loc în 3 noiembrie 1918 la Lugoj. Manifestația la care au participat mi de lugojeni, a fost una spontană: „Publicul român din Lugoj s’a manifestat în mod grandios, Duminecă s.m. într’o adunare, ținută sub ceriul liber în

---

⁶ *Ibidem*, p. 222

⁷ *Ibidem*, p. 226

⁸ *Drapelul*, nr. 113, 23 octombrie (5 noiembrie) 1918, Colecția Muzeului de Istorie, Etnografie și Artă din Lugoj

⁹ Manifestația din 3 noiembrie 1918 e consemnată și în *Românul*: „Manifestația spontană a fraților lugojeni a decurs în cea mai perfectă ordine și în mijlocul unei însuflețiri generale. Într-un glas s-a aclamat încrederea și alipirea neclintită față de Consiliul Național Român... După cuvintele de încheiere ale prezidului, întreaga adunare intonează imnul Deșteaptă-te române, stând cu toții în picioare, cu capetele descoperite. Cânta vlădica între țărani, maiorul între soldați, cântau cu mic cu maretoși și pe când cântau pe multe fețe curgeau lacrimi sfinte de emoție. Era cel dintâi Deșteaptă-te române cântat liber în adunare publică, ziua la amiază, sub cieriul din al cărui nori se strecurau picuri fini de ploaie mruntă... Plângea și firea cu noi de bucurie și fericire.” (Muntean, Ioan, *op. cit.*, p. 225)

grădina „Concordia”, participând mai multe mii de oameni, civili și soldați, ca să se pronunțe pentru întâiaș dată-liber în fața situației noi. Adunarea a fost așa zicând improvizată în preșeară, când n’a mai fost timp nici a mai tipări convocarea și face invitații. Știrea adunării s’a dat din gură ’n gură, mai ales prin tinerimea însuflețită și în grabă s’a adunat atâta public, încât n’a mai fost posibil a ține în încăpătoarea sală a pavilionului din grădina hotelului „Concordia”, ci cu tot timpul înnourat, a trebuit să aibă loc în grădină, ca să poată lua parte întregul public adunat.”

La adunare au participat conducătorii celor două biserici ale românilor lugojeni, P.S. Sa Episcopul Dr. V. Frențiu, și d-l protopresbier Dr. George Popoviciu,

„oficerii români constituiți în consiliul national român, împreună cu toți soldații români aflători în Lugoj, sub conducerea d-lui maior Remus Dobo,... intelectuali, economi, maeștrii,... oficianți români conduși de d-l Dr. P. Băltescu,... săteni din împrejurime,... damele și domnișoarele noastre,... și susținătorii ordinei... au fost tinerii noștrii, cari respândiseră știrea adunării... Poliția n’au fost de față.”¹⁰

Articolul explică pe larg cum s-a ajuns la organizarea acestei adunări:

„din diferite părți ale comitatului au sosit știri despre acte regretabile de violență comise de cete de soldați înarmați, cărora s’a alăturat ici-colea și săteni de-ai noștri instigați la acte nesocotite... La învitarea vice-comitelui Issekutz avuse în prezi o consfătuire, la care luasem parte reprezentanții tuturor păturilor sociale și naționale din Lugoj și consfătuirea aceasta

---

¹⁰ *Drapelul*, nr. 113, 23 octombrie (5 noiembrie) 1918, Colecția Muzeului de Istorie, Etnografie și Artă din Lugoj

a aflat de lipsă, îndeosebi pentru siguranța orașului, să hotărească a veni serviciului de siguranță în ajutor prin organizarea de gardiști cetățeni, sub conducerea căpitanului de poliție al orașului. Primul îndemn la convocarea adunării la dat necesitatea a orienta publicul asupra situației și a face propagandă pentru înscrierea garda civilă. Era mai întâiu vorba de o adunare a tuturor Lugojenilor, dar șefii celor două partide din Lugoj, național-român și social-democrat au fost pentru adunări separate, ca să nu se amestece limbile dela început. Astfel partidul național-român și-a ținut adunarea sa românească înainte de amiazi și partidul social-democrat după amiazi. Cum însă mai bine de patru ani partidul național-român nu s'a mai întrunit în adunări publice, era cu neputință ca în zilele atât de mari, să ții o adunare mare, fără reprivire asupra trecutului, fără a face un pod între trecut și present, fără de a da orientări în viitor și mai ales fără de a da expresiune acelor sentimente și gândiri, cari străbat astăzi sufletele tuturor Românilor, învioșindu-le inima și avântându-le cugetarea... A trebuit deci să se dea glas voinței poporului, să se stabilească direcția în care se va organiza și limpezi această voință, a trebuit să isbucnească odată din sufletele miilor acele ușurătoare, cari au fost până acum înăbușite. Astfel a devenit această adunare o mare manifestație națională, un dat istoric, în stăruința poporului nostrum de a fi liber și singur stăpân pe soarta lui.”¹¹

Temele dezbătute în cadrul acestei adunări sunt capitale pentru viitorul românilor, reprezentând un adevărat program. Românii lugojeni, ca o singură ființă („n'a fost de trebuință să se voteze moțiuni separate... într'un glas a aclamat adunarea încrederea”¹²), se supun necondiționat conducerii Consiliului

---

¹¹ *Ibidem*

¹² *Ibidem*

Național Român, „constituit sub prezidiul d-lui deputat Dr. Teodor Mihali, al cărui pronunțământ programatic a fost adus la cunoștință lumii și țerii prin gasul d-lui deputat Dr. Alex Vaida-Voevod în dieta țării.” Participanții la Adunare, în numele tuturor românilor bănățeni, hotărăsc că

„până ce se va constitui... (o) reprezentanța națională a națiunii române, nu recunoaștem îndreptățirea altui factor a vorbi în numele nostrum afară de consiliul național român. Acesta ne reprezintă astăzi, dela acesta așteptăm avizul, cărui ne vom conforma întocmai.”¹³

Manifestanții, „tot atât de unanim”, proclamau și faptul că soarta viitoare a românilor trebuie să fie hotărâtă de voința majorității, fără

„încercări de aranjamente și transacții locale și regionale. Nu în singuraticile centre și nu sub improvizării momentane, ci la masa verde a păcii, unde vom avea reprezentanții naționali legali, are să se decidă chestia mare a întreg neamului românesc, chestia apartinerii sale politice și a organizației sale de stat.”¹⁴

Conștienți de faptul că dezbinarea din rândul românilor ar putea devenii o piedică în împlinirea idealului național, liderii manifestației decretează și faptul că: „noi nu suntem nici revoluționari și nici republicani”. Se afirmă răspicat faptul că românii trebuie să treacă peste eventualele neînțelegeri politice pentru realizarea Unirii:

---

¹³ *Ibidem*

¹⁴ *Ibidem*

„Pe noi ne însuflețește idealul nostrum national, programul nostrum, a cărei osie este solia lui Simeon Bărnuțiu din preziua adunării de pe Câmpul Libertății: Libertatea națională, pe care o vedem acum înfăptuindu-se ca răsplată a suferințelor și jertfelor noastre, a luptelor politice ce le-am susținut până acum consecvent cu arma legii și în spirit constituțional.”¹⁵

În sfârșit, participanții la adunare se pronunță pentru respectarea ordinii și legalității, chiar în condițiile de la sfârșitul războiului. Legalitatea trebuie respectată, atât de români, cât și de autoritățile austro-ungare, până în momentul în care va fi hotărâtă o nouă formă de organizare, prin unirea cu România. Manifestanții se pronunță hotărât și împotriva violențelor și dezordinii:

„și astăzi ținem la legalitate. Suntem dușmanii anarhiei, voim ca trecerea din robia națională la libertatea națională să se facă în mod normal, fără sguđuiri, fără nelegiuiri, fără acte pătimeșe de ură și rezbunare, nedemne de o națiune conștientă, care respect la toate popoarele aceleași drepturi, pe cari voește să le afirme pentru sine. Voim ca concetățenii noștrii de alt neam, cari au aprobat până acum asuprirea noastră ca interes de existență pentru ei, să se convingă cât de mare și fatală a fost rătăcirea lor, dovedindu-se, că libertatea noastră națională este unul din cei mai puternici stâlpi și ai libertății lor naționale... Adunarea a comunicat, între aclamări, că în aceste zile, în cari mulți din concetățenii neromâni și-au pierdut orientarea, lunecând pe terene, pe cari le-au regretat ulterior, noi am ținut morțiș la ordinea legală. N'am aprobat suspendarea niciunei autorități, ci am reclamat,

---

¹⁵ *Ibidem*

că până ce nu se vor aduce alte legi și nu se vor așeza alte autorități, să se respecte fără șovăire legile existente și să spriginim autoritățile în îndeplinirea dorințelor lor. Dar,... aceste autorități au să-și priceapă acum corect misiunea lor, considerându-se ca stand în serviciul publicului și nu ca stăpâni ai poporului... am protestat contra nelegiuirilor ce se comit de bande de tăciunari și jefuitori la mai multe puncta ale regiunilor noastre Am protestat contra concepției și părerii, că aceste acte ar fi acte proprii ale poporului românesc...”¹⁶

Fiind nevoie o acțiune hotărâtă și susținută pentru păstrarea ordinii și legalității se hotărăște înființarea unui batalion românesc.

„În acest scop (al asigurării siguranței, se) aprobă propaganda pentru întărirea serviciului de siguranță prin gardiștii civili și aclamă, asigurându-i tot sprijinul înființarea primului batalion românesc din foștii honvezi ai reg. 8 și alte trupe. Oficierii și soldații acestui batalion românesc, carie erau de față la adunare, cu cocardele naționale pe chipiu, au fost obiectul celor mai călduroase aclamațiuni. Iar vorbitorul lor, căpitanul Dr. George Gârda, a trezit lacrimi de emoție, când a făcut din adâncimile inimei sale românești, apelul să se înroleze ficiorii români în primul batalion românesc!”¹⁷

Articolul din Drapelul menționează și rezumatul discursurilor principalilor oratori:

„adunarea a fost deschisă de d-nul Dr. V. Branisce, a cărui primă prezentare în public de când a venit acasă, a fost salutată cu aclamațiuni... P.S. Sa Episcopul Dr. V. Frențiu ocupând prezidiul

---

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ *Ibidem*

salută pe cei de față, făcând apel călduros către publicul adunat să păstreze în aceste vremuri de mari prefaceri cumpătul și trezvia, cum se cuvine unui popor creștin crescut la sînul bisericii. Urmează apoi marele discurs rostit de d-l Dr. V. Branisce, care a vorbit cam un ceas, expunând întreaga situație politică, de când poporul nostru a fost oprit să se manifesteze liber, suspendându-se libertatea cuvântului și a presei, până în ziua de astăzi, când ne zâmbește și nouă soarele libertății naționale... În sfârși anunță constituirea consiliilor naționale militare române... Oratorul următor este d-l profeor Dr. Victor Birlea, care în cuvinte alese arată deosebita importanță a momentului istoric prin care trecem... Urmează, între aplauze, locotenentul Dr. George Gârdea, poetul nostru bănățean, înrolat de la începutul războiului, ca într'un discurs pătrunzător, bogat în imagini vii luate din viața poporului, să facă apel la înrolarea în primul batalion român... Ultimul orator a fost d-l Dr. G. Dobrin¹⁸, care scurt, dar cu înțeles, a explicat, că pentru acțiunea ce o pornim se reclamă și mijloace materiale, pentrucă fără de aceste nu putem să ne mișcăm din loc. Propune un impozit național, o coroană de suflet, ca astfel să avem la îndemână cele trebuitoare pentru primul pas. Adunarea aclamează propunerea.”¹⁹

La final, într-un moment impresionant, „mii de glasuri au cântat: „Deșteaptă-te Române!”. Cântă vlădica între țeranii, maiorul între soldații sei, cântau cu mic cu mare, toți, și pe când

---

¹⁸ *GEORGE DOBRIN* (1862-1952) a fost un avocat și ziarist bănățean, fondator al ziarului „Drapelul” din *LUGOJ*. A luat parte la procesul memorandiștilor (1894) în calitate de apărător. A reprezentat Lugojul la Marea Adunare de la Alba Iulia, fiind ales membru în Marele Sfat Național Român. În 1919 Consiliul Dirigent de la Sibiu l-a numit pe George Dobrin prefect al județului Caraș-Severin. (Luchescu, Gheorghe, Muntean, Vasile, Lăzărescu Victor, *op. cit.*, p. 112)

¹⁹ *Ibidem*

cântau, pe multe fețe curgeau lacrimi sfinte de emoțiune: Era cel dintâi „Deșteaptă-te Române”, cântat liber în adunare publică de mii de guri ziua la amiază sub ceriul, din ai cărui nori se strecurau picuri fini de ploaie mărunță... Plângea și firea cu noi de bucurie, de fericire”. Și, „terminându-se cântarea, s’au resfirat toți liniștiți spre casele lor, fără șgomot, fără gălăgie, doar în suflețele lor mai vibrau acordurile solemne ale imnului deșteptării noastre”.²⁰

La 13 noiembrie 1918, este semnat la Belgrad armistițiul dintre Antanta și Ungaria. Maghiarii urmau să-și retragă armata de la sud de Mureș, adică din Banat. Armata Serbiei, care făcea parte din Antantă, a ocupat foarte rapid Banatul, dorind să anexeze definitiv regiunea. La mijlocul lunii noiembrie 1918 sîrbii ocupă și preiau administrația militară a Banatului. În 14 noiembrie 1918 Lugojul este ocupat de armata sârbă. Ziarul *Drapelul* din Lugoj prezintă astfel acest eveniment într-un articol cu titlul „Lugojul ocupat de Sârbi”:

„După cum am semnalat deja în nr-ul trecut, au intrat Joi la amiazi în Lugoj trupe sârbești, punând stăpânire pe oraș. În calea trupelor a eșit d-l primar Dr. I. Băltescu în fruntea primăriei, închinând orașul și cerând scut pentru siguranța avutului și persoanei. Căpitanul trupelor sârbești a promis că va griji de ordinea publică și siguranța avutului și vieții.”²¹

Sîrbii speră să primească întreg Banatul după război și la 25 noiembrie 1918 organizează o adunare la Novi Sad unde proclamă unirea Banatului cu Serbia²². Românii se vor îndrepta

---

²⁰ *Ibidem*

²¹ *Drapelul*, nr. 118, 3/16 noiembrie 1918, Colecția Muzeului de Istorie, Artă și Etnografie din Lugoj

²² Both, Ștefan, *În 31 octombrie 1918, la Timișoara este proclamată Republica Bănățeană*, http://adevarul.ro/locale/timisoara/timisoara-republica-banat-istorie-1_527220f3c7b855ff569e7690/index.html

spre Alba Iulia pentru a-și proclama dreptul istoric asupra teritoriilor locuite de ei, inclusiv asupra întregii regiuni cuprinse între Dunăre, Carpați, Mureș și Tisa. În aceste zile se ia hotărârea organizarea unei Mari Adunări Naționale a Românilor, care să proclame unirea Transilvaniei și Banatului cu România.

În *Drapelul* din 10/23 noiembrie 1918, pe pagina a doua, sub titlul

„Adunarea națională a Românilor la Alba-Iulia”, este menționată, pentru prima dată, hotărârea organizării unei Adunări Naționale la Alba-Iulia: „în ultimul moment aflăm, că delegația din Arad a Consiliului Național Român a Convocat adunarea națională a Românilor pe ziua de 15 Noembrie vechi, 1 Decemvrie nou, distribuind tot odată instrucțiunile pentru alegerea delegațiilor la această adunare. Alegerile au să fie înfăptuite cu observarea cercurilor, cari au susținut la ultimele alegeri dietale din 1910”.²³

Articolul oferă și detalii organizatorice:

„din fiecare cerc electoral de pe teritoriul locuit de Români au a se alege câte 5 (cinci) delegați. Fiecare delegat are să fie provăzut cu credențial, care expune și numele celorlalți delegați ai cercului și care credențialul au să-l subscrie președintele și notarul actului de alegere precum și toți bărbații de încredere ai comunelor din cerc. Afară de delegații aleși mai fac parte din adunarea națională fără act deosebit de alegere membrii înaltului cler românesc, în frunte cu arhieriei români, apoi toți protopopii și reprezentanții tuturor instituțiilor noastre românești... E de droit ca delegații să fie

---

²³ *Drapelul*, nr. 120, 10/23 noiembrie 1918, Colecția Muzeului de Istorie, Artă și Etnografie din Lugoj

designați din toate straturile sociale ale poporului nostrum: economi, măștrii, învățători și cărurari, bărbați cu vază și trecere în cercul lor: oameni cu trecut nepătat, naționaliști neexceptionabili, care să poată reprezenta cu demnitate voința poporului bănățean la adunarea națională. Formularele de credențional și protocol pentru cele 7 cercuri electorale din comitatul Caraș-Severin se află la d-l Dr. V. Braniște în Lugoj, care le va pune la dispoziția frunțașilor naționalidin fiecare cerc electoral, într'u cât permit aceasta condițiile de comunicație”.²⁴

Dat fiind faptul că Banatul e ocupat și dorit de sîrbi, articolul exprimă și temeri: „noi din cele 3 comitateale Bănatului, ocupați fiind de trupele regale sârbești, cari au ordinul a opri ocice adunare sau manifestație politică, nu vom fi în situația a putea face alegerile pentru adunarea națională așa cum le cere instruiția konziliului, ci va trebui ca să evităm ori ce fricțiune cu trupele de ocupație să designăm cerc de cerc pe cei 5 delegați din sînul frunțașilor cercului electoral, fără act electoral deosebit...”²⁵ De asemenea, articolul cere respectarea legalității, pentru a nu da autorităților sîrbe motive să intervină: „delegații bănățeni vor trebui să ceară din vreme dela comandamentul militar de ocupație permisul de a trece granițele Bănatului spre Ardeal.”²⁶

Următorul număr din *Drapelul*, din 13/26 noiembrie 1918, prezintă pe prima pagină „Convocarea” făcută de la Arad, în 7 (20) Noembrie 1918, de către dr. Ștefan C. Pop, președintele Marele Stat al Națiunii Române din Ungaria și Transilvania pentru organizarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia la 1 decembrie 1918. „Convocarea” argumentează scopul organizării adunării:

---

²⁴ *Ibidem*

²⁵ *Ibidem*

²⁶ *Ibidem*

„Istoria ne cheamă la fapte. Mersul irezistibil al civilizațiunii omenești a scos și neamul nostru românesc din întunerecul robiei la lumina cunoștinței de sine. Ne-am trezit din somnul de moarte și vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți. În numele dreptății eterne și al principiului liberei diapozițiuni a națiunilor, principiul consacrat acum prin evoluțiunea istoriei, națiunea română din Ungaria și Transilvania vrea să-și hotărască însăși soarta sa de acum înainte...”²⁷

Convocarea oferă și detalii privind participanții la adunare:

„1. episcopii români din Ungaria și Transilvania, - 2. toți protopopii în funcțiune ai celor două confesiuni românești, - 3. câte un exmis al fiecărui Consistor și Capitul, - 4. câte doi exmis ai societăților culturale (Asociațiune, Fondul de teatru, Asociațiunea Arădeană, etc.) - 5. câte 2 exmise din partea fiecărei reuniuni femeiești, - 6. dela fiecare școală medie (gimnaziu, școală reală), apoi dela fiecare institut teologic, pedagogic și școală civilă câte 1 reprezentant al colegiului profesoral, - 7. câte doi delegați dela fiecare reuniune învățătoarească, - 8. garda națională va fi reprezentată prin cîte un ofițer și 1 soldat din fiecare secțiune comitasensă, - 9. câte 2 delegați dela fiecare reuniune de meseriași - 10. Delegații partidului social-democrat român, ca reprezentanți ai muncitorimei organizate, - 11. Tinerimea universitară prin câte 2 exmiși ai săi și în fine - 12. Fiecare cerc electoral, în care locuesc români, va trimite câte 5 reprezentanți (delegați).”²⁸

---

²⁷ *Drapelul*, nr. 121, 13/26 noiembrie 1918, Colecția Muzeului de Istorie, Artă și Etnografie din Lugoj

²⁸ *Ibidem*

De asemenea se face apel la o largă participarea populară la această Adunare pentru a demonstra că ea reprezintă voința tuturor românilor din Transilvania și Banat:

„suntem convinși, că în afară de cei, cari vor reprezenta în chipul arătat mai sus toate păturile sociale ale națiunii noastre la această istorică adunare, unde se va hotărî soarta neamului nostru poate pe vecie, se va prezenta însuși poporul român în număr vrednic de cauza mare și sfântă... toți cei veniți să fie părtași la consacrarea celor ce se vor hotărî.”²⁹

În următoarele numere ale ziarului *Drapelul*, Valeriu Braniște, publică câteva articole ce reprezintă un adevărat program pentru viitorul României. Dovedind luciditate în analiza făcută, Valeriu Braniște dovedește claritate și o înțelegere superioară a situației. În articolul „La Alba-Iulia” apărut în numărul din 15/28 noiembrie 1918 al *Drapelului*, publicistul lugojean susține acordarea drepturilor și libertăților cetățenești tuturor minorităților ce vor face parte din viitorul stat român. Drepturile minorităților reprezintă un semn al unui stat sănătos și modern:

„Un fior sfânt cutremură astăzi toate inimile românești la gândul măreței adunări dela Alba-Iulia unde după veacuri de patimi și robie este chemat poporul românesc să-și proclame libertatea sa națională... La Alba-Iulia se va începe un nou capitol al istoriei naționale românești. Iar conținutul acestui capitol va fi dat prin vrednicia celor de față și a urmașilor noștri. Și dacă plecăm acum sub zidurile fortăreței de cari se leagă pe lângă multele reminiscențe dureroase și unele amintiri luminoase, avem să ne dăm seama deopotrivă de drepturi și de datorințe... Ne vom gândi la noi, la urmașii noștrii, la drepturile noastre, la libertatea noastră. Ne vom

---

²⁹ *Ibidem*

spune voința nestrămutată, așa cum s'a oțelit aceasta în cursul veacurilor de grea cumpănă, vom spune la auzul întregii lumi că suntem și voim să fim... N'avem să cădem în păcatele celorla, de sub a căror jug scăpăm acum. Suntem datori în aceste zile mari să ne gândim și la concetățenii noștri de altă limbă și lege, cari de aici înainte vor fi chemați să împartă cu noi binele și răul... Acum avem să le dovedim că libertatea noastră este o garanție potențată a libertății lor... Adevăra, că noi veacuri de-a rândul am suferit oprimați și lipsiți de aproape toate condițiile de viață proprie, considerați numai ca material bun pentru a îngrădi, întări și îngrășa pe acei ce ne oprimau. Departe are însă să fie de noi gândul a răspunde cu dinte pentru dinte și ochi pentru ochi... Maghiarii și-au servit patria lor străinilor, devenind singuri robi în țeara lor numai ca să nu fie siliți a împărți cu noi frățește drepturile pe petecul de pământ pe care îl locuim împreună. Această nenorocită politică a lor, pentru care am suferit noi atât de mult, reținuți fiind cu veacuri înapoi în desvoltarea noastră, să răsbună astăzi amar asupra lor... Pe teritoriul care etnografic a purtat până acum caracterul nostru, primind acum și politicește timbrul individualității noastre naționale, sunt resfirate mai multe enclave de neam străin, mai ales de Secui, Sași, Maghiari și Șvabi. *Acestor enclave suntem datori să le asigurăm toate acele drepturi pe cari le-am reclamat pentru noi...* Noi acum avem să dovedim, că lupta noastră a fost izvorâtă din porniri generoase și nu din pofta brutală a schimba rolurile spre a doveni din impilați impilatori, din oprimați opresori, pentrucă dacă am face aceasta ne-am lipsi pe noi înșine de și existența noastră națională de baza morală, precum s'au lipsit de aceasta opresorii noștrii... Pentru noi, pentru trecutul nostru, pentru toate suferințele noastre din trecut și pentru toate jertfele ce am fost nevoiți a le aduce în grelele frământări pentru lumină și libertate, va fi cea mai splendidă satisfacție, când concetățenii noștri de altă limbă și

lege se vor convinge, că *libertatea noastră națională este suprema garanță a libertăților și drepturilor lor firești în viitoarea democrație românească*. Cu acest gând, cu această convingere fermă și cu această voință neclintită plecăm la Alba-Iulia spre a ne proclama libertatea noastră națională...”³⁰

În numărul următor (*Drapelul* din 17/30 noiembrie 1918), în articolul „Libertate și independență națională”, Valeriu Braniște face o pledoarie pentru respectarea individualității politice a românilor din Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banat.

„Era în preziua măreței adunări de pe Câmpul Libertății dela Blaj din 3 (15) Maiu 1848 când pe treptele catedralei a rostit Simion Bărnuțiu profetice cuvinte, că libertatea unui popor nu poate fi decât națională... Acum se împlinește solia profetică a lui Bărnuțiu... Suntem în preziua marei Adunări de la Alba-Iulia la care pe lângă independența și libertatea națională se va proclama și unirea politică a tuturor Românilor. Basarabia ruptă de nesațiul rusesc... a fost prima provincie românească, care din voia sa liberă și hotărârea obștească a proclamat unirea cu Regatul român. A urmat apoi Bucovina... Acum e rândul Ardealului și al Bănătului românesc să încheie opera unității naționale, tot din voința liberă și hotărârea obștească a poporului român... mâine Ardealul și Bănatul va avea să proclame mai întâi libertatea și independența sa națională, să *stabilească directivele proprii sale ocârmuiri, condițiile efective ale democrației naționale, ale autonomiei sale după cum rezultă acestea din dezvoltarea seculară osebită și apoi după toate acestea să încoroneze opera prin decretarea unității naționale ca supremul principiu al independenței și libertății întregii națiuni românești...*

---

³⁰ *Drapelul*, nr. 122, 15/28 noiembrie 1918, Colecția Muzeului de Istorie, Artă și Etnografie din Lugoj

Suntem un popor, o unitate etnică, avem aceeași limbă... dar am trăit multe veacuri despărțiți politicește unii de alții sub diferite formațiuni politice și între influențe de tot diferite, cari toate au determinat în multe privințe condițiile noastre de dezvoltare națională, lăsând urme adânci în traiul nostru. Aceste efecte și produse ale evoluțiunii istorice nu se pot nici șterge de azi pe mâine și nici nesocoti, dacă nu voim să expunem viitorul nostru la un cutremur incalculabil în consecvențe... Dacă și proclamăm mâine unitatea politică a tuturor Românilor,... suntem datori față de noi înși-ne și față de frații noștrii cu cari ne unim politicește, să stabilim clar, sincer și fără nici o rezervă toate condițiile acestei uniri, pentru că rezultatele dezvoltării separate politice nu se pot șterge de azi pe mâine fără de a expune întregul corp la grave zguduirii... Noi nu suntem nici cuceritori nici cuceritori. Armatele Regelui Ferdinand nu vin spre a ne îngloba cu forța în Regatul român... Trupele glorioase ale Regelui Ferdinand vin numai la rugarea noastră ca frați să ne dea o mână de ajutor întru susținerea ordinii și siguranței persoanei și avutului în aceste zile de mari prefaceri, garantându-ne atât nouă cât și concetățenilor noștrii de altă limbă și lege deplina libertate a manifestării voinții... mâine la Alba-Iulia. Vom stabili înainte de toate condițiile cele mai prielnice ale dezvoltării noastre proprii naționale și democratice, vom stabili întru noi înșine toate principiile de proprie ocârmuire, ne vom crea constituția noastră proprie stabilind cum avem să fim administrați sub toate raporturile vieții de stat... Numai pe astfel de temelii se poate construi solid și trainic grandiosul edificiu al unității noastre politice național românești, numai astfel poate lua ființă reală și capace de viață visul de aur a lui Mihai Viteazul și al poezilor noștri, cari au sintetizat dorurile și dorurile neamului întreg”.³¹

---

³¹ *Drapelul*, nr. 123, 17/30 noiembrie 1918, Colecția Muzeului de Istorie, Artă și Etnografie din Lugoj

Tot în numărul din 17/30 noiembrie 1918 al *Drapelului* publică „Programul Mari adunări naționale constituante a Românilor din Transilvania și Ungaria, care se va ținea Duminecă în 1 Decembrie (18 Novembrie st. v.) 1918”. Acest program publicat ne ajută să ne facem o imagine despre evenimentele din Ziua Unirii, de la Alba Iulia: „1. La oarele 7 dimineața serviciu divin, celebrat de Arhieriei în bisericile protopopești. 2. La oarele 10 dimineața deschiderea adunării în sala casinei militare din cetate. 3. Citirea rezoluțiunei votată și propusă de conferința prealabilă a marelui sfat național”.³² Detaliile organizatorice ne ajută să înțelegem ce s-a întâmplat în 1 decembrie în orașul unirii:

„Se observă: Că fiecare comună, în frunte cu steagul și cu tabla cu numele comunei, va parcurge în rânduri de 4 piața orașului, va trece pe sub poarta Carol în cetate și prin poarta lui Mihai Viteaul va ieși pe terenul adunării. (locul de exerciții militare, în apropierea pământului sfințit cu sângele lui Horia și Cloșca.) De pe 4 tribune se va explica poporului însemnătatea istorică a zilei, iar de pe tribuna președențială, din centru, se va ceti rezoluțiunea constituantei.

Se observă mai departe, că pentru încvartirara să se adreseze fiecare la comitetul național din Alba Iulia (Telefon 97). Locuința fiecăruia se va aduce la cunoștință la gară, de către comisia de încvartirare (semnul: tricolor la brațul stâng). Tot pentru încvartirare: Cei ce nu sosesc cu trenul să se adreseze la biroul comitetului național român din loc, în piață. Comunele cari vin în grup formate și ceilalți din jurul Alba Iuliei își aduc alimente de lipsă. Banchete sau mese comune nu vor fi. Pentru cei din depărtări s’a făcut tot posibilul, ca să fie provăzuți cu alimente, în restaurantele din loc, în parte și la găzduitori”.³³

---

³² *Ibidem*

³³ *Ibidem*

Articolul se încheie cu un apel emoționant, prin care se cere ca un număr cât mai mare de români să participe la Adunarea de la Alba Iulia:

„Frați Români! Locul cel mai istoric al neamului vă așteaptă cu brațele deschise. Veniți deci și-l atingeți cu pasul vostru, ca să simțiți fiorul ce l'a mișcat odată pe marele voievod cu numele de arhanghel, pe martirii Horia, Cloșca și Crișan, pe craiul munților Avram Iancu, și pe toți cari au început și lucrat la realizarea visului de veacuri, pe care noi cei de azi îl vedem și-l salutăm, ca pe răsăritul cel mai strălucit al celei mai senine zile a neamului românesc. (Comitetul aranjator.)”³⁴

În zilele dinaintea Adunării Naționale de la Alba Iulia, *Drapelul* publică numele celor aleși să reprezinte zona din jurul Lugojului La Alba Iulia. În numărul din 26 noiembrie 1918 un articol enumeră reprezentanții zonei la Marea Adunare de la

„Alba Iulia. Dioceza Lugojului va fi reprezentată la adunarea națională prin următorii: din oficiu prin P.S. Sa. Dr. Valeriu Traian Frențiu episcop, Teofil Crișan vicar fpr. Episc. Și cei 15 protopopi. Ca delegați aleși prin capitu: Ioan Boroș preposit consistorial, Valeriu Giorgiu asesor consistorial. Seminarul teologic: Dr. Ioan Magyar profesor. Preparandia: Dr. Victor Birlea profesor. Reuniunea de cântări „Lyra”. Ioan Băcău. Celelalte reuniuni acum își aleg delegații. Din partea cercului electoral al Lugojului au fost exmiși d-l Adam Groza, preot în Coșteiul mare, d-l Ioan Jurca învățător în Păru, d-l G Rusalin econom în Lugoj, d-l Iosif H. Barbu comerciant din Lugoj și d-l porhr Oprișoni, măestru în Lugoj. Din partea

---

³⁴ *Ibidem*

Societății de lectură din Lugoj a fost exmis d-l pictor acad. Virgil Simonescu.”³⁵

În numărul următor, *Drapelul* continuă să enumere participanții Banatului la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia:

„Din partea cercului electoral al Oraviței au fost exmiși la Adunarea Națională din Alba Iulia d-nii Dr. Mihai Gropișan, Dr. Liviu Țigărean avocați în Oravița, P. Berzan preot în Secaș, Cornel Ștefan preot în Oravița, G. Biselea econom, și G. Jiap învățător din Oravița. Din partea Diocezei gr. catolice române a Lugojului vor participa la Adunarea Națională I. P. Sa d-l Episcop Valeriu Traian Frențiu, d-nii Teofil Crișan, vicar for, în Hațeg, Ioan Țiucu protopop în Lugoj, George Muntean protopop al Buziașului în Găvoșdia, Iosif Petean, protopop în Vermeș, Dr. Laurian Luce, protopop în Arad, Mihail Jivanca, protopop al Ciacovei în Petromani, Dr. Nicolae Brînzeu protopop în Comloșul mare, Silviu Poșiar protopop în Oravița, Iosif Pepa protopop în Bocșa Montană, Victor Poruțiu protopop în Vărădia, Ioan Pop protopop în Hunedoara, Iosif Stupinean protopop la Bobâlnei în Geoagiul inferior, Ioan Ienea protopop în Orăștie, Nicolae Bolboca protopop în Baia de Criș, Nicolae Zugrav protopop al Ulpiei Traiane în Grădiște.”³⁶

Și în numărul din 30 noiembrie 1918 *Drapelul* amintește:

---

³⁵ *Drapelul*, nr. 121, 13/26 noiembrie 1918, Colecția Muzeului de Istorie, Etnografie și Artă din Lugoj

³⁶ *Drapelul*, nr. 122, 15/28 noiembrie 1918, Colecția Muzeului de Istorie, Etnografie și Artă din Lugoj

„Delegații cercului electoral al Făgetului, cari au plecat la Alba Iulia sunt domnii: Dr. George Gârda, Dionisie Faneș, Vasile Iancu. Delegații cercului electoral al Bocșei montane sunt domnii: Dr. Nicolae Birescu, Coriolan Zaiac preot, Lct, George Roșcovan, Petru Avram Vasiova, I... Benea Vermeș. Dela garda națională Lct. Nicolae Sabău, Subof Virgil ...nean. Reuniunea de cânt: Ioachim ... erian înv. Aurel Dolorean... au plecat din cercul electoral al Bocșei mulți economi fruntași la Alba Iulia. Reuniunea de fete din Lugoj a delegat pentru serbarea dela Alba-Iulia pe doamnele Ersilia Dr. N. Petrovici și Valeria Dr. V. Pinte. Din partea Reuniunii române de cânt și muzică din Lugoj au fost exmiși domnii Virgil Luca, Virgil Boc și Nicolae Popescu. Din partea Societății tinerimei stud. din Lugoj au fost exmiși d-nii Vasile Mircu stud. med. și Victor Iovița stud. în drepturi. Reuniunea meseriașilor români va fi reprezentată prin domnii Pera Pantila și Constantin Bogdan. Societatea economilor români prin Vasile iacob și Toma Sintescu. Comuna bisericească gr. or. română prin domnii Dr. Nicolae Ioanovita și Dr. D. Nistor. Din partea reuniunii de cântări a mai plecat maestrul Ioan Vidu³⁷ dimpreună cu d-na. Redacția „Drapelul” va fi reprezentată la adunare prin d-nul Alex. C. Vasilie. Afară de aceștia numeroși fruntași din Lugoj și de prin întreg cuprinsul Banatului.”³⁸

În 27 noiembrie 1918 din Lugoj pleacă primii delegați spre Alba Iulia. În 28 noiembrie 1918 delegații ce vroiau să plece au

---

³⁷ Ion Vidu (1863-1931) a fost compozitor și dirijor, specializat în muzică corală. A făcut studii de specialitate și a fost profesor la Arad și, din 1888, la Lugoj, la Școala confesională (1888 - 1918) și Liceul „Coriolan Brediceanu” (1919 - 1928). A desfășurat, de asemenea, o impresionantă activitate de creație, de dirijor al „Reuniunii române de cântări și muzică” din Lugoj. (https://ro.wikipedia.org/wiki/Ion_Vidu)

³⁸ *Drapelul*, nr. 123, 17/30 noiembrie 1918, Colecția Muzeului de Istorie, Etnografie și Artă din Lugoj

fost opriți de armata sîrbă. Valeriu Braniște trebuie să intervină pe lângă autoritățile sîrbe pentru a obține vize de plecare celor ce doreau să participe la Marea Adunare. Comandamentul sîrb a aprobat doar plecarea a 60 de persoane.³⁹ Însă, în 30 noiembrie 1918, din Lugoj, pleacă spre Alba Iulia un tren împodobit cu drapele naționale. Cu acest tren se deplasează aproximativ 300 de români din regiune, care doreau să participe la istoricul eveniment.⁴⁰

În numărul 124 din 30 noiembrie / 3 decembrie 1918, *Drapelul* prezintă, într-un lung și emoționant editorial însemnătatea celor hotărâte la Marea Adunare Națională. Discursul face o succintă trecere prin istoria poporului român exprimându-și speranțe pentru viitor:

„În prezența delegațiilor tuturor provinciilor locuite de Români ai Basarabiei, Bucovinei și ai Liberului regat român a dispune Duminecă de sine liberă și independentă națiunea română din Ardeal, Banat și părțile ungurene, proclamând unirea politică într'un singur stat sub sceptrul dinastiei naționale, reprezentată astăzi prin regele Ferdinand I. Care condei va putea descrie emoțiile acestei zile mari istorice! Nu numai emoția celor ce au luat parte la acest act de întemeiere a unirii politice a Românilo, nu numai a acelor zeci de mii cari la Alba-Iulia au aclamat cu frenezie entuziastp votul pronunțat de delegați, ci și a multelor milioane din toate plaiurile și văile locuite de Români, către cari se adresează ca o solie a înierii cuvântul ce etern va rămânea legat de numele Alba-Iulia! E dorul de veacuri de veacuri care astăzi se înfăptuiește. E dorul care a muncit atâtea suflete și a înflăcărat atâtea inimi în lupta

---

³⁹ Marin, Willim, Munteanu, Ioan, Radulovici Gheorghe, *Unirea Banatului cu România*, Muzeul Banatului Timișoara, 1968, p. 165

⁴⁰ Muntean, Ioan, *op. cit.*, p. 253

grea ce-am dus' o până acum. E dorul scăldat în nespuse dureri și cumplite jertfe, din cari se încheagă istoria noastră din ultimele veacuri. Câte lacrimi s'au vărsat, câte inimi s'au sfâșiat, câte lovituri și dureri am îndurat, până ce am ajuns pe pragul istoric a ne vedea înfăptuirea acestui dor. Am fost spărți și resfirați și nu odată considerați deja morți și exterminați. Năvala popoarelor ne-a îngropat și multe veacuri nici o crostatură n'a păstrat cronică lumea despre scânteia vieții noastre ascunsă sub spuză. Parcă cu Tabulele cerate am fost înghițiți și noi de pământ în Dacia de altădată. Abea reminescente lingvistice ne arată niște urme șterse din aceste veacuri de amorțală și de absorbire în alte popoare ce s'au perândat prin aceste văi și plaiuru, ivindu-se ca să dispară precum au venit. A trebuit să urmeze cataclismul Europei centrale pe la mijlocul veacului al 13-lea prin invaziunea cu foc și sabie a tătarilor, ca sub ruine să se ivească primele închegări modeste politice ale Românilor în aceste părți: chinezatele și voievodatele românești.

Și a mai trebuit să treacă vreme, pânăce din aceste mici începuturi de renaștere națională s'au închegat primele forme de stat ale vieții românești: mai întâi Munteni, apoi Moldova. Și iară-și veacuri au trebuit să treacă pânăce a putut spiritul românesc să se emancipeze de sub influența ierarhilor prepotente din împrejurime, dând duh românesc închegărilor de stat românești. A trebuit să urmeze al doilea cataclism al Europei centrale, invaziunea cuceritoare a otomanilor pentru ca s zdrobească acele prepotențe, cari ne amenințau șubreda viață cu totala nimicire.

Și iarăși veacuri de durere și de reacțiune până ce prin Biblia lui Șerban Vodă s'a pusla mijlocul veacului al 17-lea temeliea unității limbei scrise a Români pretutindeni unde sunt acasă, însemnând acest dat totodată și începutul unității culturale a tuturor Românilor.

Și a trebuit să urmeze al treilea cataclism european, înfricoșantul război mondial provocat de neanțul imperialismului german, ca însfârșit să se înfăptuiască unitatea politică a Românilor pe toate acele văi și plaiuri unde cu 18 veacuri mai înainte au fost așezați și înglobați ca unitate prin coloniile Împăratului Traian. Optsprezece Veacuri! Așa un veac și jumătate de cultură înfloritoare romană în Dacia lui Traian. Apoi înghițiți sub valurile migrațiunii popoarelor până ce ne-au aruncat iarăși la suprafață devastările Tătarilor și ne-au unit sufletește cuceririle Turcilor ca să reînviem politicește pe urmele expansiunii barbare germane.

Nu este al doilea popor în bătrâna Europă a cărei istorie să se constituie din atâtea minuni. Astăzi se înfăptuiește cea mai mare din toate aceste minuni unirea politică a tuturor Românilor.

Și e zi măreață a istoriei, în care s'a înfăptuit această minune ne închinăm, înscriindu-te nu numai cu litere de aur pe paginile istoriei ci și cu litere neperitoare pe lespezile sufletelor noastre.

Am înviat! Suntem și vom fi. De aici înainte este depus prezentul și viitorul în mâinile noastre. De noi, de vrednicia noastră va depinde viitorul nostru. Noi vom i de aici înainte laurii norocului nostru și în noi înșine va trebui să căutăm în viitor cauzele năcazurilor noastre. Nu vom mai avea cuvânt, să ne plângem contra unei soarte vitrege, pentru că soarta s'a împlinit, vraja fatală a îndelungatului trecut de robie trupească și sufletească s'a spart, ca pasărea Phoenix din cenușa proprie se renaște libertatea, independența și unitatea națională a tuturor Românilor.

Nu soarta fatală, ci voința națională va decide de aici înainte destinele noastre. Idealismul nostrum, hărnicia noastră, avântul nostrum și disciplina noastră va da de aici înainte direcția voinței noastre naționale.

Ajunși în acest punct epocal al istoriei noastre, trebuie să dăm pe deplin seama de marea răspundere ce o avem față

de noi înșine, față de urmașii noștrii, față de neamurile cu noi conlocuitoare, față de națiunile din jurul nostrum, față de toate popoarele lumii, cu cari împreună avem să construim acea familie a civilizațiunei, în care ne renaștem și din care avem să facem parte ca factor pe deplin echivalent.

N'avem numai să săltăm de bucurie și să admirăm ziua mare a renașterii, ci să ne dăm și seama de toate acelea mari datorințe ce ne revin în urma acestei renașteri. De aici înainte faptele noastre vor grăi mai elocvent decât ori ce vorbă și nici nu se vor mai lăsa întunecate prin nici o vorbă, faptele noastre ne vor arăta lumii vrednicia sau nevrednicia noastră.

Faptele noastre vor avea să dovedească dacă a reuși din focul suferințelor seculare să se lămurească aurul curat al civilizației latine, care dela început ne-a destinat de sentinelă a sa aici la porțile Orientului.

Să înțelegem acest moment și să ne încordăm toate energiile întinerite pentru a fi vrednici de ziua mare a Învierii....⁴¹

Tot în acest număr din *Drapelul* (din 30 noiembrie / 3 decembrie 1918) ne este prezentată „Adunarea Națională din Alba-Iulia”:

„Schițăm pe scurt în fuga condeiului decursul Adunării Naționale, ținută Duminică în 18 Novembre (1 Decembre) a.c. în Alba Iulia... După serviciul diivin, celebrat în ambele biserici românești s'a întrunit în sala Casinei militare din cetate reprezentanții tuturor Românilor din toate teritoriile locuite de Români. Sala ședinței, decorată cu drapelele românești și ale tuturor statelor aliaților e teatrul diferitelor scene eoționante. Pretutindeni vezi cunoscuți și prietini, cari

---

⁴¹ *Drapelul*, nr. 124, 3 decembrie 1918, Colecția Muzeului de Istorie, Etnografie și Artă din Lugoj

după ani lungi de suferințe și bejenie să întâlnească și se îmbrățișeze cu dragoste.

Pe rând sosesc frații Români, refugiați în regatul liber românesc, reprezentanții exmiși ai Basarabiei și Bucovinei și regatului liber românesc, reprezentanții corpului voluntarilor din Ungaria și Transilvania cu sediul la Iași. Apariția lor e salutăată cu aclamațiuni frenetice. Își fac apoi întrarea pe rând toți Arhieriei și clerul înalt român a ambelor confesiuni, toți deputații dietali naționali români.

Membrii C.N.C.R. și își ocupă locul de frunte la masa prezidențială urmați de urale nesfârșite. Pe galerie se înșiră o cunună prea frumoasă de dame, reprezentantele diferitelor Instituțiuni și Societați culturale și caritative românești. La masa ziariștilor e reprezentată întreaga presă română incluzive a ziarelor descătușate. Sala relativ destul de încăpătoare este tixită de mandatarii Națiunei românești, cari ocupau mereu toate încăperile secundare. Pe fața tuturor radiază o nespună bucurie.

La orele 10 și $\frac{3}{4}$ d-l Dr Ștefan C. Pop deschide adunarea, convocată din hotărârea Marelui Sfat Național român al Ungariei și Transilvaniei la Alba-Iulia – această Mecca a neamului românesc, - martoră a suferințelor noastre. Face apoi o reprivire asupra trecutului nostru, asupra jertfelor și suferințelor îndurate în decursul războiului, descriind Golgota neamului...Jertfele aduse însă formează titlul de drept, câștigat pentru unirea tuturor Românilor spre a împiedeca repețirea acestei tragedii.

Salută pe reprezentanții Națiunei Române... numește notari pe d-nii Dr. Laurențiu Oanea și Dr. Sever Miclea, iar de raportor al comisiei de verificare pe d-l Dr. Ioan Suci.

D-l Dr. Ioan Suci comunică, că s'au prezentat la Adunarea națională reprezentanții Națiunii române din 27 comitate reprezentând 130 cercuri electorale, prezentându-se 680 delegați. P.S. Lor toți Episcopii, Vicarii episcopoești, Consistoarele și Capitele, exmișii Societaților culturale, Fondul

de teatru, Școalele medii, Institutetele ped. și teol. Tinerimea Universitară în total 1228 delegați, fără delegații comunelor.

Adunarea Națională ia la cunoștință, declarând mandatele de verificate. Se declară Adunarea Națională de capace de a se aduce hotărâri decizive. În numele Consiliului de candidare a Biroului. D-l Dr. St. C. Pop propune de prezident al Adunării Naționale pe d-l George Pop de Băsești...

D-l George Pop de Băsești deschide Adunarea Națională... (intervenițiile rezumate) prof. I. Dragomir, Dl. Vasile Goldiș, Dl. Dr. Iuliu Maniu, Dl. Iosif Jumanca, d-l Dr. Alex. Vaida Voevod, P. S. Sa dr. D. Radu, P. S. Sa I. I. Pop...

Remarcăm discursurile rostite în fașa poporului de P.S. Lor. Dr. E. Cristea și Dr. I. Hossu apoi de D-l Dr. Aurel Vlad, Dr. Petru Groza, d-l I. Dragomir, care au fost aclamați cu frenezie. A stăpânit o mare însuflețire toți au fost de acord cu hotărârile luate cari reoglindesc liber voința națională a întregului popor.

Întreaga zi.. a trecut fără incident. Înorându-se a început lumea săs retragă pornind cătră casă iar la gara Alba Iuliei a început să se rengeze trenurile speciale ale delegaților.

Membrii noi alesi Reprezentante s'au întrunit în prima ședință... Cu acestea încheiem această schiță fugitivă, despre această zi mare...⁴²

În ziua timp ce la Alba Iulia se desfășura Marea Adunare în orașele românești din Banat și Transilvania clopotele bisericilor au început să răsunе la ora zece. Ca și în alte localități, și la Lugoj sunetul clopotelor a dat semnalul începerii unei manifestați naționale.⁴³ Ziarul german *Temesvarer zeitung* descrie astfel evenimentul:

---

⁴² *Ibidem*

⁴³ Pascu, Ștefan, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj, Cluj, 1968, p. 382

„Marele eveniment petrecut la Alba-Iulia și-a avut la Lugoj solemnitatea sa. Clădirile instituțiilor și nenumăratele case particulare au fost împodobite cu tricolorul românesc. La toate bisericile s-au desfășurat servicii religioase festive, s-a bătut toaca și au răsunat clopotele ore în șir. Pe străzile orașului populația românească ieșise în haine de sărbătoare, purtând cocarde în culorile naționale românești. Era o atmosferă veselă și liniștea publică n-a fost tulburată în niciun fel.”⁴⁴

Impresionantă este și prezentarea pe care *Drapelul* o face primirii delegațiilor transilvăneni și bănățeni veniți la București pentru a prezenta regelui Ferdinand actul unirii. În numărul din 11 (24) Decembrie 1918, publicația lugojeană prezintă descrie, sosirea și modul în care delegația a fost primită la București:

„Delegația marelui Conziliu național din Alba-Iulia au sosit eri (1/14 Decembrie) d.a. la ora 5 jum. în Capitală, după un drum de 5 zile, venind dela Sibiu. Un public numeros aștepta sosirea iubiților delegați, cari aduceau cu ei cuvântul mângâietor al Unirei tuturor Românilor sub un singur sceptru... Dintre personalitățile oficiale au asistat d-l Ionel C. Brătianu, președintele Consiliului de miniștri și ministru de externe; și d-nii miniștrii: I. G. Duca, Mihail Ferekyde, Anghel Saligny, Oscar Kiriaciascu, Fotin enescu, d-nii Vintilă Brătianu, G. Corbescu, general Ștefănescu, prefectul poliției Capitalei, general Pressan, șeful marelui stat major; d-na Gr. Cantacuzino,... Dr. Victor Babeș, Mișu Cantacuzino și Ionaș Grădișteanu, foști miniștri. Pe peron se aflau și toți ofițerii unui batalion din reg. „Avram Iancu” în frunte cu comandantul regimentului colonelul Bordan...

---

⁴⁴ Muntean, Ioan, *op. cit.*, p. 258

Trenul sosește la ora 5,35 m.d.a. cu o locomotivă ungrească condusă de un mecanic român din Sibiu. Steaguri tricolore și cetini de brad împodobeau atât locomotiva cât și vagoanele. La intrarea trenului în gară, un ura formidabil izbucnește din pieptul celor prezenți. Ovațiunile devin din ce în ce mai calde și țin câteva minute din momentul când scoboară din tren Episcopul de Caransebeș, Dr. Miron Cristea președintele delegației, Episcopul gr. cat. român de Gherla, Dr. Iuliu Hossu, apoi d-nii Dr. Alex. Vaida Voevod și Vasile Goldiș, membrii ai delegației. Din delegație mai fac parte și d-nii Dr. Caius Brediceanu⁴⁵ secretar general al Departamentului Externelor; M. Popovici, delegat al Consiliului dirigitor pe lângă guvernul român și secretarul Dr. O. Cornean. Ochii tuturor celor prezenți la acest moment istoric sunt plin de lacrimi.

Trenul e primit de d-l inginer Stănculesc... după care primarul Capitalei rostește următoarea cuvântare: „...orașul București salută cu dragoste adâncă pe frații iubiți, cari aduc Regelui nostru cuvântul de dragoste și de unire de peste Carpați...” ...d-l Ionel Brătianu se îmbrățișează cu D-rul Miron Cristea și cu ceilalți delegați... Delegații Ardealului, însoțiți de secretarii lor d-nii Dr. Caius Brediceanu, Dr. Corneanu și I. Hossu, urmași de toți cei prezenți, se îndreaptă spre sala de recepții a gării de nord, unde fac cerc și convorbesc până la

---

⁴⁵ Caius Brediceanu (1879 – 1953) a fost fiul lui Coriolan Brediceanu și s-a născut la Lugoj. A obținut doctoratul la Universitatea din Viena. După terminarea studiilor s-a întors în Banat și a intrat în politică. A participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, unde a fost notar al ședinței din Sala Unirii. A fost ales membru în Marele Sfat Național Român. În 1919 a fost numit subsecretar de stat la Ministerul de Externe și a fost ales delegat al României la Conferința de Pace de la Paris. În perioada interbelică a fost ministru și diplomat. (Luchescu, Gheorghe, Muntean, Vasile, Lăzărescu Victor, *op. cit.*, p. 109)

ora 6, când pornesc în automobile la palatul Regal, unde au fost găzduiți.”⁴⁶

A doua zi, în

„2/15 Decembre... La ora 1 a avut loc un banchet la Hotelul Bulevard, oferit de guvern în cinstea delegațiunii transilvănene. Au participat d. I. I. C. Brătianu, prim ministru având la dreapta sa pe P. S. S. Episcopul Miron Cristea și pe D-l general Coandă fost președinte de Conziliu, iar la stânga sa pe P. S. S. Eppiscopu Hossu și pe d-l P. Poni. În față luau loc d-nul Mihail Ferechide, având la dreapta sa pe d-nii Vaida Voevod și Mihail Cantacuzino. Afară de d-nii Caius Brediceanu, M. Popovici și Dr. Corneanu, membrii ai delegațiunii, au mai participat la banchet d-nii miniștrii Duca, Măzărescu, Saligny, Chirincescu și Buzdugan, precum și d-nii Vintilă Brătianu, V. Morțun și I Grădișteanu, fost ministru, d. M. C. Hălăceanu, primarul Capitalei, generalul Ștefănescu, generalul Mărgineanu, d-nii V. Trifu, Const. Brătianu, I. Plezzca și Poni. D-l Brătianu, primul ministru a rostit toastul următor: „... De o mie de ani vă așteptăm, și ați venit ca să nu ne mai despărțim niciodată...” ...D-l Dr. Voaida-Voevod aduce un călduros omagiu familiei Brătianual căruia nume este legat de atâtea fapte mari ale istoriei României. La orele 8 p.m. banchetul a luat sfârșit.”⁴⁷

Delegația transilvăneană și oamenii politici români se îndreaptă spre Palatul regal. „La ora 8 și jumătate s’a dat un dineu de gală la Palatul Regal în cinstea delegațiunii transilvănene. (Au participat) M.S. Regele, A.S: R. Principele Moștenitor, membrii

---

⁴⁶ *Drapelul*, nr. 132, 11 (24) Decembre 1918, Colecția Muzeului de istorie, Etnografie și Artă din Lugoj

⁴⁷ *Ibidem*

delegațiunei, membrii guvernului, d-nii de St. Aulaire, ministrul Franței; E.S. Sir G. Barclay, ministrul Angliei și ceilalți reprezentanți ai țărilor aliate. De asemenea au luat parte d-nii Ioan C. Grădișteanu și Mihail Cantacuzino, C. Manolescu-Râmniceanu, prim președinte al Curții de Casație, d-l P. Poni, președintele Academiei Române, d-nii generali C. Coandă, Pressan, șef al marelui stat major al armatei, Eremia Grigorescu, Al. Mărgineanu, comandantul garnizoanei, I. G. Bibicescu, guvernatorul băncii naționale...

În prezența întregului cabinet al României, a înalților dignitari, a întreg corpului diplomatic acreditat la guvrnul român și a delegaților corpului ofițeresc a regimentului „Avram Iancu” condusă de d-l colonel Bordan, a cetit în sala tronului d-l Vasile Goldiș adresa Ardealului, Banatului și părților ungurene locuite de Români, iar d-l Dr. Vaida-Voevod a prezentat Regelui actul unirii, scris pe pergament.

Majestatea Sa regele Ferdinand a răspuns adânc emoționat următoarele:

„În numele Românilor din vechiul regat, din Basarabia și din Bucovina astăzi uniți, cu profundă recunoștință, primesc hotărârea fraților noștri de peste Carpați de a săvârși unitatea națională a tuturor românilor și declar pe veci unite în Regatul Român toate ținuturile locuite de Români dela Tisa până la Nistru. Cu dragoste nețarmurită Mi-am închinat viața scumpului Meu popor plin de credință în menirea lui istorică. Prin lupte și jertfe Dumnezeu ne-a dat să înfăptuim azi aspirațiile noastre cele mai sfinte. Mulțumindu-i din adâncul sufletelor, ne îndreptăm gândurile cătră cei cari cu sângele lor au clădit noul temei al dezvoltării noastre naționale. Prin devotament neclintit pentru opera lor le vom arăta recunoștința noastră, prin Ei vom asigura roadele binefăcătoare ale crudelor încercări. Pe acest temei al unei

puternice democrații și al vieții frățești între popoare, vom
răspunde totodată simțimentelor aliaților noștri, alături de cari
am luptat pentru marea cauză a dreptății și a libertății în lume.

Să trăiască România pe veci unită!⁴⁸

La începutul lunii ianuarie 1919, trupele sârbe din Banat
sunt înlocuite cu trupe franceze. La Lugoj armata franceză ajunge
în 27 ianuarie 1919, fiind întâmpinată cu bucurie de români.
Românii au privit cu entuziasm venirea trupelor franceze.
Organul de presă românesc din Lugoj, *Drapelul*, descrie astfel
evenimentul, sub titlul „Trupe franceze în Lugoj” (Lugoj, 15/28
ianuarie 1919):

„De ieri, Luni începând găzduim între zidurile orașului
nostru trupe franceze aparținătoare diviziei XI-a orientale
franceze, care după cum aflăm va avea statul major la
Timișoara. Primele trupe franceze au sosit în orașul nostru ieri
înainte de amiază primite fiind de public cu simpatie... Fie
bineveniți în mijlocul nostru... Vive la France!... Bine-ați venit
la noi și în decursul petrecerii voastre considerați-vă ca frați
între frați. Trăiască Franța!”⁴⁹

Unirea proclamată la Alba Iulia trebuia însă aprobată de
marile puteri la Paris și consfințită de intrarea trupelor românești
în Banat și de preluarea administrației zonei de către statul
român.⁵⁰

Ziarul *Drapelul*, în nr. 48, din 11/24 mai 1919, descrie și
sosirea trupelor de jandarmi români la Lugoj. Jandarmii români,

---

⁴⁸ *Ibidem*

⁴⁹ *Drapelul*, nr. 6, 15/28 ianuarie 1919, Colecția Muzeului de Istorie, Artă și
Etnografie din Lugoj

⁵⁰ *Unirea Banatului cu România*, <http://romanalacentenar.ro/unirea-banatului-cu-romania/>

în număr de 550, au sosit, la Lugoj, vineri la ora 17, venind de la Deva. „Drapelul” descrie bucuria românilor: „ce au simțit oamenii văzându-i, e greu de redat în cuvinte. De o mie de ani de când așteptăm ziua aceasta sfântă”, dar și deznădejdea celorlalte naționalități, care sperau ca Banatul să nu se unească cu România: „bucuria românilor era egalată numai de ura celorlalți, strigătele lor de fericire, de scrâșnirile neputincioase ale celor care n-au căpătat minte nici măcar în ultima minută”.⁵¹

Românii lugojeni, ca și ceilalți români, fac tot posibilul ca banatul, întreg, să devină parte a României mari. 70000 de oameni se adună, în 10 iunie 1919, pe Câmpia Libertății din Lugoj pentru a adopta o moțiune ce prevedea faptul că „această provincie, după situația ei geografică, cât și după majoritatea românească a populației sale, nu poate fi privită decât ca o parte integrantă a pământului românesc și a neamului românesc”⁵²

Însă, cadrul Conferinței de Pace de la Paris, la 13 iunie 1919, s-a luat decizia împărțirii Banatului între România și Serbia (anunțată oficial pe 30 iunie 1919). Prin Tratatul de la Sèvres din 10 august 1920, se stabilea traseul noii frontiere.⁵³ Lugojul, alături de cea mai întinsă parte a Banatului devenea parte a României în mod oficial.

Consiliul Dirigent de la Sibiu, în numele Regelui României, impune administrația civilă românească în Banat. În 28 iulie 1919, administrația română s-a instalat oficial în Banat. Gheorghe Dobrin a fost numit prefect pentru județul Severin cu sediul la Lugoj, iar Aurel Cosma pentru județul Timiș-Torontal,

---

⁵¹ Rusnac, Mircea, *Intrarea jandarmilor români în Lugoj (1919)*, <https://istoriabanutului.wordpress.com/tag/lugoj/>

⁵² Muntean, Ioan, *op. cit.*, p. 261

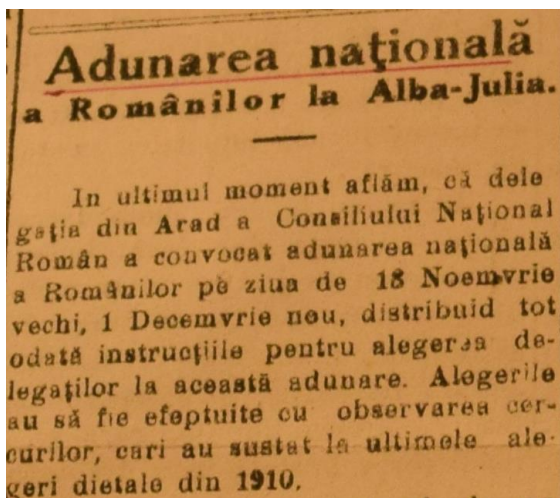
⁵³ Both Ștefan, *În 31 octombrie 1918, la Timișoara este proclamată Republica Bănățeană*, http://adevarul.ro/locale/timisoara/timisoara-republica-banat-istorie-1_527220f3c7b855ff569e7690/index.html

cu sediul la Timișoara.⁵⁴ Armata română putea pătrunde în Banat fără să se teamă că poate stârni conflicte.

Drapelul din 24 iulie 1919 descrie intrarea armatei române în Lugoj, emoțiile așteptării, neliniștea și, la sfârșit, eliberarea și bucuria celor puși în fața unui vis devenit realitate (24 iulie 1919): „Armata română în Bănat. În sfârșit; în sfârșit! După atâta așteptare și sbuciumare neputincioasă în noi înșine de-a respira odată liberi, a sosit și glorioasa armată română, mândră cu numele ce a străbătut lumea întreagă”.⁵⁵ Astfel, cu pătrunderea armatei românești în Banat, în vara anului 1919, această regiune, devine, pentru totdeauna o parte a României.

Anexe

Drapelul, nr. 120, 10/23 noiembrie 1918

⁵⁴ *Unirea Banatului cu România*, <http://romaniacentenar.ro/unirea-banatului-cu-romania/>

⁵⁵ *Drapelul*, nr. 71, 24 iulie 1919, Colecția Muzeului de Istorie, Etnografie și artă din Lugoj

Convocare.

Istoria ne cheamă la fapte, Mersul irezistibil al civilizațiunii lumina cunoștiinței de sine, Ne-am trezit din somnul de moarte și pendenți. În numele dreptății eterne și a principiului liberei dispozițiunii națiunea română din Ungaria și Transilvania vrea să-și hotărască și-au determiinat viitorul prin rezoluțiunii la conferințate cu au-fetul lor național. E răzndul nostru acum, Națiunea română din Un-garia și Transilvania are să-și spună cuvântul său hotărâtor asupra sorții sale și acest cuvânt va fi respectat de lumea întreagă, și este chiar așteptat, pentruca la gurile Dunării și pe drumul larg, unde comunică pusul vieții economice între Apus și Răsărit, să se poată înfăptui ordinea, și neamurilor prejmuitoare să li-se procure tigna trebuitoare la munca binecuvântată spre desăvârșirea umană.

În scopul acesta convocăm

Adunarea Națională

a națiunii române din Ungaria și Transilvania la Alba-Julia, cetatea istorică a neamului nostru, pe ziua de **Duminică în 18 Noemvrie v. (1 Decemvrie st. n.)** anul curent, la oarele 10 ante merediane.

Drapelul, nr. 121, 13/26 noiembrie 1918

Lugos, Marți, 11 (24) Decembre 1918

DRAPELUL

ORGAN NAȚIONAL-POLITIC

Nr. 132

PREȚUL DE ABONAMENT:
Pentru comențările pe o lună
3 lei — pe 3 luni 9 lei —
pe 6 luni 18 lei — pe un
anul 36 lei — pentru
străinătate și abonați din afară pe
canta 40, franco pe an.

INSCRIȚIUNILE
se comențază de la 10 lei.
Un număr alăturat 20 lei.

Redacțiia responsabilă: Nicolae Iordănescu

Delegația noastră la București.

Sositura. — Căduțarea primarului capitalei — Căduțarea d-lui prin misiunea.

București, 1/14 Decembre

Delegația noastră la Consiliul național din Alba Iulia, cu soștiiri de a se în-lăsa în Capitală, după un drum de 4 zile, venim din Sibiu.

Un public comențat așteptă soștiirea delegații, care aducea cu ei și un număr de delegați și Unirii tuturor sub un singur acoperiș.

din ce în ce mai calde și în căduțarea din tronul Estomacului de Caransebeș, Dr. Iuliu Horea, apoi d-nii Dr. Alex. Vaida-Voevod și Vasile Golda, membri și delegații

Din delegația mai fac parte și

Într-o seară, care și-a sur-bunorât des-lungii vamașilor de vândare aștelea de cur, vă în:

Bine săi veniti!

Căduțarea primului ministru și președintii comențate de oare îndobâzgate, pe d-rol Miron Cristea, și cu oștiiri delegații.

Căduțarea episcopului Dr. Miron Cristea.

Frați Români!

Am venit adinea pe la d-voastră

la de recepții a gret de nord, unde frații veri și soștiitorii până la ora 5, când porțame în avionuțele la peteni Regal, unde au fost găduiti.

Banchetul oferit de guvern. — Toaștul d-lui președinte al Consiliului de ministri. — Dineul de gătit dela Palatul Regal.

București, 2/15 Decembre.

La ora 1 a srat loc un banchet la Hotel Boulevard, oferit de guvern în cinstea delegațiunii transilvane.

Drapelul, nr. 132, 11 (24) Decembre 1918

LA ALBA-IULIA. Delegați cer
 colui electoral al Fagetului, cari au
 plecat la Alba Iulia sunt domnii: Dr.
 George Gârda, Dionuța Faneș, Vasile
 Iașcu.
 Delegații cercului electoral al Boc
 gel sunt domnii; Dr. Nicolae
 Birescu, Coriolan Zănea preot, Let.
 George Roscöbän, Petru Avram Va
 silevs, I. Banea Vermeș. De la garda
 japona Let. Nicolae Sebăo, sub of
 Virgil Reușinea de căst;
 Ioachi erien Inv. Aurel Dolorean.
 Ar. de acia au plecat din cer
 cul electoral al Bocgel mulți economi
 fruntași la Alba-Iulia.
 Reunirea de la Lugoj a
 delegați în vederea dela Alba-
 Iulia pe domniile Ersiu Dr. N. P.
 trovici și Valeria Dr. V. Pinteș.

Drapelul, nr. 123, 17/30 noiembrie 1918

Anul XVIII
 Lugoj, Marti, 30 Noiembrie (3 Dec.) 1918
 Nr. 124

Strada Fagetului, Nr. 12
 APAN
 MARTI, JOI și SAMBATE
 TELEFON 10
 Proprietar: Dr. Valeria Brancu
 ORGAN NAȚIONAL-POLITIC
 Director responsabil: Nicolae Jăgărean

DRAPELUL

PREȚUL DE ABONAMENT:
 Pentru administrație: pe 6 luni
 2 lei, pe 3 luni 1 lei, pe 1
 pe 6 luni 18 cențime, și pe
 anual 30 cențime.
 Redacția și distribuția costă pe
 an: 60 cențime pe an.

INERTIVITATEA
 în acordul nostru teritoriu.
 Un număr algebric 30 B.

Unitatea națională.

LUGOJ, 30 Noiembrie (3 Dec.) 1918, va'a popoarelor nes' îngropat și

deni unde sunt anas, însemnând
 anes dei tototată și începutul mi-
 șiagi culturale a to' arilor Românilor
 și a tuturor să urmeze și trăsies
 rătăcilor europene, înfricoșată
 război mondial provocat de nes-
 tial imerializării germane, ce ta

luni tr-oit de robie tropescă și
 sufletească a'a apari, ce păstra
 Păoșii din omnia proprie se ra-
 capte libertate, independența și
 unitate națională a tuturor Româ-
 nilor.

Drapelul, nr. 124, 30 noiembrie/ 3 decembrie 1918

Armata română în Bănat.

În sfârșit ; în sfârșit ! După atâta
așteptare și sbuciumare neputincioasă
în noi înșine de-a respira odată liberi,
a sosit și glorioasa armată română,
mândră ca numele ce a străbătut lu-
mea întreagă.

— Nu-s Români ! Sunt Englezi,
— se mângâia vr'o mentalitate veche
tisaistă în dorul mulțimii.

» Vor stă numai câteva zile aici și
iar se vor rentoarce toate la starea
veche, se cugeta vr'un orer de bronz,
în care s' fost incisă mentalitatea asta.

Lupta pentru Unirea cea Mare la Gătaia

Preot dr. Valentin Bugariu

O imagine a satului Gătaia apare în opera literară a protopopului și scriitorului Mihail Gașpar. În culori sămănătoriste a nostalgiei adultului pentru anii copilăriei, satul este o perlă a așezărilor de pe Bârzavă:

„Mărgăritare scumpe voi, a sufletelor obosite, de ce treceți atât de repede? De ce nu rămâneți pe vecie aproape de suflet, mângându’i sinamăgirea fericită a încrederei în toate, îmbrăcând și cele mai urite lucruri în vestmântul auriu al idealului. După ani de zile mi’au ramas intacte primele impresii, câmpiile netede ale frumosului colț de țară, a iubitului meu Banat, cu satul nașterii mele ascuns în dosul unei pădurice de băgrini, cu casele șiruite bine, cu coperișele cu mușchiu verde, scăldate în năpraznica căldură a verii. Pe undeva, pe de laturi, se scurg încet la vale valurile leneșe, galbine ale Bârzăvei, aducând nisipul galbin tocmai din „codru” de la Bocșa. Prin urechi, pare că aud și acum sunând, accentul moale al graiului nostru bănățenesc, din gura oamenilor pururea veseli, pururea dispuși la cântece și veselii”¹.

---

¹ Mihail Gașpar, *Dăle vieții*, vol. I, Ediție critică, studiu introductiv, tabel cronologic și note de Valentin Bugariu, Editura Eubeea, Timișoara, 2008, p. 35. (Se va prescurta *Dăle vieții I*)

O altă priveliște de astă dată a străzilor și a copiilor se găsește în altă schiță, *Moșu Dascălu*: „...E vreme frumoasă, vreme cu soare pentru sufletul meu, de câte ori îmi aduc numai aminte de satul în care m’am născut.

Îi văd parcă și acum –după atâta timp– căsuțele mici, acoperite cu stuf, pe deasupra căruia mușchiul și’a trântit covorul lui verde, cu „târnațele” largi, sprijinite pe stâlpi de lemn lucrați cu meșteșug, ascunse modest în umbra băgrinilor bătrâni și puternici.

Prin curțile largi, îngrădite cu garduri înalte de nuiete, se învârtesc Românii în hainele lor albe, lucrând zoriți la ale lor.

Copiii – de cari geme satul – îi văd adunați grămadă pe sub câte un „dud” stufos, strângând în pălăriile lor mici „dugele”, pe care le scutură vreunul mai mare. Fața lor frumoasă e mânăjită până după urechi cu mustul roșu de fructe, spre cel mai mare năcaz al mamelor, cari abia mai birue cu spălatul. Căci nespălat nu vei vedeà copil pentru mare lume la noi în sat”².

Lupta pentru limbă și credință ortodoxă i-a însuflețit pe ardeleni și bănățeni deopotrivă. Printr-o serie de legi s-a dorit impunerea limbii maghiare nu doar în administrație și societate și în școlile confesionale românești și în cele secundare cu limbă de predare alta decât maghiara. Ultima lege cea din 1891 impunea folosirea limbii maghiare în grădinițele nemaghiare. În ceea ce privește starea preoților s-a încercat aservirea Bisericii Ortodoxe și Greco-Catolice ideii de stat național maghiar prin oferirea de prime preoților.

Forul politic de conducere al românilor de dincoace de munți a fost Partidul Național Român. După o perioadă de pasivism, partidul reintră în lupta electorală, deputații români din Parlamentul maghiar militau pentru drepturile românilor prin petiții și memorii.

---

² Mihail Gașpar, *Dăle vieții I*, p. 37

Bănăţenii au luptat la rându-le pentru drepturile românilor din această provincie. Între oamenii politici ajunşi în Dieta de la Budapesta au fost Vincenţiu Babeş, preşedintele Partidului Naţional Român în anul 1891-1892, Andrei şi Alexandru Mocioni şi Coriolan Bredeceanu.

La 26 aprilie 1881 s-au întrunit la Timişoara alegătorii români din comitatul Timiş. Cu acest prilej s-a aprobat în unanimitate constituirea unei organizaţii politice unitare, tot acum au fost aleşi delegaţii şi s-a întemeiat aici Partidul Naţional Român condus de protopopul Meletie Drăghici al Timişoarei.

Locuitorii din cercul Rittberg (Tormac) întruniţi în mare număr la 20 iunie în comuna Şoşdea şi-au ales comitetul cercual al partidului şi l-au desemnat pe avocatul Pavel Rotariu să candideze pentru un loc de deputat cu programul naţional. Pavel Rotariu a străbătut localităţile Sculea, Gătaia, Şoşdea etc., fiind bine primit cu însufleţire de sătenii români care şi-au exprimat „cu satisfacţiune generală” adevărată la programul Partidului Naţional Român. Cu această ocazie Pavel Rotariu a elogiat purtarea exemplară a locuitorilor din Şipet, Sculea etc., care au arătat „adevărată însufleţire pentru scopul naţional”³. Cronologia judeţului Timiş menţionează faptul că în 17 mai 1903 Partidul Social Democrat din Banat a organizat la Gătaia o mare întrunire populară.

Principalul purtător de cuvânt al românilor a fost Iuliu Maniu (1873-1953), care datoră alegerea sa la conducerea Partidului Naţional luptei consecvente pentru apărarea aspiraţiilor românilor şi devotamentului faţă de democraţia politică. Obiectivul său (la fel ca al majorităţii celor din comitetul executiv al Partidului Naţional) era autonomia naţională, considerând

---

³ Ioan Munteanu, *Mişcarea Naţională din Banat 1881-1918*, Editura Antib, Timişoara, 1994, p. 99-10; 102-103; 105. (Se va prescurta în continuare *Mişcarea Naţională...*)

totodată că federalizarea Imperiului habsburgic era modul cel mai adecvat pentru a realiza practic. Dar el a mers dincolo de chestiunile de organizare politică și a cerut schimbări în însăși structura politică și socială a Ungariei. În primul rând, considera esențială introducerea votului universal. Dreptul tuturor cetățenilor de a vota liber îi părea cheia soluționării generale a problemei naționale pentru că, în felul acesta, fiecare grup etnic era reprezentat proporțional în Parlament și fiecare dintre ele s-au putut organiza pe baze autonome în acele domenii în care reprezentau majoritatea populației⁴.

Formele de rezistență națională a românilor bănățeni au rămas și în această vreme: biserica, școala, tradițiile și obiceiurile, într-un cuvânt tezaurul spiritual al neamului. Alături de aceste forme tradiționale au apărut și altele, în special articolul politic din gazetele românești. Ziarul „Drapelul” din Lugoj (1901-1920) a avut acest scop. În coloanele publicației alături de literatură, știri locale, reclame, anunțuri, prima și uneori a doua pagină era reținută de articolul politic. În primul „Editorial”, editorul și proprietarul ziarului afirma următoarele:

„...Scopul nostru, precum și al tuturor românilor de bine nu poate fi altul decât: Solidaritatea națională, politică, socială și culturală a tuturor românilor din țările coroanei Sfântului Ștefan. Vom apăra bisericile noastre, scutul istoric al naționalității noastre și depozitarul credinței noastre strămoșești în Dumnezeu. Vom propaga pacea și bună înțelegerea între bisericile noastre, ca întregul popor cu ambele sale biserici să stea ca un om în linia apărării avutului nostru național, al limbei, legii și moșiei românești”⁵.

---

⁴ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 409-410

⁵ Valeriu Braniște, „Editorial” în „Drapelul”, nr. 1/1901. p.

Din anul 1905 Mihail Gașpar a devenit colaborator; apoi redactor și chiar directorul ziarului în anii din urmă ai apariției acestuia (1918-1920). În publicația lugojană alături de literatură publicată în suplimentul „Foița Drapelului”, scriitorul din Gătaia a tipărit articole de fond care au avut ca scop redeșteptarea conștiinței naționale. Pentru două astfel de articole a fost închis 10 luni în temnița din Seghedin.

Primul „Ne trebuiesc fapte” amintește de faptul că la temelia oricărei realizări stă o jertfă: „...Timpul în care trăim cere de la un popor, care ține la viață – fapte. Să dezbrăcăm rugina ce pare că ne-a amorțit membrele, atât de temute în trecut. Să ne aducem aminte că fără jertfe nu se poate nimic, iar jertfele se aduc numai prin fapte. [...] Fapte dar nu și vaete, și atunci [...] se va ști cu cine stau de vorbă, ce va veni nu va afla gata, vor ști că Horia bea, Horia plătește”⁶.

Al doilea articol incriminat a fost „Care e ținta?...” în care autorul a făcut un comentariu cu privire la legile maghiarizării românilor prin școală:

„Scopul este: totul să fie maghiar, oameni, animale, pământ, apă, aer, pâne, îmbrăcăminte, minte, suflet, - cu un cuvânt tot și toate. Dar deoarece păsărilor nu le poate porunci să cânte: «Jaj de hunazut a nemet», nici animalelor să latre, să urle, să zbiere în limba maghiară, a gândit una și bună și și-a zis: Dacă nu pot să poruncesc regnului animal, este aici regnul omenesc foarte împestrit, acestuia îi voi porunci și-l voi sili să se supună. [...] Nu, limba maghiară nu se poate impune în afară de oficii, din simplul motiv, că nu se poate. Cine vrea, o învață și de bună voie, cine nu, n-o învață nici cu toate proiectele lui Berzeviczy. [...] Partea a doua din ținta proiectului este impunerea culturii maghiare. [...] Noi aici în

---

⁶ Mihail Gașpar, „Ne trebuiesc fapte”, în „Drapelul”, nr. 97/1904, p. 2

Ungaria trăim de un mileniu la un loc cu maghiarii și în răstimpul acesta uriaș, nicio fibră de cultură «echt» maghiară nu s-a lipit de noi! Și oare pentru ce? [...] Pentru că noi românii am avut o cultură națională, românească în toate timpurile – bună, rea, slabă, mică, cum a fost, dar a fost a noastră și fiindcă alta mai bună în jurul nostru n-am aflat, am ținut la dânsa cu tărie. [...] În cartea vieții este scris: românul va trăi și nicio putere în lume nu va putea înfăptui contrariul. Sus să avem inimile!”⁷.

Un ajutor împotriva politicii de maghiarizare a românilor bănățeni a fost dat de „Liga pentru unitatea culturală a românilor”, creată la București în 1891 în scopul cooperării cu românii din teritoriile ajunse sub stăpânire străină și al sprijinirii lor culturale⁸.

Liga a fost condusă de Nicolae Iorga care a creat pentru românii de pretutindeni, Universitatea Populară de la Vălenii de Munte. Alături de alți bănățeni și Mihail Gașpar a fost beneficiarul acestor cursuri. De acum lucrările lui Iorga vor influența creația literară istorică a scriitorului de pe Bârzavă în fruntea căreia se află domnitorul Ștefan cel Mare. Diaconul Mihail Gașpar devenit discipolul Magistrului a mărturisit: „...am petrecut cele mai frumoase clipe ale vieții mele, cele mai adânci, mulțumite pentru cunoștințele ce le-am adunat. Nici când zilele de la Văleni nu se vor putea șterge din sufletul meu”⁹.

Lupta pentru independență națională a luat uneori și forme violente așa cum s-întâmplat în lupta Italiei împotriva Imperiul pentru independența Veneției de sub stăpânirea austriacă. În lupta

---

⁷ Mihail Gașpar, „Care e ținta?...”, în „Drapelul”, nr. 99/1904, p. 1-2.

⁸ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2011, p. 259.

⁹ George C. Bogdan, „Legăturile lui Nicolae Iorga cu bănățenii”, în „Orizont”, nr. 2/1969, p. 86.

petrecută pe 24 ianuarie 1866 în localitatea La Custozza de lângă Verona. În armata imperială au participat și românii bănățeni cantonați în Regimentul 50. Unul dintre combatanți a fost originar din localitatea Gătaia, Mita a lui Dascălu. Schița literară *La Custozza* a lui Mihail Gașpar a înregistrat această mărturisire a fostului militar ajuns în iarna vieții:

„... Odată ce numai vedem pe adjutantul comandantului venind în galop spre regimentul nostru, căci la spatele nostru stetea el cu ștabul lui și spune ceva la obrișter. Acesta face un semn hornistului de regiment care stetea călare lângă el și i strigă în mijlocul pocnetelor de pușcă „Feuer einstellen!” Și Ion Mărgineanțu așa chemă pe hornist, auzit o ori că n’a auzit – eu am auzit o – destul că a pus trâmbița la buză și ne’a suflat așa un „sturm” cum n’am mai auzit în cei doisprezece ani cât am mâncat pita lui Împăratu. Obrișterul când auzi signalul, izbi cu sabia peste trâmbiță, încât săriră și niște dinți a lui Ion, dar a fost prea târziu... suna „sturmul” în toate părțile. Și au pus românii baionetele în puști și or plecat la deal urlând de credeai că s’a sfârșit lumea... Asta a fost pe a lor. Să și mai descleșteze oasele...

Ce să ți mai spui?! Mai departe îți spune și cartea. Numai aceea nu spune că de nu se făcea Ion Mărgineanțu surd, nu se pomenea la noi cu atâta fală numele Custozza... Apoi vezi așa a fost... dar arată mi tu o carte o istorie d’a lor, unde să fie așa...

Și ca să nu crezi că mint... hornistul trăește și azi în Macedonia sat lângă Ciacova... și trage penzie bună... întrebă de el.

Eu ascultam mirat, – ear Mita continuă.

– Vezi de aceea nu mi place mie de Nemți; de ce nu scriu ei adevărul cum a fost – numa o suc...

Ți’am spus acestea ca să le știi tu și când ți’a veni bine se le scrii se le știe lumea, că așa or fost și nu cum spune

cartea... se știe toată suflarea românească că tot noi am învins și la Custoza...”¹⁰.

Ultimul mare eveniment din această perioadă a Dualismului austro-ungar a fost fără doar și poate Primul Război Mondial (1914-1918) sau Războiul cel Mare. De astă dată românii din Transilvania și Banat au fost trimiși în luptă împotriva fraților lor din România. Cu acest prilej al confruntărilor s-au creat două alianțe militare una a Puterilor Centrale din care făcea parte și Austro-Ungaria și cealaltă, Antanta în care a intrat România.

Un combatant în acest război, după Unire preot la Sculea (1925-1932), Dimitrie Botău a lăsat o însemnare cu privire la luptele din Răsărit. Armata Austro-Ungară aliată cu Germania în urma unei înțelegeri cu Ucraina prin care primea cereale și materii prime s-a obligat să acorde Ucrainei ajutor militar împotriva bolșevicilor. În câteva pagini, autorul martor ocular la această luptă desfășurată în sâmbăta Sfințelor Paști consemnează faptul că batalionul 3 vânători condus de maiorul Alexandru Vlad a ajuns la Rostov, pedestru la Bataisca, cartierul bolșevicilor, apoi cu vaporul până într-un sat pe care nu-l numește. Acolo s-a desfășurat confruntarea încheiată cu înfrângerea bolșevicilor:

„...După o luptă de o oră și mai bine, inamicul părăsește linia de front în o așa dezordine, încât soldații noștri se pun și pușcă după bandele bolșevice de credeai că sunt la vânătoare. Luptele începură cam la ora 4 dimineața și nici nu observasem că soarele ne luminează de ziuă. Dar câți dintre ai noștri n-au avut fericirea să privească aceste raze binefăcătoare ?”¹¹.

---

¹⁰ Mihail Gașpar, *Dăle vieții I*, p. 53.

¹¹ Dimitrie Botău, „Amintiri din războiul mondial. Lupte crâncene în săptămâna Sf. Paști”, în „Vasiova”, nr. 7-9/1931, după *Marele Război în memoria bănățeană (1914-1919)*. Antologie, ediție, studii și note de Valeriu

Teritoriul de azi al orașului Gătaia a dat mai mulți eroi. Cei mai numeroși sunt cei din **Șemlacu Mare**: Constantin Borca, Ioan Miloș, Ilia Cărăbaș, Iosif Mic, Cornel Miloș, Iosif Almășan, Pavel Ciucurel, frații Ștefan și Nicolae Almășan, Ioan Mercea, Ioan Freanț, frații Nicolae și Ioan Freanț, frații Ilia și Alexandru Popoviciu, Athanasie Luchița, Teodor Meilă, Petru Gârbaciu, Nicolae Giuca, frații Ioan și Nicolae Miloș, Nicolae Mărgan, Ilia Popovici, Teodor Sperneac, Ioan Miloș, Petru Moise, Teodor Danciu, Vasilă Mărgan, Trifu Blaj, Ștefan Lazăr, Atanasie Atinca, Petru Ologean, Petru Potar, Mihail Polia, Iosif Grecea. În cinstea lor în localitate a fost ridicat un monument în 1929 lângă biserica ortodoxă din localitate.

Șemlacu Mare a fost urmat ca număr al eroilor căzuți pe câmpul de luptă de cei din **Butin**: Ilie Barna, Levinti Barna, Teodor Barna, Costa Cica, Nicolae Milorad, Iosif Seeman, Meilă Secula, Alexandru Sperneac, Petre Samschi, Ilie Uture, Andrei Bovdiș, Martin Baj, Ion Cervený, Gavrilă Cervený, Dușan Vesa, Vasile Vuin, Filip Veronica, Ștefan Frojan, Vichentie Hradil, Mihai Kutlia, Mihai Krosko, Gheorghe Krizan, Ion Catlik, Andrei Duriș, Ștefan Drb, Andrei Tekler, Marțian Krnak, Mihai Ross, Iosif Baduche și Ion Vajda.

La biserica ortodoxă din Sculea străjuiește un monument ridicat de Parohie în amintirea jerfei locuitorilor satului Sculea: Acea Nicolae, Acea Petru, Balcu Trandafir, Beca Nicolae, Cristescu Ilie, Danciu Ștefan, Drăghici Zaharie, Egerău Lazăr, Ferendan Avram, Franțiu Nicolae, Gherlan Ilie, Ițu Suba, Ploaie Ion, Purcel Vasilie, Radovan Andrei, Șușman Vasile, Ungureanu Dimitrie, Zaga Aurel.

Războiul cel Mare a lăsat urme și în Percosova: Trifu Coteți, Trifu Mărcia, Iosif Lungu, Petru Mărcia, Savu Secula, Constantin Periat, Petru Iliia, Avram Lungu, Alecsandru Jula, Teodor Lazăr, Pavel Lungu, Nicolae Morlan, Pavel Șemanț, Trifu Ghilezan, Ioan Mărgan și Alexandru Morlan. Tot de pe Monumentul Eroilor din acest sat avem o informație suplimentară și anume că primii doi eroi semnalați anterior au avut 20 respectiv 28 ani și au fost repartizați pe frontul din Italia unde au căzut la datorie.

Acest război a pus față în față frații români de dincolo și dincoace de munți. Istoria militară prezintă planul de tactică al celor două state, Austro-Ungaria și România.

Încă din septembrie 1914 s-a constituit în Transilvania un comandament operativ, sub comanda generalului Pflanzler Baltin care a avut în subordine toate trupele din această regiune, cu posibilitatea de a interveni împotriva României. Puterile Centrale au reluat ofensiva împotriva Serbiei și a concentrat noi forțe în Banat, Comandamentul militar al Sibiului a luat măsuri de întărire cu lucrări de apărare a aliniamentelor râurilor Mureș și Târnave, iar în Banat a aliniamentului râului Bega.

În total acoperirea frontierei cu Austro-Ungaria s-a executat cu 119 batalioane de infanterie, din care 3 batalioane de grăniceri și 3 batalioane de miliție, iar a frontierei cu Bulgaria cu 31 de batalioane, din care 6 batalioane de miliție¹².

După sfârșitul Războiului s-a născut România Mare prin dezintegrarea Imperiului Austro-Ungar.

În anii războiului statistica vremii amintește de doi români din zona Gătaia deportați de autoritățile austro-ungare și internați în lagăre, între care le amintim pe cele din: Sopron, Hont,

---

¹² Ion Șuța, *Infanteria română. Contribuții la istoricul armei*, vol. II. *De la Primul Război Mondial până în zilele noastre*, Editura Militară, București, 1982, p. 40; 44. (Se va prescurta în continuare *Infanteria română*)

Pazsony și Vacz. Acești doi trimiși în exil au fost învățătorul Dumitru Bulgea din Gătaia și țăranul Patrichie Miloș din Șemlacu Mare.

Memoria hârtiei a reținut numele unor luptători în Război, Jorsz Lazăr și Unguraș Ion care au dezertat din armata austro-ungară și apoi s-au înrolat ca voluntari în armata română¹³.

Tot în opera literară a scriitorului de pe Bârzavă avem o mărturisire a unui astfel de învățător care și-a îndeplinit misiunea de dascăl al poporului său dar și răsplata dată de Inspectoratul Școlar din vremea aceea. Memoria colectivă a reținut numele învățătorului: *Moșu Dascălu*. Un dascăl vechi, care, dacă ar fi în puterea lui să mai aleagă, ar alege, fără să pregete, aceeași meserie: ea presupune o veșnică „ucenicie”, care, pe lângă alte mai prețioase însușiri, o are și pe aceea că-ți întreține o dublă iluzie: că mai ești util și încă... tânăr¹⁴.

Tocmai această dorință a fost curmată Dascălului din Gătaia:

„– „Eu am avut un singur dor în viață, să mă fac dascălul neamului meu remas îndărăt. Să fiu și eu o călăuză neînsemnată, care să arate calea ce duce la lumină... Mulțumesc lui Dumnezeu că în parte mi’a îngăduit să fac poate mai mult decât am visat să fac vreodată... tu vezi,... știu toți cartea, mi’am ajuns ținta ce mi’am propus să o ajung și sunt îndestulit... Mi’am făcut datorința și nu aștept în schimb nici „mulțam”-ul nici recunoștința nimăru... Eu mă simt bogat... [...] În anul următor bătrânul fu provocat de

---

¹³ Petre Tomescu-Mățău, Herbert Weissmann et alii., *Monografia comunei Gătaia și a satelor aparținătoare*, Intreprinderea Poligrafică „Banatul, Timișoara, 1972, p. 142. (Se va prescurta în continuare *Monografia comunei...*)

¹⁴ G. I. Tohăneanu, *Lampa de lângă tâmplă*, Editura Amphora, Timișoara, 2005, p. 5

„inșpectorat” ca să’și înainteze rugarea pentru penziune, fiind declarat incapabil de a purta pe mai departe oficiul greu.

Când i’am cetit actul, din ochii aceia frumoși, în care făclia luminei începuse a se stinge încet, începuseră a roi un șir de mărgăritare scumpe, înșirându’se la vale pe fața brăzdată de vremi...

– Bine! – gemu bătrânul – știu că’s bătrân... și neputincios... dar nu pentru aceea mă dau în laturi... știu eu... nu învăț copiii ungurește... asta’i doare... dar aceasta să’mi fie cel mai greu păcat...

Și a trecut la penzie.

Și într’un an a murit. L’a omorât gândul că dânsul nu mai e bun de nimic”¹⁵.

Finalul războiului a coincis cu dezintegrarea Imperiului Austro-Ungar, fiecare popor care a compus această monarhie și-a revendicat dreptul la independență națională. Românii bănățeni au avut ca scop pe lângă aceasta și unirea cu România. Un rol major în înfăptuirea acestui ideal l-a avut Biserica Ortodoxă Română din Banat care a oferit bisericile, casele parohiale, căminele pentru ca adunările să se poată constitui și mai apoi de a putea trimite delegați la Alba Iulia.

Victoria Antantei în Primul Război Mondial a fost simțită la Gătaia prin revolte împotriva moșierilor. În toamna lui 1919 populația din Gătaia și Șemlacu Mare a atacat castelul Gubány de pe Șumig. Alte devastări s-au produs la ferma Lucaci¹⁶.

La Gătaia a avut o Mare Adunare populară care și-a numit rerezentanții la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Pentru importanța documentului atât pentru orașul de pe Bârzavă cât și pentru zona acestuia îl redăm în întregime:

---

¹⁵ Mihail Gașpar, *Dăle vieții I*, p. 42; 44

¹⁶ Petre Tomescu – Mățau, Herbert Weissmann, et alii., *Monografia comunei...*, p. 69

„Credențional

După ce Marele Sfat al Națiunii Române din Ungaria și Transilvania a convocat Adunarea Națională a națiunii române din Ungaria și Transilvania la Alba Iulia pe ziua de 18 noiembrie (1 decembrie) 1918 și a ordonat, ca la Adunarea Națională să ia parte câte 5 delegați ai cercurilor locuite de români, poporul și alegătorii români ai cercului Rittberg – comitatul Timiș - s-au adunat în comuna Gătaia în ziua de 15/28 noiembrie 1918 și au ales de reprezentanți (delegați) ai săi pe: Dr. Nicolae Popovici, paroh în Gătaia, Damaschin Marian, profesor în Deta, Ioan Mițariu, paroh în Opațița, Ioan Ciucurel, econom în Șoșdea și Pamfilie Jurcoviți, econom în Ghertenis.

Deci numiții sunt poftiți și împuterniciți a reprezenta cercul acesta la Adunarea Națională, ce se va ținea la Alba Iulia în 18 noiembrie v[echi], 1 dec[embrie] n[ou] a. c. pentru care scop acest credențional s-a compus în cinci exemplare, dintre care cel prezent se predă dlui delegat Damaschin Marian, profesor în Deta.

Gătaia, la 15/28 noiembrie 1918

Dr. Nicolae Popovici,
președintele cercului electoral

Petru Bohariu,
bărbat de încredere din Șoșdea

Petru Bohariu,
notarul actului electoral

Zaharie George,
Augustin Nedilțiu,
bărbați de încredere din Berecuța

Ioan Mărgineanțu,
Iosif Petruți,
bărbați de încredere din Birda

C. Baia,
bărbat de încredere din Șemlacu Mare¹⁷.

---

¹⁷ Ioan Munteanu, Vasile Mircea Zaberca, Mariana Sârbu, *Banatul și Marea Unire 1918*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1992, p. 126. (Se va prescurta în continuare *Banatul și Marea Unire...*)

Din acest Credenționar încheiat la Gătaia avem 5 reprezentanți ai Cercului Tormac la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Între delegați au fost: 2 preoți, 1 învățător și 2 economi (epitropi) ai bisericilor ortodoxe din această zonă. Unul din acești epitropi a fost scriitorul Ioan Ciucurel din Șoșdea (1897-1955). Gazetar și condeier plugar care a redactat și administrat 2 publicații sătești: „Poporul Românesc” și „Cuvântul satelor”, ultima cu o apariție săptămânală timp de 19 ani (1926-1945).

Obârșia acestui scriitor țaran este din Șemlacu Mare. Fiul țaranului Achim Ciucurel și al Elenei, fiica preotului Vichente din Șoșdea¹⁸.

În „Cuvântul satelor” gazeta pe care Ion Ciucurel a editat-o la Șoșdea, a lăsat mai multe însemnări de-a lungul timpului, una amintește de Unirea cea Mare ca rod nu al vreunei biruințe politice, ci a conștiinței naționale a românilor: România Mare nu a fost înfăptuită prin vot universal, ci prin cultivarea de-a lungul timpului a unei conștiințe precum și a acelei însușiri alese care pune poporul român în rândul popoarelor civilizate: omenia, dragostea față de frate și chiar față de străinul pașnic. La aceste calități umane s-a ajuns mai ales cu ajutorul învățăturilor creștine¹⁹.

În lista participanților la Actul Unirii este consemnat și Ilie Broșteanu din Suclea²⁰.

La Marea Adunare de la Alba Iulia a participat ca delegat la comunei Bocșa-Montană, protopopul Mihail Gașpar (1911-1929), fiul localității Gătaia.

---

¹⁸ Petre Tomescu – Mățău, Herbert Weissmann, *Monografia comunei...*, p. 230

¹⁹ Vasile Rămneanțu, Lucian Ciucurel, *Istoricul gazetei „Cuvântul satelor” (scris de Ion Ciucurel)*, Editura Mirton, Timișoara, 2005, p. 135. (Se va prescurta în continuare *Istoricul gazetei „Cuvântul satelor”...*)

²⁰ Ioan Munteanu, Vasile Mircea Zaberca, Mariana Sârbu, *Banatul și Marea Unire...*, p. 154

Rezoluția Unirii proclama: libertate, autonomie, independență, drepturi egale pentru cetățenii țării. Cel de-al cincilea punct al Documentului Unirii susținea:

„Reforma agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietăților, în special a proprietăților mari. În baza acestei conscrieri, desființând fideicomisele și în temeiul dreptului de a micșora după trebuință latifundiile, i se va face posibil țăranului să-și creeze o proprietate (arător, pășune, pădure) cel puțin atât cât să poată munci el și familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare e pe de o parte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte potențarea producțiunii”²¹.

Eroul Constantin Borca

---

²¹ Ioan Munteanu, Vasile Mircea Zaberca, Mariana Sârbu, *op. cit.*, p. 138.

Monumentul Eroilor din Șemlacu Mare

Preotul dr. Nicolae Popovici

Protopopul Mihail Gașpar

Unitate și solidaritate. Manifestări pentru susținerea integrității Banatului românesc (1918-1920)

Dan Obersterescu

În anul centenar, 2018, se cuvine să aducem prinosul de recunoștință generației Unirii și să aniversăm cu responsabilitate evenimentele petrecute în urmă cu un secol. Pe parcursul anului 1918, românii din provinciile aflate sub ocupație străină și-au exprimat foarte clar opțiunea de unire cu Regatul României în adunările de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia.

În baza principiului autodeterminării popoarelor, recunoscut ca temei al noii ordini mondiale, basarabienii, bucovinenii, ardelenii și bănățenii și-au văzut împlinit idealul național la finele Primului Război Mondial. Dacă instaurarea administrației românești a decurs normal în Basarabia, Bucovina și Transilvania, Banatul reprezintă un caz aparte din acest punct de vedere.

Provincie istorică distinctă în cadrul Austro-Ungariei până în 1918, Banatul a fost revendicat de România și Serbia la sfârșitul Primului Război Mondial. În studiul de față, ne propunem să evidențiem susținerea unirii Banatului cu România în integralitatea frontierelor sale istorice, așa cum prevedea și Tratatul din 4 august 1916 încheiat de România cu Franța, cu Anglia și cu Rusia.

Preluarea administrației Banatului de către autoritățile românești după proclamarea Unirii de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 s-a desfășurat cu întârziere și cu multe obstacole datorită ocupației militare sârbe și franceze. Încercând să profite de situația externă, la sfârșitul războiului, armata sârbă a vrut să pună viitoarea Conferință a Păcii în fața faptului împlinit, ocupând Banatul.

Conform Convenției de armistițiu încheiată în 13 noiembrie 1918, la Belgrad, între Antanta și Ungaria, Banatul urma să fie ocupat de trupe aliate până la încheierea tratatelor Conferinței de Pace. Primele armate aliate care au sosit în Banat au fost cele sârbești. Profitând de pozițiile ocupate, armata sârbă a abandonat flancul stâng pe care îl deținea în cadrul trupelor aliate la Salonic și, deplasându-se spre dreapta frontului, a ocupat în întregime Banatul, fără consimțământul comandantului operațiunilor de pe teatrul de război din sud, generalul francez Franchet d'Esperey.

Armata sârbă a trecut Dunărea în ziua de 9 noiembrie 1918 și a ocupat orașul Biserica Albă, unde a instaurat administrația proprie. La 13 noiembrie 1918, sârbii au ajuns în Lugoj, iar la 17 noiembrie, în Timișoara. Cu toate că au fost primiți ca prieteni, sârbii au inițiat persecuții antiromânești, comportându-se ca armată de ocupație și încercând să împiedice populația românească să se organizeze în comitete și gărzi naționale, apoi să se deplaseze la Alba-Iulia, pentru Marea Adunare Națională, programată și desfășurată la 1 Decembrie 1918.

Potrivit condițiilor impuse de sârbi, delegații români puteau pleca la Alba Iulia numai dacă dețineau aprobarea comandamentului armatei sârbe, care a permis acest lucru doar pentru 60 de delegați bănățeni! Ceilalți delegați au reușit să plece spre Alba Iulia dar ei au întâmpinat mari dificultăți în această privință. De exemplu, episcopul Caransebeșului, Miron Cristea, viitorul Patriarh al României, a fost reținut de către trupele sârbe din Băuțar, pe linie de demarcație, o zi și o noapte, în drumul spre Alba Iulia.

Cu toate restricțiile și amenințările sârbilor, delegații bănățeni au ajuns într-un număr foarte mare la Alba Iulia. Din cei 412 deputați de drept prezenți la Alba Iulia, 78 proveneau din Banat. Iar din cei de 612 delegați aleși pentru Marea Adunare Națională, 119 au fost bănățeni, adică 21% din totalul delegaților aleși.¹ În medie, prezența bănățenilor la Alba Iulia, a fost estimată la 22,3%.² Bănățenii au avut și reprezentanți în delegația care a prezentat actul Unirii la București, pe episcopul Miron Cristea și Cornel Corneanu. Bănățeanul Valeriu Braniste a făcut parte din Consiliul Dirigent.

Față de situația anarhică din Banat creată în urma ocupației sârbești, aliații au reacționat destul de repede, căci românii erau tratați ca dușmani chiar în regiunile unde reprezentau majoritatea covârșitoare a populației. Astfel, în urma intervențiilor generalului Henry. M. Berthelot și a memoriilor reprezentanților Consiliului Dirigent către Antanta, primul-ministru francez George Clemenceau, într-o scrisoare din 16 ianuarie 1919, arăta că:

„Nu am ezitat pentru a evita să sacrificăm drepturile etnografice ale românilor, să determinăm retragerea trupelor sârbești, care în decursul operațiunilor au ocupat Banatul, și să le înlocuim în partea centrală cu trupele generalului Henryss, cu aceeași rezervă a hotărârilor finale ale Conferinței”.³

În urma intervențiilor primului ministru francez, trupele sârbești au trecut la evacuarea Banatului de est, iar locul lor a fost luat de trupe franceze. La 27 ianuarie 1919 a intrat în Caransebeș

---

¹Biblioteca Astra, *Marea Unire de la 1 Decembrie*, București, 1943, p. 64-66

²Constantin Răileanu, *Reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române din Banat la Alba Iulia*, în "Mitropolia Banatului", an XXVIII, nr. 10-12/octombrie-decembrie 1978 – Răileanu, 1978, p. 615

³<https://astraromana.wordpress.com/2009/10/20/trecerea-de-la-ocupatia-militara-sarba-la-instaurarea-autoritatilor-romane-i/>

și în Timișoara divizia 11 colonială franceză condusă de generalul Leon Farret. În aceeași zi, unități militare franceze, sub conducerea colonelului Lemoigne, au intrat în Lugoj. Prin toate localitățile pe unde au intrat trupele franceze au fost întâmpinate cu bucurie și entuziasm de către români.

Trupele franceze s-au instalat în estul Banatului, dar centrul și vestul acestei provincii românești, împreună cu orașul Timișoara, au rămas sub ocupație sârbă. Între timp, a început conferința de Pace de la Paris și una din problemele României la această conferință a fost și situația Banatului. Pentru a se documenta asupra situației, la 19 februarie 1919 a venit la Timișoara o comisie trimisă de Conferința Păcii, sub conducerea delegatului american Mr. Goodwin. Comisia i-a vizitat pe generalul francez L. Farret, pe generalul sârb Gruici și pe episcopul Letici, iar în sala mare a palatului Lloyd a primit în audiență pe toți frunșii naționalităților din Banat.

Pentru a atenua tensiunile și pericolul izbucnirii unor ciocniri între românii bănățeni și armata sârbă, în noua situație după preluarea administrației civile de către sârbi, la sfârșitul lunii februarie a sosit la Timișoara divizia a 17 franceză sub conducerea generalului Pruneau. Divizia franceză a rămas la Timișoara până în mai 1919, când în condițiile războiului împotriva Ungariei bolșevice, s-a deplasat la Mocrin.

Sosirea trupelor franceze nu a însemnat încetarea acțiunilor armatei sârbe de a încorpora Banatul la Iugoslavia. A început, sub privirile armatei franceze, colonizarea sârbă în Banat în vederea unui plebiscit. Până spre luna martie 1919, trenurile ce soseau în Timișoara erau încărcate cu familii de țărani sârbi ce soseau cu averea lor pentru a se instala în Banat.

În vederea evitării oricărui conflict între sârbi și români în Banat, generalul Louis Francet d'Esperay, comandantul șef al Armatelor Aliate din Orient, a decis constituirea unei zone

ocupate de trupe franceze cu excluderea oricăror trupe române și sârbe. Acest demers era conform stipulațiilor Convenției de la Belgrad prin care Aliții își rezervau dreptul de a ocupa tot teritoriul sau puncte strategice, în scopul apărării intereselor lor strategice sau din necesitatea de a evita un conflict.

În virtutea acestei decizii, a fost constituită Zona de Ocupație Franceză pentru care a fost ales comandant generalul Louis Farret, comandantul diviziei a 11 a coloniale de infanterie. Pentru a menține administrația maghiară în partea de Est a Banatului, generalul L.Farret și prefectul comitatului Caraș Severin, Aurel Issekutz, au decis înființarea unui comitat nou, numit comitatul Lugoșului. Acest nou comitat avea reședința la Lugoș și mai cuprindea orașele Caransebeș și Reșița, ca și 15 plăși conform Ordonanței nr.418/2 publicată în ziarul *Drapelul*⁴ Astfel, întreaga administrație, poliție, jandarmerie erau sub autoritatea maghiară, iar administrația militară o deținea generalul Farret. Acest aranjament s-a făcut cu excluderea populației majoritare românești, fiind o altă nedreptate făcută acesteia după încheierea Convenției de la Belgrad, deoarece s-au adoptat hotărâri fără consultarea celei mai importante populații din Banat.

Situația internațională a evoluat în sensul rezolvării problemei Banatului. În condițiile războiului cu Ungaria, armata franceză a început retragerea, ceea ce ducea, în comitatul Caraș Severin, la preluarea administrației civile de către români. În ziua de 23 mai 1919 un detașament de 550 jandarmi a sosit de la Deva la Lugoș. Peste două zile, la 25 mai 1919, a sosit la Lugoș dr. George Dobrin numit prefect al comitatului Caraș Severin. de către Consiliul Dirigent, cu asentimentul generalului Francet d'Esperay.

---

⁴*Drapelul*, nr. 17/25 martie-5 aprilie 1919, p. 1

În ziua de 28 mai 1919, dr. George Dobrin a instaurat administrația română în comitatul Caraș Severein pe teritoriul care s-a constituit zona franceză din Banat. La 3 august a fost eliberată Timișoara și se instaura administrația românească.

În tot acest timp, respectiv în noiembrie-decembrie 1918 și în cursul anului 1919, s-a dus o luptă diplomatică aprigă pentru Banat, mai ales în cadrul Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920). Marile Puteri aveau opinii diferite în privința Banatului⁵ și înclinau spre divizarea provinciei istorice din motive de securitate a statelor naționale din zonă, formate după Primul Război Mondial pe baza principiului autodeterminării, dar și pentru a-și răsplăti aliații din timpul războiului.

În timp ce Statele Unite ale Americii și Marea Britanie înclinau balanța spre Serbia în ceea ce privește Banatul, Franța și Italia sprijineau cauza României. Articolul din ziarul italian „Il Tempo” – *Banatul este românesc* -, preluat de *Universul*, afirma fără echivoc: „Pretențiile sârbilor asupra Banatului – ca și de altfel în celelalte chestiuni cari ne privesc de aproape – se bazează pe calcule exagerate și nu pot rezista nici chiar criticilor celor mai binevoitoare și mai nepărtinitoare.

Bantul este teritoriu românesc, care nu se poate deslipi de soarta Transilvaniei pentru motive istorice, geografice și economice (s. n.). Ar fi bine, continuă ziarul, ca sârbii să fie mai moderați în chestia Banatului ținând seama de cererile românilor și să nu uite că sunt 400 de mii de români în valea Timocului, pe când în teritoriile României sunt numai 280 mii sârbi.”⁶

Ziarul „Le Figaro”, preluat de publicația *Îndreptarea* consemna că Banatul nu poate fi împărțit. Robert de Flers, autorul articolului din ziarul francez, susținea integritatea Banatului și

---

⁵ Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare, SANIC), *fond Alexandru Vaida Voevod*, dosar 32/1919, fila 2.

⁶ *Universul*, nr. 106/18 februarie 1919.

acordarea provinciei României, Dunărea fiind frontiera naturală între Serbia și România. „Iar pentru a pune Belgradul la adăpostul tutnurilor românești, s-ar fi putut internaționaliza întreaga zonă necesară la nordul Dunării.”⁷

După 1 Decembrie 1918, problema Banatului a devenit o problemă europeană⁸, dată fiind situația provinciei revendicată atât de România⁹, cât și de Serbia. Primul ministru al Angliei, Lloyd George, văzând miza Banatului a ajuns să întrebe „Ce este Banatul?”

Antanta promisese provincia în integralitatea ei României în tratatul din august 1916. Serbia, aliata aceluiași bloc militar din Primul Război Mondial, a luptat vitejește contra Puterilor Centrale și considera că este îndreptățită să ia în stăpânire provincia.¹⁰ Aceasta era condiția necesară și suficientă pentru guvernul de la Belgrad pentru ca Banatul să fie ocupat samavolnic de armata sârbă în noiembrie 1918.

Aliații au apreciat eforturile militare ale Serbiei din timpul războiului. România semnase tratatul de pace cu Puterile Centrale în 1918. Din păcate, atitudinile potrivnice României din cadrul Conferinței de Pace erau întreținute și de divergențele de opinii în din cadrul delegației române de la Paris.

Deși pare și astăzi incredibil, opiniile delegațiilor români erau împărțite în privința Banatului! O grupare, în frunte cu Ionel Brătianu, susținea unirea Banatului cu România în integralitatea

---

⁷ *Îndreptarea*, nr. 186/30 iulie 1919.

⁸ SANIC, *fondul citat*, dosar 9/1919, filele 27-32.

⁹ *Articolul Pentru ce România pretinde întreg Banatul*, în ziarul „Viitorul”, nr. 3.278/3 martie 1919.

¹⁰ La începutul lunii februarie 1919, ministrul Serbiei la Paris, a luat cuvântul în consiliul Marilor Puteri arătând rolul Serbiei în război, jertfele făcute și promisiunile aliaților, declarând, în numele guvernului sârb că statele eliberate de armata sârbă sunt considerate inexistente. Banatul era unul din teritoriile revendicate de sârbi. Comisia a considerat pretențiile sârbilor exagerate. Pentru reglementare frontierei dinspre Banat, Bulgaria și Austria a fost desemnată comisia Tardieu.

frontierelor sale, așa cum prevedea tratatul de alianță din 4 august 1916 semnat de România și Antanta. A doua grupare, condusă de Take Ionescu și Octavian Goga considerau că Banatul trebuia împărțit între România și Serbia. În aceste condiții, soarta Banatului fusese pecetluită.¹¹

La 20 februarie 1919, Alexandru Vaida Voevod, aflat în capital Franței, îi scria lui Iuliu Maniu:

„Sosind după ce abia vorbisem cu (Ionel) Brătianu, care mi-a schițat tabloul situației și demersurile pe care le-a făcut, m-a grăbit – în ziua primă – să-l găsec pe Take Ionescu. L-am invitat cu Caius Brediceanu ca să am un martor și un avocatveritabil bănățean. Iată rezultatul conversației de 2 ore. Fără a fi adus noi vorbă, Take Ionescu a început să ne expună că el stă pe următoarele baze: tratatul dintre România și Ententă (Antanta) a fost invalidat prin pacea de la București. A reclama Banatul, este o încercare zadarnică; prin eforturile ce le-am face am risca numai să pierdem și ce am mai putea salva. Englezii și americanii sunt cu totul de partea sârbilor. A forța tratatul și a voi să câștigăm Banatul, înseamnă a face politică orientală ...”¹²

Expunerea argumentelor istorice, economice și demografice din partea lui Vaida Voevod în fața fostului prim ministru al României au fost zadarnice, căci acesta a rămas pe aceeași poziție pe toată durata conferinței. Având în vedere și asemenea opinii, cu atât mai mult este necesar să evidențiem manifestările populare pentru integritatea Banatului desfășurate în anii 1918-1919. De aceea, putem afirma, dincolo de orice expresii propagandistice

---

¹¹ Mircea Rusnac,

<https://istoriabanutului.wordpress.com/2018/03/16/mircea-rusnac-un-document-despre-impartirea-banutului-din-1919/>

¹² SANIC, *fond Alexandru Vaida Voevod*, dosar 32/1919, fila 3

sau populiste, că **Unirea din 1918 a fost un puternic act de voință al poporului român.**

Organizarea de manifestări în toată țara era un suport binevenit și pentru diplomația română responsabilă de la Paris¹³. În felul acesta, unitatea și solidaritatea românească se reconfirmă și, în același timp, românii și-au exprimat răspicat dreptul la autodeterminare și după 1 Decembrie 1918. Prin amploarea lor și conținutul revendicărilor, adunările populare din Banat au reprezentat o continuare a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

Toate aceste manifestări remarcabile au reprezentat o chemare lăuntrică irezistibilă, o descătușare a energiilor acumulate de veacuri de o națiune întregă. Adunările populare nu au fost un imperativ impus de cineva sau un scenariu orchestrat din exterior. Ele au exprimat voința liberă a unei nații oprimate de a se uni necondiționat, fără restricții, Ele au izvorât dintr-un sentiment sincer și au dat măsura și forța conștiinței naționale exprimate în trăiri sublime la sfârșitul anului 1918 și pe parcursul anului 1919. Atunci, dar și în anii următori, Unirea a fost considerată un act divin.

Este necesar să precizăm că aceste energii descătușate nu s-au manifestat violent sau anarhic, ci au fost canalizate inteligent de o elită politică, culturală, religioasă și militară de excepție. Ierarhii români, protopopi și preoți, profesori și învățători, avocați, ziariști și artiști s-au pus în fruntea maselor și le-au explicat menirea istorică, sensul devenirii naționale și contextual democratic nou în care urmau să trăiască românii cu toate etniile și confesiunile religioase.

Într-o efervescență revoluționară și entuziasm de nedescris s-au desfășurat adunările naționale pentru alegerea delegaților la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Ele au continuat cu

---

¹³Idem, dosar 39/1919, fila 4

protestele față de ocupația militară a armatei sârbe și s-au amplificat în momentul în care se zvonise că Banatul urma să fie împărțit ca urmare a deciziilor Conferinței de Pace de la Paris.

La 21 octombrie/3 noiembrie 1918 a avut loc la Lugoj o mare adunare populară, organizată de episcopul greco-catolic Traian Frențiu, la care au participat și preoții ortodocși din protopopiat, în frunte cu protopopul George Popovici. Au mai participat la adunare diaconul Avram Imbroane, Valeriu Braniște, care a deschis adunarea, și George Dobrin. În aceeași zi s-a format Consiliul Național Român din Lugoj și s-a organizat batalionul românesc pentru menținerea ordinii.¹⁴

La Caransebeș, centrul eparhiei ortodoxe, au avut loc mai multe întruniri ale intelectualilor și două adunări populare. Ziarul *Lumina* scria despre prima adunare a caransebeșenilor:

„Românii din Caransebeș au ținut joi, 25 octombrie, o adunare națională. Sala cea mare a magistratului orașenesc, dimpreună cu toate coridoarele, erau înghesuite încă cu mult înainte de termenul anunțat pentru începerea adunării. Galeria era împodobită cu toate damele române din localitate și tot pe această galerie fâlfâia mândrul nostru tricolor ...”¹⁵

Protopopul Andrei Ghidiu și secretarul consistorial Cornel Cornean au vorbit mulțimii, propunând alegerea Sfatului Național din Caransebeș. Adunarea a primit propunerile și a jurat credință Sfatului Național Român. Tot atunci s-a ales Consiliul Național Local Român și Garda Națională.¹⁶

---

¹⁴*Drapelul*, An XVIII, nr. 113/23 octombrie 1918, p. 1

¹⁵*Lumina*, An I, nr. 43/14 octombrie 1918, p. 2

¹⁶I.D. Suci, Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, volumul II, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p. 1000-1001.

Adunarea s-a încheiat cu apelul la păstrarea ordinii, a bunei-cuviințe și la cinste față de fiecare cetățean, fără deosebire de lege și limbă. Dr. Cornel Cornean a citit proiectul de rezoluție, aprobat în plenum adunării.

Mulțimea a plecat pe străzile Caransebeșului intonând cântecele „*Deșteaptă-teromâne*” și „*Pe-al nostru steag e scris unire*”. În momentul în care mulțimea a ajuns în fața reședinței episcopale, episcopul Miron Cristea a salutat populația spunând

„Iubită nație românească! Lanțurile tiraniei maghiare au căzut de pe trupurile noastre. Le-au rupt sângele jertfit de frații noștri din regatul liber, le-au rupt surorile noastre latine Franța și Italia, le-a rupt puternica Anglie, le-a rupt înțeleptul Wilson ... Națiunea română își va croi singură soarta și viitorul său cu ajutorul fraților de pretutindeni”.¹⁷

Protopopul Andrei Ghidiu, ca președinte al Consiliul Național Român din Caransebeș, a mers și în localitățile din protopopiatul Caransebeșului pentru a înființa consiliile locale. În multe sate, preoții au fost aleși președinți ai consiliilor locale: la Feneș, preotul Traian Peica, la Teregova, preotul Ioan Bogoevici, la Obreja, preotul Patrichie Rădoiu, la Iaz, preotul Ioan Popovici, la Borlova, preotul Elisei Dragalina, la Zervești, preotul Iancu Jucos, la Turnu Ruieni, preotul Mihuț Seracin.¹⁸

Și la Oravița a avut loc o adunare națională românească.¹⁹ Comitetul Național Român s-a constituit pe data de 5 noiembrie

---

¹⁷Ioan Munteanu, *Contribuția protopopului dr. George Popovici în mișcarea națională din Banat, în "Sargeția"* Deva, an XXI-XXIV (1988-1991) – Munteanu, 1988, p. 57

¹⁸Daniel Alic, *Episcopia Caransebeșului în timpul păstoririi episcopului Miron Cristea (1910-1919), Presa Universitară Clujană – Editura Episcopiei Caransebeșului*, 2013, p. 350-351

¹⁹Mihai Grosșianu, *Revoluția anului 1918 din Oravița-Caraș și proclamarea reînregistrării națiunii române*, Timișoara, 1935, p. 2, 24 și 45

fiind condus de Petru Cornean. Preotul Ștefan Cornel, care a suferit prigoana și arestarea din anii stăpânirii maghiare, a făcut parte din consiliu. Preotul Cornel Ștefan a contribuit la organizarea comunelor din jurul Oraviței, fiind ales și delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

La Caransebeș a avut loc a doua adunarea românilor la 7 noiembrie 1918, prezidată de luptătorul neobosit pentru unitatea românilor, protopopul Andrei Ghidiu. Au vorbit mai mulți preoți: Petru Barbu, dr.Cornel Cornean, secretar eparhial, bun cunoscător al situației politice și militare. Entuziasmul era imens, hotărându-se și înființarea de gărzi naționale în comune.²⁰

La Bocșa Montană, Consiliul Național Român a fost ales în 27 octombrie/10 noiembrie 1918 în cadrul adunării populare ținute în localitate. Protopopul Mihail Gașpar a fost ales comisar al poporului, calitate în care s-a deplasat în satele apropiate pentru mobilizarea românilor de acolo.

În zona Mehadiei, inițiatorii organizării românilor au fost preotul Iosif Coriolan Buracu și generalul Nicoae Cena.²¹ În 5/18 noiembrie 1918 s-a constituit Consiliul Național Român al districtului Mehadiei, care a recunoscut ca for suprem Consiliul Național Român Central de la Arad.²²

Eforturilor bănășenilor în apărarea integrității provinciei lor li s-au adăugat manifestările energice ale fraților lor din toate provinciile istorice românești. Din București la Cernăuți sau din Râmnicu Vâlcea până la Tulcea au fost organizate ample manifestări pentru menținerea integrității Banatului și unirea cu România.

---

²⁰ Gheorghe Neamțu, *Activitatea C.N.R. din Caransebeș*, Tiparul Tipografiei Diecezane, Caransebeș, 1927, p. 14-21

²¹ Daniel Alic, *op. cit.* p. 352

²² Nicolae Șerbănescu, *Preotul Coriolan Buracu (1888-1964)*, în "Mitropolia Banatului", an XXVIII, nr. 10-12/octombrie-decembrie 1978

Situația dramatică din Banat, ocuparea provinciei și atrocitățile săvârșite de armata sârbă a mobilizat pe românii din toate teritoriile României Mari. Bănățeni din Vechiul Regat au continuat acțiunile pentru libertatea și integritatea Banatului după Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Bănățenii din București pregăteau acțiuni de protest la care mizau și pe sprijinul macedoromânilor din Capitală și din alte orașe.

Nota informativă a Siguranței Generale din București nr. 22/2 ianuarie 1919 preciza că între motivele de nemulțumire ale bănățenilor din Vechiul Regat erau măsurile drastice de securitate luate de sârbi care îi împiedicau pe români să plece sau să vină în Banat. Al doilea motiv de îngrijorare și revoltă „este că Comandamentul Suprem Sârb a dat ordin Episcopului din Banat de a da circulare că la nici o biserică să nu se pomenească numele M. S. Regelui României.”²³

În Referatul informativ din 2 ianuarie 1919 despre situația din Banat se preciza că bănățenii din București intenționau să se constituie într-un club pentru eliberarea Banatului.

„Duminica trecută, în 30 decembrie 1918, - consemna documentul - s-a și constituit la domnul Brancovici această societate, care are să cultive interesele românilor bănățeni. S-a ales președinte dl. Brancovici ... Bănățenii se cam întâlnesc la dl. Pavel Suru, pe Calea Victoriei, tot bănățean ...”²⁴

Aici avea să apară ziarul „Banatul” (până în data de 11 februarie 1919 apăruseră 3 numere), organul de presă al „priebegilor bănățeni” la care colaborau toți intelectualii bănățeni

---

²³ SANIC, *Fond Direcția Generală a Poliției și Siguranței Generale*, dosar 8/1919, fila 1

²⁴ *Ibidem*, fila 2 verso

din București „ducând o luptă aprigă pentru revendicarea drepturilor lor și unirea Banatului cu Patria mamă – România”²⁵

Un articol din ziarul „Patria” oficiosul Consiliului Dirigent de la Sibiu, preluat de ziarul „Dimineața”, scria.

„Chestia Banatului, durere, e vecinic actuală. Bănățenii ... au pășit pe terenul activității. Deocamdată activitatea lor se mărginește la întruniri, asociațiuni și protestări, dar în curând or să lupte și cu alte mijloace. S-a format o Ligă bănățeană fără colorit politic regional, dar cu nestrămutată convingere și hotărâre că liga va introduce cea mai înverșunată campanie în chestia revendicărilor noastre bănățene. Această ligă și-a trimis reprezentanții săi la dl. Maniu și i-a prezentat un memoriu ...”²⁶

Dacă bănățenii erau izolați și ținuți sub teroare, românii din toată țara s-au solidarizat cu cauza bănățenilor, manifestând simpatie și susținere pentru alipirea Banatului întreg la România.

Ploieștenii au convocat o adunare la Statuia Libertății din centrul orașului, joi, 29 mai 1919, ora 10, pentru eliberarea Banatului de armate străine. Manifestul ”Cetățeni Prahoveni” protesta față de tendința de ciopârțire a

„Banatului nostru, prin intrigă și forță ... deși bănățenii, frații noștri, au strigat în auzul lumii întregi, la Alba Iulia, că vor unire cu noi și doar cu noi, ei gem totuși astăzi sub strămoșia lațului ce încă le mai încolăcesc grumazul”.²⁷

---

²⁵ *Ibidem*, fila 22

²⁶ *Dimineața*, nr. 4.680/12 mai 1919.

²⁷ SANIC, *fond Direcția Generală a Poliției și Siguranței Generale*, dosar 8/1919, fila 118

Ianăș Grădișteanu, unul dintre liderii manifestării de la Ploiești, avertiza guvernul să intervină în problema Banatului, altfel va fi organizat un al miting, mai amplu.²⁸

Bucoveninii s-au adunat în 1 iunie 1919 în sala Teatrului din Cernăuți și au protestat împotriva alipirii Banatului la sârbi. „Au votat moțiunea de protestare către puterile înțelegerii și dl. prim ministru Brătianu, cerând cu entuziasm alipirea în întregime a Banatului la România Mare”²⁹ Românii din Bucovina erau susținuți în demersul lor și de germani și polonezi.

Cercul studențesc din Râmnicu Vâlcea chema toți locuitorii la „Marele Miting pentru Banat”, în data de 1 iunie ora 3 p.m.³⁰ La Ateneul Român din București a avut loc întrunirea Ligii culturale pentru susținerea Banatului „care aparține din toate punctele de vedere numai României”³¹ Între alții, au luat cuvântul și studenți banățeni din București, iar liceenii din București au demonstrat pe străzi pentru integritatea Banatului.

La Pitești a avut loc un miting de protest în 29 mai 1919 împotriva cedării Banatului. „Orașul întreg a fost pavoazat cu drapele naționale și o serie de placarde cu inscripția „Vrem să fim uniți”, „Vrem Banatul” și „România Mare unită și neștirbită”.³² În darea de seamă a Siguranței Generale se preciza ca adunarea nu este o întrunire politică, ci „un meting de ordin politic și național ... contra cedării celui mai frumos și bogat district al Banatului (Torontalul).” În continuare se spunea că Banatul este pământ românesc locuit în majoritate de români, care „în momentele actuale cer sprijinul nostru pentru a-i elibera ...”

---

²⁸*Ibidem*, fila 119

²⁹*Ibidem*, fila 128

³⁰*Ibidem*, fila 132

³¹*Ibidem*, fila 134

³²*Ibidem*, filele 136-137

La Galați, comitetul de inițiativă pentru integritatea Banatului a lansat un manifest în 30 mai 1919, prin care solicita locuitorilor din oraș să participe la mitingul organizat în sala teatrului din localitate. Scopul întrunirii era de a se manifesta sentimentul de solidaritate „față de tot neamul românesc”³³

Manifestația de solidaritate de la Bârlad a fost organizată de președintele organizației locale a Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor, colonelul Tocineanu. În cuvântul rostit, a subliniat nedreptatea ce se făcea la Conferința de Pace. Bârlădenii considerau că era și datoria lor să „protesteze energic contra acestei nedreptăți, căci Banatul, ca și celelalte ținuturi românești, sunt ținuturi moștenite de la strămoșii noștri ortodocși”³⁴

Populația orașului Tulcea împreună cu delegații din județ, adunați în sala de conferințe, în 1 iunie 1919, „îngrijorați de pretențiunile nedrepte și pe nimic fondate ale aliaților noștri sârbi asupra unei părți din Banat, își afirmă cu tărie drepturile asupra întregului Banat”³⁵

Cu acel prilej, a fost trimisă o telegrama primului ministru Ionel Brătianu, aflat la Paris, în care se spunea:

„La vestea că o parte din Banatul nostru, în urma pretențiunilor sârbești, ar fi fost obiectul discuțiunei Marilor noștri Aliați la congresul Păcei, o mare neliniște și îngrijorare a cuprins sufletul poporului român.

Populația orașului și județului Tulcea, întrunită în mare număr ... unește protestarea sa cu a întreg neamului românesc, cerând ca Banatul în întregime să fie alipit Regatului Român ...”³⁶

---

³³*Ibidem*, fila 139

³⁴*Ibidem*, fila 147

³⁵*Ibidem*, fila 150

³⁶*Ibidem*, fila 152

În „Casa Germană” din Rădăuți a avut loc pe data de 1 iunie 1919 „o întrunire a cetățenilor români din județul Rădăuți cerând alipirea Banatului la Patria-mamă.” Preot dr. Puiu a prezentat un scurt istoric al Banatului, arătând drepturile românilor din provincie. La finalul întrunirii, a fost redactată o moțiune către guvern și Conferința de pace pentru menținerea integrității Banatului.³⁷

Șeful serviciului de Siguranță Soroca în raportul său din 9 iunie 1919 preciza: „În ziua de 1 iunie curent „s-a hotărât de către românii basarabeni din acest oraș ținerea unui mare meting de protest contra pretențiunilor sârbești” asupra Banatului.³⁸ Manifestarea a avut loc în sala cinematografului „Palas” din localitate și au participat locuitori din orași și împrejurimi

„remarcându-se în special oameni de la țară, femei și copiii astfel că sala a devenit neîncăpătoare.

Eliberarea Timișoarei în 3 august 1919 și introducerea administrației românești a reprezentat apogeul luptei pentru Banatul românesc. Remarcabile au fost marile adunări din orașele și satele bănățene. Ziarul *Banatul*, care apăruse din ianuarie 1919 la București și acum era „repatriat”, s-a făcut ecoul acestor impresionante adunări românești.

La marea adunare de la Timișoara, din 10 august 1919, ținută în piața târgului, a participat „o imensă mulțime, din colțurile Banatului, venită să protesteze împotriva revoltătoarei nedreptăți a împărțirii celei bogate și mai unitare provincii românești.

Trenuri speciale sosesc încontinuu aducând sate întregi de români chipeși, cari parcurg apoi străzile cântând cu drapelul și cu preoții în frunte. Așa cum vin pe toate barierele,

---

³⁷*Ibidem*, fila 164

³⁸*Ibidem*, fila 172

în costumele lor albe și înflorite, cu aerul nou pe care îl aduc ... vin parcă să cucerească această cetate străină ...”

La ora 10,30, protopopul Timișoarei, Traian Oprea, asistat de preoții Micu din Bucovăț și părintele Ionescu din Jebel, a oficiat slujba religioasă, ale cărei răspunsuri au fost date de corul „Ion Vidu”, din Lugoj. „La sfârșitul slujbei, îngenunchiat, cu voce emoționată, cuviosul protopop citește o rugă fierbinte către Dumnezeu, implorând protecția lui asupra neamului și dinastiei noastre.”

Cuvântările au fost moderate de episcopul Lugojului, George Popovici, care, după cuvântul prefectului județului Timiș, deschidea adunarea printr-o alocuțiune călduroasă și documentată. Protopopul a mulțumit armatei române, apoi face un scurt istoric al vieții românești bănățene.

Preotul și istoricul Ion Sârbu din Rudăria, în

„cuvinte pline de sevă aduce omagiul graniței în inima Banatului. Arată mândria ce o simte ca grănicer bănățean, de a fi votat fără restricții, fără gânduri neclare unirea necondiționată, intima, desăvârșită a Banatului cu țara românească ...

Încheie declarând că muntele (granița) nu poate trăi fără șesul Banatului ... Noi, românii, nu cerem decât dreptul nostru sfânt, noi vrem să trăim în înțelegere cu frații noștri sârbi, căci frați ne sunt, frați de suferință și de luptă ... Să nu credă însă că suntem răbdători din fire sau din lașitate. Nu!”

Protopopul Gherasim Sârbu, de la Belinț, arăta că am fost înconjurați în istoria noastră numai de dușmani. Cu toate acestea, românii au rezistat. Cerea menținerea integrității Banatului.

În uralele mulțimii, a luat cuvântul directorul ziarului „Banatul”, diacon Avram Imbroane.

„Ce-mi cereți mie? Vă vorbesc destul clopotele de azi. Nu eu și nimeni de aici nu vă vorbește, ci drapelul român la Budapesta. N-au căzut bucureștii astăzi, ci Budapesta. Să înțeleagă toți puterea neamului nostru. Înțelegeți voi cine sunteți? Am fost sclavi în lanțuri, ni s-a vărsat otravă în suflete ... Clopotele ne spun că noi suntem cei mai tari. Nu cu istorie și cu rapoarte se câștigă drepturile ... De azi suntem sub steagul armatei române ... să trimitem voința noastră la Paris: că nu lăsăm Banatul”

După cuvântările entuziaste, în aclamațiile celor 40.000 de români adunați, s-a dat citire rezoluției de la Timișoara:

„1. Declarăm unirea pe vecie a întregului Bănat cu statul român sub sceptrul dinastiei române.

2. Jurăm credință și supunere M. S. Regelui Ferdinand I, domnitorul tuturor românilor.

3. Aducem omagiile noastre glorioase armate române pentru măreața opera și jertfa depusă pe altarul desrobirii noastre de sub jugul de o mie de ani, pentru învingerea bolșevizmului maghiar și pentru intrarea triumfală în capitala Ungariei.

4. Luăm cu mulțumire la cunoștință hotărârile Suveranului nostru și a sfetnicilor să de a impune tuturor respectarea drepturilor istorice, teritoriale și suverane ale statului și neamului românesc.

5. Pretindem respectarea tratatului din 4 August 1916 încheiat de către regatul român cu marile puteri aliate, pretindem întreaga provincie Banatul cu hotarele sale naturale, Dunărea, Tisa și Murășul din punct de vedere istoric, etnografic și economic, - protestăm, prin urmare, contra oricărei încercări de schimbare arbitrară a hotarelor României Mari.

6. Protestăm contra oricărei încercări de a știrbi, sub orice pretext, suveranitatea neamului și statului românesc, contra oricărui amestec în chestiile interne ale statului român.”³⁹

La Lugoj, *Liga Bănățeană* a pornit ca o acțiune „reclamată de necesități reale ... fără prealabilă și amănunțită organizare.” Din momentul zămislirii ei, din rândul bănățenilor refugiați la Sibiu, liga a proclamat „intransigența noastră în chestia Banatului”, atitudine ce se dorea să fie împărtășită de toți factorii responsabili ai României de la acea vreme.

În scopul pe care și l-a propus, liga a organizat la Sibiu și în Banat multe adunări și manifestări pentru integritatea Banatului „împotriva oricărei tendințe de a viola integritatea pământului nostru.” Vocile românilor din Banat străbăteau până la Paris, unde se auzeau și „voci conciliante”.

„Moțiunea măreței adunări de la Lugoj o trimite prin delegație specială tuturor bărbaților cu greutate politică din vechiul regat, guvernului din București, Consiliului dirigent și Majestății Sale Regelui subliniind în fața tuturor acestor factori responsabili hotărârea neclintită a Bănățenilor de a nu ceda nici o palmă de pământ din moșia strămoșească.”

În cazul în care conferința de pace nu dădea soluția cerută de bănățeni, liga era pregătită să trimită o delegație în fața forului european pentru a-și susține cauza.

Adunarea de la Lugoj a fost urmată de alte manifestări similare în tot Banatul. „Suntem chemați să dăm prin fapte măsura dragostei de glie, măsura demnității și mândriei noastre de

---

³⁹*Banatul*, An I, nr. 51/13 august 1919, p. 1

bănățeni, țărani, industriași, neguțători și intelectuali, deopotrivă.⁴⁰

Duminică, 22 iunie 1919, Liga Bănățeană a convocat o adunare populară și în comuna „fruntașă” Teregova. Adunarea a avut un succes imens. La vestea inițierii unei asemenea manifestări naționale, oamenii din comunele învecinate Armeniș, Luncavița, Verendin, Feneș, Slatina Timiș, Rusca Teregova, Domașnea, Cuptoare și Cornea „înarmați” cu drapele tricolore au ajuns încă de dimineață la locul adunării. Toate delegațiile au avut „preoții și învățătorii în frunte”.

Înainte de a începe adunarea, preoții Șandru Pavel, Ilie Imbrescu și Nemoian din Mehadica au oficiat un serviciu divin pentru eroii din Primul Război Mondial. După serviciul divin, la ora 14, în piața din fața bisericii din Teregova, preotul Șandru a dechis adunarea rostind o alocuțiune pentru cei căzuți în luptă.

Secretarul eparhiei Caransebeș, Cornel Cornean, a criticat „lăcomia” vecinilor nostril sârbi, care au încălcat normele lumii civilizate și bunul simț prin ocuparea Banatului și atrocitățile săvârșite asupra populației civile nevinovate. Vorbitorul a protestat și împotriva „unor organizații oculte, cari sfidând dreptatea eternă, mânăți numai de interesele lor material, caută să ne jerfească pe noi”.

Dimitrie Zgaverdia a arătat importanța economică a Banatului întreg pentru consolidarea statului național. Preotul Uzonescu din Domașnea a citat cuvintele de încurajare și sprijin exprimate de Raymond Poincare, care a trecut prin Banat, și „speranța că frații nostri Francezi și Italieni nu ne vor părăsi”.

Preotul Ilie Imbrescu din Mehadica, în „strigătele entusiaste ale mulțimei” citea moțiunea:

---

⁴⁰*Idem*, nr. 35, 4 iulie 1919, p. 1-2

„Românii din granița Severinului, adunați în Teregova în număr de peste 6.000, ascultând vorbitorii, iau la cunoștință intenția Conferinței de pace de la Paris de a divisa Bănatul între Români și Sârbi.

Protestează cu cea mai mare tărie în contra oricărei știrbiri a Bănatului, care pentru a putea prospera nu poate fi dat decât României-mari, astfel cum ni s-a asigurat prin tratatul din 1916, cum am declarant-o prin decizia de la Alba Iulia și cum o dorește și azi mai mult decât 4/5 din populația acestei provincii, fiindcă: Bănatul este un întreg, cari nu se poate divisa, iar din punct de vedere istoric, etnic, economic și în baza dreptului de autodeterminare el face parte în întregime din Regatul României.

Terorizați și jertfiți de către bandele sârbești, în complectă nesiguranță, implorăm M. S. Regelui ajutorul armatei sale viteze care să ocupe cât mai curând Banatul până la Tisa, noi fiind gata să aducem suprema jertfă de sânge.

Trăiască M. S. Regele!

Trăiască M. S. Regina!

Trăiască A. S. Regală Principele Moștenitor!

Trăiască Armata Română și trăiască România Mare.”⁴¹

Manifestări de simpatie cu cauza românilor au dovedit și profesorii Universității din Paris, sosiți la Băile Herculane. Distingii oaspeți, însoțiți de aproximativ 60 de personalități românești, au pornit din gară cu 30 de trăsurile spre băi, fiind găzduiți de cele două hoteluri ale stațiunii.

Seara, masa festivă a avut loc în sala mare din parc. Episcopul greco-catolic, Traian Frențiu, a rostit un frumos cuvânt de bun venit în limba franceză. A răspuns profesorul R. Poincare. Distinsul profesor a făcut un istoric al naționalismului, trecând

---

⁴¹*Idem*, nr. 31/ 25 iunie 1919. p. 3

apoi la forma în care acesta s-a manifestat la popoarele latine. „Stăruie mai pe larg asupra patriotismului și asupra calităților alese cu care este înzestrată femeia română.” La finalul discursului, distinsul oaspete a închinat pentru România Mare și pentru Banat.

Profesorii francezi au plecat spre Timișoara cu „simplonul”, iar de acolo la Belgrad și, apoi, Paris. La hotelul „Regele Ungariei” din Lugoj au cântat corurile „Ion Vidu” și „Lira” în onoarea profesorilor francezi. La plecarea din gara Lugoj spre Băile Herculane, oaspeții au fost însoțiți de personalități politice și culturale, dar și de oameni simpli, țărani, veniți din satele bănățene, între care „am remarcat pe cei din comuna Silha, în frunte cu preotul.”

Din partea Consiliului Dirigent, comisia universitară a fost însoțită de Valeriu Branișce, șeful resortului Cultelor și Instrucțiunii Publice. Scopul vizitei comisiei franceze a fost de a face un schimb de experiență în România aliată și de a cunoaște situația din Banat și Transilvania. Cum în aceste teritorii era nevoie de cadre didactice, din Franța urmau să sosească profesori de limba franceză la liceele din Banat.⁴²

Preoții care nu au putut ajunge la marile adunări naționale și-au exprimat solidaritatea cu participanții. Este cazul preotul din Verendin, Ioan Alexandrescu, care își exprima regretul că nu a ajuns la adunarea de la Timișoara. În scrisoarea trimisă redacției ziarului Banatul, preotul „se plânge că nu au știut despre cele întâmplate datorită vechilor autorități (notar, poștă), nu cunoaște cele întâmplate în falnicul nostru Bănat”.

Nu au știut cei 2.400 verendeni de tragerea clopotelor în 7 august cu prilejul sosirii prim ministrului Ionel Brătianu în Banat și nici de Adunarea de la Timișoara din 10 august „noi cei

---

⁴²*Ibidem.*

dornici de a vedea și a petrece împreună momentele acestea mărețe cu frații noștri ... suntem disperați”⁴³

Trecerea armatelor române prin localitățile bănățene a fost priej de mare bucurie și sărbătoare națională. Românii și-au manifestat simpatia față frații eliberatori și au arătat militarilor români ospitalitatea bănățenilor. În 30 iulie 1919 armata română a trecut prin Bozovici, spre Ștairdorf-Anina, prilej de bucurie și trăire națională. La intrarea în comună, au fost întâmpinați de pretorul Traian Biju și de preotul Ioan Brânzeiu. A urmat prânzul comun, unde preoții Brânzeiu, Silviu Novacovici și Aurel Balea au adus elogiile armatei române și au susținut trează unitatea românească.⁴⁴

Asemenea adunări au continuat până la sfârșitul anului 1920. Raportul Serviciului Special de Siguranță Timișoara raporta Direcției Generale din București, în 18 decembrie 1920 că „adunările de protestare pentru integritatea Banatului s-au finit cu ziua de 16 XII a. c.”

Este important de precizat că această manifestare de susținere a integrității Banatului a fost organizată de șvabii bănățeni. Adunare din 16 decembrie 1920, în piața „Dom” din Timișoara a reunit câteva mii de oameni. Populația germană din oraș și împrejurimi a cerut cu insistență ca guvernul să facă tot posibilul pentru ca tratativele privind granița româno-iugoslavă să fie modificată, în sensul unirii întregului Banat cu România „deoarece această parte de țară nu poate fi ruptă ... șvabii de aici solidari cu românii nu se vor putea liniști până nu se va ocupa sub dominația românească, fixându-i hotarele Tisa și Dunăre, care sunt naturale ... Până nu va fi Banatul întreg sub dominație românească orice act subscris cu cedarea câtuși de puțin din

---

⁴³ *Banatul*, Nr. 55/24 august 1919, p 2

⁴⁴ *Ibidem*

teritoriul acestei țări, ei vor considera aceste acte doar un petec de hârtie. Jertfele aduse până acum de țara românească vor fi încununat de cele ce se vor aduce de bănățeni pentru integritatea lui și mai bine voiesc să piară cu toții decât să nu se respecte de cei de la Paris și Londra dorința tuturor popoarelor, precum au promis-o”

Românii adunați din sate în sala de ședințe Prefecturii de județ la ora 11,30 au continuat glasul de protestare dela ședințele ținute în mai multe orașe și comuni maridin acest colț de țară protestând la fel ca toți românii din Banat, cari solidari cu șvabii doresc reluarea pertractărilor la Paris cerând hotarele naturale ale Banatului și nu se vor liniști până când nu se va împlini jurământul de la Alba Iulia ...”⁴⁵

Toate aceste adunări pentru susținerea integrității Banatului românesc care s-au desfășurat în anii 1918-1920 dovedeau solidaritatea românilor de pretutindeni și dorința fierbinte de a trăi uniți, în fruntariile aceluiași stat – România Mare.

Spiritul național și dorința de unitate, toleranța și respectul față de minorități au reprezentat valori și reperele fundamentale ale acțiunilor românești din anii ce au urmat Primului Război Mondial, fiind exprimate în documentele programamtrice de la Chișinău, Cernăuți, Alba Iulia, Timișoara și Lugoj. Aceste valori s-au metamorfozat în cadrul României interbelice în principii democratice autentice exersate și promovate de România în împrejurări tot mai puțin favorabile, mai ales după 1930.

Instaurarea regimurilor autoritare și dictatoriale în Europa interbelică, inclusiv în state vecine țării noastre, au fost permanent o amenințare la adresa democrației, a securității teritoriale și a statuquo-ului european. Cu toate acestea, România a rămas o

---

⁴⁵SANIC, *fondul citat*, dosar 9/1919, fila 128.

democrație autentică timp de două decenii după Marea Unire – cadru propice afirmării națiunii noastre.

Banatul multiconfesional și multiethnic, „perla” României Mari prin zestrea industrială și standardele de viață ale cetățenilor lui, a reprezentat un model de conviețuire nu numai în România, ci și în Europa. Disputele teritoriale au continuat pe seama Banatului până în anul 1924, când a fost definitivată frontiera cu statul vecin – Regatul sârbilor croaților și slovenilor –și a rămas neschimbată până în zilele noastre.

Goga în franceză (Lugoj, 1919)

Cercetător științific I Gheorghe Iancu

Situația în toamna anului 1918 din Banat, din părțile sălăjene, bihorene, arădene, maramureșene și sătmărene, s-a complicat considerabil ca urmare a încheierii la 13 noiembrie **1918** a convenției militare de la Belgrad, între generalul francez Franchet d'Esperey și delegația guvernului maghiar condusă de contele Károlyi Mihály. Potrivit unora dintre prevederile Convenției, în Banat vor intra armatele sârbești, iar administrația va rămâne sub controlul guvernului maghiar.

În zilele pline de atâta încărcătură emoțională care au premers pregătirea și ținerea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia un sentiment de neliniște s-a strecurat în sufletele românilor din Banat. Dar, trebuia să se meargă și s-a mers și în aceste locuri, ca și în toate colțurile Transilvaniei, în aceeași cadență alertă și hotărâtă spre ajungerea la actul politic atât de așteptat. Hotărârea de unire de la Alba Iulia va purta în sine și aprobarea deplină a populației românești din Banat, care a învins destule greutate pentru a putea participa la Marca Adunare în numărul dorit. Linia demarcațională, care va menține pentru un timp și Banatul încă despărțit de restul țării și va genera profunde mâhniri printre români, nu va fi considerată nici aici și nici în restul țării românești, ca ceva care să poată amâna prea mult transpunerea în viață a Hotărârii de unire de la 1 decembrie 1918. În acest sens va acționa ca un tot unitar întregul popor românesc, prin

reprezentanții săi autorizați, dar și el direct ca forță locală, activă. Fenomenul în cele două ipostaze e sesizabil și strălucit ilustrat și de starea de spirit din Lugojul sfârșitului de an 1918 și începutul celui următor.

La 27 ianuarie 1919 și-au făcut apariția în Lugoj trupele franceze, sosite de pe frontul din Balcani. Fruntașii politici români din Lugoj, familiile acestora, animați de puternica personalitate a lui Valeriu Braniște, omul închisorilor trecute, dar și a speranței neclintite în viitorul poporului român, s-au străduit să întrețină raporturi cât mai cordiale cu autoritățile franceze. Se căuta ca și pe această cale, la nivel local, să se insuflă ofițerilor francezi, veniți în locuri a căror istorie și limbă a locuitorilor nu le cunoșteau, înțelegerea pentru aspirațiile politice ale românilor, simpatia pentru limba și obiceiurile românilor de aici.

Aceluiași scop i-a servit și apariția unei ediții franceze a „Drapelului”, „pentru prieni și aliații noștri”, începând cu sâmbătă 22 martie 1919. Ediția franceză a „Drapelului”, redactată de George Oprcsu, a apărut în 16 numere, până în 13 mai 1919, a câte 2 sau 4 pagini și a cuprins în general știri referitoare la Franța și la lucrările Conferinței de pace. Ea și-a încetat apariția cu două săptămâni înainte ca administrația românească să fie instituită și la Lugoj (28 mai 1919).

La 13 mai 1939 a apărut sub semnătura lui Ogescu traducerea poeziei lui Octavian Goga, *La noi*, pe care o prezentăm în continuare:

Chez nous / par Octave Goga

*Chez nous les bois verts de sapins / Bordent les
campagnes soyeuses; Dans Pair, pa- pillons blancs, bleus,
bruns... / A la maison, tristesse affreuse! / Les rossignols
d'autres nations / Viennent écouter quand on chante; / Nous
avons des fleurs, des chansons... / Mais aussi des larmes
fréquentes. /*

Chez nous, là-haut le soleil suit / Sa course plus brûlante encore, / Car ce n'est pas pour nous qu'il luit / Et apparaît à chaque aurore. / Des airs tristes même les bois / Chantent quand le vent les caresse; / Le Murăș, les Crișuri tous trois / N'entraînent que de la tristesse. /

Chez nous les femmes en pleurant / Roulent sur leurs fuseaux la laine; / En pleurant le père et l'enfant / Etreignent ensemble leur peine, / Chez nous, notre ciel qui s'émeut / Voit la „hora" beaucoup plus lente, / Car on peut voir dans tous les yeux / Des pleurs, quand l'un des nôtres chante. .. /

Les papillons sont plus timides / Quand ils volent dans le ciel bleu, / De la rosée les gouttes humides / Etant des larmes de nos yeux. / Les bois même, que nos peines émeuvent / Font frissonner leur sein tremblant / Et disent qu'Olt, notre, vieux fleuve / Est tressé en larmes d'argent. /

Notre rêve irréalisé / Est un enfant de la souffrance; / De la douleur qu'il a causé / Sont morts nos pères! Sans espérance, / Car depuis bien longtemps déjà, / Tremblant de mortelles alarmes, / Cet impossible rêve-là / Nous a fait verser bien des larmes.

Traduit par: OGESCU

La noi sunt codri verzi de brad/ Si câmpuri de mătasă,/ La noi atâția fluturi sunt / Si-atata jale-n casă. / Privighetori din alte țări / Vin doina să ne-asculte, /La noi sunt cântece și flori / Și lacrimi multe, multe... / Pe boltă, sus, e mai aprins / La noi, bătrânul soare, / De când pe plaiurile noastre / Nu pentru noi răsare... /

La noi de jale povestesc / A codrilor desigur / Si jale duce Mureșul, / Și duc tustrele Crișuri. / La noi nevestele plângând / Sporesc pe fus fuiorul, / Și-mbrățișându-și jalea / Plâng și tata, și feciorul. / Sub cerul nostru-nduioșat / E mai domoală hora, / Căci cântecele noastre plâng / In ochii tuturora. / Și fluturii sunt mai sfioși / Când zboară-n zări

*albastre, / Doar roua de pe trandafiri / E lacrimi de-ale
noastre. / Iar codrii ce-nfrățiți cu noi / Își înfioară sânul /
Spun că din lacrimi e-mpletit / Si Oltul, biet, batranul... /*

*Avem un vis neîmplinit, / Copil al suferinții, / De jalea
lui ne-au răposat / Și moșii, si părinții... / Din vremi uitate, de
demult, / Gemând de grele patimi, / Deșertăciunea unui vis /
Noi o stropim cu lacrimi... /*

Cine e de fapt Ogescu? Ar fi fost greu, imposibil de răspuns din partea noastră la această întrebare, fără informațiile și documentele puse la dispoziție de către fiica lui Valeriu Braniște.

Cu ajutorul acestora, dintr-un necunoscut, Ogescu prinde contur, viață, ne va comunica gânduri și impresii, ne va purta prin locuri dragi lui și celor din jur. Ogescu, în realitate Michel Ogée, era ofițer francez, breton de origine, avea 21 de ani în 1919 și făcea parte din grupa II a reg. 21. R.A.C. În atmosfera primitoare, caldă a Lugojului, într-un cerc de tineri români, Michel Ogée s-a simțit atras de învățarea limbii române, astfel că până la 14 mai 1919, data plecării lui definitive din Lugoj, el a reușit să vorbească și să scrie „binișor românește”.

Înzestrat cu darul versificației, Michel Ogée a tradus pentru ediția franceză a „Drapelului” poezia *La noi*. O poezie a lui Goga, în traducere franceză, făcută de un ofițer francez la Lugoj în mai 1919! Fapt cu semnificații nu numai literare ci și politico-naționalc.

O. Goga era poetul atât de sensibil la nevoile și suferințele poporului român, omul politic ce nu-și cruțase eforturile în vederea emancipării neamului din care se trăgea, nici acasă și nici departe de casă. Din depărtare, la Paris fiind, a trăit cu sufletul său incandescent măreția zilei de 1 Decembrie 1918 și a primit cu satisfacție alegerea sa în Consiliul Dirigent al Transilvaniei.

Ca un oștean înțelept și călit al cauzei române, deși nesprîjinit intru totul de oficialitățile vremii, Goga a înțeles că victoria obținută de poporul român trebuie consolidată și impusă marilor puteri, tuturor popoarelor lumii. De aceea el a rămas până în mai 1919 departe de casă, de țara lui dragă, care acum nu mai cunoștea Carpații ca graniță politică, pentru a contribui cu fapte, la înălțimea versurilor sau frazelor sale meșteșugite, la susținerea intereselor majore ale României unite.

Într-un asemenea context apărea la 13 mai 1919 Ia Lugoj *Chez nous*. La 21 mai 1919 Goga participa la prima ședință a Consiliului Dirigent, întoarcerea lui fiind salutăată de toți cei care-l stimau și apreciau. „A venit Goga —scria „Patria" din 22 mai 1919 — A sosit acasă cân- tărețul Pătîmirii noastre trecute . . .“.

În timp ce poetul se întorcea acasă, admiratorul său francez, Miehel Ogée, pleca la 14 mai 1919 definitiv din Lugoj. La plecare, va scrie versuri pline de simțire și de prețuire a locului, a oamenilor locului: „Rămâi cu bine Lugoj, fermecător tărâm dc vis și veselie:... Se zice că oricare are două țări, a sa și apoi Franța / Ale mele, gândește inima-mi bretonă, sunt Franța și Lugojul”/

De departe, tot mai departe, Ogée a continuat să comunice în scris cu prietenii din Lugoj, în general în franțuzește, dar ceea ce e remarcabil și în limba română, așa cum o ilustrează fragmentele din două scrisori trimise Valeriei Braniște.

Neusatz (Novi Sad) 19 mai 1919

Scumpă profesoara mea,

Place mai mult dumitale să scriu pe franțuzește sau pe românește? Dacă scriu pe franțuzește voi povesti lucrurile mai multe; de aceea, după aceste câteva cuvinte, trec limbei franceze, pentru că am mult de a spune dumitalc.

Nîmes 5/8 1919

Scumpă domnișoara,

Numai o cuvânt pentru a mulțumi pe dta... amabilei scrisorii tale, a cărei primire mi-a plăcut foarte mult, căci această primirea a făcut să știu că Alma și dta și familiile voastre erau sănătoase și că toate mergeau bine pe la voi. Te rog să-mi scrii puțin românește pentru că țin aminte încă puțin de timpul — luni, ani sau centenari — toate care am învățat de la dta. cu atât de plăcere pentru mine și atât de lucru pentru dta.

Almei și dtale cele mai bune (nu-mi aduc aminte cum se zice românește „amitiés”) mele.

Michel Ogée

Care a fost drumul vieții acestui tânăr entuziast, cunoscător al limbii române, nu putem ști acum. Poate noi cercetări sau informații vor dura o punte a prieteniei între evenimentele anului 1919 și cele din zilele noastre.

Istoria poporului român oglindită în „Drapelul” de Lugoj

Lector univ. dr. Oana Roxana Ivan

*Motto: „Veacuri de patimi dat-au peste acest popor, răsărit
ca individualitate națională deosebită din acest colț de pământ,
menit să fie cheia răsăritului și bastionul culturei clasice a Apusului”*

Valeriu Braniște

„De-a lungul istoriei sale, poporul român s-a afirmat ca „element de ordine doritor de a se înălța pe care pacinică, ca înfrățească iubire cu poparele conlocuitoare, stimulându-se reciproc și respectându-și drepturile și libertățile să conlucre toți fii țării...în nobilă evoluare, la înălțarea și fericirea patriei comune”¹ - spunea fruntașul vieții politice și literare din Banat, Valeriu Braniște.

Pentru românii din Transilvania și Banat, dorința de rezolvare a problemei naționale în spirit pașnic, caracteristic poporului roman, a fost un deziderat major. Argumentul supreme în susținerea nobleței națiunii române este istoria noastră plină de fapte pilduitoare de eroism. Încă din timpul dacilor și romanilor faptele vitejești au uimit întreaga Europă.

---

¹ Valeriu Braniște, „Sfânta Dzi a Renașterii naționale”, „Drapelul”, nr. 51, 3/15 mai, 1904, p. 1

În discursul de recepție la Academie, Nicolae Iorga arată că „în istorie rolul maselor ca factor determinant ai faptelor istorice e covârșitor. Eroii sunt...alături de mulțime pentru care trăiesc se înalță și mor.”² Această viziune realist asupra rolului maselor și personalităților în istorie nu exclude admirația, uneori, fără margini față de eroii neamului românesc. Astfel anul 1904 se poate numi “Anul comemorativ Ștefan Cel Mare, Domnitorul Moldovei fiind sărbătorit la Putna la 400 de ani de întreaga suflare omenească din cele 3 provincii românești. “Drapelul” publică informații despre acest eveniment, începând cu nr. 18/1904 și până în nr. 117/1905. Se publică ediții complete ale tuturor actelor, scrisorilor și documentelor ce provin de la Ștefan Cel Mare. În fiecare oraș și sat se vor organiza acțiuni comemorative. Studenții români din Budapesta hotărăsc un pelerinaj la Putna ca „o datorie sfântă față de Ștefan Cel Mare și Sfânt”. Se construiește un monument închinat lui Ștefan, se bat monede, cărți poștale, se țin discursuri la Academie, se scriu ode și imnuri, se realizează o coroană de lauri de bronz în care pe fiecare frunză e scris numele unui război câștigat de Ștefan și moldoveni pentru independent neamului românesc de sub păgâni. La serbările de la București, Suceava și Putna participă 3 mii de români, 500 de oficiali și 29 delegați de presă. În discursul prezentat Spiru Haret spunea:

„Ștefan poate dormi liniștit că românii uniți în cuget și simțiri, viteji ca în vremurile lui, înțelepți și hotărâți vor ști să-și apere moșia cum a apărat-o și el.cFie ca această dzi mare, când inimile tuturor românilor bat împreună, însuflețită de amintirea lui Ștefan Cel Mare și Sfânt să fie legătură care să ne unească pe toți în același gând de iubire, de țară și de

---

² Nicolae Iorga la Academie, discursul rostit la 17 mai 191, „Drapelul, nr. 58, 1911, pag. 2

sacrificiu pentru gloria și tăria ei! Aceata va fi adevăratul și cel mai scump prinos pentru eroi de la Putna!”³

Festivitățile închinat lui Ștefan sunt salutate acum și de românii din străinătate. De la Berlin și Ohio-America se primesc telegrame care salută cu dragoste pe frații lor din patrie, „clubul roman” din Viena dăruiește Mănăstirii Putna medalii de aur, argint și bronz. Numai în Ungaria Guvernul care vrea să introducă obligatoriu limba maghiară în școlile românești prin legea Lex Berzewiczzy, se arată ostil aceste mari manifestații naționale.⁴

O altă figură luminoasă din Istoria românilor prezentată în „Drapelul” este Mihai Viteazul, marele Voievod care a unit la 1600 cele trei țări române, visul de veacuri a tuturor românilor.⁵

„În semn de adâncă prețuire, în 1918 proclamarea Unității naționale se face la statuia lui Mihai Viteazul la București. În amintirea lui Mihai Viteazul se arată în „Drapelul” că la inițiativa academicianului Gr. Tocilescu este adus la Mănăstirea Dealului un mausoleum de la Viena lucrat în stil bizantin, din granit cu încrustații și o placă de email cu portretul lui Mihai Viteazul.

Regina Carmen Sylva evocă obiceiurile de la curtea lui Constantin Brâncoveanu “domn înțelept și iubit” în „Drapelul” observăm prin articole că bănașenii au un adevărat cult pentru Avram Iancu „Marșul lui Iancu” preluat ca text și melodie din folclor este armonizat de Ion Vidu, fapt pentru care compozitorul lugojean Ion Vidu este târât în judecată, iar culegerea de texte este confiscată. „Drapelul” semnalează și aniversările căderii plevnei și luării griviței „pagini pentru vecie” întipărite în inimile românilor, eroii cu război căruia îi datorăm faima de care se

---

³ Serbarea de la Suceava, „Drapelul”, nr. 82, 1904, pag. 2

⁴ Lex Berzewiczzy, „Drapelul” nr. 119, 1904, pag. 2

⁵ Delegația noastră la Mihai Viteazul, „Drapelul” nr. 135, 1918, pag. 1

bucură România.”⁶ Seismului social din 1907 îi sunt dedicate multe articole în „Drapelul” în primăvara acestui eroic și sângeros an. Deși înfrântă eroii ca ridicare la revoltă a țăranilor în 1907 a avut un ecou puternic în rândul românilor pregătind alte manifestări în viitor când prin jertfa lor va răsări „un mai bine”! Doar atâta sânge nu se poate vărsa în zadar. Trebuie să se așeze temeliele unui alt viitor mai bun, mai frumos, mai fericit!”⁷

Pe mormântul lor „venerația Grigorescu” depune florile recunoștinței unui popor care mai mult ca întotdeauna „îndăjduiește în întregirea lui”. Această întregire se va realiza în curând și acestui eveniment Ziarul “Drapelul” îi va dedica multe pagini pline de entuzism: care condeii va putea descrie emoțiile sfinte ale acestei zile mari istorice! Suntem și vom fi! De aici înainte este de pus prezentul și viitorul în mâinile noastre! De vrednicia noastră va depinde viitorul nostru. Să fim paznicii civilizației, libertății și democrației!”⁸

În alt număr al Drapelului se spune a răsărit pentru toate neamurile soarele dreptății. Istoria ne cheamă la fapte, mersul irezistibil al civilizațiunii omenești a scos și neamul nostru omenesc din întunericul robiei la lumina conștiinței de sine. „Vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți.”⁹ Ziarul „Drapelul” publică convocarea adunării naționale și manifestul Consiliului Național Român:

„Românii din Transilvania și Banat, împreună cu cei din patria mamă își exprimă voința de a se constitui un stat liber și independent pentru a-și putea valida nelimitat forțele sale prin serviciul culturii și libertății omenești. Națiunea

---

⁶ Aniversarea luării Griviței, „Drapelul” nr. 101, 1904, pag. 2

⁷ F.t. (articol de fond, „Drapelul”, nr. 36, 1917, pag. 1)

⁸ Unitatea Națională, „Drapelul” nr. 100, 30 noi/3dec, 1918, pag. 1

⁹ Adunarea națională-convocare, „Drapelul” nr. 121, 10/26 noi, 1918, pag. 1

română nu dorește să stăpânească asupra altor neamuri și de aceea va primi ajutor de la toate națiile pentru libertate”.¹⁰

Trenuri speciale vor pleca spre Alba Iulia din toate zonele țării. Din Lugoj va pleca un tren special cu 6 vagoane pentru cei 300 de participanți la adunarea de la Alba Iulia. Deși numărul certificatelor de călătorie a fost limitat, lugojenii au adresat direct cereri organizatorilor și au pornit spre locul cel mai istoric al neamului Alba Iulia unde „se frânge umilinta unui neam îngenuncheat de o trufie răzbunătoare și se rup lanțurile de robie blestemată în care gema Ardealul jertfelor fără număr.”¹¹ Sunt de asemenea reproduse în „Drapelul” hotărârea și programul Adunării Naționale între

„a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia care în ziua de 18 noi/1 dec 1918 decretează unirea tuturor românilor și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi, dreptul ileanelabil al Națiunii Române la întreg Bănatul cuprins între Râul Mureș, Tisa și Dunăre.”¹²

Se poate stabili un program de națiune în Banat cu ocazia acestui eveniment, oglindite în articolele Drapelului: numărul din 2 Noiembrie publică Apelul Consiliului Național Român care are un singur fel: „Unirea într-un singur Stat care va orienta întreaga suflare omenească, organizând voința noastră națională.” Se

---

¹⁰ Manifestul Consiliului Național Român, „Drapelul” 120, 10/20 noi, 1918, pag. 1

¹¹ La Alba Iulia articol reprodus din „România nouă”- Basarabia, „Drapelul”, 127, 17/30 noi, 1918, pag. 2

¹² Hotărârea Adunării Naționale, „Drapelul” nr. 124, 30 noi/3 dec, pag. 2

constituie în urma acestui Apel Consilii Naționale Locale, introducând o adevărată administrație românească. În numărul următor al Ziarului este prezentată constituirea Consiliului Național Militar Român și Consiliile și Gărzile Naționale locale. În numerele din 23 și 26 noiembrie textul convocării Adunării și Regulamentul Alegerii delegațiilor, iar în 30 noiembrie Hotărârea Adunării Naționale: „O zi istorică, o zi neuitată în viața poporului, o zi de la care se va deschide o nouă epocă în istoria poporului nostru, o zi pe care o vor aminti urmașii îndepărtați cu evlavie și admirație”.¹³

„Deșteaptă-te române, imnul lui Andrei Mureșanu este tipărit anume pe hârtie tare, cartonată să îl poată purta fiecare român „bătrân, juni tineri”. Se editează o culegere de cântece naționale: „la popor liber-liră liberă se cade”.

Marele cărturar Nicolae Iorga spunea „ideea Daciei românești, ideea națională românească numără secole... flacăra istoriei a aprins lumina cea mare a zilei de azi”.¹⁴ Alexandru Mocioni de asemenea spune că românii au probat în aceste memorabile zile că sunt vrednici de un trecut glorios, demn de a fi si a se numi strănepoții strălucitorilor bărbați ai Romei, demni să susțină și astăzi o luptă la înălțimea strămoșilor”.¹⁵

Este evident că un popor nu trebuie să trăiască din reminiscențele trecutului ci, din credința în viitor: ”trebuie să ne afirmăm în prezent ca din lucrarea noastră să răsară un viitor strălucit”.¹⁶

---

¹³ Vasile Dudaș, Sorin Bergianu, „Drapelul– o activă publicație bănățeană în lupta pentru desăvârșirea Statului Național Unitar”, „Orizont”, 34, nr. 44, 5 noi, 1983, pag. 13

¹⁴ Nicolae Iorga, „Ideea Daciei Românești”, „Drapelul” nr. 131, 8/21 dec, 1918, pag. 1

¹⁵ Al. Mocioni- epistolă deschisă către mulți, „Drapelul” nr. 118, 1905, pag. 2

¹⁶ De la Caransebeș - impresii de la Sinodul Diecesei Caransebeșului, „Drapelul”, nr. 45, 17/30 Apr. 1904, pag. 2.

Belințenii erau pregătiți pentru Marea Unire

Simion Dănilă

Pe vremea dualismului, tendința maghiarizării etniilor din monarhia austro-ungară se înăsprește considerabil, întâmpinând o rezistență din ce în ce mai dâră din partea acestora. Banatul, care înainte de ocupația turcească nu avea nicio localitate maghiară pe teritoriul său, nu face excepție în această privință. Belințul se pomenește încet-încet, pe la sfârșitul secolului al 19-lea și începutul celui următor, cu un lanț de noi colonii în vest, nord-vest, nord, nord-est și est, în urma ultimului val de strămutați maghiari și germanofoni, care, alături de mai vechii sârbo-croați și slovaci așezați aici, au fost aduși cu scopul evident de a sparge puternicul bloc etnic al românilor majoritari. Cu jale notează spre aducere aminte belințeanul Dionisie Adam într-un calendar:

„În anul 1906 s-au început a face căși la Babșa, la Ghizela și la Miniș. Pentru unguri în luna lui august și s-au lucrat și în anul 1907. Și sunt veniți unguri într-acest sat în anul acesta 1907. Și în pământul acesta care s-au așezat ungurii au fost păduri care strămoșii noștri le-au pus și ei le-au luat cu putere și cu celaina ca hoții.”

Exista și un precedent: Casa imperială habsburgică dispunea la Belinț de o proprietate erarială (pădure și teren arabil pe marginea

canalului Timiș-Bega), din al cărei venit arendașii trimiteau direct la Viena banii cuveniți. Cum însă, pe vremea Mariei Terezia, casa imperială a împrumutat de la o bancă o sumă mare, pe care n-a reușit s-o achite în termenul prevăzut, s-a dispus tăierea acestei păduri și vânzarea lemnului necesar construcțiilor din Timișoara, unde a și fost transportat pe Canalul Bega, banii ajungând la împărăție. În asemenea circumstanțe, mulți dintre țăranii români din Monarhia Austro-Ungară, îndatorați și ei la bănci și neputându-și plăti ratele, au fost nevoiți să emigreze în America sau Germania, *fără a li se pune opreliști*, bănuți de ce, din partea autorităților maghiare. Din Belinț au plecat în America prin 1909-1912 cam 25 de persoane, iar în Germania vreo 5. Din aceștia numai unul s-a stabilit definitiv în Statele Unite; doi au murit din cauza condițiilor istovitoare de lucru din fabrici sau din lipsa asigurării protecției muncii. Unul era din familia mea. A murit, împreună cu alți trei muncitori, în urma unei explozii. Bunica i-a scris povestea pe crucea ridicată de ea în cimitirul din Belinț: „*Aici se odihnește rămășițele pământești a neuitatului meu soție [sic, corect!] Ștefan Damian nr. 507 din loc ucis crâncen prin dinamit și răposat în fabrică în America la anul 1913 septembrie în 9 în etate de 37 de ani.*” Din corespondența celor doi soți nu s-a mai păstrat decât o singură scrisoare, dar aceasta este extrem de elocventă pentru ce a însemnat traversarea Atlanticului de către bănățenii acelor timpuri:

„Philadelphia, pe 10/1 1910 // Iubita mea Lenco dragă // Iată prin această epistolă eu al tău dorit Stefi și soțul tău îți trimit multă și dorită sănătate de la mine și că până la trimiterea acestei epistole și-n momentul scrierii sunt și eu viu și sănătos mulțumind lui Dumnezeu pentru darul lui că mi-a dat sănătate și rugându-l ca să îți deie și ție iubita mea multă și dorită sănătate poftită cât de la mine cu întregă inima mea

dorită și jăluită după tine Lenco dragă, așa rog și pre bunul Dumnezeu să-ți ajute. / Mai departe scriu-ți draga mea că epistola de la tine cu veștile am primit-o duminică a treia zi de Crăciun și prinzând-o în mâna mea și cetind-o m-au cuprins o jale mare și bucurându-mă că baș în ziua mea de Sântu Ștefan am cetit-o ca și când am vorbit eu cu tine dragă, la mine dragă iară au fost ăst Crăciun foarte trist că eu am fost musai ca să lucru și să nu țin sărbători, numai ce să fac că aicea dacă nu lucrî trei zile cheltuiești banii că mîncarea ori lucrî ori nu tot trebuie plătită, mai departe scriu-ți că eu ți-am trimis 30 florinți cu trei săptămâni înainte de Crăciun ca să ai și tu de cheltuială pre Crăciun și să regulezi ratele cu cât de puțin pre rîndul ăsta că eu ți-aș fi trimis săracu de mine mai mulți, numai nu am avut că mi-au trebuit ca să-mi iau țoale că și aicea așa-i de frig, poate mai frig decît pre la țara noastră și cu două săptămâni nainte de Crăciunu nostru, da și în ziua de Crăciunu nemțesc au nins așa o neauă de mare, de un metăr, și este foarte ger de gîndesc ducându-mă la lucru că și inima în mine se topește de frig că nici stritcarele[tramvaiele] nici trenurile n-au mai mers de neauă vreo trei zile până nu au curățat neaua cu mașinele dupre drum, așa mergi pre drum ca printre ziduri de neauă mai înalte decît omul. Apoi tu draga mea mi-ai scris de banii ierbăritului că-i musai să-i dai și Bagiu te necăjește, iară pentru banii lui spune-i lu uica Stefi să fie bun să mai aștepte o țără că și-a lui iară-i trimis ca la ceialalți care am fost dator și c-oi plăti și lui camătă pentru bani cât o zice și să nu gîndească că nu plătesc și vreau să nu fiu de rușine cu el dar nici cu nime că eu săracul de mine bucuros aș trimite cât de mult ca să nu mai fiu dator la nime niciun crițar, numai nu pot să câștig așa iute, numai dacă mi-ar da bunul Dumnezeu sănătate cu letea la toți și toată datoria noastră ca s-o plătesc, draga mea Lenco și eu până atuncea nu vin acasă până nu-i împăcată datoria ca să fiu odată în pace să nu mai am eu și tu grija ratelor. / Mai

departe scriu-ți eu dragă Lenco că tu mă necăjești ca să vini și tu aicea la mine la America, apoi dacă vrei să vini să te duci la notareșu să ceri pașaport în proleca [numele de familie] mea că mai ușor poți ca să vini, și dacă nu-ți dă așa atuncea să-ți facă pașaportul pre proleca ta”[trăiau în concubinaj].

Până la urmă bunica a ajuns la soțul ei din America, nu cu mult înaintea morții violentea acestuia, încât a putut participa la înmormântarea lui. Posedăm o fotografie a dramaticului eveniment. Bunica Lenca se află lângă sicriu, e singura care poartă pe cap un batic negru ca la noi la țară. Bunica a primit o despăgubire, probabil din partea Uniunii Societăților de Ajutor și Cultură din America (având membri români mai ales din Ardeal și Banat), cu sediul oficial în orașul Alliance, Ohio, care, în aproape 200 de cazuri de moarte sau accident grav de muncă, a plătit îndeosebi în perioada 1910-1920 moștenitorilor membrului respectiv o asigurare de 700 de dolari (v. internet: *Full text of Romanii in America* de Șerban Drutz, Washington, 1922, p. 54). Ceilalți belințeni s-au întors în patrie la fel de săraci și năpăstuiți, cu o situație care n-a fost de invidiat. Un singur țăran a făcut ceva avere, cumpărându-și pământ.

Paralel cu soarta exasperată a clasei de jos, intelectualii români opuneau, prin politicienii lor din parlamentul de la Budapesta, prin scriitori, gazetari, învățători, preoți, o dârză rezistență aplicării diabolicelei legi din 1907 a grofului Albert Apponyi, ministrul religiei și învățământului, care țintea maghiarizarea intensivă a tineretului de orice etnie din Ungaria. Toate materiile, inclusiv limba maternă a grupurilor etnice, trebuiau predate în limba maghiară (de pildă: ca învățător român predai substantivul la orele de gramatică definindu-l în ungurește, apoi exemplificând în românește cu numele lucrurilor dimprejur).

O asemenea metodă a fost respinsă de învățătorul Constantin Pava (19.09.1865-22.12.1934), care utiliza frecvent limba română atât la orele speciale pentru această disciplină, cât și la altele înrudite (istoria, geografia, muzica etc.), vorbind ungurește numai la orele de limba maghiară. Cazul său a ajuns în atenția autorităților, care l-au obligat să se pensioneze înainte de termen. Amănunte despre viața și prigonirea sa găsim în petiția pe care i-a adresat-o în 20 august 1919 lui Valeriu Braniște, ministru de culte și instrucțiune publică în Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului, Maramureșului și Părților Ungurene, cu sediul la Sibiu (un guvern provizoriu al acestor provincii românești în perioada 2.12.1918-4.4.1920):

„Domnule Ministru! / În toamna anului 1909 am intrat în prima noiemvrie în statul de penziune. Cauza penziunării mele a fost că, pe timpul acela sub guvernul vechi cunoscut maghiar, am fost întruna șicanat, bâzăit și arătat din partea fostului preot din loc Petru Căprariu, când la inspectorat, când la Ministru, când la județ sub pretext că nu propun din destul limba maghiară, că conduc un cor vocal bisericesc fără statute aprobate de guvern, apoi că sunt daco-român și câte și mai câte. / Eu însă am fost întotdeauna la culmea chemării mele și mi-am împlinit datorințele cu scumpătate ca învățător și om, ceea ce pot dovedi cu autoritățile mele bisericești, dar, vâzându-mă întruna prigonit și șicanat, mi-am propus să-mi cer penziunarea, ceea ce s-a și întâmplat. / După un serviciu neîntrerupt de 21 ani în comunamea natală Belinț, m-am penziunat în anul 1909 cu mica penziune anuală de 920 coroane. / Văzând înșiși asupritorii mei unguri nedreptățile ce mi s-au făcut, am fost iarăși cercetat verbal din partea inspectoratului regesc din Timișoara în anii 1914 și 1915, că, dacă doresc, pot iarăși să mă reactivez. Eu însă, fiind mușcat de șarpe, am zis că sub ei nu doresc nici la un caz, de vreme ce n-am fost bun odată, nici acuma nu. / Acum însă, aflându-ne cu

ajutorul lui Dumnezeu încorporați la România Mare și simțindu-se lipsa de învățători, m-am hotărât din nou să mă reactivez, simțindu-mă deplin sănătos și viguros ca să slujesc și neamului meu, căci, ca tată de familie a 4 copii, din mica penziune de 920 cor. în aceste vremuri grele nu pot subzista și să-mi cresc copilașii, dintre cari 2 sunt minoreni, așa că cel mai mic abia e de 3 ani. / Drept aceea îmi iau voia a Vă ruga respectuos să binevoiți a-mi lua în considerare și anii de penziune și, deoarece urmșul meu învățător Lazăr Ignea a căzut pe Câmpul de luptă și, prin urmare, postul de învățător din Belinț se va decreta de vacant, rog deci să fiu instituit iarăși definitiv în postul meu avut de mai înainte pe lângă salariul ce mi-ar compete după anii prestați, bazând umilita-mi rugare pe următoarele documinte: / 1. Estras de botez; / 2. Testimoniul preparandial și / 3. Testimoniul de cualificație, ambele în copie autentică. / Repeșind umilita-mi rugare, am rămas / Belinț la 20 august 1919 / Cu profund respect: / Constantin Pava, / învățător în penziune.”

Ministrul a pus pe această petiție următoarea rezoluție: *„Din partea resortului nu este nicio piedecă ca petentul să reîntre în serviciu. Sibiu 23 Aug. 919 / ss Braniște.”* Sigiliul: *„ROMÂNIA. RESORTUL CULTELOR ȘI INSTRUCȚIUNII PUBLICE. CONSILIUL DIRIGENT.”* (Originalul: Arhiva S. Dănilă)

La moartea învățătorului Constantin Pava, profesorul timișorean Lazăr Anțilă a publicat în revista „Școala Bănățeană”, Timișoara, 15 (1935), nr. 5-6, martie-februarie, p. 32-34, un emoționant necrolog, din care cităm două pasaje:

„După terminarea studiilor sale în anul 1887 este numit învățător în comuna Hisiaș, iar cu un an mai târziu, în 1888, în satul său natal, Belinț. Aci, în Belinț, tânărul învățător C. Pava, având concursul neprecupețit al

protectorului său, protopopul Gh. Crăciunescu, lucrează cu forțe înzecite la luminarea consătenilor săi, înjghebând coruri, făcând șezători școlare și ținând conferințe din domeniul istoriei și literaturii pentru a demonstra în mod palpabil continuitatea noastră pe aceste meleaguri strămoșești. Iar în lecțiile sale de clasă nu se mărginea numai la materia prescrisă de programa analitică și continuu căuta ca să dezvolte în sufletul elevilor dragostea și iubirea lor pentru tot ceea ce este românesc și constituie patrimoniul nostru național. Așa că lecțiile sale de istorie, geografie și cânt bisericesc erau adevărate ore de revelație și înălțare sufletească. Iar scâpărările de priviri ca și lacrămile de bucurii cari se scurgeau pe fața catifelată a elevilor, cât și pe cea brăzdată de suferinți a învățătorului îi uneau și mai mult în cuget și simțiri și-i făceau să spere și mai intens în ziua cea mare de mâine; ziuă care nu s-a dezmințit și a sosit când paharul se umpluse până sus și poporul român nu mai putuse îndura jugul înjosirilor și iobăgiei.

Aceeași operă națională a fost desfășurată de învățătorul C. Pava și cu ocazia instruirii corurilor, fie că era vorba de cel școlar, bisericesc sau adult. Fiindcă și aci se caută să se atingă aceeași strună națională cu un repertoriu ales din cei mai iluștri compozitori români, ca Vidu, Dima și alții. Pava era un dirijor chiar iscusit și de forță. Făcuse școala la Vidu și-l urma pe acesta în toate indicațiile lui. Și urmând astfel izbutise nu numai să creeze coruri cari să fie și să constituie mândria Belințului, dar să dea și o serie de dirijori de coruri populare foarte dibaci. Și meritul lui aci este foarte mare, iar populația Belințului îi este recunoscătoare.[...] Învățătorul C. Pava în lunga sa carieră didactică s-a bucurat nu numai de zile frumoase și senine, ci a avut ocazie ca să guste din plin și din paharul cu venin în urma naționalismului său intransigent. Căci hidra maghiară cu propaganda sa de maghiarizare dusă și concepută atât de sistematic asupra noastră își aruncase

tentaculele sale veninoase și asupra școalelor noastre confesionale, cetățile de conservare națională, susținute cu atâtea jertfe din partea bisericilor române. Astfel, devenit suspect, învățătorul C. Pava este mereu hărțuit și persecutat pentru principiile și sentimentele sale. Ba, în cele din urmă, în anul 1909, în urma unui denunț subversiv și a unei însemnări, nevoit, dacă nu chiar forțat, a demisionat din învățământ și trece la pensie. Dar, deși trecuse la pensie, Pava va rămâne mai departe în serviciul bisericii sale în calitate de cantor. Și în această calitate a sa a funcționat până-n ziua morții sale atrăgând admirațiunea tuturor prin glasul fermecător. La preluarea din partea statului Român în 1920, C. Pava a înțeles că ceasul a sunat și că este de dator să de a-și pune din nou în serviciul școlii modestele sale forțe, pentru a desăvârși aceea pentru care militase în tinerețe și pentru care trebuise să plece din învățământ. Învățătorul C. Pava depune aceeași muncă conștiincioasă pe altarul școlii noastre ca și mai 'nainte până la 30 iunie 1930, când trece definitiv la pensie.”

Se vede clar din atitudinea învățătorului C. Pava că, după izbucnirea Primului Război Mondial, multe cadre didactice pensionate au refuzat să suplinească locurile rămase vacante ale învățătorilor trimiși pe front de statul maghiar, care, evident, n-a abrogat legea maghiarizării a lui Apponyi. Era și asta o formă de protest împotriva acestei legi care voia să-i transforme în maghiari pe români, șvabi, sași, sârbi, croați, sloveni, slovaci ș.a.

Nu-i de mirare deci că cei mai mulți dintre români bănățeni, ardeleni și bucovineni nu erau motivați să-și dea viața pentru o patrie mașteră atunci când îi chema sub arme. Din familie și din spusele multor bătrâni care au participat la Primul Război Mondial chiar de la declanșarea lui în 1914 și până la sfârșitul lui, când s-au ales cu o altă patrie, am putut afla la ce mijloace de evitare a unui război care nu era al lor au fost siliți să

recurgă: prizonieratul din proprie inițiativă, dezertarea din armată, automutilări și provocări intenționate de diferite boli, cum ar fi introducerea în urechi a *țâmporului* (sulfului), tamponarea cozii ochiului cu *săricică* (șoricioaică), îngurgitări de zeamă de tutun, avivarea unor răni cu petrol, moare, vezicator, spânz sau zahăr cu salivă. Se făcea cu sula o gaură în picior sau în mână, apoi se introducea substanța nocivă cu un pai de secară. Alții își băgau boabe de porumb în încălțăminte. Evident că unii au și murit, atunci sau mai târziu, în urma acestui fel de tratamente sau erau pur și simplu împușcați de îndată ce se descoperea înșelăciunea.

E bine să nu uităm că pentru românii din Banat, Ardeal și Bucovina, Primul Război Mondial a fost mai lung decât pentru Regatul României, intrat în război abia în 1916, și că viețile sacrificate pe „altarul patriei” au fost considerabil mai numeroase. Situația participării belințenilor la acest masacru, la acest „abator”, este sistematizată în *Cronica Parohiei Ortodoxe Române Belinț*, manuscris al preoților Ion Dulcu și Ioan Belei: 456 de combatanți belințeni au participat la el, din care 286 s-au întors teferi acasă, 88 au fost răniți ușor, 4 au suferit invalidități (1 în Italia, 3 în Galiția), 74 au căzut pe câmpul de luptă (25 în Galiția, 17 în Italia, 14 în Rusia, 5 în România, 5 în Ungaria, 3 în Serbia, 3 în Albania, 1 în Austria, 1 într-un loc necunoscut), iar 4 au decedat de îndată ce au ajuns la Belinț grav răniți de pe front. Din cei 78 de morți, 73 erau plugari, 2 cojocari, 2 fierari și un învățător (caporalul Lazăr Ignea, acesta căzut la Predeal, după alte surse în Bătălia de la Mărăștidin iulie 1917, dar nu apare pe lista eroilor români de la mauzoleu, nici pe cea de pe internet, probabil fiindcă, neavând ocazia să se predea românilor, a trebuit să lupte de partea trupelor germano-austro-ungare). După gradul militar, 72 erau soldați simpli, 3 frunțași, 2 caporali și un sergent. În memoria lor a fost înălțat în fața bisericii, în 1938, Monumentul Eroilor, prin contribuție benevolă (60.000 de lei), de către sculptorul Ștefan Gomboșiu

(1904-1978) din Timișoara și zidarul Ioan Cimponer din Belinț, la inițiativa notarului Ioan Bot. Profesor, artist plastic și critic de artă, Șt. Gomboșiu, după absolvirea Școlii Normale din Timișoara, a urmat Școala de Arte Frumoase din Cluj, în atelierele căreia a modelat primele sale lucrări de sculptură, care, ca și alte lucrări ale sale, s-au pierdut. La Cluj i-a avut ca profesori pe Romulus Ladea, Catul Bogdan, Aurel Ciupe, cu care s-a și împrietenit. Pe lângă Monumentul Eroilor de la Belinț, a realizat unul și la Cenad. La Belinț au fost scrise, după 1990, pe niște plăci de marmoră atașate monumentului, și numele eroilor din al Doilea Război Mondial. Sper că belințenii le vor demonta și vor face un monument aparte pentru acești eroi, cât și un cenotaf care să mențină în actualitate memoria personalităților înhumate în vechiul cimitir din preajma bisericii, desființat cu mulți ani înainte.

Aici ar fi cazul să ascultămpovestea unui steag acoperit de glorie, pe care o să v-o relatăm după aceeași *Cronică a Parohiei Ortodoxe Române Belinț*:

Câțiva dintreostașii belințeni au căzut, sub o formă sau alta, prizonieri la ruși, România fiind atunci aliată cu Rusia țaristă. Prin noiembrie 1916, cam 40.000 de prizonieri bănățeni și ardeleni din Rusia au cerut să fie primiți în armata română ca voluntari. Doi ofițeri români, generalul C. Coandă și colonelul C. G. Pietraru, însărcinați de Ministerul de Război Român, au muncit cu trup și suflet pentru formarea corpului de voluntari. La 5 martie 1917, col. Pietraru a făcut o înțelegere între autoritățile române și voluntari, pentru organizarea unităților, și s-a convenit ca punctul de concentrare a voluntarilor să fie localitatea Darnița de lângă Kiev, numită de Petru Nemoianu *Prima Alba Iulie a românilor* în cartea cu același titlu și cu subtitlul *Voluntarii români în războiul pentru întregirea neamului*, Timișoara, 1922. Acolo s-a format prima unitate de voluntari: Compania 1 din Batalionul I, aproape numai din bănățeni, care și-au confecționat, punând mână de la

mână 2,80 ruble, un steag tricolor, cu benzile de culori dispuse perpendicular pe lance, iar nu paralel cu ea. Purtătorul lui a fost dintru început sergentul voluntardin Belinț Dimitrie Lăzărel (Tălianu). La 3 iunie 1917, primul batalion de voluntari, instruit și echipat complet, a pornit din Kiev spre Iași. Era compus din 16 ofițeri și 1250 de subofițeri și soldați, sub comanda maiorului Sebastian Aldescu. În ziua de 5 iunie batalionul a ajuns la Chișinău. Maiorul Murafa, care i-a întâmpinat acolo, le-a dat un steag pentru a-l arbora pe Cetatea Alba Iulia, iar un bun român, Vladimir Herța, le-a oferit o icoană a Mântuitorului, spre a fi depusă în catedrala din Sibiu. Primirea în Iași din 7 iunie a fost o adevărată sărbătoare. Voluntarii coboară din tren cântând *Pe-al nostru steag*, la care li se răspunde de către ieșeni cu cântecul *Să trecem Carpații*. În gară i-a primit generalul Prezan, apoi la cazarma Regimentului 7 Roșiori, unde au fost încartiruiți, i-a primit generalul Vlădescu. Cuvântările acestora erau rupte din sufletele lor. Despre manifestarea sărbătorească din curtea acestui regiment, un participant a spus: „*Așa ceva nu s-a mai văzut de la 1848. Dacă atunci a fost o Câmpie a Libertății, asta este Câmpia Unirii.*“ A doua zi, în fața Î. P. S. Pimen s-a depus jurământul de credință către Țară și Regele Ferdinand, care era prezent la această solemnitate. A urmat o „masă a înfrățirii“, la care a luat parte și a tostat și regele. Comandantul Corpului I de Armată, generalul Nicolae Petală, a tostat „pentru primul rege al tuturor românilor“. A urmat o „procesiune“ în oraș la statuia lui Alexandru Ioan Cuza, când și unde – își amintește portdrapelul Lăzărel – „am văzut viziunea grandioasă a marelui vis național înfăptuit“. În acea zi, parlamentul și-a suspendat lucrările, iar toți miniștrii, senatorii și deputații au venit la statuia lui Cuza spre a lua parte la marea sărbătoare de înfrățire a voluntarilor bănățeni și ardeleni cu ostașii României. Prim-ministrul I. C. Brătianu a cuvântat cu mare însuflețire.

Puține detașamente de voluntari au ajuns pe front, dar Batalionul I, încadrat în Regimentul 26 Rovine din Craiova, a

participat la luptele de la Mărășești, Muncelu și Panciu sub tricoul adus din Rusia. După terminarea războiului, steagul acesta a însoțit delegația belințenilor la Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, a însoțit apoi la București batalionul de onoare al Regelui, a primit delegația românilor din Ardeal și Banat care au cerut la Alba Iulia unirea cu Patria Mamă, a participat la diferite festivități la Sibiu, Arad etc., ca să poposească în cele din urmă la Belinț, mai întâi în casa portdrapelului D. Lăzărel, care nu voia să se despartă de acesta, apoi la Biserica Ortodoxă Română de aici, unde l-am redescoperit prin anii '70 ai veacului trecut într-o stare de uzură destul de avansată. I-am propus atunci preotului Ion Dulcu să-l ducem la Muzeul Banatului din Timișoara pentru a fi restaurat în atelierul de textile și a fi păstrat în bune condiții acolo, cu clauza ca, ori de câte ori avem nevoie de el la marile evenimente belințene, să-l aducem în biserica noastră pentru câteva zile, apoi să-l restituim muzeului în care este expus pentru vizitatori și protejat într-un dulap cu ușa de sticlă. Este singura piesă de acest fel de la Muzeul Banatului, un exponat de mare preț și, după cum se pare, unicul din țară păstrat din cele vreo 6-7 câte au avut voluntarii bănățeni și ardeleni din Primul Război Mondial. Detalii despre acest drapel ne-a furnizat preotul Ioan Beleiu în „Luptătorul”, nr. 2, 9 ianuarie 1930:

„Un steag al voluntarilor bănățeni / În Biserica Ortodoxă din Belinț stă un steag de mătăasă, tivit cu fir de argint, foarte prețuit pentru însemnătatea lui istorică. Din semnele argintii se citește pe o parte cuvintele: «Trăiască România Mare», iar pe cealaltă parte se vede cuvântul «Unire». Este steagul înființat de batalionul III [în realitate: I] al voluntarilor bănățeni la 1 iunie 1917 la Kiev și dăruit bisericii din Belinț de către voluntarul Dimitrie Lăzărel-Lăzărescu, sergent, purtătorul acestui steag pe câmpul de

luptă de la Muncel, Panciu și alte localități unde a luat parte Regimentul 26 Infanterie Rovine de la Craiova. / Martor al marilor suferințe, dar și al multor clipe înălțătoare, acest steag a fost unul dintre acelea cari au fălăit mândru în fața delegației ardeleni sosite la București cu actul Unirii. De aici transportat la Alba Iulia, apoi la Sibiu și în fine la Belinț, unde la 1 ianuarie 1919 inimosul sergent D. L.-Lăzărescu, mândru de datoria sa împlinită cu vârf față de patrie, bucuros că bunul Dumnezeu l-a adus în pace la ai săi și conștiu [conștient] de datorințele sale creștinești, cu ochii scâldați în lacrimi de bucurie, în numele său și al tovarășilor săi de luptă, l-a dăruit Sfintei Biserici din satul său natal. Sfințit cu mare pompă și așezat în fața altarului, acest steag e cea mai frumoasă și cea mai de preț podoabă a bisericei din Belinț. Laudă și recunoștință se cuvine atât dăruitorului, cât și tuturor voluntarilor cari au purtat și au luptat sub acest semn al idealului nostru național. / Trimit aceste rânduri de mai sus și cu scopul ca din acest comunicat voluntarii din Batalionul III să afle despre steagul înființat de ei și să nu creadă că doar camaradul lor D. L.- Lăzărescu l-ar fi nimicit sau l-ar fi reținut pentru sine. În timpul când l-a dăruit bisericei din loc, acest lucru nu se putea da publicității, căci eram sub ocupațiunea sârbească și ni l-ar fi confiscat. / Belinț, la 23 ianuarie 1923 / Preotul Ioan Beleiu, Belinț, jud. Timiș”

Și povestea acestui steag nu se oprește aici, ne vom mai întâlni cu el și la alte evenimente din Banatul interbelic. Dar până atunci să vedem cum s-au unit belințenii cu România regală.

Belințul era pregătit pentru Unire. Toate evenimentele din trecutul său despre care avem mărturii consemnate, de la Recursul Maiestic (semnat în 1807 de fostul „învățător al tinerimii în Belinți” Dimitrie Țichindeal și protopopul Gheorghe Petrovici din Belinț, alături de protopopul lugojean Ștefan Atanasievici și

preotul bocșean Petru Popovici) și Revoluția Pașoptistă (cu vicarul mitropolitan Dimitrie Petrovici-Stoichescu, fiu al Belințului), până la lunga luptă pentru emanciparea Bisericii Ortodoxe de sub tutela sârbească (în care a avut un rol important protopopul Constantin Gruici tot din Belinț), converg spre actul acesta. Așteptată și plămădită de generații și generații, Unirea cu România a fost un lucru firesc, izvorât din ființa poporului român.

La sfârșitul lui octombrie 1918 a început în tot Banatul mișcarea consiliilor naționale românești, care preiau conducerea vieții și a treburilor publice în satele bănățene după prăbușirea Imperiului Habsburgic. Adunarea din 3 noiembrie de la Lugoj, la care participă și belințeni, s-a desfășurat într-un mare entuziasm și s-a încheiat cu intonarea cântecului național de luptă *Deșteaptă-te, române!*

Conform instrucțiunilor date de Consiliul Central Național Român, s-a trecut în zilele următoare la alegerea delegaților pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Organizarea acestor alegeri a fost lăsată în seama Consiliului Național Român Județean Timiș-Torontal. La Belinț a fost aleasă o delegație compusă din 9 membri, reprezentând proporțional clasele sociale de atunci: 6 țărani: Constantin Adam (Tuia), Toma Hațeg (Talpeș), Dimitrie Marcu (Peșteanu), Constantin Mateica (Miciconi), Gheorghe Mateica (Iosa) și Ioan Trufaș (Boambă); 2 intelectuali: protopopul Gherasim Sârbu și învățătorul Constantin Pava; și 1 negustor: Ștefan Bădescu. Conducerea delegației i-a fost încredințată protopopului Gherasim Sârbu, care a fost ales ulterior în parlamentul României Mari. Delegația trebuia să voteze în numele tuturor belințenilor Unirea Banatului cu România.

Pe lângă cei nouă delegați, a fost invitat să participe la adunarea din Alba Iulia și sergentul Dimitrie Lăzărel, cu tot cu steagul purtat de el în război.

Cum Banatul era ocupat de trupele sârbești, plecarea delegaților a întâmpinat unele greutăți, dar la 1 decembrie, purtând o pancartă cu numele comunei pe care o reprezentau, belințenii se aflau pe Câmpul lui Horia din cetatea Alba Iulia, unde au ascultat toate cuvântările, manifestându-și împreună cu ceilalți delegați entuziasmul la citirea rezoluției, al cărei prim punct din cele 9 prevedea: „*Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, decretează unirea acestor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România.*”

Singurul supraviețuitor al delegației belințene în 1970, când am stat de vorbă cu el, Gheorghe Mateica (n. 1889, în sat i se spunea Moș Giurca lu Iosa), își mai aducea aminte că în toilul entuziasmului general a cântat împreună cu miile de glasuri: *Hai să dăm mână cu mână / Cei cu inima română. Și: Sunt roman, sunt roman, / Strănepot al lui Traian.* Era un mare cititor al bibliotecii locale, de unde-și împrumuta cărți cu traista. La 50 de ani de la înfăptuirea marelui eveniment i s-a conferit medalia „Semicentenarul Unirii Transilvaniei cu România”.

La sfârșitul Primului Război Mondial, învățătorul Iuliu Puticiu din Chizătău (originar din Lipova, absolvent în 1892 al Preparandiei din Arad) nota într-un *Minei* pentru luna decembrie (Buda, 1805) o scurtă relatare cu privire la încheierea războiului și înfăptuirea unirii:

„Pro domo! / La 17/30 Octombrie 1918, după un război de 4 ani, 3 luni și 6 zile, împărăția Austro-ungară s-a prăbușit. Armata austro-ungară, compusă din 60% minoritari, după ce pe toate fronturile ducea lipsă în hrană, îmbrăcăminte, erau tratați neomeneste, iar acasă, după ce li s-au reviriat [= rechiziționat] bucatele, unsoarea, hainele, lucrurile de aramă, oțel, bronz etc., ba chiar și clopotele de la biserici, a

*trecut la revoluție, depunând armele; fiecare minoritate și-a cerut dreptul de autodeterminare pe baza legii wilsoniene permise de toate statele beligerante. [Este vorba de discursul lui Woodrow Wilson, președintele SUA, ținut în congresul american din 8 ianuarie 1918 și conținând 14 puncte, propuneri în vederea Conferinței de pace; punctul 10 prevedea reajustarea frontierelor Austro-Ungariei în baza principiului autodeterminării naționalităților, fapt ce a permis apariția statelor Cehoslovacia, Austria, Ungaria, reîntregirea României și înființarea Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor – viitoarea Iugoslavie. De remarcat că la acea dată SUA nu recunoștea alipirea Basarabiei la patria mamă, în America necunoscându-se prea bine adevărul cu privire la îndreptățirea României de a-și recupera teritoriile străvechi, încât abia în 1922, prin extraordinara activitate diplomatică prestată cu responsabilitate, demnitate, curaj, tact politic și devotament față de patrie, prințul Anton Bibescu, ministrul plenipotențiar al României la Washington, contracarând cu promptitudine și fără drept de apel propaganda antiromânească desfășurată în State de iredentiștii maghiari și bulgari și de bolșevicii sovietici, adevărul istoric privitor la România a putut ieși la iveală și peste ocean, v. Ș. Drutzu, *op. cit.*, p. 94 și urm. Drept răsplată pentru patriotismul și exemplaritatea exercitării funcției sale de diplomat, așa cum azi nu se mai practică la noi, comuniștii i-au confiscat averile după cel de-al Doilea Război Mondial.] *Astfel, împărăția austro-ungară s-a dizolvat, formându-se statele România Mare, Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia. Revoluția a durat 30 de zile. La 1. Dec. 1918, la Alba Iulia s-a ținut Adunarea la care au participat peste o sută <de mii> de oameni reprezentând Ardealul, Banatul, Crișana, Maramureșul și s-a hotărât dezlipirea acestor ținuturi de la Ungaria și alipirea la România. De asemenea s-a hotărât în adunarea de la Cernăuți dezlipirea Bucovinei de la Austria, iar la Chișinău,**

dezlipirea Basarabiei de la ruși, formând toți românii o singură țară, România Mare. [...] Comuna Chizătău, cu 36 morți în război, și-a răscumpărat dreptul de sânge la această țară. / Chizătău, 1 Dec. 1918. / Iuliu Puticiu, învățător.“

După atâta bucurie și entuziasm, s-a ivit imediat și un șir de consecințe neplăcute și neprevăzute de nimeni în unele zone ale Banatului, între care și Belințul. Conform mărturiei bătrânilor belințeni, în ianuarie 1919 satul a fost ocupat de sârbicam 2-3 săptămâni, timp în care aceștia au făcut numeroase percheziții în casele locuitorilor, căutând îndeosebi arme. Protopopul și preoții au fost nevoiți atunci să se refugieze în satul vecin Gruni până la izgonirea sârbilor de către Regimentul 3 Olt, care a rămas câteva luni în Belinț, în frunte cu generalul Bratescu, sârbii retrăgându-se după Recaș, Izvinul fiind ultima comună ocupată de ei până la încheierea păcii (francezii au ajuns numai până la Belinț, de unde s-au retras la Lugoș din calea sârbilor).

Dar năpasta cea mai mare le-a adus-o belințenilor, în special foștilor voluntari, aplicarea incorectă și nemulțumitoare a legii reformei agrare din 30 iulie 1921, ceea ce i-a determinat pe combatanții îndreptățiți a primi pământ să se constituie într-o Uniune a Foștilor Voluntari Români (UFVR). Un rol activ în cadrul Despărțământului UFVR Belinț-Chizătău l-a avut, până prin 1931, stegarul voluntar Dimitrie Lăzărel (1885-1959), care-și adaugă de-acum la nume și pe Lăzărescu. La prima adunare a UFVR (Arad, mai 1923) a participat din Despărțământul Belinț-Chizătău „un grup de 400 voluntari care aduceau în frunte steagul pe care l-au apărât pe front și o fanfară admirabilă“, după cum informează gazeta „Solidaritatea“ din Arad, 1 (1923), 27 mai, p. 1. Secretar și casier la început, iar din 1929 președinte al Despărțământului UFVR Belinț-Chizătău, care cuprindea 520 de membri din 56 de comune, portdrapelul a fost prezent la toate adunările cu steagul lui. Dimitrie Lăzărel-Lăzărescu își câștigă

treptat-treptat o binemeritată popularitate, devine un simbol al luptei țărănimii împotriva trădătorilor de țară și pentru verticalitatea poporului român batjocorit de toți nemernicii care au pus mâna pe putere.

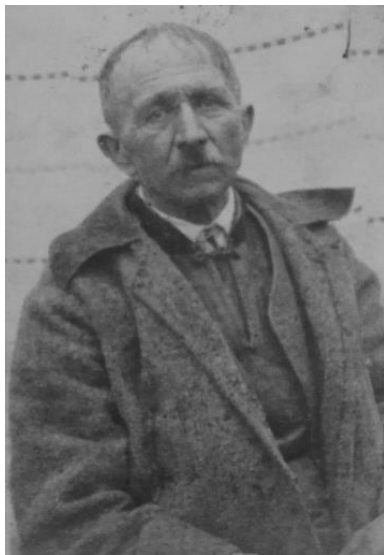
Belințenii se vor plânge în 1927 la minister, fără a li se da satisfacție. Doi ani mai târziu, același D. L.-Lăzărescu va scrie: „Această armată a voluntarilor, după ce a contribuit în mod efectiv la formarea României Mari, a fost pur și simplu neglijată de toate guvernele care s-au perindat la cârma acestui stat.” (*Foștii voluntari cer tot mai stăruitor dreptate!*, într-un număr din martie 1929 al „Răsunetului”.) Peste trei luni, la adunarea voluntarilor din 2 iunie de la Belinț, acesta va protesta din nou:

„Nimica din cele ce ni s-au promis n-a fost împlinit. [...] Noi am fost mereu împinși la o parte de toate haimanalele, escrocii și trădătorii neamului cari s-au îmbogățit în timpul cât noi am stat sub arme. [...] Acestea sunt lichelele cocoțate în toate posturile bine retribuite, de unde ne batjocoresc pe noi și unde își încarcă buzunarii cu banii sărmanului nostru stat, jefuind fără milă.” (*Adunarea foștilor voluntari bănățeni, la Belinț*, în „Svastica Banatului”, 16 iunie 1929)

Ne oprim aici, observând cu profundă dezamăgire asemănarea izbitoare a societății românești de după Unire cu cea de după Revoluția din 1989. Concluzia trasă de Aurel Contrea, care a participat la ancheta sociologică din 1934, în raportul său, publicat separat, *Belințul. Cadrul fizic și etic al unui sat bănățean. Din învățămintele anchetei Institutului Social Banat-Crișana, Timișoara, 1938*, p. 39-40, este amarnică, fiindcă din tot ce-a constatat „se desprinde icoana unui sat în plină suferință”. Se arată însă optimist în ceea ce privește viitorul acestei localități cu multe potențe: „Biet popor, păscut de nenoroc! / Nu despera totuși. Zorii mântuirii tale sunt aproape.”

Iar nouă nu ne mai rămâne acum decât să ne întrebăm:

„Atunci când te ridici la luptă, Gheorghe, pentru binele patriei tale și al neamului tău, mai are vreo importanță din ce partid faci parte? Mai cutează cineva să-ți terfească memoria fiindcă ți-ai expus morții, Dimitrie, propria viață pentru un mare viitor pe măsura trecutului mare al seminției tale? Au cine mă va mai putea opri vreodată, Ioane, să-ți scriu numele în cartea de aur alături de cele ale moșilor și strămoșilor ce și-au vărsat sângele ca noi să stăm astăzi cu fruntea sus între popoare? Oare chiar nu mai merităm noi, cei de azi, să avem un rege și un dumnezeu?”

Dimitrie Marcu

Pava Constantin

Sârbu Gherasim

Constantin Daicoviciu și Lucian Blaga: file din istoria unei prietenii

Prof. Petre Barangă*
Prof. Rodica Barangă**

Clujul interbelic a fost locul care i-a apropiat pe bănățeanul Constantin Daicoviciu, născut la 1 martie 1898 la Căvăran, lângă Caransebeș, și pe ardeleanul Lucian Blaga, născut în Lancrăm, lângă Sebeș-Alba, la 9 mai 1895.

Destinul le-a împletit drumurile: la 1 octombrie 1938, în aceeași zi cu academicianul Lucian Blaga, căruia i s-a înființat Catedra de Filosofia Culturii¹, Daicoviciu a devenit *profesor universitar* la Catedra de Epigrafie și Antichități clasice și naționale de la Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj, iar de la 1 decembrie 1938 a fost încadrat profesor titular la Catedra Arheologia cu Preistoria, predând cursul „Arheologia Daciei de la Preistorie până la sec. VI d. Chr.” și seminarul „Lucrări de bibliografie și muzeologie”, în același timp suplinind și Catedra de Istoria Antică și Epigrafie a profesorului titular Emil Panaitescu, detașat în funcția de director al Școlii Române din Roma, Daicoviciu susținând cursul „Istoria vechilor popoare din Orient” și seminarul „Epigrafie latină”².

---

*Petre Barangă este profesor de *Istorie* la Școala Gimnazială nr. 25 Timișoara.

**Rodica Barangă este profesor de *Istorie* la Școala Gimnazială nr. 27 Timișoara.

¹ Stelian Neagoe, *Viața universitară clujeană interbelică (Triumful rațiunii împotriva violenței)*, volumul II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, pp. 108-116

² *Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj, 1938-1939*, Tipografia “Cartea Românească”, Cluj, 1939, p. 208, 248

Blaga a lucrat în diplomație, în perioada interbelică, fiind *atașat de presă* la Varșovia, Praga, Berna și Viena, dar și *ministru subsecretar de Stat la Externe* în guvernul Goga-Cuza (28 decembrie 1937-10 februarie 1938), apoi *ministru plenipotențiar* la Lisabona. Regele Carol al II-lea l-a apreciat în mod deosebit pe Blaga, elogiindu-l public la festivitatea de primire în Academie. Blaga, la fel ca mulți alți intelectuali de renume, printre care și C. Daicoviciu, a devenit membru fondator al Frontului Renașterii Naționale, iar în calitate de membru al Consiliului Superior Național al FRN, a fost numit direct de Rege ca *senator* în Parlament la începutul lunii iunie 1939³.

Daicoviciu și Blaga se regăsesc, împreună cu Arghezi, Sadoveanu, Camil Petrescu, G. Călinescu, Șerban Cioculescu, Andrei Oțetea, Scarlat Lambrino, Nichifor Crainic, Mihail Sebastian, Tudor Vianu, Petru Comarnescu ș.a., printre semnatarii elogiilor publicate în „Revista Fundațiilor Regale” cu prilejul aniversării a zece ani de domnie a lui Carol al II-lea: Daicoviciu a scris despre patronajul binefăcător al „*Voevodului culturii românești Carol al II-lea*” asupra arheologiei, iar Blaga despre „*intuiția fără greș*” a Regelui care „*și-a dat seama că poporul românesc se găsește în plină fază de creație, iar nu de simplă renaștere*”, suveranul sprijinind fără condiții „*domeniul culturii creatoare*”⁴.

Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, a determinat mutarea universității clujene la Sibiu, unde s-au refugiat umaniștii și Medicina, și la Timișoara, unde a funcționat Facultatea de

---

³ Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, Editura Humanitas, București, 2011, pp. 133-135

⁴ Constantin Daicoviciu, *Zece ani de activitate arheologică în Dacia Superioară. Carol II Prima Decenală Felicia 1930-1940*, în “Revista Fundațiilor Regale”, anul VII, nr. 6, 1 iunie 1940, pp. 723-726; Lucian Blaga, *Renaștere sau creație?*, în “Revista Fundațiilor Regale”, anul VII, nr. 6, 1 iunie 1940, pp. 511-514

Științe. Daicoviciu și Blaga s-au stabilit la Sibiu, continuându-și activitățile didactice și de cercetare.

După lovitura de stat de la 23 august 1944 s-a schimbă dramatic contextul în care trebuia să lucreze elita intelectuală. S-a pornit acțiunea pentru *defascizarea statului*, incluzând și *epurarea instituțiilor*, adică eliminarea din funcții a tuturor celor incomozi și suspecți că ar fi colaborat cu regimurile anterioare ducând la dezastrul țării. Acuzația de a fi fost fascist, legionar ori antidemocratic era simplu de folosit pentru a lovi adversarii politici, totul primind un aspect cât se poate de legal printr-o succesiune de legi bazate pe art. 14 din Convenția de Armistițiu semnată de Guvernul român și guvernele Națiunilor Unite la Moscova, la 12 septembrie 1944⁵.

Printre primii criticați de ideologii noii puteri a fost Lucian Blaga. Lucrețiu Pătrășcanu (1900-1954, licențiat în drept și doctor în științe economice al Universității din Leipzig, primul comunist ministru al Justiției) susținea la București, în 18 ianuarie 1945, o conferință despre filosofia românească, textul fiind publicat în revista „Viața Românească”, anul XXXVII, nr. 3-4, 1945, plasându-l pe Blaga „*alături de existențialiști, reprezentantul tipic al crizei gândirii filosofice în țara noastră*”, cu influență asupra tineretului legionar⁶. În revista „Lumea”, nr. 13, 1945, Lucrețiu Pătrășcanu a scris studiul „*Lucian Blaga și criza gândirii românești*”, tipărit anul următor într-un volum reeditat în trei ediții, precizând cu duritatea ideologului intelectual comunist:

---

⁵ Gheorghe Buzatu, Dana Beldiman, *23 August 1939-1944. România și proba bumerangului*, Editura Mica Valahie, București, 2011, pp. 347-349; Marin Bucur, *Eporația – purificarea politică a societății românești – clauză a armistițiului și pretext al declanșării terorii staliniste*, în “Revista Istorică”, nr. 7-8, 1993, pp. 677-686

⁶ Apud, Marta Petreu, *Filosofia istoriei*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Polirom, Iași, 2013, pp. 86-88

„Blaga este un mistic, scrisul lui fiind impregnat de un parfum medieval, manifestând înclinări eclecticice și agnostice în teoria cunoașterii. [...] ...alunecând pe panta intuiționismului, cultivând formule antiraționaliste și antiintelectualiste... [...] ...cuprinde un element primitiv, cu rădăcini înșipte nu în etnicismul nostru, ci în ceea ce are țăranul român rămășițe primare, superstiții și obscurantism”⁷.

Aflați împreună la defilarea de 1 Mai 1945, la Sibiu, Blaga i-a spus lui Daicovicu: „Filosofia mea nu constituie un impediment ca să fiu așa cum am fost întotdeauna: cu poporul”⁸.

Pătrășcanu este cel care, la 9 decembrie 1945, în conferința „Poziția PCR față de intelectuali”, preciza că cei care nu vin „alături de noi” vor fi „călcați în picioare de mersul istoriei”⁹.

Istoricul Lucian Boia este de părere că, după preluarea puterii de către comuniști, „Blaga e ocolit de oficialități și stă la rândul-i retras: viziunea lui cu accente mitologice și naționale, laolaltă cu modernitatea expresiei poetice nu corespundea deloc momentului”¹⁰.

Și totuși, în ianuarie 1946, prin Zevedei Barbu (1914-1993, sociolog și doctor în psihologie), fostul său asistent și colaborator, comuniștii i-au propus lui Blaga să facă parte din Partidul Național Popular, care se dorea a fi un partid al micii burghezii, al păturilor mijlocii și al intelectualilor. Congresul Uniunii Patrioților a devenit Congresul de constituire a PNP și a avut loc între 10-12 ianuarie 1946, lucrările fiind conduse de istoricul Andrei Oțetea, rectorul Universității din Iași. Printre participanți

---

⁷ Lucrețiu Pătrășcanu, *Curente și tendințe în filosofia românească*, Editura Socec, București, 1946, pp. 112-121

⁸ Bazil Gruia, *Blaga inedit. Amintiri și documente*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974, p. 98

⁹ Apud, M. Petreu, *op. cit.*, pp. 90-91

¹⁰ L. Boia, *op. cit.*, p. 277

au fost G. Călinescu, Al. Rosetti, C. Balmuş, D.I. Suchianu, D. Bagdasar, Mihail Dragomirescu. Preşedinte al PMP a fost propus versatilul economist Mitiţă Constantinescu, fost ministru şi guvernator al Băncii Naţionale, Oţetea devenind unul dintre cei patru vicepreşedinţi. În prima zi a congresului, A. Oţetea a informat participanţii că „dl. *Lucian Blaga* şi-a prezentat telefonic adeziunea la noul PNP”, ştirea fiind publicată şi în ziarul „Victoria”, anul II, nr. 365, 12 ianuarie 1946, p. 4: „*Cunoscutul fruntaş ardelean, poetul şi filosoful Lucian Blaga, membru al Academiei Române, şi-a dat astăzi dimineaţă adeziunea la noul Partid Naţional Popular*”¹¹. Într-o dactilogramă a Direcţiei generale a Poliţiei, datată 15 ianuarie 1946, existentă în arhivele Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, se consemna:

„Constituirea Partidului Naţional Popular a fost primită, în general, cu neîncredere, întrucât este considerat, cu tot programul afişat, ca o anexă diversionistă a partidului comunist.

Alegerea ca şef a lui Mitiţă Constantinescu este privită cu mult scepticism, dat fiind starea precară a sănătăţii acestuia.

Ca succesor al lui Mitiţă Constantinescu este dat Lucian Blaga, care, însă, din punct de vedere politic nu se bucură de multă simpatie, deoarece a fost membru al partidului cuzist”¹².

Poliţistul care a făcut nota de mai sus a fost un bun profesionist, fiindcă a intuit corect rolul noului partid care, după

---

¹¹ George Neagoe, *Mizantropul optimist. G. Călinescu şi (de)stalinizarea României*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2015, pp. 253-262

¹² *Ibidem*, p. 263, nota 1

preluarea puterii de către comuniști, își pierdea legitimitatea așa că, spre stupoarea lui G. Călinescu, directorul ziarului „Națiunea”, în care își publica opiniile politice, în ședința Comitetului Central al PNP s-a decis autodizolvarea partidului la 6 februarie 1949 și încetarea apariției ziarului la 18 februarie 1949¹³.

Și Blaga a înțeles repede că PNP era doar un partid-satelit al PCR, așa că și-a retras adeziunea, refuzând să intre în vreo structură politică sau administrativă comunistă, fapt care îi va provoca marginalizarea, scoaterea din viața publică¹⁴. În legătură cu acest moment din viața lui Blaga, I.D. Sîrbu (1919-1989, filosof, scriitor), unul dintre studenții preferați ai filosofului care l-a salvat de la o judecată militară ce se putea lăsa cu condamnarea la împușcare „*pentru lovirea superiorului în timp de război*”, dar care s-a revanșat față de Blaga recuperându-i din Lugoj „*cele cinci lăzi mari în care era tot ce putuse salva, la refugiu, familia Blaga*”, povestește:

„Lumea vorbea vrute și nevrute, ba că fugise în străinătate, ba că fusese arestat. Într-o seară, doamna Cornelia m-a căutat la Institutul de Istorie [...] și, foarte misterios, conducându-mă pe străzi laterale, mă introduse (pe poarta din spate) în Clinica Medicală II (Goia). Acolo, într-o cameră ascunsă din fundul secției de balneologie, l-am zărit pe Blaga.

Era palid, nebărbierit (niciodată nu l-am surprins într-o postură neglijentă, era un Herr Profesor și un diplomat [...]). Tremura de frică. Garry, mi-a spus, te-am chemat ca să aflu de ce sunt aici. Bolnav de uremie. Nu am uremie, dar mi s-a propus, de sus de tot, să accept să fiu președintele unui nou

---

¹³ *Ibidem*, pp. 354-364

¹⁴ L. Blaga, *Luntrea lui Caron*, ediția a IV-a, Editura Humanitas, București, 2013, pp. 108-128; Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2004, pp. 25-27

*partid politic: PNP (Partidul Național Popular). Eu toată viața am refuzat să fac politică. Știu ce pot, știu ce nu pot. [...] L-am refuzat pe Carol II, părăsind diplomația. Am refuzat legionarii, am refuzat și pe Antonescu. Cum să accept acum să mă mut din Catedrala sistemului meu ca să ajung să semnez afișe electorale într-un cort militar rusesc... Am refuzat! Dar sunt foarte amenințat, mi-e frică, mi-e frică să nu fiu ucis*¹⁵.

Urmează un atac dur din partea lui Nestor I. Ignat (1918-2016, absolvent de Litere și Filosofie), redactor-șef adjunct la „Scânteia” și unul dintre principalii ideologi creatori de politici culturale în primul deceniu comunist, care scria în revista „Viața Românească”, nr. 1, 1946:

*„Astăzi, când ruinele și rănilile războiului ne sunt prezente, când a început să se facă judecata criminalilor mari și mărunți, astăzi datorită noastră este să denunțăm, să spulberăm confuzia, să rupem măștile – oricât de bine ticluite – să aruncăm o rază de lumină în bezna în care a colcăit fascismul. Trebuie să stârpim răul din rădăcină. Să-l smulgem din cotloanele spiritului. De aceea am deschis <<Cazul Blaga>>: ca să știe toți cei care au visat viitorul într-un anumit fel, eonic, sau mai puțin eonic, în speranța că <<deocamdată putem visa mult și nepedepsiți>>, că pedeapsa totuși sosește și că în fața judecății nimicitoare a istoriei nu are scăpare nimeni și nimic*¹⁶.

---

¹⁵ Apud, Clara Mares, *Zidul de sticlă. Ion D. Sîrbu în arhivele Securității*, Editura Curtea Veche, București, 2011, passim

¹⁶ Apud, Ana Selejan, *România în timpul primului război cultural (1944-1948)*, vol. 1, *Trădarea intelectualilor*, Casa de Presă și Editură Transpres, Sibiu, 1992, p. 106

Cercetătoarea Marta Petreu face o descoperire stupefiantă, întrebându-se dacă este o invitație la colaborare sau o impenitență comisă de demnitarul comunist: la 3 martie 1946, L. Pătrășcanu îi trimite lui Blaga, pe care nu-l întâlnise vreodată, volumul său „*Curenți și tendințe în filosofia românească*”, proaspăt apărut și care conținea atacurile la adresa filosofiei blagiene, însoțit de o dedicație și de următoarea scrisoare:

*„Stimate Doamnă Blaga,
Cu toate că mi-a lipsit prilejul să vă cunosc personal,
îmi fac o plăcere deosebită să vă trimit ultimul meu volum –
abia apărut – asupra filosofiei românești*

*Supunându-l competenței și spiritului Dv. critic, îl
supun în același timp și strălucitului filosof, care a adus un
aport atât de bogat și original în gândirea românească. Este
sublinierea pe care țin să o fac, tocmai pentru că apăr un alt
punct de vedere decât al dv. în lucrarea alăturată.*

*Dorindu-vă multă sănătate, vă rog să credeți în bunele
mele sentimente pe care vi le port, în așteptarea unui contact
personal – care mie cel dintâi îmi va face o deosebită plăcere.
L. Pătrășcanu¹⁷.*

Pare a fi o invitație la colaborare, însă este greu de crezut că Pătrășcanu suferea de lipsa de remușcări, ci mai curând își exersa plăcerea cinismului ironic pe seama lui Blaga.

Universitatea „Regele Ferdinand I” a revenit la Cluj abia pe 1 iunie 1945. Încă din toamna lui 1944 a început epurarea celor considerați vinovați pentru dezastrul moral și politic al țării. Daicoviciu făcea parte, alături de Coriolan Rădulescu, șef de lucrări la Facultatea de Științe, din *Comisia informativă pentru purificarea personalului didactic și administrativ al Universității*

---

¹⁷ M. Petreu, *op. cit.*, p. 89-92

din Cluj, condusă de prietenul său, rectorul lingvist Emil Petrovici, printre primii eliminați din Universitate fiind Onisifor Ghibu, Traian Herseni, Titu Vasiliu, Iuliu Hațieganu și Grigore Popa.¹⁸

Blaga a scăpat de primul val al epurărilor, dar nu și de probleme.

Spre deosebire de Blaga, atitudinea lui Daicoviciu s-a bazat pe fler politic și oportunist exersate, deja, în regimurile anterioare. El și-a oferit disponibilitatea de a fi „tovarăș de drum” cu cei ce se profilau a fi viitorul României. Influența cumnatului său comunist Tudor Bugnariu, alăturată capacităților sale profesionale și manageriale l-au transformat în singurul dintre foștii decani repus în funcție de comuniști în toamna anului 1944. Aceștia aveau nevoie de profesioniști recunoscuți pentru a oferi greutate funcțiilor administrative și academice, dar și pentru a gira noul regim. La rândul lor, intelectualii aveau de ales între a suporta valul de persecuții politice sau a face „pactul cu diavolul”, punând la dispoziția noii puteri întreaga lor competență științifică. Daicoviciu nu a vrut să fie victima regimului comunist, așa că a făcut alegerea care i-a salvat prestigiul, cariera și privilegiile, făcând parte din ceea ce atunci începuse a fi numită „intelectualitatea progresistă, democratică, antifascistă”¹⁹.

După 23 august 1944, Daicoviciu s-a implicat activ în structurile comuniste devenind *deputat* în mai multe legislaturi, iar între 30 decembrie 1946 și 30 decembrie 1947 *ministru*

---

¹⁸ Mihai Toader Nicoară, *Defascizarea Universității “Regele Ferdinand I” din Cluj (1944-1946). Epurările și comprimările corpului didactic*, în “Analele Universității București”, Seria Științe Politice, 11, 2009, pp. 77-98

¹⁹ Maria Someșan, Mircea Iosifescu, *Modificarea structurii universității în anii consolidării sistemului comunist*, în Romulus Rusan (editor), “Analele Sighet 6. Anul 1948 – instituționalizarea comunismului. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmăției (19-21 iunie 1998)”, Fundația Academia Civică, București, 1998, p. 447

subsecretar de stat la Ministerul Muncii și Protecției Sociale condus de Lothar Rădăceanu (născut Wurtzer, doctor în Filosofie la Universitatea din Cernăuți), apoi, între 30 decembrie 1947 și 13 aprilie 1948 a îndeplinit funcția de *subsecretar de stat al Aprovizionării la Departamentul Industriei și Comerțului* condus de Gheorghe Gheorghiu-Dej (1900-1965, electrician, 4 clase), după care, până la 31 ianuarie 1949 a fost *ministru adjunct al Învățământului Public*, condus de Lothar Rădăceanu, apoi de Gheorghe Vasilichi (1902-1974, muncitor, 4 clase)²⁰. La 25 mai 1961 a devenit unul dintre cei 13 *membri* ai *Consiliului de Stat*, noul organ suprem al puterii de stat, care lua locul Prezidiului Marii Adunări Naționale, demnitate avută până la încetarea din viață. O perioadă a fost chiar unul dintre cei trei *vicepreședinți* ai Consiliului de Stat condus, succesiv, de către Gheorghe Gheorghiu-Dej (până în 1965), de Chivu Stoica (până în 1967) și de N. Ceaușescu (1967-1989)²¹. Aceste demnități, alături de calitățile profesionale, i-au conferit lui Daicoviciu un capital de putere și autoritate de care s-a folosit când i-a ajutat pe mulți dintre confracții săi, inclusiv pe Blaga aflat în dificultate.

Un val masiv de *epurare* a profesorilor universitari a avut loc în vara anului 1947. Sub falsa motivație a „raționalizării învățământului superior” pentru economii bugetare, o comisie ministerială a fost înființată, prin decizia ministrului Ștefan Voitec (1900-1984), pentru a stabili măsurile necesare pentru pensionarea și comprimarea universitarilor:

---

²⁰ Petre Barangă, Rodica Barangă, *Fascinația puterii. Cazul Constantin Daicoviciu*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2017, pp. 70-80

²¹ Ioan Scurtu, *Istoria românilor de la Carol I la Nicolae Ceaușescu*, Editura Mica Valahie, București, 2010, pp. 97-98; *Legea nr. 1 din 21 martie 1961 pentru modificarea capitolului III din Constituția R.P.R.*, în “Buletinul Oficial”, anul X, nr. 9, 25 martie 1961; Ioan Opriș, *Constantin Daicoviciu în zodia confruntărilor*, în “Muzeul Național”, XIII, București, 2005, p. 464

„Noi, ministru secretar de Stat la Departamentul Educației Naționale, decidem: Art. 1 – În vederea raționalizării întregului învățământ superior, se instituie o comisiune compusă din d-nii: ministru secretar de Stat, prof. Traian Săvulescu, ministru subsecretar de Stat, prof. Miron Nicolescu, ministru subsecretar de Stat C. Tegăneanu, ministru subsecretar de Stat, prof. Daicoviciu și prof. Petre Constantinescu-Iași, președintele Uniunii Sindicatelor Corpului didactic universitar și secundar. Dată la 23 mai 1947. Ministru Șt. Voitec. Nr. 151127”²².

Pe lângă comisia ministerială, Daicoviciu a făcut parte și din comisia de epurare da la Facultatea de Istorie a Universității București, alături de Emil Petrovici, Andrei Oțetea, Constantin Balmuș, Al. Rosetti²³. În septembrie, ziarul „Scânteia”, subintitulat *organul central al PCR*, anunța că.

„S-au terminat lucrările comisiei pentru comprimarea profesorilor universitari care au desfășurat o acivitate profascistă, au avut manifestări reacționare notorii în trecut, activități pe care le au și acum de la înălțimea catedrei, fasciști binecunoscuți: Gh. Brătianu, Hudîță, I.C. Petrescu, Gh. Leon, Gr. T. Popa”²⁴.

La începutul lunii octombrie, „Scânteia” informa despre deciziile privind comprimarea profesorilor și personalului universitar, pensionărilor la vârsta de 60 de ani și a suprimărilor temporare de catedre și conferințe:

---

²² „Monitorul Oficial”, anul CXV, nr. 118, Partea I-a, 27 mai 1947

²³ Constantin Șerban, *Epurarea cadrelor didactice de la Facultatea de Istorie din București 1945-1952*, în “Arhivele Totalitarismului”, VI, nr. 21, 4/1998, pp. 51-75

²⁴ „Scânteia”, seria III, anul XVI, nr. 922, 14 septembrie 1947, p. 1

„Printr-o decizie a MEN, au fost puși în retragere din oficiu pe data de 1 septembrie 1947 pentru aranjarea drepturilor de pensie următorii membri ai corpului didactic din învățământul superior: [...]...Emil Panaitescu, Silviu Dragomir, Romulus Cârdea, Romulus Vuia, Alex. Borza...[...].

Printr-o a doua decizie a MEN, împlinind limita de vârstă, au fost puși în retragere pe data de 1 septembrie 1947 spre a-și asigura drepturile la pensie următorii membri ai corpului didactic superior: [...]...Fl. Ștefănescu-Goangă, Augustin Maior...[...].

Printr-o altă decizie se suprimă temporar cu începere de la 1 septembrie 1947, 2195 posturi de personal didactic ajutător din învățământul superior (asistenți, șefi de lucrări, lectori, preparatori...) dintre care la Universitatea Cluj – 81 posturi...[...].

Decizia prin care se suspendă temporar de la 1 septembrie un număr de 166 catedre și conferințe în învățământul superior... [...] ...la Universitatea Cluj, catedra de istoria Transilvaniei; la Universitatea Bolyai din Cluj catedra de limba și literatura română, catedra de istorie antică și epigrafie, catedra de Istoria Poporului Român, catedra de slavistică...”²⁵.

Așadar, în urma recomandărilor făcute de comisie au fost pensionați forțat, unii retroactiv, altora li s-au suprimat, temporar sau definitiv, posturile și astfel au fost înlăturați peste 500 de intelectuali din vechea elită care au refuzat colaborarea cu noul regim. A fost „...cea mai amplă eliminare simultană de cadre din învățământul superior”²⁶. Printre colegii de universitate ai lui Daicoviciu eliminați acum, în afara celor numiți mai sus, au fost

---

²⁵ „Scânteia”, seria III, anul XVI, nr. 937, 2 octombrie 1947, p. 3; nr. 940, 5 octombrie 1947, p. 3

²⁶ Maria Someșan, Mircea Iosifescu, *op. cit.*, p. 448

și Ioan Moga, Ioachim Crăciun, Gh. Giuglea, C. Sudețeanu, N. Mărgineanu ș.a.²⁷. Deocamdată, Blaga a scăpat de epurare.

În 9 ianuarie 1948, în articolul „*Părerile d-lui Blaga despre <artă și valoare>*”, logicianul Henri Wald (1920-2002) îl atacă pe filosof:

*„Estetica Domnului Blaga este un model de gândire reacționară. Conține toate caracteristicile pe care le-ar putea întruni estetica unei clase sociale căreia istoria i-a întors spatele...”*²⁸.

I.D. Sîrbu, ajuns asistent universitar la Cluj și, la 28 de ani cel mai tânăr conferențiar, a descris unul dintre atacurile împotriva lui Blaga, pus la cale, tot în 1948, de profesorul de filosofie Pavel Apostol, directorul politic al Universității, care s-a adresat celor circa 40 de asistenți, conferențieri și șefi de lucrări:

„Și începu cu cei de la Filosofie. Lui Ovidiu Drîmba i-a trasat sarcina să scrie un articol contra profesorului Speranția. Mitul Speranția. Drîmba a acceptat și a scris acest articol. [...] După Drîmba a urmat conferențiarul Dumitru Isaac, pe care, după cedarea Bucovinei, D.D. Roșca l-a adus de la Cernăuți, numindu-l la catedra lui de Istoria Filosofiei. Lui Isaac i s-a cerut să scrie un articol defăimător despre... D.D. Roșca. Isaac a acceptat, dar de scris nu știu să fi scris acest articol. Știu atât că a fost numit mai târziu în locul lui D.D., căruia i s-a oferit un curs de pedagogie pentru pionieri. [...].

Am urmat eu. <<Dumneata, tovarășe Sîrbu, vei scrie un articol contra lui Lucian Blaga. Un articol tare, dărâmat...>>. Am încercat să scap prin tangentă. <<Pot să

---

²⁷ *Ibidem*, pp. 471-476

²⁸ www.alternativaonline.ca/repere1105.html , accesat la 09 ianuarie 2018

scriu nu unul, ci o sută de articole despre sistemul lui Blaga. Pot chiar să-i critic anumite poziții, dar...>>. Iar el mi-a replicat: <<Nu ne interesează acum sistemul lui filosofic. Noi îți cerem un articol prin care să-l demaști, să-l compromiți ca om, ca bărbat, ca cetățean...>>. <<Cum?>>, am întrebat eu fierbând. <<De pildă, poți să afirmi că face baie gol, împreună cu fiica sa nubilă...>>. Mă apropiam de explozie și el vedea asta. Mă bălbâiam: <<Cum să fac așa ceva? Blaga mă iubește, Blaga m-a ajutat, îi datorez enorm...>>. Îmi sări în ajutor: <<Te înțeleg. Dacă nu vrei să scrii despre Blaga, nu ai decât să scrii despre Liviu Rusu. Și el are fete>>. După aceste cuvinte, am țipat: <<Refuz! Refuz categoric!>> și am ieșit din bancă. <<Atitudinea dumitale, tovarășe Sîrbu, nu este marxistă!>>, strigă bietul inchizitor. <<Poate că nu este marxistă, am strigat și eu, dar este în orice caz morală!>>. Și am ieșit trântind foarte tare ușa”.

Sîrbu i-a relatat totul lui Blaga, care i-a spus: „*Trebuia să accepți. Garry, ai trântit ușa carierei tale universitare*”²⁹.

În vara anului 1948 Academia Română a primit lovitura decisivă: prin Decretul nr. 76 din 8 iunie 1948, dublat de Statutul de organizare și funcționare din 12 august a fost transformată în Academia RPR, și-a pierdut autonomia devenind instituție de stat subordonată Consiliului de Miniștri, 113 membri, dintre care 26 titulari, fiind epurați, iar patrimoniul ei mobil și imobil a intrat în posesia statului român. Printre cei eliminați din Academie a fost și Lucian Blaga³⁰.

---

²⁹ Apud, Clara Mareș, *op. cit.*, passim

³⁰ Nadia-Ruxandra Mezincescu, *Anul 1848 și Academia Română*, în Romulus Rusan (editor), “Analele Sighet 6”, pp. 507-519; Pavel Țugui, *Amurgul demiurgilor. Arghezi, Blaga, Călinescu (Dosare literare)*, Editura Floarea Darurilor, București, 1998, p. 109

În ședința Secretariatului CC al PMR din 31 ianuarie 1949, șeful Propagandei de partid Iosif Chișinevschi (născut Jakob Roitman, 1905-1963, 4 clase, legător de cărți) a criticat dur conducerea Ministerului Învățământului, pe Daicoviciu personal, solicitând eliberarea lui din funcție și afirmând că:

„...Ministerul Învățământului nu este un minister de patru ore [aluzie la faptul că ministrul Vasilichi era bolnav și nu putea lucra mai mult], el este mai important ca Ministerul Securității pentru că este vorba de distrugerea dușmanului pe planul culturii, de pregătirea cadrelor viitoare, de educarea claselor muncitoare...[...].

..miniștrii adjuncți nu l-au ajutat pe Gh. Vasilichi în munca sa de conducere a ministerului, n-au corespuns sarcinilor de aplicare a reformei învățământului, de introducere în minister a liniei de clasă, de partid...[...].

Daicoviciu, om ce este profund străin concepțiilor noastre, îmbibat cu mentalitate și ideologie burgheză, este cel mai activ și care, în fapt, conduce importante compartimente pe un drum dăunător... O astfel de conducere nu poate duce la bun sfârșit sarcinile ce stau în fața noastră în domeniul învățământului”³¹.

Acestea erau părerile lui Chișinevschi, devenit

„...principalul propagandist al PCR-ului în perioada 1944-1957... [...] intrigant neîntrecut, malițios, oportunist și iezuitic, lingușitor până la ploconire cu superiorii,

---

³¹ Moraru Camelia *et al.* (editor), *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului CC al PMR*, vol. II, 1949, Arhivele Naționale ale României, București, 2003, p. 39; Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română 1948-1950: transformări instituționale*, Editura ALL Bic, București, 2005, pp. 353-354

*amenințător, vindicativ și despotic cu subordonații, a fost un stalinist perfect...*³².

Plecarea lui Daicoviciu din sistemul de putere guvernamental s-ar putea datora și împotrivirii la măsura eliminării prietenului său Lucian Blaga din Universitate prin *comprimarea* Catedrei de Filosofia Culturii, odată cu Blaga fiind epurați și D.D. Roșca, Liviu Rusu și I.D. Sîrbu. Blaga era acuzat de carierism diplomatic burghez, de idealism și obscurantism. Cu două zile înainte de a părăsi ministerul, în calitate de ministru adjunct Daicoviciu fusese nevoit să semneze Decizia Ministerului Învățământului Public nr. 325564, comunicată lui Blaga la 2 februarie 1949, în care se preciza:

*„Art. 1. – Dl. Profesor Lucian Blaga se încadrează pe ziua imediat următoare publicării prezentei decizii în Monitorul Oficial, la Institutul de Istorie și Filozofie al Filialei Academiei Republicii Populare Române din Cluj cu plata salarială de la catedra pe care a deținut-o la Universitatea Babeș din Cluj”*³³.

Tot Daicoviciu, de astă dată în calitate de *director* al Institutului clujean, îl înștiințează oficial pe Blaga, la 28 aprilie 1949, că prin

*„...decizia Ministerului Învățământului Public No. 96958/1949 ați fost încadrat „profesor de Institut”, categoria de salarizare XIV/3, lei 22 800, la Institutul de Istorie și Filozofie din Cluj al RPR, Secția Filozofie. Comunicându-vă această încadrare, vă rog să vă prezentați la post în timpul cel mai scurt”*³⁴.

---

³² Vladimir Tismăneanu, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Humanitas, București, 2008, pp. 304-305

³³ D. Blaga, *op. cit.*, p. 333

³⁴ *Ibidem*, pp. 333-336

Încadrându-l ca „profesor de Institut”, Daicoviciu îi asigura lui Blaga un salariu egal cu cel de profesor universitar. Filosoful a scăpat de arestare, a fost marginalizat fără a avea dreptul de a publica, dar a primit permisiunea de a traduce din autori străini, germani și francezi.

Aici, Blaga a lucrat intens, așa cum rezultă din memoriile de activitate și rapoartele periodice transmise lui Mihai Ralea (1896-1964, doctor în drept la Paris, doctor în litere la Berlin), directorul Institutului de Istorie și Filosofie din București, care îi solicitase colaborarea la *Istoria filosofiei românești*. Iată cum scria Blaga în referatul din 15 iulie 1949:

„Domnule Director, primind din partea domnului profesor C. Daicoviciu, director al Institutului de istorie și filosofie al R.P.R. Cluj, indicațiile ce ați binevoit a-i da cu privire la munca ce urmează să o depun în calitate de profesor la acest institut, am onoarea a Vă face un raport rezumativ asupra activității mele de la 1 ian. 1949 până la 15 iulie 1949. [...] Indicațiile Domniei-Voastre cu privire la colaborarea mea la istoria filosofiei românești, pe care ați luat-o în programul de activitate al Institutului de istorie și filosofie al Academiei R.P.R. (București) le-am primit pe la 15 mai a.c. Din acel moment am început să adun material în vederea redactării capitolelor cu alcătuirea cărora ați binevoit a mă însărcina (Gândirea românească în Ardeal în sec. XVI, XVII și apoi în sec. XVIII, inclusiv Școala ardeleană).

[...]...am adunat material ...am scris capitolul ...am redactat vreo 60 de file (1/4 coală)... De acum încolo am să Vă raportez regulat la 1 și 15 a fiecărei luni asupra mersului activității mele...”

Și, militărește, continua să raporteze periodic despre întocmirea de fișe, redactarea de studii, citirea a sute și sute de

pagini³⁵. A lucrat cu plăcere la „*Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII*”, un studiu solid documentat, dactilograma fiind datată 1950, dar publicat postum, abia în 1966³⁶.

Profesorul Daicoviciu, după trei ani de intensă implicare politică, în 1949 a revenit în învățământul universitar clujean, la Facultatea de Istorie și Geografie, ca șef al Catedrei de Istoria PCR, transformată ulterior în Catedra de Istoria României. Reorganizarea universitară datorată reformei din 1948 a desființat Facultatea de Litere și Filosofie și a înființat Facultatea de Istorie și Geografie, al cărei decan era Ioan Moga, transformată începând cu 1951 în Facultatea de Istorie, iar din 1954 în Facultatea de Istorie-Filologie. Institutele existente în universități au fost desființate. S-a creat un centru regional de cercetare numit Institutul de Istorie și Filosofie al Academiei RPR, filiala Cluj, cel la care a fost încadrat și Blaga, iar printre cei șase directori se găsea și C. Daicoviciu, numărul unu pe ștatele de plată ale universității ca „prof-șef”³⁷.

În „Lupta de clasă. Organ teoretic și politic al CC al PMR”, nr. 4, octombrie 1949, Leonte Răutu (născut Lev Oigenstein, 1910-1993, studii neterminate de Matematică și Medicină), adjunctul lui Iosif Chișinevschi, căruia îi va urma la șefia Direcției de Propagandă și Agitație a CC al PMR, a publicat „*Împotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez în științele sociale*”, un text care a amplificat frica în rândul intelectualilor umaniști. Răutu scria despre Blaga:

---

³⁵ Mircea Vaida, *Pe urmele lui Lucian Blaga*, Editura Sport-Turism, 1982, passim

³⁶ L. Blaga, *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, editor George Ivașcu, Editura Științifică, București, 1966, 210 p

³⁷ Ovidiu Ghitta, *Ștefan Pascu, momentul de răscruce*, în Mihai T. Nicoară (coordonator), “Personalități ale Universității Babeș-Bolyai. Ștefan Pascu”, vol. II. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2015, pp. 53-89

„În publicistica noastră s-a mai scris despre fondul real al teoriilor sale, care ascund putregaiul cosmopolit în carapacea verbiajului despre specificul național. Blaga atribuie poporului român un specific „mioritic”, adică un specific al resemnării în fața morții, al resemnării în fața dușmanului. Această teorie a contribuit și ea la pregătirea atmosferei politice și morale propice pentru înscăunarea dictaturii fasciste, pentru transformarea României într-un satelit al Germaniei hitleriste și împingerea poporului român în dezastruosul și criminalul război antisovietic.

*Teoria lui Blaga, în fond, reprezintă o calomnie cosmopolită la adresa poporului român*³⁸.

Ceilalți filosofi criticați de Răutu erau Eugeniu Speranția, Ion Dobrogeanu-Gherea, Mircea Florian și Lucrețiu Pătrășcanu³⁹.

În 1951, în urma reorganizării Institutului de Istorie și Filosofie, Blaga a fost transferat în funcția de bibliotecar-șef la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei, din 1954 devine director adjunct științific, de la 1 ianuarie 1957 primește pensie 2000 lei lunar de la Uniunea Scriitorilor, iar din 1958 până la 21 ianuarie 1959 a lucrat și la Bibliotecă pe jumătate de normă cu salariul de 1050 lei⁴⁰.

În 1952, împreună cu colaboratorul său Octavian Floca, directorul Muzeului din Deva, Daicoviciu a primit Premiul de Stat pentru cercetările arheologice de la Piatra Roșie⁴¹. Premiul valora 25 000 lei, aproximativ 50 de salarii medii, într-o perioadă când profesorii primeau sub 500 lei pe lună, Blaga lucrător la

---

³⁸ Apud, Vladimir Tismăneanu, Cristian Vasile, *Perfectul acrobat. Leonte Răutu, măștile răului*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 238

³⁹ *Ibidem*, pp. 236-240

⁴⁰ D. Blaga, *op. cit.*, p. 340

⁴¹ Sever Dumitrașcu, *Din activitatea lui Constantin Daicoviciu pe șantierele arheologice hunedorene*, în „Sargetia”, XVI-XVII, 1982-1983, p. 58

biblioteca 600 lei lunar, donatorul a 200 ml sânge primea 50 lei și un kg de carne, scriitorul I.D. Sîrbu precizând că proletcultistul A.E. Baconski era plătit între 3000 și 5000 lei pentru un poem⁴²!

Anul 1954 a fost unul greu pentru cei doi prieteni. Daicoviciu era îndeaproape monitorizat de Securitate, o informare din 28 ianuarie 1954 precizând:

„Datorită concepției lui subiective, neștiințifice și cosmopolite în știință, de care este adânc înrădăcinat, el nu poate sesiza problemele de știință pe baze marxist-leniniste”,

același securist revenind cu precizări la adresa lui Daicoviciu și a prietenului lingvist Emil Petrovici:

„Ambii fiind oameni de știință burghezi, adepți ai liberalismului burghez, în viață și în știință nu le convine ca gândirea și orientarea lor științifică să fie dirijate pe o linie științifică nouă cu care ei au fost și sunt în dezacord... [...] încontinuu critică regimul socialist, în anturajul lor intim ei ironizează și fac glume de prost gust la adresa realizărilor noastre”,

securistul propunând excluderea lui Daicoviciu din partid și recrutarea savantului de către Securitate!⁴³.

Nestor Ignat revine cu un nou atac la adresa lui Blaga, publicând în ziarul „Scânteia”, nr. 3026, din 16 iulie 1954, articolul „Cu privire la valorificarea moștenirii culturale”, în care preciza:

---

⁴² Dinu C. Giurescu, *România în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2015, pp. 196-197; I.D. Sîrbu, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. 2, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1996, p. 307

⁴³ Apud, I. Opreș, *Istoricii și Securitatea*, II, Editura Enciclopedică, București, 2006, pp. 572-620

„În scrierile lui Lucian Blaga, de pildă, și-au dat întâlnire mai toate curentele decadente apusene filozofice și literare. Ce s-ar putea găsi „bun”, „pozitiv” în teatrul lui Blaga - îmbinarea celui mai obscur misticism cu drame patologice freudiste – sau în poezia sa cețoasă, plină de senzații morbide, de aspirația pierderii în neant, poezie în care omul e doborât în regnurile inferioare, e transformat în plantă sau mineral? Întreaga operă a lui Blaga este expresia ideologiei burgheze și este sortită să piară odată cu clasa pe care a slujit-o”⁴⁴.

În acest context, Blaga publică un articol de actualitate în revista clujeană „Steaua”, din al cărui colegiu redacțional făcea parte și C. Daicoviciu⁴⁵. Tot în paginile acestei reviste i se vor publica poeme, texte consacrate unor aniversări (Maiakovski, Sadoveanu) și traduceri din lirica universală⁴⁶.

În 1955, atât Daicoviciu cât și Blaga au fost puși în discuția comisiei care trebuia să aprobe primirea și reprimirea în Academia RPR a unor noi membri. Blaga, alături de alți colegi universitari, a dat declarații prin care a demontat spusele a doi foști studenți care-l acuzau pe Daicoviciu de activitate legionară, comisia de partid încuviințând primirea istoricului *ca membru titular* al Academiei. Aceeași comisie a respins reprimirea lui Blaga, căruia i s-a reproșat funcția deținută în timpul guvernului Goga-Cuza ca subsecretar de stat la Externe și faptul că fusese membru al Asociației Româno-Germane în timpul războiului⁴⁷.

Un episod din încercarea autorităților comuniste de a-l atrage de partea lor pe Blaga este dezvăluit de Ilie Rad, căruia Nestor Ignat i-a trimis un document semnificativ. Este vorba de o

---

⁴⁴ Apud, Ana Selejan, *Literatura în totalitarism. Anul 1954*, Fundația Culturală FRONDE, Sibiu, 1996, p. 55

⁴⁵ L. Blaga, *Rânduri pentru pace*, în “Steaua”, V, nr. 9, septembrie 1954, p. 3

⁴⁶ Aurel Rău, *Lucian Blaga – 50*, în “Steaua”, LXII, nr. 5, mai 2011, pp. 20-25

⁴⁷ P. Barangă, R. Barangă, *op. cit.*, pp. 156-157

informare scrisă de A. Mureșan, corespondentul din Cluj al ziarului „Scânteia” căruia, în august sau la început de septembrie 1956, superiorii de la București îi ceruseră să ia legătura cu filosoful pentru a-l solicita să-și exprime poziția față de interzicerea Partidului Comunist German din Republica Federală Germania:

„Informare

Zilele trecute mi s-a cerut să solicit poetului și scriitorului Lucian Blaga din Cluj o scrisoare de protest în legătură cu interzicerea Partidului Comunist German.

Lucian Blaga a refuzat categoric să scrie și mi-a expus și motivele, pe care mi-a cerut să le împărtășesc conducerii ziarului. Iată ce mi-a relatat pe scurt Lucian Blaga:

<<dacă sunt o personalitate, atunci să fiu considerat ca atare și să fiu tratat așa cum se cuvine unei personalități. Eu nu înțeleg să fiu personalitate numai atunci când e nevoie să fac declarații politice, iar în rest un simplu traducător>>.

În continuare, Lucian Blaga mi-a expus, printre altele, că este persecutat și nu știe de ce, deoarece în lucrările sale nu găsește un rând despre politică, că el nu a făcut politică. Cu toate acestea, lucrările lui nu sunt publicate și nici considerate. A cerut anul acesta să fie pensionat, căci a împlinit vârsta de 60 de ani. I s-a răspuns că Fondul Literar nu are bani. A tradus în ultima vreme o lucrare de mare importanță cerută de ESPLA, dar la retribuire l-a băgat în categoria a III-a.

A fost scos de la Universitate și de la Academie și altele. Lucian Blaga a mai spus că, în ultimii ani, a dorit să colaboreze cu regimul nostru, a făcut și declarații publice, la radio, mitinguri pentru pace etc. Totuși, el nu înțelege de ce este tratat ca un dușman”⁴⁸.

---

⁴⁸ <http://ilierad.ro/o-declaratie-inedita-a-lui-lucian-blag/>, accesat la 15 ianuarie 2018

O delegație oficială, din care făceau parte Miron Constantinescu, Constanța Crăciun, Ianoș Fazekaș și Pavel Țugui, s-a deplasat la Cluj, după 8 septembrie 1956, pentru a discuta cu intelectualii clujeni, în special cu Blaga, care și-a păstrat poziția exprimată în discuția cu ziaristul de la „Scânteia”⁴⁹.

În relația lui Daicoviciu cu Blaga, dincolo de latura oficială impusă de regim mai bine de un deceniu – spre exemplu, Daicoviciu a fost nevoit să-l scoată pe Blaga din lista profesorilor universității clujene în monografia editată în 1957⁵⁰ - a existat și latura umană, apreciată de filosof în romanul autobiografic, fără mari valențe estetice, dar important sub aspectul aprecierilor lui Blaga față de regimul comunist, apărut în volum cu titlul „Luntrea lui Caron” abia în 1990, deși fusese scris în perioada 1951-1953 și completat între 1956-1958, dar păstrat la „sertar” fiindcă nu era „corect politic”. Lucian Blaga l-a transformat pe Daicoviciu în personajul de roman *Daicu*. În toamna caldă și frumoasă a anului 1948 „... mă întâlnesc cu arheologul universității, cu profesorul Daicu. Ușor agitat ca de obicei, își ascundea grijile și gândurile sub o mască de mucalit.”. Acesta l-a invitat pe filosof într-o excursie organizată de Institutul de Arheologie la Grădiștea Muncelului. Plecarea a avut loc în 7 octombrie cu 30 de oameni îmbarcați într-un autobuz. *Daicu* era

„...în cea mai bună formă a sa, cum era de almintrelea totdeauna când se vedea înconjurat de cucoane simpatice. De la Cluj până la Costești ne ținuse într-un necurmat râs... [...] ...își avea tactica sa. Nu ne da niciodată răgaz să epuizăm cu râsul nostru efectul unei glume și plasa repede alta”.

---

⁴⁹ Pavel Țugui, *Amurgul demiurgilor...*, p. 126; L. Blaga, *Luntrea lui Caron*, pp. 325-337

⁵⁰ C. Daicoviciu, Al. Roșca, A. Roth (sub redacția), *Universitatea “V. Babeș” Cluj. Studii monografice*, Intreprinderea Poligrafică Cluj, 1957, 231 p

În lecția de istorie ținută invitaților, *Daicu* a spus, printre altele:

„Pietrele acestea rotunde sunt baze de coloane. Suntem aci, evident, în mijlocul unui templu. Când l-am descoperit în 1946, credeam că nu e voie s-o spunem, ca să nu se supere Marx. Mușamalizam adevărul istoric spunând studenților că aci ar fi fost un hambar de grâne... [...] ...credeam că este științific și foarte în spirit marxist să transformăm pe daci în bezbojnici, în oameni fără Dumnezeu!”.

Daicu era „*Fiu de dascăl, el crescuse prin preajma bisericii și-i plăcea să cânte tropare și să recite texte liturgice*”. După alți ani în care nu s-au mai văzut, *Daicu* îi scrie filosofului despre descoperirile care confirmau politeismul dacilor, susținut de *Blaga* într-o polemică mai veche cu *V. Pârvan*, și-l informează despre găsirea cioburilor cu inscripția „*Decebalus per Scorilo*”, *Blaga* consemnând:

*„Totdeauna am găsit că printre atâtea științe aride două sunt cele poetice: arheologia și astronomia. Prin scrisoarea lui Daicu îmi venea de subt pământul țării un val de poezie”*⁵¹.

Într-o conversație cu *Ilie Rad*, scriitorul *Ion Brad* evocă întâlnirea cu *Lucian Blaga* în ziua de 23 iulie 1954, spunând despre filosof:

„Era fericit și emoționat că prietenul și ocrotitorul său, istoricul-academician Constantin Daicoviciu, descoperise la cetățile dacice din Munții Orăștiei o cărămidă cu sigiliul Decebalus per Scorilo. Pentru Lucian Blaga, autorul lui

---

⁵¹ *L. Blaga, Luntrea lui Caron*, pp. 214-224, 571-573

*Zamolxe și al atâtor poeme și studii dedicate perioadei dacice, mitologiei și istoriei acestor strămoși îndepărtați, descoperirea lui Daicoviciu dobândise proporții uriașe*⁵².

Pasiunea lui Blaga pentru mitologia și religia dacică a fost una dintre căile care l-au apropiat de Daicoviciu. Încă din 1921 Blaga a scris despre dacismul românilor, apoi despre Zalmoxis și politeismul dacilor⁵³.

Alt motiv de afinitate între cei doi putea fi căsătoria lui Blaga cu lugojana Cornelia Brediceanu, sora fraților Caius și Tiberiu Brediceanu.

Daicoviciu era căsătorit cu Lucia Bugnariu, sora lui Tudor Bugnariu (1909-1988), sociolog, profesor universitar, membru din ilegalitate al PCdR, primar al Clujului după 23 august 1944. Tudor Bugnariu s-a recăsătorit, în 1957, cu Dorli (n. 1930), proaspăt divorțată, fiica lui Lucian Blaga, un motiv în plus ca între Daicoviciu și Blaga să fie relații apropiate. Dorli povestește că în 1959 Blaga era să fie arestat și doar faptul că „*era bun prieten cu Constantin Daicoviciu*” l-a salvat: „*Nu știu ce-au vorbit, la ce a renunțat Daicoviciu ca să-l salveze pe Blaga sau ce a făcut pe gustul lui Dej*”⁵⁴.

---

⁵² www.revsta-apostrof.ro/articole.php?id=2205 , accesat la 05 ianuarie 2018

⁵³ L. Blaga, *Revolta fondului nostru nelatin*, în “Gândirea”, I, nr. 10, 1921, pp. 181-182, apud *Idem, Ceasornicul de nisip*, Editura Dacia, Cluj, 1973, pp. 47-50; *Idem, Zamolxis. Mister păgân*, “Ardealul” Institut de Arte Grafice, Cluj, 1921; *Idem, Getica*, în “Saeculum. Revistă de Filosofie”, anul I, nr. 4, iulie-august 1943, Sibiu, pp. 3-24; *Idem, Luntrea lui Caron...*, pp. 571-583

⁵⁴ D. Blaga, *op. cit.*, p. 336; <http://jurnalul.ro/special-jurnalul/lucian-bлага...1959-534477.html>, accesat la 29 decembrie 2017; http://adevarul.ro/cultura/istorie/interviu-dorli-bлага...1_51544e970015182b855d407e/index.html , accesat la 29 decembrie 2017

De la mijlocul anilor '50 și până la sfârșitul vieții, Securitatea l-a urmărit îndeaproape pe filosof. În fișele dintr-un dosar de urmărire informativă descoperit de Ioana Diaconescu în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității citim:

„Blaga Lucian cu formațiunea lui intelectuală burgheză apuseană, cu concepțiile burgheze idealiste și cu timpul îndelungat petrecut în străinătate, nu este deloc adaptabil regimului nostru democrat-popular. [...] ...prin refuzul său de a se încadra în noua literatură realist-socialistă este considerat un rezistent și se bucură de simpatia în cercurile scriitorilor și intelectualității burgheze din țara noastră. [...] Scrie lucrări cu conținut contra-revoluționar pe care le ține ascunse. [...] ...caută să imprime în rândurile intelectualilor cu care vine în contact neatrăgându-i atenția regimului nostru. [...] Toate lucrările pe care le-a scris reflectă disprețul față de masele largi populare zugrăvind concepții mistice și metafizice. [...] ...a scris filozofie metafizică în opoziție cu materialismul dialectic fapt pentru care numele lui Lucian Blaga la ora actuală provoacă multă admirație în publicul reacționar, ca omul care nu scrie nimic politic”⁵⁵.

Pentru cei doi prieteni, anul 1959 a avut semnificații diferite. Pentru Daicoviciu, care beneficia de prețuirea partidului pentru calitățile sale, este anul atingerii apogeului puterii manageriale: a devenit rectorul Universității „Babeș-Bolyai” nou înființată în vara aceluiași an⁵⁶.

---

⁵⁵ Ioana Diaconescu, *Scriitori în arhivele Securității. “Un filosof mistic-reacționar”*: Lucian Blaga, în “România literară”, nr. 4, anul XXXIX, 02 februarie 2007, pp. 16-17

⁵⁶ Ionuț Țene, *Unificarea celor două universități clujene “V. Babeș” și “J. Bolyai” în memoria studentescă (1959)*, în “Anuarul Institutului de Istorie

Pentru Blaga, 1959 a fost un alt an dificil, când s-au intensificat presiunile partidului asupra sa.

În „Gazeta literară”, nr. 5, din 29 ianuarie 1959 s-a publicat referatul „*Literatura de actualitate și partinitatea în literatură*” susținut de Mihai Beniuc în ultima ședință a Uniunii Scriitorilor. Beniuc făcea referire și la Blaga:

„Oameni ca Lucian Blaga care încă <<nu s-au declarat>>, așteptând o recunoaștere integrală a misticismului său nefast și profascist, a confuziilor sale ideologice, stau cu picioarele nu pe pământ, ci pe absurditate”⁵⁷.

Beniuc a reluat obsesia pentru filosof în numărul 8 al „Gazetei literare” din 19 februarie 1959, într-un articol pe patru coloane despre Argezi, dar în care Blaga era criticat pentru că

„...s-a complăcut să împrăștie în jurul său o turbureală luminiscentă de putregai, [...] ținându-se sus și la distanță de mulțime, dar bucurându-se de grație și favoruri la cei puternici”⁵⁸.

Pavel Țugui (n. 1921, absolvent de „Ștefan Gheorghiu”, apoi de Filologie), șeful Secției de Știință și Cultură a CC al PMR, însoțit de Mihai Beniuc (1907-1988, academician, șeful Uniunii Scriitorilor între 1950-1965, licențiat în psihologie, devenit model al poetului proletcultist) a venit la Cluj și, în „prezența liniștitoare” a lui Daicoviciu, i-a solicitat lui Blaga să ia

---

Orală”, Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, XI, 2011, pp. 80-99; *Idem*, “Istoricul și rectorul Constantin Daicoviciu în percepția universitară clujeană”, în “Anuarul Institutului de Istorie Orală”, XIII, 2013, 230-231

⁵⁷ Apud, Luminița Marcu, *O revistă culturală în comunism. Gazeta literară 1954-1968*, Editura Cartea Românească, București, 2014, pp. 113-115

⁵⁸ *Ibidem*, pp. 118-119

atitudine în favoarea regimului democrat-popular. Blaga, prin intermediul lui C. Daicoviciu, la 12 mai 1959 i-a trimis lui Pavel Țugui articolul „O lămurire”, însoțit de patru poezii dactilografiate pentru a fi publicate⁵⁹.

Blaga a fost nevoit să cedeze solicitărilor venite din partea partidului fiindcă dorea să se apere pentru că, în vara anului 1959, Mihai Beniuc l-a atacat cu răutate, mai întâi în *prefața* volumului de „*Versuri*” al lui T. Arghezi, în care a reluat acuzele din „Gazeta literară”, după care a publicat, în „Gazeta literară” din 16 iulie 1959, fragmentul „*Marele Anonim*” din romanul „*Pe multe de cuțit*”. În prefață, filosoful era considerat ca fiind *mussolinian, hitlerist, ideolog legionar, rasist, antisemit, metafizic și mistic*, acuzat și de faptul că „...nici până astăzi Blaga nu s-a simțit atras de lupta poporului român”⁶⁰. În fragmentul de roman, în care Blaga este denumit „Marele Anonim”, Beniuc scria:

„Împământenise în rândurile unor tineri cu înclinații huliganice misticismul său de mediocră proveniență germanică, identificându-l cu necunoscutul spirit tracic, rezumat într-o atitudine anti-istoricistă, socotită, fără justificare, de Marele Anonim, drept trăsătură caracteristică a poporului românesc. După părerea lui, românul s-a salvat în istorie „boicotând-o” și trăind într-un „spațiu ovin atemporal”, orientându-și destinele „după coada oii”, care se mișca de la Baltică la Pind și de la Adriatică până în stepele asiaticе, căutând pășuni grase. [...] Ființa tracă a poporului putea fi apărută numai de garda de fier și de mesianismul sângeros al lui Hitler, zicea poetul filozofând. Nu e de mirare deci că Marele Anonim, cu o astfel de filozofie, a ajuns gânditorul oficial al partidelor de dreapta din România și un „geniu” proslăvit de

---

⁵⁹ A. Rău, *op. cit.*, p. 22

⁶⁰ Marta Petreu, *op. cit.*, pp. 94-95

*legionari - pe care nici el nu-i detesta, dimpotrivă! – deși îmbrăcase uniforma albastră a Frontului Renașterii Naționale sub Carol al II-lea și se înfrupta până la indigestie din favorurile aacestuia*⁶¹.

La 19 iulie 1959 Blaga i-a telefonat lui Țugui solicitând retragerea de la tipar a „lămuririi” și a celor patru poezii⁶². Printre altele, în „*O lămurire*” Blaga scria:

„...data de 23 August marchează desigur o întorsătură istorică cu repercusiuni în viața tuturor românilor. [...] un slujitor am ținut să fiu încă din primul moment, un slujitor, după puterile mele, al orânduirii socialiste ce se construiește în Republica noastră de democrație populară”⁶³.

Marta Petreu publică o scrisoare a lui C. Daicoviciu către Blaga:

*„Dragă Luciene,
Știi că am vorbit de două articole pe care urma să le scrii. Cel cu Cioran nu poate fi scris, nesusindu-ne încă lucrarea aceluia.*

Dar e de dorit și bine-ai face să scrii – cam în termen de zece zile – articolul de care mi-ai vorbit tu: cel în formă de scris[oare] deschisă pentru lămurirea unora și altora”,

despre lucrarea lui Cioran existând precizarea lui Pavel Țugui cum că Daicoviciu i-a cerut pentru Blaga „*La Tentation d’exister*” și că

---

⁶¹ *Ibidem*, pp. 95-96; Cristian Sandache, *Literatură și propagandă în România lui Gheorghiu-Dej*, Editura Mica Valahie, București, 2006, pp. 81-83

⁶² M. Petreu, *op. cit.*, p. 96

⁶³ P. Țugui, *Amurgul demiurgilor...*, pp. 171-172

șeful său, Leonte Răutu, i-ar fi trimis-o⁶⁴. Așadar, sfătuindu-se cu Constantin Daicoviciu, Blaga și-a pregătit apărarea pe două căi: în primul rând, o scrisoare deschisă sub forma unui *memoriu de protest* adresat Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, datat „Cluj. 28 septembrie 1959” pe care, însoțit de ginerele său Tudor Bugnariu, l-a prezentat vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, logicianul Athanase Joja, la începutul lui noiembrie 1959. Iată un fragment din memoriul despre „*Marele Anonim*”:

„Lectura m-a lăsat într-o stare de nedumerire, care nu știu cât timp mă va ține pe loc. sînt contrariat, aproape uluit de modul cum un scriitor, sub pretextul că ar face realism socialist, poate să-și descarce în pagini de literatură, exact ca într-o ședință medicală de analiză psihică, toate complexele sufletești de care suferă. [...] Iată-mă „escroc”. Iată-mă „mare imbecil”⁶⁵.

Marta Petreu pune în pagină delatațiunea unui scriitor timișorean apropiat lui Blaga, care informa Securitatea despre ce a aflat de la acesta în legătură cu discuția avută cu Joja. Demnitarul i-ar fi spus filosofului că tăcerea lui este interpretată ca opoziție față de regim și că n-ar trebui să se plângă deoarece, spre deosebire de alții aflați în situația lui, n-a cunoscut măsurile de privare a libertății personale! În urma discuțiilor s-ar fi ajuns la o înțelegere: lui Blaga nu i se cerea să-și renege opera sau să scrie despre lucruri în care nu credea, ci să publice articole despre realizările culturale ale noului regim pe care le apreciază și i se vor publica din poeziile agreeate de sistem. Dar Țugui relatează că l-a văzut pe Blaga „*dezamăgit*” de întâlnirea cu Joja și crede a fost fără

---

⁶⁴ M. Petreu, *op. cit.*, p. 82

⁶⁵ www.alternativaonline.ca/repere1105.html, accesat la 09 ianuarie 2018

rezultat. A doua cale de apărare, gândită cu Daicoviciu: să scrie un *text anti-Cioran*, pentru a da greutate memoriului. Regimul comunist pornise o polemică cu filosoful de la Paris care, în eseu „*Mică teorie a destinului*”, publicat în lucrarea „*Ispita de a exista*”, Editura Gallimard, Paris, 1956, insulta românii și România. Pe această temă scriseseră, deja, George Călinescu, Șerban Cioculescu, Nichifor Crainic ș.a. Blaga va scrie despre Cioran că este un „*depresiv grandilocvent*” care „*gândește mai puțin cu materia cenușie, cât cu capetele reumatice ale nervilor*”. Dar Blaga, primind de la Daicoviciu „*un bilețel că nu se publică*”, a ținut articolul „*la sertar*”⁶⁶. Va apărea postum, sub titlul „*Farsa originalității*”, în revista „*Contemporanul*”, nr. 45, din 9 noiembrie 1962, un articol care „*l-a răvășit pe Cioran*”⁶⁷.

Pentru că Bugnariu era presat pe linie de partid să divorțeze de Dorli spunându-i acesteia că partidul îi va încredința lui copilul lor, Blaga, care nu dorea cu niciun chip să se despartă de nepotul său, Tudorel, i-a transmis fiicei lui „*...să nu-ți faci griji, să te liniștești, eu pentru acest copil fac orice, chiar și scriu...*”⁶⁸. Intrarea lui Blaga în circuitul publicistic comunist, grăbită și de întrevvedere cu redactorul șef al revistei „*Contemporanul*”, George Ivașcu, trimis la Cluj de Leonte Răutu, la sfârșitul lui martie 1960, a avut loc la 29 aprilie 1960 cu articolul „*Probleme și perspective literare*” publicat în „*Contemporanul*” (nr. 19, p.1) și reprodus a doua zi în „*Scânteia*”, organul central al PMR, tot pe prima pagină. În articol Blaga scria.

*„Scriitorilor li se pun și lor mereu alte și alte probleme.
Dar ei pot găsi, de la o zi la alta, nenumărate prilejuri de
inspirație pentru creațiile lor, în chiar actualitatea cotidiană,*

---

⁶⁶ M. Petreu, *op. cit.*, pp. 101-105; D. Blaga, *op. cit.*, p. 341

⁶⁷ M. Petreu, *op. cit.*, p. 106

⁶⁸ D. Blaga, *op. cit.*, p. 345; Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supraviețuit de Securitate*, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1999, p. 189

din care parcă faptul divers a dispărut, ca să facă loc umanului de largă semnificație. [...] Izbânzile sunt o evidență a tuturor simțurilor. Le vezi, le auzi, le pipăi. S-a pornit un fluviu. O muncă, vibrând în toate sectoarele ei de notă inedită a trepidației de uzină, se desfășoară în toate câmpurile de activitate, ce s-au deschis brațelor și spiritului. [...] Fapta ce nu poate fi îndeajuns elogiată se datorează impetuozelor inițiative culturale ale regimului. Ca una din cele mai de seamă realizări ale regimului de democrație populară din Republica noastră”⁶⁹.

Cu câteva zile înainte de al III-lea Congres al PMR, în „Contemporanul” din 17 iunie 1960, a publicat încă un articol intitulat „O certitudine”, fapt care a produs bucurie la vârful partidului, pentru primul articol fiind felicitat telefonic, prin intermediul șefului organizației clujene a partidului, de însuși Gheorghiu-Dej⁷⁰!

În articolele următoare Blaga scria, printre altele:

„Cei 16 ani care s-au scurs cu impresionantă multitudine de înfăptuiri, de la 23 August 1944 încoace, fac desigur figură aparte în istoria poporului românesc. [...] Ajunge să iei act de planurile hotărâte, anunțate de-al treilea Congres al Partidului Muncitoresc Român, ca să întrezărești cu aproximație cum și ce va fi țara în anul 1975! Ziua de 23 August 1944, care a marcat o răscruce între vechi și nou, poate să fie aniversată de acum încolo în perspectiva viitorului, căci planurile de construcție se duc la îndeplinire cu precizie matematică și nicidecum la voia întâmplării.

---

⁶⁹ www.alternativaonline.ca/repere1105.html , accesat la 09 ianuarie 2018

⁷⁰ L. Blaga, *Izvoade. Eseuri, conferințe, articole*, Editura Minerva, București, pp. 95-100; D. Blaga, *op. cit.*, p. 345; D. Blaga, I. Bălu, *op. cit.*, pp. 165-189

*Viitorul nu mai plutește în vagul dimensiunilor sale insesizabile; iată că viitorul este pur și simplu un proiect al prezentului” (articolul „Profil de epocă”); „Astăzi, în luna august 1960, se poate vorbi cu satisfacție deplină despre noul Cluj, dacă se ține seama că proiectele pe cale de a fi executate nu sunt decât începutul impunător al unui magnific Măine. Înainte se clădea foarte puțin în orașul nostru. Situația s-a schimbat cu totul după 23 August, de când construirea e concepută în spirit socialist, potrivit unor planuri sistematice și după criteriile de urbanistică hotărât modernă” (articolul „23 August: noul Cluj”, preluat, ca și cel anterior, din Lucian Blaga, *Peisaj și amintire. Însemnări de călătorie; poezii*, prefață de Vasile Sandu, ilustrații de Constantin Baciu, Editura Sport-Turism, București, 1988)⁷¹.*

Mulți dintre admiratorii filosofului au fost atunci dezamăgiți de schimbarea atitudinii lui Blaga față de regimul comunist. Doar că timpul n-a mai avut răbdare!

În ziua de 6 mai 1961 Lucian Blaga a decedat. În „Gazeta literară” nr. 20, din 11 mai 1961, sub articolul „*Seara literară închinată aniversării partidului*”, în care se povestește despre petrecerea cu mâncare și băutură de la Uniunea Scriitorilor, la care au participat și membrii importanți ai partidului, este paginat, sigur neîntâmplător, un text nesemnat despre dispariția lui Blaga, în care, printre altele, se precizează:

„...Opera poetică și dramatică a lui Lucian Blaga are un caracter puternic contradictoriu, fiind tributară în mare măsură concepțiilor sale filosofice de esență idealisă. Ea cuprinde însă și versuri izvorâte dintr-un sentiment de prețuire a tradițiilor folclorice ale poporului. În ultimii ani,

---

⁷¹ www.alternativaonline.ca/repere1105.html , accesat la 09 ianuarie 2018

*scriitorul și-a manifestat azeziunea față de realizările regimului democrat-popular*⁷².

La funeralii, dacă suma alocată de Uniunea Scriitorilor a fost mică, 1400 lei după spusele lui Dorli Blaga, care a sunat din biroul lui Daicoviciu la cabinetul lui Leonte Răutu pentru a-l informa că „*nu îl pot înmormânta pe tata decent și unde a dorit*”⁷³, doar 700 de lei, conform mărturisirii lui Teohar Mihadaș⁷⁴, „...*Universitatea, prin rectorul Constantin Daicoviciu, a contribuit simțitor, la fel cum și filiala locală a Academiei Române*”⁷⁵ în care tot Daicoviciu hotăra. Un apropiat al lui Blaga, scriitorul Aurel Rău, redactor-șef al revistei clujene „Steaua”, își amintește că de la București s-au dat indicații pentru o înmormântare de gradul 3, dar rectorul Daicoviciu, care a făcut parte din comitetul cultural al funeraliilor, a asigurat fonduri cât pentru una de gradul 1, sicriul fiind depus în foaierea Casei Universitarilor, unde s-a organizat mitingul de doliu, s-au făcut gărzi și au fost rostite cuvântări⁷⁶. Dorli Blaga a precizat că Universitatea a pus la dispoziție și camionul care l-a purtat pe Blaga pe ultimul drum, spre Lancrăm, iar „*Daicoviciu era teribil de emoționat*”⁷⁷. A fost ultimul gest de prietenie între doi oameni cu concepții, atitudini și temperamente total diferite, dar și cu afinități care au construit o legătură durabilă în vremuri tulburi.

---

⁷² L. Marcu, *op. cit.*, pp. 187-188

⁷³ D. Blaga, *op. cit.*, p. 349-350

⁷⁴ I. Oprișan, *Lucian Blaga printre contemporani. Dialoguri adnotate*, Editura Minerva, București, 1987

⁷⁵ Lucian Nastașă, *Intimitatea amfiteatrelor. Ipostaze din viața privată a universitarilor „literari” (1864-1948)*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2010, p. 468

⁷⁶ Anca Sîrghie, *Ultimii ani din viață ai lui Lucian Blaga în amintirile lui Aurel Rău*, în “România literară”, anul XLIX, nr. 4-5, 3 februarie 2017

⁷⁷ D. Blaga, *op. cit.*, p. 350.

Cercetarea monografică în Banatul sârbesc

Mircea Măran

Monografiile rurale bănățene reprezintă una din formele specifice de manifestare a identității naționale și istorice și de exprimare a devotamentului pentru propria etnie, pentru satul natal, pentru cultura națională, prezent la toate popoarele din Banat până în timpurile cele mai noi. Fenomen apărut în secolul al XIX-lea, în perioada de ascensiune a sistemului școlar, a științei și publicisticii, monografismul rural apare și în rândul populației românești din Banatul istoric, sub influența realizărilor de acest gen prezente și la alte popoare din zonă. În acest studiu ne-am propus să prezentăm dezvoltarea cercetării monografice românești din ceea ce azi numim Banatul sârbesc, cu toate că în acest sens nu ne putem folosi de un criteriu strict stabilit, având în vedere prezența numeroaselor lucrări monografice alcătuite și în alte limbi – sârbă, germană sau maghiară, în care sunt prezentate și localitățile cu populație românească de aici. Ne-am hotărât ca în acest loc să redăm doar realizările de acest gen care au fost alcătuite în limba română, de autori care sunt legați prin naștere sau prin domiciliu și post de muncă de localitățile Banatului sârbesc pe care le descriu.

În ceea ce privește cercetarea monografică pe subiectul localităților din Banatul sârbesc, prima lucrare care se poate încadra în subiectul nostru este opera lui Nicolae Tincu Velia

Istoria bisericească..., publicată la Sibiu în 1865, în care un loc deosebit de important îl ocupă referirile sale la Vârșeț și satele din jurul acestuia.

Principală operă a lui Andrei Vasici (1796-1864), primarul Vârșețului și cunoscut publicist și om de cultură, este o scurtă lucrare monografică dedicată Vârșețului, publicată în 1859 în limba germană. Dacă în acest loc ne ocupăm de cercetarea monografică românească din Banatul sârbesc, Vasici poate fi încadrat în aceasta doar prin apartenența sa etnică, cât și prin faptul că în monografia sa descrie atât Vârșețul, important pentru toate popoarele care au trăit și trăiesc în el, deci și pentru români, cât și momente din trecutul localităților românești din împrejurimile acestui oraș, precum Marcovățul, Vlaicovățul, Mesiciul. Monografia lui Vasici reprezintă prima încercare de istorie a orașului Vârșeț, folosită mai târziu și de alți cercetători.

Prima monografie a unei localități românești din această parte a Banatului, alcătuită în limba română, a fost publicată la sfârșitul secolului al XIX-lea, fiind intitulată “Monografia comunei Alibunari”, alcătuită de Teodor Petrișor (1896).

Teodor Petrișor s-a născut în anul 1859 în localitatea Sân-Paul din Transilvania. Cariera și-o începe ca dascăl în câteva sate ardelen, pentru ca în anul 1889 să treacă la Alibunar, unde a fost angajat ca învățător, până la pensionarea sa în anul 1904. A decedat la Panciova în anul 1906. A colaborat la mai multe publicații în limba română din fosta Austro-Ungarie, la *Enciclopedia română* a lui Corneliu Diaconovici, iar cu ocazia vizitei la Alibunar a filologului german Gustav Weigand (1895), cu scopul colectării materialului pentru atlasele sale lingvistice, Petrișor i-a acordat ajutorul necesar. În viața culturală s-a mai evidențiat și prin conducerea corului român din Alibunar și Panciova.

Cea mai importantă lucrare a acestui valoros om de cultură este *Monografia comunei Alibunariu*, publicată mai întâi ca foileton în *Foaia diecezană* din Caransebeș, iar apoi, în anul 1896 apare și ca broșură separată, editată la tipografia diecezană din Caransebeș. O valoroasă monografie a Alibunarului a fost publicată înainte de Petrișor și de istoricul Felix Milleker, în limba germană și maghiară, de aceasta folosindu-se și Petrișor în elaborarea monografiei sale. Repirntul monografiei Alibunarului, urmărit și de traducerea completă a textului în limba sârbă, a fost publicat de Arhivele Istorice din Panciova în anul 2002¹.

În așteptarea anului 1908, în care era planificată sărbătorirea centenarului înființării localității Petrovasâla (Petrovoselo, Roman-Petre, azi Vladimirovaț), învățătorul local Nicolae Pența (1860-1924) a început elaborarea unei monografii dedicate satului natal. Încă înainte de terminarea versiunii finale, Pența a editat o publicație dedicată centenarului Petrovasâlei - o revistă intitulată *Petrovosello* (1908), în care au fost prezentate unele dintre cele mai importante momente din trecutul localității, evident materialul pe care a reușit să-l pregătească până în acel moment, monografia propriu-zisă fiind încă în fază de pregătire. La începutul anului următor, în revista *Țara noastră* din Sibiu apare încă un material asemănător, intitulat „Extras din monografia comunei Petrovasela (Banat)”², alcătuit de învățătorul Nicolae Pența.

În anul 1911 apare în sfârșit, în editura tipografiei „Progresul” din Oravița, volumul intitulat *Monografia comunei Român-Petre (Petrovosello) 1808-1908*, o lucrare de referință a monografismului românesc rural din Banat. La alcătuirea acestei monografii (apărută, dealtfel, în două limbi: română și maghiară),

---

¹ Teodor Petrișor, *Monografija opštine Alibunar*, Prevod Mirča Maran, Pančevo 2005

² *Țara noastră*, Sibiu, nr. 1, 4/17 ianuarie 1909, p. 6-7

Pența a muncit cinci ani, folosind atât izvoare orale, cât și documente preluate din Arhivele militare din Timișoara, din Arhiva comunală din Petrovasâla și Arhiva parohială din Petrovasâla. În ordin cronologic, monografia Petrovasâlei este cea de-a treia monografie românescă rurală din Banatul istoric, însă, având în vedere calitatea ei, este situată pe primul loc când este vorba despre perioada dualismului austro-ungar, atât din cauza bogatului material documentar folosit, a metodologiei, cât și din aspectul complexității sale. Nicolae Pența este primul autor al unei monografii rurale bănățene în limba română care a folosit materialul ilustrativ. Lucrarea cuprinde 113 pagini de istorie a Petrovasâlei, cu 23 de fotografii, care prezintă diferite aspecte ale vieții social-economice și culturale a localității. O deosebită importanță o are lista familiilor care au solicitat să se stabilească în noua localitate Petrovasâla în luna mai 1808 (121 familii din localitatea Jamu Mare și 106 familii din Clopodia). Totodată sunt publicate în întregime și numeroase documente din primii ani de existență a localității, traduse din limba germană. Cel mai mare spațiu Pența îl acordă totuși perioadei contemporane, deci începutului secolului al XX-lea. Pornind de la faptul că numărul exemplarelor păstrate a fost foarte mic, pictorul George Barbu din Burlington (Canada), originar din Petrovasâla, dealtfel și proprietar al unei tipografii, a retipărit în anul 1974 această monografie. Datorită lui, monografia Petrovasâlei nu numai că s-a păstrat, ci fiind acum tipărită în mai multe exemplare, a devenit accesibilă unui mare număr de familii de petroviceni, dar și cercetătorilor. În traducerea subsemnatului, în anul 2001 a fost publicată de către Arhivele Istorice din Panciova versiunea în limba sârbă a lucrării lui Nicolae Pența³. Această traducere s-a

---

³ *Monografija opštine Roman-Petre Petrovoselo Vladimirovac 1808-1908*. Napisao Nikolae Penca, učitelj. Preveo sa rumunskog Mirčea Maran, Pančevo, avgust 2001

impus ca o necesitate, având în vedere numărul tot mai mare de cetățeni de naționalitate sârbă la Petrovasâla.

În perioada interbelică, în partea Banatului care în urma Primului Război Mondial a fost încadrată în statul român, numărul monografiilor sârești a început să crească considerabil deja în perioada interbelică. În același timp, românii din părțile vestice ale Banatului, încadrați în statul iugoslav, nu vor reuși să publice niciun volum de acest fel. De fapt, o lucrare monografică, dedicată localităților românești din Banatul iugoslav, a văzut lumina tiparului în România. Este vorba despre volumul *Românii din Banatul iugoslav*, apărut la editura “Cartea românească” din București în anul 1927, autor fiind Petru Bizerea, fost învățător la Coștei. Lucrarea descrie pe scurt satele și orașele Banatului sârbesc în care trăiesc românii.

În memoria lui Ștefan Jianu, originar din Alibunar, una din personalitățile marcante din istoria cultural-școlară a românilor bănățeni, în anul 1935 a fost publicată la Caransebeș monografia intitulată *Un luptător bănățan: Ștefan Jianu*. Din colectivul de autori fac parte cinci colaboratori și prieteni ai lui Jianu, dintre care trei originari din Banatul sârbesc: Constantin Rudnean (originar din Satu Nou), Ioan David (originar din Panciova) și Aurel Uroș (originar din Doloave), ceilalți doi autori fiind Aurel Moaca și Nicolae Cornean⁴.

Situația nefavorabilă în ceea ce privesc forțele intelectuale creatoare în rândul românilor din Banatul sârbesc în perioada interbelică se oglindește prin însăși faptul că în acești ani nu a fost publicată nicio lucrare monografică. Foiletonul învățătorului Trifu Șocardă despre istoria Uzdinului a apărut în patru numere ale săptămânalului *Foaia poporului român* din Vârșeț (numerele 13-16

---

⁴ *Un luptător bănățan : Ștefan Jianu*, de A. Moacă, N. Cornean, I. David, C. Rudneanu, A. Uroș-Doloveanu, Tiparul Tipografiei Diecezane, Caransebeș, 1935

din anul 1936), în care autorul nu se folosește de surse scrise, ci doar de tradiția orală.

O lucrare asemănătoare, dar care va rămâne timp îndelungat în manuscris, fiind publicată de Societatea de Limba Română din Voivodina mult mai târziu, abia în 1979⁵, este intitulată *Scurtă monografie a comunei Ecica*, elaborată în anul 1931 de preotul Valeriu Magdu. Lucrarea este scrisă pe 12 pagini și cuprinde scurte informații despre întemeierea localității, mișcarea populației de diferite etnii, despre biserica românească. Același autor a mai scris și o *Scurtă monografie a școllei confesionale ortodoxe române din Ecica*, prezentând pe 25 de pagini de manuscris dezvoltarea acestei instituții școlare⁶.

Din aceeași perioadă este și manuscrisul preotului Ioan Farca intitulat *Trecutul comunei Toracul-Mare, demografie istorică*, alcătuit în 1939, dar publicat și el abia patru decenii mai târziu⁷ și spre deosebire de alte lucrări scrise în această perioadă, este alcătuit pe baza unui material arhivistic mai bogat, ceea ce apropie monografia lui Farca de o lucrare cu caracter științific. Același autor a alcătuit și *Cronica scurtă a comunei Toracul Mic*⁸, mai modestă decât prima, dar importantă prin datele pe care le oferă⁹. De fapt, aici avem mai mult de-a face cu o cronică

---

⁵ *Contribuții la istoria culturală a românilor din Voivodina, Documente*, V, Zrenianin, 1979, p. 392-396. O altă variantă a acestei monografii, din anul 1928, a fost publicată în săptămânalul *Libertatea* din Panciova, sub formă de foileton, începând cu numărul din 11 iulie 2009

⁶ Și această lucrare este publicată în *Contribuții...*, V, pp. 396-402

⁷ *Ibidem*, pp. 403-407

⁸ *Ibidem*, pp. 408-410

⁹ La rândul său, la cererea lui Milleker, în același număr al *Calendarului Nădejdea* a fost publicată și „Scurtă cronică a comunei Toracul Mic din Torontal-Banat”, alcătuită încă în 1907 de învățătorul Corneliu Popovici, păstrată în Arhiva parohială din Toracul Mic. Aceeași cronică a fost publicată de Nicolai Roman și în revista bucureșteană *Graiul românesc* în anul 1928. În numărul amintit al *Calendarului Nădejdea* a fost publicată și o

bisericească decât cu o lucrare monografică adevărată. Încă un scurt studiu referitor la trecutul Toracului Mic îl publică istoricul vârșețean Felix Milleker în *Calendarul Nădejdea* pe anul 1930, pe doar trei pagini, sub titlul „Din istoria Toracului Mic”. Este vorba despre unica lucrare a lui Milleker publicată în limba română, scrisă la cererea lui Nicolai Roman, redactorul *Nădejdei*. Cronicile bisericesti, purtate de preoții locali, în multe cazuri vin să completeze lipsa adevăratelor monografii, cum a fost de pildă cea a lui Nicolae Pența. În situația în care lipseau forțe intelectuale necesare pentru astfel de realizări, erau bune și cronicile bisericesti, cât și scurtele contribuții despre care deja am vorbit. Elita intelectuală românească din Banatul sârbesc interbelic era conștientă de lipsa unor lucrări monografice adevărate, astfel că în programele de activitate a principalelor asociații și instituții care pretindeau să reprezinte interesele naționale ale minorității române din regatul iugoslav era prevăzută și elaborarea de astfel de lucrări. De exemplu, oamenii din conducerea săptămânalului *Nădejdea* din Vârșeț, și a asociației “Astra” pentru Banatul iugoslav aveau această intenție, însă lipsa de cadre calificate și de mijloace financiare a făcut ca astfel de lucrări totuși să nu apară.

Dintre lucrările cu caracter monografic, deosebit de interesant este manuscrisul lui Andrei Zăria din Alibunar, intitulat *Din trecutul Alibunarului – contribuții pentru o monografie*. Cu toate că îi lipsește caracterul științific, este evidentă consistența și răbdarea acestui țaran-cărturar de a-și termina opera sa, la care lucrează timp de mai bine de jumătate de secol, fiind începută încă înainte de 1900 și terminată definitiv abia în 1955. Andrei Zăria (1886-1967), cu toate că a absolvit doar școala primară, a fost ani în șir primar al Alibunarului, chiar sub trei regimuri

---

scurtă cronică a Toracului Mare, publicată anterior și în *Almanahul Banatului* din Timișoara, pe anul 1929

diametral opuse – cel al regatului iugoslav, cel de ocupație nazistă, și în sfârșit, cel comunist. La scrierea monografie sale, găsită încă în manuscris, Andrei Zăria s-a folosit de monografiile deja existente ale localității sale – cea alcătuită de Milleker (publicată în două versiuni – cea germană și cea maghiară în 1888, respectiv 1890) și cea deja amintită, a lui Teodor Petrișor. Completată cu informații primite de la bătrânii satului, monografia lui Andrei Zăria are o calitate importantă – faptul că însăși autorul a fost martorul a mai bine de jumătate de secol de istorie alibunăreană și, deținând totodată și funcția de primar, cele mai importante informații îi erau pe deplin accesibile, datele furnizate de acesta primind astfel o valoare de surse autentice. Dacă nu luăm în considerare greșelile ortografice și stilul greoi folosit de autor, pe lângă neajunsurile deja amintite, contribuțiile la monografia Alibunarului ale lui Andrei Zăria reprezintă una dintre cele mai reușite lucrări de acest gen în cadrul minorității române din Banatul sârbesc în această perioadă.

În aceeași perioadă, o seamă de personalități de origine din Banatul sârbesc, dar trecute cu domiciliul în România, publică monografii de o inestimabilă valoare științifică. Printre aceștia îl amintim pe Ioan Lotreanu, născut în 1902 la Sân-Mihai, autorul *Monografiei Banatului*, vol. I (1935)¹⁰, apoi pe Damaschin Mioc, Nicolae Tomici, Constantin Rudnean.

Perioada postbelică aduce schimbări fundamentale în abordarea ideologică a problemelor tratate în monografiile bănățene. Monografismul bănățean postbelic a cunoscut o perioadă de aproape două decenii de tăcere, ca urmare a situației generale din țară, în care puterea a fost preluată de regimul comunist. O altă cauză a acestui fenomen o reprezintă, din nou, lipsa de cadre calificate, în situația în care preoțimea este exclusă

---

¹⁰ Ioan Lotreanu, *Monografia Banatului – vol. I, Situația generală, locuitorii, comunele*, Institutul de arte grafice „Țara”, Timișoara, 1935

din viața culturală, iar numeroși intelectuali părăsesc țara, stabilindu-se în România. Pe de altă parte, apare o nouă generație de intelectuali români, recrutați în majoritate din rândul elevilor Liceului și a Școlii Normale din Vârșeț, care în deceniile care urmează vor contribui la revitalizarea cercetării monografice românești din Banatul iugoslav, elaborând o serie de monografii de o certă valoare științifică, culturală și națională, natural, în condițiile create de trecerea Iugoslaviei la orânduirea socialistă. În ciuda momentelor ideologice prezente în mai toate lucrările de acest gen, ele vor contribui în deceniile următoare la o mai bună cunoaștere a istoriei, culturii și civilizației proprii, la consolidarea identității naționale, pri urmare la însăși supraviețuirea minorității române din Banatul iugoslav/sârbesc până în zilele noastre.

A urmat deci un reflux de aproape două decenii în cercetarea monografică, provocat de însăși politica culturală purtată de regimul comunist iugoslav în primii ani postbelici, în care este demn de amintit doar studiul monografic al lui Todor Milovan (1920-2003) despre românii din Vârșeț¹¹, cât și volumul scris de dr. Gheorghe Baloș, intitulat *Căsătoriile timpurii* (1954), în care pe lângă conținutul științific se observă și un colorit profund propagandistic și educativ, mesajul principal al monografiei fiind combaterea fenomenului căsătoriilor premature foarte răspândite în satul bănățean¹².

Începând cu anii șaiszeci, se intră în faza pe care o putem numi „epoca monografiilor științifice”, având în vedere începutul activității științifice a câtorva personalități care ocupă un loc de cinste în istoria monografismului românesc din Banatul sârbesc. Aceste monografii, alcătuite după o metodologie strict științifică

---

¹¹ Todor Milovan, „Studii antropogeografice asupra Vârșetului”, *Lumina*, Vârșeț, nr. 3/1953, pp. 135-166

¹² Mirča Maran, *Kulturne prilike kod Rumuna u Banatu 1945-1952*, Vrșac, 2008, pp. 240-243

de istorici, filologi, pedagogi (unele dintre ele reprezentând tezele de doctorat ale acestor autori), aruncă o privire generală asupra unor subiecte mai largi, mai concret asupra minorității române ca întreg sau asupra altor fenomene, precum relațiile româno-sârbe privite în ansamblu.

Cele mai valoroase lucrări monografice elaborate în anii șaizeci, șaptezeci și optzeci ai secolului lăsat în urmă, de o inestimabilă valoare științifică, aparțin profesorului Radu Flora (1922-1989), filolog, dialectolog, enciclopedist, scriitor, traducător, președinte al Societății de Limba Română din Voivodina. Autor al unui număr impozant de monografii științifice, profesorul Flora a marcat o întreagă epocă în viața științifică și culturală a minorității române din Banatul sârbesc. Nu intenționăm să descriem pe larg activitatea acestuia, care a fost prezentată în numeroase biografii și alte lucrări dedicate acestuia, viața și opera sa fiind și subiectul principal al reuniunilor științifice intitulate „Memorialul Radu Flora”, care are loc în fiecare an la Zrenianin la începutul lunii septembrie. Ca profesor universitar și președinte al S.L.R din Voivodina a contribuit simțitor la formarea cadrelor didactice și științifice și a intelectualilor care în deceniile următoare vor participa la alcătuirea lucrărilor monografice din diferite domenii, începând cu monografiile satelor și continuând cu lucrări monografice despre școlile românești din Serbia, despre activitatea culturală ș.a. Din seria de monografii valoroase ale acestui savant vom desprinde doar câteva: *Din relațiile sârbo-române – privire în ansamblu* (1964), *Relațiile româno-sârbe – noi contribuții* (1968), *Folclor literar bănățean* (1975), *Monografia Satu Nou 1765-1977* (1979), *Literatura română din Voivodina - Panorama unui sfert de veac 1946-1970* (1971), *Vuk și românii* (1988).

Din domeniul științei istoriei, vor fi elaborate câteva monografii de referință ale profesorului Gligor Popi (1919-2008),

istoric din Vârșeț, care timp de câteva decenii a reprezentat cu succes istoriografia și cercetarea monografică românească din Banatul sârbesc. Specializat pe perioada interbelică, istoricul Popi a publicat câteva monografii foarte importante pe acest subiect, și anume *Rumuni u jugoslovenskom Banatu izmedju dva rata* (1976), lucrare tradusă și în limba română (*Românii din Banatul iugoslav în perioada interbelică*, 1996), *Jugoslovensko-rumunski odnosi 1918-1941* (1984), care reprezintă și teza sa de doctorat, fără însă a fi tradusă și în limba română, apoi *Românii din Banatul sârbesc*, vol. I (1993) și vol. II (1996), *Asoțiația culturală „Astra” din Banatul iugoslav* (2001), *Românii din Biserica Albă* (2006).

Al doilea istoric pe care îl amintim este Milan Vanku (1923-2008), originar din Straja, doctor în știință și profesor universitar, autorul câtorva monografii din domeniul istoriei relațiilor diplomatice româno-iugoslave, printre care *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei 1920-1938* (1979), *Nicolae Titulescu - promotor al politicii de pace și colaborare în Balcani* (1986) ș.a.

Din aceeași generație de autori de monografii științifice mai fac parte și istoricul Ion Dejan (n. 1926), profesor universitar, autorul volumului *Cercetarea continuă* (1986), apoi pedagogul și profesorul universitar dr. Trăilă Spăriosu (1930), autor al câtorva monografii de referință din domeniul istoriei învățământului în limba română din Banatul sârbesc, și anume: *Învățământul în limba română din P.S.A.Voivodina 1945-1980* (1982) și *Învățământul primar românesc din Banatul iugoslav în secolul XX* (1997).

A doua generație a monografiștilor bănățeni – ne referim la savanți specializați în diferite științe socio-umane – apare în momentele în care activitatea autorilor din prima generație atinge apogeul – în anii optzeci ai secolului al XX-lea. De data aceasta

apar cadre specializate și în alte domenii importante pentru latura identitară a minoritarilor români din Banatul sârbesc. Profesorul universitar Niță Frățilă (n. 1952), doctor în etnomuzicologie, este autorul monografiei *Contribuții la studiul comparat al folclorului muzical sârb și român din Voivodina – studiu comparativ* (1987), cât și al numeroaselor alte lucrări științifice din acest domeniu¹³. Un alt etnomuzicolog este prof. univ. dr. Ion Lelea (n. 1951), autorul monografiei *Categorii funcțional-tematice și structurale ale folclorului românesc și iugoslav. Culegere de folclor muzical la românii din Banatul iugoslav* (1995), pedagog muzical, dirijor de cor și unul din fondatorii Societății (Fundăției) Române de Etnografie și Folclor din Voivodina. A publicat și câteva lucrări monografice din domeniul metodicii culturii muzicale, printre care *Manualul școlar în funcția cultivării culturii și identității naționale* (2009), *Manualul școlar în funcția supradotării și a inovațiilor în învățământul* (2010), manuale școlare din cultura muzicală pentru elevii școlilor generale cu limba de predare română etc¹⁴.

Pe lângă etnomuzicologi, în aceeași generație apar și primii autori ai monografiilor științifice din domeniul istoriei artelor. Profesorul universitar dr. Adrian Negru (n. 1945) devine specialist în domeniul picturii bisericești, publicând pe acest subiect numeroase studii și monografii, printre care amintim *Constantin Daniel, Atelierele de pictură din Banat în secolele XVIII și XIX* (totodată și teza de doctorat a acestui autor), *Impulsurile timpului I-II, Poetica picturală în iconografia bănățeană*, manuale școlare. Biobibliografia deosebit de bogată a profesorului Negru, activitatea sa didactică, artistică, socială și

---

¹³ Costa Roșu, *Personalități românești din Voivodina*, Panciova, 2004, p. 88-89

¹⁴ *Instruirea învățătorilor și a educatorilor în limba română la Vârșeț – ediția a doua adăugită*, Vârșeț, 2013, p. 24

științifică îl încadrează printre cele mai reprezentative personalități ale minorității române din Banatul sârbesc în ultimele decenii.

Și dacă în perioada următoare numărul lucrărilor monografice crește considerabil, acest fenomen este indirect proporțional cu numărul oamenilor de știință din generațiile următoare care au lăsat în urma lor studii monografice cu caracter științific. Deci, în ultimele decenii scade numărul oamenilor de știință – autori de monografii și crește numărul monografiilor publiciști.

În domeniul lingvisticii și al dialectologiei urmașa lui Radu Flora este dr. Romața Iovanovici (n. 1961), coordonatoarea departamentului din Novi Sad a Institutului pentru Editarea Manualelor, autoare a monografiilor *Graiurile oltenești din Banatul de Sud* (2006) și *Structura lexicală a graiurilor oltenești din Banatul de sud* (2016), cât și a altor studii monografice pe care le publică în calitate de coautor (*Vladimirovaț-Petrovasâla 1908-2008* ș.a.). Credem însă că opera principală și cea mai valoroasă a acestei cercetătoare este *Dicționarul sârb-român*, publicat în editura Institutului de Cultură a Românilor din Voivodina (2012).

Despre lucrările monografice ale subsemnatului sperăm că va scrie cineva într-un proxim studiu pe acest subiect, ferindu-ne astfel de împotmolirea în subiectivismul pe care încercăm să-l evităm pe cât este de posibil în studiul de față.

Ultimul (și cel mai tânăr) autor de lucrări cu caracter științific care prezintă cu cinste monografismul românesc din Banatul sârbesc este dr. Eugen Cinci, etnomuzicolog, pedagog muzical și dirijor de cor și orchestră, care a elaborat mai multe volume din domeniul istoriei muzicii bănățene, a muzicii bisericești și a metodicii culturii muzicale, dintre care amintim doar câteva: *Consonante vârșețene* (2003), *Ecleziastic și folcloric*

în muzica de strană bănăţeană (2009), *Pericope comune în muzica de strană românească și sârbească* (2014) etc.

Recent (2013), a apărut încă o monografie deosebită, atât prin calitate, cât și prin subiectul abordat, al cărei autor este dr. Iosa Lotrean, doctor în dermatologie și medic primar la Spitalul din Vârșeț. Titlul acestui volum este *Istoria medicinei în Banat*.

Dintre cercetătorii noștri care au contribuit la dezvoltarea monografismului românesc din Serbia, mai amintim pe regretata profesoară universitară dr. Lia Magdu (volumul intitulat *Proza scriitorilor români din Voivodina* - 1986), dr. Virginia Popovici (o monografie dedicată poetului Pavel Gătăianțu și monografia și monografia *Cultura a/română din Serbia în context european* – coautoare Ivana Janjić - 2015), dr. Ionela Mengher (volumul *Lumina 1947-1997*), profesorii de istorie Ion Sfera (monografia *Școala din Locve/Sân Mihai* - 2000), Rodica Almăjan (*Învățământul românesc din Voivodina* - 2010), Ioan Cipu – *Corurile românilor din Banatul iugoslav până în 1920* (2012), Dorinel Stan - *Societățile cultural-artistice românești din Voivodina 1945-1962* (2012) și *Așezământul monahal Srediștea Mică* (2016) ș.a.

Pe lângă monografiile cu caracter științific, începând cu anii șaizeci ai secolului trecut s-au publicat numeroase monografii ale satelor, societăților culturale și sportive, ale școlilor și bisericilor românești din Banatul sârbesc, autori fiind în cea mai mare parte publiciști devotați satului natal sau condeieri îndrăgostiți în istoria românilor de aici. Seria acestor monografii începe cu *Monografia corului din Coștei* de Marius Bizerea și Viorel Selejan (1969), fiind continuată de Costa Roșu și Pavel P. Filip, care în 1976 publică monografia *Begheiți (Torac) – pagini din trecut și de azi*, pentru ca, în special în ultimele două decenii, numărul lucrărilor monografice de acest gen să crească considerabil. Prin calitatea și importanța lor se evidențiază

monografiile publicistului Costa Roșu (n. 1947), care după publicarea monografiei Toracului, amintită mai sus, continuă cu cercetările monografice, contribuind totodată decisiv la organizarea și buna desfășurare a cercetărilor monografice în Banatul sârbesc, atât ca președinte al Societății (Fundației) Române de Etnografie și Folclor, cât și ca director al Institutului de Cultură a Românilor din Voivodina, cu sediul la Zrenianin. Costa Roșu a jucat rolul decisiv în organizarea seriei de simpozioane științifice intitulate *Banatul – trecut istoric și cultural*, a cărei primă ediție a avut loc la Petrovasâla în anul 1996 și care se desfășoară fără întrerupere în fiecare an, până azi. Ca redactor al editurii Institutului din Zrenianin, Costa Roșu încurajează, organizează și sprijină în continuare elaborarea și publicarea monografiilor noastre. Din numeroasele lucrări monografice ale acestui autor, amintim *Corurile noastre bănățene* (1992), *Cronici bisericești* (2009), scrisă împreună cu regretatul istoric Valeriu Leu, *Biserici românești din Banatul sârbesc și la sud de Dunăre* (2008) ș.a.

În lucrările monografice ale inginerului Mircea Samoilă (1942-2009), publicist și scriitor, se observă o disciplină, o grijă deosebită pentru conținutul textului, cât și un devotament față de personajele și locurile, față de societățile și evenimentele pe care le descrie. Aceasta se observă la tot pasul în monografiile sale, precum *Viața numelui* (2002), *Lăutarul Ion Durain* (coautori Mircea Măran și Eugen Cinci - 2005), *Tragedia Alibunarului* (2004), *Alibunarul cultural* (2006).

Aurel Bojin, publicist și tipograf, a efectuat cercetări minuțioase, inclusiv de arhivă, în încercarea de a prezenta cât mai obiectiv localitatea românească Seleuș, din diferite aspecte. A publicat câteva monografii de o certă valoare istorică, precum *Seleuș – un secol de activitate culturală* (1990), *Seleuș – Biserica Ortodoxă Română* (2000) și *Seleuș – Lăutarii de altădată* (2001).

Valentin Mic (n. 1975), poet, ziarist și publicist, pe lângă activitatea neobosită în cadrul Uniunii ziariștilor din Serbia și a ONG „In medias res” din Panciova, este autorul sau coautorul câtorva monografii dedicate localității sale natale Satu Nou (*Biserica din Satu Nou* – coautor Ilie Baba, 2005; *Pagini de cultură și spiritualitate* – coautor Ilie Baba, 2002), sau a altor localități din zonă în care trăiesc români (*Ovcea – pagini de istorie culturală și spirituală* – coautor Ilie Baba, 2007; *Românii din Panciova* – coautori Mircea Măran și Ilie Baba, 2014).

Țăranul-cărturar Ilie Baba (n. 1944) din Satu Nou este unul din autorii care fac cinste monografismului românesc din Banatul sârbesc, autodidact care în ciuda faptului că nu are o pregătire școlară corespunzătoare a publicat - singur sau ca și coautor – câteva lucrări monografice de referință. Pe lângă cele deja amintite, a publicat monografiile *Glogoni – pagini de istorie culturală* (2009) și *Corul din Satu Nou* (2010).

Pavel Gătăianțu, ziarist și poet, este autorul câtorva volume, ca *Locve ieri și azi* (coautor Panta Bagiu), *Comunitatea Românilor din Iugoslavia* (1996), *Biserica din Sân-Mihai* (2000), participând activ la numeroase proiecte, printre care și la editarea și redactarea revistei *Europa* din Novi Sad.

Vasile Barbu, poet, publicist și activist cultural din Uzdin, președinte al S.L.A. „Tibiscus”, prin redactarea publicației cu același nume, prin activitatea sa neobosită în domeniul culturii, prin organizarea conferințelor pe subiectul „Oameni de seamă ai Banatului” (inclusiv prin publicarea volumelor cu lucrările prezentate la aceste întruniri), a contribuit la creșterea interesului pentru monografismul sătesc, publicând totodată și el însuși câteva lucrări dedicate Uzdinului natal (*Monografia clubului de handbal Unirea ș.a.*).

Din rândul publiciștilor care au contribuit activ, prin monografiile pe care le-au publicat, la cunoașterea trecutului și

prezentului românilor din Banatul sârbesc, îi mai amintim pe Florin Ursulescu (*Iancov Most – Iancaid* - 1997, *Biserica din Iancov Most* - 2001, *Biblioteci românești din Voivodina*, realizată împreună cu Rodica Ursulescu-Miličić - 2009), Petru Șoșdeanu (*Activitatea teatrală la Uzdin* - 2002, *Corul bărbătesc din Uzdin* - 2010, *Activitatea școlară la Uzdin*), protopopul Andrei Turcoane (*Parohia din Nicolinț* - 2006), Miodrag Miloș (*Fascinația scenei* - 1999), Gheorghe Bosioc (*Nicolinț – Pagini de istorie culturală* - 1998), Gheorghe Giacov (*Activitatea culturală a românilor din Doloave* - 2003), Cornel Mata (*Monografia Voivodințului* - 2007), Olimpia Pancaricean (*Mărghita – pagini de istorie culturală* - 2009), Drăgălin Spăriosu (*Uzdin – contribuții istorice* - 2005), Marin Gașpăr și Mariana Stratulat (*Monografia Coșteiului* – 2011) ș.a.

În momentul de față, aproape toate localitățile în care trăiesc românii din Banatul sârbesc posedă cel puțin o lucrare monografică, mai mult sau mai puțin calitativă, scrisă de cercetători științifici, de publiciști, sau, pur și simplu, de oameni care, indiferent de lipsa de experiență sau de pregătire școlară corespunzătoare, au simțit nevoia de a alcătui un volum dedicat satului natal.

Medalii masonice bănățene emise cu ocazia aniversării Centenarului României Mari

Dr. Răzvan Ioan Pinca

Emiterea unei medalii aniversative într-un astfel de moment reprezintă o datorie morală a oricărei forme instituționale existente pentru care sentimentul național reprezintă mai mult decât o simplă expresie, folosită uneori la diverse manifestări, iar în cazul nostru este vorba chiar de una dintre „instituțiile” care a avut un rol covârșitor în cadrul procesului de înfăptuire a Marii Uniri: Ordinul Masonic Român. Pentru succesul promovării intereselor naționale, Vaida Voevod și alți șapte membri ai delegației române participanți la Conferința de Pace de la Paris (1919) au intrat în francmasonerie, având, cu această ocazie, o serie de facilități (întâlniri, audiențe la potentații zilei). Cazul intrării lui Vaida Voevod în masonerie este cunoscut mulțumită păstrării unor documente și a studiilor efectuate de Horia Nestorescu Bălcești. Delegația ardeleană la Conferința de Pace de la Paris era formată din avocatul Voicu Nițescu, Mihai Șerban – licențiat în agronomie la Halle și doctor în drept, conferențiar la Universitatea din Iași, avocatul arădean Gheorghe Crișan, inginerul inventator și pionier al aviației mondiale Traian Vuia, diplomatul Caius Brediceanu din Lugoj, consilier la Ministerul Afacerilor Externe al României, și, nu în cele din urmă, Alexandru Vaida-Voevod. Acesta din urmă împreună cu ceilalți membri ai delegației au fost inițiați în loja „Ernest Renan”, aparținând Marelui Orient al Franței, în anul 1919,

în timpul Conferinței de Pace de la Paris, cu scopul de a crea, în acest fel, un avantaj delegației românești în negocierile cu reprezentanții Marilor Puteri. Vaida Voevod a mărturisit el însuși acest lucru în repetate rânduri¹.

Prima dintre medaliile (Fig. 1) ce vor fi prezentate a fost emisă de o lojă lugojeană din Obediența numită Marea Lojă „Sapientia et Veritas”. Această Obediență s-a constituit pe 24 octombrie 2014, prin scindarea Marii Loji a Noii Iluminări din România, lojile fondatoare ce au roit din această ultimă Obediență menționată au fost: Loja „Horea”, Loja „Regele Ladislau”, Loja „Lotus”, toate trei din Oradea, Loja „Humanitas” din Lugoj și Loja „Cele Trei Coloane” din Vulcan – Brașov. Marea Lojă „Sapientia et Veritas” este o obediență regulată, lucrează în Rirul Scoțian Antic și Acceptat, este exclusiv masculină, nu are tratate cu Obediențe mixte, a aderat și a fost primită oficial, în octombrie 2016 în SOGLIA (Society of Grand Lodges in Alliance)² Au fost emise mai multe serii identice din argint, cupru și alamă. Medalia are formă rotundă. Diametrul medaliei este de 50 mm iar grosimea de 3 mm. Medaliile au fost bătute la Timișoara în cursul anului 2018 și prin emiterea lor marchează aniversarea Centenarului României Mari. Acestea au fost emise de către Loja „Humanitas”, nr. 4 din Orientul Lugoj. Pe avers în partea superioară a medaliei poate fi observată inscripția R.: L.: HUMANITAS NR. 4 LUGOJ. În centrul acesteia se află un scut ce reprezintă efigia lojii, în interiorul căruia se află un pavaj mozaicat specific podelei templului masonic format din dale, pătrate albe și negre, dispuse alternativ ca pe tabla de șah și al

---

¹Horia Nestorescu - Bălcești, *Alexandru Vaida-Voevod – Contribuția la recunoașterea internațională a Marii Uniri*, în Forum Masonic (ediția online), nr.5, martie, 6001

²Horia Nestorescu - Bălcești, *Obediențe francmasonice din România: mic dicționar ilustrat*, Ed. Nestor, București, 2017, p.158

căruia simbolism exprimă dualitatea bine și rău, Lumina și Întunericul strâns legate, dacă avem în vedere așezarea dalelor, dar liniile virtuale care le separă reprezintă un drum rectiliniu, cu albul și negrul când la dreapta când la stânga. Aceste linii sunt calea urmată de inițiat care nu trebuie să respingă morala comună, ci să se ridice mai presus de ea. Între oameni, orice acțiune determină o reacțiune care să restabilească echilibrul tulburat doar pentru o clipă. Aceasta este semnificația mozaicului pavajului lojii³. Pavajul mozaicat este suprapus de simbolurile clasice ale francmasoneriei un echer ce suprapune la rândul lui un compas, iar amândouă suprapun o carte deschisă pe paginile căreia se află un trandafir. Echerul semnifică echitatea⁴, iar compasul oferă intuiția unui infinit temporal constrâns într-un spațiu finit⁵. Cartea semnifică acea formă de înțelepciune accesibilă doar inițiaților, iar trandafirul, după cum bine se știe, semnifică discreția. De o parte și de cealaltă a scutului se află două ramuri de acacia, arborele sacru al nemuririi ce semnifică nevinovăția și candoarea⁶, pe care se află șapte frunze. În partea inferioară a medaliei se află înscris intervalul de timp în care această lojă a funcționat 6013-6018 ca și ani masonici, metaforic vorbind, adică anii profani 2013-2018 și deviza lojii VIRTUTE ET LABORE încadrată de două stele cu opt colțuri. Deviza este identică cu cea de pe reversul primei medalii masonice apărută în peisajul lugojean după 1989 (Fig. 2), cea a lojii MERIDIANUS, ceea ce ne duce cu gândul că unii dintre membrii fondatori ai lojii Meridianus să fi fost ulterior și membri fondatori ai acestei Respectabile Loji.

---

³ Jules Boucher, *Simbolurile francmasoneriei*, Ed. Rao, Buc., 2006, p.137-140

⁴ *Ibidem*, p.17

⁵ *Ibidem*, p.21

⁶ *Ibidem*, p.238

Pe revers (Fig. 3) se află harta României Mari așa cum era în 1923, Vechiul Regat fiind delimitat prin hașuri punctiforme de provinciile românești alipite acestuia în urma voinței poporului român din aceste ținuturi și a hotărârilor Conferinței de Pace de la Paris. Provinciile alipite Basarabia, Bucovina, Transilvania, Maramureșul, Sătmarul, Crișana (Partium) și Banatul Românesc sunt reprezentate patinat, lucios și demarcate prin linii continue.

A doua medalie (Fig. 4) pe care o voi prezenta mai jos a fost emisă de loja timișoreană „Apollo”, nr. 4 din Orientul Timișoara fiind emise, asemeni lojii Humanitas, mai multe serii identice din argint, cupru, alamă și o probă din aluminiu Medalia are formă rotundă. Diametrul medaliei este de 50 mm iar grosimea de 3 mm, iar cea din aluminiu are același diametru iar grosimea e de 5 mm. Medaliiile au fost bătute la Timișoara în cursul anului 2018 iar emiterea lor marchează, de asemenea, aniversarea Centenarului României Mari. Pe avers în partea superioară a medaliei poate fi observată inscripția R. . L. . APOLLO NR. 9 TIMIȘOARA. În centrul acesteia se află un scut ce reprezintă efigia lojii în interiorul căruia se află un pavaj mozaicat specific podelei templului masonic, simbolurile clasice ale francmasoneriei un echer ce suprapune un compas, iar amândouă suprapun o carte deschisă pe paginile căreia se află litera G. În sens masonic aceasta poate semnifica prima literă a cuvântului Geometrie, poate fi prima literă a cuvântului Gnoză (Cunoaștere) sau poate fi prima literă a cuvântului God (Dumnezeu). Pe fundalul scutului se află soarele simbol al zeului Apollo dar și cu înțelesul de Rațiune. De o parte și de cealaltă a scutului se află cele două ramuri de acacia cu câte șapte frunze fiecare iar sub scut este trecut anul înființării lojii 6016, adică 2016, și deviza lojii VERO POSSUMUS situată între două stele cu opt colțuri.

Reversul medaliei (Fig. 3) este același ca și la precedenta, ceea ce ne face să bănuim că ambele medalii au avut același autor. Cât despre emiterea lor constatăm că au fost bătute în același atelier deoarece pe revers cifra 8 de la anul 2018 are aceeași eroare de batere.

Emiterea acestor medalii sugerează faptul că francmasoneria a fost și este devotată în continuare cauzei naționale.

Figura 1

Figura 2

Figura 3

Figura 4

Simbolistica năfrămuței în Banatul tradițional

Daciana Vuia

Explorarea semanticii sensibilităților și relațiilor interumane, circumscrise istoriei mentalităților colective, reprezintă un aspect deloc neglijabil în ideea restaurării înțelesului unei epoci.

Povestea simbolică a *năfrămuței* sau *batistuței*, parte componentă a costumului popular de sărbătoare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, se deschide spre un arbore infinit de sensuri, convertibile în tot atâtea căi de abordare a temei destinului, ea fiind o prezență constantă, în toate momentele importante ale ciclului vieții, de la naștere și până la moarte.

Studiul de față urmărește o abordare în diacronie, de la infidelul prezent sub raportul conservării semnificațiilor și manifestărilor excepționale ale spiritualității tradiționale, la restituirea unui trecut în care semantica năfrămuței, în lumea rurală bănățeană din urmă cu un secol, implica multiple nuanțe și conotații.

Astfel, din dorința unei abordări regresive, ce pleacă de la zi, în a analiza trecutul, am întreprins o anchetă etnografică orală, în primăvara anului 2018, în satul Chizătău (comuna Belinț) - o așezare rurală situată pe șoseaua europeană dintre Timișoara și Lugoj. În alegerea făcută a primat motivația generată de apartenența personală la această comunitate dar și de reminescentțe, în amintirile copilăriei mele, ale unei retorici tradiționale vis-a-vis de obiceiuri din ciclul vieții.

Așadar, documentarea noastră se bazează pe martori informatori care au cusut și purtat aceste năfrămuțe și în egală măsură, pe fotografiile de epocă aflate în patrimoniul Muzeului de Istorie, Etnografie și Artă Plastică Lugoj.

Într-o societate care nu concepea existența în afara cusutului și țesutului, destinul tinerelor fete era transgresat de necesitatea de a coase, una dintre interlocutoarele mele mărturisindu-mi: *”Nu aveam mai mult de 6-7 ani, când bunica mea m-o spus: tu ești mare acum draga lu’ buna și îi măi mare rușănea să nu știi să coși.”* Acesta constituia unul din primele îndemnuri primite de fetele din Chizățau, într-o lume în care sensul vieții lor se mișca pe un drum prescris, participarea la pregătirea zestreii fiind obiectivul primordial din copilărie până în adolescență.

Prima lecție era cusutul unei năfrămuței - un șervet mic de pânză albă, o batistuță din in sau bumbac. Lucrul fetițelor devenea articulat și coerent doar după traversarea unei perioade de câteva luni de muncă ordonatoare, o interlocutoare amintindu-și: *”M-o pus pră clup, lângă fereastră, ca să văd măi bine, și m-o spus - ori înveți să coși, ori dă aici nu mai pleci!”*

În fascinanta artă a cusutului, naframa reprezenta o primă dovadă a harniciei și strădaniei fetelor ce porneau de la o mulțime dezordonată și indescifrabilă de fire, semne și de noduri ajungând apoi la un desen lizibil, învățând să ținească marginile năfrămuței și *”să coase zăluichiu, pupi dă flori”* după cum mi-a spus o informatoare.

Folosind ochiurile pânzei sau ietaminei, fata învăța să brodeze cu acul monograma posesoarei, câmpul ornamental al batistuței evoluând astfel dinspre inconștientul de neînțeles spre narabil și inteligibil, într-o inocentă poveste de dragoste. Astfel, năfrămuța era integrată într-un parcurs care includea gesturi circumscrise unei comunicări nonverbale, fiind utilizată de fete și de băieți, deopotrivă, pentru a-și transmite tainele și sentimentele tandre. Apanaj al

tinerilor îndrăgostiți, batistuța fetei, frumos cusută, era dăruită, când ieșea la primul joc, flăcăului pe care-l îndrăgea. Simbolic, acest gest este expresia unei opțiuni personale, echivalând cu acceptul din partea fetei a „*legăturilor*“ de prietenie în ideea casatoriei, urmând ca părinții să stabilească aranjamentele acesteia. Fericit și mândru, feciorul așeza la brâu năfrămuța iubitei, făcând cunoscută întregii comunități relația dintre ei. Expresie a stabilității și a predictibilității acestei lumi, afișarea năfrămuței cu monograma celor doi, era un gest ce anunța cu certitudine că tinerii „se iau”.

Cu această năfrămuță personalizată, ce purta în colțuri, cusute cu mult drag, inițialele numelui ei și al lui, pleca feciorul în armată, „la cătanie“ sau „*la bătaie*“ cum spun, în limbaj dialectal bănățenii, referindu-se la război. În cufărul de front, tânărul păstra cu grijă, acest adevărat *porte bonheur*, merit să-l ferească de orice nenorociri, într-o adevărată analogie „destin-năframă”. Astfel, multe asemenea „năfrămuțe”, în care au fost cusute speranțe și de care s-au legat nădăjduiri, au rămas în tranșee, lângă eroii anonimi ai neamului românesc, pentru ca noi să putem celebra acum 100 de ani de la Marea Unire.

În Banat, rosturile rituale ale năfrămuței sunt reflectate, deopotrivă, și în obiceiul de a lega în biserică, mâinile mirilor cu o batistuță, un gest ce simbolizează pecetluirea unirii prin căsătorie.

La botez dar și în riturile de trecere, bănățenii conservă încă gestul de a dăruia năframe, cârpe de cap, cu un colorit adecvat împrejurării. La botez, năframa este folosită pentru purificarea moașei și nașilor, care le primesc în dar de la părinții copilului, lor turnându-li-se apă pe mâini, după care se șterg cu pânza primită în dar¹.

Folosită ca semn de doliu, cârpa neagră este purtată unul, trei sau chiar 7 ani, dacă mortul este din familie; când fecioarele intră,

---

¹ Aristida Turcuș, *Portul popular românesc din județul Timiș*, Timișoara, 1982, p. 19

după un an de doliu, mai întâi în joc, aștern o năframă la pământ, pe care calcă duse de mână de către un fecior, după care se prind în joc, existând credința că dacă o fată joacă în perioada de doliu, poate scăpa de răzburarea mortului numai dacă jocul nu este pornit direct de pe pământul în care zace acesta².

Prezența batistei în mana mortului poate fi interpretată ca o reminescentă a obiceiului conform căruia, odinioară, la moartea unuia din soți, naframa de la nuntă, depozitată în lada de zestre, era ruptă în două, fiind așezată în coșciug doar jumătatea cu numele celui decedat. Cea cu numele soțului supravețitor era pusă înapoi în ladă, urmând să fie deusă în sicriu în momentul morții, existând credința că cei doi soți se vor întâlni pe lumea cealaltă. Din cortegiul funerar face parte obligatoriu și o femeie, văduvă, care duce o găleată cu apă turnând din ea într-un gest moral, de spălare a păcatelor defunctului, la fiecare răscruce de drumuri, câteva picături de apă pentru sufletul celui mort. De mânerul acestei găleți este legată o năfrămuță cu care groparii se șterg pe mâni. Găleata și năfrămuța se dau de pomană celui care a început primul să sape groapa defunctului.

O cusătură fantastică, păstrată cu sfințenie în lada de zestre, de-a lungul întregii vieți, năfrămuța a reprezentat pentru bănățenii de odinioară, o legătură simbolică, ce nu se deșira niciodată, menită a le marca destinul atât în lumea de aici cât și în lumea de dincolo.

Interlocutori:

Șoldan Aurica, 86 ani, n. în Cenad, căsătorită în Chizătă (comuna Belinț) Vuia Elena, 79 ani, n. în Budinț, căsătorită în Chizătă (comuna Belinț)

Marinescu Florica, 76 ani, n. în Chizătău (comuna Belinț)

Chică Dimitrie, 81 ani, n. în Chizătău (comuna Belinț)

---

² Aristida Turcuș, *Portul popular românesc din județul Timiș*, Timișoara, 1982, p. 63.

Personalități bănățene

Sabin Drăgoi - teoretician al folclorului muzical bănăţean

Mircea Sturza

Născut într-un sat de pe malurile Mureşului la 18 iunie 1894 în comuna Selişte, Arad, într-o regiune bogată de artă populară, fiu al lui Vasile Drăgoi, cântăreţ bisericesc şi vestit cimpoier, şi al Floarei (născută Cojan), Sabin Drăgoi a fost încă din copilărie fascinat de atmosfera muzicală a satului natal, şi-a asimilat substanţa melodică şi ritmică a poporului în mijlocul căruia şi-a trăit copilăria şi adolescenţa, învăţând să-i preţuiască cultura milenară. Aceasta a fost o etapă hotărâtoare care a lăsat o amprentă de neşters în sufletul viitorului compozitor, instituind între el şi folclor o legătură tainică şi indisolubilă. Înainte de a fi trimis pe front în primul război mondial, vine în contact, prin muzica vocală a unor compozitori înaintaşi (C. Porumbescu, G. Musicescu, G. Dima), cu începuturile de tradiţie artistică naţională. Studiază apoi ca autodidact creaţia compozitorilor din şcolile naţionale rusă, cehă, şi maghiară. Mai târziu, când graţie unei burse îşi poate desăvârşi pregătirea de specialitate la Praga, continuă şi adânceşte studiul operei unor compozitori ca Ceaiikovski, Smetana, Dvorak, Grieg, căutând să-şi însuşească spiritul creaţiei acestora.

Formulând crezul artistic ce avea să stea la temelia întregii sale activităţi ulterioare, Drăgoi scria la Praga în 1921, în articolul cu caracter programatic intitulat *Asupra muzicii româneşti*:¹

---

¹ „Muzica”, an. III, nr. 12, Buc., dec. 1921, p. 219-222.

„Compozitorul român trebuie să redea prin muzică ceea ce firea neamului său reprezintă mai caracteristic, mai trainic și definitiv. Aici este izvorul originalității și personalității artistului creator”.

Prin munca sa complexă de culegător, cercetător și compozitor, Drăgoi, dezvăluie aspectele nevalorificate decât sporadic până atunci de către alți compozitori.

În creația sa, elementele fundamentale ale cântecului nostru ca ritm, melodie, mod, prozodie, construcție motivică, dialect folcloric și caracter expresiv sunt disecate, amplificate, transformate și adaptate pentru a servi formei și expresiei artistice.²

Una din laturile cele mai reprezentative și originale ale stilului lui Drăgoi o formează gândirea sa armonică. Drăgoi a nutrit un mare interes față de aspectul modal al cântecului popular pe care l-a investigat și întrebuițat ca pe un element fundamental menit să îmbogățească expresivitatea muzicii. Subliniind bogăția armonică la care se poate preta melosul nostru popular, a înțeles totodată că acesta nu poate fi tratat cu procedeele scolastice moștenite din teoria clasică a muzicii apusene. El a încercat și reușit să găsească soluții noi, originale, pentru o tratare cât mai pe deplin adecvată specificului modal al folclorului nostru.³

Sabin Drăgoi, deși a cunoscut muzica populară de mic copil, cu ocazia continuării studiilor sale la Conservatorul din Cluj, în 1920 (începuse să studieze în timpul primului război, pe când era prizonier la Kiev), scrie primele sale lucrări, 10 piese pentru pian, 10 cântece pentru voce și pian, Cvartet de coarde, într-un stil în care elementele de muzică populară sunt cu totul

---

² George Deriețeanu, *Însemnări asupra artei corale a lui Sabin Drăgoi*, în „Muzica”, anul X, nr. 9, 1960, p. 25

³ Roxana-Maria Pepelea, *Aspecte folclorice în creația lui Sabin V. Drăgoi*, Sesiunea de comunicări științifice a cadrelor didactice din Universitatea „Transilvania”, Brașov, 1997, pag. 3

absente. Lucrarea sa de examen compusă la Praga – unde Drăgoi își termină studiile – prima parte a unei Sonate pentru vioară și pian, este scrisă încă tot în limbajul muzicii romantice germane, dovedind și unele influențe ale muzicii ruse. (Partea mediană și Rondoul final au fost compuse în 1949). Abia după ce Drăgoi se întoarce de la Praga (1922) și începe o susținută activitate de culegere a melodiilor populare din diferite ținuturi ale Transilvaniei, modul său de exprimare se schimbă esențial. În cursul anilor următori, el publică culegerile: 303 colinde din Banat și Ardeal,⁴ 122 de melodii din județul Caraș,⁵ Monografia muzicală a comunei Belinț⁶.

Fidel convingerilor sale exprimate în articolul publicat în revista „Muzica”, în anul 1921, unde spunea că opera de făurire a unei muzici culte naționale trebuie să pornească de la prelucrări de folclor, Drăgoi dă la iveală Suita de dansuri pentru pian⁷ (1923), Miniaturi pentru pian⁸ (1923), 21 cântece pentru voce și pian⁹ (1924), în care suportul armonic al melodiilor este derivat din structura lor modală.

Experiența câștigată cu prelucrarea melodiilor populare în forme mai mici i-a îngăduit compozitorului să atace și forme mai ample. În 1926, compune astfel Divertismentul rustic pentru orchestră, Divertismentul sacru, iar în anul 1927, opera Năpasta, una dintre lucrările de căpetenie ale operei noastre dramatice, urmată de opera comică Kir Ianulea (1937), opera istorică Horea (1945, revizuită în 1959) și o altă operă comică Păcală (1956).

---

⁴ La Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1925

⁵ La Edit. Cartea românească, 1937

⁶ La Edit. Scrisul românesc, 1942

⁷ Edit. Mentor, Timișoara

⁸ *Ibidem*

⁹ *Ibidem*

Încă de la începutul activității componistice, lucrările sale au dovedit în mod concludent că melodiile populare țărănești pot servi ca material tematic al unor ample lucrări simfonice și dramatice. Semnificația lui Drăgoi în istoria muzicii românești constă astfel, înainte de toate, în faptul că în acea perioadă de dezvoltare a muzicii profesionale românești, când, între 1920-1930, compozitorii erau preocupați de a făuri un limbaj muzical autohton, el a reușit să pună într-o lumină nouă valoarea artistică a muzicii țărănești.

În privința structurii melodice a citatelor folosite de Drăgoi în lucrările sale mai ample, trebuie remarcată o anumită preferință a compozitorului – probabil sub influența cântecelor și a dansurilor populare bănățene – pentru modurile pur diatonice. Astfel, o caracteristică nu mai puțin frecventă a muzicii țărănești, anume aceea a treptelor mobile (atât de amplu exploatată, de exemplu, de Bela Bartok, iar la noi, între alții, și de Paul Constantinescu), are rol limitat în lucrările sale. Menționăm acest aspect nu ca o scădere, ci doar ca o notă particulară a stilului său, provenită dintr-o selecțiune afectivă a compozitorului, manifestată față de anumite elemente ale folclorului, atât de divers în privința structurii sale melodico-ritmice.¹⁰

Caracterizând în prefața culegerii de melodii populare din Valea Almașului (1928), structura doinelor bănățene, Drăgoi spune: „În comparație cu cea din Ardeal, ea este mai clară și mai senină, nu este atât de tânguitoare și jalnică”. Aproape toate lucrările sale dovedesc această preferință pentru melodii “clare și senine”.

Drăgoi a fost printre cei dintâi compozitori de la noi care au acordat importanța cuvenită laturii ritmice a folclorului țărănesc,

---

¹⁰ Roxana-Maria Pepelea, *Preliminarii la o metodă de analiză a sistemului modal diatonic*, în Sesiunea de comunicări științifice – 2004, vol. I, Editura Universității „Transilvania”, Brașov, 2005

situată și din acest punct de vedere deasupra celui orășenesc-lăutăresc, ca structură ritmico-metrică.

În studiul introductiv al culegerii de 303 colinde, în care găsim melodii din diferitele regiuni ale Transilvaniei, referindu-se la marea diversitate a formelor metrico-ritmice ale colindelor, Drăgoi spune: “Priviți și vă minunați! Priviți ritmurile măsurilor de $\frac{5}{8}$ și $\frac{6}{8}$! Sunt între ele ritmuri neînchipuite și neîntrebuințate chiar de cei mai mari muzicanți! Și dacă mai adaug că aceste ritmuri se află într-o colinda de 4-6 măsuri de lungă (deci o frază muzicală), e de admirat o invenție ritmică atât de bogată, atât de genială a poporului nostru”.¹¹

La majoritatea pieselor aparținând genului vocal-coral putem observa că autorul folosește patru procedee distincte de tratare a cântecului popular. Aceste procedee, care nu sunt strict delimitate ci se întrepătrund, marchează și corespund oarecum și unor perioade din creația lui Drăgoi.

Cele 4 metode sunt prezente în:

a) lucrări corale a căror structură melodică originală a fost păstrată, autorul, limitându-se la o armonizare simplă dar precisă și combinând uneori, melodia cu mici variațiuni sau concluzii, totdeauna rezultate din același material motivic;

Spre exemplificare, vom menționa două piese din broșura 30 de coruri aranjate și armonizate după melodiile populare culese din comuna Belinț. Colinda: *Joacă-mi Petru pe un plaiu*. Melodia acestei piese corale, de structură, pentacordică, aparține unor străvechi straturi folclorice și are ca structură tonală majorul cu treapta IV-a urcată și a VII-a coborâtă, o scară polimodală cu primul tetracord lidian și al doilea dorian.

---

¹¹ Drăgoi, Sabin, *303 Colinde cu texte și melodii (1924-1930)*. Culese și notate de Sabin Drăgoi, Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1925

În tratarea armonică, autorul practică o ingenioasă armonizare a primelor două rânduri melodice pe tonalitatea do minor melodic și a refrenului, ca într-o întrecere acestei scări, cu naturalizarea treptelor VII și VI, cadențând pe treapta VII unde se ajunge prin mișcare de subton.¹²

Variațiunea I utilizează o pedală pentru ambele rânduri melodice sub care tema se mișcă oblic, în decime (procedeu pe care îl folosește în alte lucrări, de obicei în serii de terțe sau sexte paralele). Acest fel de exprimare permite melodiei „de a se armoniza prin însăși resursele ei intrinsece¹³, refrenul revine permanent ca o riturnelă în aceeași armonizare.

În colinda *Colo sus la răsăritu*, aparținând aceleiași scări muzicale, autorul armonizează fraza principală servindu-se de o fundamentală ipotetică cu relații plagale.

Motivul secundar al frazei se plasează pe armoniile dominantei cu acordul de tranziție al treptei a II din noua tonalitate.¹⁴

Interesant este jocul instabil major-minor al acordului treptei a IV. În ambele melodii, autorul nu respectă sistemul de notare tonal sau modal, plasând la cheie numai alterațiile necesare modificării sunetelor naturale ale scării. Aparțin acestui mod de prelucrare piesele: *Idila bihoreană*, *După ochi ca mura neagră*, *Toate fetele se uită*.

b) lucrări formate prin asocierea mai multor fragmente melodice din piesele folclorice diferite, împletite în scopuri omogenitare cu celule, fragmente sau episoade inventate de compozitor.

---

¹² *Ibidem*, p. 27

¹³ Sabin Drăgoi „*Cum am învățat și folosit limba muzicală românească*”, Revista de Folclor, nr. 3-4, anul IV

¹⁴ George Deriețeanu, *art. cit.*, p. 26

În această categorie, menționăm lucrarea *Bănățeana*. În această lucrare se remarcă folosirea unor modele ale lui I.Vidu, precum și tendința de a da o formă arhitectonică însemnată lucrărilor sale. Pentru acest scop, compozitorul își împarte materialul astfel: la început o mișcare lentă cu caracter parlando – rubato, de obicei o doină scrisă într-o simetrie convenabilă, după aceea urmează o melodie cu caracter de joc, cu o ritmică egală și regulată, ale cărei ornamentații capătă o distribuție valorică certă în cadrul măsurii. În privința mișcării, autorul recomandă: „chiar dacă mișcarea este regulată, totuși ea este susceptibilă la oricare unduire¹⁵. Această mișcare a doua care poate fi executată și separat este alcătuită de obicei dintr-unul sau mai multe elemente melodice populare, transformate sau proprii. Frumusețea pieselor de acest tip rezidă în alternarea celor două mișcări contraste.

În unele jocuri utilizate în piese cu aceiași arhitectură¹⁶, autorul practică sistemul variațiunilor, tratând divers, pe plan armonic, ritmic și contrapunctic, fiecare nouă apariție a temei.

În seria acestor lucrări, cităm ca valoroase corurile: Lăsai pușca ruginită, Nu da, doamne, nimănu, Bade-al meu cu mândre multe, Du-te, mândro, și te bagă, La fântână-n dealul Momii, Trandafir de pe răzoare.

c) lucrări ale căror melodii au fost transformate parțial sau total, păstrându-se numai unele contururi care evocă întrucâtva originalul, autorul preluând din temă unele particularități de ritmică, linie melodică, cadențări sau caracter expresiv, într-un cuvânt, numai ce este esențial și caracteristic.

---

¹⁵ *Observațiuni la 12 coruri mixte*, Vol. I-II., Tipografia Moravetz, Timișoara

¹⁶ *Vezi corurile; Merge Nușca la fântână, Crișana, Cât îi fata de micuță*, M-a luat neamțu cătană

Din seria acestor lucrări putem menționa corul de femei din lucrarea corală dezvoltată *Balada celor patru mineri* variată și transformată ritmic.

Din aceeași categorie face parte, de asemenea, melodia care stă la baza corului *La crucea din vale* din opera *Năpasta* act. II, ca și transformarea radicală a cântecului popular *Asta-i Nana de la Brebu*.

Transformări de acest gen întâlnim și în alte lucrări; în toate însă putem remarca intuiția cu care autorul pune în valoare, la momentul și la locul potrivit, materialul său esențial: melodia populară. De pildă în *Balada celor patru mineri*, el adaptează unei melodii străvechi, un conținut nou, socialist. În această din urma lucrare, ca de altfel și în altele de proporții mai mici autorul deși utilizează direct sau indirect sursa populară a inspirației, nu ajunge la aceeași reușită deplină obținută în alte lucrări.

d) lucrări compuse în stil folcloric, în care autorul nu recurge la citate, ci le creează integral în graiul muzical al poporului.¹⁷

Această categorie cuprinde lucrările în care autorul, fără a utiliza nici un citat, a creat integral, în spiritul muzicii populare sau, așa cum se exprimă personal, „în grai muzical românesc”. În această categorie intră majoritatea lucrărilor instrumentale. Printre ele se relevă în mod deosebit muzica *Divertimentului rustic* și a operei *Năpasta*.

În muzica lui Drăgoi observăm filiațiuni ale stilului evoluat al unor compozitori înaintași ca: George Dima, Eduard Caudella, Dumitru Kiriac, Gavriil Musicescu.

Limbajul său muzical cu rădăcini în cântecul popular, redă poporului într-o formă recreată propriile lui giuvaere. Putem

---

¹⁷ George Deriețeanu, *Însemnări asupra artei corale a lui Sabin Drăgoi*, în „Muzica”, anul X, nr. 9, 1960, p. 23.

afirma că în muzica lui Drăgoi respiră ceva din sufletul satului și în al țaranului nostru muncitor. Activitatea sa artistică a cunoscut frământări și ezități care au făcut ca nu toate lucrările sale să se bucure de succes, dar caracterul muzicii populare românești pentru a cărei dezvoltare în genurile coral, simfonic, cameră și operă, a militat cu consecvența, a contribuit la înflorirea creației noastre.

Procesul de profundă și permanentă sinteză a limbajului muzical folcloric îmbogățește creația noastră contemporană cu noi și valoroase opere care reflectă viața nouă a patriei.

Preotul Petru Iana, pătimitor în temnițele comuniste*

Pr. dr. Ionel Popescu

Slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, ierarhi, preoți, ieromonahi și monahi, profesori de Teologie, precum și studenți teologi, au îndurat grele suferințe în anii grei ai dictaturii comuniste-atee.

Organele represive ale statului comunist au aruncat în groaznicele temnițe ale vremii peste 1800 de clerici, unii executând până la 15 ani de închisoare, alții fiind deportați în Siberia, iar o parte condamnați la moarte și executați¹.

---

* „Învierea”, Timișoara, anul XXVIII, nr. 60 (594), serie nouă, iunie 2017, p. 2-4

¹ Pr. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, *Uniația în Transilvania în trecut și azi*, Ed. Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2017, p. 80-89

Din rândul preoților de mir arestați, condamnați și aruncați în închisoare a făcut parte și vrednicul preot Petru Iana, paroh în Curtea, protopopiatul Făget.

Născut la data de 1 octombrie 1903, în localitatea Var (situată lângă Caransebeș), din părinții Petru și Ilca, cojocari săraci, Petru Iana a frecventat clasele I-VI la Școala primară din localitatea natală, iar pe cele liceale la Caransebeș. Clasa a IV-a liceală a urmat-o în orașul Kiskunfélyháza, Ungaria (1918-1919).

După terminarea liceului s-a înscris la Institutul teologic-pedagogic din Caransebeș (1919-1923), unde a obținut diploma de învățător.

În toamna anului 1923, a devenit student al Institutului teologic din Caransebeș, pe care l-a absolvit în anul 1926, deținând „Absolutoriul Teologic” cu „eminență”. Potrivit rânduielilor bisericești, a susținut, în același an, examenul de „cvalificație” (de capacitate preotească), pe care l-a promovat cu calificativul „distins”².

La 21 noiembrie 1926, tânărul absolvent de Teologie Petru Iana s-a căsătorit cu Aurora Titel, fiica învățătorului Romulus Titel din Curtea, care i-a dăruit, apoi, o fiică pe nume Ioana (n. 31 octombrie 1927).

Întrunind, așadar, condițiile prevăzute de regulamentele bisericești în vigoare, a fost numit preot paroh la Curtea, fiind hirotonit diacon și preot în 26-27 decembrie 1926. Acolo a funcționat fără întrerupere până la data de 8 septembrie 1950, când a fost arestat.

Timp de 24 de ani, preotul paroh Petru Iana a lucrat „cu timp și fără timp” în „ogorul Domnului”, activitatea sa pastorală,

---

² Biografia preotului Petru Iana a fost reconstituită pe baza documentelor aflate în dosarul personal din arhiva Arhiepiscopiei Timișoarei. A se vedea și: Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, Ed. Patmos, ed. a II-a, 2001, p. 130

administrativ-gospodărească, școlară și culturală fiind apreciată atât de către credincioși, cât și de Centrele eparhiale de la Caransebeș și de la Timișoara.

După instalarea în parohie, preotul Iana a depus mari eforturi pentru zidirea frumoasei biserici parohiale. Neavând fonduri, el a reușit să-și convingă parohienii ca să-i susțină inițiativa și, astfel, lăcașul de cult a fost ridicat din donațiile lor și cu fonduri de stat, fiind înzestrat, totodată și cu trei clopote mari.

Vrednicul preot paroh Petru Iana nu s-a mulțumit însă numai cu ridicarea bisericii, ci s-a gândit și la nevoia presantă de a oferi „puilor de români” o locație corespunzătoare pentru studiu. A început, deci, demersurile necesare construirii unei școli în Curtea, pe care, în calitate de președinte al Comitetului școlar, a reușit să le finalizeze.

Pe plan pastoral și-a concentrat toată atenția asupra propovăduirii dreptei credințe, reușind să convertească la ortodoxie mai multe familii de bapțiști. A luptat totodată împotriva concubinajului foarte răspândit în parohia pe care o păstora și, în câțiva ani, a cununat toate perechile de concubini din Curtea, unele aflate la vârsta senectuții.

Datorită acestor remarcabile realizări pastoral-misionare, a fost hirotesit, la 18 iunie 1945, întru „iconom”, cu dreptul de a purta brâul roșu³, iar din partea autorităților de stat i s-a conferit distincția „Răsplata muncii”. De asemenea, fiind un preot model, înzestrat cu alese calități morale și intelectuale, a fost ales membru în Adunarea Eparhială și în Consiliul Eparhial de la Caransebeș, calitate pe care a deținut-o până la desființarea episcopiei, în anul 1949.

---

³ Actul oficiului protopopesec Făget nr.645/12 octombrie 1943, semnat de protopopul Iulian Oprișoni

Dedicându-se, cu trup și suflet, misiunii preoțești, nu a agonisit pentru sine și pentru familie bunuri materiale. Singura sa avere consta din 2 ha de pământ primite de la bunicul soției și o parte din casă. Poate că și din această cauză soția l-a părăsit, lăsând-o pe fiica lor Ioana în grija tatălui. Lovit atât de crunt, nu s-a pierdut, nu a căzut în deznădejde și nu s-a recăsătorit, ci a continuat „lupta cea bună”, ca un vrednic ostaș al lui Hristos.

Politică de partid nu a făcut, însă autoritățile comuniste l-au acuzat că este simpatizant al Partidului Liberal, întrucât pe când liberalii erau la guvernare (1935-1937), el a construit biserica și școala, beneficiind și de fonduri alocate de la bugetul de stat.

La data de 8 septembrie 1950, de sfânta sărbătoare a Nașterii Maicii Domnului, a fost arestat de slugile regimului comunist și a fost inclus într-un lot format din 19 inculpați, majoritatea agricultori, intitulat „banda subversivă înarmată Țona Ion și alții”⁴. În urma cercetărilor, a interogatoriilor și a minciunilor ce i s-au pus în sarcină, a fost acuzat că a avut contacte cu organizația subversivă a maiorului Vasile Duma, care l-a vizitat, iar el a mărturisit că l-a cunoscut.

Tribunalul Militar Timișoara (sentința nr.559/29.03.1951 – extras) l-a condamnat pe preotul Petru Iana, deși nevinovat,

„la 9 (nouă) ani închisoare corecțională și 5 (cinci) ani interdicție corecțională, pentru **crima de uneltire contra ordinii sociale** (s.n.), în baza art.209 pct.III. C.P. comb. cu D. 856/1938 art.157 C.P., fiindcă în primăvara anului 1949 s-a încadrat în organizația subversivă condusă de Duma Vasile,

---

⁴ Adrian Nicolae Petcu, *Preotul Petru Iana în temnița comunistă*, în „ziarullumina.ro”, București, marți, 13 iunie 2017

care avea drept scop răsturnarea prin violență a ordinii democratice din țară și instaurarea unei dictaturi fasciste”⁵.

Fiica sa, Ioana, studentă la Facultatea de Filologie din Cluj, a fost condamnată, de asemenea, la un an de închisoare, tot pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”⁶

Preotul Iana a fost acuzat că a recomandat membrilor organizației lui Vasile Duma câteva persoane din sat, pe care se poate conta, că a participat la strângerea de cotizații pentru susținerea respectivei organizații, a redactat manifeste cu caracter subversiv și, după retragerea unor membri ai organizației în munți, a continuat să țină legătura cu ei și chiar ar fi trimis conducătorului lor un pistol automat pe care-l avea asupra sa.

Pedeapsa a fost ispășită în penitenciarele de la Timișoara (1951), Aiud (iunie 1951), Lugoj (decembrie 1954), Gherla (martie 1956), Jilava și Galați (noiembrie 1958)⁷.

Preotul Petru Iana a fost eliberat din închisoare la data de 5 septembrie 1959 și i s-a fixat domiciliul obligatoriu, timp de 4 ani, în comuna Viișoara, raionul Slobozia, regiunea București. Tribunalul Militar de Regiune Cluj, cu actul nr.3605/62/25.12.1963 i-a comunicat că, prin încheierea din 24 decembrie 1963, „a admis contestația la executare introdusă, bazată pe dispoz. art.433 pct.2, lit.C, C.P. și stabilește interdicție corecțională conf. art.59 comb. cu art.58 asupra punctului 2 și 4 C.P”.

După eliberare, i s-a cerut, de urgență, o autobiografie amănunțită, în două exemplare,

---

⁵ Doc. nr.218/1951, Arhiva Arhiepiscopiei Timișoarei, dos. personal pr. Petru Iana. Hotărârea a rămas definitivă prin decizia Nr.3842/7 august 1951, dată de Curtea militară de justiție București, recursul preotului fiind respins.

⁶ Petcu, op. cit

⁷ *Ibidem*

„descriind amănunțit împrejurările și motivele care au dus la actul de la 8 septembrie 1950, comportarea Dvs. în cei 9 ani ce au urmat după aceea.

Printr-o declarație specială veți arăta atitudinea de loialitate, dezaprobând tot ceea ce ați făptuit în timpul dinainte de 8 septembrie 1950”⁸.

După stabilirea la Viișoara, Arhiepiscopia Bucureștilor, cu acordul Arhiepiscopiei Timișoarei (actul nr.6120-B/31 octombrie 1959), l-a numit preot pe seama respectivei parohii (cf. actului nr. 23372/30 decembrie 1959), însă i s-a pus în vedere că nu poate pleca din localitate fără „aprobarea organelor în drept” (actul nr.793/30 noiembrie 1961). Departamentul Cultelor a aprobat această numire la 16 septembrie 1961 (actul nr.3121/1961).

Odată cu expirarea perioadei de interdicție, la 25 septembrie 1963, prin decizia Ministerului de Interne nr.156708/13 septembrie 1963, i s-a eliberat buletinul de identitate.

Preot de vocație, cu o experiență pastorală deosebită, Petru Iana și-a împlinit misiuneapreotească și în parohia Viișoara. Un raport întocmit de protopopul raionului Slobozia, regiunea București, preotul Petru Breteanu, la 21 mai 1963, evidențiază activitatea administrativ-bisericească, cultural-socială și economico-gospodărească a preotului Iana.

Printre altele, protopopul menționează grija preotului paroh Petru Iana față de biserică și de cele sfinte, răspunsul cu punctualitate la solicitările credincioșilor, stima acestora față de preot și participarea lor activă la sfintele slujbe. Parohia avea, în

---

⁸ Document trimis pr. Petru Iana la Viișoara, în 29 octombrie 1963, aflat în dosarul său personal. În octombrie 1963, preotul a dat o declarație prin care a menționat că este loial și supus conducătorilor R.P.R. și tuturor legilor și ordinelor autorităților de stat, „încadrându-mă întru totul noilor orânduirii democratice”, cf. *Ibidem*

vremea aceea, doar 87 de familii, fapt pentru care preotul își putea asigura salariul din fonduri proprii numai 6 luni pe an. Prin urmare, viața sa acolo nu a fost tocmai ușoară.

Protopopul subliniază, apoi, modul conștiincios în care preotul Iana își întocmește planurile de predică și de cateheză, precum și faptul că a reușit să introducă și cântarea omofonă. Bun gospodar, întreține biserica și gestionează corect veniturile parohiei și nu are debite.

„Închei procesul-verbal – arată protopopul – cu constatarea că această biserică este deservită în mod demn de laudă de C. Pr. Petru Iana care își înțelege pe deplin chemarea”⁹.

După atâția ani de suferințe, de umilințe, de privațiuni și de înstrăinare, preotul Petru Iana a revenit în Banatul natal și, la data de 1 februarie 1964 a fost numit preot paroh la Sălbăgel, raionul Lugoj, regiunea Banat¹⁰, fiind recunoscut de către Departamentul Cultelor (actul nr.2925/1964).

La 1 august 1969, preotului Petru Iana i s-a aprobat transferul de la parohia Sălbăgel la parohia Gavojdia, protopopiatul Lugoj, unde a activat până la data de 1 octombrie 1977, când i s-a făcut încetarea încadrării prin pensionare la limită de vârstă. La data de 9 februarie 1993 a trecut la Domnul și a fost înmormântat la Caransebeș.

Preotul Petru Iana și-a înscris, așadar, numele în pomelnicul vrednicilor slujitori ai altarelor care, pentru credința lor pilduitoare și pentru dragostea lor jertfelnică față de Dumnezeu, de Biserică și de credincioșii încredințați spre păstorire, au fost aruncați atâția ani, fără nicio vină în întunericul și mizeria închisorilor comuniste. Acolo, însă nu s-au lepădat de credință, ci cu ajutorul lui

---

⁹ Arhiva Arhiepiscopiei Timișoarei, dos. personal pr. Petru Iana

¹⁰ *Ibidem*, doc. nr.1454-B/13 martie 1964

Dumnezeu au luptat și au biruit. Cum au reușit acest lucru ne spune Nicolae Steinhardt, monahul de la Rohia:

„Forța morală e aceea care biruie materialitatea, silnicia, violența: mai abilită ca forța fizică. Dovadă că-i așa am avut cele văzute în pușcărie: au rezistat nu voinicii, nu atleții [...] ci firavii înzestrați cu tărie morală”¹¹.

Preotul Petru Iana a avut această tărie morală de a înfrunța realitatea cruntă a vieții și de a spune:

„... îți mulțumesc, Doamne, că m-ai făcut om ... Pot îndura, pot răbda. Nu cârtesc, nu mă vait, nu mă dau bătut, mă țin tare, sfidez Realitatea, o fac de rușine și de ocară, nu degeaba m-ai făcut om”¹².

Cinstim și noi acum memoria acestui OM și PREOT, curajos apărător și demn mărturisitor al dreptei credințe, rugând pe bunul Dumnezeu să așeze sufletul său în ceata tuturor celor care au dobândit sfințenia în spatele grațiilor din îngrozitoarele închisori comuniste.

---

¹¹ N. Steinhardt, *Convorbiri cu Zaharia Sângeorzan și Nicolae Băciut*, Mănăstirea Rohia, Ed. Polirom, 2015, p. 117

¹² *Ibidem*, p. 145.

Dos. Nr. 36/52 Anul S.P.
PENITENCIARUL Nr. MATRICOL 18
 Anul 97 luna 12 ziua 10
FIȘA MATRICOLĂ PENALĂ

1. NUMELE
 Prenumele Petru
 Porecla JANA

2. Născut în anul /1903 luna Oct. ziua 1 în Comuna Far
 Raionul Caransebeș Regiunea Caransebeș

3. Părintelui Petru și al Stea

4. Domiciliat în Comuna Curtea Str. _____ Nr. _____
 Raionul _____ Regiunea Trinajarna

5. Ocupația, în prezent preot în trecut _____

6. Avere a soțului în prezent 4799 lei în trecut preot

7. Ocupația soției în prezent _____ în trecut _____

8. Avere a soției în prezent _____ în trecut _____

9. Ocupația părinților în prezent _____ în trecut _____

10. Avere a părinților, în prezent _____ în trecut _____

11. Originea socială țăran

12. Cetățenia _____ studii te. teologice

13. Starea civilă divorțat numele soției _____ copii băieți 1

14. Serviciul militar: ctg. /1925 gradul _____ unitatea cajea aparțin _____

15. Apartenența politică a deținutului în prezent _____ în trecut brăt. com.

16. Starea sănătății (ce defecte fizice și psihice are) _____

SEMNALMENTE: talia 168 m. fruntea malta nasul gros gura închisă cărbia alt.
 fața rotundă ochii caștani parul curt sprâncenele cast. barba brudă
 urechea rot. mustața tundă semne particulare _____

SITUAȚIA JURIDICĂ:

a) ANTECEDENTELE PENALE

Dacă este infractor din obicei _____

b) PREVENIT, deus de _____ cu mandatul de arestare
 Nr. _____ /195 _____ pentru fapt _____ art. _____
 Descrierea pe scurt a faptului _____
 Prin ordonanța definitivă Nr. _____ /195 _____ emisă de _____
 rămas sub stare de arest până la terminarea judecării.

c) INTERNAT, de către D.R. 2. R. 2. 2. 2. cu ordinul Nr. 578/97
 Se mai menține ca _____ preventiv _____ cu mandat _____ cu ordin _____ N-rele _____

Esiri provizorii
 Reprimiri din esiri provizorii
 Pedepse disciplinare
 Purtarea _____ Cum a muncit _____
 Esiri definitive

d) CONdamnAT imatricolat în ziua de _____ primit dela _____

Numărul mandatumului și instanța care l-a emis	Numărul hotărârii judecătorești și instanța care a pronunțat-o	Fapta comisă, articolul, codul sau legea în care se încadrează	Durata și felul pedepsei	Comutări, reduceri, grațieri, adăugiri, comutări, contopiri	Data începerii pedepsei			Data expirării pedepsei			
					Anul	Luna	Ziua	Anul	Luna	Ziua	
703/954	559/954	unele lucruri	9 ani								
Descrierea pe scurt a faptului: <i>o făcut parte dintr-o org. subversivă.</i>											
Descrierea pe scurt a faptului:											
Descrierea pe scurt a faptului:											
<i>85670/052015 exp. din 27.12.1954</i> <i>85120/0215. Lu. G. B. de exp. 26.10/95</i>											
Descrierea pe scurt a faptului: <i>transf. - D.O. din C.N. Bucuresti. 108.10.1954</i> <i>conf. leg. 21548/15.02.55</i>											
Descrierea pe scurt a faptului:											

Observații *Leg. 1140/16.11.53 cod. de proced. Co-salut.*

Esiri provizorii (transferări în afaceri judiciare, spitale, exadării)

Reprimiri din esiri provizorii

Transferări definitive *2.11.95 Transf. Hinc / sent. exp. pedep.*

Cum a muncit și meseria înșușită *7.11.65/74*

Premii, evidențieri

Școli urmate în penitenciar *10.11.54 școală Târnova*

Pedepse disciplinare *12.11.66 bănuș din 20.11.55 școală*

Purtarea

Readaptat sau nu

Esiri definitive *5-09-959 Glib. exp. pedepsei.*

Plasat în câmpul muncii

Impresionez degetului arătător stâng

Semnătura deținut

H. Blancu

Fișa a fost întocmită de _____

Verificat și găsit în conformitate cu actele de deținere la dosar.

DIRECTOR,

[Signature]
Secretar de greșă,

**In memoriam:
Ioan Munteanu (1938-2018)**

Prof. dr. Dumitru Tomoni

La 5 mai 2018, s-a stins din viață profesorul, istoricul și cercetătorul Ioan Munteanu. O mare pierdere pentru comunitatea academică din Banat și Transilvania, dar și pentru toți cei care au avut privilegiul să-l cunoască. S-a născut în Igrăș, județul Timiș, la 31 octombrie 1938 în familia țăranilor Ana și Partenie

Munteanu. Școala elementară am făcut-o în comuna natală (1945-1952), liceul la „Constantin Diaconovici Loga” Timișoara (1952-1956), iar Facultatea de Istorie-Filozofie la Cluj (1959-1964), unde s-a bucurat de sprijinul și prețuirea unor istorici de excepție: Ștefan Pascu, David Prodan și Bujor Surdu.

După terminarea liceului activează ca profesor suplinitor de istorie la Școala Generală Lovrin (1958-1959), iar după finalizarea studiilor universitare urmează o strălucită carieră universitară: preparator, asistent, lector la Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Istorie-Geografie (1964-1979); lector la Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Științe ale Naturii și Filologie, (1979-1983); lector la Institutul Politehnic ”Traian Vuia” Timișoara, Catedra de științe socio-umane, (1983-1991) și conferențiar (1991-1993); conferențiar la Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Filosofie, Istorie, (1993-1995), profesor universitar la Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Filosofie, Istorie, (1995-2007).

A parcurs toate etapele carierei universitare, de la preparator la profesor. În iunie 1976 a susținut teza de doctorat „Problema agrară din sud-vestul României în perioada crizei economice”, sub coordonarea profesorului Bujor Surdu.

De-a lungul anilor a predat mai multe cursuri: Istoria medie a României, Istoria modernă a României, Probleme fundamentale de istorie a României, Istoria civilizației românești, Istoria civilizației europene și Istoriografie general. Principalul curs predat a fost istoria modernă a României, de la *Supplex Libellus Valachorum* (1791), până în 1918. Pentru a veni în sprijinul studenților a publicat mai multe cursuri universitare: Istoria modernă a României, vol. I, 1973;

Istoria modernă a României, vol. II, 1978 și Probleme fundamentale de istorie a României, 1983 (în colab.).

Profesorul Ioan Munteanu a lăsat în urmă o impresionantă operă, peste 300 de lucrări, studii și articole esențiale pentru istoria Banatului. Prin cele 18 cărți, publicate singur sau în colaborare, a rezolvat o serie de probleme importante precum Unirea Banatului cu România, contribuția Banatului la Războiul de Independență, Mișcarea Națională din Banat: *Unirea Banatului cu România*, Timișoara, 1968, (în colab.); *Independența României. Participări bănățene*, Timișoara, 1977, (în colab.); *Făurirea statului național unitar român. Contribuții documentare bănățene. 1914-1918*, Timișoara, 1983, (coordonator volum); *Forțele de producție în agricultura României presocialiste. 1848-1945*, București, 1987, (în colab.); *Banatul și Marea Unire. 1918*, Timișoara, 1992, (coordonator volum); *Profesorii Școlii Politehnice timișorene. Remember*, Timișoara, 1993, (în colab.); *Mișcarea Națională din Banat. 1881-1918*, Timișoara, 1994; *Timișoara. Ghid istoric*, Timișoara, 1994, (în colab.); *Timiș. Monografie*, Timișoara, 1998, (în colab.); *Sever Bocu. 1874-1951*, Timișoara, 1999; *Timișoara. Monografie*, Timișoara, 2002, (în colab.); *Universitatea de Vest. Monografie*, Timișoara, 2003, (în colab.); *Banatul istoric. 1867 – 1918. Așezările. Populația*. Vol. 1, Timișoara, 2006; *Banatul istoric. 1867 – 1918. Ocupații. Economia*. Vol. 2, Timișoara, 2007; *Banatul istoric. 1867 – 1918. Școala. Educația*. Vol. 3, Timișoara, 2008.

Nu întâmplător Academia Română, cel mai înalt for cultural-științific, i-a acordat Premiul „Nicolae Bălcescu” pentru lucrarea *Făurirea statului național unitar român. Contribuții documentare bănățene. 1914-1918*, iar Primăria Timișoara Medalia Jubiliară „75 de ani de la Marea Unire”, pentru contribuția la ridicarea prestigiului orașului Timișoara, (1993).

A fost consultant științific la serialul TV „Memorialul Durerii”, episoadele referitoare la vestul României, a participat la

peste 200 de emisiuni radio și TV pe probleme de istorie și cultură și la peste 150 de sesiuni și simpozioane științifice.

În același timp, profesorul Ioan Munteanu a fost director de Studii aprofundate, specializarea „Sinteza culturală bănățeană între Europa centrală și de Sud-Est” (1997-2007), director Studii Masterat (2002-2007) și conducător de doctorat (2002-2007). A participat la numeroase activități pentru perfecționarea profesorilor din învățământul preuniversitar, prin: susținerea unor lecții de sinteză și seminarii la cursurile de perfecționare; coordonarea de lucrări pentru obținerea grad. did. I; membru în comisii de examene pentru obținerea gradelor didactice; membru în brigăzile de control și îndrumare stabilite de Ministerul Învățământului; președinte în comisii de concurs pentru titularizări pe post; președinte la comisiile de bacalaureat etc.

Profesorul Ioan Munteanu a reușit să formeze în jurul său o adevărată școală istoriografică, astfel că studenții, masteranzii și doctoranzii deveneau colaboratori și erau încurajați să participe, alături de profesor, la simpozioane și sesiuni de comunicări științifice, să continue pe direcțiile de cercetare deschise sau să abordeze noi teme de cercetare.

M-au bucurat cuvintele de laudă și apreciere a revistei „Restituirii bănățene”, editată de Filiala Lugoj a Societății de Științe Istorice din România, și încurajările de a continua acest proiect, dar cel mai mult disponibilitatea de a publica în această revistă.

De aceea, resimt despățirea de marele profesor și sunt convins că aceleași simțăminte îi animă pe toți cei care au avut privilegiul sa-l cunoască pe dascălul de excepție, istoricul de prestigiu și omul de aleasă omenie, altruist și exigent deopotrivă.

**In memoriam:
Ioan Cîpu (1925-2018)**

Prof. dr. Dumitru Tomoni

La 21 martie 2018, ne-a părăsit istoricul și profesorului Ioan Cîpu, colaborator constant și valoros al revistei „Restituiri bănățene”.

Prin competența profesională, rigoarea științifică, pregătirea psihopedagogică, respectul față de meseria de dascăl, pe deoparte, dar și prin cultura generală, informația istorică,

acribia și seriozitatea dovedită în cercetarea istoriei Banatului istoric, pe de altă parte, profesorul Ioan Cîpu s-a situat în fruntea unei generații de mari dascăli ce au adus prestigiu liceului și orașului Făget.

S-a născut la 22 ianuarie 1925 în localitatea Toracul Mare (Velisci Torac), azi Torac (Torac) din Iugoslavia (în prezent Republica Serbia), din părinții Mihai și Saveta Cîpu, agricultori români.

Scoala primară (4 clase) a urmat-o în satul natal, după care a frecventat secția română de pe lângă Liceul de stat cu limba de predare sârbă din Vârșeț (1936-1944), fiind în toată această perioadă bursier sau semibursier al statului român.

În toamna anului 1944 a venit în România și a urmat Facultatea de Litere și Filosofie, secția Filosofie a Universității din București (1944-1948). Condițiile de viață erau dificile din cauza urmărilor războiului și a secetei cumplite din Moldova anilor 1945 și 1946. În plus, înrăutățirea relațiilor dintre președintele Tito al Iugoslaviei și țările „lagărului socialist”, din care făcea parte și România, a avut drept consecință întreruperea oricăror legături cu părinții, fiind nevoit să se întrețină singur, mai întâi prin meditații ocazionale, apoi angajându-se administrator la cantina studentescă „Prahoveanu”.

Reîntors în Banat, a funcționat ca profesor de matematică la Șandra (decembrie 1949-septembrie 1950). În septembrie 1950 a fost „licențiat” din învățământ, „fără drept de a mai ocupa vreun serviciu la stat”. Decizia nu a precizat motivul îndepărtării din învățământ, dar convingerea sa a fost că ea s-a datorat faptului că el era originar din Iugoslavia, iar Șandra fiind aproape de frontiera cu Iugoslavia, putea deveni spion în favoarea lui Tito.

După alte peripeții, a reușit să ajungă profesor de matematică la Margina, departe de frontiera cu Iugoslavia. Aici a funcționat între anii 1950 și 1966. În această perioadă a urmat, la fără frecvență, Facultatea de Matematică și Fizică a Universității

Babeș-Bolyai din Cluj (1950-1954), obținând calificarea pentru clasele V-VII (VIII) și a susținut examenul pentru obținerea gradului II la istorie (pe care a predat-o pe baza calificării la filosofie).

În toamna anului 1966 s-a transferat la Liceul Teoretic „Traian Vuia” Făget, fiind timp de aproape două decenii unul dintre cei mai apreciați și respectați dascăli ai liceului, îndeplinind mai mulți ani și funcția de secretar al organizației PCR din liceu, contribuind prin permanenta pregătirea profesională, diversitatea metodelor și strategiilor didactice folosite la clasă, prestanța, conștiinciozitatea și performanțele elevilor la creșterea prestigiului învățământului făgetean.

În anul școlar 1976/1977 a ocupat funcția de director. În timpul mandatului au avut loc ample manifestări dedicate împlinirii a 200 de ani de la prima atestare a existenței învățământului (în limba română) la Făget și s-a construit actuala clădire a internatului școlar.

Fiind profesor la Făget, a participat la o serie de sesiuni de comunicări științifice pe probleme de învățământ și de simpozioane prilejuite mai ales de diferite aniversări, numărul și tematica lor fiind mare și variată.

După ieșirea la pensie a reușit să-și întreprindă materialul documentar acumulat în perioada activă, să-l sistematizeze și să-l publice în diverse gazete, reviste sau cărți. Dacă înainte de 1989 colaborarea s-a concretizat mai ales prin publicarea unor articole în „Gazeta învățământului”, în „Drapelul roșu”, în „Buletinul informativ” al Inspectoratului școlar Timiș, caietele Cenaclului „George Gârda” din Făget etc., după 1989 și-a extins atât aria colaborărilor cât și numărul lor. Cele peste 250 de studii și articole au fost publicate în: „Renașterea bănațeană”, „Redeșteptarea” (Lugoj), unde a apărut, câțiva ani, cu regularitate „Pagina Făgetului”, „Gazeta Făgetului”, „Făgeteanul”, „Gazeta făgeteană”, „Suflet nou” (Comloșu Mare), „Libertatea”

(Panciova), „Tibiscus” (Uzdin), „Familia” (Petrovaselo), „Cuvântul românesc torăcean” și „Biruința” (Torac) sau în revistele de istorie „Clio” (Timișoara) și „Restituiri bănățene” (Lugoj), „Altarul Banatului”, Almanahul „Apa vie” – Tibiscus Timișoara și, mai ales, în „Oameni de seamă ai Banatului” care conține comunicările susținute cu prilejul simpoziunilor organizate anual de S.L.A. Tibiscus-Uzdin cu această denumire.

Totodată, cu sprijinul Consiliului local al orașului Făget, al Mănăstirii „Izvorul lui Miron” – Românești și prin efort financiar propriu a reușit să publice următoarele volume: *Contribuții la istoria Făgetului* (în colaborare cu Ion Gh. Oltean și Dumitru Tomoni), 1992; *Revoluția de la 1848-1849 în zona Făgetului*, Lugoj, Tiparul Dacia Europa Nova, 1993; *Mănăstirea „Izvorul lui Miron” Românești. Contribuții istorice*, Lugoj, Tiparul Dacia Europa Nova, 1994; *Învățămintul făgețean 1769-1998*, Lugoj, Editura Dacia Europa Nova, 1998; *Toracu Mare. Pagini de istorie 1767-1920*, vol. 1, *Onomastica*, Lugoj, Dacia Europa Nova, 2002, vol. 2, *Ciclurile vieții (Nașterea. Căsătoria. Decesul)*, Timișoara, Editura Artpress, 2005; vol 3 *Instituții și slujitorii lor (Biserica. Școala. Primăria)*, Lugoj, Editura Nagard, 2007; vol. 4 *Pre-istorie. Strămutarea. Viața economică, socială și politică*, Lugoj, Editura Nagard, 2007; vol. 5 *Vorbe dân băbăluc (vocabular torăcean)*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2012; vol. 6 *Varia*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2014; Liceul Teoretic „Traian Vuia” Făget 1954-2004, Timișoara, Eurostampa, 2004 (în colaborare cu Dumitru Tomoni); *Români de vază din Banatul sârbesc. Torăceni, Panciova*, Editura „Tibiscus” – Uzdin, Tiparul Romarsc, 2008; *Fragmentarium făgețean 1733-1920*, vol 1 *Populația*, Lugoj, Editura Nagard, 2008, vol. 2 *Opiul/Târgul Făget*, Lugoj, Editura Nagard, 2008; *Români de vază din banatul sârbesc până în 1920*, vol. 1, *Părțile 1 și 2*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2012; vol. 2 *părțile 3, 4, 5*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2013; *Corurile românilor din Banatul sârbesc până*

în anul 1920, Timișoara, Editura Eurostampa Zrenianin, Editura J.C.R.V., 2012 și *Monografia protopopiatului ortodox român al Făgetului. 300 de ani de existență atestată*, Timișoara, Editura Partoș, 2016 (în colaborare cu Bujor Păcurar și Dumitru Tomoni), premiată de Societatea de Științe Istorice din România cu premiul Aurelian Iordănescu..

O parcurgere fugitivă a titlurilor cărților apărute duce la concluzia că preocuparea de bază a fost cunoașterea amănunțită a locului natal (Toracu Mare) și a Banatului sârbesc, pe de o parte, a localității Făget și a împrejurimilor ei, pe de altă parte.

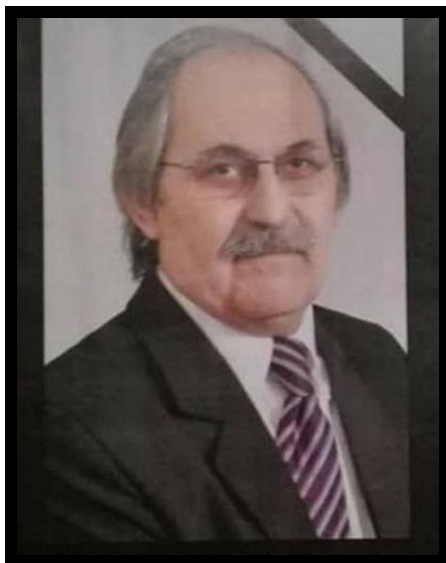
De aceea în anul 2012, Consiliul Local Făget apreciind activitate desfășurată de profesorul Ioan Cipu timp de peste cinci decenii pentru promovarea învățământului, istoriei, culturii și spiritualității făgețene i-a acordat titlul de Cetățean de onoare al orașului Făget, iar în 22 ianuarie 2015, cu ocazia sărbătorii la împlinirea a 90 de ani, i s-au înmănat o plachetă omagială din partea Primăriei Făget de către d-l viceprimar Vasile Sita și mai multe diplome din partea domnilor: preot Bujor Păcurar, protopopul Făgetului, prof. Victor Birău, directorului liceului, ec. Ion Gh. Oltean, președintele Societății cultural-artistice „Făgețeana” și prof. dr. Dumitru Tomoni, vicepreședintele Societății de Științe Istorice din România.

Lumea școlii și cea a istoricilor bănățeni a rămas mai săracă prin plecarea profesorului la cele veșnice, dar imaginea profesorului, directorului, istoricului, și în primul rând Omului Ioan Cipu va rămâne veșnic în amintirea generațiilor de elevi, profesori și a tuturor celor care au avut șansa de a-l cunoaște.

Am fost un privilegiat, pentru că am fost elevul distinsului profesor și m-am bucurat de o relație specială bazată pe respect, prețuire și admirație reciprocă. De aceea, imaginea profesorului, colaboratorului și prietenului Ioan Cipu va rămâne veșnic în amintirea și în gândurile mele.

**In memoriam:
Mihai Pârvulescu (1951-2018)**

Prof. dr. Dumitru Tomoni

În dimineața zilei de 24 ianuarie, o veste teribilă a căzut ca un trăsnet, în rândul profesorilor și elevilor Școlii Generale nr. 16 „Take Ionescu” Timișoara, a istoricilor din filiala Timiș a S.S.I.R., a multor prieteni și cunoscuți: profesorul, directorul și istoricul Mihai Pârvulescu s-a stins din viață.

Mihai Pârvulescu s-a născut la 10 august 1951 în satul Cervența, comuna Prunișor, județul Mehedinți, într-o familie modestă: tatăl, Mihai, mecanic de locomotivă, iar mama, Maria, casnică. A urmat școala primară în comuna natală și la Turnu Severin, gimnaziul și liceul la „Liceul Teoretic Nr. 3” Drobeta Turnu-Severin (1965-1970), iar studiile superioare la Facultatea de Istorie-Geografie a Universității din Timișoara (1970-1974), Facultatea de Istorie-Filozofie a Universității Al. I. Cuza din Iași (1975-1979) și la Facultatea de Științe Juridice din Oradea (1998-2003).

După terminarea primei facultății, profesează la școlile din Lumnic (1970-1971), Anina (1974-1975) și Husnicioara (1975-1979), jud. Mehedinți, iar în perioada (1979-1985) lucrează ca muzeograf la Muzeul Regiunii Porțile de Fier Drobeta Turnu Severin, fiind și Șef Oficiu pentru Patrimoniu Cultural Național Mehedinți. În anul 1984 părăsește Mehedințiul și se stabilește în Timișoara, fiind profesor de istorie la Liceul Sportiv „Banatul” din Timișoara (1985-1990) și la Școala Gimnazială Nr. 16 „Take Ionescu” Timișoara (1990-2018), unde a fost numit director adj. în perioada (1994-1998), iar din 1998 și până în ultima clipă a vieții, director. În această perioadă a mai activat ca lector (1991-1995), secretar științific și conferențiar (1995-1998) la Universitatea Banatul Timișoara și lector la Universitatea de Vest Timișoara (1998-2005).

A fost un dascăl cu vocație, manifestând multă dragoste pentru elevi și respect față de părinții acestora. Mărturie stau rezultatele elevilor la concursurile și olimpiadele școlare și opțiunile pentru Școala Generală nr. 16 ”Take Ionescu”, de multe ori peste posibilitățile de școlarizare a unității de învățământ.

Pregătirea de specialitate, cunoștințele manageriale, rigoarea, calmul, arta relaționării, l-au impus drept unul dintre cei mai performanți directori ai județului. A investit timp, răbdare,

pasiune pentru ca școala pe care o conduce să fie atractivă și în pas cu cerințele vremii. Nu întâmplător, mulți identificau școala cu numele directorului, iar expresia „îmi dau copilul la Pârvulescu” devenise uzuală pentru numeroși părinți.

A iubit cu pasiune istoria neamului și a locurilor unde a trăit, fiind un cercetător riguros. Mărturie stau zecile de studii și articole publicate, cele cinci cărți de autor și doctoratul obținut în 1998, la prestigioasa Universitate Babeș-Bolyai, sub coordonarea regretatului istoric Nicolae Bocșan, și el trecut mult prea devreme în lumea umbrelor. De aproape două decenii, istoricii și iubitorii de istorie din județ își îndreptau pașii pentru a sărbători ziua de 24 ianuarie, la școala lui Pârvulescu. Sesiunea de comunicări științifice cu participare națională și internațională „Școală și societate în Banat” era cea mai importantă manifestare de omagiere a Unirii lui Cuza din județ, iar comunicările prezentate erau tipărite în volumul „Școală și societate în Banat”, al cărui fondator și redactor-șef a fost prof. dr. Mihai Pârvulescu, volum ajuns în acest an la numărul 15.

În anul 2011 a reactivat filiala Timiș a Societății de Științe Istorice din România, a atras noi membri din învățământul preuniversitar, universitar, de la Muzeul Banatului și de la Arhivele din Timișoara, reușind să o impună în rândul filialelor cu o activitate remarcabilă. Mai mult, în vara aceluși an, a organizat la Timișoara Cursurile de vară ale SSIR, iar în mai 2017, Consiliul Național. Pentru a stimula și pune în valoare cercetările membrilor filialei, începând cu anul 2015 a tipărit revista filialei „Studii și cercetări istorice bănățene”, premiată de conducerea SSIR.

Activitatea didactică, managerială și științifică i-a fost recunoscută și apreciată, obținând numeroase premii și distincții, cele mai importante fiind Diploma „Gheorghe Lazăr”, clasa a II-a, acordată de Ministerul Învățământului, în anul 2007 și Premiul

„A. D. Xenopol”, acordat de Societatea de Științe Istorice din România, în anul 2011.

Indiscutabil, Mihai Pârvulescu a plecat mult prea repede dintre noi, dar a lăsat în urma sa o școală dorită de mulți elevi și părinți, cercetări riguroase privind învățământul bănățean și, mai ales, amintirea unui om de mare omenie, un altruist capabil de orice efort pentru a-și ajuta semenii și un excelent organizator de manifestări științifice.

Lumea școlii și cea a istoricilor bănățeni a rămas mai săracă prin plecarea lui Mihai Pârvulescu la cele veșnice. Dumnezeu să-l odihnească în pace pe cel care a fost profesorul, directorul, istoricul, dar în primul rând Omul, Mihai Pârvulescu.

Cuprins

Cuvânt înainte	3
<i>Prof. dr. Dumitru Tomoni</i>	

STUDII ȘI ARTICOLE

Cetatea Șoimoș în contextul istoriei Banatului și Transilvaniei în secolele XIV-XVI	7
<i>Sorin Bulboacă</i>	
Solidarizări etnice românești în evul mediu Banatul și ținutul Mehedinți. Un model medieval de colaborare între provinciile românești	19
<i>Ionel Bota</i>	
Blazoane conferite unor familii nobile românești din Lugoj (1590-1636)	26
<i>Laurențiu-Ștefan Szemkovics</i>	
Comanditari în Banatul secolului al XVIII-lea	41
<i>Bogdan Pleș</i>	
Diploma de înnobilitare și blazon a lui Pavel Jumanca și peripețiile ei (1802-1806)	61
<i>Costin Feneșan</i>	
Protopopul misionar Ștefan Berceanu din Lugoj	87
<i>Pr. Gheorghe Naghi</i>	

Mișcarea culturală din Banat între 1877-1914 în slujba desăvârșirii unității statale. (Mișcarea corală și idealul Unirii) <i>Constantin Brătescu</i>	116
Contribuții istoriografice la recuperarea unui portret: dr. Valeriu Braniște între atitudinea social-culturală și manifestarea național-politică <i>Dragoș Curelea, Daniela Curelea</i>	167
Povestea unei Proclamații (Manifest) lansată de către Marele Stat Major al Armatei Române după intrarea în Primul Război Mondial <i>Vasile Dudaș</i>	206
Aspecte din activitatea poetică și jurnalistică a învățătorului bănățean George Bălțeanu dedicată Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 <i>Gabriela Hajdu</i>	216
1918: antecedente diacronice și diplomatice; aportul bisericii bănățene la înfăptuirea mărețului act <i>Pr. dr. Vasile Muntean</i>	225
Publicațiile bisericești bănățene în sprijinul Marii Uniri <i>Daniel Alic</i>	236
Bănățeni spre Alba Iulia <i>Dumitru Tomoni</i>	255
Unirea din 1918 reflectată în publicația <i>Drapelul</i> din Lugoj <i>Horațiu Suciu</i>	287
Lupta pentru Unirea cea Mare la Gătaia <i>Pr. dr. Valentin Bugariu</i>	324

Unitate și solidaritate. Manifestări pentru susținerea integrității Banatului românesc (1918-1920) <i>Dan Obersterescu</i>	341
Goga în franceză (Lugoj, 1919) <i>Gheorghe Iancu</i>	367
Istoria poporului român oglindită în „Drapelul” de Lugoj <i>Oana Roxana Ivan</i>	373
Belințenii erau pregătiți pentru Marea Unire <i>Simion Dănilă</i>	379
Constantin Daicoviciu și Lucian Blaga: file din istoria unei prietenii <i>Petre Barangă, Rodica Barangă</i>	399
Cercetarea monografică în Banatul sârbesc <i>Mircea Măran</i>	433
Medalii masonice bănățene emise cu ocazia aniversării Centenarului României Mari <i>Răzvan Ioan Pinca</i>	450
Simbolistica năfrămuței în Banatul tradițional <i>Daciana Vuia</i>	457

PERSONALITĂȚI BĂNĂȚENE

Sabin Drăgoi - teoretician al folclorului muzical bănățean <i>Mircea Sturza</i>	463
--	------------

Preotul Petru Iana, pătimitor în temnițele comuniste <i>Pr. dr. Ionel Popescu</i>	472
In memoriam: Ioan Muntean (1938-2018) <i>Dumitru Tomoni</i>	482
In memoriam: Ioan Cipu (1925-2018) <i>Dumitru Tomoni</i>	486
In memoriam: Mihai Pârvulescu (1951-2018) <i>Dumitru Tomoni</i>	491